

Ederai, Abraham ben Isaac

ספר

חותם תכנית

כולל

פרדון שמות הגרופים בכתבי קודש

להרב הגדול

רבי אברהם בר יצחק בדרשי ז"ל

אשר חי בשנת הארבעים לאלף הששי.

נצחק מכלי האחד הנדפס בעולם באחד הספרים אשר בעד ליידיש.

גם נצמדו בו

ח ר ב ה מ ת ה פ כ ת

זיך נפלא להמחבר, נצחק מאדור כ"י הרב ר"י אלמנצי ז"ל ומנוקד ומבואר כ"י הרב המבואר

מהורד"ר שמואל דוד לוצאטו נ"י.

מכתבים גם שדים להמחבר אשר לא ראו עוד אור.

שד אל המחבר לר' יעקב ב"ד אברהם הגרני ז"ל

נצחק מהחכם המהיר הר"ר משה שפיינשניידר נ"י.

באורים והערות על ספר זה לר' דוד הנכבד כמהורד"ר יוסף צבי הלוי נ"י.

הנצל עתה ראשונה לאור

עם מבוא, מפתח השרשים על סדר א"ב, מראה מקום פסוקי כהן

ומאמרי חז"ל, והערות שונות

מאת

גבריאל ב"ה איזק פאלק.

א מ ס ר ד ס.

בדפוס ישראל לעווינסקי ניד לבית מלאכת הדפוס כ' דוד פרופס כ"ץ ז"ל.

שנת תרע"ה לפ"ק.

נדפס מחדש בישראל, תשל"ב

הוצאת ספרים "ציון"
ת. ד. 36050, תל-אביב

1779

דבר אל הקורא.

על אודות מאמר הדב הנאון המפורסר רבנו סילל רפאפורס נילל (הקדשה צד 14) כתב לנו ידידנו הצעיר זה ימים לא כבירים: ידיד היקר, הנה קייתי יום יום להשלים מכתבי אשר ישתני לשלח לו אודות ספר היקר חותם תכנית, אשר העלה האשר הבא ממקד מסמתי כי לאוד כי טוב; והאמת אנכי, אחרי ראוי המאמרים היקרים מכילת והתנאים לו מאת ידידנו החכם והנורא מדרשיל ניל, לשני הנפארות הספר הזה, כמעט נואשתי לפצוח אחרים עוד איזה דבר הראוי להאמר, אכן סאלה קטנה נתן לפגיו והנולה היא בעיני, מי זה רבנו יעקב המוכח בספר הזה, אמתני אולי אבנה מסאלה זו לשלוח גם דברי בין מהלכים ואלה, ואקנה לשלח לו מאמר בענין ההוא אשר לא יהיה ריק מכל תועלת איה, לדעת תליפות מהלכים לשם ישראל בענין חרישת לשון עברי ומערים קטנים; אך אני חושב לבלות, והזמן עובר לשלאות, חבשיך כי זה המאמר אשר אבין עוד ברצון השילת יהי המוקדם מכל סאר המאמרים אשר והילחתי לשנות בהם, ואהנו אשלח לידך אילת התעשה עמו כיוון לבך המוכ, אך עם בקשה כפולה ומכופלת כל התמורה עוד מוציא לאור את ספר היקר חותם תכנית לפני קוראך ודבים.

חותם תכנית



הוא הראה לעמו את דרך החיים,
על שמות נדבטים פרש בנפים,
יבשו עתה מלעיני לשון אפתי;
מחריפה יעמו קיקלון יחריקי שן,
כי הוא פתח את רחבה ותלך בן,
ותאמר אפי אלודם את הרפתי.

הרב מהר"י מרדכי לעווענשטאם ז"ל.
(ט"ז חזק ויום שני מנחם חסד ושלום)

תוכן המחברת.

מחלקה עברית.

הקדמה, על ספר חותם תבנית שמות הנרדפים ומכאריהם, תולדות המחבר, ספריו ומכתביו והחכמים הנקנים בספר זה, מאת המוציא. לוח המעטת השממות והחוקנים.

מפתח השרשים המוכנים בספר זה עם אי, מאת הגל.

מפתח השערים מאת הרב המחבר.

פתח השער כשיד מאת הגל.

ספר חותם תכנית מהמחבר עם ההערות וההוואות מאת המוציא.

מכתב אל המוציא מאת הרב מוהרש"ד לזאנאו נ"י.

חורב המתהפכות, שיד לזרוב המחבר מנוקד ומפורש כקביח הערות

מאת הרב שד"ל הגל.

מכתב מאת הרב המחבר אל שליח קהלות צפת.

שיד קטן מאת הגל.

שידים שונים מאת הרב המחבר אשר לא ראו עוד אור.

מכתב אל הרב רבנו מוהרש"ד הלוי וגל מאת הגל.

שיד לר' יעקב בר אברהם הגרני, אל הרב המחבר.

מחלקה אשכנזית.

מכתב אל המוציא על ס' חותם תבנית מאת הרב מוהר"ן הלוי נ"י.

באורים והערות על דברי הרב המחבר, מאת הגל.

מכתב אל המוציא על ר' יעקב הגרני הגל מאת החכם המהר

הרים שטיינשניידר יחי.

ה ק ר מ ה.

ישתבח דבורא ויתהלל דנותן כח לעשות חיל, כי הביאני עד הלום, להוציא מתגולת הנשיה לאור הדפוס לראשונה, מעשה ידי אחד גדולי ישראל אשר מעולם, הנסתר זה כשש מאות שנה והנכזר עד היום בין אנשי ספרי כ"י העברים בעיר ליידען (Cod. X. Leg. Warner¹) וכמובא בשמו ובשם מהזכרו מאחד מני אלף מצעלי אספות [ע' למטה], הוא הספר הנחמד והיקר הנודע ממנו עד היום רק כתב יד אחד בכל הארץ, בשם דוד חבניח להרב ר' אברהם בן ר' יצחק בדרשי ז"ל [הוא אבי הרב המליץ ר' ידע' הפניני בעל בחינת עולם המפואר] אשר חי בשנת הארבעים לאלף השני (לנון, נור נעשיבסע א. ליטסער. ז' 463) ליצירה, וכולל פתרון רוב שמות הכרדפים במקרא קודש בשום שכל ומפורש.

יקר ונחמד הספר הזה לכל חוקרי שפת קודש ומליניות במקרא, הן מזד יקרו במציאות, הן מזד מעשי הרב המחבר המעסיק הנודעים ממנו, הן מזד תוכן ענינו הנכלל בו. וז"ל החכם המהיר אשר הקדיש רוב ימיו לחפש מסמוני קדמונינו ברוב אנשי הספרים המפוארים באירופה, החוקר המהולל הר"ר יודא ליב דוקעס נר"ו, על אודות הרב המחבר וספרו זה: (ליסמערסורבל ד. אריענס שנת 1844 זיון 31 ז' 499, אשר הסתקנו בעברית), פרחון [ר"ל הרב ר' שלמה ב"ר אברהם פרחון] הוא מדור השני לבעלי הדקדוק ומפרשי המקרא.

(1) נדע שזה איש טבר כהן כ"י העברים נאצד כזה ע"י רשות הכנס המהיר הר"ר משה שטיינשניידר מ"ו בשם Catal. Cod. Hebraeorum Biblioth. Acad. L. B. auctore M. Steinschneider (L. B. 1838).
ז' בלטה להמיר שנה ג' ה' הוקדו בדפוסה הוצא מחסייה ומחסייהם כמקדים זה.

לדור זקני לה' הנקובים בשמותם מהראב"ע בספר מאוננים (ע')
בהקדמתו ששה עשר מקמים הנכתבים שם על ספר; הדור השני
הזה נוכל להתחיל משנת רת"ם—ת"ם ולהשתרע עד תחלת האלף
השני¹, הומן הזה אשר הרבה לפרץ במלאכת השפה והלמוד במלכות
ספרד וזרפת, הופיע בספרד באנשי השם ר' משה ור' אברהם י' עזרא,
ר' יוסף קמחי ושני בניו המפוראים, ר' משה ור' דוד קמחי, ר'
אברהם ב"ר יצחק בדרשי ואחרים, והנה מהמקמים האלה
גודעים מעלליהם המחוכמים בשער, ואם מעשי החכם הנקוב פה
באחרונה לא נכרו כמו אלה, הוא יען כי מחברתו על שמות נרדפים
נמצאה רק פעם אחת בכ"י בין כל אוצרי הספרים באירופא והוא
ספרו מותם תכנית, אשר שם נקבצו כל שמות הנרדפים כלם
משפה העברית, שזה אשר לא עבד מלפניו ואחריו לא נעבד, כי
אם משרידים מעטים עכ"ל. גם החכם המפורד הר"ר משה שטיינשניידר
גר"ו ברשמו הספר הזה ברשימתו לאור כ"י לידען ז' 30 אחר:
Codex Unicus. ואף אגמנו לא מלאנוהו כי מובא באחד מספרי חכמי
עמנו אשר חזו אחריו כי אם מהרב ר' אברהם דב"ל (ה"א ר"ס)
בספרו מקנה אברהם (וויניציא רע"ג) וז"ל: (במלך השמות לתשיגיהן
בפסקא המתחלת השמות הנרדפים), אף כי הדרשי בקש לתת
הפער מעט בין השמות הנרדפים בלשוננו בספרו שקרא מותם
תכנית².

וכמו כן יקר הספר הזה מלד תוכן ענינו, יען לא נמצא עד היום
בן מהראשונים, בן מהאחרונים, חבור מיוחד לפתרון שמות הנרדפים
הנמצאים במקרא קודש (על ס' יריעות שלמה להר"ש פאפאנהיים
ע' למטה) כמוהו, ומה שנמצא מפתרון המלות הנרדפות בספרי
קדמונינו, מעט מועיר בן מעוזר ומפורד בדבריהם אחת הנה ואחת
הנה, כמו במחברת מנחם בן סרוק, פרחון, שרשים לרד"ק, גם רבנו
הגדול הרמב"ם ז"ל בספרו מורה נבוכים פתר לנו שמות נרדפים

(2) על הדברים האלה חזק לי הדעת הכתוב בשנת 1862: שחיי פני על הדברים אשר נמצאו
במחברת אריסטו, ואולם כי כן לא ידעו הוציא הדור הזה אשר באחריו שזה עד שנת תת"ל כי לא
היה נדיר וזו ר' משה ניקטליא ואדריס.

שונים מכתבי קודש, אכן רק אלה הנוגעים בענין ספרו הנחמד, להרחיק יחס כל גשם מהבורא יתברך, כנודע לכל באי שעריו, וכאשר רבים מהם פתר הרב המחבר בספרנו זה פעם בהזכיר שמו ופעם מבלי להזכירו וכאשר הראנו במקומות שונים בהערותנו; והרב הר"ש אורבינו בספרו אוהל מועד (וויניציא ש"ח) קבץ רוב שמות הנרדפים יחד, ואחריו תקן אותם בסדר אחר הרב מהר"י ספנאב ז"ל בספרו דברים אחדים (ברלין תקמ"ז) אך מבלי לפתור, וכן נקבצו בכ"י בח"ג מספר אמרי נואש [הנקוב בשם המלים הנרדפים] ל"ל שלמה דא פיירה ז"ל (ליטסער. בל. ד. אריענט שנת 1846 ליון 36), והרב מהר"ש פפנהיים ז"ל בספרו יריעות שלמה החל לפתור ע"פ סדר אשר בחר לפי דרכו, אך בדרך רחוקה מאוד מדרך הרב המחבר בספרו זה, ונדפסו ממנו שלשה חלקים עד הנה (חלק א' דירענפורט תקמ"ד, חלק ב' רעדעליהיים תקמ"א, חלק ג' דירענפורט תקע"א. וע' במאסף שנת תקמ"ה ושנת תקמ"ו). גם ידידי היקר והנכבד הרב הגדול מוהר"ר שמואל יוסף פץ נר"ו בזוילנא, בעל הכרמל והשרון, מביא מכ"י באזור ספרי החכם הקדאי הנודע לתהלה הר"ר אבן רש"ף (הוא הרב ר' אברהם פירקאוויטץ). הנמצאים כעת באזור ספרי הקיירה בעיר ס"ט פעטערסבורג, שער והקדמת ספר הרב הכמות והאיכות בשם משכן דוד לר' דוד בר' אליעזר לחנו או לכנו מק"ק קראטוב (סוף מאה החמישית לאלף הששי) על פתרון שמות הנרדפים (הכרמל שנה שלישית ז' 117), וכן נמצא פתרון חיוזה שמות נרדפים בס' עץ חיים (לייפציג 1841) להחכם הקדאי ר' אהרן בן אלי' ובספרו המצות או גן עדן הנמצא בכ"י באזור הספרים בליידען (ע' רשימת רמ"ש המצוין למעלה, ז' 81).

והנה המלות הרבות השוות בהשקפה הראשונה בענין בכתבי הקודש, נקבו בעלי הלשון האחרונים בשם שמות נרדפים, ובעלי הלשון הקדמונים לא ידעו עוד כנוי זה. וכעדות ידידי החכם מהר"ל דוקטס נר"ו במכתבו אלי, לא נמצא בכל התלמוד או מדרש, מלה פיוחדת לשמות נרדפים (בשגם מבוארים בס' שמות נרדפים רבים, וע' למטה). ור' מנחם במחברתו ישמח במלות קרובים הם בענין (ע' במחברתו ערך אך, ארמון, אל סי' ד'). והוא רק להחליט כי כן מלה אחרת

עפסוק אחד תדמה בענינה אל מלה הזאת בפסוק אחד. והרב
המאירי ז"ל בפירושו על משלי (הגרסא במ"ג אמ"ד תנ"ז) נחב על
הפסוק ה' בחכמה יסד ארץ: והחכמה והתבונה והדעת נבאן הם
שמות נרדפים, ועוד נדבר זה: כי החכמה והשכל שמות
נרדפים יאמרו על ענין אחד. נגד ר' יוסף כספי בספר. עמודי
כסף ומשכיות כסף (פער"ע תר"ח) ישא את שם חלום נרדפים
על שפתיו (דף ד'). ובספר מעשה אפרו כ"י להחכם פריפוס
דוראן מלאמי בסוף הקדמתו הגדולה לספר הזה: ומכאן אמר
הזכרון מה שיעדתי מהחכמה הריא לצי שכבר עשיתי המאמר הזה
הנקראת אלל ההמון פעולה והוא שם נרדף למעשה, על כן קראתי
מעשה אפרו וכו'. ולדעת המכס דוקעס הג"ל הביאו בני מבין המעתיקים,
המלות האלה במחנה העברים; ואף הרב המחבר לא נשא המלות
האלה על שפתיו בכל הספר, אף כי נמצא בו הכנוי שם משותף (ע' ד
ק"י שורה י"א מלמסה), ובשיר לפני מחברתו כולך ומוצב על הענין הזה
תכלי לכנות. השמות הנרדפים האלה בשם מיוחד, כמו שאמר במקומות
שונים שם: ואגיד נעימות, תוארים ושמות; ואפליא במלות.
לכבין פעולות; אתקן פעלים, ושמות כפולים; ואפריד
חברים, בנבאות תוארים וכו', ובשער הד' בפתרון מלות
אויב, שזנא, שופס ד' 19, מתחיל: שלשה אלה נראה אחדים
והמה נפרדים. ובעל מקנה אברם אמר בפסקא אשר צינו למעלה,
השמות הנרדפים המה המורים ענין אחד בתיבות נבדלות; והרב
ר' גדלי' צפי' ענפים כתב על דברי הרב בעל עקרים, ופעמים יבוא
שחוק ולעב יחד על דבר אחד ויהיה ענינם ענין שמות נרדפים
(מאמר שני ה' פ"ז), זה"ל: שתי מלות שונות שיש להם פי' אחד,
בגון עת וזמן, ששון ושמחה וכיוצא בזה, הם נקראים שמות הנרדפים.
כי שניהם נרדפים על ענין אחד והאחד נרדף מחברו, כמו כן נאמר
בשחוק ולעב, עכ"ל והר"ה ביסוד הנקוד (שער השמות סי' י"ד) אמר,
שם הנרדף הוא אשר יש לו חברים המורים כוראמו, כמו שמש, חרס,
חמה (וע' בערוגת הכשם לר"ש ארקולפי פרק שביעי).

והנה פתרון שמות נרדפים רבים ממצאנו (כאשר אמרנו למעלה) מפורד ומפורד בתלמוד בבלי ירושלמי ומדרשים במקומות שונים (ומי יתן ויבא איש חכם לקבץ יחד, לדעת פתרון חז"ל הקדמונים בכל אלה), וז"ל ידידי הרב הגדול הרש"ל נר"ו (בכורי העתים תקפ"ו דף 27, בית האוגר-לעמבערג תרי"ז-), הנה זה חמש מאות שנה ועוד, כבר כתב הרב רבנו בחיי (פ' עקב): יש הפרש גדול בין המלות, ויש בחלקי הלשונות ידיעה מופלאה חכמה מפוארה. וגם מאז ומקדם, חכמי המשנה והתלמוד גם המה, לא חדלו לפעמים להבדיל בין הלשונות הנרדפים, ולבאר איך המלות השונות על ענינים שונים תורניה, וכבר מצאנו להם אשר הבדילו בין נשך לתרביית (פ' איזוהו נשך), בין נדר לנדבה (מגלה נקראת), בין מורא לכבוד (קדושין ל"א), בין חליפה לתמורה (פ' התורה היתה באה), בין אחר לאחרי (במדרשים¹) בין רקיע שחקים ערבות וחצריהם (חגיגה י"ב) בין שוא לשקר (שבעות פ"ג) בין רמה בים לירה בים (מכילתא), גם אחריהם גדולי חכמי ישראל וכו' שמו לבס להגיל את הנרדף. ולכלתי הזכיר המאורות הגדולים אשר מקהל עדת חכמי הלשון, כרש"י, ראב"ע, רד"ק ואחרות מרעיהם, הנה לנו רבנו חננאל (הביאו רבנו בחיי) אשר הבדיל בין מי למימי, וחכמי החוספות (שבת ל"ז) בין קש לתבן; ורמב"ן בפירושו ע"ה חילק בין ריב לתלונה, מקניהם ובהמתם, מהר ומתן. מות ואסון; בעל העקרים (מאמר ב' פרק כ"ז) הבדיל בין שקר לכזב, רבינו נסים בעל הדרשות בין בגלל ללמען (דרוש ס'), ובין לו ואליו (בסוף הספר) הרב החזקוני הבדיל בין גוע, מת, ונאסף אל עמיו; האמין לו והאמין בו; רבי עובדי' ספורנו, בין גוי ולאוס, איפוא ואיפה; ובעל מעשה ה', בין בוסח לחוסה, עכ"ל. והנה נקל לנו להוסיף עוד על דברי הרב הזה וכהנה מספרי גדולי אנשי השם קדמונים באחרונים (ע' תורת חו"ה בסוף שער הבטחון); כמו השמות הנרדפים בהמורה להרמב"ם ז"ל²), השרשים תהו ובלימה. ברא, יצר, רס, נשא. שפל, נדכא. רשע, רע (בהגיון הנפש לר"א בר יחיאל-לייפציג תר"ב-ד' ג', ו', ול"ג) אסיפה, קבוץ (שרשים לרד"ק בשורש פאר); אות.

(1) נר"ו ח"ג ע' במדע נשאר ח"א דף 72. (2) ר"ב בפירושו בתמורה פ"ה תבא א' פירוש בין עמה ומחנה.

מופת (הג'ל בשורש יפת) חמנה, תפלה (בשער השמים לה' יעקב בר ששת) (תחלת אלף השני, ועי' אורז נחמד כרך ג' ז' 158) וזולתם; ומהאחרונים הרב רנה' ז"ל בספריו היקרים נן נעול, יין ליון, ורחם חן, מלבד איזה דוגמאות תמנו מספרו הגדול אשר חפץ לחבר (מאסף שנת תקמ"ו): הר"ש אורבינו באיזה מקומות בספרו אוהל מיד הנקוב למחלה (בשורש אדן, בגד, בוש, ספר, ואחרים) והר"י סטנאב בהערותיו לספר השרשים שלו הנקרא שפת אמת (ברלין 1787- ע"ש בשורש דבר חיה, הדר, יצב, יצר, יקר, כלס, מאס, מון וכו'); הר"ל בן זאב באורז שרשים (בשורש בוש, יצב, כבס, מלל, מנע, ננש, וכו'); הרב מוהר"ח לפעוועגשטאס ז"ל בספרו דרך חיים (דעסויא 1812), הרב מהר"ל מלביס בביאורו היקר על ישעי' (קארטאטשן 1849) ובהקדמתו הגדולה—הנקראת הילת השחר—לפני ספרו התורה והמצוה על הספרא (באקארעסס תר"ך). הרב גד"ל כ"י פתר שמות נרדפים רבים בצכורי העתים (תקפ"ו, תקפ"ז) וביאורו המשתדל ע"ה. הרב מוהר"ץ מעקלענבורג נר"ו בביאורו הכתב והקבלה ע"ה (לייפציג 1839) ובתשלום שלו (קאליגסבערג 1847) ובפירושו על התפלה (תר"ו); וכן נמלא עוד פתוריו שרשי נרדפים במ"ע המאסף, ידידיה החדש (לייפציג 42—1839) מן היינעמאך, המנהיג, הכרמל, המליך, הנשר, אורז נחמד, כרס חמד, כוכבי יצחק, לסב"ל ד. אריענס, בן חנני, וכו'; וכן החל במלאכה זאת ברחבה החכם היינהארן (ליסס. בל. ד. אריענס 1843 זיון 47), גם בעזבון ספרי ר"ד קארל נמלא העברעאישע סיאנאנעמיק (ז"ד"י 1841 זיון 4), ואף הרב בעל הפיקי יודא חבר ספר מיל רדיפא על שמות נרדפים (המגיד ב' זיון 47); ובקבוצי כ"י להרב ר"י אלמנצי ז"ל נמלא קבוצ על הבדלות שמות נרדפים (קבוצ 121—המזכיר 25—ז' 20), וכן נדפכו עוד ספרים שונים מקבוצ שרשי שמות נרדפים, כמוס' ערך מליס לר' יוסף יהאלסאן (פפד"מ 1840) יד יוסף הירשפעלד (פפד"א תקפ"ח) ובחלק ב' לס' אגרת מליצה—הנקרא משפס לה"ק—לר"י ליב מרגליות (נאווידיאהר 1794); וכן קבצס במליצתו יחד הרב ר"ב מוספיה בס' זכר רב (אמ"ד של"ה) וכן אסף החכם המלומד Jo. Plantavitius השמות הנרדפים האנאליס בתנ"ך בהלמוד ובמדרש, בספר נסע הגפן עם עוללות הגפן

(לאדאווא 1644), ועוד איז חכמי אומות אחרים; ואפס קנתם ע' געשיצטע דער העבראישען סינאגוגיק פאן דר. F. Mühlau, (זייטשריפט 7. מארגעל געזעלט. העפט 1 א. 2 משנת 1863 ז' 316).

תולדות הרב המחבר זמן היותו, ארץ מולדתו, מכתבו ותבדויו.

ממכורות הרב המחבר ותולדותיו לא נודע רק מעט מזעיר, והמעט הזה נכר רק מדבריו אשר רמז עליהם בשירו **הדבר המהפכתי** [הוא השיר הגדול והנפלא ממאתים ועשרה בתים המסיימים כלם על מרוז ל', והנצרך בסוף הספר הזה בסוכת ידינו הרב הגדול מהו"ד שר"ל נר"ו, אשר הוציאו על בקשתנו לראשונה ממגולת הנשיה ויצארו אותו בתבונתו הרחבה בקכ"ח הערות מושכלות], ובאגרתו לר' סודרוס הלוי ז"ל הגדעם בסוף ספר משכיות כסף (אמ"ד תק"מ), כי בכל הספר הזה ובכל שאר המכתבים ושירים אשר מצאנו מאתו, לא נרשם מאומה על קורותיו ותולדותיו. והנה הרב המחבר הזה חי בתחלת האלף הששי (וכדעת החכם לוכן-צור געשיצטע 463-היה בעת המלחמה בשנת חמשת אלפים (1284) בנרבונה (Narbonne) ועוד בחייס בעת כתב בנו את בקשת המ"ץ, ונולד בעיר בדרש (Beziers), ושם אביו יצחק (ע' שורה ז"ס בשירו), ובתחלה היה זמן לא כביר איש עשיר ובעל נכסים ואחרי כן גרשאו העוני לשבת בארץ אחרת, ויהי נע ונד בארץ, גם סבר שירים רבים, להלל את גדולי התורה, אך לא לתקות שכר (שורה ק"ס ק"ס משירו) כי אם לעורר בני האדם, אף כתב שירים לעתים מזומנים, על מועדי ה', וגם לימי חתונה, והספד (שורה קי"ג), וכדעת ידינו הרב שר"ל ל"י היה ג"כ מסמרו בכסף ובשטרות (ע' בסוף הערותיו) והרב ר' יוסף איזובי, בעל קערת כסף אשר חי בעיר פירפיניאן (Perpignan) היה רבו, ושם היה געוריו, ונמצא ממנו מכתב אשר כתב לתמוך ידי בחורי חמד ללמוד תורה מדי ה' בעיר פירפיניאן (והמכתב הזה תמצא בסוף הספר הזה).

אם כתב הרב המחבר עוד חבורים אחרים לא נודע לנו, אך עוד נמצאים ממנו בכ"י אגרות ומליצות ושירים ומכתבים שונים אשר הריץ עם חכמי דורו והנקבצים מהם בדיוואן שלו הנמצא בעזבון אוצר

ספרי ל"י להמכס אלמנני ז"ל (ע' במכתב הרב שד"ל אלינו בסוף הספר הזה) ובמחלקה הב' לס' אמרי נואש לר' שלמה דא פיידה (הנקוב למעלה) הנמצא באונר ספרי ל"י בווינן (ע' רשימת Kraft und Deutsch—ווינן 1847—Codex CVIII 75 121 ורשימת ל"י גאלדס להאל ווינן 1851—75 280; וע' Furst, Bibli. Judaica חלק ג' 75 220). ובקבוצי פאקאק סי' 74 באונר ספרי ל"י באקספורד (ע' יצרי הימים לבני ימיוא פפד"ת תר"י מהמכס ר"א כרמולי 75 40 הערה 140 בצרוף הערה 11 75 6-7) ואיזה שירים נממדים אשר שר לכבוד השר רבנו מודרום הלוי ז"ל הנמצאים בכתובים בס' סגולת מלכים (הוא קבוץ שירים יקרים מגדולי קדמוני המשוררים, מהם נדפסים, מהם עודם בכתובים, הנקבצים ונכתבים מאת הרב ר' יצחק כהן בלינפנמי ז"ל שנת א' ישיד בשני כרכים, ונמצא באונר הספרים המפואר מהרב המנוח כמ"ו יעקב מאיר לעהרן ז"ל וכעת תחת יד חותנו הבזיר הנכבד והנבון התורני הר"ר משה דע לימא יחי', אשר העניק חסדו לחת לנו הרשיק להעתיקם להוציאם לאור ולצרף אותם בספר הזה (ע' בסופו). וממנו בדפוס, אגרת המליצה לר' מודרום הלוי בסוף ס' משכיות בסף (אמ"ד תק"ה), ושירת הלמד"ץ הנקראה גי' בית-אל המתחלת לך אלי בגלגל (זבולי (ונדפס בצד דפוסים בחינת פולס בסופס'); שירת אלף אלפין המתחלת אליהם אלי אתה וכו' הנדפס בכרס חמד כרך ד' 75 נ"ס, ולדעת אמרים שני השירים האלה מלאכת בנו ר' ידע', (וע' במכתב הרב שד"ל בסוף הספר הזה").

(1) מה שצוה צדק דודי סתכל לחילק בשמו, בשם חיי הכז: והוא על מקבלי שבת ר' אברהם מרדכי גמליק שג', ק' אל' וד"י אינו לחילק, כי השירים האלה לקוחים מן המאמר קד' במחלקת הכז או שג' הקדש המדעם בסוף ס' לבן לעדית (קסמסטיטל גי') ליד אבן יחיאל ז"ל וע' ז"ה לגי יחיאל לילא כדעתי 23. (2) בשנת 1854 מדעם שפד"ת צומחות אמריית סגולת מדרש רעס פד' פ' יג עם פ' חומות סאנס והגלות כרס יענין ז"ל וד"י קד' מן א' אנוניס, פ"י ר' מרדכי גל' שגלס המוסר דד. קדנר, אחר ל"י המנוח, ומדעם המנוח הכה הוא ר' אברהם מרדכי [מן סג' ז"ל על הכז: לעדיתסלך אלס שישער דעם ר' ידע''] אלס זה איס, כי סג' אנוניס אנוניס הוא סג' סג' ר' ידע', והאזר חזקס אלס שג' צלצית סהמללות אבז סג' לעד"ל ז"ל (האנוניס סג' אלס ב"י תי"ז) וע' עק' ער גבדיכטע 462 (נדפסת חלמית חייס עין 664 מנצרי כ"י, והקדמת ר' ידע').

הספרים והחכמים המוצאים מהמחבר בספר הזה, הם מלבד התרגומים
אונקלס ע"ה ויונתן על נביאים התלמוד בבלי ודבני מערבא, רבנו
סעדי גאון ומפירושו על תנ"ך (714), רב שרירא גאון (789),
ומפירושו על מסכת שבת (721), הרמב"ם ופעמים בשם גדול
החכמים, ר"ש (הוא רש"י ז"ל), ר' יהודא [חיוג] (781), הרמב"ע (781).
מנחם מ"ן סרוק, ודוגש בהשגותיו (742). ר' יונה בן גנאח מ"ס' שרשים וס'
הרקמה שלו, בעל הפרחון, ופעם אחת רבנו יעקב (767) ורבנו
מאיר (789) ור' שלמה (746), ומאור יפלא בעינינו שלא ישא שם
הרד"ק על שפתיו בכל הספר; ועל ר' שלמה זה כתב החכם ר"מ
שטיינשניידר ברשימתו מספרי כ"י בליידען נר 29 שנראה לו שחיה
בימי הדרשי ושהוא ר' שלמה בן יוסף אבן חיוז מרמון ספרד, שהיה
בבדרש בשנת ה'א כ"ה והעתיק ספרים שונים מלשון ערבי, ואפשר
שהוא מחבר מ' שר המשקים הנקרא ר' שלמה ספרדי מבדרש (ע'
נר 310 ברשימתו שם), ולפי דעתו הוא ר' שלמה הרופא הנזכר מר'
גרשום בן שלמה ב"מ שער השמים; והחכם ר"א כרמולי מביא ב"מ
ס"ט זקנים (פפד"מ 1854) בהקדמתו אשר כתב על תוכן הס' הזה
(ס' יו"ד נר IX): והחכם ר' שלמה בר יוסף אבן חיוז הספרדי
בהקדמת ס' המצות אשר העתיק בעיר בדרש בשנת ה'א ליצירה
מזכיר וכו' התשובה הזאת. — ועל אודות רבנו יעקב המוצא מהמחבר (ע'
נר 76 עמוד א') אמרתי להציב פה את אשר כתבתי עליו ליד ידי הנשגב
הרב הגאון מוהרש"ל רפאפורט נר"ו ולידידי החכם מוהר"ל דוקעס יחי':
בשורש בא כתב המחבר: ,ורבנו יעקב פי' ויקח מן הבא בידו
כמו העופות שלדן בהם שאדם מביא אותה בידו לפי שעשו היה יודע
יד, הביא לו זאת המנחה".

יחזק וייבט ג"ח ד"ר ווייס 1847 נר XVII ס' י' והשני יחזק אה"פ ס' 88. גם מה שהביא
בס' מאיר — בן חזק של רבנו המחבר — צ"ח צ"ח של (בעלון תר"ס) בער בלגה; ובתוך התחום
(נר 716 פ"ב) ותחת הלבנים (נר 716 פ"א) בשם ס' המחבר, פ"א ש"ן זה ר"מ המחבר בשם זה
ס' המחבר ר' משה ע"י נבואה א"ב חזק ס"א מלפניו ס' המחבר, והמחבר ב"ק פתחיה המלה והמלה
לפי פירוש כל מה' אמת (ע' ג"ח הסדרה ע"י בלומפ"ד א"ד ל"ר ג"ח) ווייס 1854 נר י"ח ג'.

א. האם הוא רבנו יעקב מארליינש אשר נהרג 1190 בלאנדאן
(לונדון נור בעשיכטע זד 76) ואשר מפירושו ע"ה מוצא כמה פעמים
בס' מנחת יאודה (נדפס בשס זקנים, ליוורנו 1713) הכולל
ג"כ פירושי התורה מבעלי התוספות, אך שם לא מצאתי דבר על
הפסוק הזה, אמנם בס' הדר זקנים הנדפס בליוורנו שנת ת"ר
והכולל ג"כ פירושי התורה לבעלי תוספות מצאתי על הפסוק הזה:
ויש אומרים שנתן יעקב לעשו עוף שקורין אשפרבי"ר שנושאים שרים
ופרשים על ידיהם עכ"ל. גם בפי' רבנו בחיי ע"ה אמר על הפסוק
הזה, מן הבא בידו מה שהשיגה ידו וכו' ויש שפי' מן הבא בידו
עוף הנקרא פלק"ין כי מפני שהיה עשו איש ציד הביא לו העוף
הזה שיגור בו, ויהיה כן שיעור הכתוב ויקח מנחה לעשו אחיו מן
הבא בידו כי מלת בידו תחזור לעשו כלומר ממה שנהג להביא בידו, עכ"ל.
ב. או ר' יעקב בן אבא מארי בן אנסולי אשר העתיק ועשה קי'
האלמאגיסטא מאבן רש"ד בנאפולי 1231 (ע' מונק Melange זד 488)
ואשר כפי עדות הר"ש זאקס בספרו היונה (זד 31 בהערה) נמצא
מתנו בכ"י ספר המלמד כולל דרשות פילוסופיא על התורה.
ג. הרד"ק בשרשיו מביא פעמים רבות באורים מר' יעקב בן
אלעזר אשר היה קודם ר' יונה אבן גנאח (ע' במכלול דף ה')
והוא ספר השלם, אך לא מצאתי מאתו כי אם באורים על דרך
דקדוק בנביאים וכתובים ולא בתורה.
ד. גם החכם דוקעס מביא במחברתו היקרה ליטטער. היסטארישע
מיטעטיילונגען (זד 42 הערה 3) ר' יעקב בן ראובן לעבטע 1099
דערזעלבע פערפאסטע איינען קאממענטאר נור ביבעל וועלכער אין
אורח צדיקים ז. 25 ערוואהנס איזט" (ואולי הוא בעל ספר העושר
הנוכח בקאסאלאג מן כ"י העברים בליידען מהחכם שטיינשניידר
Cod. 8 זד 24).
ואודות ר' מאיר המוצא זד 189 עמוד ה' כתבתי להג"ל: ראה זה
מצאתי בס' הרקמה (זד 185 הערה 3) כנראה מדברי האפו"י (פ' כ"א).
מזכר ר' מאיר בר יאודה השגות על ס' השגה וכו', וז"ל שם באפו"י:

וכבר השינו זה קצת האחרונים וגמלא המדקדק המעולה ר' מאיר, בר יהודה וכו' (וכפי דעת הר"מ שטיינשניידר באחד ממכתביו אלי, ז"ל ר' מאיר בר דוד), וכן מלא באפודי כ"י המונה מאוד, [וגם אני, הכותב מלאתי כמו כן באפודי כ"י אשר באור הספרים הגדול והנחמד, לבהמ"ד מעדת הספרדים יע"א פה העיר] וכדעתו לא הי' זה החכם, בזמן האפודי אך גם הוא חשב שזה ר' מאיר הוא החכם הנזכר, מרבנו המחבר. גם בנחל קדומים (הנזכר תרי"ג) נד 9 הערה 8 כתוב, בפי' ר' יוסף כספי על פי' הראב"ע כ"י פארמא נזכר וכו' וכו' זה, שמעתי מפי החכם הנכבד אדוני ר' מאיר בר דוד עכ"ל. —

ועל זאת השיב החכם דוקעס אלי: אודות ר' יעקב אשר נזכר מעל חותם תכנית דעתי נוסה להאמין כי הוא חכם זרפתי, מבינתך ראתי אור ומלאת דברים דומים ממנו בהדר זקנים (חכמי זרפת ילדו הספר הזה על ברכיהם) ובאמת הדברים בעצמם הם בסגנון חכמי זרפת, מלבד כי מלת אישפירבייר מלשון זרפת מוצאה, והנה יען בין חכמי זרפת היו חכמים רבים בשם ר' יעקב, לכן מבלי יכלת החוקרים להביד כעת ברור כשמש מי הוא ר' יעקב הזה אשר נזכר פה אם לא זרחה השמש במקום אחר, כמו ר' יעקב אשר נזכר מר' יוסף קמחי בפירושו הוא רבינו תם (כאשר הערותי במקום אחר). ואודות ר' מאיר אשר נזכר ג"כ בחותם תכנית, דעתי נוסה כי הוא ר' מאיר הלוי, בעל מסורת סייג לתורה, אשר היה חכם גדול, והנה עניני המסורה נוגעים בדקדוק, לכן יקראו המדקדק, ואעיר עוד כי ר' יוסף בן נחמיה בפירושו על משלי (כ"י בעיר אקספרד) יזכיר טעמו במסורת לר' מאיר והוא בלי ספק ספר מסורת סייג לתורה הנדפס. המדקדק ר' מאיר בן דוד (אשר העירות עליו בחכמתך) נראה לי כי הוא מאוחר בזמן, וקרוב הוא כי היה בן דורו של ר' פריפוס דוראן אשר היה כמאה שנה אחרי ר' אברהם בדרשי. בדורו של ר' אברהם היה ג"כ מכס אחד ומקובל אשר נזכר מר' יצחק דמן עכו בזה הלשון: שאל הר' שמריה את פי ר' מאיר זו מה טעם לא הזכיר דוד המלך

גו'ן בראש פסוק פהלכ לדוד (להזכיר) — אשתיק ולם אמר ליה ולא מיד, גם השאל לא אמר תשובה על זה וגו' וגו', ורחוק בעיני כי ד' אברהם ירמו על זה החכם עכ"ל.

היסוד הגדול אשר עליו יסד הרב המסבד את ספרו בפתרון הבדל שמות הנדפסים במקרא קודש הוא: שבכל מקום שזכו במקרא שמות נדפסים שונים יחד זה אחר זה, תמיד השם האחרון גדול מאשר מלפניו; ובפתרוננו הלך בדרכי החכמים הקדמונים לבאר ולפרש השרשים ע"פ הדומים להם במקום אחר בכתיב הקודש, והוא הדרך האמתי והיותר נכון בבאורי המקרא, וכן עשה ר' מנחם במחברתו, ור' יודא'ן בלעם בספריו (וע' בספרו הפעלים שנמצאו מנורות השמות אשר הוצאתי לראשונה לאור מכ"י ג'ידען בהכרמל שנה שלישית גליון 28) ואחרים מהקדמונים, בי אף באור טוב לפתרון שרשי המקרא מתנו כי אם המקרא עצמו, וזוה הראה במקומות רבים בספרו את כמו הגדול בתבונתו הרחבה. ובשערים רבים יחבר תחת סוג אחד שרשים אשר בהשקפה ראשונה כדעת בעלי הלשון האחרונים אינם נראים בשמות נדפסים באמת, אך לפי דעת רבנו המחבר עולים בקנה אחד עם שאר שרשי השער הזה והוא יפתור אותם כדרכו בהשכל ודעת ע"י השלים רבים מעסוקי המקרא, וידעתי כי רבים אשר לא נסו לדרך בנתיבות דרכי הקדמונים להעמיק בדבריהם לא יבינו חץ ערכו. אך המשכילים יבינו וימצאו פתרונו במקומות רבים בעצם השמים לסבר, ולפעמים רבים יפתור את שרשיו ע"י התרגומים ודברי חז"ל היקרים בעיניו עד מאוד וכאשר אמר בספרו פעמים רבים, והם ידעו האמת" (נד 64) וכדומה. ובמקומות מעטים ישלב גם איזה שרשים אשר לא נמצאו במקרא (ע' ג' 120 ונד 121) ולפעמים יפרש שרשיו ע"פ לשון ערבי (נד 99) ופעם על פי לשון המון בני אדם (שער כ"א נד 197) וזוה דרך נ"כ בדרכי חז"ל כמו שאמרו (ר"כ כ"ו ב') בשרשי יהבך (מהלים כ"ה כ"ג) מאמא (ישעי' י"ד כ"ג) סלסלה (משלי ד"ח) וע' ברש"י בראשית ל"ב ה'; ואופן לשונו הוא לרוב לשון קלה ונמה, וזלתו באיזה מאמרים הקשים להבין באופן קשור אמרונו, גם ישמש פעם במלות

הזרים לאזני מחברים אחרונים, כמו, לנחץ, כלי מקוס, מתעבר, עטוף
בבאר, אך הנה מעט מזעיר, ובאיזה מקומות יוסיף בסוף השערים
מאמר קצר לבד עמוד בדבר רע ולמים בדבר טוב (ע' בסוף שער
שמונה עשר נד 178 ובסוף שער ד' נד 107 ונד 141).

גם מלבד מלאכתו הנשגבה בספר הנחמד הזה יש לנו ממנו תועלת
גדולה בהודע על ידו פירושים רבים מספר השרשים לר' יונה בן
גנאח אשר לא הובאו בם' שרשים לרד"ק ואשר ממנו נמצאה רק העתקה
אחת טובה בעברית מר' יהודה אבן תבון בווילנא ברוסא נד' 64
(ע' בתולדות רבנו יונה בם' הרקמה — פפד"מ 1856 — וע' גם
Dukes u. Ewald, Liter. Mittheil. (Stuttgart 1844) נד' 172).

ועתה עוד דבר על הכ"י אשר העתקתי ממנו: הכ"י הזה נכתב
בכתב ישן וקדמון באותיות גדולות הדומות מעט לתמונת האותיות
הנקראות בין כל יודעי ספר, אותיות רש"י; ובלי שם, מקוס, ושנת
הכתיב ובלי ציוני הדף ובכל דף שמיני ציור עם המלה בתוכו השייכת
לדף הבא. וכנראה נעתק מכ"י המחבר, ובדף 2 כתוב, הגהה מאת
המחבר ז"ל (וע' דעת ידידי הרב מהרי"ץ הלוי על זה במכתבו היקר
בשפת אשכנזי בסוף הספר) גם בלי מראה מקום הפסוקים והמאמרים
התלמודים ומדרשים המובאים בו, ואשר כלם הוספתי בם בעזרת
המונח לאדם דעת, והמעתיק הזה כתב כל הכתובים והמאמרים מפי
מחשבתו, כי רובם מלאים שגיאות הנראים בהשקפה ראשונה וכל
אלה המצבים, אך בדברים המסופקים לא שלחתי בהם יד ועשיתי בם
מסגרת, ובהרבה מקומות דברתי עליהם בהערות ביד ה' הסובה עלי
השכיל, ואף כי ת"ל באמונה עבדתי, בכל זאת נמצאו בם באיזה מקומות
דברים זרים ותמוהים ואשר צינתיים בסימן שאלה (?), כי לא העתקת
הכ"י הזה, אשר נודע ממנו עד היום רק אחד בארץ, כשאר כ"י
היוצאים בזמנינו לאור, כמו המחברת בן סרוק או הפרחון אשר נמצאו
ממנו העתקות שונות באוצרי הספרים הנודעים להשוותם יחד, גם לא
נמצאו בתוכו מאמרים המובאים בשאר מחברי אנשי שם, כמו המחברת
בן סרוק או חבורי ר"י ז' בלעם וכדומהם עד כי יוכל המעתיק לחקור

אמריהם, ובגלל זאת נלחמתי לדרך המסילה ע"פ קוצר שכלי ותבונתי
 הצעירה אשר חנני ה', ואם עביתי ה' הטוב יכפר בעד.
 ומקירות לבי אתן תודתי בקהל רב לידי אלה העומדים על ימיני
 לתמכני בתבונתם מרחוק ומקרוֹב, ה"ה מלבד ידי הכבֹּד מהר"ל
 דוקעם ימי' אשר האיר עיני במקומות שונות בתשובותיו במכתב כפעם
 בפעם, עזרו עמי במלאכתי בהגהת הדפוס באמונה ידידי יקר לי
 החכם והגבון כ"ה יעקב נפתלי הירץ לוי (ינה"ל) פֶּאן בימא ימי', אשר
 תמכני במועצות ודעת בהערותיו השונות, והחכם התורני והמרחן כ"ה
 זאב וואלף נר"ו בעיר קעלן וכמהו לידידי יודעי תורה ודעת להאיר עיני
 במקור מאמרי התלמודיים והמדרשים. ואחרי הדברים האלה לא
 אוכל להתאפק מתת תודתי בשער לאלה גדולי חכמי הדור, המה
 ידידי הנשגבים אשר באהבתם אתימד ואשר שקדו מחכמתם הנשגגה
 בעדי להפיק את שאלותי בכל עת ע' הליכות קדם — אמ"ד תר"ז — בן
 גרני (אמ"ד תרי"א —). הראשון הרב הגדוע בשער כל בעלי אסופות
 לתהלה החכם הגדול מה"ו שד"ל מפאדוֹבָה נר"ו על פעולתו
 הקדושה והנכבדה בעד השיר הנאמד מרֹב המתהפכת עֵאת הרב
 המחבר ז"ל ואמרותיו המושכלות מפו ומפנינים אשר הוסיף בו בתבונתו
 הרחבה. והשני הכי נכבד הרב הכולל מנקובי ראשית חכמי דורנו הגאון
 רבנו ש"ל רפא פורס נ"ל לקדש עתותיו היקרות להבדיל מחכמתו
 במאמרו הנפלא כדרכו תמיד באמרותיו המפורות והמחוכמות על קדמוניו
 אנשי השם וספריהם, בראש המחברת הזאת. ואחריהם לו שם בשלשה ידידי
 הנכבד החכם המהיר מהר"מ שפ"י נשיך ידידי ימי', אשר מלבד כי הרהבני
 להוציא הספר הזה לאור עולם, הבדיל מחכמתו הרחבה ומעבודתו היקרה,
 לשלח לי מכתב יקר עם שיר תהלה מאת חכם קדמון ר' יעקב ב"ר
 אברהם הגרני, בן דורו להרב המחבר, אשר שר לכבודו ואשר לא נודע עד
 היום, ועמהם ידידי הנכבד, החכם הגדול אֹזֶר מלא תורה חכמה דעת
 וי"א הרב מה"ו יוסף צבי הלוי נר"ו המכונה בשם תפארתו דר.
 דוננער רעקטאר מהסעמינאריס לאחז"י האשכנזים יע"א פה עירנו,
 על מכתבו היקר והנח, אשר כתב אלי על הדברים הנעלמים מאתי

בכ"י באמרי הרב המחבר ואיזה הערות על דבריו בספר הזה.
יצו ה' לכלם ברכה והצלחה להאריך עוד ימיהם בסובב לתפארת
עמנו לשם ולתהלה.

מברכותיהם יבורך גם האדון היקר המדפיס כ"ה ישראל ב"ה
שבתאי לעוויססאן בעמדו על עבודת הקודש עם בנו הבהור
הנכבד כ' שבתאי ואשר שניהם כאחד טובים לעמל במלאכהם
באמונה למען יאזכר הספר הזה לאור עולם.

גם תודתי אתן בזה בשער אל הפקיד אשר תחת ידו נשמרי
אוצר ספרי כתבי יד בעיר ליידען, הגביר הנכבד נבון וחכם
Dr. P. de Jong. אשר דרך בעקבות הפקיד היקר החכם הגדול
המלומד T. G. J. Juyaboll מ"כ, הנאכף זה שנהים וחצי, למלאה
כמוהו בחפץ את שאלתי לשלח את הספר שנית לידי לשותו עוד
הפעם עם הנדפס, יאריך ימיו בסובב ושנותיו בנעימים על חסדו
כי גמל עלי.

וסרס אפרד ממך קורא נעים, אודיעך (וכאשר תראה בעיניך
הפקוחות) שלא נמצא בכ"י שער המ"ב בחלק הא' הכולל המלות
את, עם. ושער הי"ב בחלק הנו"ן הכולל שרשי נשף, נשב,
רחף. נפת, אשר נרשמו מהרב המחבר בתוכן שעריו בראש
הספר, וכדעתי נשכחו מאת המעתיק, כי אין שם בכ"י מקום חלק
בין השער הזה לשער הראשון מחלק הסמ"ך (ז' 189) או הערת
איזה דברים, כאשר העיר בשער הי"ב מחלק הב' (ז' 84) ובשער
המ' בשרשי אחזה, נחלה, ירושה החסר (ע' ז' 71), וכן
הדיון בשער האחרון מחלק הכ"ב בסוף הספר באות ת' בשרשי
ת ער, מורה, החסר (ע"ש). ובשער הכ"ז חלק החי"ת אין בתוכן
שעריו שרשי חבר, זכר, עמד, אך המה מבוארים בשער הי"א
מחלק ה' בשורש ד ב ק (ע' ז' 107).

גם נמצאה בכ"י בתחלת הספר, אחרי חוכן השערים מהמחבר
עוד הקדמה אחרת וולת ההקדמה בשיר הנדפסה על ידי, אך
רק איזה שורות נמצאו ממנה המתחילות באמצע הדף עד למטה

מהדף, והדף הבא חסר, והנה גם אלה אביא לפניך בזה להוציאם
ממצלות הנשים, ולהצילם כאחד מוצל מאש, ואלה מפתח שפתיו
הנעימים:

תהלה לאל יוצר היצורים, ראשון בטרם הרים, אחרון לדור,
דורים, העוזר הולכי כלמות לא סדרים, וכל נכשלים בשמו,
נעורים, יתברך הוא ושמותיו יקרים, כי מחשך הבקיע
אלי עתרים, ושם מלתי על לשוני לדבר מישרים, לתת טעם
לכפל המאמרים, ולתקן הנמים הקצרים, כי פקודי הש"ס
ישרים, אין בהם כפתל ועקש ודברים נעתרים, להיות
פעם חסרים ופעם נוספים ויתרים, כאשר חשבו קצת
המדברים, אשר יגששו קיר כעורים
עד כה תנאתי שם אלה הדברים, וזר לנו על הדברים החסרים,
כי כלם המה מפז ומפנינים יקרים, ונוזלים בסל וכעלי דשא
שעירים, לכל באי שער עשירים וארבעה ספרים; והאל המוב
ישמיע מהר מבשר על הרים, לעלות לציון הר הקודש עם
נוגנים ושרים, לשיר בשפה ברורה ובאמרים מהירים, והיתה לה'
המלוכה עד דור דורים.

אמסטרדם בירת זו

התרכ"ה ליצירה.

גבריאל פאלק.

**אחרי חוס הקדמה הזאת בדפוס מלאתי עוד איזה ענינים
הנוגעים בדברי הספר הזה ומחברו ויען נפשי בלחץ לכוונתם
בשער אחרתי לזרפס אחרי דברי אלה.**

הוספה להקדמה.

ד' 2 שורה 7: צריך להוסיף ההערה הזאת: ברשימת ספרי
ישראל הנדפסים, הנמצאים באקספוזיטור, מלאכת החכסר'ם שטיינשניידר
יחי', כתב בדף 874 ערך רד"ק נו' 47: בשרשים לרד"ק הנדפס
בשאלוניקי ע"י גרשום שונצינו בלי שנת הדפוס (1532-33?) נמצא
בסוף הספר בזה"ל: ולמחמס מחון כווננו בעצת ובמלות רכב ישראל
הנבחרה וקם על וכו' וכו' מהר"ר שלמה קבאליוו יצ"ו לחבר
ולבדל אליו מחברת הדרשי ו"ל הנקרא חותם
תכנית ואזי במקלות וכו' שלשה סבורים אלו וכו' וכו' (ועין
במזכיר 41. א" 111 הערה 1).

ד' 4 שורה 18 אחרי המלה מלמסה: (ועד קב"ז בחלק השמיני
שער הראשון).

ד' ה"ל שורה כ' בהג"ל אחרי המלה נפרדים: ובחלק החמישי
שער השביעי אחר: הנה שכלשונות להבדיל המלות בענין אחד.
ד' 5 שורה 17: רבנו חננאל, ז"ל רבנו סעדי' גאון, כאשר
נדפס בבית האוצר דף י' סוף ע"ב (הערני על זה ידידי הכב
עד"ל במכתבו אלי).

ד' 6 שורה 3 מלמסה: זכר רב (אמ"ל שז"ה): הספר הזה
נדפס אחרי כן פעמים רבות ובשנת 1638 בהמבורג עם לשון
רומי על כל שורש הנדפסים בענין אחד ובשנת תרכ"ג נדפס
בווילנא עם תרגום כל שורש הג"ל בלשון אשכנז ומראה מקום
השרשים בתנ"ך (אחרי הנדפס חלפנים בשקלאוו ע"י הרב ר' נפתלי
הירץ ז"ל מבוכאוו) ובסופו מוסדות כל שון הכולל שרשי שמות
המשותפים המסתעפים מכל השרשים הנמצאים בו ע"ס סדר א"ב
ואיזה כללי דקדוק בקצרה ע"י ר' יודא ליב פאראדיסמאהל.

77 7 שורה 4: וע' עוד צייטשריפט הנ"ל כך י"ח העפס 3
משנת 1864 ז' 600.

77 9 שורה 19: ברשימת אולר ספרי כ"י העברים מן סורין
לחכס פאסינוס (סורין 1749) מלאתי בדף 25 קאדעקס LXXIX
22 I a: השמים והעולם. והנה השלמתי בעשיית הביאור הזה
יום שני לחדש רגב שנת תקס"ו לחשבון ישמעאלים וזה בעת
היותי באשכוליה אני שלמה בן היוזב הספרדי השלמתי העתקת
זה הספר השמים והעולם לארסאוסלוס ביאור החכס אבן רשד
בשנת חמשת אלפים ותשע עשרה ליצירה במדינת בדרשי.

77 12 שורה 2 מלמטה: ופעמים שונות מביא ראיה לדבריו
מחסרי תפלותינו (ע' 77 96 בשער י"א וז' 201 בשער א') גם במלאו
בספרו פתרון שרשים שונים בשני מקומות ופעם גם באופנים
שונים כאשר צינתי מקומם במפתח השרשים.

77 89 עמוד 1 שורה 8 מלמטה בהספר: המאמר אם הגזירה
אמת החריגות שקר נמצא במבחר הפנינים שער מ"ג. וכתב החכס
דוקעם במ"ע בזן חנני' 1864 נו' 28 ז' 579 הערה 1: שהרב
ר"א בדרשי מביא איזה משלי מוסר מהם' משלי ער ב. וע' על הס'
הזה במחברת האשכנזית ר' שלמה בן גאביראל אויס מאלאגא
אוכל ליל עסהישען ווערקע דעסזעלבען א. ז. וו. מהחכס הנ"ל,
בדף 85 (האנאפער 1860) ומה שכתב גם שם על המאמר הזה.

לוח ההשמטות הטעות והתקונים.

מלבד השנאות נרשמו פה מלות רבות מחוקקות והשמטות והשחתות במלאכת הדפוס בכפרון אותיותיהן והנוסף הו'יו ליו'ד וה'א לא ל'ד' וכדומה'ן ומהקרא יבוקט לחקן בגם טו'ר לכל תכנת בנות המכסר ולא יכסל בדכ'יו.



בהקדמה.

זר	סורה	נרשם	תקן
7	8	ל'	ר'

במפתח השערים.

זר	סורה	נרשם	תקן
II	אצו'נה	רבי'ר	רבה
III	13	הדה'	הה'
V	10	מלמס עתק כח	עתה נא
VI	4	שחחור	שחרות
VII	אצו'נה	פרחון	בפרחון

מתחלת הכפר עד תומו.

זר	עמוד	סורה	נרשם	תקן
2	1	6	מלמס הרבור	הביאור
•	•	2	•	חקראי לי
•	2	22	נ'ל אחתה בקרס'ים (שמה ל'ו')	חקראי (לי)
3	1	12	מלמס קרא'ה	וקרא'ה
•	2	•	לו	לי
•	•	18	מלמס עני	ענין
4	2	6	להית	לחיות
•	•	11	כטלך	כהלך
5	1	2	כורס שער	כורס ב'ד שער

תקן	נרשם	סדרה	ספר	דף
מחזקים	מחזקים	19	1	5
בה כי	כי בה	5	•	7
רב כאור	רב חסר	4	2	•
בה	בה	אחרונה	•	•
פניה	פניה	21	1	8
לכך	לכך	מלחם 17	•	10
ועל	על	• 8	2	11
יצטרך	יצטרך	• 18	•	12
לאדם	האדם	• 10	1	13
דעה עד שלם	דעה	4	2	•
אור	אור	•	1	14
גלי סג שר מל (שם ח')		3	2	•

בין אפרים ואלו צופה ונביא שידעו פעשו ומעליו
ודעים פה יקש על כל ודכו משמח בבית אלו
מאת אלו

והחליאני	והחליאני	מלחם 14	•	•
עליו	עליו	• 9	1	19
וצור מבואר בה	וצור בה	• 3	•	20
אצל	אל	5	•	21
לאון	מלחם לאון	6	•	23
לי	לה	1	•	24
כלבם	מלחם ללבם	12	•	26
לכו	בו	• 15	•	•
הלא אם	הלא אם	• 8	•	•
בשוא	בש	4	2	27
דרכים	מלחם דרכים	18	•	29
בארץ	בארץ	10	1	30
השתגברות לגז	מלחם השתגברות	5	•	•
שילו ואלתם	שילו	• 12	2	•
השכי	השכי	4	1	32
(כמו)	כמו	8	•	•
גלי שטחים	מלחם	3	2	•
חכמה	חכמה	1	1	35

דף	ספר	שורה	דפוס	תקן
26	2	18	ניכר	בסר
29	1	1	יתחנא	יתחנא
40	1	2	כדיקת	(כדיקת)
41	1	3	בל	ק
42	1	20	חנא	אחל
43	2	11	ובראש	מחבר קדש לקדש
44	1	12	ובראש	כל
46	2	17	לח	כל
47	1	16	חשני	חנא
48	2	4	נקרא	ובראש
48	1	1	חשני	אך באחר
49	1	10	חנא	לח
50	1	9	במחבר	חשני
51	1	12	חנא	נקרא
52	1	1	חשני	חנא
54	2	4	חנא	חנא
55	1	10	חנא	חנא
56	1	6	חנא	חנא
58	1	11	חנא	חנא
59	1	11	חנא	חנא
67	1	12	חנא	חנא
69	1	3	חנא	חנא
70	1	14	חנא	חנא
72	1	8	חנא	חנא

זר	שפוד	שחית	נשים	חזקן
78		כבוד	כבוד	חזקן
"	2	5	הכלל	הוא מלא
76	1	6	דבר	דבר
77	"	11	כי	האחד, כי
78	2	17	למעלה	(למעלה)
80	1	10	מלכות בנחיות	בנחיות
82	"	5	ישוב	ישוב
"	2	17	המנצח	המנצח
85	1	6	מאות אלף נשים	מאות נשים
86	"	13	איש תחת	איש היו תחת
"	2	16	מכשפה	מכשפה
87	1	11	והיא	והיא
"	"	1	מלכות אל	רל
"	2	6	כי	כנ
88	1	"	כמו לחד סגל תחת: כי עין היא בשלמותה	
89	2	11	אין עיני	אין עיני בידות
92	"	8	מלכות בדיש	בדיש
"	"	4	אמר בדיש	אמר וצן בדיש
"	"	7	סגל גלי לחד עינים: שיהיה עינים רשא	
			כאלו אמר מרעה עינים ופראים	
98	1	8	כנ	(כנ)
"	"	5	מלכות הדדך	הדבר
"	"	7	בלשון	כי לשון
95	2	9	גוי ולשון	גוי. ולשון
96	"	6	מלכות במות	במות
98	"	16	והיה	והיה
100	"	4	עסקים	עסקין
106	1	1	מלכות אדמה	אדמה
108	2	2	הלב	הלבן
"	"	5	גלי הדיקון, חיש לומר (יכנז ב' 6)	
"	"	13	כדחיו	כדחיו (?)
110			לנו	שלנו
118	1	5	מלכות סיד	חביר

יד	ספר	פרק	פסוק	שם	חוק
114	1	8	והדינו	והדינו	חוק
"	"	17	לשם	לשם קדשך	לשם קדשך
117	"	2	בזשג	בזשג	בזשג
118	"		(פ' ג' כג' י"ג) ודג' רדג' [חלל] כ"ל ו'	(פ' ג' כג' י"ג) ודג' רדג' [חלל] כ"ל ו'	
			נחיתת כנענים עם סחלה כל לסחלה.	נחיתת כנענים עם סחלה כל לסחלה.	
119	"	1	בכחלהלה	בכחלהלה	בכחלהלה
"	2	10	בכח קט' של אד' : וזה העד הנאמן שאם	בכח קט' של אד' : וזה העד הנאמן שאם	
			יחיה ענין א' כג' זה אד' יכשר לומר כפני	יחיה ענין א' כג' זה אד' יכשר לומר כפני	
			רשעים או שרונים	רשעים או שרונים	
123	"	2	מלגס פי	פי	פי
128	1	1	הדסיד	הדסיד	הדסיד
"	2	8	כשטביאין	כשטביאין	כשטביאין
"	"	"	חאבד	חאבד	חאבד
130	1	6	אחיה	אחיה	אחיה
136	2	7	שתל ויין	שתל ויין	שתל ויין
139			אחונה כדעה ודאביע	אחונה כדעה ודאביע	אחונה כדעה ודאביע
"	"	15	מא	מא	מא
"	"	16	בז	בז	בז
153	"	12	שא	שא	שא
156	"		נחטנו והנחית וצ"ל הקד' 2 קד' 1	נחטנו והנחית וצ"ל הקד' 2 קד' 1	
158	"	1	כדעה 1	ששגת	ששגת
165	1	1	עוף	עוף	עוף
169			כדעה	היקד'	היקד'
171	"	"		הקציד	הקציד
172	2	14	מלגס עמי	מלגס עמי	מלגס עמי
174	"	"		מאנך	מאנך
176	"	7	מלגס ברחין	מלגס ברחין	מלגס ברחין
182	"	9	הכרפא	הכרפא	הכרפא
190	"	17	מלגס כחלא	מלגס כחלא	מלגס כחלא
192	"	13	ההעברה?	ההעברה?	ההעברה?
193	"	8		דמי	דמי
199	1		כדעה	כגל	כגל

הקן	שם	סדר	עמוד	דף
ויקרא	ויקרא	8	2	199
הגלות	הגלות	•	1	204
בהצבת	בהצבת	•	•	205
רל האלדים	האלדים	1	2	206
על	מלחמת עליו	11	1	•
ונבואת	ונבואת	•	6	2
להיות החזן רבוק	להיות רבוק	10	•	207
העבים	מלחמת העבים	9	1	208
יכוז	יכוז	4	2	•
בדסור לא	מלחמת בדסור	11	•	•
הקפוח	הקפוח	8	1	211
ארטור	ארטור	4	•	212
שם עזי	שעזי	8	•	213
אברי	אברי	17	•	•
ביבן	ביבן	9	2	•
איט	איט	5	1	214
עתות	עתות	1	2	•
מנשיח	מלחמת מנשיח	6	•	•
תנוראות	התנוראים	1	1	215
מאנו	מאנו	•	•	•
בברטל	מלחמת בברטל	5	•	•
הקש	הקש	2	2	•
הבונה	הבונה	18	•	•
מראה	מלחמת מראה	16	•	•
נראותיך והשנאותיך	נראותיך	סוף השם	•	216
שמונה	שמונה	11	1	217
כלי	מלחמת לך	1	•	•
אמר	אמר	6	2	219
צפוי	צפוי	9	•	221
הסדר	הסדר	1	1	223
(ימנה)	ימנה	•	2	•
כדגנו	הדגנו	12	•	•
התבליתי	התבליתי	1	•	226

חלק	מספר	שורה	מספר
[לר]	226	4	מלחמה (לר)
אונס	•	6	אונס
נכל	227	4	נכל
כונתו	228	18	כונת
הער	•	10	מלחמה ובן
(ישרף)	•	11	ישרף
כענין	229	2	כעני
רבתא	•	5	רבתא
ובני	231	9	ובני
הוא	•	4	מלחמה הלי
הואיש	•	9	הואיש
שכע	232	5	שכע
החבר	234	1	החבר
לשוב	•	17	שוב
הצריכות	235	16	מלחמה הדיבר
כן	•	11	כ
ישמחו	•	9	ישמחו
ונעלה	239	12	ונעלה
רל	•	13	רל
הנרון	240	12	מלחמה הנרון
נחש שרף ועקרב	•	14	נחש ועקרב
אלה	•	19	אלה
אם	243	11	אם
משכן	244	4	משכן
וקדמנות	245	9	מלחמה וקדמנות
רננה	247	3	רננה
137	249	1	מלחמה 731
תאריך	250	10	תאריך
ערך	•	2	העלה למלחמה ערך

הקן	כרס	שורה	זר	עמוד
	למגיל אפרו סק	2	2	254
טבח	מיד	12	•	•
שכמאריך	מלמס שסוקריב	3	•	256
סיד לסחוק	זא	14	•	259
פיו	מלמס פניו	5	•	•
קיני	קיט	11	1	261
זרים	זרים	8	•	262
בו	כי	14	•	•
רפי ריש	תפירש	3	•	264
זה	מלמס ז	1	1	266
רע	רע	16	2	267
כחור	כחור	6	•	•

במסכת דרב שריל.

הקן	כרס	שורה	זר
המלות	מלמס המלות	5	3
כעבוד	כעבוד	1	5
ונחל	ונחל	11	11
ערי	ערי	10	18
קפודרי	קפודרי	16	19
נשיא	נשיא	2	20
ישים	ישים	4	22

בהערות דרב הגיל.

הקן	כרס	שורה	זר
שפתינו	פתינו	10	5
במלחמותו	במשחמותו	5	6
מה	מלמס מה מה	9	7
ערי	ערי	1	12

המבוארים במפר הזה ע"ם א"ב.

C 1

163	זד	רמעה	99	זד	נז	38	זד	בית
99	.	רעת	96	.	נחוק	196	.	בבה
108	.	רפי	31	.	נחלת	103	.	בבי
106	.	דק	90	.	ניל	51	.	בגל
105	.	דחור	183	.	נל (חמס)	83	.	בלעד
100	.	דחך	183	.	נל (חמס)	83	.	בלחי
104	.	דרש	68	.	נמ	169	.	בסה
99	.	דשא	97	.	נמול	30	.	בנות
103	.	דח	93	.	נמר	195	.	בסר
	ה.		224	.	נן	210	.	בעבוד
111	.	הביט	126	.	נעון	50	.	פיש
113	.	הכל	52	.	נען	239	.	פיש
199	.	הגדה	188	.	נעה	73	.	פיקד
8, 188	זד	הגה	239	.	נעל	175	.	בקר
76	זד	הגיע	33	.	נר	104	.	נקש
115	.	הגעה	97	.	נרב	123	.	פר (מה)
115	.	הגשה	143, 218	זד	נחל	74	.	פר (חמס)
119	.	הדה	88	זד	נרעון	155	.	סא
176	.	הדחה	94	.	נשם	78	.	סרה
114	.	הדר		ד.		165	.	סרק
114	.	הדר	207	.	ראנה		ג.	נאה
113	.	הוראה	109	.	דבה	152	.	נאלה
183	.	הולך	6	.	דכור	95	.	נבה
119	.	החור	43	.	דכיר	187	.	נבה
113	.	החיים	107	.	דבק	271	.	נבה
106	.	החוש	67	.	דבר	208	.	נב (שחק)
43	.	החל	75	.	דגן	3	.	נב
194	.	הכה	15	.	דוד	84	.	נוד (חמס)
112	.	הלאה	223	.	דוד	85	.	נוד (חמס)
112	.	הלום	106	.	דום	266	.	נר
117	.	הלך	102	.	דק	97	.	נרש
135, 183	.	הלך	193	.	דק	88	.	נרע
114	זד	הלל	54	.	דל	142	.	נרף
120	.	המלים	53	.	דלג	158	.	נרד
188	.	המה	108	.	דלק	95	.	נר
112	.	הנה	239	.	דלת	96	.	נת
268	.	הסבת	109	.	דסה (חמס)	29	.	נל
223	.	הסמה	141	.	דסות	264	.	נז
136	.	העתיקה	228	.				

134	זר	חלק	120	זר	זן	119	זר	הפל
173	.	חלצים	125	זר	זנות	266	.	הפך
140, 143	זר	חלק	126	.	זנה	192	.	הפכפך
262	זר	חמה	65, 125	זר	זעם	119	.	הציל
253	.	חמה	65	זר	זעף	110	.	הציץ
137	.	המל	154	.	זקן	240	.	הצית
29	.	חמס	121	.	זר	190	.	הד
134	.	חמק	192	.	זרם	113	.	הדבה
136	.	חטן				118	.	הדג
137	.	חנף	132	.	חביון	186	.	הדים
137	.	חס	143	.	חבל	119	.	השצור
128	.	חסד	241	.	חבר	115	.	השנה
129	.	חסד (חטס)	107	.	חבר	110	.	השניה
137	.	חסד	133	.	חבש	205	.	השיב
88	.	חסרון	133	.	חגר	119	.	השליך
140	.	חפה	156	.	חדש	110	.	השקף
131	.	חפזה	133	.	חזם	110	.	השתחואה
129	.	חפץ	141	.	חזם	90	.	התו
159	.	חפר	111	.	חזם	117	.	התל
79	.	חפרה (חטס)	5	.	חזה	225	.	התר
105	.	חפש	34	.	חזק		.	ו.
89	.	חצב	89	.	חמא	126	.	וילון
141	.	חצה	75	.	חמב		.	ו.
271	.	חצים	30, 144	זר	חמה		.	זבול
103	.	חק	168	זר	חטף	126	.	זביחה
104	.	חקר	85	.	חטר	127	.	זג
262	.	חרכ	262	.	חיל (חטס)	131	.	זד
70	.	חרדה	63	.	חיל (חטס)	249	.	זדן
63	.	חרון	133	.	חיסה	121	.	זה
122	.	חרון	146	.	חין	122	.	זהב
143	.	חרך	131	.	חיק	122	.	זה, זה
218	.	חרם	127	.	חיתה	122	.	זה
97	.	חרם	99	.	חבם	84	.	זולתי
141	.	חרף	134	.	חכמה	163	.	זיק (כג)
142	.	חרף	248	.	חלד	123	.	זיקות (כטז)
78, 80	.	חרפה	143, 229	.	חלה	123, 143	זר	זך
131	זר	חרצנים	171	זר	חלון	222	זר	זכר
131	.	חרש	118	.	חלי	124	.	זמה
					חלל	123, 134	.	זמן

140 .	כסה	131	זר	יער	141	זר	חשב
166 .	ככות	117 .		יערת	32, 203	זר	חשך
50 .	כסל	165 .		יעף	129	זר	חשק
64 .	כעס	213 .		יצת	142 .		חזות
226 .	כפה	69 .		יראה	70 .		חזת
244 .	כפור	118 .		ידה			
196 .	כפרה	71 .		ירדשה (כחם)			
162 .	כפתור	198, 156	זר	ידה	146 .		מכור
160 .	כר	99	זר	ידק	127 .		מכירה
159 .	כרה	147 .		ישב	143 .		מהור
110 .	כריעה	154 .		ישש	128 .		מוב
153 .	כרמים	153 .		ישן	146 .		מחן
97 .	כרם	113 .		ישנים	146 .		מים
242 .	כרע	153 .		ישראל	144 .		מל
242 .	כרעים	153 .		ישרון	266 .		מלה
88 .	כרת				145 .		ממון
	כשבה		כ.		147 .		מרה
199	זר כתב	157 .		כאב	247 .		מרים
158 .	כתל	158 .		כבד	144 .		מרח
166 .	כתנת	163 .		כבל			
163 .	כתר	157 .		כבע	154 .		יאר
146 .	כתת	161 .		כבש	229 .		יכש
		63 .		כבש	153 .		יגבים
51 .	לא	157 .		כה	165 .		יגע
165 .	לאה	143 .		כום (נחל)	54 .		ידעוני
261 .	לב	23 .		כזב	152 .		יחזרי
166, 210 .	לבוש	48 .		כה	152 .		יחזות
230	זר לבן	24 .		כחש	156 .		יחם
199 .	לכנה (יח)	159 .		כילי	156 .		יחם
66, 210 .	לבש	237 .		כלא	155 .		יחז
165	זר להב (יח)	162 .		כלה	94 .		יחז
163 .	להב	78 .		כלסה	141 .		יחז
123, 163 .	להבת	162 .		כמה	204 .		יחז
165	זר לחם	142 .		כמס	155 .		יחז
216 .	לז	157 .		כנ	48 .		יחז
122 .	לז	264 .		כנה	150 .		יחז
250 .	לזי	20 .		כנס	97 .		יחז
164 .	לחם	71 .		כנף	264 .		יחז
167 .	לחש	169 .		כסא	210 .		יחז

215	זר	מעשה	173	זר	מוער	188	זר	לילה
120	"	מפרנס	193	"	מזק	63	"	לכד
95	"	מצבה	179	"	מחבת	55, 60	זר	למה
218	"	מצודה	86	"	מחנה	210	זר	למען
252	"	מצה	172	"	מחץ	117	"	לענ
271	"	מצולה	175	"	מחשבה	167	"	לענה
173	"	מצער	213	"	מטה	145	"	לפנים
272	"	מקום	168	"	מטה (מק)	164	"	לך
253	"	מקח	168	"	מטה (גמ)	62, 253	זר	לקח, לקוח (קח)
171	"	מקץ	94, 144	זר	מטר	מ.		
168	"	מקל	54	זר	מד	113	זר	מאר
108	"	מקפץ	171	"	מדה	191	"	מאוס
177	"	מרבץ	126	"	מכון	237	"	מאסר
131	"	מרוצה	120	"	מכלכל	208	"	מבין
179	"	מרחשת	218	"	מכמר	157	"	מנבעת
175	"	מריא	219	"	מכשול	206	"	מגדל
176	"	מריקה	242	"	מכשף	199	"	מגלה
170	"	מרמה	265	"	מלאך	231	"	מגן
177	"	מרעה	215	"	מלאכה	67	"	מגפה
172	"	מרפא	133	"	מלה	171	"	מדה
147	"	משא	253	"	מלחמה	252	"	מדון
50	"	משונע	147	"	מלט	55, 62	זר	מדוע
92	"	משוש	174	"	מליצה	169	זר	מדינה
128	"	משכיל	257	"	מלקוח	50	"	מהולל
40	"	משכן	94	"	מלקוש	131	"	מהירות
237	"	משמר	109	"	מלשינות	251	"	מודע
101	"	משעול	143	"	מנה	185	"	כול
168	"	משפחה	260	"	מנחה	108	"	מום
102	"	משפט	241	"	מנחם	178	"	מוסר
96	"	מת	221	"	מסכה	124	"	מועד
177	"	מתג	54	"	מסכן	44	"	מופת
177	"	מתים	101	"	מסלה	174	"	מין
173	"	מתנים	126	"	מעון (מח)	238	"	מוצאות
	נ.		177	"	מעון (מח)	218	"	מקש
213	זר	נא	241	"	מעונן	159	"	מושכ
124	"	נאוף	173	"	מעם	255	"	מושל
9	"	נאם	166	"	מעיל	66	"	מות
96	"	נאסף	154	"	מעין	170	"	מוכת
182	"	נבהל	171	"	מעיד	172	"	מוזר
						175	"	מומה

193 .	סלונים	179	זר	נפש	128	זר	נבון
196 .	סלודזה	256	"	נפש	187	"	נבזה
193 .	סללה	148	"	נצב (סמט)	159	"	נבל
190 .	סלע	201	"	נצח	270	"	נכלה
240 .	סלת	144	"	נקי	182	"	נבעת
195 .	ססדר	123	"	נקי	184	"	נגר
228 .	סמל	184	"	נקם	32	"	ננה
196 .	סנורים	153	"	נרדם	182	"	נר
195 .	סנפיר	186	"	נשא	185	"	נרוד
195 .	סעפים	30	"	נשים	159 182	זר	נריב
157 .	סער	271	"	נשך	183	זר	נרג
196 .	ספר	179	"	נשמה	187	"	נרם
190 .	ספו	73	"	נשען	187	"	נרק
199 .	ספור	188	"	נשף (ליל)	154	"	נרר
192 .	ספיה	239	"	נשק	41	"	נזה
229 .	ספינה	101	"	נתיב	163	"	נזד
193 .	ספל	136	"	נחק	256	"	נזה
194 .	ספק		"		154	"	נחל
199 .	ספר		"		131	"	נחן
199 .	ספור	191	זר	סבך	184	"	נמר
203 .	סקל	238	"	סבות	243	"	נבון
136 .	סר	52	"	סגולה	184	"	נבה
193 .	סרכים	194	"	סגן	141	"	נבל
184 .	סרה	212	"	סדר	162	"	נכסף
194 .	סרן	198	"	סדר	121	"	נכר
141 .	סרו	257	"	סדר	108	"	נלה
142 .	סרום	166	"	סדר	164	"	נלח
132 .	סרד	197	"	סוף	153	"	נס
		166	"	סות	77	"	נס
		191	"	סוד	81	"	נסה
53 זר	עב	193	"	סודש	74	"	נסמך
211 .	עבודה	192	"	סוף	74	"	נסער
75 .	עבוד	231	"	סוףה	145	"	נסחר
250 .	עבודות	192	"	סודר	248	"	נערך
134 .	עבר	189	"	סין	145	"	נעלם
65 .	עברה	189	"	סני	263	"	נעם
182 .	עברי	223	"	סר	150	"	נשר
248 .	ענה	49	"	סבל	184	"	נש
176 .	עגל		"	סלה		"	
200 .	עד (אל)	202	זר				

ס.

ע.

112 זר	פה	191 .	ענף	245 זר	ערה
218 .	פור	211 .	ענק	194 .	ערך
122 .	פו	206 .	עפל	29 .	עול
218 .	פת	232 .	עפר	200 .	עולם
70 .	פוד	47 .	עפר	35 .	עץ
220 .	פוחים	48 .	עפר	196 .	עורן
231 .	פך	260 .	עץ	49 .	עז
154 .	פלג	64, 207 זר	עצב	213 .	עז
66 .	פלגש	64 זר	עצב	125 .	עב
220 .	פליאה	166 .	עצה	203 .	עוק
220 .	פלים	202 .	עצום ורב	210 .	עפה
217 .	פלצות	49 .	עצמה	162 .	עפיה
216 .	פן	209 .	עקב	165 .	עף
129 .	פסח	170 .	עקבה	169 .	ער
221 .	פסל	207 .	עקלקלות	202 .	ער
188 .	פעה	203 .	עקש	266 .	עלוקה
214 .	פעלה	126 .	ערכות	90 .	עלה
221 .	פצה	186 .	ערג	204 .	עלמה
226 .	פצר	207 .	ערים	209 .	עליון
222 .	פקד	204 .	עיר	150 .	עלל
219 .	פקה	208 .	עיר	150 .	עלם
175 .	פר	213 .	עיר	90 .	עלמה (כספ)
224 .	פרם	204 .	עיר	90 .	עלצה
185 .	פרוד	213 .	עיר	95 .	עם
223 .	פרוד	99 .	עיר	214 .	עמד
162 .	פרח	28 .	עיר	148 .	עמד
208 .	פרין	123 .	עיר	206 .	עמדי
225 .	פרש	213 .	עיר	204 .	עפי
34 .	פשע	162 .	עיר	251 .	עמית
224 .	פטר	208 .	עיר	165 .	עמל
237 .	פשתים	115 זר	פאר	214 .	עמד
154 .	פת	286 .	פארוד	185 .	עמית
217 .	פתאום	218 .	פנע	205 .	ענה
223 .	פתוי	218 .	פנש	232 .	ענו
109 .	פתח	218 .	פריה	229 .	ענז
221 .	פתח	96 .	פריעה	53 .	עני
225 .	פתח (סור)	96 .		53 זר	ענן
49 .	פתי				
133 .	פתיל				

243	זר	קטט	231	זר	צפת	203	זר	פתלתול
195	"	קשקשת	232	"	צפיעות	224	"	פתן
	ר.		157	"	צד (?)	217	"	פתע
111	זר	ראה	187	"	צדה	224	"	פתשנן
167	"	ראש (מר)	82	"	צוף		צ.	
33	"	רכ		ק.		232	זר	צאצאים
144	"	רכינים	239	זר	קאה	95	"	צבא
211	"	רביד	20, 22	זר	קבץ	232	"	צבי
63	"	רגו	110	זר	קרה	20, 22	זר	צבר
250	"	רגן	239	"	קרח	19	זר	צדה
257	"	רגע	260	"	קדחת	139	"	צדיק
152	"	רהב	245	"	קדם	91, 188	"	צהלה
130, 179	זר	רוח	243	"	קדקד	228	זר	צור
167	זר	רוש	245	"	קהל	229	"	צום
167	"	רו	265	"	קופים	190	"	צור
136	"	רוחם	141	"	קוד	230	"	צחנה
176	"	רוחצה	89	"	קטב	230	"	צחצחות
218	"	רוחל	149	"	קיסה	230	"	צחר
247	"	רשוכ	141	"	קץ	229	"	צי
217	"	רשט	158	"	קד	189	"	צין
252	"	ריב	125	"	קללה	162	"	ציץ
113	"	ריק	97	"	קמה	160	"	ציר
109	"	רכילות	240	"	קמח	231	"	צלוחית
207	"	רכסים	254	"	קנין	227	"	צלם
209	"	רם	241	"	קסם	266	"	צלמות
91	"	רנה	198	"	קץ	263	"	צמא
144	"	רסיסים	64	"	קצב	107	"	צמר
177	"	רסן	255	"	קצין	243	"	צמה
251	"	רש	263	"	קצף	207	"	צמר
217	"	רעדה	89	"	קצץ	231	"	צנה
195	"	רעיותים	244	"	קרב	232	"	צנע
247	"	רענן	238	"	קרחת	237	"	צנוק
146	"	רפש	244	"	קרח	231	"	צנצנת
160	"	רץ	115	"	קריבה	187	"	צעק
130	"	רצון	202	"	קריה	[157]	"	[צער]
118	"	רצה	242	"	קדם	111	"	צפה
248	"	רק	242	"	קסולים	140	"	צפי
69	"	רק	48	"	קרקע	145	"	צפון
220	"	רקים	174	"	קש	188	"	צפזף

249 זר	שני	422 זר	שחל	126 זר	רקע
109 "	שער	73 "	שחר	248 "	רקק
161 "	שער	226 "	שחרות	249 "	רקסה
66 "	שפחה	266 "	שחת	250 "	רקת
255 "	שפט	225 "	שמה	54 "	רש
258 "	שפל	176, 192 זר	שטיפה	137, 249 זר	רשע
263 "	שפר	14 זר	שטם	218 זר	רשת
263 "	שצף	255 "	שטר	217 "	רחת
256, 261 זר	שקם	259 "	שי	250 "	רחוקות
187 זר	שקק (סה)	259 "	שיג		ש.
263 "	שקק (חלוקה)	60 "	שיח (ע)	187 זר	שאג
25 "	שקד	259 "	שיח (נול)	104 "	שאל
211 "	שרות	8 "	שיחה	266 "	שאול
220 "	שריר	174 "	שיר	257 "	שאנן
240 "	שרף	260 "	שכי	154 "	שב
264 "	שרקה	99 "	שכל	114 "	שבח
264 "	שרש	149 "	שכן	168 "	שבט (מסה)
250 "	שרשרות	155 "	שכר	168 "	שבט (מסדה)
211 "	שרת	97 "	שכר	237 "	שבי
92 "	ששון	244 "	שלג	163 "	שביב
265 "	שתיל	168 "	שלהבת	101 "	שביל
106 "	שתוק	256 "	שלו	258 "	שכר (קיו)
	ת.	97, 98 זר	שלום	258 "	שכר (מסה)
130 זר	תאווה	261 זר	שלום	255 "	שבת
227 "	תאר	231 "	שלם	208 "	שנב
75 "	תבואה	257 "	שלי	66 "	שנל
99 "	תבונה	166 "	שלמה	266 "	שה
45 "	תבל	90, 92 זר	שמה	26 "	שוא
129 "	תבל	126 זר	שמים	258 "	שור
106 "	תבלול	166 "	שמלה	169 "	שום
174 "	תבן	262 "	שמם	159, 182 זר	שוע
228 "	תבנית	268 "	שמע	175 זר	שור
84 "	תהו	253 "	שמע	262 "	שור
270 "	תהום	9 "	שנא	258 "	שה
270 "	תהלה	265 "	שנאן	261 "	שחפה
269 "	תוחלת	266 "	שנה	126 "	שחק
244 "	תך	265 "	שנהבים	117 "	שחק
178 "	תוכחה			117 "	שחטה
124 "	תור				

(10)

172	זר	תעלה	84	זר	חלם	34	זר	חושב
270	"	תפלה	93	"	חם	271	"	חורה
269	"	תפלה	220	"	חמדות	270	"	חונה
266	"	תפתה	190	"	חמז	272	"	חחת
269	"	תקה	228	"	חמונה	161	"	חיש
271	"	חרכית	140	"	חמים	65	"	חבים
260	"	חשודה	270	"	חעבה	197	"	חבלית
		חקן				271	"	חלול
143	"	חבל נודל	131	"	חיש (יעז)	527	זר	חוססח
						185	"	כזה
								חלן



בס"ד.

חותם תבנית.

לבנות בית אל חכמי לב חגי חסד יד שנית.
משכיל על דבר יסגא מוב יבין כל מלאכות החכמה.
ה ספר ודרך חסד ידרך המלכות להחכמה.
ה לרעבים יספר אבל מה להם אל חסד מנית.
ה יציר לב חסדי צדקת שם על גבם יציר מנית.
ה ובכחו יסגב יסע חלף שם וקדוניה.
ה יתקן יד אנו לב שם לשמאליה שם ליסנית.
מחנך כחוסר חתום על כן נקרא חותם תבנית.

חגי אמריהם בדרשי שתי שתי אותות
אלה בקדו.

חתום בצדור המור תלין לבנת ספר מור אלהמה.
כך נבא כן כחי אתה חתום תבנית מלא חכמה.

נשם יי אל עולם.

חלק האליף ארבעים וחמשים שירים :

הספר הוא	אדם אנוש איש גבר.	חשד היד	איון אב רב.
•	הב' אומץ חזק.	•	חמ' אורה נר תרעב.
•	הג' אפר דבור חנה שירה נאם מלה.	•	חמ' אשם חסא פסע צוק.
•	הד' אויב שונא שונם.	•	חל' אהל בית משכן נוח.
•	הה' אהב דוד.	•	חל' ארסון חיכל דביר אולם.
•	הו' אהב צדק.	•	חל' אהב את מוסת.
•	הז' אהב צדק בנות קבץ אסף.	•	הב' ארץ תבל ארסה עפר קיקי.
•	הח' און בוב כחש שקר שוא.	•	הב' אבק עפר אשר.
•	הט' אונם עושק גדול חוסם.	•	הב' און יחלת כח עוז עזמה אמצה
•	הי' ארסות נשים בנות.	•	חחק.
•	היא אש גח און גדלת.	•	הג' אויל משונע פוחלל כסיל ביד
•	היב' אור נגנז.	•	סכל פתי.
•	היד' אופל חרד.	•	הב' אל לא און כל.

השיר הב' ארצו אבם סמלה גנו.	השיר הו' אמה שפחה פולגש שגל.
• הב' אר עב ענו.	• הו' אסון סות פנמה דבר.
• הב' אביון עני דל מסכן רש מך דך.	• הו' אף גמ.
• הב' אשכ ידעוני.	• הו' אף רק.
• הכ'ס אכום אודיה.	• הו' אימה פחד קראה חרדה ותת.
• הו' אן אין איפוא אודי איה.	• הו' אבר כנף.
• הו' אף לסה מדוג.	• הו' אדמה נחלה ידועה.
• הו' אף לקח כבש לכד תפס.	• הו' אודי אודי.
• הו' אף דומה ערוב כעם ודון קוף.	• הו' אף את עם.
• רתנו עברה דגם דקף.	

חלק הב' שנים עשר שירים :

השיר הו' בור בור.	השיר הו' בורה כלמה דרמה חפיה.
• הב' בקד שר.	• הו' בון נסה.
• הב' בשח נשקן נסמן נסטר.	• הו' בון צוף.
• הו' בר תבונה חמה דגן עבד.	• הו' בלשר בלתי זולתי.
• הו' בא חצית.	• הו' ברו חוה.
• הו' ברח גמ.	• הו' בשר חלק יקר.

חלק הג' חמשה עשר שירים :

השיר הו' בורד חלם.	השיר הו' גשם מסר יורה מלקש.
• הב' בורד חיל צבא מונה.	• הו' גל מצובה.
• הב' ברען חסרין.	• הו' גוי עם.
• הו' ברע כרת גור חסב קרן קב.	• הו' גולה פריה פרישה.
• הב' קבב חנו.	• הו' גור מת נאקף.
• הו' גיל שמחה עליוה ונה אף משה.	• הו' גורן במן כרם.
• הו' גולה ששון עליוה עליוה ריבה.	• הו' גורן קתה.
• הו' גור אשם חם.	• הו' גורן חלפת דרם.
	• הו' גורן שכל שלום.

חלק הד' חמשה עשר שירים :

השיר הו' דשא עשב.	השיר הו' דודו חופש.
• הב' דשא שכל תבונה חכמה.	• הו' דק תבלול.
• הב' דוד נתיב שכל משגל משה.	• הו' דוד דודו סתוק.
• הו' דוד קבב חנו.	• הו' דוד דודו צמד מלוח.
• הב' דוד משה.	• הו' דודו משה.
• הו' דוד מבי.	• הו' דודו מקצץ.
• הו' דוד חק.	• הו' דודו שער פתח.
• הו' דוד דוד שכל בקש.	• הו' דודו דודו רכילות מלשנות.

חלק דה'א חמשה עשר ספרים :

הש"י	וְאֵל	הַסִּתְּחוּמָהּ כִּי־יֵשֶׁה קִדְמָה.	הַשֵּׁשִׁי	וְהָי'	הוּא וְהָי פֶּאֶר.
•	חב'	הַשִּׁקְףָה חֲשֹנָה הַצִּיץ הַבֵּיט רֹאה	•	הָא'	הַשֵּׁנָה הַגֵּשֶׁה קִדְמָה הַגֵּשֶׁה.
		וְהָא צִנְתָּה.	•	וְהָי'	הַחֵל שֹׁקֶה לִבְנֵה.
•	הַב'	וְהָא תִּלְוִט פֶּה וְתִלְוָה.	•	וְהָיָא	וְהָיָה יִשְׂרָאֵל.
•	וְהָי'	וְהָרִבָּה מִאֲדָר.	•	וְהָיָב	וְהָרַב רוּצָה [חֲלָל].
•	וְהָי'	וְהָל רִיקָה.	•	וְהָיָג	וְהָיָה חֲשֹלִיק הַפִּיל יִדְהָ.
•	וְהָי'	וְהָרֹמֵם יִשְׂרָאֵל.	•	וְהָיָה	וְהָרֹמֵם חֲשֹאדָה.
•	וְהָי'	וְהָל שִׁכָּה וְהָרֹמֵם.	•	וְהָיָז	וְהָיָה הַמְלִיט גִּבּוֹן פִּסְחָה.

חלק הדין: שנים עשר שנים:

השם	הוא	חן מפרנס מכלל.
.	ב'	ד נבר
.	הג'	זה לו זו וז.
.	הה'	הרב אומר ירוץ פו.
.	ההה'	ק' נבר נקי.
.	הי'	ויקח להבות.
.	הו'	אמן מוש תור עת.
השם	הוא	זשה זנות ניאות.
.	הב'	זעם ארור קלה.
.	הג'	זנח עוב.
.	היד'	זבל רקיע כמים מכון משון שרכו.
.		שחקים וילך.
.	היז'	זכיתו בכבודו שזיחה.

חלק החדו"ת ששה [צ"ל : שבעה] ועשרים שנים :

[illegible]

חלק הציית ספנה שצרים.

הסעיף הזה	מבור וזיק.	פדור קד בר נקי.	הסעיף הזה
ה' /	סחן כחח.	כל מסר רסיסים רביבים.	הב' /
ה' /	מיס רפס מלס.	סרף הסף.	הג' /
הח' /	סרה משא.	סמון נכחד צפון נגלס.	הד' /

חלק הרביעי שלשה עשר שטים :

השיר הא' רב שכן.	השיר הא' יחור אגם מעין מל פלג נד.
הב' ילד עלם נד עולל.	הב' יחור אגם מעין מל פלג נד.
הג' יחור אגם מעין מל פלג נד.	הג' יחור אגם מעין מל פלג נד.
הד' יחור אגם מעין מל פלג נד.	הד' יחור אגם מעין מל פלג נד.
הה' יחור אגם מעין מל פלג נד.	הה' יחור אגם מעין מל פלג נד.
הו' יחור אגם מעין מל פלג נד.	הו' יחור אגם מעין מל פלג נד.
הז' יחור אגם מעין מל פלג נד.	הז' יחור אגם מעין מל פלג נד.
הח' יחור אגם מעין מל פלג נד.	הח' יחור אגם מעין מל פלג נד.
הט' יחור אגם מעין מל פלג נד.	הט' יחור אגם מעין מל פלג נד.

חלק הרביעי ארבעה עשר שטים :

השיר הא' כובע מנבנות.	השיר הא' כובע מנבנות.
הב' כובע מנבנות [צ'ר].	הב' כובע מנבנות [צ'ר].
הג' כובע מנבנות.	הג' כובע מנבנות.
הד' כובע מנבנות.	הד' כובע מנבנות.
הה' כובע מנבנות.	הה' כובע מנבנות.
הו' כובע מנבנות.	הו' כובע מנבנות.
הז' כובע מנבנות.	הז' כובע מנבנות.
הח' כובע מנבנות.	הח' כובע מנבנות.
הט' כובע מנבנות.	הט' כובע מנבנות.

חלק ה' חמשה עשר שטים :

השיר הא' לחב שבי (שלחבת).	השיר הא' לחב שבי (שלחבת).
הב' לחב שבי.	הב' לחב שבי.
הג' לחב שבי.	הג' לחב שבי.
הד' לחב שבי.	הד' לחב שבי.
הה' לחב שבי.	הה' לחב שבי.
הו' לחב שבי.	הו' לחב שבי.
הז' לחב שבי.	הז' לחב שבי.
הח' לחב שבי.	הח' לחב שבי.
הט' לחב שבי.	הט' לחב שבי.

חלק ה' עשרים שטים :

השיר הא' משפחה שבת משה.	השיר הא' משפחה שבת משה.
הב' משפחה שבת משה.	הב' משפחה שבת משה.
הג' משפחה שבת משה.	הג' משפחה שבת משה.
הד' משפחה שבת משה.	הד' משפחה שבת משה.
הה' משפחה שבת משה.	הה' משפחה שבת משה.
הו' משפחה שבת משה.	הו' משפחה שבת משה.
הז' משפחה שבת משה.	הז' משפחה שבת משה.
הח' משפחה שבת משה.	הח' משפחה שבת משה.
הט' משפחה שבת משה.	הט' משפחה שבת משה.

חלק ה' עשרים ושתי שטים :

השיר הא' נפש רוח נשמה.	השיר הא' נפש רוח נשמה.
הב' נפש רוח נשמה.	הב' נפש רוח נשמה.
הג' נפש רוח נשמה.	הג' נפש רוח נשמה.
הד' נפש רוח נשמה.	הד' נפש רוח נשמה.
הה' נפש רוח נשמה.	הה' נפש רוח נשמה.
הו' נפש רוח נשמה.	הו' נפש רוח נשמה.
הז' נפש רוח נשמה.	הז' נפש רוח נשמה.
הח' נפש רוח נשמה.	הח' נפש רוח נשמה.
הט' נפש רוח נשמה.	הט' נפש רוח נשמה.

השער ה' נבא נגד מול לעמה.	השער ד' שואב דמשה עורג גישה פועה הוצה
ה' דח' נדוד פידוד.	גידר.
ה' נשא גבה דרים.	ה'א' נספ לילה אמס.
ה' נובח צדח צועק נדחם שוקק נוחק	ה'א'ב נספ נסב דחן נפח.

חלק השמיך ארבעה ועשרים ששים :

השער ה' סני סין צין.	השער ה'א' סרח מדרף.
ה' סכ' ספו חמו.	ה' ס' סין סגן.
ה' סל' סור דר.	ה' ס' ספוד בסר.
ה' סכ' סף.	ה' ס' ספוד קסקשת.
ה' סור מאוס.	ה' ס' סגפים רעיונים.
ה' סורף שוסף וזרם.	ה' ס' סורחם ערן.
ה' סורדוד הפכפך.	ה' ס' סורד כוכה.
ה' ספח סורס.	ה' ס' סליחה כפרה.
ה' סוללה דיק.	ה' ס' סוף אחרית תכלית קץ.
ה' סרבים סלוגים.	ה' ס' סוד ירח לבנה.
ה' סולא אגן מורק.	ה' ס' ספר אגרת כתב מגלה.
ה' סקן סכה.	ה' ס' ספור דגרה.

חלק העיין ששה ועשרים ששים :

השער ה' סר פולס נצח סלה.	השער ה'א' סרין פירין.
ה' ס' סנחם רב.	ה' ס' סתק גבר שגב.
ה' ס' סיד קיה.	ה' ס' סליון רם.
ה' סקש וסחלול.	ה' ס' סקב כעבור בגלל יתן לפען.
ה' סקן סקל.	ה' ס' ססה לבס.
ה' סלסה חשך אפלה שרפל.	ה' ס' סקן רביד.
ה' סרדי חיד.	ה' ס' סכודה סידות.
ה' סמי סמרי.	ה' ס' סך סדי.
ה' סנת חסיב.	ה' ס' סו רחל כסכה.
ה' ספל סון סגול.	ה' ס' סרס ססה יצית.
ה' סצב סאנה.	ה' ס' סתק כח.
ה' סקלקות רכסס.	ה' ס' סמר אלומה.
ה' סרס סבין.	ה' ס' סמר נצב.

חלק ד'א'א עשרים ושלשה ששים :

השער ה' סלחה סגשה סלאכה.	השער ה'א' סנס סגס.
ה' סן אולי לו.	ה' ס' סוקה סכסול.
ה' סלצות רעה דחת רסס.	ה' ס' סוחים דקס.
ה' סתע סתאוס.	ה' ס' סליאה ססחוק.
ה' סח סקס סכסר רשת סכדה חרם.	ה' ס' סליס סרדי.
ה' סוד סודל.	ה' ס' ססל ססכה.

השער ה'יג פנה פתח.	השער ה'יג פתחון פער.
ה'יג פק זכר.	ה'יג פורש שומח.
ה'יג פירז סיד דור.	ה'יג פתח דור.
ה'יג פתח הסתח.	ה'יג פתח סודות.
ה'יג פתח סול.	ה'יג פתח אלץ כפה.
ה'יג פתח פג.	

חלק ד'הצד' ארבעת עשר ספרים :

השער ה'א' גלם חסות חסותה תבנית סמל האר.	השער ה'א' צנה מנן שלם סידות.
ה'ב' צדד חלק.	ה'ב' צפת צננות פך צלוחות.
ה'ג' צום עניו.	ה'ג' צבי עפר.
ה'ד' צי אגיה ספית.	ה'ד' צמחים צפיתות.
ה'ה' צדעות יובש.	ה'ה' צנוע ענו.
ה'ו' צדעת באוש.	ה'ו' צתוק בור כלא סדר באשר מספר.
ה'ז' צדד לבן.	ה'ז' צמר פשתים.

חלק ד'הקוף' שלשה עשר ספרים :

השער ה'א' קדית פתוחות סבות.	השער ה'א' קטם אמת נכון.
ה'ב' קה נעל בחל.	ה'ב' קק צמה.
ה'ג' קח חלק כער נשק הצית סוף.	ה'ג' קב חוף בין.
ה'ד' קת סלח.	ה'ד' קח כפר סלח.
ה'ה' קטם חובר פתחן פתח סבסוף.	ה'ה' קח סלח.
ה'ו' קטולים ספרים.	ה'ו' קח או סרס.
ה'ז' קטם סרס.	

חלק ד'הרי'ש' עשרה ספרים :

השער ה'א' רענן רענב.	השער ה'א' רתן אויל.
ה'ב' רן נער.	ה'ב' רחוקות שרשרות צבותות.
ה'ג' ריק חלח עונה.	ה'ג' ריק לוח.
ה'ד' ריקה ארנמן שני.	ה'ד' רע צמית פודע.
ה'ה' רשע חרן.	ה'ה' ריב מרן מנה מלחמה.

חלק ד'השין' שבעה ועשרים ספרים :

השער ה'א' שש חפת.	השער ה'א' שיה שיה.
ה'ב' שר קין מקל.	ה'ב' שי מניה תשורה אשכר.
ה'ג' שוש שוש פתח קין שלטון.	ה'ג' שיה שיה.
ה'ד' שבת נפש.	ה'ד' שחפת קדחת.
ה'ה' שקם שלו רגז נח שאנן.	ה'ה' שבו לכ.
ה'ו' שכי כזה שלל שי מלחח.	ה'ו' שילום שקם.
ה'ז' שור שור.	ה'ז' שפסון חורבן.
ה'ח' שכל שיה.	ה'ח' שור חיל חופה.

השער ה'יו סוף קוף.	השער ה'כ' סגורים קופים תוכיים.
• ה'ית ספר טעם.	• ה'כ' סה גוי מלה.
• ה'ים סוף קצמא.	• ה'כ' שאל אבדן סות צלמות עלוקה
• ה'כ' סוף קצמא.	• תפחה.
• ה'כ' שרש נגז.	• ה'כ' שנה הפך.
• ה'כ' שחיל אשל.	• ה'כ' שנה חסכה.
• ה'כ' שנה מלאך.	

הלק ה'ה'יו עשרה שירים :

השער ה'א' תקוה תחלה.	השער ה'א' תלול גבוה.
• ה'ב' תפלה תחנה.	• ה'ה' תרביית נסך.
• ה'ג' תהלה תפלה.	• ה'ה' תחנה תצית.
• ה'ד' תעבה גבלה.	• ה'ט' תחת מקום.
• ה'ה' תהום פזולה.	• ה'י' תער מוחה.

אלה הם הלקי הספר ושיריו וסרכתי אותם כזה למען ירוץ קורא בו.

סבו לראות	ספר יאות	כל אדם מדינתו	נבשר.
פתי יחכים	ובפחשכים	למליצית כלפיד	יבשר.
שרים ארז	נהגים אבד	אקרא אל דק	ונשר.
ורש בולקין	עוד ק לך	עברו משר	לששר.

פ ת ה ש ע ר.

אנצור אפרי	תחנות בסודי	בפתח רבי	להבין פחשים.
אשתי רגים	המים יתנים	השכח זמנים	לכבי פחשים.
ארבע נגידים	באנוי נגידים	וכם גיל לזרחים	רעב סקנים.
אלמד לרעים	תבנות דעים	פליאות לסומעים	ויותר לזרחים.
הצדקה נבוחה	לעין פקודה	ועל פי מנחה	אחל נכאים.
הצדק נעמדות	תארים וסמכות	לאנשי מוסדות	ערכים ותאים.
האפליה במלות	להבין פעלות	האכל פסלות	לצרכים וכאים.
אתקן פעלים	וסמכות כפולים	הארים שפלים	האפיל רפאים.
האפיר תכרים	בצבאות תארים	האסוף פזורים	כקצו שפאים.
הפני חלקים	עלי זה יצוקים	לקרב רחוקים	לדאואת פלאים.
רעם אמרים	בפתחי שירים	לדחין דברים	סרוץ הצבאים.
תבשל ותועה	ירעם ויעשה	וירעם כרועה	יקבץ מלאים.
ויבין אמרים	צורפים סהורים	חירות מזורים	וסרפא חלאים.
וכראי חוקים	ומצוף מתוקים	לפי החשוקים	ורוש למשנאים.
וספרי מדר	חילים לגבר	חלקא פחבר	שפתי יראים.
הבי בו דושים	נבתי לחשים	וחכמי חרשים	נשואים תוסאים.
דרכי מוסה	פרדון ורקמה	ראיתים וחמה	בצני נביאים.

בסבאם סבאיים.	וצמות וסרי	לקדושים לעצרי	פגמים בספרי
לדחלא בריאיים.	צמנתם וסה לי	ראיתם לדחלא	רענים לשלי
בסכל מלאים.	בסמות נקבותם	ובאשר חשקתם	לחפצי דרשתם
לתקדיש קדושים.	בלחם פגלה	שרתיו במלה	ושלחן תהלה
וחשקות צמאים.	לחאביל רעבים	במלים שרבים	ואעיר ארבים
ולא פי גבאים.	שחז פי קנת	צמאי תבותות	לדבין תבותות
והם כפראים.	חמותי אציהם	מלחים ונקשים	ועזבו אציהם
לבב טהלאים.	לחוק בדותות	לישר ארחות	ולסוד נבחות
ותגאז בגאים.	משלים וחדות	לישר יסדות	תגו שם וידות
בסתי כלאים.	לחאיר אסירים	כסמס סאירים	קע וזין אסירים
כצוף בין צפאיים.	בתת קל עליכם	וספרי יקצכם	דברי יעירכם
ברעתו תלואים.	וחכמי מליצות	יקבץ נפוצות	חכי הוא בצות
יצמח דסאים.	ברעות נכותות	לכפל לשונות	ובסדה תבותות
שדי רום נסאים.	וידים שפלים	לכאר כללים	וואיר אפלים
באלים ותנאים.	ומליו לבית סוד	יעקס וויסוד	ויוודים ויעסוד
לכורא ברוחיים.	תדלה וסירים	ותכלית אסירים	וראש כל דסירים
צפון מתבואים.	ונלה לעינו	לחדוך לשוני	אשר לשוני
צבק וחלאים.	וכן קל גרונ	עגלים באוני	דסירי כמעני



החלק הראשון. חלק האל"ף.

השער הראשון.

אדם, איש, אנוש, גבר.

זל (חלם כחש ל' כ"א) נשים טומכות רשות
וכן וכל בכור אדם בבנין תפוח (שמות י"ג י"ד)
זכר שהוא חייב בפדיון וכן אדם אדם מאלף
מנאמי (קבל' ז' כ"ח) רצונו לומר זכר מאשר
אמר אדיו ואשה בכל אלה לא מנאמי ואיפטר
סידה וכל בכור אדם בבנין תפוח כאלו אמר
וכל בכור אשה בבנין לפי שהבדל תפוח צוה
לפדות פסדי רחם ואפי' יהיו לאדם אחד מאה
נשים יתחייב לפדות בכור כל אחת מהן ועל
כן אמר וכל בכור אדם בבנין תפוח תפוחות
וכל בכור אשה; ואולי אין זה הציק במאמר
דהוא כי על כן אמר בכור אדם לפי שאם תלד
אשה ראשונה לא יתחייב לפדותה והיא אמרו
בבנין. ויש אדם שענינו בהבדל אשה אמרו
ונפש אדם מן הנשים אשר לא ידעו משכב זכר
(נחמד ל"א ליה) ויש שפירש כן כתפארת אדם
לשבת בית (ישי' מ"ד י"ג) לפי שדרך תפוח
לשבת בביתו וגם בצני' יפלא חפצי הדומה
אין ענינו נקבה כי מה תחלה האשה בשבחה
בבית אחר שכן מנהגה וכאמת יהולל אדם במחורש
ולא בנהוג על כן אני אומר שהיפך בזה הוכר
ולא תפוח והמקרא והל' האדם בשבתו בבית
אמר כי זה תפארתו לפי שדרך בני האדם
להשתקשקש ברעובות עיר וללכת אנה ואנה.
ויש אדם אשר שיתדו כמו איש בהסמכו אל המלה
הבאה אדיו והוא הדיקמאר מאדם העיר (יחזק
ג' מ"ו) ר"ל מאנשי העיר ויש שאמר כי הוא שם
עיר ונכון הוא מן דביאור הראשון. כל הדברים
האלה באדם. א"ש גם הוא שם כולל אנשים
ונשים אמרו מכה איש ומת (שמות ל"א י"ג)
אשרי איש ירא את ה' (תהלים ק"ג א') ורח

גד האדם וידע השמות האלה חי, מדבר,
מת. מדבר, ר"ל בעל שכל כי הדבור תחלה
בלב סרם שיתלחו הלשון. מת, הוצרכנו לזה
להבדיל בתו ובין המלאכים שהם מדברים
ואינם מתים. גיד, הגיד הוא כל דבור שיכלול
כל הלקי הדבר המובל והוא מורכב מסוג ומסין
ומהכל מכלם או מרובם. אדם נקרא כל
גברא אשר הוא ברשות איש על שם הגברא
הראשון שנקרא שמו אדם על אשר נוצר מן
האדמה כמו שאמר ויבצר ה' אלהים את האדם
עפר מן האדמה (נחמית ג' ז') וממנו לקבץ
רבים אמרו וגם אדם לא ינגזו (תהלים ע"ג כ')
וממנו כולל זכר ותקבה והוא ששך דם האדם
באדם ודמו יספך (נחמית ט' ו') כמו צאן שהוא
כלל לזכר ולנקבה, והוא הצאן ובקר ישתם
להם (מזרח י"א כ"ג) רבים כפוחו. וכמו
בהמה שכוללת בקר וצאן איל וצבי, וכן אדם
ובהמה תוסיף ה' (הכלים ל"ו ז') ויתבשרו
שקם האדם והבהמה (יונה ג' ח') וכן חגי
לא אומע על נגיחו וכו' ובהמה רבה (ש"ד י"א)
וכן אשה את האדם אשר בראתי מעל פני
האדמה (נחמית ו' ו') כל אלה אדם ובהמה שזכרנו
הנפץ בהם אנשים ונשים בהמות וחיות. ובהבדל
מקומות יבצא אדם שהבדלו איש פרסי ואיגו
כלל והוא אדם כי יקריב מבם (ויקרא א' ג')
ומשך את ידו על ראש קרבנו (ש"ג ג' ח') ר"ל
זכר ולא נקבה שהאשה אינה חייבת בסמיכת
קרבן כמו שט' בגמ' (ניסין כ"ח פ"א) על משנת
השולח חטאת מפרנית דים מקריבין אותו בחוקק
שהוא קים, ומקשי והא כצא סמיכה, ומשני
הבא בקרבן נשים נמקין (ש"ס ע"ג) וכן אמרו

לרבים בהמבכו אל המספחה כמו ואיש
ישראל הפך ויבטל איש בנימן (שפטים כ'
מ"א) ובענין הזה לאחד וידען איש בנימן
(ש"א ל' י"ז) גרענקן יואש איש ישראל (שפטים
ז' י"ד) חלקבה נגור ממלת איש אשה ובכגוי
אשתך אשתי אשתו ולנשים השלמות, אשת הזמה
(יחזקאל כ"ג מ"ד) ומשנו נמצא לרבים, אליכם
אישים אקרא (מש"א ח' ד') נבזה ודחל אישים
(ישיע' ל"ג ג') ואיש מצאנהו נופל אצלו מן
מן המלות הדבוכים והכרובים אמרו אצל
הכרובים ופניהם איש אל אחיו (שמות ל"ב)
ואמר אצל המלות המוצאות במספר צבאם לכלם
בשם יקרא מרב אותם ואמרן כח איש לא נעמד
(ישיע' מ' כ"ו) וכן נזכר אצל העלגלים והאפונים
החיות, ואיש אל עבר פניו ילכו (יחזקאל א' י"ז)
לאיש שמים חבורות איש (ש"א י"א) ועל זה
הדרך אמר חכמת אשה אל אחתה (שמות כ"ג)
בפניהם יסירות אשה אל אחתה (יחזקאל א' כ"ג)
וקול כנפי החיות משיקות אשה אל אחתה
(ש"א ג' י"ג) וענין איש חשה דבוכים אצל
המיתים האלה וחולחם כאלו אמר כל אחד חתת
כמו אשה אל אחתה (שמות כ"ג) וענין איש
ואשה דבוכים בקריתם שהוא מוכרח להיות
כמו אחת לאחת והמלאכים נדארו אישים פניו
שטראים כאשנים כמו שאמר ז"ל (צ"ב כ"ו ג')

איש גם כן נופל אצל המין מן החיות והבהמות
כאמרו מכל בהמה הסתורה תקח לך טבעת טבעה
איש ואשתו ומן הבהמה אשר לא סתרה הוא
שנים איש ואשתו (נחל"א ז' ז') וכלם ענין
איש אל חברו כענין ויכו איש איש (מ"א כ"ב)
ורוב הדברים האלה אינם באים. אג"ש גם
הוא נמצא כחלל איש חשה כאמרו אגור כחציר
ימיו (תהלים ק"ג ע"ג) אשתי אגור יבשה זאת
(ישיע' כ"ו כ') ויש בו אחת מדרכי איש שאינה
בארם שיקבץ מבני לרבים על חך ההשאלה
אשנים כאמרו מי האשנים האלה (שמות כ"ג)
דברים כמהו. ובכמהות כי אנשי מופת המה
(צד"ק ג' ח') קראי מועד אנשי סם (מזמור י"ז)
שאם זהו כראוי היה לו לומר אנשים שאם
היה אש ואמר אנשים כמו מן חכם וחכמים

כל בשר איש (לוי י"ז י"ד) וסוד דרכי אדם
אין בו אבל יש בו דברים אחרים שאינם באים,
והחלה נאמר כי מצאנו איש שענינו ארון מוסל
ושר כאמרו איש יהודי היה בשותן הבירה
(לס"ג ז' כ') פניו שר ומושל. וכן חבקק
סדם איש נד נד תעמד כפרך לפני (יחזקאל כ"ג
ל') וכן חזקת וחזית לאיש (מ"א ז' ז') רצה
לושר לשר נבבד. וכן אין זאת בלתי אם חרב
גרען בן יואש איש ישראל (שפטים ז' י"ד) זה
הם גדולה כלומר נשיא ישראל ונרדם אשר
מוסל עליהם ויהי להם לשר. וכמהו הלא
איש אשה ומי כמך בישראל (ש"א כ"ו ט"ו)
כלומר הלא האש העוד חזקת החיל ושר הצבא
אחיה ומי כמך גבור ולמה לא סמרת את
אנך המלך. ויש איש אשר חפצו לושר עבד
כמו איש האלהים (שפטים י"ג ו') עבד האלהים.
איש מכאבות (ישיע' ל"ג ג') עבד מכאבות
וידע האלים. ויש איש שענינו כמו בעל
אמרו וימת אלישך איש נצמי (דח"א ג' ג')
פ"י בעלה, אלהה וחשבה אל אישי והאשק
(סכ"ג ז' ט') וכן תקראי אישי ולא תקראי
לי עוד בעלי (ש"א ז' י"א) לא בא לומר שבעל
איש שני ענינים אך הבעל ענינו דוד למה
נקרא בן. ואיש נקרא היושב עמה תמיד בבית
והמושל עליה וכל בעל אינו איש ר"ל אינו
מוסל על אשתו. ועל כן אשה כנסת ישראל
אחרי שובה מלכת אחרי ובעלים תקראי לי
אישי שתמשול עלי ולא תקראי לי עיד בעלי
לפי שיש בעל שאינו מוסל באשתו ועל כן
אמר כי כל איש אשר ימצא אצל האשה כאלה
אשר זכרתו איש בחלוף בעל קרובים אל הענין
שני והיה הענין כהם שר חזקת כי הבעל אם הוא
איש הוא ארון האשה והיה חל אישך תשוקתך
והוא ימסל בך (נחל"א ג' ט"ו) : הגהה מן
הס' חבר ז"ל : זה לס' הדיבור הנכון כי אמרו
לא תקראי לי עוד בעלי אינו כי אם להסיר
סם הבעל מפיה כענין והסחית את שפות ובעלים
מפיה ולא יסרו עוד בשמם (סכ"ג ז' ט')
ועל זה השיעור אשר תקראי לי אישי ולא
תקראי לי עוד בעלי והיה איש קבון

נא הגברים ועבדו את ה' (שמות י' י"א) הם
אמרו בבנינו ובבנותינו נלך והוא השיבם יהו
כן ה' עמכם כאשר אשלה אתכם והאז ספכם
לכו נא הגברים כלומר אמר אתי הבית והגבירים
למה לכו השף. וכן כשם מאות אלף רגלי
הגברים לבד מסף (ס' י"ג י"ז) בא הכתוב ליהם
ישראל ולקצאם ארונים וגבירים לפי שיצאו
פתחת סבלות מצרים. וכן מה יתאמן אדם חי
גבר על חסאיו (לס' ג' י"ז) לא יתכן לפרט
בזה גבר אדם אלא ארץ תביר לפי שמלת גבר
ממצמת אשה ואך יאמר מה יתאמן איש על
חסאיו ואשה מה תתאמן. על כן נראה לו
לבאר לומר מה יתאמן אדם חי במקום הזה
כחלל זכר ותקבה כלומר מה יתעם כל גבר
ועל מי יתלונן ממעלליו ומפגזיו הרעים וחמאיו
ומפגזיו, גבר על חסאיו, הלא קצין מוסל וגביר
הוא על חסאיו ובירד היכלת להודד ולהשפר
מחמא רגליו להחגבר על יצרו. וכן חאף כי
היין בוגר גבר יהיה ולא יתה (תקצף ג' ה')
כלומר ראו בניתה היין שעובר שרים ומלכים
בוגר בגבר יהיה במלך ושר שהוא יהיה ולא
עלה על לבו סיכול לבא עליו דבר שיסיר כח
שכלו ולא שרב אל לבו לנשת אלו עני,
שיטינו והזקן חאף גם זאת היין בוגר בו
לא יתה אין הדבר הזה נאה למלך וגביר
שימסול עליו רצון השתיה עד אשר יעבירוהו
מדתו ולא היה לו לשתות יין יותר מן הצורך
פן יכשל בו וכן תראה שהזהיר היכם המוסכל
אל למלכים שתו יין (משל' י"א ד') לפי
שהמלכים והשרים צריכים בכל יום בתפוחות
להתיצץ לפי רוב עניותם חס מסכות מרפכות
לכן אין להם להשתכר כי היין והשכל שונאים
זה את זה מאד אבל שאר בני אדם איפשר
פיהם להם נגאי אם היין יסכרם אך אין נגוחם
ובויתם רב בבזיון המלכים אם שכרו מיין. ועל
זה הדרך אמר תבא הייתי כאיש שכור ובגבר
עברו יין (ימי' י"ג ט') כאשר אמר כאיש דבר
על בני העמק וכאמרו לגבר שב לדבר על
השרים ואמר כן, הייתי כאיש שכור כאשר
פתחת וכאשר הגם שרוא מופלג בשכרות ואין

כעל בעלים שער סערים אך בא בדרך ההשאלה
כמו מן יום ימים ראש ראשים קיר קירות עיר
שרים עיר ציידים ולא יאמר ימים וארשים
קידים ציידים. ויש שהוא במקום לדים רגולי
ימים כמו וכל מרבית ביתך ופוחו אנשים
(של' ג' י"ג) אשר החפץ בו בחודים שלא
יזקנו ולא יאריכו ימים והראיה על זה מה
שאמר בטעמית המאמר ונרצתי את דרך ראת
ערצ בית אביך פדיות זקן בביתך (ס' י"א)
וממנו לדיים שפגזיו חכמים חכמים במעלה
וזה ותחתה לאשתך דרע אנשים (ס' א' י"א)
גם יש מהם שמראה לשון אריות, כאמרו כלם
אנשים ראשי (מדרש י"ג ג') וממנו ליחיד ואחת
אנוס כשרי (תכל'ס ל' י"א) ויש שפגזיו
תולסה אמרו ידעו גוים אנוס המה (ס' ט' י"א)
ר"ל חלשים וגסברים וכן בישי האיש בישי
שאל זקן בא באנשים (של' י"ז י"ג) ר"ל
בא בעת החולסה והוא לא היה יכול ללכת
במלחמה ובניו הלכו סם כמו שפגזי המקרא.
נכר גם הוא כחלל איש חשה באמרו בדרך
הגבר אשר יכסה ב' (ימי' י"ז ז') וכן רבים
חאלי זה איננו כחלל ולא ארשים וחלתי לפי
שכל מקום שתמצא גבר רביון לומר גבירות
אריות ומלכות וזה שאמרו אמר למלך ולגבירה
(ס' י"ג י"א) גברת משלכות (ש"ס' מ"ז ט')
לעולם אריות גברת (ס' ז' ז'), מפני שזה
גברתי (גולגלית ט' ח'), שובי אל גברתיך
(ס' ט'), ובכל אלה לא זכר אשה, אך
יהם ותקבה בלשון אריות וממסלה קראה גברת
והערצ והאכן נאם חוד בן ישי ונאם הגבר הוקם
על משה אלוהי יעקב (של' י"ג א'), אמר
נאם הגבר בחלופ נאם הארץ וכן כתבו את
האיש הזה שרירי גבר לא יצלה בימיו (ימי'
ל' ג') אמרו כתבו את האיש הזה כאלו אמר
השר הזה, גבר לא יצלה מלך לא יצלה. וזאת
היא הפליאה והנה מלך בלתי אשר לא יצלה
בימיו כתבו הדבר להחבתן בו אך מאנשי
העולם אם לא יצלו בימיהם אין זה מן החמה
כי כן דרך בני אדם זה יפעל וזה ירום זה יחלש
וזה יגבר כל איש לפי מהלו וכוהו. וכן לבו

נמנע כל סלי) הכתוב בא לגנות בלעם ודעש
שהוא ארץ גביר אמות העולם ובא לתודיע
כי הוא נבזה ובצל מות. וכן כי גבר יחיה
ולא ירעה מות יעלם נפשו מיד כאל מלה
(תהלים פ"ט ח"ט) כלומר מי שר חזק שיוכל
להיות לעד ויעלם נפשו מיד כאל ובאמת
לא יתגל לו מלכותו והענינו ומשלו כמו שאמר
ארץ שלטון ביום המות ואין משלחת במלחמה
(קבלת ח' ח') כלומר אין מבחין למלך מלכותו
ושלכותו ביום הכות כי הכל בזה והענינים
מתים כמלך כעבר כארצו כנושה כאשר נושה בו.
זה שאמר ודעש (צ"ל צ"ו) ויקברו ימי ירוח למות
(מ"א ז' א') לא אמר המלך דוד והוא היא וכתוב
ארץ שלטון ביום המות ואין משלחת במלחמה
(קבלת ח' ח') לא יוכל לטלח אחד מסגנון ולסת
למלחמה המות בעדו ובדע ביתו כאשר ידע
לסת בגללו אחד פטריו בשאר מלחמותיו.
וכן אסרי הגבר אשר תיטנו יה ושתחזק
תלמדתו (תהלים צ"ד א') כלומר אשר המלך
תיטנו ויטעם למסוך ויקשיב ויאזק אליו
ושתחזק תלמדתו אם יפנה לבו ללמד תחזק
אף אם רבו צרכיו ויעני מלחמותיו גזלים
מאר. וכן אמרו רבותי ל' (מנחת ס"א) באר
חלית גבר תמן הוי גבר, ראה כי לא אמר באר
חלית איתם וזמן זה. ועל זה הדרך נפרש
כל גבר העצמא במקרא וכבר פירשנו קצתם
כי שיוכל ליישב דרואה אשר נפצא וזלחתם.

לו הינשה וינשה בשום דבר לדגיש מה נשה
זכבר עברו אין וכמלך שלא נשתכר אלא שהיין
הנכדיו מצט מצטעו ושיין הוא מרגיש ומשכיל
באשר רואה ובא תביא להשוות גנאי המלך
שהנכדיו היין מצט משכילו לגנות הפחיתות
השכורים לדגיש. ונכל גם כן לבאר הייתי
כאשר שכר כשר ומשול שכר אדרי אשר מצאנו
איש טענינו. שר חזק כמו שביארת במלת
איש וכבר עברו אין ככזה ונעזר על עברו
שהוא כמו שכרו. ועל זה הדרך חזק כאשר
נבאר תשובה גבר (יחזק' א' כ"ג) ר"ל כעלה
שהוא גבירה ושר חזקו לה. וכן חזק גבר
בעלמה (משל' ר' א"ט) וכן ברוך הגבר אשר
יבטח בה' והיה ה' מבטחו (יחזק' א' ז') ר"ל
ברוך המלך אשר לא יבטח בעשרו ולא יעז
בזכותו ובצורתו וקרא אל ה' לא יעשה לו רכב
ופרשים ויבטח על ה' והוא יעשה ויסקי הטם
להשתע והבוסח בה' ושר ישובנו וכן ברוך
האל ודעש הבוסחים בצור ולא יבטחו במינים
בבן אדם שאין לו תועלת, ואפשר שהיה שם
המלך הבוסח בשם רב מספר דברים לפי שיש
לו הון ורכוש ואם ירעה יבטח בדם אצ"פ שאין
לו בבטחתו תועלת על כן רב סבר בשחו בצורו
מספר דעש אשר אין לו כל, כענין דעה הגבר
לא ישים אלהים מצחו ויבטח ברכ עשרו (תהלים
ל"ג ט'). וכן הייתי כגבר אין איל (ספ"ח כ')
כמלך שאין לו כח וכן געם הגבר שחם ועין

השער השני.

אומץ, חזק.

כושלות [צ"ל: כרעות] תאמץ (איוב ד' ד')
ולאם מלאם יאמץ (נחלית ל"ס כ"ג) ותאמץ
לעלות במרכבה (ה"ג י' י"ח) ותרא כי
מתאמצת היא (חזק' א' י"ח). אמצה לי יושבי
ירושלם (גד' י"ג כ'). ושדד ימים יסוף
אמץ (איוב י"ז ט'). ועל כן אמצתה לך
(תהלים פ' ט"ו) ואמץ לבו בגבורים (ענין)
ז' י"ו). וזה חזק ואמץ לאדני (יחזק' ל"ח ז').

ראיתי מאמר המקרא חזק ואמץ (יחזק' א' ז')
הייתי ראיתי לחלק אותם ולהפריד ביניהם
ולומר כי לשון אומץ אינו נופל כי אם בבגלי
חיים כמו שאמר כי אמצו מסגי (ג"ז כ"ג ז')
וואמצו בני יהודה (ה"ג י"ג י"ח) ואמץ כח
(יחזק' מ' כ"ג) ואמץ את לבבו (דברים ז' י')
וואמץ את לבבו (ה"ג ל"ו י"ח) ואמץ ונשה
(יהוד' ה' ערך) (ספ"ח כ"ח כ'). וברכים

עולם ועד (ס' י' יז'). גם אתם גם בני ישראל (שע' י' יז'). גם לי גם לך (מ'א' ג' יז'). גם בני אדם גם בני איש (תה'ל'ס' מ'א' ג'). כל אלה רבים כבודם מוכרחים שהאזרח גדול מחידו כל איש לפני עצמו. האזרח שכן הוא נוכל לומר כי אומץ יס לו תגבורת עצום גדול מחוקק אשר שתמצא בכל מקום שהם תכרים תזכרים יחדו שאומץ נוסף אדון נאמרו וצו את יהושע וחזקתו האבצור (דמ'ס' ג' יז'). ופ'א'ס' חזקתו בדרים שלא יירך לכו לזאת משא העם ולא יירא שיהיה עליהם כאשר נגש רבו האמצור והוסף לו חוקק על חוקק הבטיחורו כי הוא תבדור והוא תיחל וכן חוקק האמץ (יהש' א' ו'), חוקק האמצור (דמ'ס' י'א' ו') חוקק האמץ (י'ש' ג' יז'). חקק במקום שאין אומץ וחוקק זה אצל זה נבדורו מכה תפוקים כי רב עין אומץ מעין חוקק כמו וסדר דים יסף אמין (י'ז' י' ט') תחוקק ביועד. ולסון חוקק דבר מרעם כי הדלש הדפה שסבו להיות ככל אדם מפרע שאינו חוקק ואינו רפה נקרא חוקק כמו שאמר כי זהו החוקק (י'ש' ג' יז') כלומר החוקק מתחלשנו לכו. וזה שאמר וחרא כי מתאמצת היא (דמ'א' י'א'). והכרים שסמעה רות מפי תסותה וסדרה היא במענה תסותה אליה דם יתידו על עצם תגבורת אמתה וכן הדבקה כסם רעום תאמה להנניד רעל כן אמר כי מתאמצת היא מתעצמת מאד ללכת אמה. והסכמתה חוקק מאד ביותר בעצומה ע' תבליה. רעל כן אמר הכתוב מתאמצת אשר החיץ בו מתגברת מאד ולא כתב מתחזקת כי אין לסון חוקק נופל מתגבורת דבקותו ובעצם הסכמה כמו שנסאר בע'ה וכן אמר ויחזקו את מלכות יהודה ויאמצו את רחבעם בן שלמה (י'ז' ג' י'א') כלומר חוקקי מלכות יהודה חוקק וקל מפני שהיה די לו בו לפי שלא יוכל אדם להסיר מלכות בית דוד כאשר הבטיח תבדור ית' דוד המלך על זה לא יסרת לך איש מלפניי ויחזקל כסא ישראל (ס' ו' ט'ו). אך לרעם מלכותו רחבעם אמר ויאבצו את רחבעם שהוא היה צריך

ל'ל רעה צד חוקק האזרח אומץ לה' להביאו עליהם כדום סדר קסב. כמו שסמנצו שאמר האזרח תמבלעדי ה' עליהי אל וסרץ הזאת להסחיתה (י'ש' ג' י'א') וס' מפרע רעה חוקק האמץ רעה יום חוקק ח'פ'י' הוא אין כללנו קים. ויחדר טראה ח'פ'י' אשר בארנו והוא תגותן כח לכלל להחית נכון כי לא נמצא לסון אומץ אם לא בבצלי חיים מה שאין כן בתחוקק שהוא נמצא בכל עין בבצלי חיים וכולחור. נמצא בבצלי חיים אומץ חוקק ותחוקק בעד עמנו (ס' ג' י'א'). חוקק חיים רפוח (י'ש' ג' י'א'). חוקק פניהם מסלע (י'ח' ג' י'א') החוקק הוא הדפה (נמדר י'א' י'א'). חזוקק הדיית לרש' (מ'א' ג' י'א'). וחזוקקי את לב פריעה (שע' י'א' י'א'). חום בני עמון יחזוקק מפק' (ס' ג' י'א'). ותחזוקקים בבדיתי (י'ש' ג' י'א'). תמצא בוחל'ת בעלי חיים כמו שאמר לחוקק את בך בית ה' (מ'א' ג' י'א'). מרע איתכם מחזוקקים את בך הבית (ס' ח'). ולבולתי חוקק את בך הבית (ס' י'). וחזוקק בו את בית ה' (ס' ט'ו). חלכל אשר יצא על הבית לחזוקק (ס' י'א'). לא חזוקק הכרעם את בך הבית (ס' ז'). חזוקק מצח (י'חזקל ג' ז'). וחלכל רבים, תעד יס השרס אשר הוא נכון כי עין אומץ גדול מחוקק לפי ענינו פאכר וטראה בכל מקום שיש בו סתי מלות או שני סכות או שני פעלים וחארים אשר יבאו בשני לסונות יחדו מעין אשר האסדור מופלג מן האסדור או בגדלה או בגידען כל אשר לפי מה שהוא ענינו כמו שסמנצו הדבה בכקרא בעין זה הדבה מאד, סל ומסר (מ'א' ג' י'א'). עצום רוב (דמ'ס' ג' י'א'). רב ועצום (שע' א' ח'). השללת עצום רוב, מסספר אשים רובה והשללת רב רעום וברורהם לא מסספרם כי האסדור מפליג בענינו. שסר ומסל (ס'ס' ג' ז'). צדק תמים (נ'א'ס' ג' י'א'). יס וס' (מ'א' ג' י'א'). חם וישר (תה'ל'ס' ל'א' י'א'). חסד ואמת (נ'א'ס' ג' י'א'). כשקסם ובסמחה (ס'ס'). שלום [בחי'לך] שלום (תה'ל'ס' ג' י'א')

(מ'ז' ל' כ'ו). בעצם תרופה כגופית (יחזקאל
א' כ'ז). כל זה רב מרעם חנוכה פתחה
אבל לרכים כסלות יסודך להם עזם גדול
ואומץ כמו שאמר כסל כח הכבל (מחז' ל' ד').
הכסל הוא שר גדול כאסח כסלה ירושלם
(יכצ' ג' ח'). כסל יכסלו (ס' מ' ל').
וכסל גם נביא (כסצ' ו' כ'). הכסל כח
(יכס' א' יד'). חם תרוץ לא תכסל (כס' ד'
יג'). והע' האמן ואמר מנס מקל וחזק לא
ימץ כח (עמס' ג' יד'). כלומר החזק שאינו
צריך זולתי אומץ לא יוכל אדם לאמצו א'
הוא עצמו לא יהיה יכול בידו לאמץ לבו
חי' לו אם יוכל לעמוד בחזק לא שיוסף
אומץ. וכן אומץ לבו כגבורים (ס' יז').
כלומר האדם הגבור אשר לבבו אומץ על גבורים
ותרא שחא עצום מכם, שיום יום כיום והוא
(ס'). והנה בארנו להפך אומץ וחזק בשני
פירושים, האחד כי לא נמצא אומץ זולתי
בבעלי חיים, וחזק נמצא בכל עין, וחשני
אשר הכירו אותו כי עין אומץ הוא עצם
גדול וחזקיות מופלג ורב מאד מעין חזק,
זה לבד הפרט אשר כי יס' חזק אותו בחזק
שאנו באומץ והוא עין אציה חזקה כגבור
אשר החזקתך מקצת הארץ (יכצ' מ'א' ט').
שענינו לקחתך. וכן וחזקו האצנים ביד
וביד אשתו (מלכות י'ס' ט'ו) וחזקו כבנך
איש יהודי (יכצ' ח' כ'ז). המלך אין בן אדם
יעצך אבר כי החזיק חיל כחילה (ויכס'
ד' ט'). וחזקה בבעשיו (עמס' כ'ס' י'א').
וחזיק מלבן (מס' ג' יד'). כל אלה ורבים
כמהם ענינם אציה חזקה ואולי וחזק
את ידך בו (מלכות כ'א' י'א') כמו וחזק
בידך לקחתו.

לחבנות גדול העצם עצום רב מפני שבר
בו וסוד. במלכותו ירבעם עבד וישראל
סוד פליו וחלבו אדרי ירבעם ועד לו
אך המלוכה והמקרא מצינו על מרד ירבעם
באפיו וימץ ירבעם בן גבש עבד שלמה בן
דוד וישר על אדניו (ס' י' ו') ויל על
ירבעם בן שלמה שהיה ראוי להיות אדניו ואדרי
מות שלמה אביו לפי שגם הוא היה עבד שלמה
ובאמת עבד המלך (הם עבדי המלך) הם עבדי
הבן המלך תחתיו. ולפי המקרא הזה מקרא
המקרא [צ'ל: השני] כוכיח בארנו באמריבפסוק
קדם לה [צ'ל: של אדניו] וימאצו על
ירבעם בן (על ירבעם בן) שלמה וירבעם היה
נש ויד לבב ולא התחזק לפניהם (ס' ז').
אשר שהאמצו עליה ביותר והתגברו מאד
תגבנות גדול והוא היה נש ויד לא התחזק
לפני חזקים ממנו כי הם האמצו מאד ועל
כן אשר אשר המאמר הזה וימאצו את ירבעם
בן שלמה לפי שאמר כי לא התחזק
לפניהם הוצרך לאומץ גדול האמר וימאצו
את ירבעם. וכן והמלך ירבעם האומץ
לעלות במרכבה לעס ירושלם (מ'א' יג'
יח'). כאשר סמך שדרו ישראל הרום אשר
על השם כסליחמו והיה פקידו והם רגמחו
בסבן או ידיו כי בלחה אליו ורעה מאת העם
וחשב סמא ימיתו גם אותו אם לא יתגבר
ביותר וימאצו לברית. וכן חזק חיים רפות
ורכים כסלות אמצו (יכצ' ל'ס' ג'). רפה
הפך חזק והע' והעק הוא הרפה (ממס' י'א' י'א')
וחזק במוסר אל תרף (תכצ' ד' י'א') ליהיה
רפות וי' להם כחזק אף אם הוא רב נקל גם
הפיוץ איתו רב גדול כמו שתמצא שאמר והנה
גא רפה היום (שמש' י'ס' ט'). והרפה לה

ה ש ע ר ה ש ל י ש י

אמר, דבור, הגיה, שיהיה, נאם, מלה.

אמר, דבור, מדינה מקומה במקרא נראה
אומץ פנים כמו שחזקה רב וכו' חזקה
(ממס' כ'א' י'א'). וידע' ה' אל משה לאמר
(שמות ו' י'א'). אין אמר חזק דברים (תכסל

י"ט ד'. וסדענאן כן ענינאן רחוק זה מה:
כאשר נבאר בצ"ה. תחלה נאמר כי דבור עליין
על האמר כאשר הסליכו האלהים עליו לפי
שיוכל כל אדם להגיד ולספר בלשון דבור מה
שלא יוכל לספר בלשון אומר, סדענאן כי
בזה דבור כצאנאוו מפרש מה דבר כמו
דבר האיש ארני הארץ אתנו קשות (נחלית
מ"ט ז'). דבר נא בארני העם ויסאלו איש
מאת רעהו וכו', (שמות י"א ז'). דברים
סובים נמצאו עסך, (דבר ז' י"ט ז'). דברי
שלום עם רעים (תהליכ כ"ח ז') והסבה בעתך
(ס' ק"ט מ"ז) והמה דברו עלי כובים (הכנ"ז י"ג)
דבר צדק מניד מישרים (סצ"י מ"ט י"ט). דבר
אשר בלבבו (תהליכ ט"ז ז'). דבר סקיס
לא יכון (ס' ק"א ז'). אל תרבו ותרבו גבשה
גבשה (ש"א ז' ג'). דבר דבר על אפניו (תהלי
כ"ט א'). כי דבר אליכם פדעה לאמר תנו
לכם מופת (שמות ז' ט). אסמטה מה דבר
האל ה' (תהליכ ט"כ ט'). כי דבר שלום
אל עמו (ס'). לא דברתם אלי נכונה כצבדי
איוב (איוב מ"ז ז'). כל אלה וכן רבים פירוש
דבר בצדו. וגם כן נמצא דבור סתום שאינו
מפרש מה הוא כמו דבה אנכי כפתיה וכו'
דברתי על לבה (הכנ"ז ז' י"ד). וכן תאמר
האטה הארחת לא כי בני הדי ובנך המת חאת
אומרת לא כי בנך המת ובני הדי ותורבתה
לפני המלך (מ"א ז' ז'). וזאת הדבור אשר
דברו לפני המלך לא פרט מה הוא ובאר האומר
כמו שתרצה שאמר ותאמר האטה הארחת לא
כי וכו' ולא באר מה דבר ותורבתה לפני
המלך. משה דבר האלהים יעגנו בקול
(שמות י"ט יט). דרך אף במשה דבר ה'
(מחנ"כ י"ז ז'). אנכי אדבר עליך אל המלך
(מ"א ז' י"ח). אז נדברו דרני ה' (מל"ב ז'
ט"ז). מה נדברנו עליך (ס' ז' י"ג). והדברים
כך (יתק"א ז' ז'). לא דעתו דבר (יתמי'
א' ז'). אדברה וידוח לי (איוב ז' כ"א).
לא בסתר דברתי במקום ארץ חשך (דב"ה מ"ט
י"ט). דברתי ולא סמננו (ס' ס"ז ד'). היט
לדבר לך אל המלך (מ"ז ד' י"ג). האטה

האיש אשר דברת אל האטה (סדעס י"ג י"א).
לא דברך ובבתך (ס' י"ז) דבר אתה עמנו ותסמטה
ואל דבר עמנו אלהים (שמות כ' ט"ז). וזה
רב חסר אשר לא בייאר ענין הדבור מה הוא,
ואין בכל אלה דבור מופלא כאשר לא פירש
הדבור כי כלם סיקסבים ועוסדים על נכון
ונכוחים הם למכין ואין להם צורך בייאר ותתנם
הוא בייאורם. אבל **אומר** לא תמצא בכל
מקום מה שיתפעל ממנו בפעולה ובדקדוק וקצת
מן השמות אשר הם בגורת אומר אשר יוכלו
לעמוד על עמדם בלתי פירש האמירה ולא
מצאו אומר בלי פירושו בצדו כמו ויאמר
להבות את דוד (ש"ג כ"א ט"ז). אשר נבל
בלבו אין אלהים (תהליכ ז' ז'). ויאמר המן
בלבו למי יחפץ המלך (אס"ר ז' ז'). הדנה
פניה ותאמר לו זכוי שלמים עלי (תהלי ז' י"ד).
ויאמר כל העדה לדגם אותם כצבנים (מחנ"כ
י"ד ז'). לא אסתני לרוב יעקב תהו בקטנוי
(יסצ"י מ"ט י"ט). ה' אבר לו קלל את דוד
(ש"ג ט"ז י"ד). ה' הדעני אתה אשר (שמות
ז' י"ד). מה תאמר נפסך ותאספה לך (ש"א ז' ל').
סאמר המלך אחשוורוש לכיד הסייסיס (אס"ר ז' א')
ט"ז). אסתני אלהים אתם (תהליכ ט"ז ז').
סודף אמרים לא הסה (תהליכ י"ט ז'). מה
נשרצו אמרי ישר (איוב ז' כ"כ). ותאמרתה
איש מצרי הצילנו (שמות ז' י"ט). ה' ויאמר
אלי טוב לארצך (נחלית ז' ז'). ויאמר
ה' אל אברם לך לך סארצך (ס' י"ג ז').
ויאמר משה אל העם אל תיראו (שמות י"ד י"ג).
על כן יאמר בכפר מלחמות ה' את חוב כבורשה
(נחנ"כ כ"א י"ד). אז אשר שלמה ה' אשר
(מ"א ח' י"ג). אמרו בלבם ניגם יידי (תהליכ
ט"ז ח'). ה' אשר אלי בני אתה (ס' ז' ז').
אסור למלך להצביה השפילו שבו (יתמי'
י"ג י"ח). ואסרו לי מה סמו מה אשר אלהם
(שמות ז' י"ג). ויאמר שמואל אל העם לכו
ונלכה ונלגל (ש"א י"א י"ד). אשר לאמריכם
עמי (יחנ"כ ז' ז'). אשר אני מעשי למלך
(תהליכ מ"ט ז'). ויאמרו לא עשקענו (ש"א
י"ז ד'). ויאמרו תשאנו כי דברנו מה,

(מלמד כלל ו'). ואמר המאנו כי צנבנו את
ה' (שלא יצ' י'). ואמר למלך ידעו לאמר
הנה אנשים באו (יכסע צ' צ'). וכל הארץ
הנחת אשר אפדתי אתן לדעתכם (שמות צ' צ').
ואמר בלך אל בלעם לכה נא אקדך (מלמד כל
ל'). ואמר להם בני אל חי (יכסע צ' צ'). כל
אלה וכל המצאנים כפועלה מנחת ואמר תמצא
פירוש המאמר לפניו או לאדריזו, לפניו כמו
הלדוגי אלה אמר, לאדריזו או בצדו כמו
הנכסרים מה וכן רבים זולתם לא תמצאם אם
לא בפירוש המאמר, וכי ישאל איש סקרא המאמר
והיום הזה תאמרתה שרות פרט ושלי (אסער
א' יח) ולא כיאר מה תאמרתה, תשובתו
בצדו, אשר שמעו את דבר המלכה לכל שרי
המלך ודרי בוין וקפף (ס). ואם ירצה
לדבין פירוש המקרא והוא ינסף ביאורו ויתקן
פגותו ואמר, כן תאמרתה שרות פרט ושלי
לכל שרי המלך בעליהן שוק שמעו את דבר
המלכה אשר לא נשתה את מאמר המלך ולא
קיימה פגותו ולא רצתה למלאת דברו ללכת
לפניו וכן יענו פניה וילמדו סמקסה למלתי
לרצה בעליהן חלבוותנם בעתיהן ודרי בוין
גדל לבעליהן וקפף גדל יתר סוד עליהן
שעדינה שנהגות בעניהם וגם הורגות פגותיה
לסבא הנחת כמו שרואה (ג'ב: גסל חסר)
ויש ודך אלה קרובה לדבור ודחוקה לאמר
שנמצא בדרסה מקסמות דבר שהוא כמו עין
אשר אין עם מחסר כל דבר (אסטיס יח י').
דבר שלא אדרי ביעקב (יט' ט' ו'). יתן
נמצא בו דבר סוב (מלל יד יצ). ודמים
פוכים נמצאו עפך (ליכ צ' יס צ'). וכל דבר
לא יסוד פן המלך (א' יח יד). על דבר
הכסף (מלכות מ' יח). על דבר הצפודעים
(שמות ח' ח'). על דבר אשר לא קדמו אתכם
בלחם ובמים (דברים ל' ס'). על כל דבר
פרט (שמות ל' ח'). ולא יראה כן שרות
דבר (דברים ל' ס'). אל תהלך דבר מכל
אשר ראתה (אסער ו' י'). מראנה סוד
(יכסע צ' צ'). כי שלום לך ואין דבר
(שלא כל כלל). לא יפלא סוף כל דבר (יתמי

ל' יח). תמצוי יפלא כל דבר (ס ל').
הנה הוא בידכם כי אין המלך יוכל אתכם
דבר (ס ל' ח'). כל אלה החפץ בהם עין
וסבה לא דבור ואמר ותיק באמר מלה כחזת
יתראה ממעמדה לעין אדרי. כל זה אשר השרתו
המפרטנו בין אומר דבור לדר מה שאמר רבותי
ול (מצינו דף יד) ותדבר פרים והרץ במשה
(מלמד י' צ') אין דבור בכל מקום אלא לשון
קשה וכן הוא אומר דבר האדם אתי והרץ אתנו
קשות (מלכות מ' ל'). ואין אפידה אלא תתנות
וכן הוא אומר ואמר אל נא אדרי (מלמד
מלכות י' ו') ואמר שמעו נא דברי (מלמד
י' צ') ואין נא אלא לשון בקשה וכן הוא אומר אל
נא רצו נא לה (ס י'). דגירה, אישור
כי מה שהוא מענין הנה אצל העופות הדידות
החברות ענינו נד השפתיים בקל מה שאין כן
באדם כמו שביארנו ויש ממנו מה שהוא באדם
בעין אדרי כמו ולאמים הינו ריק (תכלית
צ' א'). והיתי בכל פועלך (ס ק' צ' ס').
הצית בו יוסם ויללה (יכסע א' ח') שענינו
ביאור הכתוב ופירוש העלם גלות סוד מה
שלא נודע כמו שאמר רבותי ול (סמאין צ' י')
הדונה את השם באותיותיו. ויש שפירש
בדנה והצין כענין הצנן והסיד באמרו יהיו
לדבן אמרי פוי הצין לבי לפנך (תכלית
י' ס'), רל הסיד הנחשב בלב, או אישור
שענינו ממסכת לבי כמו ביטה והצני (ס כ' צ').
שפירש, מהם עין השפעות ומהם עין הליצנות
ומהם עין הספור ומהם עין המרור, אמרו
האפידה בחדך (ס ק' ס') אשתנשע,
כענין בחקודך אשתנשע (ס ק' ס').
שיחור כי יושבי שער (ס ס' יצ). רל
ילציו ויתלוצצו או שיח לארץ (א' יח ח')
עין הדבור אדרי בשחי (תכלית ל' ג')
הדרי במרדרי. וחלכי על דרך שיח (אסטיס
ס' י') ספרי. ואת רצו פי שוחח (סגל
ל' ח') יסוד מלכותיו. ויש מלשון שיח
שענינו תפלה אמרו וצא יתקן לשון בשח
(מלכות ל' ס') כמו שביאר רבותי ול
(מלכות ל' צ') תפלה הנשחית מיתקן פן

שכן הוא נאמר כי נאם אשר הוא אצל נביא ענינו נבואה ומאמר הנבואה והיא נקרא נאם לפי שיש מן הנביאים שהיתה נבואתם בחלום או בהקץ בתודעה ותגובה וקרא דבור התודעה והתגובה נאם על שם התגובה וכל כן לא תמצא מלת נאם אצל דבור הבוחר ית' עם משה רבינו שהוא היה מדבר עמו פה אל פה בכל עת בהקץ במראה ולא בחזיון אבל שאר הנביאים שהיתה נבואתם פעמים בחלום ובתודעה זכר אצל הדבור והוא נאם, מפני הפסוק שבארנו ואנצ'פ' שהם שני גזרות אולי הענין אחד. איפשר שכן הוא הענין ואיפשר שאינו ואלהים ידע והאמת

המקרא והוא. **נאם**, מלת נאם לא תמצא אם לא על דבור אשר הוא בנבואה הבוחר ית' כמו שתרצה בדרבה מקוסות במקרא נאם אנני אלהים (יפ' נ' ט"ו) או על נבואת נביא או קוסם לבר כה שהוא אצל דבור האדם כמו נאם דוד בן ישי ונאם הגבר הקץ על (ט"ז ל"ג א'). ודוד היה נביא וכן אצל בלעם הקוסם שהיה נביא אמתת השלום תמצא נאם בלעם בנו בצ' (נמדבר ל"ד ג'). וכן אצל נביא הסקד דגני על הנביאים נאם ה' הקוסים לשונם ונאמו נאם (דמ' ל"ג ל"א). דגני על נבאי חלמות שק נאם ה' (ט"ז). ואמר

ה ש ע ר ה ר ב י ע י

אויב, שונא, שונם.

יחיה (תל' ט"ו ל"ו) תחת כי שנאו דעת (ט"ז א' ל"ט) וסנא תוכחת בצ' (ט"ז א' ל"ט) שנאו רע ואיבו טוב (עמוס ה' ט"ז) עם סנא שלום (תל'ס ק"ב ו') שנא גזל בעולה (יפ' ט"ז א') וכן רבים במקרא מן הענין הזה שלשון סנא נופל עליהם ולא יפול עליהם לטון איבה, לפי שענין איבה לא יאמר כי אם על שני אנשים שזה אויב את זה לא דבר סתם שהיה שנאו שהוא לא יוכל לשנא הסנא אותו כמו השכחות אשר זכרנו ולשון שונא נופל בזה לפי שסנא יוכל להיות ענינו בשני פנים, האחת אשר הנא דבר שאינו חי ואותו דבר לא יוכל לשנאו, מפני שענין סנא הוא המיאות ויכול האדם למאוס הבקף והבצ' והמור וכל הנזכרים בצ' הזה חולתם, אנצ'פ' שאינם בצלי חיים. וגם לשון סנא נופל על בצלי חיים בשנאת איש לאיש כמו שאמר ואתם שנאתם אתי (מל'ס' ל"ז ל"ו) לא תשנא את אחיך בלבבך (ויק' י"ט י"ז) וכי יהיה איש שנא לדעתו (דברים י"א) שנאי נפש דוד (ש"ב ה' ח') אשר שנא ה' אלהיך (דברים י"ז) וכשנאך נשאו ראש (תל'ס כ"ג ג') משנאך ה' אהנא (ט"ז ק"ט ל"א) לאהבה את שנאך ולשנא את

שלשה אלה נראים אחרים והבה נפרדים וזאת היא כבודתנו בחפזם חלקים (דמ) כוותנתו' לומר כי לשון **אויב** אינו נופל אם לא באדם לבר לא בצלי חיים וזולתו ולא בזולתם בסאר עניני העולם אשר השנאה נופלת עליהם לפי שהאדם הוא אויב את אדריס דמ אויבים אותו כמו שתרצה ואיכתי את איכך (שמות ל"ג ל"ג) גם אויבו יסלם אמו (תל'ס י"ו ו') אל תשמיחי איכתי (מכס' ז' ח') בלב אויבי המלך (תל'ס מ"ה ו') מקף כל איכתי (ט"ז א') כל אלה חולתם כל הנמצאים אינם חולתו באדם לבר אשר שנמצא בברכה הוא מה שאמר בנחש ואיבה אכית בינך ובין האשה (מל'ס' ג' ט"ו) ודברי האומר שונאש הוא יצר הרע לא תמצא לטון איבה אם לא על אדם לא בשאר בצלי חיים חולתם לא בבקף וכוסר ובצ' דמ ושלח וחיים תחלה ודעת וכתנות ותוכחות ורע ושלום וגזל ובבל אלה אתה כוצא לטון שנאה. שנאני מוסי (תל'ס ה' י"ז) שנאי בצ' (תל'ס כ"ח י"ו) שנאני מאשני תנינם (עמוס ה' ל"א) ונאני את החיים (קבל' ג' י"ו) שנא שלח (תל'ס ג' י"ו) היתה לי נחלתי כנאיה ביצר נתנה עלי בקולה על כן שנאניה (ימ' י"ז ח') וסנא כרעת

תציתם לפי שלא אריה בעצמותיכם ופי' תציתם
בבטיכם כמו תציתם יתקפו (יבטי' כ"ט א')
אשרו זה בבטנים (תגל'ס ק"ח כ"ז) וכן
ושנאני את החיים כי רע עלי דבשה (קבל'
ז' י"ז) על אשר רע עלי מצדה העולם ותתעצו
שנאני החיים כי כל עוד שאחיה אוסף על
המצדה והוא לחמא בארת כדכי הגרנותיו,
תמצא שאני אבד על מצוי האם כן מוסר
המות שאין אדירה רע מצדה כמו שאמר ושבת
אני את המותם סכר מתו (ס' ד' ז') גם
שנאנם גם קאנם כבר אבה (ס' ט' ו')
וכן כי שגא שלח אבד ה' אלהי ישראל (מלכ' ז'
ט"ו) אין לשאול מה היוק מניג אל האדם
אשת נצוריו בבגדו זה לבד מה שאמרו רבותי
זל (ניסן ז' ז') כל המנע את אשתו ראשונה
אפי' מזבז מוחרר עליו דמעות שנאמר זאת
שנית תצטו כמות דמעה את כזבת ה' (מלכ' ז'
ז' י"ג) וכן הייתה לי נחלתי כאריה ביד נחנה
עלי בקולה על כן שנאניה (יח' י"ג ח') תחת
כי שגא דת (מל' א') לט' קלי דהשת ופתאים
הגושים תאמתם וכו' ומעיקם רצונם מפני
כולותם שגא דת לפי שדעת חיקם לבלתי
עשה הדברים והם אשר הם לזם תצנוג. וכן
ושגא תוכת בער (ס' י"ג א') שגא רע
וארבו סוב (עמוס ס' ט"ו) אין ההיזק המגיע
לשגא תוכת ולעושה רע פעלם על כן אשר
כי השגא תוכת הוא בער כענין שפרשנו
שגא מוסר ואמר שגא רע כלומר התרחק
מן הדבר הגורם לכס עון (אשר חסא) והמשחל
לאבד נפשכם וכן רבת שכנה לה נפשי עם
שגא שלום (תגל'ס ק"ב ו') השגא שלום
יאבל עד ויחלק שלל וכאשר יתכן בשחי יגיעו
היזק לבלתי ירח לו כאשר רוח בה' ירום ביום
קרב וכן שגא גול בעולה (סע' ס"א ח')
ידוע כי תגול נאמר להדיח כל שכן לקרבן
הזה בארנו שגא הדברים (שגא בעלי חיים)
שהיא על דבר דעה אבאר שגא בעלי חיים
שגא היא על דבר אשר ויראו אחיו כי אנו
ארב אביהם בכל אחיו ושגא אנו (מלכ' ז'
ל' ד') שנאנו אחיו על אשר שגא אביהם

אבדך (ס' י"ט ז') נחלה השגא אשר שגא
(ס' י"ג ט"ו) ויגבו משגאך פונד (מלכ' ז' ל"ט)
וישגא אנו (מלכ' ז' ד') וישפו עוד כמא
אנו (ס' ל') ומשגא אצמיתם (תגל'ס י"ח מ"א)
הוא לא שגא לו (דע'ס י"ט ד') גם לדעה,
וישגא (?) שכל אלה בעלי חיים ודברים כרם.
ואולי בכל מקום שחזרה לשון שגא ענינו
מיאוס ודחוקה על כן נופל לשון שגא בדברים
הרבה שלא יפול כרם לשון איבה. ויש חך
ישר גם כן בניהם להפרידם ולומר כי בכל
מקום שזכר שם שגא אצל בעלי חיים היא
בסבת דבר שיעשה האדם לחבירו שיתרום להבא
השגא והיא דחין נותן אשר שהשגא תלויה
בדבר הגורם אותה בסל דבר ובסלה השגא
מה שאין כן באיבה שהיא נמצאת במקום שאין
לה גורם להבא איבה בין איש ובין אחיו ובין
גוי ולפי שהיא סבבת ולא באה על דבר
הגורם היא עולמית כלי חבלה וכאשר אמרנו
שהשגא תצונית אצל בעלי חיים היא על
דבר הגורם כמו שבאר ב"ה כן השגא תצונית
בזולתם בשמות אשר זכרנו כשענינו זה שהשגא
נופלת עליהם נאמר כי השגא והיא על הדבר
אשר שגא מוסר (תגל'ס ל' י"ז) ואם יסאל
לכך מה מניג היוק אל האדם מן המוסר,
נאמר כי הבשר חושק החללות והבולות אשר
הם המוסר שגאים זה את זה ואשר ככן,
אין לשאול מה היוק הסבל במוסר כי באמת
לפי ששגא חבד אולתו אשר היא לו עשרת
תצונית כמו שאמר היכם המוסר עשרת חכמים
עשרת אולת כסלים אולת (מל' י"ד כ"ד)
ופירשו רב המדקקים כאשר העשר עשרת
החכמים כן האולת עשרת הכסלים בעיניהם.
שגא בצע (שע'ס י"ח כ"א) אין ספק כי הבצע
גורם המית דחין אשר המסים עקלקלותם ויליכם
הסם את פועלי און ויש לכל משכיל לטנא
הבצע כי אם יקדחו להשמות משפם גבר באמת
יגיעו היוק גדול והוא העץ (הענין?) וכן שנאני
מאסני תציתם (עמוס ס' ל"א) הסעם שהיו
מכשיתם הכורא או כמו שאמר ולא אריה
בעצמותיכם (ס' ד') שהוא סעם מאסני שגאני

לסרח ונלא ינשא מרחם ומשאם שנאמי תרשיכם
ומורדיכם. וכן אתם שנאתם אחי ותגרשני
מבית אבי (שפטים י"א ו') אותה השנאה היתה
על דבר שאמרו לו כששלחוהו פעליהם ואמרו
לו לא תחול בבית אביו כי בן אשה אירת
אתה (ס"ז) על אשר היה בן אשה ונתה
שנאהו אחיו בני אביו ורחקוהו מרחם כמו
שמעיד הכתוב והוא בן אשה ונתה על אשר
התלקסו אליו אנשים רקסו ותחילו לשנאו
בלבבו בדרך לא טוב. ואף גם זאת כאשר
צר להם ראו תכחות ריקיו וסיעת קלי העת
אשר אתו כי גרלו ורבו למעלה קצאיהו להושיעם
מיד בני עמק ועל כן ענה אליהם אתם שנאתם
אחוי ותגרשני מבית אבי (ס"ז) על התכרי
אל הטייה הזאת התולכת לדגלי חיוס כאשר
צר לכם אתם קוראים אחי וסיעתי הצעירה
בצתיכם העקלה. וכן לא תשנאו את אחיך
בלבבך הוכח תוכיח (ויקרא י"ב י"ג) ר"ל אם
הולך לך אדם וכליות כל אחיך ששנא אתה
מכל חסאת האדם או שרר עליך לא טוב
וחורס עליך רעה כדי שאתה מתרחק לשנאו
צוהה תורה לא תשנאוהו בלבבך להעלים שנאתך
להסתיר עד שתמצא מקום לקחת ממנו נקמתך
אך הוכיחורו כלומר התוכח עמו ואם חסא
ופשע אל [אליך] וידה וכתוב אומר ומודה ועוב
ידם (תל"ז כ"ה י"ג) ויתגלל לפניך ושמא
שך סופר לך עליו וכאשר תראה ותבחין
הסקיות והוא ייסר בצתיך כאשר לא חרצת
לו כפי יכולתך וכדי שנאתך וצפית הישר והטוב
בחקך האמת אם לא בדברי הכול ואף אם
ראית אותו עושה דבר אשר לא טוב בצתיך
לא תשנאוהו בלבבך אך התוכח עמו וחקת
וחדשת היסב עמו מה הדבר והוא וכתבגלותו
תמצא משנאת חסא אשר הציבה את ביתו
ושרפה את היכלו ותהיה עמו בלב שלם ובמחה
המצולה במצלות שהוא לב טוב תתגור כי
אין מדה סגנה בעולם כמו השנאה וכן גרלה
השנאה אשר שנאה מאדכל אשר אחיה (ל"ז
י"ג ט"ו) גם זה היה דפס כמו שאמרו
רבחמי ז"ל (סנהדרין כ"א א') נימא נקשה לו

מפני דברו הענה שהיה מביא לאביו עליהם
כמו שפירשו רבחמי ז"ל (נ"ד ט"ז) שכל רעה
שהיה רוצה באחיו בני לאה היה מגיד לאביו
שאוכלים אבר מן החי ומחללים בבני השפחות
לקצאם עבדים וחסדמים על העריות וכן מציד
הכתוב ויבא ויוסף את דבתם רעה אל אביהם
(בראשית ל"ז ז') כל רעה שהיה יכול לספר
עליהם היה מספר וכן ויוסיפו עוד שנה אתו
על חלמותיו ועל דבריו. פירוש שנאהו על
הדלמות אשר חלם להם ועל הדברים שהיה
מגיד לאביו מהם וכן תשנאו חסם שנאוני
(תל"ז כ"ה י"ט) יס לפרשו בכמה פנים, תחלה
נאמר שהוא מחרעם עליהם ואומר מעולם לא
ראיתי שנהא בלי דבר הים שנאוני חסם וזאת
היא הפליטה והדעושת שהיה לו והיה הנאמן
שלא אמר האמת חסם איביו לפי שכן נודע
האיכה להיוותה חסם ר"ל כתרם או נאמר שנאת
חסם שנאוני שנאת גול על אשר גרלו אחי
ועסקני הם שונאים אחי וזה תמה גדול
כי מן הדין היה להם להשלים עמי משה שגול
מיד לא שישקני וישנאוני או איפשר לפרש
ושנאת חסם שנאוני על דבר הגול והעסק
שעשו לי שנאוני כדי שאירא מהם ולא אבקש
סכל אשר לי ביתם מאומה. או יהיה ענין
המקרא (הוא) כענין ויסנאוני תחת רדופי טוב
(ס"ז כ"ה כ"א) ואומר שנאת חסם שנאוני
על אשר איני גול וחוסם כמדהם שנאוני וכן
גם שנאתם גם קראם כבר אברה (קט"ז ט"ו)
כלומר לא יצטו דבר להזיק אדם שיתחייב
לשנאו עליו ולא יתקאו באדם בעולם ולא
יחורו לבוין ולהזיק שישנאו המבזה אותם
והמזיק להם כי נשכח זכרם ואברה תקומם
לשנאה ולאיבה וכן וסנאה האיש והאדון
[וכתב לה ספר כריתת ונתן בידה] וסלחה
מביתו (דברים כ"ז ז') והכתוב מציד שסופו
לשנאה על שימצא בה ערות דבר כראשון שהוציא
רעה מביתו והוא הבנייה לתוך ביתו כופו
שימצא בה ערות דבר וישנאה ויסלחה מביתו.
וכן תרשיכם ומורדיכם שנהא נפשי היו עלי
לסרח ונלא ינשא (שפי' א' י"ד) מאשר היו עלי

ועשאוהו כחות ששבה החץ לפי הפנים מראה
ששנה אסנון על אשר לא נזרצתה לו ולא
שפטה בקליו והצורך להכריחה ולעשות פסטה
אחד תבליים לאססה כמו שאמרה לו והיתה
תודיה כאשר תבליים בישראל וכו' ולא אבת
לשפט בקלה ויחזק סמנה ורעה וישכב אמה
(ס"ז י"ז ו"ז) וכן ולא דבר אכסלים עם אסנון
לפרט רע טוב כי שנה אכסלים את אסנון על
דבר אשר ענה את חמר אדמו (ס"ז כ"ז)
וכן גם לרעה ישנה רע (תכ"ז י"ז כ') איפשר
כי על אשר לא שפר עשרו והגו ישנאוהו ועל
כן אשר יִשְׁנָא ולא אשר יִשְׁנָא כי הוא שנה
לא שנה. או נחל לפרט כי הוא ישנה לדעו
ומאכזבו לפי דלותו ורישו שיתיד דבריו
עליהם כאשר לא יתנו לו ולא יסככו דיו
בקצירתם והם ישנאוהו על זה, וכן משנאך
זה' אשנא (תכ"ז ק"ט כ"א) שונאי החץ על
רוב דקדוקה וחוסריה אשנאם כאשר, שנה
אשר אכזבו כמו שאמר מה אכזבו תורתך
(ס"ז ק"ט ל"ז) כל אלה המקראות שהביאתם
בה [מה?] הכרזו להיות שנתם על דבר גורם
בעלה וסבה לא שנות חפץ ורצון ומבעיה אבל
האיכה היא המבעיה או בחפץ ורצון לא שתבא
והיתה על דבר וזה מוכרח ולא מצאנו במקרא
לשון איכה נופל על דבר הגורם האיכה (והיא
להיות) ועל כן גזרנו עליה שהיא מחפץ ומסבב
שיחפץ האדם להיות אויב עמיתו סיטגורו
מבעו כן לשנאו. וכי ישאל איש אם כרוב
כללנו כן הוא שלא מצאנו איכה שהוא על
דבר אם כן מה תאמר על זה שאמר המקרא
האיכה אשית בינך ובין האשה (מלכות ג' ט"ו)
ולפי דברא האיכה והיא היתה על סבת מה
שחאכל ונחש את האשה מן החץ ונמצא שהכלל
אינו, נשכח ותאמר כי האמת הוא שהברא ית'
שם בין הנחש והאשה איכה עולמית על כך
ונגזר מה שגזר על כל אחד מהם וגם על אדם
לנקטת החץ והוא אולם כללנו קיום לפי
שנאוהו לא נזרנו על איכה שאינה באה מאיש
לאיש על דבר (שאין האדם חברו שיהיה
האדם חברו) שיהיה החץ גורם והאיכה והיא

ומכריחה להיות, ואמת שאיבת הנחש והאשה
היתה על אשר גרם לאשה שתעבור מצות בוראה
אסנון אם תוכחו יחד ונחש והאשה (האשה)
האמר אל הנחש עלי להיות אויבת אויבך
שאר יצאנוני רע ונרפת קללתי והדחנני לעבור
מצות המקום יוכל הנחש לענות אל האשה
האמת כי עצתי עמך להאכילך מן העץ אבל
כוונתי היתה להנחלתך למען דחני כאלהים
יורדי מוב רע ואל האשה לא תהיה פתוח
פה לאמר לא כי הדרתי היתה כוונתך להעבידני
ממצות בוראי לפי שהוא יצנה ואמר ראי ודרכך
חאם קלקלתך דבר אחד כבר הבשרתך וספתך
כאשר העלאים לדעת טוב רע ובסתר האכלתך
מן העץ היית כבדמה האלהים חשבה עליו
לדעה לפי שכוונת הנחש היתה להעבידה ממצות
הברא יחברך ועל כן גזר על האיכה להיות
עולמית ביתם ובין ורעם עד עולם לפי הפסם
האמר למעלה בשנה שפניו שהיא באה על
דבר, ככל דבר כמלה השנה, והאיכה הזאת
היתה על דבר שלא יוכל להבטל כי פי יתקן
אשר עתה ותפסה השמן והדחתו הוא מצות
לא יוכל לחקק. הדרבי האמר כי הנחש
היה יצר רע לא יצטרך כל זה והאלהים יודע
האמת. ואם תשאל וידי שאל איב את דוד
כל הימים (ט"ז י"א ל"ט) והאיכה והיא היתה
על דבר שאמר ותשים במתולות הבה שאל
באלפיו דוד ברכבתו (ס"ז י"א ו') והכתוב
מציד כי על כן שנו אמרו וידי לשאל מאר
ודע בעתיו דבר זהו ויאמר נתנו לך
רכבת ולי נתנו האלפים וצד לו אך המלוכה
(ס"ז ח') וידי שאל עין את דוד מתיים והוא
והזאה (ס"ז ט') נמצא שעל דברי תשים היתה
האיכה ואם כן ככל הכלל איך שמצאנו איכה
שהיא על דבר נאמר כי האמת ששניהם והיא
היתה על דבר אך לא היתה מפני דבר שחזק
וידי לשאל שיכריחה להיות אויבו ומה פסע
וידי דברי תשים שדבר במתולות ולו האל
שאל לעשות המוב והישר היה לו לאכזר וידי
כנפשו שהיה גלית הפלשתי אשר חרף משיכות
ישראל ובמרתה שאל לא נמצא וזלזו גבר

רוד כל הימים (שלא ילח לים) והאיבה והאמ
היתה מאן תבלית וכן ואיבה אשית בייך
ובין האשה ובין ורעך ובין ורעה (תלמיט ג')
ט"ו) וכן ברכות ה' דרכי איש גם אויביו יסלם
אתו (תלמיט י"ו) כלומר אף האויבים ששנאתם
עולמית ברכות השם דרכי איש גם אויביו
יסלם אתו. וכן האויב תמו חרבות לנצח
וערים נחשת אבר זכרם המה (תלמיט ט' ו')
ליל האויב לנצח כלומר עד עולם תמו חרבות
ערך וערים נחשת כמו ויהי ערך (שלא כ"ה פ"ו)
החפץ בו האויבים נחשת עניים וחלים שפצות
אותם על ידי חרב אבר זכרם המה אף פהם
עצמם אבר זכרם פעלתם הראשונה וזכר עשרם
שדגת או בענק אחר האויב לנצח דבר אלה
עמנו שרבה לפגינו התיצבה אם נוכל להגיד
בספק כי תמו חרבות וערים נחשת ערי חורב
אשר עמדו שם במארכ האשר שמת בהם שלל
הערים אשר בנות אמור אם נחשת אותם אבר
זכרם המה אבר ענק זכר הערים הם שהיו
נקראות על סמך שהיו אושרים בני האדם
במקום פלוני עומד האויב במארכ ובדרכות
הידידות אליו יולך שללו אמור אם תמו.
או נאמר בענק שלישי האויב תמו חרבות לנצח
וה"ל יהיו בענין תמות וישרות הערים והדבר
לאיכות בהם בני האדם וערים נחשת לא תבא
בעיר לנצח כאלו אבר זכרם ספק ושכחת שם
הערים מרב תאונתך לשכן במארכ בדרכות
ובמחברות. וכן הנה אייבך ידמיון ומשנאך
נשאו ראש (תלמיט פ"ג ג') כאשר האויבים
הומים עליך להשחית ומשנאים נשאו ראש אך
לא המו כי אין שנאתם סוה לפי שאפשר
שהיתה שנאתם על דבר ובסל אותו דבר ובסלה
השנאה אך נשאים ראשם לראות ולספוח
כאשר ידמו ככלב ויטובו עיני האויבים להערים
סוד על ענק. או נפרש בצ"ל הנה אייבך
ידמיון ר"ל ידעו וישחיתו, ומשנאך נשאו
ראש על ענק יעריפו סוד המשנאים אשר שנוא
עמך על דבר יעריפו סוד עליהם לראות אם
בא עת ורגיע יום להצקם בהם ולפי פסחגו
אנש יש להבין וללמוד כי יש פסחגו שהשנאה

שיחפון להלחם בו מידתם אותו ולא היה
שם איש אשר שרב אל לבו לגשת אליו עד
בא דוד ונצחו הוא התבדר מאד שאל בדוד
יותר מכל שריו ועבדיו והאמנם היה מכיר
במחבה גדלו ונשאו על כל הערים אשר אתו
ומה נגזר היה לשאול אם דוד היה גבור חל
סכל בני משפעתו ומשרי מלחמתו ועל מה
זה שנאו במסעו דברי תענים ומה היזק דגינו
בדברים האם על כן אבי אומר כי לא תמצא
איבה שתהיה על דבר שיוזק העם עמיתו כדי
שיתחייב להיות אויבו ומבקש רעתו ואם תשאל
עוד האיסתי את אויבך (שעת ל"ג כ"ד) אשר החפץ
בו על דבר שהם אייבך אבי אויב אותם. נסיר
ונאמר דבר הנראה בזה ואיבה אשית בייך
ובין האשה כי מה שאמרנו בו היא דחיה
במקום ראיה ונגזר גם עתה כי כללנו אמת
לבד תמצא איבה שהוא על דבר בלתי הארבה
אשר היא נזכרת אבל הברוא כי איך נאמר
שישית הברוא יתבדך איבה בין איש ובין רעהו
שלא מן הדין על כן נאמר כי איבה אשר היא
נזכרת שהמקום יודיע אותה כמו ואיבה אשית
(תלמיט ג' ט"ו) ובמו האיסתי את אייבך (שמות
ל"ג ל"ג) הוא על דבר אבל לא האיבה שהוא
בין שני אנשים שלא גזר אותה הברוא מפני
האמנם כמו איבת רחוק והאשה ששת אותה
הברוא ית' מפני שהעבירה ממצותו ורב איבת
בני האדם זה עם זה אינה כי אם מאשר יש
לוה גם זה עסק וסחורה ונחלה לא שיהיה
האיש אויב לרעהו כאשר יחאם האדם ויעביר
דעתו מן המצות. והאיבה והוא אינה על
דבר מסייה שאפשר האדם לעמד עם רעהו
וסכניו בלי תגרה ואז יחלם כח ואיבה. ויש
דרך אחרת באיבה שאינה בסננה ר"ל שהאיבה
עולמית מפני שאינה על דבר כי השנאה שהיא
על דבר, בסל דבר ובסלה השנאה אבל
האיבה שהיא מבלי גורם נראה שאינה בסלה
לעולם כמו שאמר רבותי ו"ל בארבה תלויה
בדבר, בסל דבר בסלה איבה ושאנה תלויה
בידבר אינה בסלה לעולם (אבות פ"ה מסע י"ג)
וכן נראה מאשר אשר ויהי שאל איב את

יִסְמַם לֵד. וְכֵן אֵינִי תִבְיָא מִשְׁנָה (סס)
 ט' ו' (*) וְכֵן צוּפָה אֵפְרַיִם עִם אֱלֹהֵי נְבִיא
 פֹּחַ יִקְשׁ עַל כָּל דְּרָכָיו מִשְׁמָה בְּבֵית אֱלֹהִיו.
 (סס ח') ע'א כְּעֵנָן פָּלָא וְכִי צוּפָה אֵפְרַיִם
 עִם אֱלֹהֵי אֹן נְבִיא וְכִי צוּהוּ שִׁירָשׁ פֹּחַ יִקְשׁ.
 מֵל כָּל דְּרָכָיו לְתַפְשׁ הַעֲבָרִים וּמִדְּרָגָה הוּא שׁוֹשֵׁם
 בֵּית אֱלֹהִיו. אֹן נֶאֱמַר בִּיאָר אֲחֵר צוּפָה אֵפְרַיִם
 עִם אֱלֹהֵי הוּא עֲצָמוּ צוּפָה וְרוּחָה רִעְתוּ וּפְכֵן
 כִּי כָל דְּרָכֵי תִבְיָאִים תִּבְיָאִים עֲלִיו אִמְתָּ.
 נְבִיא פֹחַ יִקְשׁ עַל כָּל דְּרָכָיו, אָף מֵה שְׁהוּא
 עֲצָמוּ צוּפָה לֹא יוֹכֵל תִּבְיָא לִוְשֵׁר לֹא לְפִי
 שְׁהִבֵּן פֹּחַ יִקְשׁ לְתַפְשׁוּ וְלִדְרָגָה וְעַל כֵּן כָּל
 דְּרָכָיו וְדַעִים מִשְׁמָה בְּבֵית אֱלֹהֵיו נִרְאָה כְּשׁוֹשֵׁם
 בֵּית הָאֱלֹהִים לֹא יִדֵּן עִם לְפִי שְׁבִית הָאֱלֹהִים
 מִקְּדֹשׁ מִשְׁכַּן הַמִּזְבֵּחַ וְיִרְאָה פֶּן יִפְגְּעוּ בֹּ וְיִגְדְּדוּ
 לֹא נִבְחָתִים הִקְשָׁה עֲלִיו. וְיִשׁ בֹּ אִתָּה מִדְּרָכֵי
 שׁוֹנָה שְׁהוּא עַל דְּרָכֵי הַדֵּי וְיִשְׁכֵּם עֲשׂוּ אֵת
 יִקְבֵּן עַל הַדֵּי (מִלְכִּית לִו מ'א) וְכֵן לֹא
 יִסְמַם יוֹקֵף וְהִשָּׁב יִשׁוּב לֹא אֵת כָּל הַדֵּי
 אֲשֶׁר גִּסְלָנוּ אֲתוּ (סס ל' ט'א) וְכֵן יִסְמַם
 בְּצִלֵי תַצִּים (סס מ'ט ל'א) וְהָה דֵּי שְׁכָנָה
 יוֹקֵף עִם אֲחִיו הִיחָה עַל דְּרָכֵי כְּמוּ שְׁכָנָה
 לְמַעַלָּה בְּבִיאָר וְיִשְׁנָא אֲתוּ. וְכֵן אֲפֹ שְׁרָף
 וְיִסְמַם (לִוֹן ט'א ט') עַל אֲשֶׁר מִרְפָּנִי וְחִשְׁפָּנִי
 בְּאֵף וּבְחִימָה וּבְקָפָה גִּרֹל וְרִכְכִּי וְהִחְלִינִי
 שִׁדִּי לֹא נִבְרַח מִפָּנֵי יִסְמַם לֹא עֲזָבִי לְדֵדִי
 לְפָנֵי וְלִדְרוּכָה עֲמוּ. הִנֵּה בִיאָרֵנוּ כִּי לִשְׁכַּן
 אֵיבָה אֵינוּ נִוּפֵל אִם לֹא בְּתִרְגָּה אֵינִי בָּאִים
 לֹא בְּעֵלֵי חַיִּים וְחִיָּה. לֹא בְּדֵר שְׁאִין בֹּ
 חִיָּת כְּמוּ הַבָּצַ וְהַמִּתְגַּוֶּה וְתִחְלָה וְשִׁדִּי הַשְׁמֹת
 הַגִּדְּפִים בְּשִׁירָנוּ זֶה שְׁלִשְׁן שְׁנָה נִוּפֵל עֲלֵיהֶם
 וְאֵינִי הַנִּחַשׁ עִם הָאִשָּׁה לֹא יִקְשָׁה בְּעִינֵךְ לְדֵדִי
 וְהָאִשָּׁה כִּי רִבְחָה הִיא יִצֵּר הַדֵּי. וְגַם הָאִשָּׁה
 אֵינִי עַל דְּרָכֵי לֹא בְּסִבָּה גִּרֹם אֲתוּהָ לְדֵדִי
 וְאֵיבָה אִשָּׁתִּי, וְאֵינִי אֵת אֵיבִיךְ, שְׁהֵם עַל
 דְּרָכֵי (מִלְכִּית לִו מ'א) וְהַמִּתְגַּוֶּה עַל עֲזָבִי
 חֲדָו וּמִצְוֹת הוּא יִת' כְּאֲשֶׁר אֵיבִי בְּרָחִי אֹן
 כְּאֲשֶׁר רִיחָה בְּתִיחָה אֵיבָה לֹא יִכְסֵּר לִוְשֵׁר שִׁירָנוּ

אֵינִי מִבְּנֵי כִּי אִם בְּסִבָּה דְּרָכֵי כְּמוּ שְׁכָנָנוּ
 בְּשִׁירָנוּ זֶה מִשְׁמָה אֲחֵר וְעוֹד כִּי לֹא תִמְצָא
 הַפֶּךְ אֵיבָה אֲחֵרָה לְפִי שְׁהִיבָה אֵינִי עַל דְּרָכֵי
 אֹן הַשְׁנָה שְׁהִיא בְּסִבָּה דְּרָכֵי אֲחֵר הִיא הַפֶּךְ
 הָאֲחֵרָה שְׁהֵם הִיא בְּסִבָּה דְּרָכֵי כְּמוּ שְׁכָנָה
 וְהַשְׁמָתִים אֵת הַדֵּי כִּי גִיִּים הִיחָתִים (דַּעִים י' א'ט)
 וְיִשְׁרָאֵל אֲרַב אֵת יוֹקֵף מִכָּל בְּגִיִּים כִּי בֶן זִקְנִים
 הוּא לֹא (מִלְכִּית לִו ג') וְהַדֵּי עֲשִׂיד רִבִּים
 (מִלְכִּית ל' ב') וְהַדֵּי יִצְחָק אֵת עֲשׂוּ כִּי צִיד
 בְּפִי (מִלְכִּית ל' ב') וְכֵן רִבִּים הִיא הַפֶּךְ
 שְׁנָה אֲחֵרָה כִּי גִרֹלָה הַשְׁנָה אֲחֵר שְׁנָה
 מִשְׁמָה אֲחֵרָה (ס' א'ט) וְהַדֵּי חֲמִשׁ
 שְׁנָה נִפְשׁוּ (מִלְכִּית י' א') אֲרַבָּה צִדִּק וְתִשְׁנָא
 רִשׁ (ס' מ'ט ח') אֵל תּוֹכָה לִךְ פֶּן יִשְׁנָךְ
 הִכָּתָה לְחִמָּה וְיִשְׁנָךְ (מִלְכִּית ט' ח') עַתָּה לִאֲרַב
 וְעַתָּה לִשְׁנָא (קָלָת ג' ח') גַּם אֲרַבָּה גַּם שְׁנָאִים
 (ס' ט' ו') מִשְׁמָה שְׁנָאִים תּוֹחֶךְ אֲרַבָּה
 (מִלְכִּית ק' א') וְלִשְׁנָאִי ה' תִּשְׁנָאִי (ל' א')
 אֵינִי ג' שְׁנָאִי רַע וְהַדֵּי טוֹב (שְׁמֹס כ' ט'א)
 וְכֵן הִדִּין נִוּתֵן שִׁכְסֵר לְהִיחָת כָּלִלְנוּ זֶה שְׁכָנָה
 וְהַדֵּי שְׁנֵי הַפֶּכִים לְפִי שְׁנָנִים שְׁנָה הוּא
 מִיִּחָת עַל כֵּן נִוּפֵל לִשְׁכַּן שְׁנָה בְּבָצַ וְתִחְלָה
 וְהַשְׁמָתִים, שְׁנָאִי בָצַ (שְׁמֹס י' א') הִיא
 לִי גִרֹלָה כְּאֵיבָה בִּירֵד נִתְנָה עֲלִי בְּקִלָּה
 עַל כֵּן שְׁנָאִי (יִמְל' י' ח') וְהִנֵּה מִתְנָה
 הִיא (מִלְכִּית ט' א') וְכֵן רִבִּים שְׁכָנָנוּ לְמַעַלָּה
 אֲשֶׁר לִשְׁכַּן שְׁנָה נִוּפֵל עֲלֵיהֶם לֹא לִשְׁכַּן אֵיבָה,
 וְהַדֵּי עֲנִיָּה מִתְנָה וְהִיא עַל כֵּן נִוּפֵל לִשְׁכַּן
 אֲרַבָּה בְּכָפָה וְעוֹשֶׁק, אֲרַבָּה בְּכָפָה (קָלָת כ' ט')
 לְעִסְקָה אֲרַבָּה (סס א' ח') וְכֵן בְּרִבִּים כְּאֵלָּה
 אֲשֶׁר נִזְכָּרִים בְּכָפָה בְּשִׁירָנוּ שְׁכָנָנוּ, וְהַשְׁמָתִים
 וְהַשְׁמָתִים דֵּם הַפֶּכִי מִיִּחָת. שְׁמֹס, עוֹשֶׁק
 עַל טִי דְּרָכֵי וְיִשׁ בֹּ אִתָּה מִדְּרָכֵי אֵיבִי אֲחֵרָה
 מִדְּרָכֵי שְׁנָה. אִתָּה מִדְּרָכֵי אֵיבִי שְׁהֵם
 מִשְׁמָה עֲלִמִּית כְּמוּ הָאֵיבָה, וְהַדֵּי וְיִסְמַם
 עֲשׂוּ אֵת יִקְבֵּן (מִלְכִּית לִו מ'א) וְהַמִּתְגַּוֶּה
 הִיא עַל עֲזָבִי. וְכֵן לֹא יִסְמַם יוֹקֵף
 וְהִשָּׁב לֹא (סס ל' ט'א) יִרְאָה מִמֶּנּוּ פֶּן

(*) כְּתִבְנוּ: נִוּתֵן עַל רַע וְכֵן מִשְׁמָה. גַּם לֹא מֵה עַד שְׁלֹשׁ (?)

השטמה גזרנו והוכחנו שהיא על דבר והיא
עולמית כי לא מצאנוה אם לא על דבר שלא יוכל
להבטל כמו וישפם עשו את יעקב על הברכה זאת
השטמה היתה על דבר הברכה אשר לקח בערסה
ואך תבטל השטמה בסרם הבטל ענין הברכה
וכבר אמר אביהם ע"ה גם ברוך יהיה (נחשית
ל"ז ל"ג) ומי ישיב את ידו. וכן כל הגזרים
פה וחולתם בלשון שטמה היא לעולם מפני
שהגזרם אותה לא יוכל להבטל לעד ער.

כי אם על דבר כי אלהי משפם ה' אשרי כל
חובי לו והאיה הברכה שהיא עולמית והשגאה
היא נופלת בכל בעלי חיים וכולהם כאשר
אין בהם חיות כמו השכות שזכרנו. לפי
שענין (היא) השיאום והשגאה באה בבטת דבר
הגורם להביאה על כן אמרנו כי היא אינה
עולמית שכל דבר שתלוי בגורם במל הגורם
ובטל הדבר כמו שאמרנו ול באיבה התלויה
בדבר כן אני אושר בשגאה הבאה על דבר.

ה ש ע ר ה ח מ י ש י

אוהב, דוד.

הידי מוב מיין ואני הבאתי דבריו ולא הכנתי
עליהם. אטוב לכונת הענין כי פשמים תמצא
דוד שענינו חרשך כמו מה דודך מרוד (ש"ס
ה' ט') וכן רבים ואוהב איתנו כי אם בענין
אוד הדודע בו לא תמצא אוהב שהיה ענינו
אדבה חרשך לפי שהוא פועל ולא סם ואולי
דוד נקרא החושק על סם החשקים והידידות
אשר לידידים זה עם זה כמו שאמר דודי לי
ואני לו (ס"ז ט"ז) ר"ל הוא עושה לי
ידידות ואני גם כן לו. וכן אני לדודי דודי
לי (ס"ז ט"ז) וכן אני לדודי ועלי תשוקתו
(ס"ז ט"ז) אני לו למלאכת דבריו ולהפיק רצונו
ותשוקתו עלי על רב האהבות אשר ביני ובינו.
ואמר עוד כי אוהב כלל חושק ואינו חשוק
וחשוק ואינו חושק כמו אהב כסף (קל"ה ט')
שהוא חושק הכסף, והכסף אינו חשוק.
לעשק אהב (הס"ז ט"ז ט') אהבת אהנן (ס"ז
ט' א') אהב מוסר (מס"ז ט"ז א') אהב שמוה
(ס"ז ט"ז) אהבו הבו (הס"ז ט"ז) אהבו
מות (מס"ז ט"ז) כל אלה חשוקים ואינם
חושקים והחושק אותם חושק ואינו חשוק,
וכן רבים אשר נזכר פה בע"ה איש על מקומו
וכן האוהב נמצא במקום שהוא חושק וחשוק כמו
אהבת את ה' אלהיך (ענין ט' ט') אהב
אותו והוא יאהבך. וכן דבקא אהבת את יעקב
(נחשית ל"ה ל"ח) וגם יעקב היה אוהב אותה.

יש אשר חשב שאוהב דוד ענינים אשר ואני
לא כן ארטה ולכבי לא כן יחשב, לפי שהיפטר
אשר בניהם גלוי לעין כל מסכל ויש דרכים
בזה שאינם על זה, תחלה אושר כי **אוהב** הוא
ביתו מנחת אהב והוא יוצא לכל הפעולות
והבנינים לפעולות ממנו פועל ופועל (ואתון) ופועל
כמו שנאמר אדני מארבי (הס"ז ט"ז) וכן
פועלים אדנים ואוהב הוא פועל לאהב יתאר (פ'
אבל דוד (הוא) לא מצאו מנחתו פועל ופועל
ופועל לא סום פעולה, זה לבד דוד אהבת
אשר בדוד יתרה על אוהב כי יוצא לשני
ענינים פשמים שענינו אדבה חושק כמו סם
אנן את דודי לך (ס"ז ט"ז) לכה נראה
דדים (מס"ז ט"ז) יסקי מנשיקות פיהו
כי טובים דודך מיין (ס"ז ט"ז) ושמעתי
אומרים כל נשיקה בלי אות מבריל בין הדברים
היא בפה כמו יסקי מנשיקות פיהו (ס"ז
ונשיקה שהיא באה בלמד כמו אסקה נא לאבי
ולאמי (מ"א ט"ז) ויסק להם ויחבק להם
(נחשית י"ח י"ז) ולא נסתתני לשק לבני
ולבתי (ס"ז ט"ז) ויסק יעקב לרחל (ס"ז
ל"ט י"א) הנשיקה והיא ביד או בלחי או בכתף
ואנן קורא הביא בסם אוד מן הגאונים (כי)
שענין כי טובים דודך מיין (ס"ז ט"ז) הוא
דודי שהתחיל ללסון מסגס לכה נראה דדים
(מס"ז ט"ז) וזה הפלגת אדבה נראה שהיה

הם בבגלי חיים חפצא חושק ולא חושק בלשון
אמר אפרו ויחב יצחק את עשו כי ציד
בניו (ס) וצפו ורעש ידע שלא היה אהב
יצחק אביו כמו שחזרה שאמר יקדו ימי אבל
אבי העדנה את יעקב ואי (ס ל' מ"א)
וכיאר נבון בו אדנה את יעקב ואי ובאמת
יקדו ימי אבל אבי שחא יצפני על בנו וימות
וכן כי נער ישראל חרבו (ססג י"א ח')

הוא לנער דש לאהב אחיזי וזה ידוע.
וכן רבים בלשון אהב כרם חושק ואינו חושק
כי אהב כחל חושק, וחושק, וחושק ואינו
חושק, וחושק ואינו חושק, כמו שאבאר בע"ה
יותר מאשר פירשתי. ורוד בכל מקום חושק
וחושק ואינו נופל רק בבגלי חיים כמו שאמר
רודי לי חגי' (ל'ס כ' ט"ו) וגם יש לגזור
על רוד שהוא בלתי כבד גורם חושק והוא
הוא עוד וזהו שיהיה חושק חושק איש אשר
לא נראה אליו חל סמך דב' עליו אלא
סמך ידוע רוד ויעשה לו ידיות וחושקים
יקראו שניהם ידיות או ידיות אבל אהב
הפצא בדיבה. מקומות שהוא באה על דב'
גורם זהה בסבת כמו ויחב יצחק את עשו
כי ציד בניו (מלכות ל'ס ב"ה) ואהבם את
הזר כי גרים ויהיו. (דברים י"א ג') וישראל
אהב את יוסף מכל בניו כי בן זקנים הוא
לו (מלכות ל' ג') שנה אהבני אוסי (סס)
ל'ס ל'ע) מאשר יקח בעתי נכבדת חגי אהבתך
(שמי' מ"ג ד') וידו בבלתו לדב' אל סאול וכו'
ויאחבהו היגען בנפשו (ל'א י"ח ח') כאשר
סמך יתנתן מה שיהיה מספר רוד לסאול גם
את חשאי גם הדוב חבד עבדו הכיז בו ובאיונותו
ואהבו בנפשו וכן דרך קצת מאהבת אשר
יחבב אדם חולתו בשפניו עליו דבר טוב או
כרואתו אותו גבור או חכם או באמת מן
חסדות חסונות אשר יחבב בם המפכיל.
וכן וכל ישראל ויהיה אהב את דוד כי הוא
יחבב וכו' לפניהם (סס י"ח ע"ו) וכן כי נער

* מנחם סנדיקס (דשס למחן 1851) שער סלכא 31.

§ סלכא סס ל' ידיות מקוש.

בזולתם בדין שאין בו חיות. אמרו יסקי
פגשיות פיהו כי מובים דרך מין (סד בסרי'
א' ז') נזכרה דרך מין (סד ז') צדור הסר
דודי לי (סס זג) אשכל הכפר דודי לי (סס זד)
רל כצדור וכאשכל, תדך יפה דודי (סס זז)
קל דודי וזה זה בא (סס זח) קל דודי
דופק (סס ה' ז') דומה דודי לצבי או לעפר
האילים (סס ז' ט') תשאי דודי ותסרפו (פמוס
' יול) ענה דודי ואמר לי (סס ז' יול) דודי
לי ואני לו (סס ט' ז') סב דמה לך דודי לצבי
(סס יז) מה יסו דרך אחרי בלה (סס ד' יול)
מה סבו דרך מין (סס) יבא דודי לבנו (סס
ט' ז') דודי שלה יד מן החור (סס ב' ד') קמתי
אני לפתח לדודי (סס ה' ה') אם תמצאו את
דודי (סס ח') מה דרך סודי (סס ט') זה
דודי וזה רבי (סס ט' ז') אנה הדרך (סס ו' א')
אנה פנה דרך (סס) אני לדודי דודי לי (סס ג')
דודי יד לבנו (סס ז') הולך לדודי למישרים
(סס ז' יול) אני לדודי ועלי תשוקתו (סס יא)
לכה דודי נצא תסרה (סס יב) שם אתן את
דודי לך (סס יג) חדשים גם ישנים דודי
צפנתי לך (סס יד) ברה דודי דמה לך (סס
ה' יז) למשכב דדים (יתקאל לז יז) אשייה
גא לדודי שיהיה דודי (יטע' ה' א') ברם היה
לידדי בקץ בן שמן (סס) וראיתי דברי אבן
עזרא סתומים ובה משפכו כל הדסים אשר על
המקרא הזה עק דודי שנים עק ידדי שלשה
ולפי סברתי תפצו בזה בן הוא שיהיה דודי
לכרם כאשר יסיד אותה הם שנים הדוד והכרם
וכאשר יבא הידדי ויסיד שיהיה הדוד לכרם הם
שלשה הידדי הדוד והכרם ושיהיה הדוד לכרם
הוא כרם היה לידדי בקץ בן שמן עד סוף
הדסים כלם, נסוב בנותנו ונאמר כי כל אלה
חולתם אשר הם נזכרים בלשון דוד אינם נופלים
כי אם אצל אדם או אצל אשה וגם לא יבאר
לשון ידידות כי אם בבגלי חיים מושכלים
רל איש ואשה נזכרו מה ידידות מסכנותך
(תבליס פ' ז') וגם הוא אין ענינו כאשר יחשב
הדומה אותו שיתקף והביאר אל המסכן כי
איה ידידות יבאר בו רל מה ידידות דברי

אנשי ביתך כלומר גבי (בג' פ) נביאך או חסידך
המחפלים לפניך שם ודמיה על זה אמרו
אדני בן אשרי יושבי ביתך עוד יהלך מלה
(סס ה') וכן דרך דברת בני האדם שיאמר אדם
לחברו אשר אהבו מאד אני אהבך ביתך וכל
אשר לך בחלף אנשי ביתך כמו שאמר ואתה
שלום וביתך שלום (ס'א ל'ה ו') אשר ענינו
אנשי ביתך שלום כי באמת לא קרא לשלום
הנצנים והאבנים ובגית חבית אך על בגי חבית
אשר הוא נכון עליהם וכן האספת נפשך ונפש
ביתך (שעמיס י'ה ל'ה) רל תרצה עצמך ותתרג
בני ביתך עמך. וכן ודעת כי שלום אהלך ופקדת
נך ולא תחטא (לדנ ה' ל'ד) וכן ה' ואמתי
מתן ביתך (תרג'ס ל'ו ח') דחפץ בו אהבתי
בבוחך השוכן בשעון ביתך. ע'א מה ידידות
מסכנותך מה נעיסות תאחבת. ע'א מה ידידות
ידידות בתי וביתך ה' צבאות על מסכנותך
שאהבתם ותתפללתי בהם לפניך ביום צדתי.
ע'א מה ידידות מצאתי במסכנותך אשר בעברתם
בכספה וגם בלחם נפשי לחצות ה' ו' חלש
לא מצאתי בהם ידידות כי אין לסתם נוכל
עליהם ועל כן תמדתני אך אהבתם כל כך
והם אינם יכולות לארצ אותי כמו שיבאר בכל
ענין ידידות חושק וחשוק רל כן השיבו
המקרא לבי וכשרי ירגו אל אל הי (סס פ'ד ג')
זה תוא הידידות שיש ביני ובין חפצך בסבת
מסכנותך שהם גרמו ללבי ובשרי לחנן לאל
הי ושם ידידות בין לבי רל חפצי ובשרי
על אשר ירגו אל אל הי במסכנותך ותגלה
לושר שיפול לשון ידידות אל המסכנת. או
נאמר כי זה היה רצון דוד לתפוח ולהפלא
איך היה ידדי לחבר שאינו חושק ואמר מה
ידידות מסכנותך רצונו לושר פליאה גדולה
הדבר הזה והסבה הזאת מדוע אחזק במסכנותך
האזיה ידים ושם אתן את דודי ותפלתי לפניך
כי איך אהיה ידידם והם אינם ידידותי אך
יוכל להיות דבר הזה הנראה כמזג אם לא
שאתה הפלאת תפליאה הזאת שאתהם באמת
דוד מתפץ ומרצון וידעתם לא תציתני תשקם
נאמנות (פ) אם לא אשר לבי ובשרי ירגו בסכנתם

ותפלתו כי ישמע ה' אותם וידעתי כי לא שבו לכסלה. כי סכאם הזנה הזנה ארבו הכו (כסב ד' יח) ואפרים עגלה מלמה ארבותי לדוס (סס י' יא) מוסרים ארבוך (ס'ה א' ד') אל תשמה ישראל אל גיל בצמים כי גזית פעל אלהיך ארבת ארעון על כל גזית דגן (כסב ט' א') ארבת כל דברי בלע (תה'ס לז ו') ארבתו מצון ביתך (סס לז ח') ארב מספס (סס לז לז) בכל אלה נופל לשון ארבה וברבים זולתם ואני זכרתי קדמם ובכל אלה לא יפול לשון דוד במקום חשק לפי שלא מצינו ענין דוד כי אם בחשק וחשוק וכל אלה חשוקים ואינם חשוקים וכן הסגס הזה אמרתי כי אין לשון דוד נופל כי אם בבבלי חיים מושכלים כמו איש ואשה לא בנולתם כשאר הגבראים ולא בדרב שאין בו חיות חשק ארבה נופל אף בדרבים שאין בהם חיות כמו אלה שזכרנו ונופל גם כן באדם כמו שזכרנו נפלאה ארבתך לי (ס'ג א' לז) ארבה את יעקב (מלאכי א' ז') ורגלו עלי ארבה (ש'ס ז' ד') קראתי למארכי (איכס א' יט) כי הסת עלו אסור פרא בחד לו אפרים דתגו ארבים (ס'סג ח' ט') ארבה ארבי מארכי (סס ז' ו') ודרפה את מארכיה (סס ט') אגלה את נבלתה לעיני מארכיה (סס י'ג) ארב אשה ארבת רע ומנאפת (סס ג' א') ויש ארבה רבק מאח (מג'י י'ה כל) אשר יארב ה' יוכיח (סס ג' י'ג) כי תולת ארבה אני (ס'ס ז' כ) תולת מארבת חשוקי אני ברכלי ארם אמסכם בעבתות ארבה (כסב יא ד') ומיכל בת שאול ארבתו (ס'א יח כ"ח) אבקשה את שארבה נפשי (ש'ס ג' ז') חאם תתורדו את הארבה (סס כ') חאבת את ה' אלהיך (דברים ו' כ') כי ארבוך חת ביתך (סס ט'ו ט'ו) ארבתו את ארני (שמות כ"א כ') מה ישית ומה נעמת ארבה בתענוגים (ס'ס ו' ו') עזה כמות ארבה (סס ח' ו') פים רבים לא יוכלו לכבות את הארבה (סס ח' ו') אם יתן איש את כל הון ביתו בארבה כח יבחו לו (סס) עת לארבה רת לשנא (קל"א ג' ח') ראה חיים עם אשה אשר ארבת (סס ט' ט')

אל אל חי. ז'א חשק במשננותך וארבתו אותם דם בידדות בלתי כבה דבר טיעשו לי כי אין להם כח להרכיב לי חלדאות ארבות והידדות אנו כא כי אם על עצמו לא על המשננות. חאם לא יסרו בעיני רחמים כל הפיזוסים האלה ויחמרו כי כללנו חלף והך לו לפי שסנצנו ידדות וזלתי בבבלי חיים נאמר כי כללנו כן הוא כי לא תמצא לשון דוד וידיד שיהיה רצון לומר ארבה חושק כי אם בבבלי חיים אך מה שתמצא מלשון ידדות שגינו ארבה חושק אפשר שתמצאו אף בדרב שאין בו דרגסה ושכל כמו מסננות ודמיהם מה שלא תמצא לשון דוד נופל על ענין חשק שיאמר פלוגי דוד עוסק ופתיית ופשיט ומצה ובקה תורה ומות ורע וטוב ומצות חאמה ושרות ופקידים וסם ושער ומוסר וסמחה ויין וסמן והל' ומתנה ודיסה ומיסרים חאנן בלע ומצון בית ומשפס ובכל אלה נופל לשון ארבה כמו שזכרנו כנען בידו מאנני סיסה ליעסק ארבה (כסב י'ג ח') עד מתי פתים תארבו פתי (תג'י א' לז) רצונו לומר פתיית. ארב פסע ארב מצה (סס ו' יט) תוכו רצוף ארבה (ס'ה ג' יז) ארב כסף לא ישכב כסף (קל"א כ' ט') מה ארבתו תוחדך (תה'ס ק'ט לז) פסנאי ארבו מות (תג'י ח' לז) ארבת רע מסוב (תה'ס ג' כ') סנאו רע וארבו טוב (פנעס כ' ט'ו) סיגים חשבת כל רשעי ארץ לכן ארבתו עתידך (תה'ס ק'ט ק'ט) על כן ארבתו מצותך מרוב וספן (סס ק'ז) צרופה אמרתך [מאר רעבך ארבה] (סס ק'א) פנה אלי חצני כמשפס לארבי ססך (סס ק'ז) שסרה נפשי עתידך חאבם מאר (סס ק'ז) ראה כי פקודיך ארבתו (סס ק'ט) ויעלצו בק ארבי ססך (סס כ' י'ג) ארבה ה' שיער ציון מכל משננות יעקב (סס ט'ו ז') ארב מוסר (תג'י י'ג א') ארב שמה ארב יין וסמן לא יתסיד (סס כ"א י'ז) ארבתו כי ישמע ה' את קולי ותענוגי (תה'ס ק'ז א') כלומר ארבתו עצמי כשאני חשוק בעיני המקום שישמע את קולי וא' ירצה לומר ארבתו קולי וצנעתי

הוא הידועה ר"ל חושק לפי שהוא פועל לא סם. ואורב בחלל חושק ואינו חושק חושק ואינו חושק חושק ואינו כי אם בחושק חושק לפי שהוא נמצא בבצלי חיים פושכלים ומגישים ואורב נמצא בבצלי חיים מרגשים ובדני שצין בו דגש וחיות ושלל כמו שבארנו. היד אמרנו שהוא נופל על החושק בחפץ בלתי סבה דבר גורם חושק נמצא על סבה בדבר גורם כמו שהוכחנו מן המקראות. כל זה לבד שמגדל המקרא לקרא את האב והאם דוד כמו שאמר לבני דודק לנשים (מגדל לו יא) וזה רב מאר.

דובקא אורב את יעקב (נחלית ל"ה ל"ח) ואורב גם את רחל מלאה (ס' ל"ט ל') שנה יארבני איש (ס' ל"ז) כי בלתי אשר ארבתך ילדתו (רות ל' ט"ז) אורבם סם (האס) כי נער ישראלי ארבהו (ס' י"ז א') כל אלה הם בבצלי חיים וכן רבים הגה ביארנו דהפוס אשר בין אורב דוד כי דוד הוא סם בלתי יבנה ממנו בן ופצולה חושק הוא פועל ויוצא לפעולות להבנות ממנו בנינים ופעולות דוד נמצא בסתי דרכים הארת שגינו אורב חושק חושק שגינו חושק שהכרתי מן המקראות ואורב אינו כי אם על דרך אמת

ה ש ע ר ש ש י

אורב, צורה.

הוא תצפון חושק וכן אורב בשדה (שמיים ט' ל"ז) לבם בארם (האס ו' י') וכן אורב חסיד מן הארץ וישר בארם אין כלם לדשים יארבו איש את אחיו דרם יצדו (מיס ו' ז') וישמו לו בעלי שכם מארבים (שמיים ט' ל"ה) כל אלה חוללתם כל הנמצאים בלשון ארץ ומגדלתו עתים הכתר והגלים האורב במחלות עפ"י ובקדוה וצורים או בספק האילנות במקום שיראה הלא יראה לאדם ומן חשקן הזה וזה ה' עשה ארבות בשמים (ת"ז ו' י"ט) וכן אורב השמים נפתחו (נחלית ו' י"א) ר"ל האלות לפי שיוכל האדם לראות מן הארבות והאלות מי שלא יראו וכן חושכו האות בארבות (פסל י"ג ז') ויראות כגוי לעתים תקבצם קרא ארבות לפי שהענינים מארבים מהם ורואים כאשר יצו או אפשר שמקום ריבית הענינים קרא ארבות מפני שבהם חנוסה נסתרם סם כעמוד במארב. צורה הוא האורב המבקש רצת שואני דודק אריותה לעין כל כמו שהראה מפרשנות דוד על שאלו כאשר היה דודו מד אל נבזה ומפדנה לכדינה הוא היה היכלת בידו להרגו במציה ובלילה אשר נפלה על בני חילו תרדמת השם חלקה תינתו וצפחה המים מברכהויה

רב המקום בנייה כי לא יכסר לשון אורב כי אם על אדם העומד במארב בהגלים ומסתתר בלי יראה לאשר יחפץ ליתת לזולתו כאמרו ואתם תקמו מהאורב (יהושע ח' ו') אור סיבצו בני עי המקום אשר אתם בו נסתרם ונעלמים ואורבים אותם ואור שום לא ראו אתכם ולא דגישו בכם מדוד וקומו צאו מן המארב ואתם תהיו אריותם ואנחנו לפנייהם תנפשו את העיר והצתה באש וחמקא מעיד אשר בן עשו וכן ובקדו ימים ארבו (יחז' ט' ו') ומי יודע מן הצבאים קרב איש חלב עמוק והאדם יראה לעתים וכן חמא חיה כמו ארב (איז' ל"ח) כלומר ראה בדרך שלא נראית וכן אף היא כותף תארב (תש"י ל"ה ל"ח) וארבו לו וקם עלי (יחז' י"ט י"א) הסתתר במקום נעלם ובסתר המדינה ולא גורד העובר וזה ירא מארבו וקם עליו ודרגו וכן במדרש ארבו לנו (איז' ו' י"ט) ארבים לעיד (יהושע ח' ו') אל המארב (ס' ט') ויארבו על שכם (שמיים ט' ל"ה) וזה לדש יארבו יצפנו לעפשים (תש"י א' י"ח) וזה סד הדינה על יארבו אשרו ארציו יצפנו כי הוא כפל לשון לדש כמו לעפשותם כי דרם הוא הנפש ויארבו כמו יצפנו שהאורב

לחך אצרי הצפרים עד שישיגום ויקאם וכן
נפש יקרה תצוד (תכל' ו' ליו) כלומר השטה
חרף נפש יקרה עד שתקעה בפתג וכן לצוד
נפשות (יתקאל יג יח) תפשות הצודתה
(סס) ולא יהיו עוד בידכן למצודה (סס לא)
כלומר להבדיל העולם וכן הבאנו במצודה
(תכל' סו יח) דעת אצרינו עד הציגו
אל המצודה ולא יכלנו לעבר אם לא עליה
ותפשתנו בה, מצודים ודממים (תכל' ו' ליו)
וכן חסר רשע מצוד רעים (תכל' יג יח)
סס נגד מצודים כמו שנגד רשעתי מדים
צדי נשף (צוד ו' ד') ממלת ארדק נד
(תכל' לכ ח').

קובץ של דוד אדם פירש רחף אצרינו להרגו
כמו שתראה השטה אצרינו את נפשי לקדמה (סל)
לכ יג) וזהו לא. וזהו כאשר יבול חסם
פירש עליו וכן חסר לא אצרי האצרים אצרי
לחד (שט' כל יג) כלומר לא אצרי רחף
אצרינו ולא נודע אם הוא אצרי או אצרי האצרים
אצרי לחד ושטחי לך פקדון אשר יגוס שמה
(סס) וצין בזה פקדון אשר יגוס יצוד ציד
זהו או נשף (יתקאל יג יח) וצ' שמה שני
שטחים ושתי בריה עינים קרוב פאר שטחי
נפשות וחייה רחף אצריים בכלבים ובנפשות
ועל זה אשר צוד צדני כצפור (לכס' ג' ליו)
כלומר רדפו אצרי עד שהיגונו במשפט הצידים

ה ש ע ר ה ש ב י ע י

אצור, צובר, כונס, קובץ, אוסף.

בבעלי חיים מושכלים ופריטים ובזוחלים בדם
שאין בו חיות. כמו כנס כנר פי חיים (תכל'ס
ג' ו') כנסתי לי גם כסף וחב ופגולת מלכים
והפריטות (קבל' ג' ח') והפריטות צרה בהפריטות
(סס' ל' כ') ולחשוא נתן עין לאסף ולכנס
לחת לשוב לפני האלהים (קבל' ג' ליו) כל
אלה וכן רבים נופלים בדם שאין בו חיות,
ושאנו לשון כונס נופל בדי מושכל ופריט
נחוי ישראל יבגס (תכל'ס קל' ג') ובגסותם
אל ארשתם (יתקאל ל' ליו) לך כונס את כל
היהודים (אצור ד' סו) לכנס את הערים (לכס
א' ל' ג') וזהו רב מאד, וקובץ ואוסף נופלים
בדי מושכל ופריט ובדי שאינו מושכל כמו
נקביו חיות (סס' ל' סו) כל צאן קד
יקבצו לך (סס' ו') קבץ את שארית צאני (תכל'
כ' ג') וכן אוסף, לא תראה את שור אצור או
את שני גו' וזה לא קרוב אצור אצור ולא ידעו
ואפילו אל תוך ביתך (דמ'ס ל' ג') אלה
וכן רבים בדי שאינו פריט ומושכל. ונפול
בדם כשאין בו חיות, לשון קובץ ואוסף,
קבצו פאור (תכל' ג' ו') וקבץ את כל אכל
(תכל'ס מ' ל' ח') וקבצו את כל אכל (סס)

אצור תכל'ס פי לשון אצור אינו נופל על
אפריטות בעלי חיים כי לא יאמר אצור את העם
אצור והפריטות כמו שאמר אוסף את העם (נחמד
ל' סו) מאסף לכל הפריטות (סס יל' ל'ס)
כי אין לשון אצור נופל אם לא בדם שאין
בו חיות כלומר שאינו רב שאינו חי כמו
ויין לא תשתה ולא תאצור (דמ'ס ל' ל'ס)
אצור בקציר מאבחה (תכל' ו' ח') אצור בקצין
בן מושכל (סס יל' כ') לאפריטות כסף (סל)
ל' ל'ס) ושאנו לשון אצור בלתי פירשו בצד
כמו שתראה אצור בקצין בן מושכל ולא פי
מה יאמר אצור כי מה שאמר הוא רב
והפריטות. צובר מצאנונו נופל במאמר
שיצבר והפריט רב שאין בו חיות והפריט ויצברו
בר תחת יד פריט (תכל'ס מ' ל'ס) אם יצבר
בעפר כסף (צוד כ' סו) ויצבר וקבץ בר כחול
חיים (תכל'ס מ' ל'ס) ויצברו אתם חסרם
חסרם (שט' ח' יל'). אצור וצובר אינם
נופלים בבעלי חיים ואצור משנו פירשו בצד
ושאנו שאינו מבחר מה יאמר וצובר מה
יצברו. וזה והפריט בנינים, וכן שניהם
לכנס ל' ג' ח' וזהו נופל אצור

אם לא על ידי שליח כמו לך בנוס את כל
היהודים (אסתר ד' ט"ו) לבנוס את הגרים
(ד"ס א' כ"ג ז') וכן כלם מה שתמצא מהם
לשתדל ובנסתים אל אדמתם (יחזקאל ל"ט כ"ח)
נחיו ישראל יבנם (תהלים קמ"ז ז') כלם על
ידי משיח נגיד ולא יאמר נבנו הגרים נבנו
נחיו ישראל ר"ל מעצמם כמו שאמר כלם נקבצו
באו לך (יטע' מ"ט י"ח) הקבצו ושפטו בני
יעקב (נחמיה מ"ט ז') מעצמכם, ויתקבצו
יחרו (יחזקאל ט' ז') גירבי עמים נאספו (תהלים
מ"ז י"ד) מעצמם לא על ידי שליח ויאסף משה
אל המדנה (נחמיה י"א ז') בהתאסף ראשי עם
(דברים ל"ג כ') וגם הדרך שדוא בבנוס ליבנם
על ידי שליח היא בקבוצת ואוסף שגם הם
קבוצים ואיספתם לפעמים על ידי אחד המקבץ
והמאסף אותם כמו שאמר לך האספת את זקני
ישראל (שמות ג' ט"ו) אספה לי שבעים איש
(נחמיה י"א ט"ו) מאסף לכל המדנות (ס"א ל"ט)
שלח קבץ אלי את כל (זקני) ישראל (מ"א
י"ח י"ט) קבצו זקנים אספו עוללים (יחזקאל ג' ט"ו)
ובתקבץ נשיות רבות (אסתר ג' ח') ובתקבץ
בתולות שניות (ס"א י"ט) אספו וקבצו יש הפרש
גדול ביניהם כי לשון קבוצת יאמר לקבץ המפורד
והדחוק ואוסף לא נאמר אלא לדבר המסוך והעז
אספה הגלשה והנחשה אקבצה (מכ"ה ד' ו')
הצול'ה שהוא נוהג'ה ולא יכלה ללכת אנה ואנה
אזכר אותה אלי אך הנחשה והנפוצה אקבץ ועל
כן לא מצאו לשון קבוצת נופל על היחיד כמו
לשון אוסף ואין איש מאסף אותם הביתה
(שופטים י"ט ט"ו) רצונו לומר אין מחבר אותם
אליו ויאסף משה אל המדנה (נחמיה י"א ז')
והנחב לאצושי המדנה וכן האספתו אל תוך
ביתך (דברים ל"ג ז'), השואל והנחשה אקבצה
(מ"ס ד' ו') שהוא יחידה, נשיב כי הנחשה
היא כלל כמו הצאן שהיא כולל בהמות רבות
ועל זה הדרך אמר וכוכבים אספו נגמ' (יחזקאל
ג' י') ר"ל חברו אליהם אודם הקרוב להם ואמר
כל פנים קבצו פארור (ס"א ו') כמו ובשלו
בפרור (נחמיה י"א ט') האלה נוספת כאלף
וקום שאין (ס"ט י"ד י"ד) יסאמו כמו פיש

ל"ט) וקבץ על ידי ידמה (מג"ל י"ג א') קבוצים
שם על המלואה (יחזקאל כ' ט"ו) קבצת כסף
(יחזקאל כ"ג כ') מאתן זונה קבצה (מ"ס א' ו')
ותקבצו ישתחו (יטע' ט"ז ט') ודע האסף
(שמות כ"ג ט"ו) אסף בלי יבוא (יטע' ל"ג י"ד)
אלה לי כי הייתי כמאפי קיץ (מ"ס ד' א')
אסף אלהים ודפתי (נחמיה ל' כ"ג) אספי מארץ
כנען (יחזקאל ל"ד כ"ט) האסף שלכם (יטע'
ל"ג ד') האספת את תבואתה (שמות כ"ג י')
ואסף איש מהור את אפר הפרה (נחמיה י"ט ט')
תופל לשון קבוצת בתי מדרש ומשכל אמרו
דעה שלח קבץ אלי את כל ישראל (נחמיה
א' י"ח י"ט) קבצו זקנים אספו עוללים
(יחזקאל א' ט"ו) עוד אקבץ עליו לנקבצו (יטע'
ל"ג ח') הקבצו ושפטו בני יעקב (נחמיה י"ט ז')
ובתקבץ נשיות רבות (אסתר ג' ח') וקבצתים
מדינתו ארץ (יחזקאל ל"ג ח') יקבצו ה' אלהיך
(דברים ל"ג) קבץ אקבץ שארית ישראל (מ"ס
ג' י"ג) לכן חבו לי נאם ה' ליום קופי לעד
כי משפטי לאסף גוים לקבצי ממלכות (נחמיה
ג' ח') ובעת קבצי אתכם (ס"ב כ') מדרה ישראל
יקבצו ושמו משה שדו (יחזקאל ל"ג י"א)
מקבצת מעמים רבים (יחזקאל ל"ג ח') יצילך
קבוציך (יטע' ל"ג י"ג) התקבצו כל בעלי
פגול שכם (שופטים ט' מ"ז) ויתקבצו יחרו
(יחזקאל ט' ז') וכן אוסף נופל בדי מושכל
מרגיש אמרו גירבי עמים נאספו (תהלים מ"ז י"ד)
לך האספת את זקני ישראל (שמות ג' ט"ו)
בעלי אספות (קבל' י"ג י"ג) ויאסף משה אל
המדנה (נחמיה י"א ז') אספה לי שבעים איש
(ס"א י"ט) ואספו אותו הנחשה (יחזקאל
כ' ד') ואספו אספת אסיר על בוד (יטע'
ל"ג כ"ג) בהתאסף ראשי עם (דברים ל"ג כ')
ואספתו אל תוך ביתך (ס"א ל"ג ז'). לשון
כונס אינו נופל בהמזה כמו בקבוצת ואוסף
ועל כן לא יאמר לשון כונס אל המדנה ולא
לשון קבוצת במים, אדר שלא תמצא לטונם
מפל במים כמו שתמצא כונס כנר מי הים
(תהלים ל"ג ז') עוד יש הפרש ביניהם כי לא
תמצא לשון כונס נופל בדי מושכל ומרגיש

[illegible]

ה ש ע ר ה ש מ י נ י

און, כוב, כחש, שקר, שוא.

סבחנו לומר כי און רוצה לומר סב
המקומות רשע ורודן והראיה אם און כידך
הדחיקו (אזכור מ'א' י'ד) כי לא יצא מעפר
און (ס' כ' ו') הלא ידעו כל פעלי און אבלי
עמי אבלי לרם ה' לא קרא (תהלים י'ד ד')
לעגלות בית און (הכסף י' ס') מקשיב כל שפת
און (תהלים י'ד ד') שלח אצבע חסר און (סעי'
ח' ט') לא הביט און ביעקב (מחבר כל' ל'א)
אבלה ומדונה פיה האמרה לא פעלתי און
(תהלים י' כ') והסתיי יושב מבקשת און (שמואל
ח' כ') לפה תראני און רגל תביט ושר חמם
לגבי (תהלים י' ג') תחת און ראיתי אהלי
כוסן (ס' ג' ו') אדם בליקל איש און (תהלים
ו' י'א) ואון רגל בקרבה (תהלים ל'א י'א)
חל תשלם בי כל און (ס' ק'ס ק'מ) לא
אוכל און (סעי' ח' י'א) לב דרש מחשבות און
(תהלים ו' י'א) ויולכם ה' את פעלי ואון
(תהלים ק'מ' כ') גליד קית פעלי און עקבה
שם (ס'ס' ו' ח') כל אלה ורבים שלא זכרתי
ענינם רשע ורודן חמס ורש און שהוא לפי
ענינו הכל דחיק, אסרו כי הגלגל גלה יגלה
ובית אל יהיה לאון (שמואל ח' ו') ללא כלום
הן כלם און (סעי' מ'א' כ'ט) הכל, וכן
כי הרעפים דברו און (זכרי' י' ג') אם גליד
און אך שוא היו (כסף י'א י'א) כלומר אם
גליד עושים הכל דחיק הכל היו. ומשפית
און מרד אפרים (יחזק' ד' ט'ו) גם זה הכל.
והראיה לדרך הראשונה תחלת אונים אבדח
(תהלים י'א ו') פיו אונים רשעים וחמסים, הראיה
כי זה שם הרשעים מה שאמר בראש הפסוק
במות אדם רשע תאבד תקרה ותחלת אונים
אבדח. ואכן נראה פ' ובית אל יהיה לאון
(שמואל ח' כ') וכן כלם און אפם מצפיהם
(סעי' מ'א' ל'ט) כי עניהם ענינם החסרין.
אבל ורובם עמל ואון (תהלים ל' י'ד) וכן
ומשפית און מרד אפרים (יחזק' ד' ט'ו) שניהם
ענינם חגיגה והעמל והצער. **כוב** ענינו

סתולות חסר שאין בו חפץ ואיננו שקיות
גמור אך קרוב ענינם, וכוב יאמר על דבר
שייך האדם לעשות לזמן ויגבר המורד ויפגע
דבר והוא ולא יהיה, כמו תחלתו נבוכה
(אזכור מ'א' ח') וכמוצא מים אשר לא יכובו
מימיו (סעי' ל'ח י'א) היו תהיה לי כמו
אכזב מים לא נאמנו (יחזק' י'ד י'ח) בתי אכזב
לאכזב (חזק' ח' י'א) און רצונם לומר שקיות
אך תחלתו נבוכה ענינו פסעה ולא נדחיתה
וכן אל אדני אל חבוב בשפחתך (תהלים ג'
ד' י'ו) אל תחל חל תבסיעי דבר שאין
בו תועלת וכן שארית ישראל לא יעשו עולה
לא דברו כוב (סעי' ג' י'א) דבר שאינו
צריך וכן לא איש אל ויכוב (מחבר כל' י'ט)
לא יעשה סתולות וכן עד אמותם לא יכוב
(תהלים י'ד ה') לא דבר דברי. אבל שאינו
צריך לברוא מלכו דבר ולהוסיף ולגרוט מאמר
וכן ויפיה כובים עד שקר (ס' המציד שקר
צריך להרבות דברי סתולות הדברים שאינם צריכים
לישות דבריו ולאמת שקרתו וזה שאמר יפיה
כובים עד שקר ובלשונם יכובו לו (תהלים ע"א ל'ו)
ויפיה לקין ולא יכוב (תהלים ג' ג') כל האדם כוב
(תהלים ק"ו ע"ד) ר'ל מרד סתולות ומסתור
אפרים במה שאין בו צורך לא לו ולא לאחרים
שוא דבר כוב (תהלים ח' ח') ותדבר אלי כובים
(שמואל ח' ע"ו י'ד) והמה דברו עלי כובים
(הכסף ו' י'א) ויתעו כוביהם (שמואל ג' ו')
סתולתם כוב ושר ירבה (כסף י'א ג') והוא
לרם כובים (תהלים ל' ג') ויפיה כובים לא
ימלם (ס' י'ט כ') תאמת אדם חסר וסוב
רש מאיש כוב (ס' ל'ט) פ' תאמת אדם היא
חסר וחבל וסוב רש שאינו מתעסק בתעובות
ותבכים מאיש כוב דר החפץ ערשה בעצת
דרך וסתולות. הגה זאת סבתו כוב כי אין
ענינו כמו שקר לפי שכוב יאמר על דבר
תועד. להיות ויפגע ולא יהיה חסר נאמן
אל חבוב בשפחתך (תהלים ג' ד' י'ו) אל חסר

מוכר ומחיר הוא כחש לפי שמכחיש האמת
כמו ותבטח שיה לאמר לא צחקתי (מלכות
י"ח ט"ו) כפרה האמת שחדי היא צחקה כמו
שהכתוב מעיד ותצחק שיה בקרבה (ס' י"ג)
וכחש בו לא ראיך (יחזק' ח' י"ח) וכחש
בעמיתו בקדקן או בתוספת יד (ויקרא ט' כ"א)
כפר לו הכל והכחישו האמת. וכן וגם נגבו
וגם כחשו וגם שמו בכליהם (ירמיה ז' י"א)
כלומר נגבו ופירו והכחישו המצד נגבתם
וכפירת העין שתי עמות, כי איך יוכלו
לכפור הצניבה אשר שמו בכליהם פן תבטחו
באלהיהם (ס' ל"ד י"ז) תפירו כעין כחשו בח'
ויאמרו לוא הוא (ירמיה כ' י"ג) וכן ויכחשו אויביך
לך (דברים ל"ג ל"ט) כלומר מפחדך אל אויביך
יכפרו מה שסופר לך עליהם האפילו הוא אמת
ותכון כי הם הויקך הם יכחשו ויאמרו כי
שק הוגד לך עליהם וכן בני נבר יכחשו לך
(תהלים י"ח מ"ט) כעין ויכחשו איביך לך
(דברים ל"ג ל"ט) כי אף חמה שגורע באמת
שרבו עליך יכחשו וכן אלה וכחש (סבס)
ד' ז' כאשר תשבע להחזבל לא עשיתו ודבר
הזה האמת ששנאו זה רצה חולה ואולי כחש
לו (מל' י"ג י"ח) מהענין הזה תפרש הפסוק
פה לפי שהוא צריך בשגור גדול ויאמר לו גם
אני נביא כמך ומלאך דבר אלי דברו לו לאמר
השיבו אתך אל ביתך ויאכל לחם וישת מים
כחש לו (מל' י"ג י"ח) כלומר הוא הכחיש
עצמו שאם הוא היה נביא מתחלה כאשר
קרא לאכל לחם עמו היה לו לומר לנביא
יעזבי כי תכרא צוך לכל תאכל לחם אך
אני נביא כמך ומלאך צוני לצותך לאכל עמי
לחם. ע"א אולי כחש לו ר"ל כפר בעק
תבניא הוקא אשר היה יושב בבית אל מעיד
עליו המקרא שכפר באלו אמר שאמר שהוא
נביא ולא צוה על כך מדע אמר לו לשוב
במצות הבורא ותמצא כי הוא מכחיש דברי
תבניא אשר בא מידוהו שהיו אמתים והוא
כחשם בדברי שק וזם ויורו עליו כי כופר
באמת הוא. או נאמר כי עין כחש לו כעין
הענים השניים אשר לשון כחש נופל בם

יה דבר שיפסע מהיות וכן כל האדם כתב
(תהלים קל"ו י"א) ר"ל מיעד עין וכותב כלומר
נפש לא ידעה. וכן וכמוצא מים אשר לא
יכזבו מימיו (סעי' י"ח י"א) רצו' לומר כמעין
תוצע לסאוב ממנו מים והמים יפסעו ולא
יהיו או בסבת יובש או בגורם אד, כל זה
מכחיש שיש תפרט גדול בין כזב וספק. כחש
הוא נמצא על שני פנים ויצא לשני צדדים
ואשר אשר [לא] יפול לשון כחש כי אם בכפירת
האמת והכחשת הידע שיאמר על דבר מוכרח
ומחויב שהוא נמצא או שיספר אדם דבר שהוא
חזק ממנו בענין אדך והוא יכחשו ויאמר כי
השך הוא זה נקרא מכחיש ואף אם הדבר כאשר
יתפרשו הוא מכחיש הראשון כי אף במכחיש
השך יפול לשון מכחיש וכל שכן במכחיש
האמת כמו (מאמר באמרו של דוד) כחשו בח'
ויאמרו לוא הוא (ירמיה ט' י"ג) זה מוכרח
שהם כופרים בעק ומכחשים האמת. אבל
שך נקרא דבר שיסיר האדם מלבו בלתי
כפירת אמת והכחשת דבר האמור כמו שיאמר
האדם על מה שלא שמע ולא ראה שראה ושמע
ואינו מכחיש באמירתו אדם שאפשר שכל מה
שחזק אומר היה אך משך הוא באמרו כי הוא
שמע מה שלא שמע וכן האומר על עמוד של שיש
שהוא של חזב אין בזה הכחשת אדם כי מי אמר
שהוא של שיש שהוא יקרא מכחיש באמרו שהוא של
חזב אך שך הוא אומר. וכן מצאנו שהחזיר
הכתוב האדם שלא להכחיש ולכפור האמת
כמו שאמר ולא תבטחו ולא תשקרו איש בעמיתו
(ויקרא י"ט י"א) אשר ר"ל לא תבטחו איש
בעמיתו כאשר יהיה לכם דבר כיתך ובינו
וישאלך חלק לא תבאישו לומר אין לך אתי
דבר ודבר אין לי עם אדם ואמר לא תשקרו
לפני שהמכחש האמת אומר שך ונקרא שך.
ואע"פ שעין מכחיש נופל אף במכחיש השך
במו שהוציא דבר בני האדם שיאמרו ראובן
ספר דבר שך על שמעון ולוי ושמעון הכחישו
בצני לוי כי שך דבר אך גם עיקר לשון כחש
אשר מצאנו במקרא נאמר על הכחשת האמת
וכפירת הידע האמיתית הקרא דבר והמצא

הוא היטה המרמה תמנן כחש לו אל
הבוא אשר בא מיהודה רצו' לומר דרז לו
מא' שהעבירו מרשע כדרא וגם לו לעבוד
על מצותו ועל ידו הגיעו היקף שהפית אותו
השריה. וכן מצאו לשון כחש אשר ענינו
רעה ומרמה אמרו סבבי כחש אשרים ובמרמה
בית ישראל (כסע יז א') וענין כחש כמו
ובמרמה. וכן ברשעים ישמחו מלך ובכחשיהם
שנים (ס' ז' ג') כלומר ביעה אשר תמצאם
ישמחו מלך המלך אשר ההורים והוריהם כי
כן גרעם היקף גדול היטה אם לא ישכעו בקולו
וכאשר לא סמנו לו ולא הסו אליו אונם
וקרה אותם דברו ישמח המלך והמכרים והו
שאר ברשעים ישמחו מלך ובכחשיהם כמו
וכרשעם. או אפשר לומר כי ובכחשיהם מן
הענין הראשון רצונו לומר ובכחשיהם בשם ת'
ישמחו השרים והמאמינים בו אשר עמדו בדרךם.
ומן הענין השני הרשעים רשע עולתה קצותם
אבלתם פרי כחש (ס' י' יז) פ' פרי רעות
והזנות. וכן ומאלה ומכחש יספרו (תהלים לט יז)
ר'ל מסבבתם השקיות ומרשעים יספרו כל היום
ויתחילו בדם. וכן הוי עיד דמים מלה כחש
פיק מלאה לא ימיר סרף (מס' ג' א') אפשר
שכחם במקום הזה כפידת. ואבן גנאה פ'
בו שהוא ספלות והבגנה וסבר וקרא אותה
עיד דמים לרב והדגים אשר בקרבה. ואמר
לא ימיר סרף ר'ל שהוא סרף לאויב. ואולי
ומאלה ומכחש יספרו (תהלים לט יז) היה
ענינו בו שום מספרים מה שקרה אותם או מן
הקללה הידיעה והשפלות. וכן מן הענין הראשון
נץ ויקב לא ידעם ותירוש יכחש בה (כסע
ט' ז') הם קו והחילו שיהיה רב דגן ותירוש
ומתפארים לאכף כורים הדבה מדגן ותירוש
והנזון לא ידעם ר'ל לא יוכל לזונם מפני
מיעוטם ותירוש יכחש בה ויתפגם מהם ויגרם
להם לכבוד באזהרה. או יהיה מן הענין
השני ויהיה לומר ותירוש יכחש בה דיות מצוה
ותירוש ויהיה אותם. וכן כחש מצוה ויה
(תנאק נ' יז) המעשים פרוו הדע להם ורמה
אותם ונבזה ותחללם מהיות ותירוש. ש'ק'ר,

הוא שם יאמר על דבר שיסרה האדם מדבו
לחצי מה שאינו, כמו שאמר דבר שקיים לא
יבן לגד עיני (תהלים קיא ז') והעד מפין
והרב וחץ שנק איש ענה ביעה עד שק
(תהלים לז יא) עד שקיים לא יבן (ס' יט
כ') כי קמו כי עדי שק (תהלים לז יז)
עשייה מלא חסד וישיבה דברו שק (מס' י
ו' יז) בשקיהם ובפחזותם (יחזק' כז יז)
ושבעת שק אל תאדבו (וגר' ח' יז) וקדמי
אליכם למשפט חיייתי עד ספור במכשפים
ובמנאפים ובנשבעים לשק (מלאי ג' ס') כי
שק אשה דבר אל ישמעאל. (יחזק' מ' מ')
והעד והבן והאחתי אמרו שק אשה שר
לא שלחך ח' (ס' מ' ג') כל אלה וכן רבים
ענינם שיקרא הדבר שאינו שק וגם האומר
אותו נקרא שק, שק מין על לשון הות
(תהלים יז) ותאלמנה שפתי שק (תהלים לא יט)
משל מקשיב על דבר שק (תהלים כט יז)
שפת אמת תבון לעד ועד ארציה לשון שק
(ס' יז יט) שק ואמת שני הפכים כי אף
כאשר יספר אדם דבר אמת בשם האובן ולא
שפת אותו ממנו הדבר הוא אמת והשפת הוא
שק והשפת השק הפך האמת (?) וכבר האמרנו
בהלך הקיף בשער ק שם, אמת, כי יש
מן והכמים שאמר שאין אמת הפך שק. וגם
לשון שק נופל בכל דבר חוץ בלתי חי (רבוז)
כמו שק דהן והבל היפוי (תהלים לא ג') וגם
בזה ישראל לא ישק (ש"ל טז לט) שר
לאיש להם שק ואמר ימלא פייהו חצץ (תהלים
ז' יז) איש מתחיל במפת שק (ס' לז יז)
ונשבע על שק (ויקרא כ' יז) לשון שק
ישנא דביו ופה חלק יעשה מרחה (תהלים כז כח)
לא נאה לגבל שפת יתר אף כי לנרוב שפת
שק (ס' יז ז') שפת אמת תבון לעד ועד
ארציה לשון שק (ס' יז יט) אגא חיייתי
רוח שק (מלאי כז יז) או עשיתי בנפשי
שק (ש"ל יא יז) על בן שנאתי כל אדם
שק (תהלים ק"ט ק"ד) ספרו עלי שק דיים (ס'
ט"ט) דרך שק דבר מפני (ס' כ"ט) וחברי
לא אפיר סמנו ולא אשק באמנותי (ס' מ"ט ל"ז)

יש דבר פסח והבחה בין אחד העם ובין ישראל
באדם שאם ירצה הישר והנאמן להשכב יאמרו
(תאמנו?) דבריו הוא איתו חפץ לדוריה כעבודתו
אף מה שיהיה שהאמת איתו. וכן אל יאמן בשו
נתעה (לדון עליו ליל) ר"ל כדבל או כמביל וכן
נשוא לטוא שריך (תהלים ק"ט ב') לטוא חתיפי
מאסו בן ענבים נפסך יבקשו (יחזק' ל' ב') דברו
דברים אלות שוא כרת ברית (השם י' ד')
מסמרים הבלי שוא חסד יעזבו (יהיז' ג' ט')
לשוא הביתי את בניכם מוסר לא לקחו (יחזק'
ג' לט) העבר עמי מראות שוא (תהלים ק"ט ל"ו)
שוא עמלו בגיו בו (ס' ק"ו א') שוא שך
שומר (ס') לא תוסיפו הביא מנחת שוא
(יסעי' א' י"ג) עלי גליש וקחי צרי מנחת
בת מצרים לשוא ודבית רפאות תצלה אין לך
(יחזק' מ"ו י"א) אם גליש אין אך שוא היו
(השם י"ג י"ג) כל אלה ענינם הבלי לא כלום,
או יהיה במקומות האלה שוא בחלף תגם.
וכן רבים אשר לא זכרנו והבאתי קחתם כדי
שיבין הדואה זולתם ובפסוק איד מצאנו שלשה
מאלה הנה כי התרפים דברו אין והקוסמים חזו
שך וחלמות השוא ידברו הבלי ינחמון (זכרי'
י' ג') תרפים הם ממיני הקסם והעיד המקרא
כי הם דברו אין רשע או דברו רוח וקוסמים
חזו שך אסרו סקרות ומה שלא חזו או
הדאם הקסם דבר שאינו וחלופות השוא
ידברו ר"ל הבלי לא כלום והדאיה מה
שאמר אדוניו הבלי ינחמון.

שך שאינו כן והשכב על כך נקרא נשכב על
שך, שוא נקרא האוסר על עמוד של שיש
שהוא של שיש זה אמת והשכב על כך נקרא
נשכב לטוא ר"ל כחם והבל כי אין אמת
אחת להשכב שבוטה זו ואז"ל שכן הוא האמת
הנה שבוטה שוא. ועל זה הדרך תמצא דרך
הפסוק הולך והדאיה וטוא תשוטת אדם (תהלים
ס' י"ג) הבלי, נביאך חזו לך שוא חפל ולא
גלו על עתך להשיב שבוטך ויחזו לך משאת
שוא ומדחמים (איסכ' ג' י"ד) דבריו הבלי, לא תשא את
שם ה' אלהיך לשוא (שמות כ' ז') להבלי, לדבר
שאין צורך לישבע ואין הכרח שהי במקום אשר
הזהיר על שבוטת שך אסרו ולא תשבעו בשמי
לשך (ויקרא י"ט י"ג) וכאן הזהיר אף על
שבוטת דבר אמתי שאין מכריחו להשכב שלא
ישכב. וכן תראה שהמקרא הזהיר טובה למי
שלא נשכב ללא צורך ואף על האמת כאמרו
השכב כאשר שבוטה ירא (קדש' ט' ג') ר"ל
כנשכב להבלי ולא דבר כאשר שבוטה ירא,
ר"ל שאף על האמת אינו נשכב אם לא הכרח
באדם גדול והדאיה כי הענין כן הוא שאם
היה רצונו לומר כאשר שבוטה ירא להשכב
לשך, היה לו לומר השכב לשך כאשר שבוטה
ירא אך באמת רצון המקרא הדוא לומר השכב
על דבר אמת כאשר הקופץ תשכב על דבר
אמת בלי הכרח שאז"ל האמת הוא מה שנשכב
מגנה מאד שאין לראש להשכב בשם אלהיו
אם לא הכרח גדול ועוד היום תראה כאשר

ה ש ע ר ה ת ש י ע י. אונם, עושק, גזל, תומס, עול, חוסף.

איננו מוכרח להיות נפרד סמך מרב חכמתך.
ולהפלת הדבר הגדול לעשות דבר בלתי
רצון איש ואשה מה שאמרו רבותי ר"ל (שעשית
מי תבא ג') ואונם ההפחה ובאמת האיש
איננו גזל דבר מיד האשה ולא נקרא אונם
כי אם על הדבר שהוא מוכרח להבלי לטוא רצונה
מפני רצונו או לעשות רצונו בלתי בסול
רצונה ולא תמצא לשון אונם נופל כענין גזל

אונם לא נמצא על דבר גדל וחשם כי אם
על הדבר שיעשה איש לאיש להפלת דבר
כמו והשתדל כרת אין אונם (אסתר א' ח') אין
מכריח האדם לכתות ולהפלת דייטת החכמה
וכל רח לא אונם לך (מנחם ד' ו') ר"ל לא יקשה
בעתיד להבינו ולדעתו או הענין בו אינו צריך
הכרח להבינו כאשר המודד שכלו מאד והמצטר
על דבר גדלם ממנו. או נאמר לא אונם לך

מי עשקני את מי רצותי ומיד מי לקחתי כפר
האגלים עתניבו ואשיב לכם (ע) באמת אין רצוני
לומר מיד מי לקחתי כפר להטות ספספו
העלמתי עתני ממנו כי אין זה שברו של שמואל
בקחתו שוד, אך הענין כן הוא מי עשקתי ופי
רצותי ומיד מי לקחתי כפר הגני ענו כי נגד
ח' ונגד משיחו ואם תאמרו שהאיש אשר עשקתי
הרצותי ולקחתי ממנו שוד מתירא ממני ואינו
רוצה להניד הדבר בפני אני אגלים עתני בו
כלומר אלך לביתו ואתם חקרו ואמרו ושלל
בפני הדבר הזה ואשר יאמר כי עשיתי לו אמת
מן הדברים והאלה ישלח ויחק מסתור מיד ואשיב
לו. או נוכל לומר כי ענין האגלים עתני
כענין אשר תזכירנו לפני רצותי לומר מי
עשקני ומי רצותי ומיד מי לקחתי כפר ומי
העלמתי עתני לראותו ולשמוע צעקתו אשר יאמר
מסתור על כך, יאמרו ואשיב לו. וכן עשק
נגד וביתו ואיש ותולדו (מיסד' ז' ז'). ויש עשק
שהוא סוב לעשוק ואין עין מני אל העשק
עליו כמסד העשק מחלת רעו ברפואה בענין
ה' עשק לי שרבי (יטע' ל"ח י"ד) כלומר
עשק לי מחלתי או עשק נפשי ממני והרצון
העשוק הלאצתו והתוצלתו זה לא יקרא גזל
אשר שהוא כרצון שניהם ופן הענין הראשון
הם רוב הצמצום בלשון עשק. ואבן ג' נ"א
פ' עין העצקת בתולת בת צידון (יטע'
ל"ז י"ז) חסד הדבר האפשר שהעשוק קרוב
אל הגזל כמו שתרצה שאמר הצילי גזל מיד
עשק (יחז' ל"א י"ז) כאלו אמר הצילי גזל מיד
גזל או הצילי עשוק מיד עשק אך העשוק
אינו גזל גמור, האפשר הצילי גזל מיד עשק
יצילו העני ודע שאין להם דבר מיד המלך
אם ירצה לעשקם שהמלך נקרא עשק כמו
שביארנו. ודאיה לסברתנו מה שאמר הבתוב
בענין התמה הדפלא עם הארץ עשק עשק
(יחזק' ל"ז כ"ט) אך לפי דברי רבותי אין
ביניהם הפרש ודאיה מאמר רבא שאמר (ל"ג
ק"א ח') אמר רבא זהו גזל זהו עשק ולמה
הלק הבתוב לגבר עליו בשני לארץ, הם
היודעים האמת. גזל נגד עליו שהוא אב

דחומס העשק חזלם כי אם מה שביארנו.
עשק, אינו גזל ודומס, ועשק אינו גזל
אך האדם המתגבר על חלש ממנו לפי עתיו
נקרא עשק וכל בן האדם הגזל רשעו יקרא
גזל המלך והמושל אשר יקחו ממנו העם
יקרא עשקים כמו שתרצה מאמר החכם המושכל
נגיד חסד תבונות הרב מעשקות שונא בצע
יחזק' ימים (תל' ל"ח ט"ו) אצ"פ שהגא רב
מעשקות מחדש שכלו דקלת רשעו יעשק עבדיו
ואגשיו אך לא יאמר פני כל. כפר ולא יקח
שוד ולא יתחייב מיתה כי אם על השוד לא
על העשק כי כן יד המלך כמו שתרצה במדבר
שמואל מעצרו אשר השיב לעם בטאלם להם
מלך ואמר זה יהיה משפט המלך אשר ימלך
עליכם את בניכם יקח וסם לו במרכבתו ובפרשיו
ורצו לפני מרכבתו (שמואל א' ח' י"א) ואת
בנותיכם יקח לרקחות ולמכרות ולאפות ואת
שדותיכם ואת כרמיכם ויתייכם המובים יקח
ותן לעבדיו (ש"א י"ג) צאנכם יצטר ואתם
תהיו לו לעבדים (ש"א י"ז) ומה שקרה עבד
קנה רבו וכמו פרקן הוא אצלכם הממון והבנים
הבנות והשדות והכרמים והבמות ואף גם
זאת אשר המקרא צאנכם יצטר אשר עתיו יעשוק
כי מי צוה במצות ית' לתת מעשר כהנה למלך.
ג'א נגיד חסד תבונות הרב מעשקות שונא בצע
סורק ימים המלך המתגבר כן ראוי להאריך
ימים על מלכותו שהוא רב מעשקות ולוקח
ממון מאגשיו במרמס ובגלוי שונא ובצע
הנתון בחיק במסתרים באמת יצר ותאמן הוא
וכן גר יתום ואלמנה לא תעשק (יחז' ו' ו')
שום רכי יד יחלושי כח אצל בני האדם,
לאיש לעשק (ל"א ח' י"ז ל"א), ענין לאיש
כענין חזקת והיות לאיש (תל"ס ח' ז' ז')
אשר הענין בו לשר ולקבץ, ודאיה אמרו אדיו
ויזכר עליהם מלכים (ל"א ח' י"ז ל"א) וכן
זאת מי עשקני את מי רצותי (ש"א י"ג ג')
שמואל שמלך עליהם שאל להם מי מבם עשקתי
ומן העין הייתי יכול לקחת התנבם וקיתבם
בספסם המלך. ואשר שביארנו מה המקרא
הזה נפרשה בעלי במה שספסנו בו, ואת

מלאה הארץ חמס תלונו, שכלם מתלוננים זה על זה מרב ורעה שעושים איש לאיש ואיש לדעתו, וכן חמסו תלונתי, והתלוננו עליה בלא צרחם ובתת פקדנם. וכן חמסאי חמס נפשו רל מתלונן על נפשו באשר הסתערו לחמס ומצדיק עצמו לומר לא ידעתי נפשי שסמתי והעד חמס וסד ישמט בה (ימתי' ו' י') רל תלונות רבות ישמענו בה תפיד מרוב חשוד ורע שעושים זה לזה. ויש שפלי חמסו תלונתי שנו אותה והפכו ללעגה מכפספה לפי שחמס בלשון חשב חסות דבר ממקומו. ויש דרך אחרת בחמס והוא ענין הגלוי והתניחא אמרו ויחמס כגן שכו (ויסס ד' ו') יחמס כגפן בסור (אזנ טיו לי) והעד נחמסו עקבך (ימתי' יג לי) וחמסין חומס ענינם שזה לרב העגנים לא בכלם שסנינים חפצם לומר אדם קשה ופר חמסין ברביו ומאמרו לא יפתקו והעגנים חסרים והרבים החפזים אהות דרשע ותר לומר הדורש אשר הפרשנו בין חומס וגו' לרב מה שאמרו רבותי' רל (ג'ק ס'ז א') אמר ליה רב אחאי בריה דרב אבא לרב אחי מה בין גולן וחמסן חמסן יהיב דמי, גולן לא יהיב דמי. עול' יש בו שני דברים שאינם באלה אשר זכרנו כי עול ענינו השקרות והאון אמרו לא חפשו עול במשפט (ויקרא יס טיו) כלל שקרות וכן מכף מעול חומסין (חגליס עילא ד') ולא ידע עול בשת (מגלי' ג' כ') איש שתה כמים עולה (אזנ טיו יז) גם עולים מאסו בי (סס יס יח) טארות ישראל לא יעשו עולה (מגיס ג' יג) שקרות והראיה אמרו אחריי ולא ידברו כזב (סס) אף לא פעלו עולה (חגליס קיט ג') למען לא יסלחו הצדיקים בעולתה ידעם (סס קב' ג') כל עשה עול (דמיס כיס טיו) אם יש עול בכפי (חגליס ז' ד') אף כלב עולה תפצולן (סס ליח ג') כמו עולות והוא קבין עולה לרבות. וכן ענינו האפסג אדם צדק תרביח (סס ג') האפסג כאלם מפוכם הצדק והיושר שהיה לכב לשפם בצדק הליים ובמפסור ענוי ארץ, אף כלב עולות תפצולן, לא רי לבם כזה כי אף כלבכבם אדם הורשים רע ופועלי

לכל החמסים והעשקים והגזל וענין גול מה שיוקח מן האדם לעין כל שלא מדעתו מידו לידו כמו ויגזל את ורעית מיד המצרי (ס'ז כג ליא) פן תגזל את בנותיך (מגליס' ליא ליא) אל תגזל רל כי רל הוא (מגלי' כג ליא) גולת העני בכתיבם (סעי' ג' יז) חאלי גול נקרא מה שביארנו שהוא בגלוי, עושק יקרא בפידת חפסין ולקחת דבר מיד האדם שלא מדעתו בסתר ואין רוזה רעל כן אמר והשיב את וגולה אשר גול או את העשק אשר עשק (ויקרא כ' כג) רל מה שלקח מחבירו על כרחו בגלוי ובסתר וכן לא תעשק את רעך ולא תגזל (סס יס יג) והראיה לזה הענין אמרו לא תעשק שכיר (דמיס' ליא יז) כי אין רוזה העשק והוא שיכול להצידו עליו ויוכל לומר שנתן לו שכרו לזה נקרא עושק לפי שהוא כגול חסר בנסתר. וכן והצילו גול' מיד עושק (ימתי' ליא יג) אפשר שהמאמר נקרא גול' אשר שלוקח ממנו ממנו מיד ליד וזולתו אף הלוך בחבית בגסר נקרא עושק והוא יצטרך להצלה ושישימו חפזים עניניהם על הדבר לחקרו ולדורשו לפי שאין לו ראיה ורע על מה שלקחו ממנו במסתרים. ומצאנו ענין גול גופל אף בדבר שלא יסלח כמו שאמר על אדות בור המים אשר גולו (מגליס' ליא ליא) וענינו והעברות. וכן לא ישנו אם לא ידעו וגולה שנתם אם לא יכסילו (מגלי' טיו) שהאמר מעיד חסר ואיננו מציה לו לישון עד שיכסיל והעולם. אלו אינם ממלמלים ונוכחים בלשון גול. חומס' יש שדמה לו כי הוא אב לכל הגולות והעפירות והעגבות והא יתנו חוק אף סברתי כי ענין חמס, רשע, והעד כי מלאה הארץ חמס (מגליס' ו' יג) וכן חמס קם למטה רשע (ויקרא ו' יא) חמסו תלונתי (סס ליג ליג) רצוי לומר הדעינו כלומר דברו רע עליה ואמרו כי היא פרסעת וכן חמס וסד ישמט בה (ימתי' ו' י') ויין חמסים ישתו (מגלי' ו' יז) חמסאי חמס נפשו (סס ח' לי) או אפשר לומר שענין חמס תלונה והרעמות בענין חמסי עילך (מגליס' טיו כ') וכן כי

סך חרן מרשה הופכים משפט למשפט חם
נצק עליהם יקמו עלינו אשר הישרים
והתמימים עמם במעל וכל זאת אתם עושים
פעלה בגוף הסקרות והגול. נשוב לכנות
הענק ונאמר כי מצאנו ענק אחד אשר לשון
על נופל בו הוא חתרמית באמרו הלא
תרצו עולה (אזכר י"ז) והשד אמרו ארצו
ולו תרצו רמיה (ס) אם תרצנה שפתי עולה
לשוננו אם ירצה רמיה (ס) כל"ו ר') ויכשר
לדיות מענק חתרמית כל עשה על (דגיס
לכ ט"ז) איש שחיה כמים עולה (אזכר ט"ז ט"ז).
חוסף עינו כענק גדול מיד ליד כאמרו
וחפפתם לכם (שטטס כלל ל"א) והראיה מדברי
רבננו' ז"ל אשרם והוא חוסף נכבא מדבריה
(ז' ל' ז') חוספים מצה בלילי הפסח כדי
שלא ישנו והזניקות (ספחים ק"ט א') ופירשו רב
הפרישים מתעסקים בגולת מצה זה מזה כדי
שהזניקות יסתעשעו ויתעסקו עמם ולא ישנו עד
אשר קריאת ההלל שאלו הענקי מה היה באותם
סני מבלים וקריאת ההללה. אך לשון חוסף מורה
שהוא במארב ובחפזון כאשר המריא לחטף גבולו
כאמרו יארב לחוסף (תכלס י' ט') והשד גם כן
אמרו לכו וארבתם בכרמים וראיתם וזנה אם יצאו
בנות שיליו לחול במחלות ויצאתם מן הכרמים
וחפפתם לכם איש אשתו מבנות שיליו הלכתם
ארץ בנימן (שטטס כלל ז' כ"א).

אכן. בארץ חסם יריכם תפלטן (ס ג') כך
הזכר אתם מביצים עד הארץ מרב משקלה
כן החסם אשר אתם שוקלים. ע"א האמנם
אלם צדק תרצו אלמות והצדק תרצו לשפט
מישרים בני האדם, אתם מדברים כדמון אל
השופטים רינו צדק רצו משפט אף בלב עולות
תפלטן אך במקום נסתר תאמרו אליהם עולות
תפלטן ובארץ חסם יריכם תפלטן אתם שופטים
הזכרם בבל הארץ מרב הסקרות אשר אתם
עושים הרשע נשמת הנפש ונראה בארץ.
תפלטן פנחת פולטי עב (אזכר י"ז ט"ז)
ומענינו ע"א דוד אשר לישרים ולסוכים האמנם
אלם צדק תרצו לשפט מישרים בני אדם
מה יתגל דברים לדש שהוא כאלם לבלתי
שמות אליהם והוא כמו שתן דש יאמס אנו
(תכלס ל"ח ט') ומה בצע כי תרצו צדק
לאלם ולמי שאינו שופט, אף אתם בלב
במקום הזה כמו בלב האלה (ש"ז י"ח י"ז)
אשר ענינו בגוף האלה ואמר אף בלב עולות
תפלטן אף בגוף העולות אתם עושים פעולה
כשאדם מישרים אותם ואינם נשפטים לכם
יחשבו בני האדם שדינם דין אמת לפי טרא
שהיו דברים עמכם ליסרם ולהוכיחם חשבו
שלא קבלו דברים חלקו מוטריבם והדין עם
הישר הלך או אולי יחשב הדמון שהדין שרם
דנים ונו במצבתם ויאמרו מה נעשה לדינו

ה ש ע ר ה ע ש י ר י

אשוח, נשים, בנות.

שם בולל לזכרים טובים ורעים סבלים
ומשבלים אבל לשון אשוח לא נאמר אם לא על
השלמות והזנות והפחדמות. **בנות**, שם
הנשים החכמות המהללות מרב חכמתן והשד
רבות בנות עשו חיל ואת עליה על כלנה
(משל ל"א ל"ט) בנות צדיקה עלי סוד (מצאית
מ"ט ל"ז) ובנות גם כן שם הנקבות הקטנות
או אף הגדולות יקראו לאביהן בנות כבנוי
ובמסיבות השד פן תגול את בנותיך (מצאית
ל"א ל"א) בנות מלכים ביקותיך (תכלס
מ"ט י"ד).

זה השמש אשר ביניהם כי לא נמצא לשון
אשוח כי אם על הנשים השלמות המתגברות
לצאת וסרב עזות הנשים והעברן בנות קראן
הכתוב אשוח ר"ל נשים שרם בגברים והאישים
האפשר שיאמר שם אשוח בכל מקום שירצה
האדם להוכיח נשים גבריות וחכמות או אולי
לא יאמר לשון אשוח כי אם על המתגברות
השלמות. כמאמר מעשה אשה וזנה שלמה
(יתעל ט"ז ג') ונשים שם הנקבות המושכלות
המפרישות והוא שם בולל שפלות ורירות
הגבריות וצלילות ואף השלמות כמו שאמרים

ה ש ע ר א ח ד ע ש ר.

אש, אה, אור, נחלת.

תהלה נאמר כי אש שם כהלל לזבת נחלת .
ואור כאמרו האש על מזבח תוקד בו (ויקרא
י' ט') כי תאכלנו האש הנחלה (דברים ט' לז)
באש ה' נשפט (שע' ט"ו ט"ז) כי אש יצאה
מחשבון (נחמד כ"א כ"ח) ואש יצאה מאת ה'
(ס' ט"ז ל"ט) אש אכלתה (יחזקאל י"ט י"ז)
האש מתלקחת ונגה לו סביב (ס' א' י') והאש
לא תכבה (שע' ט"ו כ"ד) לכן כאכל קש
לשון אש (ס' כ' כ"ד) והיה אור ישראל לאש
(ס' י' י"ז) ובלפיד אש בעמיר (זכרי' י"ז ו')
כי תלך במו אש לא תבה (שע' מ"ז ז')
היחיתה אש אש בחינה ובגיון לא תשרפנה
(משל' ו' ל"ז) חציו שרף כמו אש (שע' מ"ד
ט"ז) מעביר בו ובהו באש (דברים י"ח י') כל
אלה וכל הנמצאים ענינם כולל כל דבר וצפוד
מן האש לזבת נחלת נחלה. אור הוא
להם האש המאיר כשאנו עמוס ועל זה אמר
לכו באור אשכם ובזיקות בשרתם (שע' ז'
י"א) ר"ל לכו באורות להם אשכם והאור הוא
מכת האש אך האש לא נקרא אור וכן האש
חממתי רציתי אור (ס' מ"ד ט"ז) רצו' לומר
מכת להם האש חממתי רציתי אור נחל.
וכן אור לשבת נצו (ס' מ"ז י"ד) להשתמש
נגד האורה, האור פחות מלזבת נחלת.
אור, פי' אבן גנא אה כי אמרו האש לפני
מבערת (דמ' ל"ז) הוא המדחנה. וכן
ויאמר האש חממתי רציתי אור (שע' מ"ד ט"ז)
אשר חפצו לומר מהמימות הנחל אשר במדחנה.

ה ש ע ר ש נ י מ ע ש ר.

אור, נחלה.

באמת עין האור גדול מעין נחלה והער
נגונה כאור תהיה (תקנ' ג' ז') לפי שהנחלה
הוא זכות האור לבי בלתי תאיר והמשך האור
הוא המאיר באמרו והם חללים בחשך ואור

לא יהיה קץ כי אם עמוס. וכן וידח לא יגיה אחרי (יטע' יז י') לא אמר כי לא יחיד אך יחיד ולא יהיה קץ ונקי. וכן ה' אלהי יגיה חכמי (תכלס יח כט) חסד וחסד, לעצמות באפלות טהר (יטע' יט ט') ועל דרכי נגה אור (לזכר כי ליה) ר'ל היה אור בחד וחד. ועל כן נקרא השמש אור מר סמסלת אורו כמו כאמרו צד האור חסד בערופיה (יטע' כ' ל') כהם צד עלי אור (סס יח ל') כל אלה וכן רבים והפך בהם שמש והדאיה האדחת כי אור גורל פגונה, אמרו לא יהיה לך השמש לאור יוסט ולנגה היחיד לא יחיד לך (סס ס'ל יט) וכן אצל השמש לאור לפי שהשמש אורו גורל מאר, ואצל היחיד וכן לשון נגה, לפי שאור היחיד פחות מאור השמש ואורו כזכותו כאמרו את המאור הגורל למסלת היוזם ואת המאור התקן למסלת היליה (מלכות א' ט"ז) וכן

ה ש ע ר ש ל ש ה ע ש ר.

אופל, חשך.

כבר ביארנו בשער אשר לפני זה והפך אשר בין אור ונגה וכן והפך והוא הנבאר מה יש בין אופל וחשך כי הם שני הפכים, וחשך הפך האור (הצגה הפך האור) והצגה הפך האופל כמו שאמר העם והנולכים בחשך הוא אור גורל יסבי בארץ צלמות אור נגה

ה ש ע ר א ר ב ע ה ע ש ר.

אדון, אב, רב.

הסבנו כי אדון הוא ראש לכל מלכות ושלטנות והמשלה תבבד לפי ענינו מעין אב, ורב, והדאיה שדאיה כי הבורא נקרא אדון לכן ידלח האדון אדני (יטע' י' יז) החד לאדני האדנים (תכלס ק"ו נ') ה' אדנינו (סס ח' ז') ושם קדחת יהוה השם תבבד אדני על רב והנברות וכן האדון כי אין למעלה

רבו נאמר אהבתי את ארצי (שמות כ"א) ואם ארצו יתן לו אשה (ס' ל') הזכירו בלשון רבים כמו בעליו לכבוד העדות וכן רבים. ר"ב הוא פתוח מאדון על כן לא נמצא לשון רב אצל הכורא יתבדך כי אין לשון רב כי אם בלחף נזיל והער רב יעבד צעיד (מלכות כ"ב כ"ג) ר"ל רבבד והגדל בשנים יעבד צעיד פמנו לימים ואמר שהבבד נקרא רב ואמר כי הוא יעבד צעיד נראה כי אין משלו נזיל והציד אדונו. וכן לא רבים ירכבו (אזנ' ל"ג י"ד) תהלים] בשנים. וכן רובי המלך (יחז' מ"א ח') שם הזקנים החכמים בני ימים או אפשר שגינו החשובים המגדלים אשר למלך והוא נקרא להם ארץ והם רבי במשיכות המלך וכן משל ממסל רב (תנ"ל י"א ג') ר"ל נזיל. וכן כי כן יס' המלך על כל רב ביהו (אסתר ח' ה) ר"ל על כל פקיד ומפתה על בדת להבין המפתה הנזק. וכן יראו רבים וייראו (תהלים מ' ד') עתים גדולים. וכן רבות בנות עשו חיל (משל' ל"א כ"ט) הבנות הגדולות והחכמות עשו חיל ואת עלית על כלנה (ס' וס' שפירש הרבה בנות. רבות עשית אתה ה' (תהלים כ"ו) גדולות ונעלאות וספו בנים רבים (שמות ג' ט"ו) החשובים בבנינם, רבים כאלה במקרא. א"ב עתה העפץ בו הראשון ברב או בלמוד והוא על שתי פנים האחת למד המלאכות המעשיות כמו אבי כל תפס כבוד ונתב (מלכות ד' כ"א) אבי יעב אדל ומקנה (ס' כ') והשני למד

המלאכות המעשיות והשם לטוב לו כמו הלמוד והת והענה והדעתה כחכמה ובמדות המוכנות. כאשר היה לי לאב חלוק (שמות י"ז י') והיה לאב ליושב ירושלים (ש"ז' ל"ג כ"א) וישיבני לאב לפריעה (מלכות מ"ה ח') ואבי ראה גם ראה (ש"ז' כ"ד י"ג) אבי אבי רבב ישראל ופרשו (מ"ז' ג' י"ג) כל אלה נקראו אב לאשר השכלו למדו דעת כמו שאמר רבותי' ר"ל (מסדרין י"ט ג') כל המלמד בן חסד תורה מעלה עליו הכתוב כאלו ילדו שנאמר חאלה תולדת ארץ ומטה (מנחם ג' ח') וכתוב אלה שמות בני ארץ (ס' ג') לומר לך ארץ ילד ומטה למד לפיכך נקראו על שמו. וכן הוכיחו במקום אחד (ס' ל"ג ג') ממאמר את הפס' אשר עשו בחרן (מלכות י"ג כ') וכן אמרים לעץ אבי אתה (יחז' ג' כ"ז) כלומר אתה מלמד ומנהיג אותנו והכורא ית' נקרא אב מן הדין שהוא מלמד לאדם דעת ועל כן אמר הולוא הוא אביך קנך (דברים ל"ג ו') אביתו אתה (ש"ז' ס"ד ו') ואם אב אני איה כבודי ואם אדונים אני איה מוראי. (מל"ז ח' ו') מורא גדול מכבוד שיוכל האדם לכבד רצונו ונפיתו מאדבה ו'לא יירא פמנו חזר אצל האב כבוד כענין כבד את אביך ואת אמך (שמות כ' י"ג) האל הארץ מורא כל אדם לפי עתו. והכורא ית' הוא אב הארץ אשר כל חי חייב לכבדו וליראה פמנו כל הימים והער כי אב מלמד אמר וישיבני לאב לפריעה (מלכות מ"ה ח') ר"ל מלמד, ולאדון לכל ארץ מצרים (ס' למשול ולקצין.

השער חמשה עשר.

אורה, נר, תושב.

הארץ והיא אורה. וכן ומתנה כאשר רענן (תהלים ל"ו ל"ה) ר"ל כשרש מורשס מצד מימי קדם רענן רענן רסוב וזה. נר נקרא האדם אשר בא מארץ רחוקה או הבא מקרב שאין לו בית קבר במקום אחד ועומד דרש כאן ודרש כאן ועדי שם ועדי שם ארת ועת הארת

אין לפרש כענין אורה אלא מה שפירש בו אבן גנאה וזה ע"ל מה שיש בו די החוכר האורה בישראל (ויקרא כ"ג מ"ג) כאורה פכם יהיה לכם (ס' י"ט ל"ד) הוא הקדשון ביתם וכישוב הארץ ומורשס מאבות ואבות אבות בארץ שומד עליה האדם והוא נקרא אצל

הנה זה נקרא בר שאינו לא אשה ולא תושב, והוא זה מאמר יתקב ללבן עם לבן נחמי והער שר שנה (נחמית ל"ג כ') ר"ל כמו אחרתי וישיבתי עמו חגי לא באתי אלא לגור מעם קם לא זמן ארוך ובסבה ארכו לי שם הימים האחד שר שנה ושנה אני הולך לארץ מולדתי וכל העומר במקום אחד זמן קצוב ובמקום אחד כן נקרא בר כאשר כי בר יהיה דרך בארץ לא לחם ועבדו ועמו אתם ארבע מאות שנה וגם את הנצי אשר יעבדו חן אנבי והערי כן יצאו מרוב גדול (ס' ט"ז י"ד ט"ז) זמן נרחבם נקבב לארבע מאות, וגם בעמי לגור בשור מואב (ח' א' י"ז) האחד זמן שבה להחלטה כאשר הסבה עם נצמי משור מואב (ס' ג' ו') וכן והלמנה אשר אני מתגורר עמה (ח' א' י"ז כ') לא היתה ישיבתו אצלם כי אם מעם נצמים שר אל ביתה לליק. וכן ביחוק גור בארץ הזאת והיה עמך (נחמית ל"ז ג') הוא היה רצונו לצאת משם מפני דרעב ואמר לו הברא אג'ם שלא תמות בארץ הזאת גור בה החזק בארץ, כי לך ולדעך אתן את כל הארצות האל (ס') לך לקבורה איפה שתמות. והן הקבר ולדעך שירשמו ויכבשו אותה בימי יהושע. וכן יגורו בקי נחמי (ישי' י"ז ד') לשם תהיה בבר בארץ ובארה נמה לליק (ישי' י"ד ח') והדש לשם שאנחנו בדתו והנר לאורו. וכן כי גרים חיותם בארץ מצרים (דברים י' י"ט) כי בר יהיה בארצו (ס' ל"ג ח') וכן כי בר אנבי עמך (חמ"ס ל"ג י"ג) החזקת בו בר

והקול ל"ג ל"ג) בל אלה וכן רבים וחלום שלא הביאותם פה מלשון בר ענינו האדם הבא במקום אחד לשכן בארץ לא לו ימים מספר חייגנו אחרת שלא היה תחלת ישיבתו וישיבת אבותיו במקום ההוא ולא תושב, שאין ישיבתו שם כי אם עד שת מושי לא עד עולם. **תושב** הוא המיושב בארץ שנה שבה מארץ אחרת לשכן במקום שהוא חייגנו אחרת וקדמון בישיבה שם אך בא גם נתיישב במקום אחד שאין מן המקום שהוא יקרא תושב והו מוכרח. **לפי** הסברא הזאת תראה כי בכל מקום אשר זכר בר התושב במקום אחד מלת בר קדמת למלת תושב, כי גרים ותושבים אתם עמדי (ס' ל"ג) החזקת בו בר ותושב חיי עמך (ס' ל"ג) בר ותושב אנבי עמכם (נחמית ל"ג ד') פ"י רש"י בר מארץ אחרת אני ותתיישבתי עמכם ומרדש אם תרצו חייגי בר ואם לא אמלנה מן הדין שאמר לי תלמידי ואמר לרעך אתן את הארץ הזאת (נחמית י"ז ו') וזה הענין בניהם. אורח נקרא הקדמון ביום מצי המיושב בארץ והוא אשר הוא עומד עליה ושכנו בה אבותיו חבתי אבותיו. **תושב** נקרא האדם אשר בא מארץ אחרת ותושב בארץ לא לו ולא נקרא אחרת אחד שלא נולד שם ולא עמד שם אבותיו וגם לא יקרא בר לפי שנמשך. בר נקרא החולך ושב שאינו רוצה להתושב במקום אחד וכל העירות מקדמו, פנים בתוך פנים מרחכות אצל כל פנה.

ה ש ע ר ש ש ע ש ר

אשם, דמא, פשע, עון.

המשמתי לאבי כל הימים (ס' ט"ז ל"ג) והעומד אחד יאמר מזה דרבה (קטל ט' י"ח) מחסיאי אדם בשרי (סנאי ל"ט ל"א). **פשע** או תפסע לבנה (מ"ג ח' ל"ג) מלך מואב פשע בי (ס' ג' ו') ויפסעו ישראל בבית דוד (מל"א י"ג י"ט) על כל דבר פשע (שמות ל"ג ח') ועל כל פשעים

שען ארבעה אלה נבדך מעד כי כלם נמצאו באשם. **אשם** תאשם שפרון כי פתחם (בראש י"ד ג') ולא תאשמו כל דמוסים בו (תהלים ל"ג ל"ג) לפען יחדבו ואשמו (יהקל ו' ו'). **דמא** אם ידמא איש לאיש (ש"א ג' ל"ט) חסמו משה מלך מצרים ודמא (נחמית ח' א')

הבס ארבה (תל' י' יצ'). עון לא על המלך
לבו עותה (אסג' א' ט'י) אשר העזה עבדך
(א' יצ' ל') העזה נלאו (יח' ט' ד') לעת
אדם בריבו (א' יצ' ג' ל') ואפשר לומר כי כל
הנמצאים באדם כלשון אדם עתה דבר שייך
האדם תבוב מדיות כמו תאסם שומרון (האסג'
י' א') כלומר יום אחד תהיה נכזבת. ח ס א, חסאו
מסקה מלך מצרים (נל' א' ח') רל' פשעו
בצבחתם זה נמצא זכוב בללי פושרין שלו
וח נמצא צרור בגלוסקיו שהיה אפה למלך
פלו (נ' ל') והיה לום להודר מן הדבר והוא הם
פשעו כאשר לא נודעו, וכן חסאני לאבי
כל הימים (ס' מ' ל') פשעתי במה שנשבעתי
לו להשיבו אליי ולהצניו לפניי. ו פ ש
ממנו מה שעתה מרד כאמרו ויפשעו ישראל
בבית דוד (ח' א' יצ' א') פ' מדוד והעז אז
תפשע לבנה (ס' ג' ח' ל') וכן מלך מחאב
פשע בי (ס' ג' ז') ועל כל פשעים תבסה
ארבה (תל' י' יצ') רל' גם כן על כל מדדים
שיעשה התפית לעמיתו תבסה ארבה. אך
עון אה נפש מקיית עו (ס' י' א' יצ') על
כל דבר פשע (שמות ל' ח') עתה הכזבת
דבר שחשבת האדם שיהיה והתעבב בסבת גורם
ובזולתו. עון נקרא העבדת צוואת המלך
ומרד במאמרו כמו שאמר לא על המלך לבד
עותה וסתי המלכה (אסג' א' ט'י) כלומר
כשנצחה בסדך ובנפסה במצותך לא בזה
אותך לבד כי על כל העשים ועל כל העמים
ללמד להיות בעסות כבגלית וכן כלם מצאו
לשונם נופל באדם העובר על מצות הבורא
יתבדך להקרא האדם והוא אסם ופושע וחוסא
ופעול, אך רוצה לומר כי אסם העובר אצל
הבורא שיעבר האדם מצותו הוא מה שיעשה
בשנע ודאיה ולא ידע ואסם (ויקרא כ' י')
הוא ידע ואסם לאית מאלה (ס' כ' ד')
פ' ידע העון ולא ידע עשנו באדם היודע
שהמחלל שבת חייב והוא הללו בהגלם שבת
וכן אשר נשיא יתפא ונעה אית מכל מצות
ח' אלהיו אשר לא תעשית בשנעה ואסם
(ס' ד' ל') וזה יד כי אסם נקרא העבדה

העשית בשנעה וכן ואסם כל ערת ישראל יכנו
תעלם דבר וגו' אשר לא תעשית ואסמו
(ס' יצ') על כן אמרנו כי רב לשון אסם
שהוא סם או פיעוס והנפא מנחתו בפעילה
ענינו העבדה העשית בשונג, וגם יש באסם
דך אידת שיקרא הקיבן אשר יכפר בו עליו
אסם כמו שאמר והביא את אסמו לה' על
חסאנו אשר חסא נקבה כן הצאן כשבה או
שעיה עוים (ס' ט' ו') ועוד והביא איל
תמים מן הצאן בערך לאסם (ס' כ' א')
לכפרה והפועל מזה הענין והיה כי יחסא
ואסם (ס' ל') יבקש כפרה, והיה כי יאסם
לאית מאלה (ס' כ') כאשר יבקש כפרה על
אידת מהחטאות וסם הפועל אסם או אסמה
כמו אמצה לי ישיבי ירושלם (אד' יצ' ה')
ואלי הפע' חסא ופשע ועון כי הצנן ק-נ
שכלל לפי ענינו ופשע אידיו גורל סמנו
וחסא הוא הבורר בגלגלם ודאיה כי בכל
מקום אשר זכר שנים מהם או שלשתם חסא
נוכר אידיו, ובכל מקום אשר תראה שתי מלות
או שני שמות יחדו האידיו גורל מן האסון
כמו שבאחי בשער אומץ וחוק (מ' ז') והעז נשא
עון רבד על פשע (מיס' ז' א') נשא עון
ופשע וחסאה תקה (שמות ל' ז') כלומר נשא
עון שהוא נקל למחול ואף הפשע ואף החסאה
יש מי שפירש נוסא עון הצושה במזיד ופשע
המדדים וחסאה השננות וכן הביא רש' בדברי
רבותי' זל בפרשת אחרי מות וכפר על הקס
מסמאת בני ישראל ומפשיעיהם לכל חסאתם
(ויקרא ט' ט'י) חסאת זו שונג לכל פשעיהם
הנכנסין במזיד בסומאה כדאיתא בשבועות
(פ' קא'), הוי מוסכי העון כבלי השוא
וכעבות העגלה חסאה (יס' ח' א') ומלית
לענגו ולחטאתו (שמות ל' ט') וכן הוי גוי
חסא עם כבד עון (יס' כ' ד') העון שהא
פחות הם עושים אותו כבד ותדל וכן גורל
עוני מנשוא (נל' א' ח') גורל עוני שאין
לי לבקש עליו כפרה כביה לי להודר מרד
אחי שאנ' פ' שצדין לא נשמו על הצדיקה
אין ירחך הכוסר ומחבת השכל שיהיה איש

לפי ענינו על כן אני אומר כי הפסג גרול
 סגן מאשר אשר מי אל כמקד נשא עון העבר
 על פסג (סס) נוסא העון הנמרי ועובר על
 פסג ואינו פוקד אותו לטהר עד יראה אם
 רכוב מדוכו ודעה אם לא. ודבר זיל אפרו
 (ל"ה י"ז א') לבי נוסא עון לפי שגובר על
 פסג ליל סיסוד ממנו שנאת בני אדם, והקב"ה
 מסיר עונו וסולח לו וכן הן בצנותיכם נפחתם
 ובפסגים שלהם אמכם (סכ"י י"א') העון
 סכר אתכם ולא רבה במחירכם והפסג הוסק
 ותרם וסבב לשלח אתכם חזקא גרול פפסג
 לפי האלל שבכל מקום שהם יחדו בלתי פסג
 ניסר חסא אדירן כאמרו כי פסגי אני ארע
 חסאמי נבדי תמיד (תהלים לא כ') רצונו
 לומר הפסגים הקלים אני ידעתי לא נודע
 ורץ ממני אך החסאים הדגולים נבדי תמיד
 לא אוכל להמליכם ולהסתיים. וכן כי פסגינו
 ארצו רעותינו ידענום (סכ"י י"ט י"ז) רל
 פסגינו ארצו וגם. עתיד נהפרכו ונודעו
 אגלינו לפי קרוב ענינם. וכן מה פסגי מה
 חסאמי (נחשית לא ל"ו) וסב פסגים חסאמי
 (סכ"י א' כ"ח) ארעי נסוי פסג כסוי חסאמי
 (תהלים ל"ז א') הדבר לעמי פסגם ולבית יקב
 חסאמי (סכ"י י"ז א') וכן אלמדה פסגים
 דרכך חסאמי אלקי יסובו (תהלים לא ט"ו)
 כאשר למחוי הצרפטים וקבלו מוסרי יסובו
 אלקי החסאמי ויסאו קל חסוי בצממם מהפסגים
 וכמו שאמרו ז"ל (ע"ז ד' ז') ולא דוד ראוי
 לאחוז פסגה אלא שזם חסא יחיד אומר לו
 כלך אצל יחיד וזה אלמדה וכו' וכן חסאמי
 נצורי ופסגי אל תזכר (תהלים לא ז') פסג
 הדגולים כחסאמי הצעירים ורצה לומר חסאמי
 נצורי אשר הם נחשבים כפסגי אשר אני צוה
 שיהא אל תזכר. כל אלה מביאיים שחמא גרול
 מפסג ובפסג אחר כצאנו שלשה מהם והוא
 אפרו חסאמי אודיעך ונתני לא כסיתי אסיתי
 אודה עלי פסגי (סס ל"ז כ') כלומר חסאמי
 אשר היא גרולה אודיעך ואבקש מנך עליהם
 לסתור אותם רתני שהיא נקל לא כסיתי לא
 כסיתי שלא עשיתי אודה על כ" פסגי והתחיתי

את ארעי חסוי הדגתי הכל באמת גרול עתני
 ולא אבר גרול חסאי לפי שלא נצמח ערין
 על כך וחסא נקראת העבירה והצניעות בודין
 לעבור על מצות הכורא או על מצות הכלך
 והעון הוא כסית דבר רע אשר אין בעשייתה
 בסול מצוה כלומר שלא צוה על דבר שהוא
 שלא לעשותו כאמרו וחסוינו עד אור הבקר
 ומצאנו עון (מ"ג ז' ט') וכן הרב כבשי מצויני
 ומחסאמי מרדני (תהלים לא ד') רל העון
 די במיעוט כבש והדירה כי קטן הוא אך על
 חסאמי יסודך עין גרול לסודו, וכן יסוד עון
 אסיתי אל ה' חסאמי אמו אל תמח (סכ"י י"ד)
 כלומר חסוי עין האשמים כחסאמי הצעירים לפי
 שיש מצות שנצחו אנשים לבד. וכן כל
 יריתי לא יסעאולי עון אשר חסא (הסכ"י ז' ט')
 חסאמי עין ענינו דעה דבר ונסית ודך
 חסוי ופסג ארעי ומפסג דרכו כאמרו וסע
 נסא עין חסאמי סלה (תהלים ל"ז כ') כלומר
 עונת חסאמי או ירצה לומר נסיתם סן ודך
 הנכון וללכת ארעי דך חסאמי אשר היא כסל
 למו. וכן הסוד פניך מחסאי וכל עונותי
 כסח (סס לא י"א) העון נקל למחוח חל
 החסא יסודך הסודת פנים. וכן כמה לי
 עונות חסאמי (א"ז י"ז ל"ז) וכן יסוד ידענו
 יכבש עונותינו ותשלך במצולות ים כל חסאמי
 (מיכ"ה ו' י"ט) הצננות רי להם בבבישה והחסאמי
 יסירכו להביאם עד תהום ולהסליכם במצולות
 לפי שאינם נחיים ליכבש וכן מה פסגך
 לסגי חסאמי לא אסר (סכ"י מ"ג כ"ה)
 רצה לומר הפסגים שהם קלים למחוח אמה
 אותם שאם חסוי לעשות עוד בדם גם אותם
 אפסך מליך וכן הן בעון חסאמי ובחסא
 יסאמי אפי (תהלים לא ז') חסאמי עמי יאכלו
 חל עונם יסאו נפשו (הסכ"י ד' ז') וכן צדור
 עון אפרים צפונה חסאמי (מיכ"ה ז' י"ח) העון
 הוא קל צדור בצורה ארית והחסא צפונה
 ונצחה במקום גרול. כל אלה מביאיים שחמא
 גרול לפי ענינו מיעון וגם פסג גרול סגן
 לפי כליד כי כל סכות או מלות אשר הם
 גזברים וזו אצל זה רצנים ארע האדירן הכבדי

פעני (ס לא די) בלי עק יצוק ויכוננו
 עורה לקראתי וראה (ס לט ט') כי כשלת
 בעונך (הסע יד ז') כשל בעוני כחי (תבליס
 לא יא) כפיכם נגאלו בם ואנצנותיכם
 בעק (יסעי' לט ג') כל אלה מכריחים סענק
 עק גדול יתר מזד על כן אפתי שהוא כי
 כולל האחרים. חסא הוא הודק וחוסא
 וקרא העובר עבירה בודק להכניס או לתאז
 דבר האסור לו הוא יודע אסור ודבר העת
 ובסבת הסתה או אשר תשליכוהו עצת תאזת
 יעשה דבר שיש בפשיטתו העבירה סנות המלך
 או מצות דבורא ית' כמו חסאני כי עבתי
 את פי ה' (טלא טל' לז) והדי חסא ישראל
 וכו' וגם גנבו וגם כחשו וגם שמו בכליהם
 (יכוסז ו' יא) זה המקרא נאמר על עכן שמעל
 בדרם והודד לעבר על הדרם לתאז לשון
 הוצב והצדק וזה שלק והמורה והמורה
 הסתורה לצנות דבר דרע והוא בודק. וכן
 אבך הראשון חסא (סעי' טז לז) רל' ארס
 הראשון עבר על מצות כוראז בסבת הסתה
 האשה אשר הסתה אותו [גם] רחא חסית אותה
 הנחש ותאזת לדעת סוב דרע ואבילתם חיתה
 בודק שודי היו יודעים שעובדים את פי ה'
 וכן כי בחסא סת (גמס' לז ג') דלפחד
 באמת דתרו בו לפיתה ובדק היה מחלל
 העבת וכן ואת חסאבתם אשר עשיתם את
 העגל (דגיס ט' לא) כפרו בעק בודק וכן
 והמאנים האלה בפשטתם (גמס' לז ג') שודי
 מזיחים ומצרימים קח וסיעתו על הכרזה.
 וכן אחסך גם אנכי אויך מחסו לי (מלאכת
 כי ו') שהוא היה מתאניה לקח רבקה אשת
 יצחק אביו ואותה נפש דרעס לחספה מסנו
 לחסא בדי במזיד שודי בני נח נצחו על
 העריות כמו סאמרו רבותי' ו'ל (סכדנין לא א')
 דבק [לא בזכר] באשתו (גלאס' ז' לז) ולא
 באשת תכור וכן חן צדק בארץ יסלם אף כי רשע
 וחוסא (תבליס לא לא) יכן וחוסא אדיר יחבד
 סובנה דרבה (קאל' פ' יח) חלילה לרשע חוסא
 בשגנה יחבד סוכות רבות בעבור שגנה אחת
 אף והפץ בו ערשה בעצת דרין וחודה ופחדרס

על כל פשעי וכן לכלא הפשע ולהתם חסאות
 הלכר עק ולהביא צדק עלמים ולהתם חזון
 תביא חמשה קרס קסיס (דניאל ט' לז)
 העק שהוא נקל יכפרה ויכחד העוסו והפשע
 שהוא גדול מסנו יכלא כלין דרין, והמאנים
 יסלים ענינם לסוב. ע'א לכלא פשע לעצור
 הפשע במקום נסתר שלא יבא לקסרז וללמד
 חובה ולהתם חסאות רל' לחמס לעשות חפיים
 בעלי חסאות הלכר העק להסירו ולהעבירו
 וכלא הפשע חתם והמאנים יענה על ידי
 תסובה וסובה מססובה, זה והפדש אשר בין
 שלשתם כי העק קל מכלם ואחריו גדול הפשע
 ואחריתם והמאן גדול יתר מזד לפי המעשים
 אשר בארנו. ואולי נאמר בעקן אדיר ובדק
 אחרת כי העק הוא כולל אסמ וחמא ופשע
 ופשע קל מכלם וחמא גדול מאסמ ואסמ גדול
 מפשע וחמאיה כי עק גדול מכלם אמרו אם
 עונת תספר יה אדני מי יסמר (תבליס קל ג')
 הוא עק פלילי (דיוב לא ליה) עונותיכם הסו
 אלה וחמאותיכם מסנו הסוב מכם (ימיי' ט' לט)
 אם יכפר העק הזה לכם עד תפתח (יסעי' לז יל)
 רל' בי גדול הוא ואין כפרה [כי אם] על נקלה
 גדול עוגי פנשוה (מלאכת ד' יג) וסלחת
 לצני כי רב הוא (תבליס לט יא) חן בעניתיכם
 נמכרתם (יסעי' ג' א') והסיוא אותם עק אסמה
 (ויקרא לז יז) חסאז את עק כזנתכם (גמס'
 יח א') חסאז את עק המקדש (סס) בחדר
 חסות יכפר עק (תבליס יז ו') כי נרצה עונת
 כי לקחה מיד ה' כפלים בכל חמאניה (יסעי'
 מ' א') כל חסא עק (ססע' יד ג') והוא
 חוסס יכפר עק (תבליס ע'א יח) היר נוי חסא
 עם כבד עק (יסעי' א' ד') בתוכחות על עק
 (תבליס לט יג) אסרי ארס לא יחשב ה' לו עק
 (סס לז ג') חוי משכי העק (יסעי' ט' יח)
 חל' לעד חוסר עק (סס טל' ח') ואם יש בי
 עק המיגני (טלא ל' ח') ונקד האיש מעק
 (גמס' ט' לא) אם יקד עק (טלא ל' י')
 וחביתו עד אור חבק ומצאנו עון (מיי' ו' ט')
 בי אני אדני העק (טלא כט לז) אל תזכר
 לנו עונת האשנים (תבליס ע'ס ט') דרב כסמי

חלקת אחרי (בגלית ל"א) התפץ בו היס
 בי עק גורל וקמן אגלך כי חלקת וחדת
 אחרי או נוכל לבאר עק פשע בדרך אחת
 רצונו לומר רשול העצלה בארם המטרסל
 בדר ועל יד רשול והוא בא לידי חסא וזה
 פחות משגנה ונקרא המתצלל המטרסל פושע
 ומפני כושאלה מלת סם פשע לכל רשול
 ועצלה שאין באותו רשול גורם להביא חסא,
 כאשר רצא נתן על התמיד בפשע (דמאל
 ח' יג) ר"ל כרשולו ובצלות הטושים וכן
 ש פתי הזון התמיד והפשע שפם תת וקש
 רצא מרסם (ס' יג) והדר המלאכה לא
 ליום אדר ולא לשנים כי רדכינו לפשע בדר
 הזה (עצא י' יג) ר"ל כי מאד התרשלנו
 והתעצלנו וכן ארבע פשע ארבע מצה (משל י"ט)
 כאשר יתרשל האדם מעניו יצו עמו בי
 ביתו וארצו וכל שכן המטרסל במלאכה אחרים
 שהוא שכור עליה או מצוה לעשותה שיצו
 אנו בעלי המלאכה בדרך בני האדם לדיכ
 עם פועלים בהתעצלם והתדרסלם במלאכתם
 וכן הם פשעו בי (סעי' ח' ג') ר"ל נתרשלו
 מפני ומצותי. וכן על כל דבר פשע (שעת
 ל"ג ח') רשול ועצלה ראה כי תמצא פושע
 שאין עניו עין חסא ואשם כי אם עין רשול
 ועצלה בדר כענין אלה תזכרים וכמו ועל
 כל פשעים תבסא ארבע (משל י' יג) כלומר
 על כל רשול ועצלה שיעשה האונס בעניי
 אונסו לעברו ולאונסו אותו ולדבקה בו תבסא
 הארבע הדראית דברי הכמים ו"ל שאמר
 ואם נתקל פושע הוא (נ"ק ל"ט ח') וזה רב
 מאד במשנה ובגמרא לשון פשיעה שעיניו
 רשול או שגנה לא עין חסא ואשם. ח ס א
 נמצא בענין אדר שאינו עין חסא ואשם אך עניו
 מניעת הדבר והוא, אל השעיה ולא חסא
 (אשמים כ' י"ג) כלומר לא חסא האבן ולא
 יפגע מכות לשער או לא חסא הקל להכות
 באותו שער שימור וסיכון להכותו באבן, וכן
 והיינו אי וכני שלמה חסאים (מ"א ח' ל"א)
 ר"ל נמצאים מן המלכות. וכן ציה גם הם

על המכות אשר עשה אפי' הם רבות ואבס
 כלם בדרך והוא ובחירה היה. אשם אינו
 בזון אלא בשגנה כמו שאמרנו בתחלת השער
 והבדלנו שם במאמר הזה. ורב תמצא מנחות
 אשם בפעלה כמו אלה אשר נזכיר שעה עתה
 חיוב לא שגנה כאשר תאשם שמרן כי מרתה
 באלוה (ס'כ' י"ד ח') ר"ל תתחייב. וכן
 ולא יאשמו כל העוסקים בו (תבליס ל"ד ל"ג)
 לא יתעם היזק וחיוב הפסד. וכן תחשיבו
 נשים נכירות להוסיף על אשמת ישראל (עצא
 י"ד) למה יהיה לאשמה לישראל (ל"כ ח' ל"א ג')
 אבל אשמים אבותו (בגלית מ"ג ל"א) כלם
 עין חיוב כתרומתו בקשטא חייבין אבותא.
 וכן נתן לאשר אשם לו (מלמד כ' ז') ויתן
 לזהוהי וכל ליה כמו שהביריתו רבותי ו"ל מפני
 (ניטן ל"ו ח') מנין לגרשה בחסרו מנה וחסרו
 בחסרו מנין שפוצחין מזה תחננין לזה שנאמר
 נתן לאשר אשם לו, לאשר הממן מפני לפי
 שלא נאמר לאשר הלוהו. וכן מענין החיוב דרבה
 במקרא. חזרלי נתן נקרא אשם מפני שהוא
 מחייב האדם וגורם לו שיגיעו היזק הפקדה.
 פשע הוא הקצן שכלול האדם המיעד דבר
 ולא יהיה נקרא פושע או התושה דבר כנגד
 הדת והתושה דבר שיגרום לו לעשות עין
 שיקרא עליו חסא נקרא פושע כמו אשרי
 נשוי פשע כסוי חסא (תבליס ל"ג ח') כדעתם
 הפשעים יעמד מלך עז פנים ומבין דעות (דמאל
 ח' ל"ג) לפשעים יפגע (סעי' ל"ג י"ג) ונקדתי
 מפשע רב (תבליס י"ט י"ד) ביום פקדי פשעי
 ישראל עלי (עמס ג' י"ד) כרב רחמק מזה
 פשעי (תבליס ל"א ג') על שלשה פשעי ישראל
 (עמס ג' ו') באו בית אל ופשעו הגלגל דרבו
 לפשע (ס' ד' ל') ומליצך פשעו בי (יסעי'
 ח' ל"ג) מדרו רשעו דבר שגם להם לחסא
 ופשע מבסן קרא לך (ס' מ"ח ח') מוד
 ובוזר וכותם במצותי, וכן כלם פשעים בי
 (דמ"י ג' ל"ט) (*) ר"ל שבר פושעים שקל מאד
 עונם ועין חסאים שהוא גורל ידו יכלו
 עם עונתו והם. מה פשעי מה חסאי כי

(*) ל"ל חסא ס' ס' ס' פשעים חסאים ידו יזכיר ח' יכלו (יסעי' ח' ל"ח).

יתחמא בו (סס יטס י'ט) משכרים יתחמא (י'טס מ'ט י'ט) משרד ואימה משכרים החמאים יסדרו בבקשת כפרה וברדישה. וכן וכל בעד וכל כלי עור וכל מעסה עוים וכל כלי עץ ותחמא (מדננ ל'ט כ') כלם ענן סודה ואפשר שיהיה מענן המניה וחמא ארד יאבד שובה דרבה (קלט ט' י'ט) כלומר האוהב הדבק מאח הגומל כמה מוכות לאורכו וכשת צרכו נמצע ולא חסיד לו הויכלות בידו אותה מניה מאכדת כל הסוכות אם מעם ואם דרבה.

תגלו מימי שלג שאל חמא (י'טס כ'ט י'ט) ר'ל נמצעו מימי השלג להיות כי הניה החמ גולום ומנעום. וכן רבים בענן המניה מנעזת חמא אבל אבן נגאח פ' והייתי אני ובני שלמה חמאים נקיים מען בקשת המלכות כאלו אשרה סהורים מען, כענן חמא את הבית (ויקרא י'ט ל'ט) וחמא את המזבח כאשר חמא כפר (ויקרא ח'ט ל'ט) בכלותך מחמא (סס ל'ט) וחמא את המזבח (ויקרא ח' ט'ט) הבין המחמא אתה (סס ו' י'ט) תתחמא כיום השלישי (מדננ ל'ט י'ט) הוא

ש ע ר ש ב ע ה ע ש ר. אהל, בית, משכן, נוה.

כי על כן נקרא אהל הוילן המתח ודבר והעור השפוח לשבת תחתיו לפי שכלו נטה למכסה בית לפי שפוחו והשד אהלי שד וכל מיתרי נתקן (י'טס כ') כאשר אשר אהלי שד רצה לומר בעד תודותי ודיעות המתחיים לשבת תחתיהם שדו. והמיתרים אשר יסתרו אותם ויקשר בהם השד נתקן. וכן אין נסת עור אהלי ומקם יריעתו (סס כ') השד נעשה מיריעות ויצמרכו לנסות היריעות על דתנן ועל יתחתיו ואשר יעשכו כבאילים ויסתח האהל והשד לענן זה אשר כי לא יסבתי בבית מן היום אשר העליתי את ישראל עד היום הזה, ואזיה מאהל אל אהל ומשכן (ד'טס ח' י'ט כ') אשר שאמר כי לא יסבתי בבית הארץ ארדיו ואזיה מאהל אל אהל נמצא שאהל פחות מכית ודאיה בזה כי אהל נעשה מיריעות מה שאמר בפסוק הקדם לזה וחרון בית ה' תחת יריעות (סס י'ט ח') וכן במדבר אשר בכה למשפחתיו איש לשנה אהלי (מדננ י'ט ח') וסם היו יושבים באהל יריעות. וכן השכנו באהלים (שפטיס ח' י'ט) דם הקדשים ר'ל בני קד שפומרים במדברות תחת יריעות ולא ישוב מעולם שם בבית כי לא בנו בית מימיהם על כן קראם השכנו באהלים. וכן באהלי קד כיריעות שלמה (ש'טס ח' י'ט) ר'ש

אהל יקרא כל מקום מכסה וגם הוא בית אף זה והפסד בין אהל ובית כי בית אנו נקרא בלתי הבין העשוי מעצים ואבנים לא מבגרים נפתחים ודורות ספוחים כמו שיקרא אהל בן כאמרו מה סבו אהלי יעקב (מדננ כ'ט כ') ובמדבר לא בנו בתים ולא שום בון אחד מעצים ואבנים אף מתחו בגרים לשבת תחתיהם ותקנו אהלים מבגרים ודורות כדרך שצוין הגרים על עיר לפי שבמדבר היתה רדתם שרי לשבת אחת הנה אחת ונה ועל כן לא בנו שם בתים. וכן ויהא עד סדום (נחלס'ט י'ט י'ט) ונאמר עוד כי בית לא יקרא אהל עד שיחבסה בלבים כאמרו אדם כי ימות באהל כל הבא אל האהל וכל אשר באהל יסמא (מדננ י'ט י'ט) ר'ל דם המאהל ובית לא נקראת אהל כי אם על כסיה ובסדום הכנסת נקראת בית על שם גדולתה אשר לח סביב והשד מנשים באהל תבדך (שפטיס כ' ל'ט) והשד הנאמן אם אבא באהל ביתי (תכלס ק'ט כ') נמצא שדבר אשר נקרא בית דבר אחד אהל האהל מן הבית ר'ל הכסוי העליון. וכן והלכת לאהליך (דגוס י'ט ו') איש לאהלו ישראל (ש'ט כ' ח') כל אלה וכן רבים בהם מכריחים לומר כי מכסה הבית נקרא במקומות רבים אהל. ועל חסדא הזאת אני אומר

המאכל חדר העלין לבנות המגלה והתחנן
מבנו, וכן פ'י רש"י ול בפרשת ויקרא לו
תרומה, וסדר העוף כדירת המלך (שמות
לז י"ג) דרשת המלך הם העלינות של עזים
שנקראות אהל כמו שכתב בן לאהל על המשכן
(שם לז י"ד) וכן כל אלה והאמור בן איתנו
בי אם גג המאכל והשכטה המגלה * שנה
ביארנו כי בית שם כולל בין ידוע מגלה
ומבנה מאשר אשר ובתפלות ידים ידוף הבית
(קבלת י' י"ח) אחרי טאבר ידוף נמצא שהוא
מגלה בשפלות ידי האיש אשר יוכל לתקן
לא יעשה' והוא איתו בשום מקום כי אם
מפנים האבנים, ומדברים שהמבנה בעינים
במקרא לשון בין נופל עליהם לא בגד תור
וידעות וזולתם הדברים הנמתיים האלה בדרבה
מקומות ענינו גג כאשר אשר לאהל על המשכן
(שמות לז י"ד) ר"ל גג וכך ומבנה וכן פ'י
רש"י ול בפרשת ויקרא, את המשכן (שם ל"ב י"א)
את הנדבה כדרכו נקרא משכן, את אהלי (שם)
הוא אהל דרשות עזים שעשו לגג, והעד
וישרש את המלך על המשכן (שם מ' י"ט)
ואהל בדרבה מקומות מבגד תור וידעות
ומשאר דברים הנמתיים והעד ויפתחם כאשר
לשבת (ישי' מ' ל"ג). משכן יוכל להיות
מבנה קרשים בחדר דבר אשר מחובר קרש
וגם הוא נבנה מעשה פקדים להקישו לטנים
מוזנזות ולפרק לשנים אחדות. ועל כן
המבנה נופל לשון הקמה במשכן ולא לשון
בניה לפי שענין בין דבר מחבר צמיד פתל
לא יתקן המשכן נוסע ממקום למקום ועל
כן נופל בו לשון הקמה כאשר ויקם משח
את המשכן (שמות מ' י"ח) הוקם את המשכן
(מזמ' ס' ס"ו) הוקם המשכן (שמות מ' י"ז)
יקימו את הלוים (מזמ' א' ל"א) האלי
קרב ענינו לעין אהל אלא שמבנה האהל
מדרבים והשמות והנמתיים כמו בגד תור
והנמתיים המשכן יש בו קרשים חצנים ובימים
אחרי כן מצאנו משכן במבנה האבנים לא

הל פ'י בו מה שיש די למבנהו כאשר אם
אני כאשר קד כדירות ומשוחים תמיד מפני
השם המסר שם פרושים ומתחיים תמיד
במדר קלה אני להחבנם ולהיות לבנה כדירות
שלמה, והראיה כי הן ענין כאשר קד אשר
בתולה המאמר כדורה אני תואה (ש"ס א' ה')
זכן אהל כל יצק כל יסע יתחיו לגצה וכל
חבליו כל יתקו (ישי' ל"ב כ') נמצא שהמלך
יוכל להציק וליוסע פתחו ויפתחו ולהציק
חבליו לפי שהוא מעשה בגד תור ויפתח
וחבליים לא כבין בית מפנים האבנים חומר
וכן מצאנו אשר במקום אחד ובית לא תבנו
וזה לא תודעו וסרם לא תשעו ולא יהיה
לכם כי באהלים תשבו כל ימיכם (ישי' ל"ב ו')
זה פער כי הפרש בין בית האהל ומאמר און
אהל מפנים האבנים לא תמצאו במבנהו לשון בין
כמו שהמצא בבית, כדרכה יבנה בית (תש"ל כ"ד
ג') ובית לא תבנו (ישי' ל"ב ו') ויתנים מלאים
כל סוב אשר לא מלאה (דברים ו' י"א) הוא
יבנה הבית (מ"א ס' י"ט) הוי בנה ביתו (ישי'
ל"ב י"ג) הוא יבנה בית לשמי (ש"ז ו' י"ג) בנה
ביתו בית וכל לך (מ"א ח' י"ג) אשר לא
יבנה את בית אחיו (דברים ל"ב ט') ובאשר
תמצא לשון נסיה תקיעה ונכיתה כמו ויבאו
את ארון ה' ויצגו אותו במקומו בתוך האהל
אשר נבנה לו רוד (ש"ז ו' י"ז) וים אהלה
בית אל בית (עזרא י"ח) ופסה יקח את
האהל תבנה לו מתוך למחנה (שמות ל"ג ו')
אין נבנה עוד אהלי (ישי' י' כ'), ונסיטה,
ויסע אהלי אפרו (ישי' י"א מ"ט), תקיעה,
תקע את אהלו ביד (עזרא ל"א כ"ט) תקעו
עליה אהלים (ישי' י' כ') הלפי שהמלך נעשה
מדרבים ותפתחים כדירות נתקעת בארץ
ונפתחת נפלו בו כל השפלות האהל לשון
נסיטה על הדירות ועל המדרבים ולשון תקיעה
ונסיטה על הדירות ובבית לא יפול בלתי
לשון בניה לבד. וכשתמצא לשון אהל אצל
בית ומשכן נדע עליו כי איתו כי עם ענין גג

* עש"י ששנים ים קל שני לשון אך הענין אחד.

סעם וזלתי מה שאמרו ז"ל במסכת זבחים (פ"ט)
 פ' י"ד חסד"ו) בשילה היה בית גדול בנוי
 לארון והיו שם יריעות, המסכן סביבות הבית
 והוא ועל שם היריעות נקרא אהל ומסכן,
 ובית על שם הבגין. בית פירסנו ענינו כי
 הוא נעשה מהדברים אשר לא יתכן במצויהם
 לשון תקיפה ומסייעה נמיה כי אם לשון בגין
 ומצאנו בו ענינים רבים שאינם באהל ומסכן
 וזה, כי האמר בית בחלף נות בית ר"ל אשה
 אמרו ושמחת אתה ובייך (דברים י"ד ל"ז) החפץ
 בו אהיה ואשתך כמו שאמרו רבותי ז"ל (שם)
 ק"ה ז' תגיא אמר ר' יוסי מימי לא קראתי
 לאשתי אשתי ולסורי שורי אלא לאשתי ביתי
 ולסורי שדי לפי שהאשה עקר הבית לעבודה
 ולשירה וכן הסוד עיקר השדה והעד וכן תבואות
 ככה שור (מכיל' י"ד ד') ומצאנו בית במכות
 שהוא בלי מקום אמרו (צדעית פ"ג חסד"ו)
 לבית כאתים, מקום שיפצו בו הטיעור והוא
 וכן בתים לברים לטאת את השלחן (שמו"ל י"ז)
 מקומות ויש בית שגנינו פנים אמרו מבית
 ומחוץ תצפנו (שם ל"ה י"א) ר"ל מפנים ומחוץ.
 וכן וכל אצריהם בתיה (מ"א ז' ל"ב) וכן המלך
 שב מגנת הביתין (אסתר ז' ח') מרגנת הפנימית
 וענין אהר בבית אמרו ובתי תפסו והלחשים
 (ישעי' נ' כ') הוא מין מתבססים שתולות
 אותו כנגד לבן. וזה מצאנו בו שני דרכים
 האחד אשר ענינו הסקט והצחה והאיה אמרו
 נוח מסלה ותצוק כמדבר (שם כ"ז י') שאין
 בו הצחה כפריעות וכן ויטב עמי בזה שלום
 ובמשכנות מבסחים ובמנוחת שאגות (שם ל"ג
 י"ח) וכן אני ראיתי אויל משריש ואקוב נהו
 פתאם (איוב כ' ז') ר"ל אני ראיתי האויל נוח
 וסקט וקלחתי הצחתו ושלחתי וכן ונות בית
 תחלק סלל (תהלים ס"ח י"ג) היותם בבית
 בהשקט ובבטחה וכן ושלם נוח צדק (איוב
 ח' ז') תצמד בשלום ובבטחה, ואכן נגאח
 אשר ושלם נוח צדק ויטלם מסכן צדק כלומר
 נפסק שם אותה בעבור צדקה ויטלם כאלו היא
 שפה הצדק מסכנה לא תפחד ממנו ר"ל אם
 תעשה מה שצוה לעשות נקראת שוכנת הצדק

7

כבנו כי אם במחצב אמרו חקקי במלך מסכן
 לו (ישעי' כ"ג י"ו) ועל כן רצוני לומר כי
 מסכן החפץ בו הציה ויטיבה הוא בלי מקום
 ר"ל שם מקום הציה וכל מקום אשר יחנה
 עליו האדם ויטב בו יקרא מסכנו בבית ואוהל
 וחולתם, אפי' אם יטב תחת רוחם תחת גפן
 ותחת תאנה ותחת כל דבר מכוסה ומגולה נדוד
 ובלי נדוד אהר שהציתו שם נקרא אהל הצהנה
 בו מסכן, כמו ומשכנותיו מלחה (איוב ל"ט ז')
 את מסכן ה' סמא (נחמד' י"ט י"ג) מקום
 השמחת שכינתו בו, אבל ונתתי משכני בתוככם
 (ויקרא ל"ו י"א) מסכן ה' (שם י"ז ד') אשר
 סכן שם מסכן ה' (ירמיה כ"ג י"ט) אין ענינם
 בית ואהל אך החפץ בהם שכניה וכבוד ומקום
 שהבורא יתב' וית' מראה בו יותר כבוד משר
 המקומות הנגלה שם לדבר אל נביאיו כאמרו
 וכבוד ה' מלא את המסכן (שמות מ' ל"ד)
 לא בא לפעם כי אין כבודו במקום אחד שדרי
 אשר מלא כל הארץ כבודו (ישעי' ו' ז') אך
 ר"ל וכבוד השם מלא את המסכן וראה שם
 יותר כבוד והוא בדברו אל משה לצוותו היקום
 והמשפטים, כמו וכבוד ה' נראה באהל מועד
 אל כל בני ישראל (נחמד' י"ז י') וידא כבוד
 ה' אל כל הצדה (שם י"ז י"ט) ויהי בהקל
 הצדה על משה ועל אהרן ויפנו אל אהל מועד
 והנה כסרו הענין וידא כבוד ה' (שם י"ז י').
 נשוב לכוונת הענין כי מסכן רוצה ל' הציה אמרו
 והיה מאהל אל אהל וממסכן (מכיל' י"ז כ')
 כלומר איחור גרוב מאהל מסכן, שהאהל
 מכוסה הוא מגולה. וכן ויעלו על מסכן קח
 (נחמד' י"ז כ') מקום חנייתם, מה מבו אהליך
 יעקב משכנתך ישראל (שם ל"ד כ') ורבותי ז"ל
 דשו (ז"ב ס' א') ראה שאין פתחיהם מכוננים
 וכן וישש מסכן שלו אהל שכן בארם (תהלים
 ע"ח כ') ר"ל נסע שכינתו וחנייתו וצמדו בשילה
 (אהר שכן בארם ר"ל) ויש אשר יקשה בעיניהם
 מה שנאמר אהל זכרון כבוד שילה שם קראו
 אהל ומסכן כמו במקרא אשר זכרנו ובמקום אחד
 קראו בית והוא מה שאמר ונשיתי לבית אשר
 נקרא שמי עליו (ירמיה' ו' י"ד) ואין לנו בזה

מקום מרכז צאן, מאשר אשר הפסוק הקדם לזה קל צעקת הרעים ויללת ארזי הצאן כי שרד ה' את פרעיותם (ס לז) והער כי אהל הרעים ומרכז הצאן נקרא נזה מה שאמר חגי אקבץ את שארית צאני מכל הארצות אשר ודחתי אתם שם והשיבתי אתכם על נויחן ופרו דבר, והקפתי עליהם רעים ורעום (ס לז ג' ו') וכן יסבך ח' נזה צדק רד הקס, וישבו בה יהודה וכל עריו יחזו אברים ונכבו בעד (ס לז לז ג') רל ערדי צאן, וכן בה אשר ה' צבאות עוד יהיה במקום הזה הרב מאן אתם ועד בדמה ובכל שיו נזה רעים מרכזים צאן (ס לז יג) ונה כארזה יעלה פטאן והידן אל נזה איתן (ס מ' יט) אם לוא יסבכו צעירי הצאן אם לא ישים עליהם נזהם (ס כ') וכן צאן אברות היו עמי רעיהם ורעום הרים שובכו מחר אל נכטה הלכו שכחו רבצם, כל מצאיהם אכלום יצריהם אמרו לא נאשם תחת אשר חסאו לה' נזה צדק ופקה אבתיהם ה' (ס ל' ו' ח') כל אלה וכן רבים מבריות שצין נזה, אהל הצאן ודורעים.

וה' ושלם ישים לה שלום כאשר וירא מצוה הוא ושלם (מכ' יג יג) וכן מזה הענין ונזה והמצננה רמיתי בת ציון (יחז' ו' ג') ונה אותה לשוכנת בבתיים שקטה בעבור שרנה רעונה כמו שיאמרו ליושבת בחדרים תודות ואין זה שבה להם אך הוא תבולת הנגות כי הוא רוצה לומר שהם עומדים בעיר במצור מחמת המצוק ומפחד האויב וייראו לצאת אליהם לשדך אתם מלחמה כאשר תצטינה והשים החזקדות הלא תראה שאמר תקנו עליה אהלים כבידעו איש את ידו (ס ג') והיא נקראת נזה ומעוננה על ששקטה ונזה בעיר ואין בה כח למגר הלא לזהות ולהביא אויביה מעליה, ומזה הענין נזה שאנן (סע' ל' כ') והיתה נזה תגים (ס ל' יג) רל כסח וקס, ויש ענין אחר במלת נזה רצוני לומר שהוא סם מקום רציית ודורעים כמו שתרצה אני לקחתך מן הצוה מאשר הצאן (ס' ג' ח') נזה כרת רעים (מכ' ג' ו') ונל נאות מרוב (יחז' ס' ט') כמו על נוחת ומפירו ונל כולף, וכן הושרת חליו כולף אליף כאשר ורעום נאות השלום (ס כ' לז) ענינו

ש ע ר ש מ נ ה ע ש ר.

ארמון, היכל, דביר, אולם.

היה בעד משרת עד עולם (יחז' יג יג) וכן סבו ציון והקפוח ספרו מעליה, שיתו לככם לחלה פטאן ארמנותיה (תכל'ס מ' יג וילי) ארמנות ציון חם מעליה לא עירה ובכל המקרא ארמון כמטל וכן כבית ארמון (מכ' יח יט) רל כבית העשוי לסעוד המטל ולדבק אותו ולסעוד שיצטרך להיות חזק כראי מוצק, וכן רעלה ארמנותיה סרים קפוח ונזה כמבצירה (סע' ל' יג) ושלחתי אש בעריו ואכלה ארמנותיה (סכ' ח' יג) והמפיר וד'ס בלמ'ד כאשר וידע אלמנותיו (יחזק' יט ו') ונה איים באלמנותיו (סע' יג לז) ענינם ארמנותיו

המבנהו לומר כי ארמון הוא מקום ישיבת המלכים והוא שם בית נחל לשרה כאשר כי ארמון נסח המון עיר ענב (סע' ל' יג) וביא אהל הארמון המון עיר לפי שרוב המון והסאתן בארמון המלך ודונס בן לברס אשר בתפוסותיו על פנחם בן סרוק (*) כי ענין ארמון מטל כאשר וק ארץ כשרים זה הנם לא היה אסור יסרה לציים הקפוח בענינו נחורו ארמנותיה שמה לספלה (ס כ' לז יג) וענין כיוצא ארמנותיה אשר הוא ובחורו פנורת בזק נתחך בצפי (יחז' ו' לז) אשר רל מטל חזק כענין (סח' רעל) ענל ובחן

(*) עין : האמות חזק ק בעד סס סכריות ריעו ישק חס לט' מוסס (למחן ועדינות 1855) פתח 47.

והתבן לו. ות מזה הענין יונת אלם דחוקים (ועלמם
 ל'ו א') וירצה לומר יונת ארמון ודחוקים
 כלומר ישראל הנפחים בארצות שבים או יבשה
 להיות כמו אלם צוק תרין (ס' ל'ז א')
 ויהיה ענינו יונת קל דחוקים או לקחת
 המפרשים בענין תלמנה שפתי סק (ס' ל'א י"ט).
 הויכל נקרא הבית הגדול המתואר והנאה
 בבין תעשה לדתעג בו כמו שאמר תגים
 בהיכלי עג (ס' י' ל'ז) הוא בהיכלי מלך
 (תל' ל' כ"ח) וישכח ישראל את עשהו ויבן
 היכלות ויהודה הרבה שרים בצרות (כ"ט ח'
 י"ד) וכן ולאמר לירושלם תבנה הויכל תוסר
 (ס' י' מ' כ"ח) לפי שהיכל דבר גדול ותכבד
 יצטרך ליהנות ועל כן אשר בו תוסר. וכן
 ואמר כח בם לעמד בהיכל המלך (דניאל א' ד')
 ומבין אשר יצאו ממך אשר תוליד יקחו והיו
 פריטים בהיכל מלך בבל (ס' י' ל'ט, י') ואת
 שאלתי מאת ה' אותה אבקש וכו' לחיות בעמם
 ה' ולבדק בהיכלו (תנלים כ"ז ד') ובהיכלו
 כלו אשר כבוד (ס' כ"ט ט') הויכל חמצא
 כתוב בבין בית המקדש בדרבה מקומות ענינו
 בית גדול שנקרא היכל וגם היכל נמצא כחל
 כל מתי המקדש כאשר אל תבטחו לכם אל
 דברי הסק לאמר היכל ה' היכל ה' היכל ה'
 חמה (תח' ז' ד') אצל שהיכל מקום ידע
 במקום הזה ר'ל בית ה' כלומר אל תבטחו
 בסקריכם באמרכם לכו וגלפה אל בית ה' ויטר
 פעלינו את האויב ומורה על זה מה שאמר
 אדרי זה הגה אתם בסחיתם לכם על דברי הסק
 לבלתי הועיל, הגב רצח ונאק וכו', ובאתם
 ועמדתם לפני בבית הזה אשר נקרא שמי עליו
 ואמרתם נצלנו (ס' ח'—י') חומר בבית הזה
 פורה על אמרם היכל ה' בחלף בית ה' וכן
 ודחוקים יבאו ובנו בהיכל ה' (אג' ו' ט"ו)
 ר'ל בבית ה' לא היכל לברו וכן בנותיו
 פחות מחסבות תבנית היכל (תנלים קמ"ז י"ז)
 ענינו כל בית המקדש וחוק יבחרו. ד'כ"ד
 לא תחצוהו לא בבין בית המקדש לא בבין

מתי אבנן גבם מתי אבנן ואין פירוש מה שפי
 פו ה' י' ש' פ' מ' על פניהם (תל' ו' ט"ו)
 לעצמם פניהם. אבנן פ'קקין חספסקת בין
 אבנצמם ללפניהם ואתה פ'חית קריה דבין
 הפורה השור בתוך חבית (ס' י"ט) פ'חית
 אמת פ'קקין, ולפני הפורה (ס' כ') לפני
 מאותה פ'חית. אבנן פ'ר' כו ביהוקל
 מה שפי מ' ו' וס' ופ'קק פ'קל אלם הפ'ר
 (יהוקל מ' ו') לפ'קק פ'קק הפ'ר היה עשו
 אלם פ'חית ל'ר' פ'ל' לעצת נשים עשר
 אמות ובראשן דלתות ופוחות וחוה שאמר וס'ק
 הפ'ר שהוא אצל אולם הפ'ר פ'חית כלומר
 לצד פנים, וכן והאלם על פני היכל הבית
 (מ' ו' ג') בבנינו אבנן על פני רוב הבית
 אך והאלם לדורב היכל מן הצפון לדרום
 והאלם על פניהם (ס' ו' י') אלם גבוה עשה
 על דלתותיהם הציב פ'חית אדום ומריסם
 מקדחת כעמוד לעמוד נמצא לפי פ'י הפ'קקס
 שאלם נקרא מה שלפני הפ'ר ר'ל הקורה
 העומדת על שני עמודים אשר כזה חצו מה
 והיא על גביהן וזה הוא הנקרא אולם אך דבין
 והאלם אים בית כי אם מה שפ'רסנו בם.
 ו' א' ב' ג' א' פ'י באלם שני דכיתם הארת
 כאשר והאלם על פני היכל הבית (ס' ו' ג')
 הוא כמו יציע, וכמור חס' אולם הפ'רסם עשה
 (ס' ו' י') ר'ל יציע הפ'רסם וכן והאלם הבסא
 אשר יפ'סם ס' (ס' ז') והציע אשר הציב בו
 כסא המספס, הדך הארת שכבר נקרא בית
 המקדש כלו אולם כאשר ויתן חיד לשלמה בנו
 את תבנית האולם ואת בתי ופ'חית ופ'חית
 ודדיו הפ'רסם ואת חפ'ת (תל' כ"ח א')
 כי אין דרצבות לשלמה ובריא אולם (תל' ע"ג
 י') כמור אלא שהוא על דרך הדסין והוא
 ששה אולם בבריאנתם וחוקם בפין הזה מן
 הבין כאשר נאמר בנחיתו כונית מחסבות תבנית
 היכל (ס' קמ"ז י"ז) אך ובית יציע לבת
 פ'ר' אשר לקח שלמה כאלם הוא (תל' ו' ח')
 י' כו דך פ'ר'ית ודחוק כו בנבונה חזאת.

ש ע ר ת ש ע ה ע ש ר .

אות, מופת.

אשר חמצא מופת ר'ל ענין נפלא וכן פ'ר'ס
כפ' והנהג'ן כנסת בארת ובמופתים (דעיס
ל' ל'ל) באותות כסימנין להאמין שהוא שליח
הבורא ית' כמו מה זה בידך (שמות ד' ג')
במופתים הן נפלאות ומכות שהביא עליהם
גדלות ונפלאות, והענין כי ענין מופת גדול
פענין אות מה שאמרנו בספרנו זה פעמים
רבות בראיות ברורות כי שני שמות או שתי
מלות אשר הם זה אצל זה וענינם אחד והאזינו
הכבוד והגדלות על הראשון כל אחד לפי ענינו
לרעיון ולתוספת, הכל לפי מה שהוא, וזה
מוכרח בשם אופ'ן חו'זק ובמקומות רבות
הברורו הכבדא הזאת ואין מונע, אחד שכן
הנהג' הכלל נדענו כי מופת גדול לפי ענינו
מאות, לפי שבכל מקום שזכר אות ומופת יחדו
אות ראשון ומופת אחרון כמו שהראה, את
אתותי ואת מופתי אשר שמתי בארץ מצרים
(ס' ו' ג') וכאן האות והמופת (דעיס י' ג')
ותתן אליך אות או מופת (ס' ג') ובדורע נסויה
ובמרא גדל ובאותות ובמופתים (ס' לו ח')
באותות ובמופתים ובד' חזקה (י'מ' ל'ג כ'א)
ואחד שכן הוא רצונו לומר כי ענין אות
סימן וענין מופת דבר נפלא או יהיה ענין
מופת ראיה אמיתית חזקה בשכבר ראיתו
בספרי הדוכמים ובצלי הפילוסופיא לכתוב
מלות מופת במקום ראיה אמיתית שאין ספק
באמתה *).

זה ההפך אשר ביניהם כי אאות יאמר במה
(שיימר) שיפליא הדבר לעשות להאמין בו ולחזקת
לא נמצא כי אם במה שיפליא הבורא מפני
שענין אות סימן כאמר והיה הדם לכם לאת
(שמות י' ג') איש על דגלו בארת (נחמד
ג' ג') סמנין, שמו אותותם אותות (תהלים ע"ד ד')
כן הוא וענינו סמנין, ונתתם לי אות אמת
(יחזק' ג' י'ג) מה אות כי אצלה בית ה' (שעי'
ל'ח כ"ג) זאת אות הברית אשר אני נתן ביני
ובניכם (נחזק' ט' י'ג) את סבתתי תשמרו
כי אות הוא ביני ובניכם (שמות ל'א י'ג)
סימן, ומאותות השמים אל תחתיו (י'מ' י' ג')
אפשר שענינו פליאה ותמהון, אבל אתותינו
לא ראיתו (תהלים ע"ד ט') וזה לך האות כי
אני שליחך (שמות ג' י'ג) למען שתי אתותי
אלה בקרבך (ס' י' א') וכל המצאים היפץ
בדם סימן לא ענין פליאה, ומופת לא
נמצא ענינו כי אם אצל מצשה הבורא והפליא
לעשות כמו שאמר למען רבות מופתי בארץ
מצרים (ס' י'א ט') ונתתי מופתים בשמים
ובארץ הם ואש ותפירות עשן (יחזק' ג' ג') וכן
הגו לכם מופת (שמות ו' ח') כלומר אחד
שאתם שלוחי הסם תפליאו לעשות שכבר יכנס
כן הוא ויאמנו דרכים וכן אני מופתכם (יחזק'ל
י'ג י'א) כי הפליא הבורא ית' דברים למען
תראו וחשובו שדיו בכל לבבכם ובכל נפשכם
וכן את כל המופתים (שמות י'א י') וכל המקום

ש ע ר ע ש ר י ם .

ארץ, תכל, אדמה, עפר, קרקע.

(עלמית א' ג') וכן פ'ר'ס והארץ כשברא
תחלה מה הייתה הייתה שממה ומכסה שלא היה
בה שום דבר אלא תרבה הייתה עד שברא בה

סבחונו לומר כי ארץ נקרא אף המדבר
המקום החרב אשר לא עבר בו איש ולא ישב
אדם שם כמו שאמר והארץ הייתה תרו וברו

(*) ע' פירוש המלות באות נחמד ענינים לאחזק'ם להבין הישעתיק כר'ש'ן חזק'ן אות מ' חלת מופת.

כי לא המהיר ה' אלהים על הארץ (נחלית ז' ט')
 תרשא הארץ דשא (ס' א' י"א) אמת מארץ
 תצמח (תהלים ס"ה י"ג) ויטבו אתו לארץ
 (ליוזב' ז' י"ג) כל אלה החפץ בהם עפר וזה
 רב מאוד, וכן הנני הראהו תשכף כפחיה
 עפר ארץ (ס' י"ד כ') אם יוכל איש למנות
 את עפר הארץ (נחלית י"ג ט"ו) וספתי את
 זרעך כעפר הארץ (ס'). הבל, הוא שם מורה
 יחוס המקום המיושב בבני אדם לא המדברות
 והיחבבות וארץ ציה ודאיה דבנתה, שם תבל
 כשרש וציוו דהס (ישעי' י"ד י"ז) ר"ל המקום
 מהיושב שם כמדבר וציוו המקום ההוא דהס
 והוא כפל לשון כי דעית הרים נורם להיותם
 כמדבר וכן זכרו אבד מני ארץ (ליוזב' י"ח י"ז)
 כאלו אמר מן העולם, ולא שם לו על פני
 חוץ (ס') ר"ל שיטבת זכרו, ידעוהו מאור אל
 חשך ובתבל עתהו (ס' י"ח) מן הישוב
 יחזיקוהו כלומר יקשרוהו כמדבר ובארץ גזרה
 ולא אמר ומארץ יתדוהו לפי שלא יוכלו
 לגדותו מן העולם כלו שלא יקבר במקום אחר,
 וכן כל יסכי תבל וסכני ארץ (ישעי' י"ח ז')
 כלומר כל היושבים בישוב המדברות בו
 והסוכנים בארץ שאינה מיושבת השכנה עמוסה
 לא ישיבה ותינה, וכן ותחולל ארץ ותבל
 (תהלים ז' ז') תחלה תחולל ארץ כלומר כראת
 העתה ודבחו והארץ השממה והעשמה דבר
 שאינה כלום ואחרי כראת יצירותך תקרא אדרי
 כן תבל על שם היצירות המיושבות העולם,
 וכן לה' הארץ ומלאה תבל ויטבי בה (ס'
 ל"ד א') כאשר אמר הארץ ומלואה דבר על
 החיות והאלמות שהם במדבר ובארץ הידבחה
 ואמר תבל ויטבי בה יצרה ל' האנשים המיושבים
 בישוב שנקרא תבל, וכן כי לי תבל ומלאה
 (ס' י' י"א) ישוב העולם וכל אשר בו, וכן
 בכל הארץ יצא קום ובקצה תבל מלירה
 (ס' י"ט ד') וכן ביאור המזמור והוא השמים
 מספרים כבוד אל ומעשה ידיו מגיד דקיצ
 (ס' ז') אין אמר ואין דברים (ס' ד') כלומר
 אינם מדברים עם הבריאות כדבר האדם עם
 רשע להגיד לו דברים ומאמרים ולספרם אליו

הקב"ה את היצירות והוא כמו תסה עליה קו
 תתו ואבני בהו (ישעי' ל"ד י"א) שהארץ בעולם
 אבל דרבה היא, וכן ארבעה המה קסני ארץ
 (תש"י ל' כ"ד) אינו רוצה לומר קסני הישוב
 לבר לפי שהארבעה ההם אינם עומדים כי אם
 בארץ ציה וצלמות שאינה מיושבת, דגמלים
 עם לא גזו (ס' כ"ה) שפנים עם לא עצום
 וישימו בסלע ביתם (ס' ל"ו) מלך אין לארבה
 (ס' ל"ז) סמפית בידים תתפס (ס' ל"ח) ,
 וארבעה אלה קצאם התכם המושכל קסני ארץ
 ורצה לומר קסני העולם כלו לא קסני הישוב
 לבר שאלה עקר עמדם במדברות ובדברות, וכן
 מצאנו שהחפץ כל העולם כלו אמרו כי ה'
 עליון נורא מלך גדול על כל הארץ (תהלים
 מ"ז ז') אבני אלהים אדום בנוים אדום בארץ
 (ס' מ"ו י"א) יפה נוף משוש כל הארץ (ס'
 מ"ח ז') ועל רגעי ארץ (ס' ל"ח כ') כי מלך
 כל הארץ אלהים ודמו מסביל (ס' מ"ז ח')
 על כן לא נרא בהמיד ארץ (ס' מ"ז ז') ארץ
 עפתה כמו אפל (ליוזב' י' ל"ז) ארבה מארץ
 מדה (ס' י"א ח') אספי מארץ בנעתך (דמיי'
 י' י"ז) כסמך אלהים כן תהלתך על קצוי ארץ
 (תהלים מ"ח י"א) ארץ נתנה ביד רסע (ליוזב'
 ט' ל"ז) ואולי זה כמו ארץ הבגדני (דניס
 א' ו') אשר ר"ל מחוץ, את השמים ואת הארץ
 (נחלית א' א') נז וד תהיה בארץ (ס' ד'
 י"ז) וכל סיה השדה מרם יהיה בארץ (ס'
 ז' כ') פרו דרכו ומלאו את הארץ (ס' א' כ"ח)
 כל אלה וכן רבים עתים כל העולם לא הישוב
 לבר הארץ תמצא בדרכה מקומות שהוא קצת
 הישוב כמו ארץ הבגדני התני (נחמי' ט' ח')
 בארץ הצבי (דניאל י"א י"ז) ארץ פרי למלחה
 (תהלים ק"ז ל"ד) ארץ כנען (נחלית מ"ס כ"ה)
 בארץ לא להם (ס' ט"ו י"ג) וזה ארצי לפנך
 (ס' כ' ט"ו) ויקח את כל ארצו (נחמני' ל"א
 ל"ו) ארץ ענגב (ספטיס א' ט"ו) כלם עתים
 מחוץ ורבים כהם, ויש ארץ שהוא כמו עפר
 והרפת באמרו מני שים אדם עלי ארץ (ליוזב'
 כ' ד') כי צל ימינו עלי ארץ (ס' ח' ט') וידעת
 כי רב ארץ וצאצאך כעשב הארץ (ס' כ' כ"ה)

אך מתוך שכל הארץ היא קטן להאיר לבריאות
המבטות בראש על המאורות נקראו השמים
מספרים כבוד אל לפי שכל יום יחדו ויבטרו
הצבאים הבורא יתעלה, יום ליום יבית אושר
לילה לילה יתנה דעת (טז ג') ראה נפלאות
הבורא שהמים והלילות משלימים זה עם זה
ואין הימים זה עם זה והלילות ר"ל ימי הערף
משלימים עם ימי הקץ וימי הקדו עם ימי
החם ומה שיטעם היותם בסוד להיות הימים
מגמים וקברים יארצו ימי החם והקץ, וכן
הלילות קברות וקצוות תלקט להיות ארוכות וכל
זה אשר הימים יביעו אושר והלילות יתנו דעת,
אין אושר ואין דברים אל יעלה בדרך שיטעם
בדרך קלם כי כל זה רעה בלי נשפט קלם.
ע"א יום ליום יבית אושר לילה לילה יתנה
דעת כאשר הימים קברים הלילות ארוכות
וכאשר הלילות קברות הימים ארוכים לפי
שחיים והלילות הם נהנים אל עשרים ארבע
שעות ועל כן הענין ביהם כי לפי מעוט
הימים בימי הערף והקדו יבטו הלילות לפי
רב הימים בקץ וביום ימנעו הלילות בעת
הדוא וכאשר יבטרו שנים עשר ימים היו שנים
הימים והלילות על הדרך הזה הלא תראה כי
כן הוא כי הימים בימי החם לא יבטו והערב
ביום הראשון כאשר יהיו ביום העצם אל
תכלית הגדל והערב וכן הלילות לא תהינה
תבן [אחרי] עבור הסוד קצרות מדר כמו היותם
בדעי ימי החם אך כאשר ימנעו הימים תרכה הלילה
(לילה) אל העשור והוא לא תפוצת ולא תותיד
וכאשר תמנע הלילה יבטו הימים כשיעור מיעוטם
בהלקים ידענים כפי שהייתה שעות עשרים ארבע
שעות אשר ביום הסוד אל עשרים ארבע שעות
אשר בימי החם והקץ ולא יהיו גדלות
ואז מוז וחכמי התבונה והתעלה הוכיחו שמים
האירוב בענין זה לבטורו לפי סודות ענין הקרא
כאשר בחרנו. ואנחנו בענין אשר יום ליום
יבית אושר מעשה בראשית מתחדש מיום ליום
לשר חמה שוקעת ולבקר זורחת ומתוך הימים
יביעו אושר יהיו הבריאות לסוד בראש האושר
פנאות ח' האמיד (דפיס ל' יח) אמר צדיק כי

סוד (יט"ז ג' י') רענים סבה ורעמות
בכל הארץ היא קטן (תגלית י"ט ד') קיי השמים
שמים נפתחים על פני כל הארץ במקום הישוב
ובדרכות ובמבטות וסם אין מי יסבא הבורא
אך וסבא תבל מליהם (טז) מלוס במקום הישוב
ידברו בגלגלות האלהים ויבטרוהו עליהם ועל
כן זכר בתבל מליהם לפי שיש שם גם בני
אדם גם בני איש אשר כח בדם להלל ולדומם
האלהים על מעשהו כי גורא הוא, וכן יראו
פול כל הארץ מסוד יגורו כל יושבי תבל (טז)
ל' ח') הנני מסוד לך הכלל הזה בדברים
האלה כי בכל מקום אשר תמצא ארץ ותבל
במקום אשר חזר אצל תבל יושבי, והארץ
הנזכרת למעלה או למטה ממנו ר"ל מקום
שארן בו ישוב האדם ענין יראה בארץ שאינה
מיושבת מפני הדיחות שאין בהם דעת לגור אך
הם פלאו ויתמטו ממעשה הבורא לפי שענין
גורא וירא אמרו קצת מן המפורשים. שהוא פלא
האצל יושבי תבל זכר יגורו מאשר כח בדם
לגור מהגדל ממנו, וכאשר תמצא יושב או
יושבי נזכר אצל הארץ ענינו מקום הישוב
כמו מסבא סבא השניה אל כל יושבי הארץ
(טז י"ד) עד באם אל ארץ נוסבת (שעות י"ז)
(ל'ס) והנצד לו אל ארץ נוסבת לפי שענין
ארץ מקום חרב וסמם ואינו יושב אבל לא
תמצא אצל תבל הלשון הזה שאין בכל מקום
תבל שיהיה ענינו מקום חרב אך המקום
הישוב, אך מלת יושב ויושבי גופלת בסמיכות
אצל תבל וכאשר אשר האמר אל יושב הארץ
הזאת (עמוד י"ד י"ז) יושב בארץ העגב
(מלכות ל' ס"ג) להבאשני בישוב הארץ (טז)
ל' ז') יושב בארץ (טז י"ז) כלם הארץ
בהם מותו, כמו בארץ העגי (דניאל י"א י"ז)
ארץ הבגעי (דניאל י"ז) ותולתם הנזכרים
למעלה. נשוב לבנות הענין כי תבל ענינו
הישוב הארץ הוא סם המקום הדיב מאין אדם
ותממם כמו שהבחנו מן המקראות אשר הביאנום
וכן לך שמים אף לך ארץ תבל ומלאה אתה
ישראל (תגלית ט"ז) תחלה הכין השמים
והארץ ואחרי כן יצר יצירותיו ליסבה ועל כפ

עו שובך אל הארמה (ס' ג' י"ט) ודברים מושגי
ארמה עפר יקצו (דמיל' י"ג ז') עפר מן הארמה
(נחל'ת ז' ז') מקימי מעפר דל (תבליס ק"ג
'ז) עפרה יתצו (תבליס ק"ג ע"ז) מעפרות
העפר (סחמי' ג' ל"ד) וגם בדרבה מקימות
תמצא ארמה שענינו כמו ארץ כאמרו על
הארמה אשר נשבע ה' לאבותינו (דנניס י"א
ל"א) כאלו אשר על הארץ וכפר ארסתו עמו
(ס' ל"ג מ"ג) איך נשיר את שיר ה' על ארמה
נכר. (תבליס ק"ז ל') על ארמה סמאה תפוח
(עמס' ו' י"ז) אך הפרש נחל בין ארמה וארץ
כי יש דברים אשר יופל עליהם לשון ארץ
כמו ארץ הבנעני (דנניס א' ו') בארץ הצבי
(דמיל' י"א ו') שניגמ מחוז ולא יכסר בהם
לשון ארמה. וכן דברים אחרים בארץ סאנים
בארמה, ועפר אין בו הדך הוצאת הסוה בארץ
הארמה וההפרש אשר בין ארמה ועפר זה הוא
לפי סברתנו כי לא יקרא ארמה כי אם הארמה
הראשונה ר"ל הרגבים והאבק אשר היו מימי
קדם כן אבל הארם וכל רבר אשר הוא מארבע
יסודות אשר בויתו נפטר (וכל הישוב) כל יסוד
לראשיתו הרוח לרוח והוא לאש הוציא למים
והעפר לעפר ויסוד העפר גובר עליו לפי שהארם
נברא תוצר מן הארמה כאמרו ויצר ה' אלהים
את האדם עפר מן הארמה (נחל'ת ז' ו')
כאשר תשוב הרוח אל האלהים אשר נתנה
והגוף יכלה ויפטר הישוב עפר יקרא עפר
הלא ארמה כאמרו כי עפר אמה האל עפר
תשוב (ס' ג' י"ט) וכאמת היה לו לומר כי
ארמה אמה האל ארמה תשוב שהי האדם נוצר
מן הארמה אך לא נקרא ארמה כי אם ארמה
הראשונה ועל כן נקרא הארם עפר בשונו אל
עפר והנה כי מה שנגזר מן הארמה הראשונה
נקראת ארמה והארם הנגזר ממנה נקרא עפר
ועל כן אשר מזבח ארמה תצעה לי (סחמי'
ל' ל"א) הלא אשר מזבח עפר כי הארמה הראשונה
לא נקרא עפר, וכן שכיני בני חמר אשר בעפר
יסודם (איוב ל' י"ט) ר"ל בעפר שאינו מתבר
כי אם על ידי לישה וגבול נעשה חומר לבנות
ממנו בתים ומפני דהעברו דברים אחרים

המיישבים אותה נקראת תבל וכן עד לא עשה ארץ
והוצות וראש עפרות תבל (מג' חל"ז) ראש הישוב
שברא אדם על הארץ להבין אותה ולסעדה, וכן
פולש עד לא עשה ארץ וחווצות ארץ ישראל ושאר
ארצות וראש עפרות תבל אדם הראשון שמעבדא
אדם נקרא תבל על שתיסבה הארץ בבריאתו
ובפרס יצירתו נקראת ארץ לפי שהיתה שפמה,
והאר מסתקת בתבל ארצו (ס' ל"א) כלומר הארץ
הדירה רבה מהמיסבת ומסתקת עליה היספלי
מה שיש בו די מסתקת בתבל כירשוב העולם
היו הרשעים מסתקים ומתעצנים ודמה אותה
כאמרו ארצו אל הארץ הדירה לפי שהם
מחריבים העולם, ופ' עוד כל הדורות הרשעים
שהיו מאדם ועד נח ששטו מתבל ארצו ר"ל
שהחריבו הישוב הנקרא תבל ושב להיות דרב
הלקרא ארץ עם הדורות שהיו מנה עד אברהם
היו רשעים ונקראו ארץ מסתקת והנורה עליהם
כי כל הפרשה הידא מברית מעין התורה
כאמרו ה' קני ראשית דרכו (ס' ל"ג) וישעני
את בני אדם (ס' ל"ג) לצדיקים שנקראו ארם
והחן צאני צאן מרעיתי ארם אתם (יחזקאל ל"ד
ל"א) וכן תראה במקום אשר עורשעים רמה
לארץ והצדיקים לסמים אמרו שמעו שמים
והאזינו ארץ (סע' א' ג') ר"ל שמעו הצדיקים
המחזיקים במלאכת שמים והאזינו הארץ הרשעים
שלו עולם העושים רע כל היום, ואשר שהחריבו
שענין תבל המקום הישוב הארץ מקום דרב
נגזר כי תבל כלל כל ישוב העולם ועל כן לא
אמר בכל מקום תבל הבנעני תבל הצבי כאמרו
ארץ הבנעני (דנניס א' ו') בארץ הצבי (דמיל'
י"א י"ז) מפני שארץ ענינו מחוז הארץ שנזכרו
לומר במלת תבל כי הוא מלל הישוב לא יתכן
בתבל הדרך והוא ועל כן לא יעשה כגוי לרבים
מתבל כמו שאמר מארץ ארצות, מפני שארצות
חפצו לומר מחוזות מה שאין כן בתבל.
ארמה ועפר התיגם הראשונה אשר החפץ
בהם הרגבים והאבק אמרו הארמה על ראשו
(ס' ד' י"ג) צעקם אלי מן הארמה (נחל'ת
ו' י') בצום ובשקים הארמה עליהם (סחמי' פ'
א') מן הארמה אשר אדמה ה' (נחל'ת כ' ל"ט)

ולא דבר השרוף ולא נק' בעלי חיים בשוכם
לעפרם להיות כלים תפוסים והאמה הראשונה
לבר נקראת אמה והמוכרה. קרקע אינו כלל
דומה לאלה, לפי שעין קרקע תחתית הבית
או חיס, אמרו קרקע הבית (ת"א ו' ט"ו) אם
יטור איש בקרקע חיס (עמוס ט' ג') ואלו
דבר הנעשה מאבנים לנאות הבתים הליפתם
נקרא קרקע כאשר בקרקע. המשכן. (מלמד
כי י"ו) ובר טהו רבחנו לו לשמש בלשון
קרקע במקום בתים ושדות בדרום מקומות
בתלמוד התקנות חשבה וכן (מסדרין ט"ו
א') אין ארצות לקרקעות (כ"א ל"א א') ודוק
דוק מאד עין קרקע מעין ארץ והאמה נפר
תכל' לא הוצרך לזכור פה עשום לולי רמזי
מן שינוי השונה אשר יחשב שענינו כפוחם.

מבולו נקרא עפר ולא אמה. והע' רבים
פושני אמה עפר יקצו (ת"א י"ב ז') כאשר
אמר ישיני אמה ל"ל באמה הראשונה בחורי
הארץ וכאמרו עפר דמה לזכר האנשים הישנים
בארמה. ואמרו כי עפר נקרא הראשון והגדול
ממנו אך אמה לא נקראת כי אם הראשון
לא הנק' הכלל והנפרד בפוכו עפר ולא הדבר
השרוף אשר יטוב. אמר גם הוא יקרא עפר
לא אמה כאשר נפרד שרפת החמאת (מלמד
י"ט י"ו) על ידי השריפה נעשה עפר אבל
מתחלה היה עצם ובשר ונק'. וכן גופות המתים
כאשר יקצו. כמו דומה והנצנים והבגדים
והדבר לא יקראו אמה כי אם עפר כאשר
תפחת דבר לו (ל"ז כ"ח ו') לפי שכתבו כי לא
יקרא אמה דבר הנעשה עפר על ידי רבון

ש ע ר א ח ד ו ע ש ר י ם .

אבק, עפר, אפר.

אפר ידוע כי הוא הדשן אשר האבי עפר (ט"ז א'). עפר, כבר פירשנו
האפר (מלכות י"ח כ"ה) וזכרנו משלי אשר עינו בשער שלפני זה. אבק הוא העפר
(ל"ז י"ג י"ב) עפר תחת אשר (י"ט"ז ס"א) ודק מאד כמו האבק איש עמו (מלכות ל"ז
ג'). כל אלה מן דבר השרוף כמו האבק (ל"ט) מתוך החזקת זה בזה העלילה הארץ
איש סדור את אשר הפירה (מלמד י"ט) אבק וכן אבקת רוכל (ש"ס נ' ו') ואכן
ט') וכבם האבק את אשר הפירה את גמאח פ"י בו תערום ממני המאכל.

ש ע ר ש נ י ם ו ע ש ר י ם .

און, יכלת, כח, עוז, עצמה, אמצה, חזק.

און נמצא בשתי פנים הקרובים זה לזה
השחת תוספת דבר כאשר וכאנו שרה את
אלהים (כס"ג י"ג ג') ולאין אותם עצמה
דיבה (כס"ג מ' ל"ח) כוח הראשית אנו
(מלכות מ"ט ג') ראשית אנוים כאשר הם
(תכלית פ"ח ל"א) ואנו בשירי במנו (ל"ז
מ' ט"ו) רב"ח האין עינים אחד מאשר זכרם
ידיו כמאמר כוח הראשית אנוי ואלו און גדול
ממנו. מאשר זכר אחרון כי כן כלל הספר הזה

בשני פעמים או שתי שמות הקרובים זה לזה
מעין אחד האחרון הבדל לפי עינו לתוספת
לזרעון, האון ימצא כמו חן והוא מצאתי
און לי (כס"ג י"ב ט') והראיה אשר לפניו אך
עשיתי. יכלת פועל מכת כאשר ולא יכל
יוסף להחזיק (מלכות מ"ט א') מכלתי
יכלת ה' לזכור את העם הזה אל השרץ אשר
נשבע להם וישתמש בפרם. (מלמד י"ד ט"ו)
דשתי כי כל תוכל ולא יכזר מן פוסה

(אֵינוֹ יָדָע זֶה) וְלֹא יָכֹלוּ לַעֲשֹׂת הַפֶּסַח (מַדְבָּר
ט' ו') וְהָיָה יָמָת בַּעֲנִין מִפְּנֵי לֹא שִׁדְּדָה
לְדַבֵּר כִּי נִדְּרָה יָתֵר הָיָה כִּי הָלַח מֵאֵר וְאִפְשָׁר
שֶׁהָיָה כִּקְרֵי הַמִּצְוָה, וְשָׁמָּה כִּי רָעָן שֶׁהָיָה עֲנִיָּה
אוֹ נֶאֱמַר מֵאֵד שֶׁנִּפְסָא לְשׁוֹן עֵז אֶעֱלֶה הַבְּרָא
שֶׁהָיָה דָּבָר נִדְּרָה מִכָּאֵמֶר ה' עֵז וְשִׁנְיָ
(יִשְׂרָאֵל ט' י"ט) ה' מִצְוָה חַיִּי (תְּהִלָּה לִּי א')
אֲשֶׁרִי אֲדַם עֵז לֹו בְךָ (שֶׁ טִיֵּד ו') וְיָתֵן עֵז
לְמַלְכוֹ (שֶׁלֹא ז' ו') הַמֶּלֶךְ אֲשֶׁר יֵשׁ לֹו כִּי
יוֹסֵף הַמַּלְאָכִים כִּי וְיָתֵן לֹו עֵז. **עֲצֻמָּה**
נִדְּרָה מִכָּל מֵאֵד אֲמִירוֹ עֵצָה כִּי. (וְיִשְׂרָאֵל
ח' לִיד) וְהָיָה אֲנִיָּה עֲצֻמָּה יִדְבָּה (יִשְׂרָאֵל)

מ' כ"ז) כִּי עֲצֻמָּה מִמֶּנּוּ מֵאֵד (עֲרֹאֲשִׁי
לִי ט' ו') וְהָיָה חַיִּים עֲצֻמָּה (תְּהִלָּה לִי כ')
וְיִדְּבָר וְיִצְעֻמָּה (שִׁנְיָ א' ו') רַב וְיִצְעֻמָּה
(שֶׁ ט') וְיִצְעֻמָּה חֲסִידֵיכֶם (מִתּוֹם ט' י"ג)
כִּי וְיִצְעֻמָּה יִדְּבָר (דְּנִיָּה ח' י"ז) זֶה יִשְׁתָּה
בְּעֵצָה מִמֶּנּוּ (אֵינוֹ לֹא לִי) בְּגִלְתָּה שְׁלִמְתָּה
בְּכָבוֹד וְנִשְׁרָה, וְהַעֲצֻמָּה לְעַם (תְּהִלָּה לִי
לִי) וְיִצְעֻמָּה מִצְוָה (שֶׁ קִּלְשׁ לִיד) הַכֹּל
מִעֵינִי וְהַעֲבִירָה הַגִּדֹל שֶׁאֵין לְמַעֲלָה מִמֶּנּוּ.
אֲכַזְרָה חֻזֶּק כִּי אֲמִירוֹ אֲכַזְרָה לִי יִשְׁבִּי יְרוּשָׁלַם
(אֲדִי יִצ' ט') כִּי כִּי אֲמִירוֹ עֲנִיָּה בְּשִׁיר אוֹסֵף
וְחֻזֶּק.

ש ע ר י ם ו ש ל ש ה

אֵיִל, מִשְׁנֻעָה, מַהֲלָל, כִּסִּיל, בַּעַר, כִּכֵּל, פְּתִי.

הַמִּשְׁנֻעָה בְּכֹל אֵלֶּה כִּי הֵם מִנְּהִיגִים מֵאֵד
יֵשׁ בָּהֶם אֲשֶׁר הָאֵד מִגִּתָּה מִכָּאֵר כִּי שְׁבָאֵר
אֲחֵת בְּנֵי, וְנֶאֱמַר כִּי **אֵיִל** יִקְרָא מִי שִׁשׁ
לֹו דַּעַת הָלַח וְשֶׁכֵּל מִגִּתָּה כִּי אֵיִל עֵמִי
(יִתְחַלֵּל לִי לִי) וְהָיָה לֹא יִתְחַלֵּל (יִשְׂרָאֵל ח' י"ג)
וְהָיָה לֹא יִתְחַלֵּל יִדְּבָר לֹא יִתְחַלֵּל וְכֵן
אֵיִל מִדְּבָר פֶּסַח (תְּהִלָּה לִי י"ז) אֵיִל
הַגִּבֹּר (שֶׁ ט' ו') שֶׁאֵין לֹו דַּעַת נִדְּרָה וְכֵן
אֵיִל בִּיּוֹם יוֹדֵעַ שֶׁכֵּל (תְּהִלָּה לִי י"ז) מִכָּל
שְׁפָתוֹ חֲמוּסִי שֶׁכֵּל מִדְּבָר בְּכֹל יוֹם אֲחֵלֹו
בְּגִיּוֹם וְאִפְשָׁר לְכָל שֶׁכֵּל הָיָה כִּי שֶׁאֲמִירוֹ רַבִּי
זֶל (פִּיזִיזִין ט' ל') בְּשִׁלְשָׁה דְּבָרִים אֲדַם נָבִי
בְּכֹוֹס כִּיִּסֹו וְכִיִּסֹו, וְהַכֵּב הַפֶּךְ אֵיִל וְהָיָה גַם
אֵיִל מִדְּבָר חֲבֵם יִשְׁבֵּם (תְּהִלָּה לִי י"ז) וְהָיָה אֵיִל
יִשְׂרָאֵל בְּעִינֵי וְשִׁשׁ לְעֵצָה חֲבֵם (שֶׁ יִצ' פ'י) חֲבֵם
לִי יִקְרָא מִצְוָה וְהָיָה שְׁפָתִים לִבֵּם (שֶׁ יִצ' ח') וְהַכֵּב
וְהָיָה שְׁנֵי הַפִּסִּים וְכִסִּיל הַפֶּךְ מִכָּאֵר וְחֻזֶּק
נִשְׁתָּה מִכָּאֵר מִכָּל מֵאֵד (תְּהִלָּה לִי י"ז) וְהָיָה

כִּכֵּל כִּי אֵיִל אֲשֶׁר חֲבֵם בְּפִסְקֹו אֵיִל
עֵמִי כִכֵּל אֵין לִי (§) רִיל אֵין לֹו כִּי צִרְכּוֹ
כִּכֵּל אֵין אֵינוֹ חֲסִיד דַּעַת לְגִמְרֵי כִי לִי
בְּמִקְדָּם הָיָה שֶׁכֵּל בְּעֵינִי וְכֵן בִּלְעֵד (שֶׁ
לִי ו') אֲשֶׁר הַחֻזֶּק כִּי שֶׁכֵּל וְהָיָה מִקְדָּמָה
בְּמִקְדָּא חֲרָה לִי בְּמִקְדָּם שֶׁכֵּל אוֹ בְּמִקְדָּם נֶפֶשׁ
לְפִי שֶׁהָיָה עֵקֶד דְּבָרָה וְכִיִּסֹו מִכָּל הָאֵיִלִּים
וְשִׁמְנוֹ הַשֶּׁכֵּל יוֹצֵא וְכֵן נִשְׁכַּלְתָּ לֹא שְׁמַחְתָּ אֵת
מִצְוָה ה' (שֶׁלֹא יִצ' י"ג) דַּעַת לְפִי שֶׁאֵין כִּי
שֶׁכֵּל נִדְּרָה כִּיִּסֹו לֹא שְׁמַחְתָּ מִצְוָה הַשֶּׁם, הַשֶּׁכֵּל
עֵשׂוֹ (נִחְלָשִׁית לִי לִי) הַשֶּׁכֵּל חֲמוּסִי (שֶׁלֹא
לִי לִי) וְכֵן חֲמוּסִי יִשְׁכַּל (יִשְׂרָאֵל ח' י"ג)
יִסְדֵּר חֲבֵם מִדְּבָר וְכֵן שֶׁכֵּל נֹא אֵת צִנְתָּ אֲחִיתִּפֶּל
ה' (שֶׁ ט' י"ז) פְּתִי נִקְדָּא מִי שֶׁאֵין לֹו
שׁוֹם דַּעַת בְּעֵלִים וְקִדְּבָה לְחֻזֶּק וְהָיָה פְּתִי
יִאֲמֵן לְכָל דְּבָר וְשִׁיּוֹם יִכָּן לְאֲשֶׁר (תְּהִלָּה לִי
ט' ו') שִׁיּוֹם רַחֵם וְנִשְׁתָּה חֲמוּסִי עֲבָדִי נֶעֱשֶׂה
(שֶׁ לִי י"ג) שִׁיּוֹם הַפֶּךְ פְּתִי וְכִיִּסֹו נִקְדָּא

(§) לְעֵינֵי חֲסִיד סֶה וְלִי שְׁתַּחֲוֶה כִי אֵיִל עֵמִי אֲחִי לֹא יִדְּבָר בְּכִלִּים חֲמוּסִי (יִתְחַלֵּל לִי לִי)
וְאֵיִל חֲמוּסִי מִכָּאֵר כִּי לִי (שֶׁ ט' לִי) רִיל וְכֵן.

יחנם פיו סדר להוציא כל רוח נקרא כסול וזה שמו אשר יקראו כל מכלי ודמיה וקול כסול סדר דברים (קבל ס' ז') כל רוח יוציא כסול (פסל כ"ט י"א) ראות איש חכם בעיניו תקף לכסול ממנו (ס' ל"ז י"ג) ר"ל שמסר כמאה וסופך כח וסרם עצמו בהספיל אצלו ושכניו ובעיניו חכם וזה מכלות גחל כי מי מביחו לזה יוצא ולהשתדל אפריו עד בלי די ופוציא דבר הוא כסול (ס' י"א י"ח) ר"ל המסר דבר שאינו צריך, לא יתפץ כסול מבוטא כי אם בהגלות לבו (ס' י"א ז').

משונע וסדנולל ענינם ארז ודמיה אפרו וסדנולל בדם (ס' לא י"ג) וכמאמר מן גת לעבדיו חסר משנעים אני כי המאמר את זה להשתנע עלי (ס' ל"ז) והענין בדם כי האנשים והחכמים והצדיקים אשר אבדו חכמתם וצדיקתם ועל מה שקרה אותם מן המקרים המוכיחים ואשר לא מוכיחם משתנעים ומשתחללים כמו המאמר שכלו על רב עשרו כאשר כי הענין יחולל חכם (קבל ז' ו') ועל המקרה דרע שיהיה וסרם אשר הציעו חיוק המקרים ורעות הצבת נבטת וסדנולל ויקסרו פלגות הלבו כל עמו כאשר והיות משנע מסרמה ענין אשר תראה (דעיס ל"ח ל"ג) לכל איש משנע וסדנולל (יחל' ל"ט ל"ז) או סדנולל יראה עצמו כחם דרע להציל מן אובדו ודמיה ענין דוד, הלא תראה כי משונע ומחולל הם באים על דבר לא שהיו מן מימי קדם ומעוררים לפי שהם פעולים נראה שעתה קראם מן ומחולל לא היו על הסף הנאת ושאר הצרכים בתחלה השער הם. שפסל.

שיום המושל בשל יתר מאוד מן המושל בשמות שאין בו דעת כלל נקרא פתי ועל כן אשר החכם המושל לזה לפתאים שמה (ס' ו' ד') ובינו פתאים שמה (ס' ח' כ') והער כי אין לפתאים שום דעת בעולם אפרו פתיות וכל ידעה מה (ס' ט' י"ג) הפתי אינו יודע להשיב על קו לאו רעל לאו קו ומודה כל אשר ישמע ויאמין כל דבר ויחשב וצמנע כמשיב והבטל כאפסר. בערך אין לו ידיעה בחכמה אך איננו פתי כל כך וכסול יס לו ידיעה ואין לו חכמה ר"ל כי חכם לא ידע הדבר השכלי והמסודי כי אם בחכמה למוד גחל וכבר חיסב והבטל ישמע וידע מה שלמחו אדם בלי חכמה ר"ל כי נוח הוא לדעת מה שישמע אך לא יבין דבר מתוך דבר אם לא יודיעוהו והוא סדר. לשפוט כאשר איש בעד לא ידע וכסול לא יבין את זאת (תכלס ל"ז ז') ר"ל איש בעד לא ידע הדבר הזה אם לא יודיעוהו פעמים רבות וכאשר יודיעוהו פעמים רבות (וכאשר יודיעוהו) יכירוהו בלבוש יבין מה שיסופר לו לא שיהיה בו דעת להודיע ולדעת אם יש בדבר והוא טוב או רע או שרע ויטביל איהו דבר גרם הדבר והוא לחיות ויטרם פניטו וכסול לא יבין את זאת פ' מצמו אך כאשר יודיעוהו הדבר הענין יבין אם הוא אפשר או במל נמצע או מוחיב ויטביל אם בא הענין והוא בסבת גורם והם ישנע גם כן בסבה ויכיר מה שרע דבר נמצא בו וזה הכלל בכסול כי לא נקרא מן פי אם על רב הדבר אשר בו ושאר לא

ש ע ר א ר ב ע ה ו ע ש ר י ם .

אל, לא, אין, כל, [אפס].

לא על מה שער ספדיו וצדו, ואמר להוציא לצואת הדבר למצו ולבטלו מהיות כמו שאמר אל תעלו כי אין ה' בקרבכם (מנצח י"ד מ"ג) אל נא אצו תרעו (מנצח י"ט ז') אל תתני פנות לך (ויסס ז' י"ח) אל תאכל

ארבעה אלה צריכים דבר נכון וזאת היא ככתבו כי אין ביניהם הפרש אחד וזהו אשר כלם נמצאים בתקן השון ויש אשר יחל בו האחד ולא יכשר וזהו, ונאמר כי אל לא נאמר בו. על פסוק הצווי רעל העתיד לבא

והחוקק גם כן במלח אין ומה שיתחבר אליה
 סן הכנויים כמו אינו ואינם ואינכם וחולתם.
 והחוקק במלח ולא היא כאשר ולא קם נבוא
 עוד בישראל במשה (דברים ג' י') ולא קם
 ולא וע (אסתר ה' ט') ודבר כזה והחוקק
 באין כאשר ואדם אין לעבד (מלכות ג' כ')
 והמתים אינם יודעים מאומה (קצ"ל ט' ה')
 אינכם שמים על לב (מלכי ג' ג') והחוקק
 שבין הלא והחוקק שחלוא מעין הצווי ולא
 חיה אלא כמו הצווי בשח ר"ל שכמו שפועל
 הצווי עתיד לעולם כן הלאו ולא יתכן דבור
 הצווי בלשון עבר וכן הלאו ואין חדד להבנות
 הצווי בספור כי הספור צריך לנשוא ונשוא
 הצווי מאמר שלם כאשר חתבאר בספרים
 המותחים לוח וכן הלאו גם כן לא יכנס בספור.
 והחוקק אינה כזה כי החוקק חבנם בספור
 וחוקק בזמן עבר ועתיד ובינוני זה כלו
 סבאר פנצוס כשיוכן. כל לא נמצא כי
 אם כמות ובעבר לא בכוון. הלא נמצא כי
 השאלה, והראיה מה שאמר כל אסוף נסכיהם
 שם וכל אשא את ספרותם על שפתי (תלמיס
 ס"ו ז') וכל יאמרו ללכם כל רשתם וכתבי
 (השג' ז' ג') וכל יאמר שכן חילתי (סעי' ג'
 כ"ד) כל חלך בו אני שים (ס' ל"א) כל
 חזקו כן חרנם (ס' ל"ג) אף כל נפשו אף
 כל דעו אף כל שרש בארץ גזנם (ס' מ' ל"ד)
 וכל ידעת שפתי דעת (מל' י"ד ז') ולבו כל
 עמך (ס' ל"ג ז') הכותי כל חילתי הלמוני כל
 ידעתי (ס' ל"ג ל"ס) ופעמים יחסיפו בו הילד
 אמרו בלי מטיח בשפן (כ"ג א' ל"א) עד בלי
 השאר לו שריד (*) על בלי הצי לו כי
 כזה הוא (מלכות ל"א ל"א) מכלי באי פושד
 (איס' א' ד') וככלם לא יתחברו כנויים כמו
 באין שיאמר אינך אינני ואינו וזולת זה ולפעמים
 יחסיפו תליו עם ילד והנה אמרו לבלתי נתן
 דע (מלכות ל"ח ט') לבלתי בא אל הערץ
 (מלכות ל"ג ט') ויתחברו גם כן בו הכנויים

סמנו נא (סעי' י"ג ט') אל בני כי לוא סוכה
 הסמנו (ל"א ג' כ"ד) ויאמר אל לפעם
 הסבר וחתולת, אל תדעי בנפשך להמלט
 (אסתר ד' י"ג) ולא יאמר אל למענה השאלה
 כמו שיאמר ל"א כאשר חסכן הסכנתי לעשות
 לך כה ויאמר לא (מלכות כ"ג ז') וגם לא
 נמצא בשווי הדבר למענה הלכתי כי היא מלת
 והחוקק והחוקקה כמו לא תשא שמש שוא
 (שמות כ"ג א') לא תעשוק כן (דברים י"ג ד')
 לא תחמד (שמות כ' י"ד) תמצא במענה השאלה
 כאשר הכריזו תמצא בדבר ספורי והגדי, לא
 טוב אנכי מאסתי (מ"א י"ט ד') לא סוכה
 הצגה אשר יעץ אחיזיפל בפנם הזאת (כ"ג
 י"ז ז') לא אכלתי באני סמנו (דברים כ"ו י"ד)
 לא אתן לכם מארצם עד שדרך כף רגל (ס'
 ג' ה') לא לנו ה' לא לנו (תלמיס קט"ו א')
 וכאשר תחסיפו חוליו במלח לא, חיה ענינה
 וזה נכון והכתי כאשר ולא ילך נא אהנו
 אפנו (כ"ג י"ג ל"ו) הלא יתן נא לעבדך פשא
 צמר פריים ארסה (מ"ב כ' י"ז) ר"ל ארץ שאין
 רצוץ לקחת הכסף מידי אני אף סמך באמת
 פשא צמר פריים ארסה וכן מלת ה' לא איננה
 וחוקק כי אם בידור ודבר האמתו והוא אמרו
 הלאו כי מסוך ה' על נחלתו לעיד (ל"א י'
 א') והלא הוא סוכה בני עמון (דברים ג' י"א).
 א"ץ נמצא בספור דברים לבד כאשר אין נו
 חלק בדרך (כ"ג כ' א') כי אין ה' בקרבכם
 (מלכות י"ד מ"ז) כי אין ואיש בביתו (תלמיס
 ז' י"ט) אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא
 יחטא (קצ"ל ז' כ') הלא יאמר אין במענה
 השאלה כמו שיאמר לא ולא נמצא בצווי
 המגישה והבטלה על הדבר, לא יאמר אין
 תאכלו כמו לא תאכלו (מלכות ג' א') אין
 תעלו כמו אל תעלו (מלכות י"ד מ"ז) וכן
 כתב דרב בספר המצות בעיקר השמיני (הוא)
 שאין ראוי למנות החוקק עם הלאו, העברים
 יחזיקו במלח לא בעצמה אשר בה יחדיו

(*) אינו נקרא כי אם עד בלתי השאר לו שריד (מלכות ל"א כ"ס) והדשו ל"ל מכלי השאר
 לו (דברים כ"ח כ"ס) או ל"ל נחשלים כנאס ל"ג נחשמת תליו.

משפט, אי האפטי ענד (סס מ'ז ח') ענינו אי
מין ענד כמו כל אפטי ארץ (תכלס מ'ז ח') פיל
קנות הארץ ופנותיה ודחוקות והוא משל על
המלכים התקופים אבל אפס כי עז הגם (ממנד
יג כ'ח) ואפס את הדבר אשר ארבי אליך (סס
ל'ג ל'ט) ענינם קיום הדבר ואמתתו כאלו אפס
אך כי עז הגם אז אך את הדבר וענין אפס
כקק (מלכות מ'ז מ'ז) אפס המין (סעי' מ'ז ד')
אפס ערץ (סס ל'ט כ') האפס לנצח חסד (תכלס
מ'ז ט') שהם פועלים חולפים על דרך זמן
כתפוז שכן (דעיס ל'ג י'ג) ענינם הבריחה
והעדר וכן וכל סריה ידוואפס (סעי' ל'ג י'ג)
שהוא שם ענינו ידיו לבריחה וישובו יאין.

כמו בלחו בלחם רעני בלחי מבואר בחלק
הבילת בשער הנשידי ויש אל שענינו כמו אן
הוא אל פשטתם הידם (מל' ל'ז י') ודראה
המטנה על נגב יהודה ועל נגב והדומה (סס)
ואין הערש ארד כעידתם כי אם והערש אשר
הערשנו. אפס ענינו כמו אין באמרו באפס
ענינו תבכה אש (מל' כ'ז כ') (הענינים) ריל
מהער הענינים כאלו אפס באין ענינים, עד אפס
מקום (סעי' כ' ח') שיעורו עד הקצה אשר
אין שם מקום וכן אפס אלהים (סס מ'ט י'ז)
אין אלהים בלעדי אבל דאפס עוד איש לבית
שאל (ל'ג ט' ג') כמו הלא כלומר ויש עוד,
ואשר באפס עסק (סעי' ל'ג ד') בזנב בלא

ש ע ר ח מ ש ה ו ע ש ר י ם .

אוצר, אפס, פנולה, ננו.

כל המצטר אל בית האוצר (מל'כ ג' י')
אוצר כל כלי חמה (הכסע י'ג מ'ז) ומה
שיוקח מכל כלי חמה ויהיה חפץ בעליו
להצניע ואשר תכבד מכל הוא פנולה כי
פנולה שם תבוב כתרנופס כמו שפ' ריש הייחוס
לי פנולה מכל העמים כי לי כל הארץ (שנות
י'ט כ') פנולה אוצר תבוב כתרנופס וכמו
וסנולת מלכים (קל'ט ג' ח') כלי יקד ואבנים
סובות שהמלכים גתוין כן אתם פנולה מכל
העמים ולא תאמרו אתם לבדכם שלי ואין
אדירים עמכם ומה יש לי עוד שתרוא תחתכם
נזכרת כילי כל הארץ והם בצניי ולפני אעין בלום,
וקרא ישראל פנולה אצל כל העמים לפי שהם
פועלים מהם כאמרו לא מרבכם מכל העמים
חשק ה' בכם (דעיס ז' ו') על כן אמרתי
כי מלת פנולה שם דבר פועל נחמד מוצנע
ושמור לזהפאר בו כמו האבנים היקרות
הנמצאות אצל המלכים והשרים והדומה לו.
(*) גנוי חמלך (אל'ט ג' ט') הם אוצרות
וכמו ארץ גנוי חמלך (עמס ז' ח') והגלן

הסמנתנו כי לשון אפס לא נמצא כי אם על
סובה כמו שאמר יצו ה' אתך את הברכה
באספקד (דעיס ל'ח ח') וימלאו אספקד שבע
(מל' ג' י') ואוצר נמצא בסוב אמרו ופתח
ה' לך את אוצרו השב (דעיס כ'ח י'ג)
הביאו את כל המצטר אל בית האוצר (מל'כ
ג' י') אוצר כלי חמה (הכסע י'ג מ'ז) ונמצא
על רע מה שאמר לא יועילו אוצרות רע
(מל' ג' ג') פתח ה' את אוצרו וינצח את
כלי זכמו (ימ' ג' ל'ט) והאצרים חמס ושר
בארצותיהם (עמס ג' י') עוד האש בית רע
אצרות רע ואיפת רוח זנומה (מיסד ז' י')
בית האוצר (מל'כ ג' י') ומגורות אפס לא מצאנו
פנול פועל ושום דבר פנולה כי אם שם
לכ כמו שנמצא מגורת אוצר, האצרים חמס
ושר (עמס ג' י') ואשר אוצר אבתך (מ'כ' ל' יו').
סנול, הוא שם הדבר היקד המוצנע לרב יקרתו
ולגל מנולתו האוצר חמס נעשו מרבדים גדולים
זרבים לא מהפזולנים במעלה כמו שתרואה
וימלאו אספקד שבע (מל' ג' י') הביאו את

(*) לפעיל חסר כה כחחלה ול'ל : ננן כמו וכו'.

גבלת זמן ובגדו ברזים (יחזקאל כ"ז כ"ד) וזאת נודע מאד במצא במקום אחר (*) ובכל חסדא לא נמצא מסגנון יחיד כי אם רבים וזמקד לא מוכרת האפשר שהיא מלה מלשון פירט כמו שכתב אבן עזרא בפירושו מלה

אסתר על מלה חרותמים ואסתרונים וזמקדנים סמוך ואסתר ואסתר כי אלה השמות וחללה וזמקדנים במגלה הם פרטים לא עבריים ומסגנון לא נמצא פהל ופועל-דמות כגון כמו שנמצא במגלה אסתר.

ש ע ר ש ש ה ו ע ש ר י ם .

אד, עב, ענן.

אד פירש בו אבן גנאח מה שיש לנו בו רי לבדו ודעיהל מן השרץ (מלכות ז' ו') הוא ודכל העולה מן השרץ ומגביה עצמו כעשן וכאשר עלה מאד מאד נפוח ומקט ומסס במים ומצא בו לחות ואחור ודכל נקרא אד וכן ידק מסר לאד (לית לו ל"ו) וכל זה השתנה נקרא הצער ודעיהל אד באשר הוא אד לעל (ס' ל"ז ז') גם אני באידכם אשחק (מל' א' ל"ו) יקדוטי ביום אדיר (תלס' י"ח י"ט) ביום אדיר (פועל' א' י"ג) כי קרוב הם אדיר (דעיס' ל"ז ל"ט) נגד מן השורש הזה

לפי שהצער ודעיהל הם כדכל הענן ודחשק לכסות בעליהם ולא יקרא אד כי אם הכולה מן השרץ מאשר אסר האד יעלה מן השרץ, (מלכות ז' ו'). עב הוא הענן העב מאד מאד וכן פרטי ל"ל בעב הענן (שמות י"ט ט') במעבה הענן ודעיהל שרל וכן אסר עוד חשק ענן ושרל (דעיס' ד' י"ח) שרל הוא עב הענן שנאמר לו וזה אבני בא אליך בעב הענן (שמות י"ט ט') וכן הוא מחשק יותר מענן מפני שהעב שוחה דמים מן הים ודעיהל קד ודחשק המים והם ומזקד עצמו בשפכו מיםיו.

ש ע ר ש ב ע ה ו ע ש ר י ם .

אביון, עני, רל, מסכן, רש, סך, דך.

אביון נקרא העשיר החטאה לפי שהוא נבד משרש אבה וכאשר לא ידעל אביון (דעיס' ט"ו י"ח) כי לא יהיה בק אביון (ס' ט"ו ד') רצה לומר מנאה חושק למה שאין לו ופעמים רבות ימאה העשיר לדבר שאין לו וגם הוא קרא אביון אבל חסר והוא על המנאה והוא רוב העשירים ובעלי כסין יקראו אביונים לפי שסבתנו זאת רצו ל"י שהם מנאים ודחשקים יותר מאשר להם ומן הענין הזה חסר ואביונות (קטל' י"ז כ') פ"י המלה והיא ודכל הענין הוא כגוי לשפלה. עני יקרא הענינה ודחשק מנאלות והמנכות לא שיהיה רש חסר כאשר

כי יחיד ועני אני (תלס' כ"ט ט"ו) ואני עני וכאב (ס' ט"ט ל') עני אני ודעיהל מסר (ס' ט"ו ט"ו) ר"ל פועלה מנכות וכן נגלה העני במתיכם (סע' ג' י"ח) ענת בדרך כתי (תלס' ק"ז כ"ד) עניתי בצום נפשי (ס' ל"ט י"ג) וגם דחשק ודחשק נקרא עני כאשר כי עני הוא חליו והוא נשא את נפשו (דעיס' כ"ד ט"ו) והוא פרט לדעיהל ולענין שדחשק חסר חסר בית (סע' ל"ח ז') חסר ארש עני הוא לא תשכב בעבמו (דעיס' כ"ד י"ג). דך קרוב ענינו לענין עני לפי שמצאנו דל שחפצו לומר חלה והוא מדע אהה כבה דל כן חסדך

(*) פ"ז י"ח א' וכל' י' ז'

שאין לו שום דבר והוא חסר כל טוב כמו
שאמר חרש אין כל כי אם כבשה (כ"ז י"ז
'נ') הוצרך לומר כי אם כבשה לפי שאמר
מתחלה חרש אין כל ורש הפך עמיד כמו
שאמר ראש וצפר אל תתן לי המריפני לחם
חקי (כס"ז ל' ח') בקט מלת הנותן רע וטוב
לכל יפליג לחת לו רב המטוב פן ישמן
ויבעט ולא יפליג עליו רע פן יצטרך להתעסק
למרות איד פרנסתו האם לא יספיק יגב
ויצא מן הדת ויתבטל ממצות הבורא ית' מר
הצרכו להשתלל לשפך צרכו באשר פן אשכח
ובחשתי ואמרתיו מי ה' ופן אירש וגבתי
ותפשתי שם אלהי (ש"ס). כך שם האדם
אשר יצטרך לדבר גדול ואין לו אותו דבר אך
יש לו עד פחות ממנו והשד הגאמן האם מק
הוא מפרק (ויקרא ל"ז ח') בלי אין ערכו
שלם ויש לו קצת ערכו וזה יצו שם מק
כאשר אין לו כל הצריך וכן וכי ימוך אחד
ומטה יד עמך (ש"ס ל"ז ל"ט) וכי ימוך אחד
עמך וגמור לך (ש"ס ל"ט) כי ימוך אחד ומר
מאחורו (ש"ס ל"ט). דך נקרא אף הצעיר
ובעל נבטים כאשר ידוע בחללים באמור וז'
הפך דכא והלי (שפ"ז ל"ז י') לא דכא עד
היום הזה (יחז"ל מ"ד י') פצות דכא [לא
דכא] (דנ"ט ל"ז ז') לשון שקר ישנה דכא
(מכ"ז ל"ז כ"ט) ואת דכא ושל רוח (שפ"ז
ל"ז ס"ז) ואת דכא רוח יחשי (תכ"ט ל"ז
י"ט) כי דך נגזר מנצח או דכו במדבר (מנ"ט
ל"ז ח') והמזכר במדברת הצנוני והלחול אפשר
שגם הוא יקרא ומכא (תכ"ט ל"ז י"ט).

(כ"ז י"ז י') כלומר חולה ודומה לזה מילה
יבצני (שפ"ז ל"ז י"ז) אשר קפחתי כארץ חיי
(ש"ס) פ"י מרחמי חיי כאשר יסוד הארץ לארץ
או לחודד הצגר מן המגד כשמשלים אריותו
דומה מהירות מעשה חייו למהירות מעשה
אורג בפעולה הזאת ואמר אחרי זאת כן מילה
יבצני מרחי זה ישרים ימי חיי ר"ל מן
החלי הזה יפחתי ולא אחזק ממנו אחד כן
אמר מיום עד לילה תשלימי (ש"ס) כבר
השלמתי ימי הלילי והשלמתי ימי חיי ויש וז'
שצני רש וחסר הוא אל תגזל דל כי דל
הוא (מכ"ז ל"ז כ"ט) וכן לא תשא פני דל
(ויקרא י"ט ס"ז) וידל ישראל (שפ"ט י' ו')
לפי שהיו משחיתין שריהם וברמיהם כמו שאמר
הזה אם ארץ ישראל ועלה וג' וידל ישראל
(ש"ס ג'—ח') דלתי ולי יחשי (תכ"ט ל"ז
ו'). מסכן שם אדם וזקן והחלוש אמר
בוקע עצים יסכן בם (שפ"ז י"ט) כלומר יזקק
בהם והוא מושב על מאמר מטיע אכנים יעצב
בהם (ש"ס) וזה דומה לאמרם לחולה מסכן כמו
שאמר זל (חולץ ע"ס ז') חלטה כ' שמעון
[שחור] במסכן ובתרומת מעשר ונקרא החולה
מסכן לפי חולשתו וזקן מחליו וכן ובחמה
הזקת והקדבה למות נקראת מסוכנת כאשר
(ש"ס ל"ז ז') היכי דמיה מסוכנת אמר רב
יהודה אמר שמואל כל שמעמיד אשה ואינה
עומדת וזל כן נקרא הצני חרש מסכן בעבור
חולשת צניו ונאמר על הצני חרש והזק
והחלישה ארץ אשר לא מסוכנת תאכל בה
לחם (דנ"ט ח' ט'). רש הוא הפחות ממלך

ש ע ר ש מ נ ה ו ע ש ר י ם .

אוב, ידעוני.

אוב כבר נחלק חכמי התלמוד בביאורו ואמר
הפרקים ומבין אגלי ידיו, ידעוני זה המניח עצם
ידע בפיו והוא מדבר פאלי, והם היודעים האמת
(סנהדרין כ"ט ז') וגו' רבן כעל אוב זה המדבר מבין

ש ע ר ת ש ע ה ו ע ש ר י ם .

אבום, אוריה.

אבום נקרא מקום אכילה והמזר באמור
המזר אבום בעלי (שפ"ז ו' ז') ומקום אכילה

חסור באמרו באין אלפים אבות כי (תג' י"ד
ל') כלומר בהעדר הבק מן אבילותו נקי שאינו
מלובד או ירצה לומר כי ריקן שאין בו
כלום מסור אבות וטנא בו (ס' ט"ו י"ז)
לפי שמתפסם במקום אבילותו נקרא המקום
זהו אבות. שם מקום אבילות הנפשות ג"כ
נקרא אבות כאמרו וברבים אבותם (ח"ל כ'
ג') כלומר מפותמים במקום אבילותם וליהלם

לא יקרא מקום אבילות כל אלה אודיה כי אם
אבות ולא יקרא מקום אבילות המוס כי אם אודיה
לא אבות כאמרו אודיה מוסים (ס' ו') וענין אודיה
נקבים שהמוסות נהגים שם ראשיתם לאלל כמו
ועל מאות צפוני (שע' י"ג ח') שענינו חור
וכמו על כן בארים בבזו ח' (ס' ל"ד ט"ו) ואבן
גנא ח פ"י אבות אצור תבואה או אצור סגם
כאמרו פתרו מאבסיה (ימ"י כ' כ"ו).

ש ע ר ש ל ש י מ.

אין, אין, איפוא, אוד, איה.

ש ע ר ש ל ש י מ ו א ח ד.

אך, למה, מדוע.

בחזי ראשי שני השטים האלה פה לפי
שהם עניי השאלה המוריד בביאורם לפי מה
שמצאתי מהם בדברי החכמים וכפי כח סבתי
עליהם ויצרכו זה לזה בענין השאלה האם
אנים שנים כי השער הראשון שאלה על מקום
השני שאלה על הדבר באי זה דרך הוא
ואחד אשר אבאר הקדשה אצט ברם אפשר כל
אחד לצננו האפריס והאבאר איש על דגלו
באותה, אמרו החכמים כי מלת מי הטיעור
שיחיה השאלה על מי שיש לו דעת ומלת
מה שאלה על מה שאין לו דעת ואיך
שאלה על הענין, למה שאלה דעת אמתות.
כל שאלה לא תוכל להבאר אם לא בארבע
אותות, הם אם מה איך למה כלומר תחלת
השאלה יסאל האדם אם רוצה לשאל אם יש
לחברו דבר בידו ויענה השאלה וכן ויסאל
השואל מה כלומר מה הוא הדבר אשר לך
בדרך כענין מה זה בידך ויאמר משה (שמות
ל' ג') ויסאל עוד איך, אך נעשה המטה
הוא ויענה נקב מן האילן ותאדוהו במחנה
עד היותו כזה ויסאל על זה לסוף הבאר
למה כלומר למה נעשה כן וישיב לא וימל

להצעות על דרך אחרת מן המעט הזה, שאם
לא נעשה כן היה כך וכך או אם ירצה לומר
למה על מה נעשה ומה בצע ותחלתו בעשיתו
וכו ישיב ויאמר נעשה להשען עליו תחלות
עליו כל כלי ועל זה הדרך כל עניי השאלה
באלה האותות הארבע אם מה איך ולמה
ועוד ממלת השאלה על מי שיש לו דעת מלת
אי ושואלים בה על מקום כמו אי תכל אחד
(גמ' ל' ט') ופנמים יסופו בו הלא כמו איה
הששים (ס' י"ט כ') וכבר חברו אליו חבוי
כאמרו ויאמר לו איכה (ס' ג' ט') ויאמר אל
בתי ואין (שמות ז' כ') אים אפוא חכמך
(שע' י"ג ח') ויש ששואלים באי על זולת
מקום בענין אך אמרו אי לזאת אסלך לך
(ימ"י כ' ז') ומאותות השאלה באפוא על
ותכונה הדבר כמו איפה הששים אשר
חרגם מבדור (שפטים ח' י"ח) רצה לשאל
מה דמותם ומה צורתם ותאמר ודעת תשובתם
כמך כמזהם אשר כתאר פני המלך (ס' ו') ויש
שהיה במקום שנה והוא איה איפוא פך
(ס' ט' י"ח) אים אפוא חכמך (שע' י"ג ח')
(ג') איה מלך אפוא (ס' כ' י"ג ח') והפער

אצ"פ שטיגט שאלה אמרו וצננו לא נר מה
נעבר (שמות י' כ"ו) כלומר איך נעבר, מה
האנשים האלה (יכנס ד' ל"א) שאלה על
הדבר מה החלום הזה (עלמית ל"ו י') שאלת
נצרה ותוכחת ומה לא תשא פשעי (איו"ז
כ"א) שאלת מתוכח ויש שמוספים כ"ף
על מלת מה ושואלים בה על הזמן ועל כל
הדבר שימנה כמו שאמרו החכמים כמה, שם
תקדשו שהוא כל דבר שיושר כלו בחלק
ממנו במספר הדק והשמה והגוף והזמן ובמקום
והמאמרים כמה איך ודחוקים והקצוות וכמה
ידבק וכל אלה נחלקים לשני מיתין כמה נחשב
וכמה מיוחד, וחוקקו הכמה המתבקש שהוא כל
מה שיונה באמצעותו גבול וחבליה יתקבצו
אליו שני חלקיו אשר משני צדי הגבול המונה,
וחקקו הכמה המיוחד שהוא מה שאי אפשר
שיונה באמצעותו דבר ממנו שיוסם תכלית
משתתפת לשני חלקיו אשר סביב התכלית
ההוא, ועל הדרך והצורה לשאלת הזמן ודחוק
כמה ימי שני חיד (עלמית מ"ו ח') עד כמה
פעמים אני משביעך (מ"א כ"ב ט"ו) כאשר
עשיתי זה כמה ויש שמוספים המפיד על מה
ושואלים בו על מלת הדבר כמו למה דרשתי
לעם הזה למה זה שליחתי (שמות ס' כ"ג)
למה דרשתי לעבדך ולמה לא מצאתי חן בעיניך
(צמדנר י"א י"א) למה זה יצאנו ממצרים (ס'
כ') למה הציתו עבדך (ש"ז י"ד י"א) למה
תריעני רע (מייס ד' ט') ויש שהיה לכאוב
הלחצון לא שאלת עלת הדבר כאמרו למה
ה' יחידה אנך בעמך (שמות ל"ב י"א) אין זאת
שאלה על מלת הדבר ושאף וחקקו הגבול כי
ידעה העלה והיה כי ידעך על המרי אבל
הוא כאדם הכואב ומתחנן בצערו וכמרו למה
ה' אלהי ישראל היתה זאת בישראל (שפטיס
ל"א נ') למה ה' תאנף בנו (§) למה ה' תגמר
בדחוק (תגליס י' א') למה נחננו למשכה

שהיה השתנות כתיבת השמות לדב השתנות
הענין להפלה ולחמה אך הלשון אשר ויש
ששואלים על מקום נוסא נשאל בלשון איכה
כמו איכה תרעה איכה תרכיץ (ש"ס א' ו')
וממנו כחולם איכה לכו חצו איכה, הוא (מ"ב
ו' י"ג) (*) כמו איצחא ויש ששואלים באיכה
על הענין כמו איכה תאמרו חכמים אצננו
(יתמי ח' ח') ויש שיכפלו רב"ף לנחך
ויאמרו איכבה אוכל וראיתי (אסר ח' ו')
איכבה אלכשנה (ש"ס ה' נ') איכבה אכפס
(ס) והענין במלה הזאת איך כמו איך איך
רשע שאל והרגני (ש"א ט"ו ז') ואיך אעשה
דרעה הגולה הזאת וחמאתי לאלהים (עלמית
ל"ט ט') על דרך ההפלה והחמה הגבול כאשר
נאמר עוד להפלה ולהגלות המספר איכה
ישנה בדי (איס א' א') איכה יעני באפן (ס'
ז' א') איכה יועם חזב (ס' ד' א') איכה
היתה לזונה (ספ"י א' ל"א) וכבר הוסיפה א"ף
איך בה"א כאשר ודק יוכל עבר אצני זה
(דמיל י' י"ו) וממלות השאלה אן שאלה על
מקום כמו אן הכתם (ש"א י' י"ג) ומוסיפים
עליו הלא אנה אנחנו עלים (דמייס א' כ"ח)
גם הוא שאלה על מקום, ויש ששואלים בו על
הזמן או על מקום כאמרו עד אן תמלל אלה
(איו"ז ס' ז') עד אנה מאנתם (שמות י"ז כ"ח)
והם אָלָן ושואלים על מקום מאין אתם
(נחלמית כ"ס ד') מאין באתם (ס' מ"ז ו')
מאין לי בשר (צמדנר י"א כ"ג) ומדמ אָלָן
ושואלים על מקום, או פשטתם היום (ש"א כ"ז
י') ומדמ שתדע שאלה בו כוללת כמו מה,
מה אמרו (מ"ב כ' י"ד) מה עשה לך העם
הזה (שמות ל"ב כ"א) מה לך מה (מ"א י"ט ט')
מה היה הדבר (ש"א ד' ט"ו) מה ארדית ואלה
(דמיל י"ב ח'), ואמרו (לדמ) בשאלה על הענין,
ויאמרו לדמ ארדית מה אתם (שפטיס י"ח ח')
כלומר איך אתם וממה שהיה בענין איך

(*) ס' ככננו ע"ל וקרי איכו.

(§) ככננו ס' כ' מלא נמקל כי אם עד מה ח' תאנף (תגליס מ"ט ו') או העלמם תאנף בנו
(ס' פ"ב ו') או תלא תאנף בנו עד כלה (עמל ט' י"ד).

כסרם הגיעו אליו שואלו מרחוק מה כפיך כסוב
או זולתו לפי שיש תשובה קטנה לשאלה הזאת
כלי כפור הכל במענה טוב וכן היו דברי נצמי
עם רות בטאליה מי את כלומר מה עשית ורות
לא ידעה להבין אשר קרה אותה ולא השיבה
מענה קצר והגידה לה כל אשר עשה לה הארס
יש מי שהוא כפור לא טאליה כמו לא נורע
מי הכרו (דעיס ל'א ח') וגם מלות השאלה אצ'פ
שאננס צריכים לנו בזה אבארם ואמר כי פצמים
אשר ישאלו בהיא שאלה כוללת על ישות הדבר
ושהותו היש את לבבך ישר (ח'ג י' טו') יל
אם הוא נמצא כן, האתה זה עבר ישראל (סס
ח' י' יח) המקרא אתה לי (נמדנר י'א ל'ט)
הלדנני אתה אמר (שמות ז' יד) וכאשר ישאלו
בה'א על אשר מטני דברים יבא כסוף השאלה
הראשונה אם כמו הדב רב עם ישראל אם נלחם
נלחם במ (שטטס י'א ל'ה) היש כהבלי הגוים
מגשמים ואם השמים יתנו רביבים (דמ' י'ד
ל'ג) העבר ישראל אם יליד בית הוא (סס ז'
י'ד) הדיחה זאת בישיכם ואם בימי אבותיכם
(י'א ח' ז') האנכי ידית את כל הצם הזה
אם אנכי ילחתי (נמדנר י'א י'ג) הצאן ובקר
ישחז להם ומצא להם אם את כל דגי הים
(סס ל'ג) ואפשר שיפילו מכמה הדברים האלה
אם וימירוה [בה'א] השאלה כאמרו החוק הוא
דפה (סס י'ג י'ח) אבל אם ישאלו בה'א על
דבר אחד לכדו לא יהיה בשאלה אם כאשר
קדם באדו בה'א השאלה ופעמים ישאלו בה'א
לתוכחת וגערה והכלמה אמרו המן הצנץ אשר
צויתך (נחלסית ז' י'א) המלך תמלך עלינו
(סס ל'ז ח') הבוא נבוא אני ואמך (סס י'
דמ'פד נוי אלהים (דמ' ז' י'א) הסוב לך כי
תצסק (ליוז י'ג) הסוב טוב אתה מבלק בן צפור
(שטטס י'א ל'ה) האתה הארס אשר דברת
אל האשה (סס י'ג י'א) הזאת הציר שיאמרו
כלילת יפי (ל'סס ז' טו') על דרך ההפליאה
והתמה ויש שיסאלו בכי אמרו כי יאמר
מנשה לעשהו לא עשני (ל'סעי' כס טו')
כלומר הנהיה כדבר הזה וכבר הוסיף והיא

למה פרצת נדחיה ואיזה כל עברי דרך (תגל'ס
פ' י'ג) כל אלה (*) אינם שאלת הגלח אך דברי
הארס הבואב והמתנצן אשר נסבר לבו לנאביו
ומאזחות השאלה מלת מתי לשאל עליומן העתיד
או על זמן התולף ואשר היה כבר כמו עד מתי
תתחמקן (דמ'י' ל'א ל'ג) עד מתי מאנת (שמות
י' ג') למתי אתה לך (סס ח' ס') מתי אקום
ומדד ירב (ליוז י' ד') וכל מלת מתי אשר לפנייה
עד מורה שאלה מה שעבר והווה וחוללה מתי
לבד אשר הוא בלי אות מבריל כמו מתי אעשה
גם אנכי לביתי (נחלסית ז' ל') מורה שאלה
הזמן העתיד וממלת השאלה מי לשאול על מי
שיש לו דעת כמו מי אתם ופאק תבאו (י'אסס
ט' ח') בת מי את (נחלסית ל'ז ל'ג) מי לה' אלי
(שמות ל'ג ל'ג) מי זאת הצסקפה (ל'ס'ו י' י') מי
את (רות ג' ט') ויש שיסאלו במי על מה שאין בו
דעת וכמו מי פשע יצקב (מיסס ח' ס') ופי
כמות יהודה (סס) מי לך כל המתנה הזאת אשר
פגשתי (נחלסית ל'ז ח') שאלה על הצאן והבקר
מי סמך לארס סר ושפס (שמות ז' י'ד) מי
שפך כי יבא דרביך ובבנתך (שטטס י'ג י'ז)
במקום מה כמו ויאמר אליו מה סמך (נחלסית
ל'ג ל'ט) מי את ותיארא מאגוס ימות (ל'סז'
ל'א י'ג) כלומר מה לך אשר תירא מאגוס
שאריתו למות וסואלים במלת מי על הצנץ אמרו
מי את בתי (רות ג' טו') הצנץ אי זה צנץ את
בו והוא במקום מה כאשר נאמר ויאמרו להם
אחיהם מה אתם (שטטס י'ח ח') היאך אתם
אם שלושכם טוב ולא יכשר לומר כי סגם מי
את בתי מאן את כלומר אי זו אשה את שהיה
מי את שאלה לדעתה ולהבירה כי לא יתכן
לפרש אי זו אשה את לומר כי נצמי לא היתה
מכרת רות כללה ממנם בואה כסרם יכיר איש
את רעו לפי שלא אמרה בתי אלא א'כ הבירה
אותה ודאיה על זה הסבתה אותה וספור דבריה
במה שארע לה ותגר להמותה אשר עשה לה
הארס ולא עתה אנכי רות אך תבא אשר שמעה
נצמי קל רגלי רות שאלה מי את כיצד עשית
מנשך כאשר המקרא שמועה מפיו שלוחו ובבואו
(*) למה נתתו למשסה לא מלא נחלך.

לוחק בחבת (חזק מ' לים) ואמר המלך שלום
לנשי לאבשלום (ש'ג י'ח לים) כמו השלום
הרביעו כי תועבה עשה (דמ' ו' ע"ו) ויש
ששואלין ב'ת' במקום ה'א' השאלה כמו שאמר
הן היתה כזאת (ס' ג' י') הן נובח את תועבת
פגמים לעיניהם ולא יסקלנו (שמות ח' כ"ג)
ופעמים יכירו היא השאלה על מלת לא לקיום
הדבר ואמתו כמו הלא אחיך רעים בשכם (ג'א"ש'
ל' י"ג) הלא הוא סבת בני עמק (דברים ג' י"א)
הלא איד לעול (חזק לא ג') הלא כי משחק ה'
(ש"א י' א') ויש שהיה להורות ולהזהיר הלא
יראתך כמלתך (חזק ד' ו') וסאר ארכו עניני
מלות השאלה ואין לנו מקום פה לבארם ולפרשם
והחכם אשר לו הרקמה והרצף מאד בדם :

ב' כי לשאלה אשר הכי אפתי הבו לי (חזק
ו' ל'ג) הכי יש עוד אשר נחצי לבית שגול
(ש"ג ס' א') כלומר תמצא עוד פשרו וממנו
לאמת הדבר הכי אודי אתה (ג'א"ש' ל'ס ע"ו)
הכי קרא שמו יעקב (ס' ל'ו ל'ו) ח"ש פ'ו
כלשון תימה והפלא וכי מפני שאני אתה
תעברו וגם ובאמת לא נבון לעשות כן ואולי
בדרכם מקומות יחסרו מלות השאלה כמו באמרו
אחרי אשר הורד (ש"א ל' ח') ויחדו זקני
יתודה לקראתו ויאמר שלם ברוך (ס' י' ד')
בתפלות השלום בחסות ה'א' השאלה אתה זה
בני עשו (ג'א"ש' ל'ו ל'ד) אתה שנה תעשה
מלוכה על ישראל (מ"א כ"א ו') כי שנה לא
רבתה מכה בבלשנים (ש"א י"ד ל') תמסך

ע ת ה נ ש ו ב ל כ ו נ ת ה ש ע ר ה ש ל ש י ם .

אן, איפוא, איה, אוד, אין.

הוא מקום מיוחד לו כלומר הסמכים המקומים
אותו מאריך או מוולחו וכל אחד מן השמרים
הוא מקום כולל לו הולולחו ויש אן שהפשו
לומר זמן כמה שאמר עד אן תמלל אלה (חזק
ח' ג') כמו אפי עד מתי חקף בזה הוסיפו ולא
באמרו עד אנה יאצני (ג'א"ש' י"ח ל'א) כלומר
עד מתי ויש אנה שהחפץ בו הנה ופה והוא
אמר לא ה'ך עבדך אנה ואנה (מ"ג ט' כ"ט)
לא הנה ולא הנה וכן הלא תצא משם אנה
אנה (ס' א' ג' ל'ו) והענין הזה לא ימצא כי
אם בכלל כמו אנה ואנה וכאשר תמצא אנה
כלא (אנה) ואנה (כלי אנה) לא יהיה ענינו כי
אם כאשר משני ענינים הראשונים אבל לדעת
הפילוסופים וחכמי השכל אשר אמרו כי יש
לגוף אנה ראשון מיוחד לו לבדו ואנות רבות
משותפות בלילות אותו וחולתו כמו שבארנו
דבריהם בתחלת השער לפי סברתם גם אלה
אנה ואנה יהיה ענינם כענין כל אנה וכל מקום
אשר יכפול לומר אנה ואנה ענינם כמו הראות
המשותפות הכוללות הגוף וחולתו. **איפוא**
הסכימו כלם כי הוא שאלות מקום נושא עליה
האדם או הדבר אשר ישאלו עליו איפוא והוא

כבר פירשו המדקדקים כאמרו **אן** ה'לסם
(ש"א י' י"ג) שאלה על מקום הנוסעו על אן
ח'א באמרו אנה אנוצו עלים (דברים א' כ"ח)
אנה נפל (מ"ג ו' ו') אנה פנה (ש"ו א' א') אנה ה'ך
(ס' ו) וגם הוא מלת שאלה על מקום ואין הסבמה
החכמים המושכלים נוטה לדעת המדקדקים
כשכבר ראינו דבריהם באמרו כי אנה הוא יחס
הגוף אל מקומו ואין אנה המקום ולא הרכבת
הגוף המקום, סוף דבר שהוא שם מורה על
הענין שדרכו שיענה על השאלה ברוב אנה הוא
כשאלה בבית או בעיר כי האנה אינו הבית רק
מה שיוכן באמרו בבית וכל גוף יש לו אנה
ראשון מיוחד לו לבדו ויש לו אנות רבות
משותפות בלילות אותו וחולתו קצתם קטן וקצוב
לראשון וקצתם גדול ורחוק מן הראשון כראובן
על חדך המשל אנה הראשון לו הוא שמה האויר
שבתית אשר הוא בו המקומו המשלטל שמה נופו
וכעבורו הוא בבית שחצרו ובחצר שבמדינה
והמדינה מגליל אחד ובגליל אחד מן האקלים
והאקלים מן הישוב וכיישוב מן העיר ובארץ
מן העולם והוא בעולם מלומר תחת גלגל היד
או תוך גלגל הראשון העליון והאנה הראשון

כמו איפה היית ביסר ארץ (אזכר ל"ח ד') לכו
 וראו איפה הוא (*) וכן מי אפוא הוא הנד
 ציד (נחשית ל"ו ל"ז) מי שאלה על הארץ
 ואיפוא שאלה על המקום כאשר ישאל הארץ
 מי עשה דבר הזה ואיפוא הנדשו וכן אם לא
 אפוא מי הוא (אזכר ט' ל"ז) ר"ל אם לא הוא
 איפוא שיהיה מי הוא וכן מי יתן ואפוא ויתבון
 מלי (ס' י"ט ל"ז) ר"ל מי יתן ויתבון מלי
 בכל מקום סיבתו ייטב בעיני הווא (בלי
 מקום איננו שאלה על מקום נוסא נסאל וכן
 אם לא אפוא מי הוא) בלי מקום (שאינו) דות
 וקבת איננו שאלה על המקום הנדשו מי שישאלו
 איה מה הוא ותמצא מלת איפוא שאלה על
 צורת הארץ ותבנתו מה תשרו, אמרו איפה
 האנשים אשר דגנתם בבור (שטעיס ח' י"ח)
 ר"ל מה צורתם ותשרו ודע תשובתם במד
 כבודם אדך כתר בני המדך (ס' ויש איפוא
 שיהא כמו עתה אמרו אים אפוא חכמדך (סעי'
 י"ט י"ז) האם לא אפוא מי יבויני (אזכר ל"ז ל"ט)
 אדך מלך אפוא (סעי' י"ט י"ז) כל אלה עינים
 עתה ואפשר שהענין אדך תכל אותו להנח
 או לחמה ולהפלאה. א"י נגד ממלת [א] אד
 תכל אדך (נחשית ד' ט') שאלה לדת המקום,
 א"י זה עבר רוח ה' (מ"ל כ"ז ל"ד) כלומר אי
 זה המקום אשר בו נוסד רוח ה' כהנר המקום
 והוא כמו אי זה הדרך נעלה (ס' ב' ג' ח')
 אי זה סדר כריתות אמנם (יסעי' ג' א') כלומר
 איה זה המקום אשר בו ספר כריתות אמנם, אי
 זה יבשר הזה או זה יבשר משניהם, אי מזה תבא
 כי הוא כמו מי זה יבשר משניהם, אי מזה תבא
 (אזכר ג' ז') יתכן להיות ענינו מאין מזה תבא
 כמו שישאל הארץ את הכרו בבאו מדך
 ותפתסם להרבה מקומות מאין מזה תבא כלומר
 מאין שאלה על מקום אשר בא ממנו ומה
 לשון נופל על הדרך אשר הוא עומד עליה
 ופעמים יוספו ה'א על מלת אי בשאלה על
 מקום נוסא עליו הנשאל כמו איה האנשים

אשר באו אליך (נחשית י"ט כ') איה הנד
 נתן לך (יתמי' י"ג כ') כלומר אנה הוא ואבן
 ג' נ' א' ח' פ' על דרך הפלגה והפלאה כאומר
 ראה מה נכבד הנדך אשר נתן לך וקצוב לענין
 והאסון כלומר איה בעולם כמו הנדך הזה נכבד
 והנדר ויש דבר נמצא כאן ואיפוא לעשות
 ממנו כדו ליתד ולדבס כמו ויאמר אל בנתיו
 ואיו (ס' ח' ז' כ') במקום איה הוא ויאמר לו
 איכה (נחשית נ"ט) איה אתה, אים אפוא חכמדך
 ויגידו נא לך (יסעי' י"ט י"ז) איה הם כאשר
 המלעית בדרו על רב שעינו כאשר איה חכמדך
 איה הוא לשחק וללעג וכן א"י מלך אפוא
 (סעי' י"ט י"ז) הוא הפוך איה וגם ענינו כענין אים
 איפוא סגם הוא להלעג על המלך כמו שיהיה
 אים איפוא ללעג חכמו וכן אדך קסך שאל
 (ס' י"ג י"ז) אדך דברך מות (ס' תבאי' ד' רב
 כנר מאמר הבופרים באלהים והדפוס להם
 סן המכתישים יכלת תבואת ית' והוא מה
 שאמר בדתו בית את מות רגם שאל עשיו
 חזה (יסעי' ל"ח ט"ו) וסאל תבאי אלהים
 בתצית להם הצרות והמפוקות וכאשר מנו סרב
 ובצמא ובחסר כל א"י דברך שאמרת כחננו
 בית את מות איה בית קסם וכת עם שאל
 כאשר עם שאל עשיו חזה והנ"ל ס' א' י
 הוא הפוך ממלת איה לא יעשה ממנו סום
 כדו כמו איו איכה אים. א"י, מאין נחזי
 (מ"ז כ' ל"ט) מאין אתם (נחשית ל"ט ד') שאלה
 על מקום אשר נסד הנשאל ממנו כמו מאנה
 באתם וגם מלת אין יוכל לומר השואל להוולך
 אין תלך כי אין שאלה לטוף גבול והוולך
 ומאין שאלה להחלל הגבול אשר בא הנשאל
 ממנו ויש מאין שענינו אפס ותרו אמרו הן
 אתם מאין (יסעי' מ"א ל"ד) כלומר תהו ולא
 כלום וממנו שענינו כמעט והוא כאן שפכה
 אשרי (תבליס ע"ז ג') כמעט ואולי פ' המלה
 בלא זמן אדך ויש אין שענינו לא והוא חסם
 אין מזה אנכי (נחשית ג' א') כאלו אמר חסם לא.

(*) אדעו מהו נחשית כי נחש' ו' י"ג סניג איכה וסדך איכו וז"ל סוף שצילת כהנרתיק וז"ל
 ולכס אפוא (נחשית ל"ו ל"ז) הסמך להסמך כהנרתיק נצח אדך כן.

(ש ע ר ש ל ש י מ ו א ח ד.)

אך, למה, מדוע.

כלומר אחד שנפשו קטורה בנפש תער אך
אעלה אליו ודעתי איננו אתי אך אתך
אפרים אבנך ישראל אך אתך בארמה אשינך
כצבאים—לא־הִסְתַּךְ—הִפְךָ עָלַי לְבִי יָדִי נִכְסְרוּ
נִחוּמִי (הִסַּס יֵל ח') אך נפלת מַסְמִים הִלַּל
בן סוּר עֲבַדְתָּ לְאִיִּם—אֵתָה כְּהִיִּת—חֲלַשׁ עַל
גִּוִּים (יִסְדִּי יֵד יֵצ) וְאִךְ אֵצֶה דִּיעָה וְהִזְרָה
הַחַת וְחִסְתִּי לְאֵלִים (נִחַשְׁתָּ לִּס ט') וְכֵן
אִךְ יִפֹּס לִי לְשׁוֹבֵב סִדְרוֹ יִחַלֵּק (חִיכָה ז')
וְכֵן פִּי הַפֶּטֶק בִּיּוֹם הַזֶּה וְסֵא עֲלִיכֶם
מִסָּל וְהֵה נָהִי נָהִה רָחָה לְבָרָה לֵנוּ מִה נָהִי
וְהָיָה וְהָיָה כִּי הוּא אִמְרוֹ וְסִדְרוֹ נִשְׁתַּי
פִּי סִדְרִי נִשְׁדָּרוֹ עַל שִׁדְרִי עִמִּי יִסְדֶּם מִהֵם
הַמִּסְדֵּר רָלִי אִוִּיכֶם וְהָיָה כִּמָּה קֶשֶׁה לֵנוּ הַסִּדְרוֹ
כִּנְאִלוֹ אִמְרוֹ אִךְ יִפֹּס אִךְ סִדְרוֹ יִחַלֵּק וְהָיָה
אִךְ יִפֹּס לִי כִּנְהֵן אִךְ הוּא לִסְמָה כִּנְהֵן
(תִּחַלֵּס עַיִן יֵס) אִךְ נִפְלַת פֶּסֶסִים (יִסְדִּי יֵד
יֵצ) לְהַמְלִיחַ פְּלִיטָה דִּיעָה וְנִצְנֵם קֶשֶׁה וְכֵן אִךְ
תִּאֲמָרוּ אֵל פְּרִיעָה בֵּן חֲכָמִים אִי בֵּן מִלְכֵי קֶסֶם
(סֵס יֵס יֵל) אִךְ אִוִּיכֶם שִׁרִי צֶנֶן וְכִמִּי יִצְנִי
פְּרִיעָה עֲבָדָה נִכְסְרָה (סֵס) וְיֵס אִיכָה סִנְיָנוּ שִׁנְאִלָה
עַל מִקְוֶם אִמְרוֹ אִיכָה חֲרִיעָה אִיכָה חֲרִיבִין (סֵס)
אִי וְיֵס כִּמֹּה אֵתָה אִי אִיפֵאֵה לְמָה הַנְּחִתוֹ
וְהָאִשׁוּנָה הִיא שִׁנְאִלָה עַל מִלַּת הַדָּם כִּמֹּה
לְמָה אִמְרוֹ אִתִּי הוּא כְּלֹמֶר עַל מִה סִקְתָּ
וְסִמָּה דִּאֵת הַדָּם תִּשְׁכַּחְתָּ מִן הַדְּרָגִי אִשִּׁי
הַמִּקְוֶם עַל רִבְקָה כִּי סוֹכֶת מִרְאֵה הוּא (§) לְמָה
הַעֲלִיתָנוּ מִסְעָרִים (נִחַשְׁתָּ כ' ט') לְמָה ה' מִבִּיא
אֲנֵנוּ אֵל הָאָרֶץ הַזֹּאת (סֵס יֵד ז') לְמָה נִמְוֶת
לְעִתִּיק (נִחַשְׁתָּ מִי יֵס) לְמָה תִּנְיָאֵן (נִחַשְׁתָּ
לִי ז') לְמָה זֶה אֵתָה נָפַל עַל פִּנְךָ (יִסְדִּי יֵד
יֵצ) לְמָה הַצִּיתוֹ עֲבִידֶךָ אֵת הַחֶלֶק (יִסְדִּי יֵד

כֵּן רִקְדַּמְתִּי לְשִׁדְרִי הֵהָה חֲלַשׁ סִלְפִּנִי
דִּקְדַּמְתִּי אִתִּי לְבָרָה שְׁנֵי הַשְּׁעָרִים לְחִיִּית לְהֵם
כִּת שִׁדְרִי וְסִכְחָה לְבִיאָרוֹ מִלֹּת הַשִּׁנְאִלָה וְהִיעָה
אִבְרָהָם עַל שִׁנְאִלָה אֵלֵהָ: אִךְ שִׁנְאִלָה עַל
הַעֲנָן וְהַמְלִיחָה כִּמֹּה סִכְיָתִי בְּהִקְדַּמְתִּי כִּי כָל
בִּיאָרוֹ שִׁנְאִלָה לְנִחוּץ בְּאִרְכָּה אִתִּיתָה הִיא וְהֵם
אִם פֶּה אִךְ לְמָה לְנִחוּץ הַשִּׁנְאִלָה הוֹסִיפוּ
וְהִיא כִּי כִּמֹּה אִיכָה תִּאֲמָרוּ חֲכָמִים אֲנֵנוּ (יִחַי
ח') כִּמֹּה נִאֲמָר עוֹד לְהַפְלִיאָה וְלִהְיִיל
הַמִּסְדֵּר אִיכָה יִסְכָּה כִּדִּי (אִיכָה ח' א') אִיכָה
יִצְנֵם וְהֵה (סֵס ז' א') אִיכָה הִתִּיחַ לְזוֹנָה (יִסְדִּי יֵד
ח' כ') תִּאֲמָר לְהַפְלִיאָה וְלִהְיִיל אִיכָה אִסָּה
לְבִדִּי מִרְחֹבֶם וְסִכְחָבֶם וְיִכְכֶם (יִסְדִּי ח' יֵצ)
אֲבָל אִיכָה יִתְבָּרוּ הַגִּוִּים וְהָאֵלֵה אֵת אֱלֹהֵיהֶם
(סֵס יֵד ז') עֲנִינוּ כִּי זֶה וְזֶה וְכִי זֶה עַל
וְנִצְנֵם יִכְפֹּלוּ הַבָּיָה לְנִחוּץ הַשִּׁנְאִלָה אִי הַמְלִיחָה
אִמְרוּ אִיכָה אֲבָל וְהָיָה בְּאִרְכָּה מִלְחָמִי
(אִסְרוֹ ח' ו') פֶּסֶסִי אֵת כִּתְגִּיתִי אִיכָה אֲלִבְשֶׁתָּ
(סֵס ח' ג') רִחַצְתִּי אֵת רַגְלֵי אִיכָה אִסְנַפֶּם
(סֵס) וְהָיָה שְׁמִלֵת אִךְ דִּיעָה הַרְאִשׁוֹנָה
שִׁנְאִלָה עַל עַיִן אֲבָתָה נִם הִיא נִמְצָאת לְהַמְלִיחַ
וְלִהְיִילָה כִּמֹּה אִךְ תִּאֲמָרוּ לֹא נִסְמָתִי (יִחַי
ז' כ') נִפְלָא עֲלֵיהָ כִּמֹּה לֹא נִסְמָתִי אִדְרִי
הַבְּעִלִּים לֹא הִלְבִּיתִי רִאִי וְדִכְךָ בִּיָּא רִצִּי מִה
עֲשִׂיתָ (סֵס) וְהָיָה שֶׁכֵּן הוּא אִךְ תּוֹכְלִי לְהַבְחִיתִי
וְנִמְצָאתִי וְכֵן וְכֵן אִמְרוּ אִךְ אִשְׁתִּיךָ בְּבִיּוֹם
וְהָיָה לִךְ אִךְ חֲסִדָה נִחַלֵּת צִנִּי צִבְאוֹת גִּוִּים
וְהָיָה אִבִּי תִקְרָא לִי וְהָיָה לֹא תִשְׁכַּחְתָּ (לִיחִיב
וְדִכְךָ) (יִחַי ג' יֵס) וְכֵן אִךְ סִדְרִיתִי בִּשְׁנוֹ מִיָּד
כִּי עֲזַבְנוּ אֶרֶץ כִּי הִשְׁלִיכוּ מִסְכְּנוֹתֵינוּ (סֵס ט'
ח') כִּי אִךְ אֵתָה אֵל אֲבִי הַדְּרָגִי אִינְנוּ אִתִּי
(תִּפְסוּ קִטּוֹרָה בְּנִפְסוּ) (נִחַשְׁתָּ ח' לִד)

§) כִּתְגִּיתִי דִּיעָה יֵס: כִּי הַמִּקְוֶם כִּי כִּי אִיכָה יֵצ יֵס אֵלֵה אֲנִיכָה וְהַמִּקְוֶם מִן הַדְּרָגִי
כִּי כִי יֵס יֵצ אֵלֵה יִחַלֵּק וְכֵן אֵלֵה לְמָה אִתִּי.

מה היה הדבר (כ"ז א' ד') מה עשית לנו
(נחשית כ"ט) ומה קול הצאן הזה באוני (כ"א)
ט"ז י"ד) לא שאל במלת מה על הקול כי אם
על הצאן מי הביאו סם אור שנססו להחיים
את עמלק וכל אשר להם כן שאל הנביא במלת
מה עלת הצאן ומה היתה הסבה להחיותם וכן
ומה לא השא פשעי (אזכ"ז א' כ"א) שאלת
העלה וכבר אמרנו בהקדמה כי היא שאלת
מתוכה ופסמים שיוסיפו רב"ף על מלת מה
ותהיה שאלה לדעת הכמות כמו בכה
ימי שני חיד (נחשית מ"ז ח') ובקורות שלש
עד כמה פסמים אי מסבידך (מ"א כ"ג ט"ז)
כאשר עשיתי זה כמה שנים (זכר' א' ג') ולהדירה
דכים מתפצלת מלת מה כמו שביאר אבן
גנאח, תהיה להוכיח ולהוכיח כמו מה עשית
קול דמי אחיד צעקים אלי מן הערשה (נחשית ד'
י') ראי דרך בניה דמי מה עשית (ינמי' ג' כ"ג)
וכן רבים, ותהיה להגדת הזכריות כאמרו עד מה
אשר הסבך (נחמי' כ"ד כ"ג) אומר אלו היה
(קני' קן אבר וכלה עד תכלית ולא יסור פמנו
כי אם מתי מספר השרידים והם העשירים לא
יגזלו לפי שיסבה אותם אשר ויגלה אותם
וכמה ויהי מה ארוץ (כ"ז א' כ"ג) כלומר
הגדתי ואך ויהיה מה שיהיה, וכבר ידוע על
מה (אזכ"ז א' ג') כלומר יהיה תכליתי מה
שיוכל ואשר להיות, ותהיה לשאלת הזמן כמו
עד מה ה' תאסף לנצח (הג'ס ט"ט כ') כאלו
אמר עד מתי כאמרו במקום ארד ואתה ה' עד
מתי (ש"ו ד') ותהיה לקריאה לבד, מה ברי
ומה בר בפני ומה בר נחדי (משל' לא ג')
ותהיה להחזקת הדבר כענין לא כמו ומה
אתבונן (אזכ"ז לא א') מה תצירו ומה תערו
את הארבה (ש"ה ח' ד') מה לנו חלק בדרך
(מ"א י"ז ט"ז) כחלק אין לנו כאשר אשר אדרי
זה ולא נחלה בבקרי (ש"ה) ותהיה במקום איך
אמרו ואנחנו לא נרע מה נעבר אתה' עד באנו
שמה (שמות י' כ"ז) ואפשר שיהיה חפצו לומר

לד' לא) למה אנכה ארצה (ש"ו ג' כ"ג) ולמה
יתגרה ברע (מ"ג י"ד י') למה משה ואהרן
תפריעו את העם ממעשי (שמות ה' ד') למה
תבני ולמה לא תאכלי ולמה ידע לבדך (ש"ה
א' ח') למה יסבת בין המספחים (שפטים כ' ט"ז)
למה תסבת המלאכה כאשר ארפה (נחמי' ו'
ג') וימא כי זה כמו למלתי ויש למה שיהיה
לכאב ולתועב לא שאלת עלת הדבר אמרו
למה ה' יחידה אפך בצמך (שמות ל"ג י"א) אין
זאת שאלה על עלת הדבר וסבת האף והקצף
הנחל כי ידועה העלה והסבה והיא כיהקצף
האף והדבר היו בכסת המרי אבל הענין כאדם
הבוא בצערו ושתתן וכן למה ה' אלוהי ישראל
היתה זאת בישראל (שפטים כ"א ג') וידע כי
הדבר והוא היה על אשר צוה דוד את יואב
למנות את העם וסבת הדעת והיא היתה על
המספר והענין למה ה' תאסף בנו (*) למה
ה' תצמר ברחוק (תהלים א' י') למה נתתנו
למשסה (ש"ה פסוק נגדיה וצירה כל
עברי דרך (תהלים מ' י"ג) כל אלה אין ענינם
שאלת העלה אך כוונה האמר לכאב ולתועב,
ואשר אמרנו כי למה הוא שאלת עלת הדבר
כן הוא כי מלת מה שאלה לדעת על מה
ששואלים עליו ליריעה אמתית וברורה בכל
דבר מה תבונתו כמו מה תצרו (ש"ה כ"ח י"ד)
ומה דמות תצרכו לו (שע"י ת"ח) מה תצבנים
האלה (יהסע ד' ו') מה בצע כי סרד את
אחינו (נחשית ל"ז כ"ו) לדאות מה יקרא לו
(ש"ו ג' י"ט) מה יהיה משפם הנער (שפטים
י"ג י"ג) מה אנשה לעם הזה (שמות י"ז ד')
מה עשה לך העם הזה (ש"ו כ"ג כ"א) ויש כה
שענינו כענין למה והוא אמרו מה תצק אלי
(ש"ה י"ז ט"ז) מה זה רוחך סיה (מ"א כ"א
ה') מה זה כוחך למצא (נחשית ל"ז כ') כל
אלה ענינם כענין למה והלמ"ד בלמה כמו על
מה שאלת העלה, ומה אשר הוא בשלש נקודות
נודע בשאלה לדעת אמתת הדבר ועלתו כמו

(*) ע' ההנה נעמיד 56

(§) ע' ההנה נעמיד 57

לחפלת הענין אשר הם נוהלים עליו. מרדע קרוב להיות ענינו כענין למה שאלת מלת הדבר וסבתו כי הוא שתי מלות מהדוע וליל מה דעת הדבר הזה להיות כן ואשר לו הרקמה פיר בשער שרשי אותיות כי מרדע ענינו כענין אשא דעי למרדוק (אזכר לוי נ"י) כלומר אשורם במחשבתו דעי מרדע מה נראה לך בעשותך זה ומה דעתך בו אמרו מרדע לא אכלתם את התמאת במקום הקדש וכו' ואתה נתן לכם (ויקרא י' י"ז) מרדע באני וחקן איש (ישיע' ל' ג') מרדע עשיתן הדבר הזה ותחיון את הילדים (שמות א' י"ח) מרדע דרך רשעים גדולה (ירמ' י"ג א') ומרדע לא יראתם לדבר בעבדי במשח (מלכ' י"ג ח') מרדע מרדחין בא היום (שמות ג' י"ג) מרדע אתה עובד את פצות המלך (אסתר ג' ג') וכן רבים.

סטה נעבר ברחמי את אחי, ותחיה להקדש הדבר אמרו השכנתי אתכם בנות ירושלם וכו' מה תגידו לו סתלת ארצה אני (ש"ס ס' ח') ר"ל שתצטרו לו כך וכך, ותחיה לתמה והפלאה כמו מה רב סובך אשר צפנת ליהודך (תהלים לא ל') מה רבו מעשדך (שם קד ל"ד) מה קבו ארליך (מחנה ל"ד פ') מה ארבתני תיחדך (תהלים ק"ט ל"ז) מה נמצאו אמרי ישר (איוס ו' ל"ב) מה מתקן מדבש ומה עז (שופטים י"ד י"ח) (פ"א) מה נבדד היום (ש"ז ו' כ') ח"י מה יקרו רעך אל מה עצמו ראשיהם (תהלים ק"ט י"ז) דור מה רבו עמי (תהלים ל' י"ג) קה חכמה מה טוב מדרוך (תהלים ס"ז ט"ז) מה פוצת מלך פרוץ (נחמיה י"ח כ"ט) וזה מה טוב ומה נעים סבת אחים גם יחד (תהלים קל"ג א') כל אלה וכן רבים ענינם. התמה והתפלאה

ש ע ר ש ל ש י מ ו ש נ י מ .

אחז, לקח, כבש, לכר (*).

תצירים סבת הולד אבל לשון לקיחה נופל בכל רוב חקן סבת שאין בו ממש והדבר אמרו קחו עמכם דברים (דברים כ"א) ענינו הבנת הדבר המאמרים הנבונים וכן מה יקדך לבך (איוס ט"ז י"ג) אבל חלקך נפשות חכם (תהלים י"א ל') ר"ל מסך הלבבות, ולא תקחו מוסר (ירמ' ל"ב - י"ג) ענינו הדבנה, נפש בעליו יקח (תהלים א' י"ט) תנחן אחד הצל לקחים לפות (שם ל"ד י"א) וגם הוא נופל בדבר אשר בו ממש וגשור כמו וחדל לקחה את הדברים (אסתר לאביה) (נחמיה ל"א ל"ד) חתק צורה צר (שמות ד' כ"ב) ואקחה פת לתם (נחמיה י"ח כ') ואת אחיכם קחו (שם מ"ז י"ג) לקח את ספר התורה (דברים ל"א ל"ז) ויקחו האנשים מצידם (יכנסה ט' י"ד) ואבן גמאח פ"י כי ויקחו האנשים מצידם ר"ל דביאו ראיה ומופת כי מצינו

סבתו לומר כי לשון אָחַז אינו נופל כי אם סבתו והאחז ועדן כדי האחזו כאמרו וידו אחזת בעקב עשו (נחמיה ל"א ל"ז) אחז בתבלי ברוך (אסתר א' ו') לבלתי אחז בקירות הבית (מ"א ו' ו') איל אחד נאחז בסכך בקרניו (נחמיה ל"ז י"ג) אעלה בחמר אחזה בסבסיו (ש"ס ו' ט') וזהו אחז בקרנות המזבח (מ"א א' ל"א) מאחז פני כסה (איוס ל"ו ט') ותאחזו בתבכם בארץ כנען (מלכ' ג' ל') ותאחזו בה (נחמיה מ"ז ל"ז) וזהו שמירת עניי (תהלים מ"ז כ') ר"ל העשפזים השומרים והעניי אג"פ שהם בלשון פעול והענין בהו מציית תגומה וגם לשון אחזה אינו נופל כי אם בדבר המושמט אשר בו ממשות וגשור לאחז בו או בדבר דיומה לזה סרוב והפלתו כמו צורים אחזוני כבירי יולדה (ישיע' ל"א ג') כי

(*) נחמיה ססד כסד וזו רסס כחיצו נס כסרס חפס וממלכ חסר פס עם פחוט.

ובחפץ הנבס. לכד קיוב עניו לעין
הבטיח המותרות וזהו כי רב הנמצא טמנו
אצל כבישת הלוחמים כאמרו ושלל הערש אשר
לבתו (דעיס ג' ליה) ען אלכר אני את העיר
(ש"ג י"ג כ"ח) מלכ בשחיתותם (א"ט ד' כ')
לכדתי את עיר המיס (ש"ג י"ג כ"ח) והוסאל
זה לכורא ית' המכריח (הסס) על השכל לחיות
הדבר בהפך כאמרו לכל חכמים בערמם (א"ט
כ' י"ג) וכן ושאל לכל המלכות (ש"ג י"ג
מ"ז) השבט אשר ילכדנו ה' (ה'ש"ג ו' י"ד)
היה וכלכד בדרם (סס ו' ט"ו) עותותיו ולכדנו
את הרשע (תגל' כ' ל"ג) גלכות באפרי פוך
(סס ו' כ') כל אלה עתים השוכן הנכונה לא
באחיה מה שאין כן בכבש העיר לעין לכל
ומלכנו עלי נתיב (א"ט י"ח י') ולכד לא
ילכד (עמס ג' כ').

חזק באו על היות צידם יבש והאמינו אותם
הדואים כעין יערך כמסר לקי (תריס ל"ג כ')
כי לקח סוב נתיב לכס (תגל' ד' כ') ומתק
שפתים יוסיף לקח (סס י"ו כ"א) כלם החפץ
בהם מדע ומופת ודאיה אמתית וברורה אבל
סכרתי לומר במתק שפתים יוסיף לקח כי הוא
כעין לטון בני אדם כי התלקים והערבים אשר
דבריהם מתוקים יוסיפו לקנות ולקחת הלבבות
למשכס במסר מתק דבריהם. ככ"ש עניו
הדודי והאסיר כאמרו תכבשה הארץ (נחמנ
ל"ג כ"ג) הגם לכבוש את המלכה עמי בבית
(אסנר ו' ח') והעיר ויכבשו לעבדים (יתמ'
ל"ד י"א) ומלאו את הארץ ובכשה (מלכית ח'
כ"ח) וכן יכבוש עונתנו (תריס ו' י"ס) ורדה
אותם כאילו הם מוכרחים לכל ידאו ולא תמצא
לשון כבישת נפול על דבר לוקח והנאות כדון

ש ע ר ש ל ש י מ ו ש ל ש ה

אף, חיסה, עוצב, כעס, דדון, קצף, רוגז, עברה, זעם, זעף.

ועצובת רוח (סע"ג ג"ד ו') ופרנו אל תרגו
בדרך (מלכית מ"ה כ"ד) ומחרון למה ה' ידחה
אפך בעמך (סמות ל"ג י"א) ומקפך אל תקפך
ה' עד מאד (סע"ג ס"ד ח') ושעברו ויחזק
ה' בי (דעיס ג' כ"ו) ומזעם יזעמחו לאמים
(תגל' כ"ד כ"ד) ומזעף והגם זעפים (מלכית
מ' ו') וכלם אין לשונם נופל בבחנות כי אם
לשון חיסה אמרו חמת תגים (דעיס ל"ג ל"ג)
חמת עכסוב (תגל'ס ק"ד ד') חמת נחש (סס
ל"ח כ'). דדון יש שגניו רעה הנגזרת
דדון ודלו מפניך (דעיס ג' כ"ה) ושכנתותיו
ולא ידנו עוד (ס"ג ו' י"ג) ברנה וברחנה (יחזקאל
י"ג י"ח) ודדניו ליסבי בבל (יתמ' ל' ל"ד)
המרגיז ארץ ממקומה (א"ט ט' ו') ליל המגיע,
הזה האיש מרגיז הארץ מרגיס ממלכות (סע"ג
י"ד ט"ו) ויש שגניו פחד ויש שגניו כעס
אמרו מצצב ומרגז (סס ג') אל תרגז בדרך
(מלכית מ"ה כ"ד) ויש שנולד על העתה דעיס

אף ודדמה אפשר שגנים אדד תקצאת
החיסה אף על סיגזאת מן האף ועל בן תראה
חיסה בלא אף כי היא העקב כמו שאמר חמת
עכסוב (תגל'ס ק"ד ד') חמה אין לי (סע"ג
ל"ז ד') חמת תגים יגם (דעיס ל"ג ל"ג) מספה
חמך (תקוק ג' ט"ו) אשר חמתם שחה רוחי
(א"ט ו' ד') חמת לפי כדמות חמת נחש (תגל'ס
ל"ח כ') וכל חיסה לשון חמימות ודדמה
וחמתו כדורה בו (אסנר ח' י"ג) ודדון יוצא
גם כן מן האף כאמרו ודדון אפך יסיגם (תגל'ס
ס"ט כ"ט) ידלה במ דדון אפו (סס ע"ח מ"ט)
ודדון גידול לפי עניו מחיסה שחיסה עניו
חמימות אשר יתם לב האדם על דבר הקשה לו
ודדון נגזר מן חרה והעצמות ידדו (יחזקאל כ"ד י')
לשון נופל על השריפה ובאבת השריפה נדלה
מן התמימות ומאף חיסה לא מצאנו סוס פעולה
כי אם סס בעין הכעס ודדון כמו שיאמר
מכעס כעסוני כדליתם (דעיס ל"ג כ"א) ומעצב

הרצות. והוא יצא והתנחל אלי (סעי' ל"ח) והשתדל עליו הדין והתעורר לשוקק עלי במאמר חמור וקשה ומה שסחוקתענין תורה אסרו והאגן עלה באצ"י (ס"ט) ר"ל רכיו הדין והרפה לענין הזה חתנו לי בכל אלה (יחזקאל י"ז מ"ג) כלומר הרבות לעשות בכל המצוות האלה. קצף ענינו מבוזבז כאמרו נרסה שפרן מלכה כקף על פני מים (סכס"י ו') כאלו אפר רבה תבולת מבוזבזו כמבזבז המים כיום העשירי והמבזבז והוא בסבת חיסה ודיון כמו ובחרכ הקפזתם (דמיס ט' ח') ברכיקו אבותיכם (דמיס ח' י"ג) מקפזים הייתם (דמיס ט' ל"ג) והיה בי ירעב והתקפף (סעי' ח' ל"א) אל תקפף ח' עד פאר (ס"ט ס"ד ח') ויקפישו על מי מריבה (תהלים ק"ו ל"ג) ואבן גנאה אפר בכל אלה כי ענינם הדרתה בכעס והתבזבזות ונבון הוא האמר כי מזה הענין נאמר כקפף על פני המים (סכס"י ו') תהיות המים בחזק דוחה, ועל חמבתי לקפפה (יחזקאל') השרופה נחמנו מלשון קפף שני ענינים הדרתה ושריפה *). כעס הוא על רב בכל מקום כאמרו כנסוני במלחמה (דמיס ל"ג כ"א) וכנסתה צדקה גם כעס בעבור דרעמה (ס"א ח' ו') וסעם והתבזבזות והוא על שאין לה בנים ויכעס אסא אל ה' (דמיס ח' י"ג) רשע ורעה וכעס (תהלים קי"ג י') מנוגדת יכעסו (דמיס ל"ג י"ג) להבטיח מנעשה ייכעם (ס"ט ל"א ל"ט) כעס לאביו בן כסל (תהלים י"ז ל"ט) ויש כעס שענינו לעג ובוז והוא מה שאמר כי חכעסו לגבי רבותים (סמ"י ג' ל"ז) ענינו ה'ענינו ויש שענינו תלואה וכאב כאמרו כי פרכ שיהי וכעסו דבריו עד הנה (ס"א ח' ט"ו) לו שקל ישקל כעשו (לוי' ג' ז') ר"ל תלואתי וכאבי וכאשר אפר בגוי נבל אכעסם (דמיס ל"ג כ"א) כאלו אפר אכעסם והלואה אותם ואפשר שיהיה מהענין הזה כעס לאביו בן כסל (תהלים י"ז ל"ט) לפי שהיה חבטל לאביו תלואה וכאב וכן כנסוני במלחמה (דמיס ל"ג כ"א) אולי רצונו לומר הלאוני. ע"כ יש בו כמה דרכים, והדך האחד נעשה והוא *). על שאלת ש שער י"ז.

עברה וזעם וצרה (תכלים ע"ח ט"ט) וכאשר
אמר ויתעבר ה' בי למענכם (דברים נ' כ"ו)
הפליג עלי חוסה ודראיה אמרו ולא שבע אלי
ויאמר ה' אלי רב לך אל תוסף דבר אלי עוד
בדבר הזה (שם) התעצבת עם משיחך (תהלים
ס"ט ט"ט) ליום עברות יובלו (איוב ל"א ל')
מתעברו חוטא נפשו (תשלי כ"ז) ובגותלתו
התעבר (תהלים ע"ח ס"ז) כל אלה וכן רבים
מגזרת עברה ענינם הפלגת החימה הצוה. ועם
פ"י בו מבין גנאח כי הגותו וראשונה
המיוסוג והגנות כמו ומה אזעם לא זעם ה'
(נחמד כל ח') מה אמאס או מה אנגה, אשר
זעממה זה שבעים שנה (צד"י א' י"ז) וזעממה
לאמים (תשלי כל' כל' ז' וזעממה רוח וזעממה
(מיכה ו' י') ולכה זעמה ישראל (נחמד כל' ז')
וכן מדעם לשונם (השע"ו ט"ו) ר"ל מה
סתנה לטונם אצל הבורא יתעלה מן הגנות
שהם מייחסים בו ועל זה אמר בו זו זעמם
(שם) אבל זעום ה' יפול שם (תשלי ל"ז י"ד)
ופנים נזעמים (שם כ"ה ל"ז) שער עליהם
זעמך (תהלים ס"ט כ"ח) זעם מלאגני (יחזק'
ט"ו י"ז) ולא יכלו נופם וזעמו (שם י' י') ואל
זעם ככל יום (תהלים ו' י"ז) ענינם הכעס
והדחין. ועקף איפשר סידח (מגותו סידח)
ענינו הכעס והקצף כמו זעף ה' אשא (מיכה
ו' ט') וזעם וזעפים (נחמד ח' ו') כי וזעף
(מ"א כ' ח"ז) ויזעמו הים מדעמו (יחזק' א' ט"ו)
ועל ה' וזעף לבו (תשלי י"ט ג') וזעף עזרהו
(יה"כ ל"ו י"ט) וכזעמו עם הכרעים (שם)
ואיפשר סידח עקף ענינם הכתנות כמו לפה
יראה את פניכם וזעפים (יחזק' א' י') שנינו
משתנים וכמו ויזעמו הים מדעמו (יחזק' א' ט"ו)
ממה שנשתנה וסמא על יד כעס וקצף ובא
השתנות כמו סידונה זו פני האדם לרב יסמא
או על צרה ותלאה הבא עליו ובאמה אצל
ויזעמו הים מדעמו אין לושר כחמחו כי אין
הים איס שיניעו הקצף והכעס והשתנות אך
הזעף בו מהשתנותו ששתנה על ידי רוח ועל
כן אמרו כי ענין זעף והשתנות לא כזעם וקצף
והסמם טוב עד אשר נפצא טוב ממנו.

העצב ל (תהלים קכ"ו ג') הגיח ה' לך מעצבך
ומרגך (ישעי' י"ד ג') מסע אבנים יעצב בהם
(קהל' י' ט') ולא יקף עצב צמה (תשלי י' ל"ג)
למעצבה תשכבך (ישעי' נ' י"א) כל אלה ענינם
צער מה שהוא צער הגוף והוא הסודת והיגיה
וממנו מה שהוא צער הנפש והוא היגון והדאגה
וההענין הזה בכל עצב יהיה מותר דבר שפתיים
אך לשחמור (תשלי י"ד ל"ג) פ"י בכל מיוחס
וכאב שימצא האדם יש בו תועלת ויתרון ר"ל
השכר אך רוב דבר שפתיים אין בהם כי אם
חסרון והפסד ועל כן רע דבר שפתיים מכל
מיוחס וכאב והחפץ באמרו דבר שפתיים אך
למחמור כענין פסק שפתיים מתנה לו (שם י"ג
ג') ועל כן נקראו צלמי עבודה וזה ענינם
(סע"ע י"ג ג') לפי שהם כאב וצירים לגוריהם
ועל זה הדרך נקראו גם כן צירים כאמרו ורשי
צירים (ישעי' מ"ב ט"ו) ר"ל אומני עבודה וזה
כענין ורשי משחית (יחזק' א' ל"א) אשר
רצונו לושר אומנים הם להנחתם ומענין הצער
העצב נבזה (יחזק' ל"ז כ"ח) פון חאמר עצבי
עם (ישעי' מ"ח כ') ורשית פרעה לבלתי
עצבי (ה"א ד' י'), והדרך הימיוסיה המרד
המיוסיה כאמרו והמה מרד ורצונו את רוח קדשו
(ישעי' ס"ג י') דרך עצב כי (תהלים ק"ט ל"ד)
כל היום דברי יעצבו (שם כ"ו ו') ודבר עצב
יעלה אף (תשלי ט"ו א') יעצבוהו בייסוסן
(תהלים ע"ח מ') אג"פ שהוא מתעבר ענינו
חמרי המרד ומענין הזה המבלשתי אגסיו
עסיו לה כתיים להעצבה והקד לה נסכים
(יחזק' מ"ד י"ט) כלומר המבלשתי רע אגסיו
עסיו כל זה להפירותם והלא דעתנו ודעתם
אחד אבל ידך עצבתי ויעשוני (איוב י' ח')
ר"ל בראו עצבי ורם הגידים ואבן גנאח
אמר כי עצבתי מן הענין ועצבך בבית נכרי
(תשלי כ' י'), וראה כי בעצב יש ענינים רבים
נערה דאגה ואבל וכאב וצער ומי ועל כן אני
אומר כי עצב שם משתחף ואין עקף הגותו דבר
אחד לבד. עכ"ר, היא שם החימה הגזח
העצבות על כלם ועל שם העצבות והתעבריה
על שאר שמות האף והכעס נקראת עברה כאמרו

ש ע ר ש ל ש י ם ו א ר ב ע ה .

אמה, שפחה, פילגש, שגל.

ח' לא) חסד אמרו על אבימלך וחמלכו את אבימלך בן אחנו (ס ט' י"ה) הלא תראה כי בראש המאזר קראה פילגשו ובסוף המענה והוא קראה אבתו פסגם כהגמל המיוחדת למסגל נקראת פילגש ואבן גנאח (*) ואין נקראת פילגש האמה שאינה מיוחדת לכך וכן יושב את בלחה פילגש אביו (גמלית) ל"כ ל"ג) לפי שיתקב גייד בלחה וחלפה בשרם הוליד מוקן בנים, מאי נשים ומאי פלגשים אמר רב יהודה אמר רב נשים בביתוהו וקדושין פלגשים בלא כותבה ובלא קדושין (סמאדן כ"א ח') שגל היא הפילגש ונקראת הפילגש שגל על אשר מיוחדת למסגל כאמרו והשגל יושבת אצלו (כמ"ג ז' ו') ודב' ול (ל"כ ל"א) חלקו זה עם זה מאי שגל דר אמר מלכא דר אמר בלכא דר אמר כי שגל פלגש מה שאמר רעל מרי שמיא דתרומסת ולמאניא רי ביתה היתיו קדשין ואתנה דרבינך שגלך לחותך חטא שותן בןך (יחלל כ' ל"ג) ותרעם אתקלת ופילגשו רשמה ראומה (מלכית כ"ז ל"ג) ולחיתיה ואפי לחיתך וסגלך לכפל להפליא האמת וכתב ואיש אחד יסגלנה (דנ"ס כ"א ל') במקום וסכבנה חגשים תסכבנה (אד"ר ל"ג) תסגלנה, אישה לא שכת (יח"י ג' ז') לא סגלת על בן אמרנו כי המיוחדת למסגל נקראת שגל והיא הפלגש.

סמאדן והסמאדן לומר כי המיתקת נקראת אמה כי מלת אמה נגזרת משרש אם והעובדת עבדות עבד נקראת שפחה כמו שתרצה סמאדן לא נקראת אמה עד שנולד יסמאדל בנה והתקדשו נאמרו ר"ם את בן האמה לגוי אסיסנו (גמלית כ"א י"ג) ובסמס הולד יסמאדל בנה והתקדשו קראה שפחה כמו שאמר הגר שפחת שרי אי מזה באת וזאת תלכי (ס ט' ח') וכן אמר באבימלך וירמא אלהים את אבימלך ואת אשתו ואתה יולדו (ס ט' ח') הלא תראה כי אמה נקראת המלכות בעם זה וההפך שותר אמרו וזה אפתי בלחה בא אליה (ס ט' ג') רצוד יש בתיכם הפרש כי משפחה יעשה סמיכות כמו שפחת שרי (ס ט' ח') ומאמה לא יעשה סמיכות ארץ שלא נמצא ומשפחה תכנה לקבץ שפחות בלי תוספת אזה ומאמה לא נמצא כגוי לרבות בלתי תוספת ח"א ויראם אמותם כמו שאמר ואתה יולדו (ס ט' ח') וחולי אמה היא הגמיה כמו ותי יסבר איש את בתו לאמה (סמ"א ל"א ו') ושפחת היא כגמית וזמר נקראת אמה ארץ שבה עליה אסדום לפי שגמיה סמא בא אליה. פילגש נקראת האמה המיוחדת למסגל ורבים כמו שתרצה בענין גרמין ופילגשו אשר בסכס ילדה לו גם היא בן ויסס את סמו אבימלך (סמאדן)

ש ע ר ש ל ש י ם ו ח מ ש ה .

אכון, סות, מנפה, דכר.

בפשיעה וכן ותי יעצו אנשים ונפשו אמה וזה ויצאו ולידה ולא יהיה אכון (סמ"א ל"א ל"ג) ס"א פשעו בה ופשעו בליה סות עניה דרס ומסגו שאינה מיתה פשע אך כשלהדגש

אמור סמאדן אינו כי אם בפשיעה כמו שאמר וקדו אכון בדרך (גמלית מ"ג ל"א) כמו שנאמר בב"י אמו מזה בדרך ואינו סה בדרך מתירא אי שזא גם זה ימות בדרך

(*) סמאדן חסיד סה ליה תיפח.

(דברים ל"א ו') כל אלה וכן רבים בלשון נגיפה
אין ענינם מות אבל וינף ה' את נבל וימת
(ש"ל ל"ה י"ח) וני ינף שור איש את שור רעהו
ושם (המות ל"א ל"ה) ענינם מות איש שוכר
אשרי הנגיפה לטון פתה אבל במקומות אשר
בהם נזכר לטון נגיפה לבר אין ענינה מות כי
אם היזק והסתרה רכל לפי הענין וענין נגיפה
במות ר"ל מיתה חסופה כמו ויהיו המתים
במנפה ארבעה וצדדים ארץ (מדרג ל"ה ט)
כלומר בפתח פתאום וכן אמרו רבותי ר"ל
(מועד קטן ל"ח א') תגו רבן מת פתאום וזו היא
מיתה חסופה חלה יום אחד וימת זו היא מיתה
דחופה ויש אומרים זו היא מיתה מנפה ואולי
מנפה אינה כפשיטה כמו אכן ואף אם תהיה
כפשיטה אינה דומה למיתה אסון דבר ענינו
אבוד והסדר והערך תדבר את כל דרך המלכה זה
בדברי הימים (נ' ל"ז א') מלכים (נ' י"א א') והאבד
את כל דרך המלכה וכן דבר צמים תחתיו (ההלס
מ"ד ל') יאבד ויטמא וד' לאבדו (נפיל י"ט א')
איהו דבר עיר הבהויאה חמס מאות יגלי ויצא
מסנה שלשה מתים בשלשה ימים זה אחד זה דבר
זה דבר פחות מכא אין זה דבר ושלשה מתים
בשלשה ימים זה אחד זה יקרא דבר יביום אחד
יקרא מנפה ואפשר שרבו מתים נדא מנפה
אבל דבר הוא כמו שביארנו מדרבי רבנ' לל.

ומניית השכל אמרו וימת לכו בקרכו והוא
היה לאבן (ש"ל ל"ה ל"ו) ר"ל בסלו והנשתחו
תמנעו עשתותיו ודברה תורה כלשון בני אדם
כי כן דרך בני האדם לומר בדתבטל היגשותו
מת לבו וכן בבטול כח אבר אחד יאמרו מת
האבר והוא ואין הביטול והוא מיתה ממש כי
בבטול רפואה ישוב רוח הלב והיגשותו וכן
האבר. מנפה כצאנו בענינה שאינו מיתה
כי אם היזק לבר כאמרו פן תגוף באבן רגלך
(תבטל ל"א י"א) תגשו אשה דרה ויצאו לידה
ולא יהיה אסון (שמות ל"א ל"ז) שאין בנגיפה
והוא מיתה וכן ובסדרם תגנעו ורגליכם (יחז'
יג ט"ו) וכן וינף ה' את הילד אשר לידה אשת
אוריה לידה (ש"ל י"ג ל"ו) וכת בשביעי לנגיפה
כמו שאמר אחרי כן ויהי ביום השביעי וימת
הילד (ש"ל י"ח) ונפול לטון נגיפה בכל דבר
שנבטל במקום השתתת כאמרו דנה אבני נגף
את כל גבולך בצפורדים (שמות ו' ל"ו) ר"ל
הגני משחית ודראה אמרו ושלח בהם ערב
ויאכלם וצפרדע ותשחיתם (תבטל פ"ח מ"ה)
ואולי כל נגיפה הנזכרת ענינה הסתרה וכן
נגשו ה בשני (דב' ל"א י"ח) אין ענינו
מות כי אם חולי המסחית מצי האדם וכן
ודא אדם כי נגף לפני ישראל (ש"ל י' ט"ו)
תן ח' את איבך הקמים מליך נגפים לפניך

ש ע ר ש ש ה ו ש ל ש י מ.

אף, נם.

אף מלת השעם באה בריבוי המקומות להפלת
דבר כמו אף לא תביאה אסתר המלכה עם
השכל אל המסעה אשר עשתה כי אם אותי
(אסתר כ' י"ג) ואף גם זאת וכו' לא מאתים
(ויג' ל"ו מ"ד) אף דנה העץ אשר עשה המן
למדרכי (*) אצנה אף אגני חלקי (ליוז ל"ז
י"ח) ויש מקום שהוא כמו מה כלי השאלה
והוא הנחש חיה עיוס מכל חית חשדה אשר

(*) לעזלי הוא טעות המעתיק כי סס (אסתר ו' ט') מנא גם ולא אף.

שיעם (תגלס טיט לט) וכדענק וואסען לא
יתבנה ליהודי מדרג ונסתר ולא לרבים. גם
מלת הפעם גם כן מודה הפולט הענין אשר
בזה בו כאשר מסל כמו גם אזה גם כך גם
כן כך (שעסס ח' כז) ואפשר שיהיה רחוקה
בזה (?) וכן גם לילב כפונם (אזנ'ל ג') ויש
שענינה כמו עוד הוא מה שאמר ויעס גם
וא מפעמים (נחל'ית ל'ז ל'ח) וזה לא יתכן

לחפליה שחרי הוא לא עשה מפעמים אדעים אך
ענינו עוד נופל כל המפעמים והאשונים אשר
הביא יתקב אחיו ויש שהוא כמקום ויל'ב כמו
גם אדם גם בני ישראל (שח'ת י'ז ל'ח) כסס
תבוא ואכסרו גם כן ויהיה (נחל'ית ל'ז ל'ח)
כאלו אשר נבדק ויהיה ויש שיהיה ליתרון לא לצורך
ולא לשום ענין כמולכה אסכל גם כניכס יום אחד
(שס'מ'ט) ויאכל גם אכל את כספנו (שס'מ'ט).

ש ע ר ש ב ע ה ו ש ל ש י מ.

אך, רק.

אך מלה בזה כענין אכל כמו אך אם אזה
לו שפני (נחל'ית כ' י'ז) כלומר אזה אמת
שתתן לי כסף מלא מן הסדה זה אינו כן נכון
בצני אבל אם אזה תחפץ לסעס לי תקדנו
כתנם בלא כסף ובלא כחיד, אך כעסור לדעס
השביני הזה יום הצפרים (וי'ז'ל ל'ז ל'ח) כלומר
מה שאמר בראש המאמר ענין ראש השנה שהוא
הג מועד סמורדי ה' אשר בו יאכלו מסמנים
ויסתו מסתקס אשר אזה כן אך כעסור לדעס
כלומר אבל יס מועד אזה כעסור לדעס הזה
שאין [בו] לא אבילה ולא שתיה וכמהו אך את
החב ואת הבקף (נחל'ז ל'ז ל'ח) אך כמי
נזה יתחמס (שס' ל'ז) אך את סכרתי תספרו
(שח'ת ל'ח י'י) אך את' זה לא תאכלו (וי'ז'ל
י'ח ל'י) אך כשר כנפסו דמו לא תאכלו (נחל'ית
ט' ל'י) אך יקס ה' את דברו (ש'ח' ח' כ'ז)
הענין אבל כפני שאורה חנה להביא סכואל
אל סילה עד כהל רה היום והוא דתפלה
בעד סיקס השס את דברו רצוני לומר דבר
סכואל כמו שאמר אכן נגאח כי מעג
הנכריים שיתפללו בפעמים העתידים כאשרם
חיי המלך (מ'ח' ח' כ'ז) ויאמר סכואל אל רוד
לך ה' יהיה עמך (ש'ח' י'ז ל'ח) אך יקס ה' את דברו
(שס' ח' כ'ז) סיקס דברו הסוב על סכואל
וכמו זה אך פדה תפדה את כבוד האדם (נחל'ז

י'ח ט'י) כאשר נילה רין פסר תסור שאמר
חם לא תפדה ורפצתו (שח'ת י'ז ל'ח) אשר
אך פדה תפדה כבוד האדם כלומר זה יהיה
רין פסרי תסורים אבל כבוד האדם על כל
פנים תפדו ויש אך שענינו תנאי להוציא מן
הכל כמו כל מלאכה לא יעשה כסם אך אשר
יאכל לכל נפש הוא לבדו יעשה לכם (שס
י'ז ט'י:) וכברו אך את זה תאכלו מכל סרץ
העוף והלך על ארבע (וי'ז'ל י'ח ל'ח) שפני
סכבר אשר קודם זה כל סרץ העוף והלך על
ארבע סקן הוא לכם (שס' כ') והוציא כסמו
אשר לו כרעים מסעל לרגליו (שס' ל'ח) באשרו אך
את זה תאכלו מכל סרץ העוף והלך על ארבע
אשר לו כרעים מסעל לרגליו וכן הענין כל
סרץ העוף וגו' סקן הוא לכם והפנינו
מלאכלו חרץ מאשר לו כרעים מסעל לרגליו ויש
אך שענינו קיום דבר ובה לאסדה דבר כמו
אך רעה אסחק הוא (נחל'ית ל'ז ט'י) אך עצמי
וכשרי אזה (שס' ל'ט י'י) אך מלך ישראל הוא
(מ'ח' כ'ז ל'ז) אך לסק סמרתי את כל אשר
לה כבדתי (ש'ח' ל'ט ל'ח) אך הבה יתדו ספרו
עול (יח' כ' כ') כל אלה ענינם כאלו אשר
באבת כן הוא דבר בלא ספק ויש אך כענין רבוי
כמו אף והוא יתדו לו אך המלוכה (ש'ח' י'ח ח')
ויהיה כענין שסא ואולי שסא היה כך וכך או שפא

נא חכאמי אק הפעם (שמות י"ז) ואדעה אק
הפעם (נחלית יח ל"ז) והיית אק עשוק וגזול
(דברים כ"ח ל"ט) היית אק סמח (סס ט"ו ט"ז)
בתמידות כאלו אמר היית כל זמן וכל שת
בשמיחה ובשוב לבב וכן בכל עצב יהיה פוטר
ודבר שפתיים אק למחמור (תשלי י"ז כ"ז) ר"ל
דבר שפתיים בלי כסף הם למחמור אל הכתמיד
לדבר ולכל המרכה דברים וכן רבים במקרא.
רק ענינו בלבד כאשר דקק אק במשה דבר
(במדבר י"ז ז') ואבן גנאח אמר כי הרק
כמו הלא יענין אק הבא אצירי בלבד והשעור
וכי (לא) דבר השם לבד עם משה ואשר כי
התחברו דקק חק בשכח והוא לנחץ המימוש
ובאחד משניהם היה ספק המקרא וכן הענין אק
בא שניהם דרך צחות כמו המכלי אין קברים
(שמות י"ז יח) ויש רק שנינו גם כן הלא
רק אתם עשכם אסמות לה אלהיכם (דברים כ"ז)
כמו גם אתם כן הסכימה דעתו ולא ידעתי
לכה הוציאו מענינו להיות פיגוס ובנינו
נראה לבארו לפי ענינו הלא לבד אתם צמכם
אסמות כי אתם הגירולים ועליכם המצוה למחות
ולא מחיתם ומענין המימוש רק לאגשים האל
אל תעשו דבר (נחלית י"ט ח') רק אם שבו
תשפטו בקול ה' (ינרים ט"ו ט"ז) רק את דמו לא
תאכל (סס ט"ז כ"ז) ויש רק שנינו כמו אק
אמרו רק יהיה ה' אלהיך עמך כאשר היה עם משה
(יהושע א' י"ז) כאלו אמר אבל יהיה השם עמך.

יהיה כאשר אמר אק סוף סוף ולא דאיתנו
עד דנה (נחלית מ"ד כ"ח) אבל אינו כתיב
שלא אראנו בסרם אמות ואלו היה אק במקום
ההוא לאמא לא היה נכון לומר עד דנה שכלת
עד דנה מודה עד היום לא היה כך אק אשר
שיהיה מן היום הזה והלאה ואם נאמר אק סוף
סוף באמת אין ספק כי כאשר לא ראהו עד
היום והוא כן לא יראנו עוד וכן אק חשך
ישופני (תהלים קל"ט י"ח) פי' אולי החשך
ישופני ויסתדני, ויהיה כענין הוזה וסאינו
עובר וגם אינו עתיד וידעה לומר בצד שהוזה
כך וכן אירע כך כמו ויהי אק יצא יצא יעקב
האז פני יצחק אביו ועשו אציו בא מצירו
(נחלית כ"ז ז') וכן פי' ר"ס ויהי אק יצא
יצא זה יצא וזה בא וכן מן הענין היה אק
הקם הקימו את השמיים (שופטים ו' י"ט) ר"ל
כי גרעון בא אל הכנה בראש האסמות
הזכונה בצד שהקמו השומרים לאסמות
ההיא הכל היה כעת אחד וברגע אחד ולנו
ניאה לפרש הפסוק הראשון כענין שאמרו בו
ועד לו אק הכלוכה (ש"א י"ח ח') שהוא רבו
וגאד כן ויהי אק יצא יצא יעקב כלומר ראה
מה פנינו מצטי עשו שלא היה זריז למלאת
רצון יצחק אביו כי יעקב הכן מסעמיו לאביו
והאכלו ונתברך ואף יצא מלפניו ועדן עשו
בא מצידו ולא הבין מאכלו, ויש אק שיהיה למעט
וליהד דבר אחד כמו רק והוא מה שאמר שא

ש ע ר ש מ נ ה ו ש ל ש י מ.

אימה, פחד, יראה, הדרה, חתה.

פחד בלחית וכן ויירא ויאמר מה נורא המקום
הזה (נחלית כ"ח י"ז) יראתו היתה בסבת
החלום אשר חלם שם ידע כי מקום קדוש הוא
וכן לכן יראתו אגשים (איון ל"ז כ"ז) ענינו
בסבה וכן לא אידא מרכבות עם (תהלים נ"ו)
ה' לי לא אידא מה יעשה אים לי (סס ק"ח
ו') יראה ודעני יבא בי (סס ל"ז ו') כל אלה
יראם בסבת נורם אבל כאשר ירא את ה'

יראה תוכל להיות בלי פחד ואימה כאשר
הקרא חביו מארבה ותוכל להיות היראה גם
כן בסבת ראיית דבר כאשר אל תירא כי מה
ראיה (ש"א כ"ח י"ז) כי ירא מרבים אל האלהים
(שמות נ"ו ו') וכן מן הענין הזה עם נורא מן
הוא והלאה (סס"י י"ח ז') ר"ל מראית הברכה
פניו כפולג ועל כן יראתו וכן לא תירא מפחד
לילה (תהלים לא ס') ר"ל לא תירא שיבואך

אספת רבים באשרו יחדו בצפור סבצרים
(כוכב י"ח י"ח) ואלו מהענין הזה תדעת אלינו
את כל החרדה הזאת (מ"ז ל' י"ז) ר"ל אספת
כל הענינים האלה וקרב להיות מענין הכעסה
הבאה פתאם וממנו אשר יהיה ענינו כריזה
ואבוד אברו להחיר את כוס כסח (יחזקאל
ל' י"ט) וכל המחנה החריד (כפטיס י"י י"ז)
וכן כי היה לבו חרד (כ"א ד' י"ז) אבל החרדים
אל דברו (כ"ט' כ"ו כ) חרד אל דברי (כ"ט
ג') אפשר שהיה ענינו מן הענין הראשון
וידעה לומר שממחר לצעות מצותי פתאם
כאדם בהל סרוב יראנו אחתי או יהיה ענינו
הנאכפים לעשות דבר השם או מן הענין השלישי
הנשברים אל דברו ר"ל היראים ממנו אבל
חרדת אדם יתן מוקש (תכ"ז כ"ט כ"ט) ענינו
יראת האדם מכיון לירי כמסול ומוקש מפני
שאין בה לירא ולחרד לעשות כעסו כראוי
מפני שהוא כתיירא ומפחד שמא יכשל ועל
כן החרדה נכריזה אותו לירי מוקש. ד' חת
אין ענינו פחד ויראה כי אם סבירן באשרו
והד ברמות יחיות (יחזקאל ג' י"ז) לא תירא לא
תחת (דברים ל"א ח') שן אדחק לפגעים (יחזקאל
ח' י"ז) ובזו כמפחות יחתיני (חזק ל"א ל"ז)
תיראו חתת וחיראו (כ"ט י' ל"א) וחתתתם
בדרך (חזק י"ז כ') ר"ל הסברים והבקעים
אשר בארץ הזה והמקרא מדמה עין חזקים
לסברים והבקעים תפצו לומר תסס כוחם סרב
ימים וכפני נקתם עד סתם יראים לעלות
במצלות ולחת במורדות וללכת במקום אשר הארץ
נבקעת וסדוקה לפי שהאליה במקומות והם קשה
לזקקים בעבור חולשתם או יהיה עין דתת חולשה
ובסול הבחות והדגשות כענין וצדקתי לא תחת
(כ"ט' כ"א ו') ר"ל לא ותחלש ולא תבסל.

(תכ"ז ג' ז') (מצעוהו), עין וינצ ולא ירא אלהים
(דברים כ"ט י"ט) ענינם ארבה ורבה כמאמר
דרכם אין ארבת הארבה שלמה עם אורבו עד
שיירא ממנו דרכו' זל אמרו (ספר סוף פ' פ"ג)
פחדכם ובוראכם יתן ה' אלהיכם על פני כל
הארץ (דברים י"ח כ"ה) והלא פחד ומורא אחד
הם אלא פחדכם על הדיכונים ומוראכם על
הרחוקים ור"ש פ"י פחד לשון בעיתה פתאומית
מורא לשון רצפה מסיים רבים [ומורא] ויראה
ענינם אחד אצ"מ"ה גם היא כבשה, אשרו ואימות
מות נגלו עלי (תכ"ט כ"ט כ') כביבות שניו
אשה (חזק מ"א ו') אבל לא יבנה כמנה
פועל וסוף בן מן הפעלות כמו שיבנה מנצח
פחד ויראה ואשה תוכל להיות סם דבר ויראה
כמו ספ"י ר"ש תפל עליהם אימתה ופחד (שמות
ט"ז י"ז) אימתה על הדיכונים ופחד על הרחוקים
ומזה יד להבין כי ענין פחד מדבר הנשכח
אצ"פ שאיננו נראה. פ"ח"ד אפשר שהוא
מופלא בסבירן לב כמו מפורד לבבך אשר
תפחד (דברים כ"א כ"ו) ורב עצמותי הפחיד
(חזק ל' י"ד) ופחד ורוב לבבך (כ"ט' ס' כ')
אמנם פחד סם מורא לענינים אחרים ר"ל
לענין סערה ונצטה כמו ופחדו אל ה' ואל
סוכו (כוכב ג' ה') אשרי אדם מפחד תמיד (תכ"ז
ל"ח י"ז) ופחד יצחק היה לי (נחזקית ל"א
מ"ז) כפחד אביו יצחק (כ"ט כ"ט) ואולי יס
הפחד בין אימה ופחד ויראה שהאדם או הסנים
עקיים וחולתם דבר בלתי בלתי ענין סתירות
ויהיה. חזק"ה ענינה כעסה הבאה לאדם
פתאם באשרו ויחד האיס וילפת (חזק ג' ח')
וחדו להנשים (יחזקאל ל"ז י') ויחד יצחק
חרדה גדלה (מלכ"ז כ"ו י"ז) וינצ לבם ויחדו
איש אל אחיו (כ"ט מ"ז כ"ח) ויש חרד שנינו

ש ע ר ת ש ע ה ו ש ל ש י ם .

אבר, כנף.

שנינו ענינו ידוע כי הוא מנחת אביר דרעים
כמו חרד ודגל האנכנותיהם וחתק והחשם

אבר ענינו ידוע כי הוא מנחת אביר דרעים
(ל"א כ"א ח') אביר יצחק (מלכ"ז כ"ט מ"ז)

וכיוצא בהם כל אדם מבלי הגוף יקרא אדם
ספני שבהם חזק האדם ועל כן נקרא אדם
בגוף הגוף אשר יתחזק לעוף בו ספני שרב
חזק הגוף בבגוף והגוף וקוי ה' יחליפו כח
יעלו אדם כנשרים (שם מ' ל"א). בגוף הוא סם
משתתף ורב שתופו מרוב הסמיכות כי הרבה
מתחלה לבגוף כל חי מצופה כמו כל צפור
בגוף אשר תהיה בסמים (יג' ל' י"ז) אחרי כן
סמכותו לסולי הבשר ופנותיה כמו על ארבע
כנפות כסותך (שם ל' ל' י"ז) בגוף המציל (ש"א
ל' כ') אחרי כן סמכותו לקביו הארץ ואפסיה
והעוקם במקומות היישוב כמו מבגוף הארץ
סתר.

ש ע ר ה א ר ב ע י מ.

אחזה, נחלה, ירשה.

(נכתב בצדו: אני המשתק מצאני מה השמטה מעשר פ').

ש ע ר א ר ב ע י מ ו א ח ד.

אחד, אחרי.

נהג כבר מהרבה המקראות כי **אחד ואחרי**
הם באים במסוך באמרו אחד הדברים האלה
(נחלית עליו א') אחרי הדברים האלה (שם כ"ז
ל') אחרי הדברים האלה (דכ"ז ל"ז
א') אחרי מהדנו (ויקרא י"ז ל"ט) אמנם זה
והנמשך אשר בניהם כי אחרי לא נמצא בכל
הכתוב מוכרח כמו שמצאנו אחר באמרו שבט
ימים מתוך למחנה ארץ תאסף (מחלני י"ז
י"ד) ר"ל ואחד הסגרה שבט ימים מתוך למחנה
תאסף וחבא מתוך המחנה וכן והגם לא נסג
ש תאסף כרים ואחד נסגו הגם מחצרות (שם
ט"ו) כל אלה מלת אחד מורחת וכן וכבס
המסדר את בניו וגילה את כל שטרו וחזק
במים וכדו ואחד יבוא אל המחנה (ויקרא י"ד
ח) וכן ואחד יגבול מן הקדשים (שם ל"ז ו')
וכן וספרה זה שבט ימים ואחד תבדד (שם
ט"ו ל"ח) כל אלה וכן רבים מוכתרים לא

סמכים ופועלים לא תוכל לבא מלת אחרי
מוכחת במקומות האלה כי אם יאמר אחרי
נסגו הגם מחצרות ירצה לומר אחרי אשר
נסגו מחצרות היה כך וכך ויצטרך לבאר כל
המאמר אחרי נפישתם מסם וכן אם כתב
ואחרי תבדד יהיה התנאי כו כאלו אמר ואחרי
סדחתה תצטח כך וכך וכן כלם כמו שאמר
ואם פשה תפשה המספחת בצד אחרי ראותו
אל הבק להחזתו ונראה שנית אל הבק (שם
י"ז ו') פירש מה יצטרך אם יארץ לו דבר
אחרי ראותו הבק לשדד אותו וכן הן בצדו
חי צמכם היום מסרים היתם עם ה' ואף כי
אחרי מתי (דברים ל"א ל"ז) שתרבו פשע ואשמה
וכן אמרו רבותי וזל (דה כ"ז ט"ז) ואחד
תבדד אחד מצטה תבדד ונאמר תבא מלת
אחרי כקצת המקומות להורות מצטה שחד
בהשלמת הדבר המצוה תבא עמו מלת כן

ואמר אחרי כן וירצה לומר אשר עשות הדבר
 תזכר יצשה כך וכך כאשר עוד נגזר אחד
 אביא על פרעה ועל מצרים אחרי כן יסלח
 אתכם מזה (שזית י"א א') וכן וידרו כל
 עבדיך אלה אלי והסתחוו לי לאמר צא אתה
 וכל הצמ אשר בינליך ואחרי כן אצא (ס"ח')
 וכן ושלחתי את ידי והביתי את מצרים בכל
 נפלאתי אשר אצעה בקרבו ואחרי כן יסלח

אתכם (ס"ג נ' ל') וכן וידך לב חד אותו אחרי
 כן כפר את הצמ (ס"ג כ"ד י') ר"ל הבה לבו אחרי
 הנשר אשר שפרם כאלו אשר על אשר ספ"א את
 הצמ וכן רבים וזה ההפך לבר מה שאמר
 רבותי ו'ל' (נ"ר פ' ח"ג) אשר הדברים האלה
 היה דבר ה' אל אפרם במחזה לאמר (נ"אש' י"א א')
 כל מקום שנאמר אשר הדברים כסוף למה שזכר
 וכל מקום שנאמר אחרי הדברים מופלג ורחוק (*).

החלק השני . חלק הבית.

ה ש ע ר ה ר א ש ו ן .

באר , בור .

תחלה נאמר מה שמצאנו בדברי רבותינו
 ו'ל' והם אמרו מה שיש בו די בור מים מכוונת
 באר מים חיים (י"ח י"א א') והנה אמרו באר
 מים חיים (נ"אשית ל"ו י"ב) וכן שמה מים
 מכוון תחולים מתוך באר (תש"י ה' ע"ו) לפי
 שאר מים חיים וכן אמר אך מצן ובור מקה
 מים יהיה כהור (וי"א י"א ל"ו) ומה בור
 למקוה מים או נוכל לפרש כי בור מקה מים
 האמור במקרא הוא ענין אשר כלומר אשר
 שזכר בור באר ענינו באמרו מקה מים והוא
 הפך מצן האמור תחלה ועל כן אני אומר
 שלא תמצא באר נזכר במקרא שלא זכר בצור
 מים כמו שאמרו באר מים חיים (נ"אשית ל"ו
 י"ט) ולא נשתה מי באר (נחמ"ד כ' י"ז) או
 כאשר נזכר באר יזכור בצור חסר כאשר
 באמת בארות בארות חסר (נ"אשית י"ד י')
 מפני שזכר הפסוקים יתנו בהם ענין לסתם
 תחולים ותצעה הנצר שיש חסר בבבת המים
 ומה מוצא בור שאין בו מים כאשר והבור
 רק אין בו מים (נ"אשית ל"ו ל"ד) לפי שמה
 רואה שיקרא הכתוב בור מקום האכידים הסוד
 והצניק כאשר כי שמו אחי בור (ס"ג מ')
 פ'ו צמתו בבור חיי (א"ש ג' ר"ג) וירצהו

מן הבור (נ"אשית מ"א י"ד) בבור השני אשר
 בבית הבור (שמות י"ג כ"ט) וכן רבים מצעין זה
 וסדעתי כי בבאר אין בנק אבני מחצב כי אם
 חפירה בצפר כמו שאמר ויחפרו באר אדמת
 (נ"אשית ל"ו י"א) ויחפרו עבדי יצחק בנחל
 וימצאו שם נאר (ס"ג י"ב) כי חפירתי את הבאר
 הזאת (ס"ג כ"א ל') באר חפירה שרים (נחמ"ד
 ל"א י"ח) ויחפרו כל מצרים סביבת היאר מים
 לשתות (שמות ז' ל"ד) וענין חפירה תפוס
 ודריסה וחפירה בענין לחפר את כל העין (י"אש
 ג' נ') הכל לפי הענין וירצה לומר אצל השים
 שיחפרו איהם השים וינקו העין עד התחום
 על כן נופל אצל באר לשון חפירה אבל
 הבורות לא יפול בהם לשון חפירה לפי שהם
 עשויים בבנין אבני מחצב במקום השווה כדרך
 בנין או בדרים ובסלעים שיחצבו אותם כאלו
 יהיה רצונם לננות בהם נתיים על כן לא
 תמצא אצל בור במקרא לשון חפירה כי לא
 יפול בו כי אם לשון מחצב והראיה בעק
 אמרו וברת חצובים יסר לא חצבת (י"ג
 ו' י"א) וכן ויבן כדלים כדברי ויחצב
 ברות רבים כי מקה רב היה לו ובשפלה
 ובמישור אברים וברמים בדרים ובכרמל כי

(*) זה ענין דעת רב האל ס.

יָרֵב אִרְכּוּ הָיָה (הַיָּנ לִי י') וְהָיָה כִּי בָרַח
מִקֶּדֶם קָבָרָן מִי הַנְּשָׁמִים הַנְּשָׁוִי בִּאֲבָנֵי מַחְצָב
מִה שֶׁאִמֵּר לִחְצֹב לָהֶם בִּזְרוֹת בִּזְרוֹת נִשְׁמָרִים
אֲשֶׁר לֹא יִכְלוּ הַמֵּיִם ⁽¹⁾ (יִמְי' נ' יֵנ) רִל
בִּזְרוֹת נִשְׁמָרִים שֶׁאֵין הַנְּשָׁמִים מִחוּבְרֹת כִּרְאִי
וְיֵשׁ בָּהֶם חֲרוּטִים וְסָרְקִים אֲשֶׁר לֹא יִכְלוּ מִי
הַנְּשָׁמִים הַבָּאִים בָּהֶם וְאֵבֶן נִנְאָה אֵינָנו
הוֹלֵךְ בְּדֶךְ הַזֶּה וְחַי מַשְׁכֹּחַ בְּעֵינֵי בִּמְקוֹם הַזֶּה

ה ש ע ר ה ש נ י

בֶּקֶד, שׁוּר.

מִכְתָּוִי בֹאֵלָה כִּי שׁוּרָה נִקְרָא הַזֶּה הַקִּיּוֹב
לְבֶקֶד לִפְנֵי רִל הַשּׁוּר הַנֶּקֶד עֲמֹד הַשּׁוּר וְנִקְרָא
שׁוּר מִפְּנֵי שֶׁהָיָה הוֹלֵךְ וְשֹׁמֵר בְּמִסַּח בֶּקֶד
מִעַם הַשּׁוּר כֵּן הוֹלֵךְ וְהָיָה שֶׁ נִכְנָן הַיּוֹם וְהָיָה
וְכֵן הַשּׁוּר עֲלֵה (נִלְחָשׁ יֵשׁ טִי) אִם אֵלֵי

ה ש ע ר ה ש ל י ש י

בֹּשֶׁת, נִשְׁעָן, נִסְמָךְ, נִסְעָר.

עֵינֵי הַבְּשָׁתָן אֵינָנו בָּרֵר הַמִּשְׁמָשׁ כִּי אִם
בְּלִבְּ רִל תִּקְחָה הַמֵּד לִמָּה שֶׁאֵין לוֹ אִם
לִמָּה שֶׁאֵינוֹ רֹאֵה כִּאֲמֹר וְהַבְּשָׁתִי בְּרִעְתָּךְ
אִמְרָה אֵין רֹאֵי (יִשְׁעִי מִי י') בְּשָׁחַ בִּי
עֵרִי שֶׁ (שֶׁ לִּי ד') בְּשָׁחַ בִּי וְעֵשֶׂה מִכָּ
(הַגִּלְס לִי ג') רִל קָח וְכֵן בֶּקֶד בְּשָׁחַ וְלֹא
בֹּשֶׁת (שֶׁ לִּי ו') קִי וְלֹא נִבְּרַח תִּחְלָתֵךְ, כִּי
בֶּקֶד בְּשָׁחַ (יִשְׁעִי לִי ג') וְכֵן וְהָיָה הַבְּשָׁתִי
אֵת הַזֶּם הַזֶּה (יִמְי' לִי ט') אִמְרָה לָהֶם
שִׁיקוּ לִמָּה שֶׁאֵינוֹ וְתִקְחֵם מִפֶּה נֶפֶשׁ כִּאֲשֶׁר
אֲשֶׁר אֵדִי כֵן (וְכִבְשָׁה אֲתָבָם) עַל סָקִי (שֶׁ)
מִה הַבְּשָׁתָן הַזֶּה (יִשְׁעִי לִי ד') עֵינֵינוּ נִם
כֵּן תִּקְחָה וְכֵן מִכְּשָׁח בְּתוֹר (מִשְׁלִי לִי יֵט)
מִכְּשָׁח כֹּל קָדִי אֵין (הַגִּלְס סִי ו') וְיֵשׁ
בְּבֹשֶׁת עֵינֵי אֵדִי הוּא הַשֶּׁקֶם וְהַשְׁלֹת כִּאֲמֹר

⁽¹⁾ נִסְעָר שֶׁ בִּזְרוֹת בִּזְרוֹת נִשְׁמָרִים. ⁽²⁾ יִתְנַחַם לִי.

תשען על ה' (יט' י' כ') כי נשענו על ה' אלהי אבותיהם (ה' י' יח) והוא כמסענת המוסמכת שדשען בו לא תשבר מסענתו ועל כן לא תמצא בכל מקום אצל נשען וזולת על או עליו לפי שאין ענין נשען כענין בושח שהוא מוכרח להיות תקפה או שלה וזולת פשמים יסידת האויב במלחמה והתקפה גם היא פעמים רבות לא תהיה בקוות האדם לדבר שאינו ותהיה לו נבוכה אבל נשען יקרא העומד על דבר שיש בו פשם כאמרו והתחלך בתוך על משענתו (שמות ל"א יט) לחשען על פסחו (יט' י' כ') ובהשעם עליך (יחזקאל כ"ט ז') ותשענו עליו (יט' י' יג) ואשען עליהם (שמואל י"ז ל"ו) ישען על ביתו (חזק' ח' ט"ז) מסענת הקנה הדרוך (יט' י' ו') מסען ומסענה (ש"ג א') וכן כל משען להם וכל משען פים (ש"ס) דבר שאדם חי בו כמו הלהם והמים שהם כדי להשען עליהם כאלו הם מוסמכים ביד. ויש נשען בענין הקרבות והוא אמרו נשען לגבול מאב (נחמדנ' ל"א ט"ז) ר"ל קרוב לגבול פואב ואפך כתרומתו (') ונקרא הקרוב נשען לפי ששני הדברים הקרובים זה לזה נרמז לרואים שהם נשענים זה בזה. נכסך ענינו העמדה בדבר ר"ל פשם עור שלא יפול הגופל כאמרו אצני כסמכי נפשי (תהלים ל"ד ו') מוסדה' לכל הנפלים (ש"ס) קליט יד) ואשתומם ואין מוסך

(יט' י' כ') באלו אמר ואין עוד וענין אחר שישים האדם ידיו או לכו על דבר אמרו כי מסך פשה את ידיו עליו (דברים ל"ד ט') אשר יספך איש עליו (מ"ב י"ח ל"א) והלויים יספכו את ידיהם (נחמדנ' ח' י"ג) סמכתי באשיות (ש"ס ג' ה') ויש בו ענין שלישי יהוא ענין תפישתו ומצור וסבוב כמו ספך מלך בבל אל ירושלים (יחזקאל ל"ד ג') עלי סמכתי חמך (תהלים פ"ז ח') ר"ל סמכתי וחפשתי וענין רביעי הסעד אמרו והנן ותרש סמכתי (נחמדנ' כ"ו ל"ז) כתרומתו (') דרוח נדיבה תמכני (תהלים ל"א י"ד) ונדרתו היא סמכתו (יט' י' כ') ר"ל סעדה אותו וענין חמישי הבסחון והחזוק, עליך נסמכתי סכסן (תהלים פ"א ו') יצר ספך (יט' י' ג') ספך לכו לא יראה (תהלים ק"ג ח') ועל אלהי ישראל נסמכו (יט' י' ג') ויסמכו העם על דברי יחזקיהו (ה' י' ג') סמוכים לשר לגולם (תהלים ק"א ח') פ"י חזקים וכן הכביסה דעת אבן גנאח. נסעך ענינו חזוק והעד להם לבב אגוש יסעד (ש"ס ק"ד ט"ז) יחזק וכן סעד לבך פת להם (שמואל י"ט ח') חזק לבך בפת להם. ואקדה פת להם וסעדו לבכם (נחמדנ' י"ח כ') באה אתי הביתה וסעדה (מ"א י"ג ו') וכן וסעד בוסר כסאו (מל"כ ל"ו) ויסינך תסעתי (תהלים י"ח ל"ו) מסעדי לבית ה' (מ"א י' י"ג) להכין אותה ולסעדה (יט' י' ו').

ח ש ע ר ה ר ב י ע י.

בר, תבואה, חטה, רגן, עכור.

(תהלים ס"א י"ד) וסמנו בתלש ומלאו הצרות בר (יחזקאל ל"א ל"ד) בר וחלם ומזון (נחמדנ' מ"ה ל"ג) יהי פסת בר בארץ בראש הרים (תהלים פ"ג ט"ז) והשערה כאמרו בר וחלם ומזון למאכל רבמות ומהם לכלכל (חלם ומזון) לאשים, וזולתם סחששת המינים אשר מהם

יש לנו די במח שכתב אבן גנאח כי בר שם חסר הו"ו (') משרש ולא ברא אתם להם (ל"ג י"ג י"ז) [והא"ף] כמלת ברא במקום היא כי הנורה הבית והד"ש והד"א (') ומלת בר מן השרש והוא חזק כחלל הממה ולשון בר נופל על המוכר באמרו ועמקים יעספו בר

(') וסמך (') סעדה (') ר"ל הלח"ל סעל מהארה.
(') ל"ל יש סה שנת המשתין כי נסענ' סה מלא ברה נה"ל ולא נל"ף.

האי יידן והאי לא אידן ר'ל לא נתפרח
וחסה נקראת בעודה מחובות כאמרו והחפה
הכנסת לא נכו (שמות ט' ל"ג) וחדש ארץ
חמה ושעה (דברים ח' ח') ולא אמר ארץ דגן
וכאשר אמר ולקיתי רגלי בעתו ותירדתי בסורה
(כושע ג' י"א) רצה לושר מאף דברי מאכל
ומשתה וכאשר אין ספק שלא נקרא חידוש עד
היהנו ביוקב כאמרו וחידוש יקבך ושרתו (מלכי
ג' י') וכן אין מפקפק שיקרא דגן עד שיתפרח
וקיבו להיות ענין ויאכלו מעבוד הארץ (יהושע
ט' י"א) ענין דגן כי כן תרגמו (וכן תרגמו) בר
ואולי עכור שם נופל על כל דבר תצומח
שיון הצמחים ויכלכלם ויסיעם לצבור
הזמן.

לאבילות בלילות ומהם לכלכל בגיהאדם כאמרו
ב. תבואה שם כחל כל מרע ואילן
כאמרו כתבואת גרן וכתבואת יקב (נמדע י"ח
ל) משרש הבית והו"ו והאליף ונקראה תבואה
על שם בואה לעתים ידועים. חמטה ענינה
ידוע שהוא שם מין אחד לבד מחמשת המינין
כאמרו והחטה והכנסת (שמות ט' ל"ג) וחדש
הלאו קציר חמים היום (ש"א י"ג י"ז) כמו
שאמר במקום אחד בתחלת קציר שצרים (חזק
א' ל"ג) ודבר ידוע לקצור השעורים תחלה וכן
בחסדי מנחם (יהושע ל"ו י"ז) דגן שם
כחל כל מיני המאכל מחמשת המינין והעד
מצר דגן (דברים י"ג י"ז) דגן לא נקרא עד
שנתפרח כמו שאמרו רבו ז'ל (נרסח מ"ז ז')

ה ש ע ר ה ח מ י ש י.

בא, הגיע.

והדבור לישראל ומה שנאמר מלת ביאה לכיאת
הגשם החיה ממקום למקום הביאה היא לזמן
ידוע שאינו רחוק כמו באת העלים שהם שלש
פעמים בשנה שעת הביאה היא קרוב וידוע
ועל זה אמר בבוא כל ישראל לראות (דברים
לא י"א) וברכ המקומות אשר נזכרה מלת
ביאה ענינה ביאה קרובה או שפחה כאדם
הבא ממקום קרוב או ממקום רחוק ובא בהתפרח
או במהירות כמו שאמר בא אחיך במרמה
(נחמ"ג ל"ו ל"ח) והוא בא ממקום קרוב ונזהר
בסתר בא עשו, מ"ז לא בא כן ישיגם תשול
גם היום אל הלחם (ש"א ג' ל"ז) ר'ל מרע
לא התפיד היום וחתמול לבא אל הלחם כמנהגו
מי בחצר הזמן בא (אסתר ו' ד') כשהירות
וכהתפרח וממקום קרוב וכן כי תבאו לראות
פני (יסעי' א' י"ג) נראה מאמרו מי בקש זאת
מידכם רפס חצרי (סע) שהם באים שם תמיד
וכן כי בא סוס פרעה מרכבו ובפרשיו כים
(שמות ט"ו יט) סרב מהירות הדרישה הקיבו
תשל כים סוס ויוכבו ויבאו המלך והמן אל
המשתה אשר אצעה להם (אסתר ה' ח') וכיאת

ביאה היא מלה תאמר לכיאת הגשם החיה
ממקום למקום כאשר אמר בא אחיך במרמה
(נחמ"ג ל"ו ל"ח) ויבא יקב שלם (סע ל"ג
י"ח) וכן רבים וגם בא יאמר להבנס דבר חי
בתוך מקום כמו ויבא יוסף הביתה (סע מ"ג
ל"ז) ויבא אל הבית (ויקרא י"ד מ"ז) באו
מצרימה (נחמ"ג מ"א ל"ז) כי תבאו אל הארץ
(ויקרא ל"ה ז') ותספך זה השם לכנות דבר
שאין לו גוף כלל כאמרו כי יבא דבריך וכבדתך
(שופטים י"ג י"ז) ויבא אפל (אחז ל' כ"ז) ויבא
רע (סע) כי יבאו עליך כל הדברים האלה
הברכה והתקלה (דברים ל' א') כל אשר ידבר
בוא יבוא (ש"א ט' ו') וכפי זאת המציאות
אשר נספך למה שאין לו גוף כלל נספך גם
כן לבואה יח' או לכיאת בכדור או שכניתו
ועל פי המציאות הזאת נאמר גה אנכי בא
אליך בעב הענן (שמות י"ט ט') כי ה' אלוהי
ישראל בא בו (יהושע מ"ז ז') וכל הדומה לזה
ענינו ביאת השכינה ובא ה' אלוהי (ישראל)
כל קדשים עמך (גנ"י י"ד ט') כאלו אמר ובא
ה' אלוהי (ישראל) על ידי כל קדשים עמך

המלך והמן אל המשתה קרבה היתה היום
ההוא, כי בא יבא לא יאמר (תעקף ז' נ')
והבדלם זקן בא כמים (נחלית ליד א') כלומר
סמוך וקרוב לימי הזקנים האיש נכבד כל
אשר ידבר בוא יבוא (ש"ל ס' ו') ר"ל יבא
דבר שקרוב ולא יתאחר כל אלה וכן רבים
מנחה בא הזכרים אבל כחית הגפש החיה
מסקום למקום או אצל מה שאין לו גוף כלל
ענינם דבר הבא בהתמדה או דבר הבא מקרוב
או דבר שביאנו נבחר כביאת האדם. והג' ע'
מלת הגשה מצאנו גם היא להכנס דבר הי
בתוך מקום והוא מה שאמר והגש לדגליו
(שמות ד' כ"ב) אבל לא מצאנו לביאת הגפש
החיה ממקום למקום כמו שמצאנו מלת ביאה
ועל כן לא תמצא מלת הגשה כי אם מהעברה
לפי שארשים מניחים הדבר שאין בו חיות לאי
זה מקום שידעו אבל בא הוא כחד לפי שהוא
נופל כביאת הגפש החיה מצמצמה ממקום
למקום בלתי רשות אחרים כאמרו ויקח מן
הבא בידו (נחלית ליד א') ולא אמר מן
המגיש שאין לשון הגשה נופל בביאת הגפש
החיה ממקום למקום ורבינו יעקב (ע') פ'י
ויקח מן הבא בידו כמו העופות שצדיק בהם
הוא מביא אותם בידו לפי שעשו היה יורש
צדי הביא לו זאת המנחה ואף בדבר שאין לו
גוף כלל לא מצאנו לשון הגשה נופל לדבר
הבא בהתמדה או ממקום קרוב כי אם לדבר
הבא לזמן רחוק ואינו מתמיד לבא, ואמר שאין
בו חיות אין לו כח ללכת מאליה בלתי אחר
והצר וברגית חר נעשה ונעשה (אסתר ז' י"ג)
כלומר ברגיע הזמן הרחוק הידוע לכל אמת
ואמת מנצחות המלך וזמן ביאתם אליו באמת
היה רחוק מאד כאמרו מקץ היות לח כח
הנשים שנים עשר חרש כי כן ימלאו ימי
מרוקתן (ס) שהיה היה להם לתמרוק שהו
חרשים בבשמים וששה חרשים בשמן המור
כאשר מציד המקרא ואר שנים עשר חרש היה
כגית התור-ההוא כאמרו ששה חרשים בשמן

(*) עין נהקדמה.

כלל ממקום קרוב או בהתמדה מאיזה מקום שיבא, והצעה מצאנות גם כן להכנס דבר חי בתוך מקום אך לא מצאנו מטה שהפול לשתה על ביאת הנפש והיה ממקום למקום ומה שתמצא מטה לביאת דבר שאין לו גוף כלל אינו דבר הבא מקרוב כי אם לזמן ארוך ויום ידוע שאינו פותמד ועל זה הדרך הלך ענין המקרא כאשר בא העת הגיע היום (יחזקאל ו' י"ג) עת הוא הפותמד ואשר היום לל היום הדרד המזמן והערך וזה מוכרח מכמה פנים כי כלל הוא בשני דברים או בשני ענינים תוצרים יחד שהערך מופלג בענינו לפי מה שהוא על כן אני אומר כי אשרי העת ר"ל הקרוב ואשרי אירדיו היום ר"ל הזמן הארוך והרחוק, והשני כי רב התכמים פירשו כי עת פותמד וזמן רחוק ואשרי במקום הזה הגיע היום כאלו אשר הגיע הזמן וביאור המקרא כן הוא בא העת כלומר בא העת הפותמד לבא ואמר בא כי כל הפחד להיות בלי יגיעה מרב חפזת בוא יקרא בא לפי שחשבו כאלו בא מעצמו, הגיע היום, אינני צריך לומר שהעת הפותמד והקרוב בא אלא אף הזמן הרחוק הבא ביגיעה הגיע מרב האריכות והעת לביאור התכמים שאמרו כי עת פותמד וזמן רחוק אמרו לכל זמן ועת לכל חפץ (קטל ג' א') והפך בזה לכל דבר יש זמן קצוב להגיע לשלם לאדם גמול טוב או רע לזמן מרובה כמו שאמרו רבו ו'ל (אשת פ"ד משה ג') אין לך דבר שאין לו שעה ואין לך אדם שאין לו מקום ובא המקרא להורות האדם שלא יסודר למלאה תאוהו לעשות תהלה על רוחו בחפזו

ומהירות כי באמת ימצא מקום להפיק חפצו לדבר הימים ואם יסודר אולי יקדו עון כמאמר והיכם תבלית המהירות ורסה י' וזה ענין ועת לכל חפץ כלומר אצל שיש לכל זמן להגשות רצון האדם לתועלתו לארך ימים עת לכל חפץ החפץ בידו בכל יום תמיד לעשות רצונו אך לא ידע אם חפצו בידו יצלה כמו שאמרו ו'ל (סנהדרין פ"ו א') האיה היתה בת שבע לדוד אלא שאכלה פנת וכן כל עת האמורים בקהלת עת לבבות ועת לשחוק (קטל ג' ד') עת לארב ועת לשנא (ס' ח') כלם עתים בתמידות. וזמן נקרא היום והערך המזמן לימים רחוקים ומאד שכן הוא נאמר כי לשון בא שנינו בהתמדה ובמהירות נוצל בעת שהוא קרוב לשון הגיע שנינו שחוק נופל ביום או בזמן שהכרחו שהוא רחוק ויש במלת ביאת ענין אחד והוא הסדר והערך הזה באה שמשה (יחזקאל ט"ו ט') ובא השמש וסודר (יחזקאל כ"ג ו') עד בא השמש היבנו לו (שמות ל"ג ל"ה) ולא תבא עליו השמש (דברים ל"ד ט') ובכן ראיתי רשעים קברים ובא (קטל ח' י') כל אלה וכן רבים עתים הסדר אבל אם שכיר הוא בא בשכרו (שמות כ"ג י"ד) ר"ל הלך בשכרו כאלו אשר הלך ועבד בשכרו ואפשר שכל התוצרים בענין הסדר יהיו מענין הליכה לפי שהסדר השמש הוא הליכתו אך ויבא אל רגו וזהו (נחלית ט"ו ד') בא אל אשת אחיך (ס' ל"ח ח') בא נא אל שפתי (ס' ט"ו ב') הבא נא אבוא אליך (ס' ל"ח ט"ו) ואיש אין בארץ לבוא עלינו (ס' י"ט א') כלם כנוי לתשמיש.

ה ש ע ר ה ש י'

בורח, נם.

עד אשר מצאתיו אצל המים כאשר כל מברית בכל אנפיו (יחזקאל י"ז כ"א) ר"ל לשונות הימים ואנפיהם וגם זה המקרא הייתי רוחה ומפרש בענין אחד ואבאר כל מבריתו כאלו

השתי לומר כי נם לא נמצא אם לא באדם עד אשר זכרתי מה לך הים כי תגוס (תהלים ק"ד כ') גבעת שאול נסה (ש"ש י" ל"ט) וגם כן דמיתי שלשון בורח לא נמצא אם לא באדם (י' ע' מנחם המעיינים שער ההנהגה).

וקם ברוך לך אל לבן אחי חנה, (ס' ל' מ' ז')
 והאששים אשר היו עמי וכו' ורחל גדלה
 נפלה עליהם ויבראו ברחבא (ויאל' י' ו') חמה
 הבריתו את יושבי גת (האל' ח' יג') משד
 אב ירמיה אם (תל' י' ס') בברוך מפני
 עשו אחיך (נחשית ל' א') ויברא יעקב שהו
 אדם (הס' י' י' י') כבר ביארתי כי גם וברח
 שניהם על דבר אך גם נקרא האדם הגם למלם
 נפשו מחרב כאמרו תנו מנסת חרב (ויקנ' ל' ו')
 (ל' ו') תנו לו מפני חרב (סעי' ל' ח') נסו
 פתך בבל ומלם איש את נפשו (ימ' ל' ל')
 (ו') נסו מלם נפשכם (ס' מ' ח' ו') אבל בורח
 אפשר שהוא בורח מפני ענינים אחרים לא
 למלם נפשו מחרב כבירחת הר' מפני גבירתו
 וכבירחת יעקב מבית לבן וכדומה להם חאף
 לה יס' לסתור (הגלגל) הכלל שאין הפרש בניהם
 חאף בורח נקרא הבורח מפני חרב למעלה
 למלם נפשו כמאמר בברחי מפני אכשלוס
 (מ"ל ב' ו') בברוך מפני עשו אחיך (נחשית
 ל' א') שהיו רחופים לחרוז אך נראה לומר
 כי לסתור בורח נופל בחלף לתופו ברצון הכל
 כאמרו כי ברוח הגם (שמות י' ס') רל
 כי הך שחרי ברצון פרעה יצאו מפצרים
 והלכו להם ולא תמצא שיקרא גם והולך
 לתמו.

אמר כל מבדיו בדיפוך האותיות וירצה לומר
 כל מבדיו בכל אגפיו כל שריו וכל נסיו
 עד אשר מצאתי מקרא אשר אלה הם אשר
 עברו את הירדן בחרש הראשון והוא מפלא
 על כל נוחתיו ויבריתו את כל הצמקים למדח
 ולמערב (הס' י' י' ט' ו') וחשתי לומר כי
 גם נופל על גס מן המערכה לשוב לביתו
 ובורח נקרא הבורח מביתו והולך למקום שאינו
 שלו עד אשר זכרתי ויעזב בגדו בידו וגם
 ויצא והוציח (נחשית ל' י' י') וזה גם מביתו
 וגם חשתי לומר כי גם ובורח הם על דבר,
 גם, כאמרו הגם מפני הפרד (ימ' מ' ח' מ')
 ותסגם כאשר נסגם מפני דרעש (זכר' י' ל')
 מפני חרב היונה איש אל עמו יפנו חרש
 לארצו יתנו (ימ' י' ט' ו') הגם הגבלמים
 ברום במלחמה (ס' י' י' י') שאלי גם תמלטה
 אמרי מה נהיית (ימ' מ' ח' כ') תכ לו מפני
 חרב (סעי' ל' ח') וגם משה מפניו (שמות
 ל' ג') וסנים יתנו רבבה (דנ'ס ל' ל') ורחף
 אדם קול עלה נף תנו מנסת חרב (ויקנ' ל'
 ל' ו') וגם בורח על דבר כאמרו מפני שרי
 נבדתי אנכי ברח (נחשית ל' ח') למה
 נחבאת לברח (ס' ל' ל') כי ברו יעקב (ס'
 כ' י') על דבר שפעו דברי בני לבן אופרים
 לקח יעקב את כל אשר לאביתו (ס' ל' א')

ה ש ע ר ה ש ב י ע י.

בושה, כלמה, חרפה, חפרה (י').

גדולה ממה שמוכח כי שמו שמו (ימ')
 י' ג' גם כש לא יכשו גם הכלים לא
 ידנו (ס' ו' ט' ו') נשכבה בבשתנו ותבטנו
 כלפתנו (ס' ג' ל') ואופרה אלהי כשתי
 תכלמתי (פאל' ט' ו') וכענין בושה וחפרה
 (ימ' ט' ט') כי יכשו מאילים אשר מחתם
 ותחפרו מהגנות אשר בחרתם (סעי' א' כ')
 והסיפוי להתיבש מאשר בידתם גנות יורר

הספר הזה פיוסר על פנה אחת מוכח והיא
 מה שאמרנו תחלה בשער אומר וחוזק כי
 רב שני ענינים הנאמרים זה עם זה והצדדים
 יחדו והצדדים גדול מן הראשון אם למעלה אם
 לשפלות אם לעשר אם לדלות הכל לפי הענין
 ובכל מקום שזכר במקרא בושה אצל כלמה
 או חרפה וזכר תחלה בושה לפי שהיא פחותה
 מכלם וזכר אחריה כלמה או חרפה לפי שהיא

(*) מלאת היא נפיו למה לא הכין גם הכרשים ברו וקלון.

מחמת האלים אשר המדעם כי בגנות האלים
הרבה האילנות אדמות האלים הם פחותים
פענין גנות וזה כיאור הפסוק והוא כושו
מחמת אשר המדעם לעצמם כמנשה הגויס
אשר הם עובדים את אלהיהם על הדיים הרמים
ותחת כל עץ רענן ותחפרו מדגנות כאשר
אחם מוסיפים לעבד בגנות תוסיפו בשת
לעצמכם לו והאלתם להגיד קלותכם, יכשו
ויחפרו (תהלים ל"ט) פבים ומחציר (תש"א)
י"ט ל"ו) כושה אמנם מאד חפרה וילחכמ
(יחז' ל' י"ג) מאמר אמנם ויולחכמ ארד
הוא אך לצחות המקרא וזכר ענין ארד בשתי
לשונות וכן יכשו ויכילו שדי עד ויחפרו
ויאכרו (תהלים ס"ג י"ח) וזכר אצל הכשת כלה
האצל חפרה וזכר אכרו לפי שהיא נחלה
בענין, היא תראה כי בכל מקום שזכר כוש
אצל נכלם או אצל נחפר כוש נזכר ראשון.
שתה נבאר מה יש בין נכלם ונחפר ומה ענין
כוש שתהא פחות מכלם ומכאור ענין כשת
יצא לנו כיאור המדעים, אולי בשת דבר הבא
על ענין שחשב המבייש שהיה תופש מהיות
והעד בשנה אפרים יקח ויכוש ישראל מצנתו
(סנע' ו' י') שלא נשת, כך כשוה לא כושו
(תהלים נ"ז ו') שלא נבוכה תוחלתם וכן גם
כל קיך לא יכשו (סנע' ל"ט ג') שתקנתם תבא
ולא תבוכה תוחלתם וכן אל תיחא כי לא תבושי
(יסעי' ל"ד ד') מתחלתך, לא שתה יכוש יקב
(סנע' ל"ט ג') כלומר שתתקיים תוחלתו ותקנתו
וכן הארצה בעתך נגד מלכים ולא אכוש
(תהלים ק"ט מ"ו) לא אכוש בארמי כי תקחיך כך
ובעדותך, כשו אכרים חפז ראשם (דפי' י"ד ד')
הבישו אכרים (יחז' א' י"א) כלומר עובדי הארמה
וכשו מתבואתיכם (יחז' י"ג י"ג) כי נבוכה
תוחלתם וכן כשת נגב כי ימצא (סנע' ל' ל"ו)
אין לפרש שיתבייש הנגב כשתמצא הנגבה
בידו שדי מוחזק הוא באותו אומנות אך
מתבייש מתוחלתו כאשר לא נתקיימה מחשבתו
להציל העגיבה להביאו בכיתו והתרגום בו
כפא דייכוש נכרא מהמשנא דשתכח נכרא (*)
והעד האמין שענין בשת הכושת תוחלת

(*) תרגום סלמני סנע' : כשתה נגב וזהו תבא מיתון ומשנא נגב.

רב שכל ובינה לפי מדה ימי כי צעיר אני לימים ואמרו לבבי כאלו אמר שכלי כמו שחזרה בדרבה מקומות במקרא מלת לב משפחה במקום שכל כמו שאמר ולב כסיל לשמאלו (תהי' י' ג') גם שכל ואין לב (יחמי' כ' יא) ומה שתמצא במקרא בירפה שצנינה בשת הבשת והוא בא על ידי חרוף וחרוף והוא אמרו אסף אלהים את חרפתו (נחל' ל' כ"ג) רחל אמרה כשגולד יוסף כי השם ית' אסף ורפתה שהיו מרפפות אותה כשאין לה בנים ואותה הבשת שהיה לה בסבת הרפפות אסף אלהים על ידי יוסף וכן חרפת אלמנותך לא חוזרי עי' (יט' ל' ד') חגל ערותך גם חרפה ורפתך (ס' מ' ג') מכל צורדי הייתי חרפה ולשכני מאד ופחד למידי' ראי ברחץ נדודי פמני (חל' ל' יג') ר'ל לצורדי הייתי מוכן לחרף ולטף אותי וכן הייתי חרפה לשכנתי (ס' פ' ד') ר'ל היינו מוכנים לחרפות החורפים מרות מעללינו והעד סוף המאמר לעקלקל לסביבותינו.

מחלה שכלם ויש ענין אחד נמצא בגבלם והוא ענין הנציה כאמרו לא הבלטנו ולא נפקד להם מאומה (ס' ל' ו') לא נשנו במ האנשים סבים לנו מאד ולא הבלטנו ולא פקדנו מאומה כל ימי התהלכנו אתם (ס' פ' ו') כלומר שלא נערו בנו אחרים וכן כי הבלטו אביו (ס' כ' ל') פ'ל בו אבן גמאח נציה וכן גם חבלים לא ידעו (יחמי' ו' פ'ו) כלומר לא תחת בדם נציה. ר'ל פ'ה איננה מן הענין הזכור מן הבשת כי הוא מנחת כי לא איזכר יחפני ואשא (תהי' ל' יג') ויש פועים לשופו מענין החרף (י' ר'ל לא יחפניו על קרובו לומר אמה כסית חמאת קרובך והוא לא כן ידמה כי הוא יעש קרובו כמפסם ודאיו לו על כן לא יא פתחון פה למחרף לומר לו כך וכך עשה פל' קרובך ורפתו וכן לא יחרף לבבו מימי (איו' כ' ו') לא יוכל מנרף ומחרף לחרף לבבי מימי ולומר כי קסן שכל לבבי לפי רב ימי שכלי כי יש לי

ה ש ע ר ה ש מ י נ י

בחן, נסה.

בנסה ויש בבחן ענין אחד והוא הבחינה לאמת האמת או להחזיק השקד כאמרו ויבחנו דרכיכם (נחל' מ' ג' יו) בזאת תבחנו (ס' פ' ו') נבדו ונבחר כי בנים אתם וכן כי און מליך תבחן (איו' ל' ג') אבי יבחן איזכ (ס' ל' ו') יסד ויהיה נכר ובלשון רבו' ול (יעות מ' ז' א') כדי להבחין בין דע ראשון לדע שני ודרכה בתלמוד לשון הבחנה שצנינה בדידה והרי וכן בחן נתתך בצמי (יחמי' ו' כ'ו) ר'ל מבחין ומכיר תועבותם ודוע מעלליהם כאמרו בסוף המאמר ותרע וכתת את דרכם (ס' וכן אכן בחן פנת יקת (יט' ל' פ'ו) אכן נכרת להיות פוכה מן הפוכות וכן פנת יקת פנת יקת וחשובה והיה מבטחים ליד כציון אכן בחרנה

אפשר ששניהם נמצאים בענין אחד והוא אמרו נסה את אברהם (נחל' ל' ז' א') אשר נסתי אבותיכם (תהי' ל' פ' ו') כי מנסה ה' אלהיכם אתכם (דברים י' ד') לנסות את שלמה בתחרות (הי' פ' א') כאשר נסיתם במסה (דברים ו' פ'ו) גם נא את עבדיך ימים עשרה ויתנו לנו מן הורגים ונאכלה ופיה ונשתה (דניאל א' יג') וינסו אתי זה עשר פתמים (נחל' ל' ג') עינם הבחינה והגסיון וכן (אבל' ג' כ'ו) גם בחנו אלהים וימלטו (מל' ג' פ'ו) כחנת לבי פקדת לילה (תהי' י' ג') אינם מענין הגסיון כי אם מענין הצירוף מענין וכתמים כבחן את חורב (מ' י' פ' ו') וזה לך לבחן ענין אחד והוא הצירוף ואינו

(א' פ'ה חמנה ויש פועים לבחן חמנה כחן סס ענות כחפתיך ונחמך סס לל פסוק ותרע לא בא על קרובו (תהי' פ' ו') ויניחו קרובים דברי החרף נסמך. (י' פ' נשע כחפתיך י' ס' דנר על בחן וחרף.

ישובו לקדמיותם ויש כבדו חן אחדות שאינה
בנסה והיא ההתקדד לזקוק כמו שנבאר בנ"ה
בשני הספד לזה ויש בנסה ענין אחד שאינו
בכחן והוא הדגל כמו שפי' אבן גנאח
במאמר ויאל ללכת כי לא נסה (ס'ל יח'ט)
לא אוכל ללכת באלה כי לא נסחתי (ס'ט) ר"ל
לא הדגלתי וכן אז הנסה אלהים לבוא לקחת
לו גוי מקרב גוי (דברים ד' ל"ד) החפץ בו
או הדגל לעשות כך ור' יהודה (י'
לא הכדיל בין ענין [נסה?] לענין הדגל ויש שפי'
האלהים נסה את אברהם (נצחית ל'ג א')
הדגלו הדדינו בפעשים טובים וכן וזכרת את
כל הדרך אשר הולכת ה' אלהיך זה איכנס
שנה במדבר למצן עתה לנסתך (דברים ח' יג)
ר"ל ענה אותך בדרך להדגלך פרחי ודכים
וצעם כרי שתוכל לסבול סרה צער הדרך
בלכתך לרשת ארצות הגוים חל יקשה בעיניך
סוף המאמר שגזרה שהענין בחינת אם יסמרו
המצות באמרו לנסתך לרשת את אשר בלבבך
התשמר מצותיו אם לא (ס'ט) כי הוא כענין
ופן אורש וגנתי ותפסתי שם אלהי (משל' ל'
ט') ר"ל הדגלך כרח הדרך לרשת את תשמר
מצותי אשר שהודגלת בסרח אם לא ואין רחוק
שהיה מענין הבחינה והכיוון אבל אפחתי אני
כלכי לכת נא אנסכה בשפחה וראה כפוכ
(קבלת ז' א') ר"ל אדגלך עד שתדבק בה וכן
כל זה נסיתי כנסמה אפחתי איכנסה והיא
רחוקה ממני (ס'ט ז' כ"ג) ואולי כל זה נסיתי
שהענין הראשון והענין הדגלית אשר לא
נסתה כף רגלה הצנ על הארץ (דברים ל"ח
יח) כלומר לא הדגלית כף רגלה ללכת מר
עונ ועזר ודך.

וכרחה ופנה טוכה ויקח ורכים אומרים כי
אכן כחן ענינו מנל רעפל וכן כחן נתתך
בצמי מענין עפל וחכן (יט'י' ל'ג יח) ודאיה
אמרו בצמי מבצר (יח'י' ו' ל'ז) ר"ל מנל
מבצר וחזק חומה חומה למאמר הזה נתתך היום
הזה לעיר מבצר (יח'י' א' יח) ואם כן הוא
הענין איד יפול לסון ובחנת את דכם (ס'ט)
ו' ל'ז) על ענין מנל ואולי ירצה לומר כן
מנל חזק ומבצר נתתך בצמי ותרע ובחנת
את דכם ומקולם לא תחת ולא תירא דכם
כי כמנל נתתך בניהם כמאמר הזה נתתך
היום לעיר מבצר ולעפוד כולל ולחכות נחשת
על כל הארץ למלכי יהודה לשפיה לכהניה
ולעם הארץ, ותלחמו אליך ולא יוכלו לך כי
אתך אינאם ה' להצילך (ס'ט א' יח ויט) והצנן
בו הענין הראשון וי"ם כי כחן וכה אם גם
שכס מאסת לא היה (יחזקאל ל"א יג) מענין
עפל וחכן (יט'י' ל'ג יח) ר"ל מנל ומלח
כי במקום שהוא במקום אצ"פ כמו רפאה נפשי
כי חסאתי לך (תנלס מ"א כ') וכמו ילך נא
אני בקרבנו כי עם קשה שף הוא (שמות
ל"ד ט') שגעים אצ"פ וזה ענין המפא אצ"פ
שדורסלם עיר בצורה חזקה ומה כלומר מה
יפיל לה מנלית ומבצריה אשר שהחרכ הזאת
מואסת לחתוך כל שכס וולחנה לא היה נאם
אני אלהים (יחזקאל ל"א יג) כלומר לא יתעל
חלל יתל ויש שפירשו בו ענין הבחינה
הענין ואמר כן כי כחן רבר בדוק ומנוסה
הוא שלא יעשו תשובה ומה כלומר ומה אפחתי
להם אם גם שכס מואסת אפילו ישובו בתשובה
ויסאטו שכס ע"ו לא היה נאם ה' ר"ל לא
תתקיים תשובתם ולא תאריך ימים כי מרח

ה ש ע ר ה ת ש י ע י

בחן, צרף.

(וצי' י"ג ט') כבר כללנו נכון כי ברכה המקומות
שהביא המפא כני דברים בענין אחד זה אצל

אמרו וגני צורפס וכתבתים (יח'י' ט' ו')
וצרפתים כצוף כסף ובחנתים כבחן את הזהב

זה והסדרון מופלג מן הראשון להכביר או להקל
הכל לפי מה שהוא ועל כן נאמר כי הבחינה
מצולה לפי ענינה מן הצירוף וקלה להצטות
והיא תכלית הזקוק וענין כחן אינו צירוף כי
בכל מקום שתמצא לשון בחינה אצל דבר שהתוך
אינו כי אם לגטות אם הוא מזוקק כראוי
אם לא אך לא יאמר לתחלת ההתוך כחן כמו
שיאמר צירוף כי ענין כחן אינו כי אם נסיון
והוא לפי שהצירוף מציא הטיב בצרפו הבקף
פעם ראשונה וכאשר יזוקק מאד יציעו על
האש לבחון אם הוא צריך עוד זקוק ואותו
המצעה יקרא בחינה לא צירוף ועל כן אמר
הגני צורפם ובצנתים ר"ל אשר שאצורף אותם
אננם אם הם מזוקקים כי מעלת הבקף לא
תורע עד הבצור ומעלת האדם כמעלת הבקף
והער כחן בליות ולב (ימ' י"א כ') בחנת
לכי פקדת לילה צרפתי כל תמצא ומתי כל
יעבר פי (תקלס י"ז ג') ר"ל בחנת לבי כאלו
ק' אני בלי פשע ומצאת עון בת שבצ מרב
הבחינה כי אלו צרפתי לא מצאת כי אותו
חסא לפי שדרכה סינים יצאו בעת הבחינה
אשר נשארו בעת הצרוף על כן אמר צרפתי
כל תמצא, לו צרפתי ולא בחנתי לא מצאת
כי אותו חסא, ומתי כל יעבר פי מה שאמרתי
בחנני ה' וגני (שס ל"ז ג') לא יעבר עוד פי
לאמר כן רענין בחנני אינו מענין כבחון את
הזהב (צרי' י"ז ט') אך מענין הגסיון ועל זה
אמר אשר בחנני ה' וגני צרפה כליותי ולכי
(תקלס ל"ז ג') ר"ל נגסי בצירוף ולא בבחינה
פן תמעיטני וכאשר אמר תצרפתים כצרף כקף
ובחנתים כבחון את הזהב (צרי' י"ז ט') לפי
שהבחינה קלה להצטות וכרה אחרונה ווכרה אצל
הזהב שאין בו כי אם מעט סיג ועל כן אמר מצרף
לבקף כבור לזהב (תש"י י"ז ג') ר"ל האש הוא מצרף
דבקם מפני שיש בו דרכה סיג נותנין אותו באש
להתכו אך הזהב יושב כבור לזככו שאם יתנו
[כאש] יתחמם שם אבל הבקף יתחמם באש מחסרון
מרב סיגיו וגם הבקף עצמו יותך כבור להצטות
מפני כל מלאכת אשר שיוקק מאד כמו שאמר
בתוך כסף בתוך כור (יחזקאל ל"ז) כאשר וכסף

צרף בעליל לארץ מזקק שבעתים (תקלס י"ח ג')
הבקף יצטרך לזקק על ידי צירוף דרכה פעמים
אך בעת הבחינה לא יבחן כי אם פעם אחת לתכלית
הזקוק, ועל זה הדרך תראה לשון ביי אדם אשר
יקרא תכלית הזקוק בחינה ועל כן לא תמצא
בהוצאת סיגיהם לשון בחינה כי אם צירוף
אמרו ואצרף כבר מצד (ישע' ו' ל') אבל
בזהב מצאנו נופל בו לבד לשון בחינה ואפשר
שבחינה הזהב בלא אש כמצעה הצורפים
שיבחנו הזהב באבן אותה אם סוכ הוא אם לא
ופעולם צירוף הצורכאצל המבחנות אינו כי אם באש
הלא תראה כי כללנו קיים כי בכל מקום שתמצא
במקרא שני דברים בענין אחד האחרון גורל מן
הראשון לפי ענינו על כן גורנו כי הבחינה מעולה
וחשובה בעיניה מן הצירוף מאשר נזכרת במקרא
אשר הצירוף כאשרו הגני צורפם ובחנתים (יחזק'
ט' ו') תצרפתים כצרף את הבקף ובחנתים כבחון
את הזהב (צרי' י"ז ט') והג' שם מצאנו במקום
אשר במקרא שזכר הצירוף אשר הבחינה לא
ספני סידה גורל בעינה ופעולה מסנה אך מרב
תוצאת סינים ועל רב קני מלאכתו זכרו אצרון
כאשר כי בחנתנו אלהים צרפתנו כצרף כקף
(תקלס ס"ח י') ר"ל מתחלה בחנתיו כבחון והער
המזוקק ומצאתי מלא סיג על כן צרפתי
אדרי כן כצורף כקף וכבר ביארתי בתחלת
המאמר בחנני ה' וגני צרפה כליותי ולכי
(שס ל"ז ג') בחנת לבי פקדת לילה צרפתי כל
תמצא (שס י"ז ג') וי"ם בחנת לבי שהוא דבר
קל נגר מצעה הצירוף ופקדת עון בת שבצ
שהיה בלילה כמו שאמר ויהי לעת הערב ויקם
דוד וגו' (ש"ב י"א ג') צרפתי כל תמצא ואלו
עלה על דעתך לצרפתי ולהוציא מפני סיג
חסאתי לא מצאת כי דבר סוכ כאלו אני סיג
לבד יתן בבחינה שהיא קלה מצאת כי עון
גורל כזה ראה כמה תמצא לי ענות וחסאות
אם תביאני במצרף להוציא כל סיגי פשעי
ומתי כל יעבר פי (תקלס י"ז ג') מחסבתי
שהייתי מחשב עצמי נקי כפיס ובר לבב לא
יעבור פי אשר טעמנתי בהפך וי"ש מפרש
בחנת לבי ידעתי כי עבדתי בדי ואם משפט

עשני יבא לשנך לא אוכה בך אשר כבר
בתעני ותפקעני לעת שרב בעק מת שבע
שנאשר יהיה לעת הערב ויקם דוד וגו' צרפתי
נסתגני כל תפצא לא מצאת כי חפצך ומותי
כל יצבר פי לומר עוד כרגני ונסני שאמר
דוד לפני חבילה מפני מה אושר אלהי אברהם
ואין אושר אלהי דוד אשר לו הב' אברהם
נסתיי בעשר נסיונות וצמר בכלל אל דוד

כרגני ה' ונסני צרפה כליותי ולבי וכו'
כראיתא במס' ספס' (ספס' ק"ס א') ואולי
הצירוף גדול מענין הבחינה מאשר דעה התורה
לצרופה כאמרו אמרת ה' צרופה (תהלים יח
ל"א) צרופה אמרתך מאר (סס ק"ט ק"מ)
אמרת ה' צרפתו (סס ק"ט) ואפשר שהפץ
בו ברמותו התורה לדבר צרוף טאטו שהיא
צרופה מאר אנה צריכה בחינה.

ה ש ע ר ה ע ש י ר י

בלתי, בלערי, וולתי.

בלתי סרב המקומות חלף בלי כמו עד
בלתי שמים לא יקצו (לית יד יג) מלת
ודיחוק עד לא שמים, או עד בלתי שמים כלומר
עד סוף העולם ותכלית השמים ויתכן להיות
כמהו סבת בלתי סרה (יט' יד ו') כאלו
אמר לא סרה או בלי סרה וכן לבלתי אחו
בקדיות הבית (ח"א ו') לבלתי הכות אחת
כל מצאו (נחשית ד' טו') לבלתי הפכי את
העיר (סס י"ט ב"א) לבלתי רום לבבו (דברים
יז ב') ולבלתי טור מן המצודה (סס) לבלתי
חקריב את קרבן ה' במערו (נחשית ט"ו) לבלתי
נתן זרב לאחיו (נחשית י"ח ט') לבלתי עבד
בם כיהודי אחיהו איש (יתמי' ל"ד ט') מבלתי
יכלת ה' (נחשית י"ד ט"ו) מבלתי שבעך
(יחזקאל יז ל"ח) כלומר מאין שבעך אשר
הלכים אחרי רוחם ולבלתי ראו (סס י"ג ג')
כלומר ולא ראו, לבלתי טוב מדרכו דרש
(סס ל"ג) ולא שכו. כל אלה וכן רבים ענינם
לכל או לא ויש בלתי שעינו אלא הוא אמרו
בלתי כלב בן יענה (נחשית ל"ג י"ג) בלתי אם
לכד (עמוס ג' ד') אלא שלכד וכן בלתי טר
תחת אסיר ותחת דרוגים יפלו (יטע' י' ד')
כלומר לא ינצל מהם אלא הכורעים תחת
האסירים והגופלים תחת הדרונים ויש שפטר
אלא שריתם אסירים ונפלתם הרוגים, מלת

בלתי סרה (יטע' י"ד ו') אלא שהיא משנה
מכל משה להיות קשה וחזקה ויתכן שיאמר
אלא שהיא בלתי סרה ולא נפרדת כאלו אמר
בלתי סרה וכן דעת אבן גנאח ויש בלתי
שהוא כא בכגו ליחיד והוא ופוסית אין בלתי
(כס"ג י"ג ד') ר"ל אלא אי, וכל לבלתי ענינו
שלא כאכרו ולבלתי כא אל השרץ (דברים ד'
ל"א) וכן לבלתי נתן זרב לאחיו (נחשית י"ח
ט') לבלתי לכת אחרי דבחרים (חזק' ג' י')
כלם ענינם שלא, ר"ל שלא יהיה כך וכך ואין
מהם משפט לדבר החולף כי אם לשתד וכן
הסבים אשר לו הרקסה כשער אותיות
התוספות (י). בלערי כמו לבד או כמו חוץ
אמרו ופי צור מבלערי אלהינו (ש"ג כ"ג ל"ג)
מבלערי אישך (נחשית ס' כ') חוץ מאישך
בלערי אלהים יענה את שלום פרישה (נחשית
ח"א ט"ו) משתמש בכגו יחיד מכבד (?) המדבר
לעצמו ר"ל חוץ מסני כלומר אין החכמה שלי
אלא אלהים יתן עניה לשלום פרישה ובלערי
לא ידים איש את ידו (סס ח"ד) כגו ליחיד
המדבר לנכח אשר רצונו לומר חוץ מסך ושלא
ברשותך ור"ש פי' בו דבר סתום ואשר אני
פרישה ובלערי זה רזנפת רק הכסא אגל
התפץ בו אי מלך וחוזן סכך אמלך והכסא
לבד אגל מסך, ומבלערי ה' עליתי אל השרץ

(י) ל"ג: נאס' ספס' ספס'. (י) ג' נס' הרקסה (ספס' ח"ו) ל"ג 21 וס'

הזאת (יסעי' לו י) ריל החוץ ממצות אלהים
בלשני רק אשר אכלו הנשרים (מלשית'טיוכ'ר)
חרץ מאשר אכלו. וזולתי המעמס בלא כנוי
הוא כמו אם לא באמרו וזולתי בלב בן יפנה
(דניס' א' לו) וזולתי שבם יהודה (מ'ל' י'ג)
כ') ומעמס בכנוי ליחיד המדבר לעצמו אמרו
אלהים וזולתי לא תרע (כסע' י'ג י') אלהים
וזולתי (יסעי' סד ג') חאלי כל לשון וזולתי
מעמס בכנוי לנבא או נסור יהיה כמו לבדי

ש ע ר א ח ד ע ש ר.

בהו, תרו.

די לנו במה שפרשו בהם רבו' ול אמרו (תניס)
י'ג א') תרו זה ק' ירוק המקף כל העולם
שפסנו יוצא חסד לעולם כהו' אלו אבנים
סוכות מפלמות המשוקעת בתוכם שפסן

(י'ג: מלתי במעמס שער שער י'ג שאל סלחון מחלק')

חלק השלישי, חלק הגימיל.

ה ש ע ר ה ר א ש ו ן.

נרוד, תלם.

אמרו תלמיה רוח נחת נרודיה (תבלס' ס'ס)
י'א) פ'י' אבן גנאח כי אמרו נחת נרודיה
עוסף על אמרו תלמיה רוח ואמרו צמחה
תבד' עוסף על אמרו כריכים תמוננת (סס)
כי ענין תלמיה רוח וענין כריכים תמוננת
אשר וענין נחת נרודיה וענין צמחה תבד' אשר
ו'ל' רבה פרי נרודיה דומה ללשון הערב
שפכיאן לשון נחת על רבו הפירות ולסברתי
תלם ונרוד נקראו הבקעים שעושה המדרישה
ושניהם ענין אשר והביא ראיה ממה שאמרה
המעשה (אלס' סק ג' מסכ' ג') הייתה שורה
וררע' יק' והוא מבקש לסע בתוכה שורה כל

יק' אשר ר' ישמעאל אומר עד שיהיה התלם
מפולש פראש השדה ועד סופו י' ואמרו ויתר
תלמיה יבבין (אזנ' ל'ג ל'ח) בתלם עבתו
(סס ל'ס י') על תלמי שדי (כסע' י'ג י'ג)
הם בקעי המרישה וכן נחת נרודיה דשני
נוסה מזה כי אין נכון מה שפירש וכאמת יש
הפרש בין תלם ונרוד כי ל'רוד נקרא הקו
שעושה המדרישה בארץ אוחתה שרישה נקראת
נרוד כי הוא גזר משרס ויתעורר במשפסס
(מ'ל' י'ח ל'ח) ותלם נקרא התל שבין
שני הקנים ריל נובה העפר והרציה והבונה
מאמר גם מוכחחתם בגלים על תלמי שדי

(י' מסכ'ס סלמינו ועד ראשו וע' נתי'ס. (י' עין נחיתה מחוצר ע'ל'ס ססס.

תלמי: רוח (חסר) מלא פני השדה הנכבד
ויהי אף ותלמיס כלומר כך הצפחים
ותמונם ברכיבים ודסה פירות הערדים ויהי
אף גבולות השדה הוא רבוי הסוכה שאין
דרך שיעלו צפחים על הגבול אם לא ברכות
הסוכה.

(הכס י"ג) תלם וגל עינים אדד והחפץ
בו שהם היו כננים במות על כל תלם ותלם
וסר מזכרתם יחשבו תרואים כי הם גלי
(תלמי השדה) תלם וגל ויש שפירש
תלמי שרי גבולות השדות ואמר כי הם בונים
מזכרת על כל גבולות השדות וידעה לומר

ה ש ע ר ה ש נ י

גורד, חל צבא, מתנה.

י"ט (י"ד) ראש וקצין לכל עמי, ה' עמך גבור
והחל (שופטים ו' י"ג) גבור שבגבורים וכן
בכל מקום שתמצא גבור חילרל גבור שבגבורים
ובכל דרוש מאד הלא תראה כי כן האמת כי
שם התם הנאמן לצבא על עזרא וללחם במצריה
נקרא צבא אמרו כל יצא צבא בישראל (נמנע)
א' ג' והגבורים נקראו אנשי חיל וכצאת צבא
שיהיו בו אלה איש לא ימצאו בהם מחציתם
גבורי כח והעד מה שאמר ופן בניסין גבור
חיל אליהם ועמו נסך קשת וסגן מאתם
אלה, ועל יד יהודה ועמו מאה ושמתי אלה
חלוצי צבא (ה'ג' י"ז י"ח) והעד הנאמן
כי חיל מעט מדבר אמרו כי במצור אנשים
בא חיל אדם וחי נתן בידם חיל לדב פאר
(ס' ל' ל'י) ר"ל כח לדוב הלא תראה כי
גורד נקרא קצת מאשי הצבא מה שאמר
והקצין אמציהו את יהודה ויצמידם לבית אבות
וגו' וימצאם שלש מאות [אלה] ביהר יוצא
צבא אחו רמח וצנה (ס' ל"ה ס') הלא נקראו
צבא כי רבים הם ואין כלם גבורים ואמר
ויסבר מישראל מאה אלה גבור חיל כצאה ככר
בסך (ס' ו') וגם אלה נקראו צבא כמו שאמר
האיש והאלהים בא אליו לאמר המלך אל יכח
עמך צבא ישראל כי אין ה' עם ישראל כל
בני אפרים (ס' ו') אכנע בני יהודה היו ג'
מאות [אלה] ונקראו צבא וכעסטר אמציה
מישראל מאה אלה לא נחשבו כל כך כי רבים
אמר אמו מרם אבל כאשר זכרם תביא אצל
עצמם קראם צבא ישראל כי בהם מעט גבורים

שם ידוע כי ישמש המקרא בהם לאסירת
אנשים להוריד לרש למלחמה או לזולתה וגורד
אנשים מעושים לפי שאנשי הצבא המתפשטים
כמלחמה או כצורה לשלול שלל חלבו בו
נקראים גורד לפי שהם חולכים לגורד חלול
מה שתמצא דם ועל זה הדרך אמר האדם
יצאו גורדים (מ'ג' ס' ג') ר"ל התפשטו לכמה
מקומות בכל גבול ישראל אלה משה ואלה משה
פעם והנה ופעם והנה לא יצאו כלם במקום
אחד כי אם בדרבה מקומות פעם פעם ועל
כן קראם גורדים וכן כי כך ארץ גורד (תהלים
י"ח ג'). צבא נקרא התם הנאמן ללחם
במצריה או לצבא על הנזיר להלחם עליה
ללכדה והוא שם רב עם. ר"ל שם האנשים
והאלפים שהם בצבא ובכלי הכח כי כל בני
הצבא אינם בכלי כח האלפים יש מהם רבי
לבב וחלוצי סבב ויוצאים בצבא כבן עשרים
שנה ומעלה ופעם בארם חוקי כח ובכלי דרוש
ועל כן אמר בני ראובן וגו' ויחזי שכם מנשה
מן בני חיל אנשים נטאי מן חרב ודכי קשת
ולפוחי מלחמה ארכנים ורכיבה אלה ושכב
מאות וסטים יצאי צבא (מ'ל' ס' י"ח) הלא
תראה כי לא היו בהם כי מ'ר אלה גבורים
והאלפים והיו בהם ו' מאות אלה וסטים ויוצאי
צבא וכן אמר גברי החל אנשי צבא למלחמה
שרי צנה וסמח ופני איה פניהם וכצבאים
על הדדים למור (ס' י"ז ח') וכן ויתג יואב
את חיל הצבא (ס' ל' א') לילהאנשים החזקים
אם לא שר צבא תהיה לפני כל הימים (ט'ג')

צבית ומצותה (יט' כ"ט) וזוהו האלף ומשפחה וכל צבאות, המצבא את עם הערץ (מ' כ"ט) כל אלה ענינם חקרון למלחמה או לזולתה ואולי לא ישתמשו בלשון צבא כי אם על קרבן מצור הציירות ולא על החראת פנים כשהם בענין יקמונו וצעים וישחקו לפנינו (ש"כ כ' י"ד) וכענין מלחמת שופטים ישראל ושאלו חזרו עם הפלסתיים ויהו האויבים ואפשר שאותו דבר יקרא חיל, נמצא שנה כי המצבתנו בזה להיות ענין צבא גדול מחיל וחיל פגודה כמו שהוכחנו מן המצאות שהביאנום פה, ויש עוד הכרח אחד מאשר אסרנו בדרך מקשות במפרט זה כי שתי מלות המלות חרץ בענין אחד והשנייה מולדת לפי ענינה להסיר או לזכות ואשר בלשנו אל ציקלג נפלו עליו משפחה עתה ויוזבד ודיעאלומיכאל ויוזבד ואליהו וצלחי ראשי האלפים אשר משה חזמה פרו עם חזיר על הגורד כי בגורי חיל כלם ויהיו שרים בזכא (הכ"א י"ג כ' וכל) ואולי כחונה גדול לפי הענין שכלם באשר. כי לשת יום ביום יבאו על חזיר לעזרו עד למחנה גדול כפחנה אלהים (ש"ס כ"ג) ראשונה זכר גורד ואחריו חיל ואחריו צבא ואחריו מחנה ואפשר כי מחנה נקרא שם הצבא באשר וישנו את מחניהם (ש"ל י"ז י"ג) ויקבצו פלשתים את מחניהם לצבא (ש"ל כ"א) ואין זה נכון כי ענין וישנו את מחניהם כאלו אשר שללו אלהים ונתקן ידיעתיהם כי ענין מחנה חזיה והשכנה כמו והיה מתקן קדוש (דברים כ"ג) המחנה כאשר היא (מ"ז ו' ו') אם יבוא עשו אל המחנה האחת (מלכות י"ג ט') אם תחנה עלי מחנה לא ידא לבי (תהלים כ"ו ג') ויש בענין מחנה קבוצ חזיה למלחמה כמו מפתחות פלשתים (ש"ל י"ז ד') אם תחנה עלי מחנה (תהלים כ"ו ג') וכן רבים ומצנו קבוצ בלי מלחמה כמו חזיה מתקן

אבל כלם היו גבורים וחרץ מבני יהודה שהיו ג' מאות [אלף] ^י על כן קראם אנשי חיל כאשר הזכירם אבל בני יהודה וכן תמצא שאחרי כן קראם גורד אשרו ויזבד ומצניהו לאיש האלפים ומה לעשות למאת הכסר אשר נתתי לגורד ישראל (ש"ס ט') מפני שאנשי אמציהו היו יותר ויותר מהם קראם אצלו גורד כי גורד נקרא קצת מרעפדים מן הצבא או אפשר לפרש לגורד פירשאל בעלי מלחמת ישראל ויהיה שם מגורד ויתגורד כמשפסם (מ"א י"ח כ"ח) כמו שאמר המזכיר אשר לו הרקמה לענין חזשוק כי עברי יוזב ^י היו מצנע (מצבא) אנשים באשרו ולא אשרו לעלות עליהם לצבא (יחזקאל כ"ג י"ג) ובכל מקום אשר תמצא חיל צבא במציכות חרץ בו כח לעשות צבא כמו שאמר והיה לעוהו חיל עשה מלחמה יוצאי צבא לגורד במספר פקדום ביד יריאל הסופר ומעשיהו השופר (הכ"ג כ"א) צבא שם כלל הצבאים באשרו וגל יום חיל צבא שלש מאות אלף ושבעת אלפים וחמש מאות (ש"ס י"ג) ובהכרח תמצא תחת כל אחד מהראשים מזה וצעים איש לכל פתוח ולא יחד וקראם אנשים מעמים לרב העם אשר שם וזה מכון למצא חשבון כי ג' מאות אלף ו' אלף ו' מאות איש תחת ד' (ש"ס) אלפים ושש מאות ראשים ואשר יוצאי צבא לגורד במספר פקדום (ש"ס י"א) כל העם אשר תחת אשר מן הראשים קרא גורד מפני מיעוטם ובאמת כי גורדו כן הוא כי צבא נקרא רבוי עם באשרו הוציאו את בני ישראל מארץ מצרים על צבאותם (שמות ו' י"ז) מפקד צבא מלחמה (יחזקאל י"ג ד') והוציאו מאתכם אנשים לצבא (נחמדנ לא ג') ומבשרות צבא רב (תהלים כ"א י"ג) כל יצא צבא (נחמדנ א' כ') ולא נאמר כל יוצא חיל כי כל יוצא צבא אינו בן חיל ואשר זהו בן איש חיל (ש"כ כ"ג כ') ולא יוכל לומר זהו בן איש צבא, הצבאים על אריאל וכל

(י) כאלה אלף חסר כל פעם כלי ולק כוספיו נמוכר כמון כסות ס.

(י) תוסע על מה ש"לח מתחנך למעלה על סוכו ויטב יולא את חיל הצבא והנה נשתנה באורח חיל

נשתנה כה ונשתנה הקדש מנתנם מעט נערים ^י כסות כולו וי.

קדוש (תעיס ל' ט"ו) מרחץ לשתנה (שמות
ל'ט י"ד) וטב אל השחנה (מלכות ל' י"א)
וכן כי רב מאד מתנה (יחזק' ל' י"א) מתנה
אלהים זה (מלכות ל' ב') אבל מלשון צבא
לא ישתמשו אם לא במקדש למלחמה לא
לחלוקה, ויש בצבא ענין אחר והוא הענינה
אשר במצות הצבאות אשר צבאו פניה ארץ
סודת (שמות ל"ח ח') ר"ל הענות אשר תצו
ובמה מה שנאמר על בני עלי אשר ישכב
את הנשים הצבאות פניה ארץ סודת (ש"ל ל' ב')
ל'ט) ויש צבא שצבאו קץ ופנה והוא הלא
צבא לארש עלי ארץ (ל'ט ו' א') כל ימי
צבאי איהל (ס' י"ד י"ד) כי מלאה צבאה
(סעי' מ' ב') מזה שהגיד אליה בימים וקץ
שיגיע מן המלכות אבל מה שאמר רביאל
האמת והערב וצבא גדול (דניאל י' א') ביאר
בו גדול דיי הוה צבא (ס' כ' י"ט) ואינו
החק להיות מציין הלא צבא לארש (ל'ט ו'
א') ר"ל וצבא גדול ופחדו גדולה כמו מות
המלכות הנצחית וכן עקר דיי וצבא גדול
ר"ל וקץ גדול כי זאת הער שהערים
יגיעו והיות תקן והוא אירק לא בקרוב, ויש
חיל שצבאו הזה והאלות אשר יעין ה' עשה
חיל (תהלים ק"ה ט"ו) כי הוא נתון לך כה
לעשות חיל (דברים ח' י"ח) לא רצה להאכיר
במקרא אשר שתי פעמים כה הוזכר כה חיל
הכל אשר אנשי חיל (שמות י"ח ל"ה) ענינם
כה חזק (י' ו'ט חיל שצבאו ממך ורכוש
הוא את כל חילם ואת כל ספם (מלכות
ל' ב' ל'ט) חילך כל אוצרותיך (דברים י"ח ג')
ר"ל הק ורכוש וכן חיל כי טוב אל תשתיו
לב (תהלים ס"ג י"א) ר"ל כי ירבה הרשע
ממך אל תשתיו לבבם לחילך וכן חיל בלע
ויקצנו (ל'ט ב' ט"ו) ובשר ששמו בלשון חיל
בפרי האילנות באשרו כי עץ נשא פריו תאנה
תפן נתנו חילם (יחזק' ל' ב') ועד הענינים
האלה אשר אל הכה כי השמך כה האדם

האשר כה האילן וכן חיל חומה (ל'ט ב' ח')
ותעמד באל (ש"נ ל' ט"ו) ענינם חומה חזקה
האשר חיל חומה כי חומה גבוהה פחד ועל
כן נכסה אדומה במקרא לרב הפלגות וענין
חיל עפל והעופל הוא כחל קרד ואינו גבוה
כי המגדל ולמטה סבבו נקרא חיל למענו
פגעת אל המגדל והיו חזק לו וענין ותעמד
באל ר"ל אנשי העיר נכבשו כלם בתוך העפל
ואנצ' שלשון תגבה למרמה אשר ותעמד
זהו לו לומר ותעמד כלומר ותעמד כל איש
דגיד בחיל העופץ בו יושבה ורבו' ליל קרא
אל ב' שורא לפי שהוא כחומה קשנה כמו
שאמר בפסח (פסחים פ"ו א') שתי והאלות
ועובי החומה כלפנים בשלמה הלות פשכת
זה דשוין לקרקע העזרה אלא עובי החומה
היכי פשכת לה כבר שורא דכתיב ויאכל חל
וחומה (ל'ט ב' ח') א"ר אהא האתינא ר'
דתינא ואמר לה א"ר אהא ב' תינא בשורא
ב' שורא וכן הענין הזה עוד שיתו לבבם
לחילה (תהלים מ"ח י"ד) היה שלום בחילך (ס'
ק"ג ו') ואולי נגלה חיל הזה (שנדי' א' כ')
אנצ' שלא נכתב ביחיד והוא בסמיכות חזה
כמו חיל כשרים (דמ' ל' א') יסא את חיל
דמסק (סעי' ח' ב') ופ"י החל הזה והמקן
הזה ובגוי לדמים וחילים ויש בחילים ענין
אחר והוא הענינה ואמר אם קזה הברזל
הוא לא פנים קלקל וחילים יגבר ויתרחק
הכשרי חכמה (קטל' י' א') קלקל נגד משרש
נחשת קל (דניאל י' א') כאשר נגד מכאשר
יבשר הגלל (מ"א י"ד א') ובגלגל לפני סוטה
(סעי' י"א י"ג) וענין המאמר במאמר שלפניו
סוטה חכמה מכלי קרב (קטל' ט' י"ח) ובאלו
זה הפסוק מבאר אותו ואנצ' שאינו מוכר לו
זה באורו אם קזה הברזל ראה שהברזל
מקצה כשאנו מרשדו ורבו בו פגמות ויתרחק
הכשר הוא החכמה שהוא סוטה מכלי קרב וישלח
מכלה עליהם שהם נקדים ותפגמים והיא אינה נכח.

(י' מלאת חיל נענינו ש"ל כתיב לחלף הסוק איש חיל ככה לעבדה (דניאל ל"ו ח').

אבן גנאות פיל הסכנת אסון מצרים ומחשבות
תבנית היכל גבוהות תשאות האסון תבנית
היכל על דרך הדין ורכ. שרירא גאון ויל
פיל בו עין ארז הוא טוב, מסוגלות בקשה
מצרים כמו את ה האסרת (דברים כל יל) אסר
הרגונו הספק תגד על האסרת שהוא מדברי
רבו סקראו לסמן הדקום (הקדום?) אסרא (*).
קצץ לא נמצא כי אם על רע כאשר הקנת
את כפה (דברים לים יל) קצץ עבות רשעים
(תהלים קל"ט ד') ויקצו את כמות היו
הגליו (שופטים א' ו') אבל וקצץ פתלים
(שמות ל"ט ג') עינו ותיבה רחוק מתינו הבק
החזק וממנו שמשו בתלמוד (ל"ט ק"ז ג').
נחנק לו זמן לקח את האילן ולסור את
הבית כלם כיתה ביד וממנו עין ותיבה
במה שמשו בתלמוד (סעודת לילית) ושאכלו
בקצצה של בית פלוגי. קצב לא מצאנו
בעין ותוך לא על טוב ולא על רע כי אם
על התוך עצים או על מוצב הדדים כאשר
ויקב עץ ויטלן סמה (מ"ז ו' ו') לקב
דדים ירחני (יוס ג' ו') וממנו לרע הסוה
אסור כסד הקצבות (ל"ט ד' ג') אשר הענין
בו שות בוקסה במה בשנים וכן מה אית
תקב ארז (מ"א ו' ל"ט) השואה אית ופוז
שמשו בתלמוד בעין סך המסך כאשר (גיתן
ל"א א') אין מציאין למזון האשה והבנות
מבכסין משובבים מאי פנא' לפי שאין קצובין
משנין ותיך שמשו רבו ויל לקח הסבת, קב
(מכא ו' ג') מפני שהתך הכסר. קטב אינו
משנין הכריתה כי אם משנין העד וכן פתאום
בתוך וכן הכבים אבן גנאות בקסב מירי
(דברים ל"ט ל"ד) ארז קסב שאל (סע' י"ג
י"ד) פ"י בום התוך האסר. קצב אינו נופל
על ארז וביד כי אם על סתות ובקת חפזיה
והקנה כאשר תג יקב חצב בו (סע' ס'
ג') וברת הצובים אשר לא חצבת (דברים ו'
י"א) חצב סד (מ"א ח' ל"ט) כי חצבת לך
פה קב (סע' ל"ג י"א) ותחצב נחשת (דברים

עליו (סע' י"ד ח') והשחתה אשר עליו כרתה
(שופטים ו' ל"ח) אחרית רשעים נברחה (תהלים
ל"ו ל"ח) והכרתי ממנה אדם ובהמה (יחזקאל
י"ד י"ג) והכרתי את כרתים (ס"ט ל"ט ט"ז)
כל אלה ענינם השחתת וממנו למסות העת
אנכי כרת כרית (שמות ל"ד י') כרתי כריתי
עלי זכר (תהלים ל' כ') כרתה כריתך אתו
(ל"ג ג') וממנו מה שצונו לא טוב ולא
רע אסור כי עץ פירש סתו (דברים י"ג)
לא כרת שך (יחזקאל ט"ו ד') ספר כריתות
(סע' ל"א) אבל גרז אינו נופל כי אם על
השחתה וכליה. גרז ממנו מה שאינו לא
טוב ולא רע אסור עבר בין הגזים האלה
(מלכות ט"ז י"ז) ספר גרזתם (ל"ט ד' ו')
והגזו הצבים (מ"ז ו' ד') אלה ענינם ותוך
וכן לגרז יס סוף לגזרים (תהלים קל"ו י"ג)
וממנו עין השחתה אסור גזרו את הילד והיו
(מ"א ג' ל"ט) מידך גזרו (תהלים ס"ח ו')
וגזר על יסין (סע' ט' י"ט) גזר מסכלה
צאן (תנאק ג' י"ז) כי גזר מארץ חיים (סע' י'
ל"א ח') וממנו השחתה ביד אסור גזרו את
הילד והיו (מ"א ג' ל"ט) אבל גזר אינו נופל
על כריתה כרית וממנו יתמשו לצואת המאמר
או להסלים הפעשה כאשר ותיך ויקב
לך (אית כ"ג ל"ח) ואת אשר גזר עליה
(ל"ט ג' א') ומה הילסון שמשו בתלמוד
הרבה כאשר (כ"ג ס' ג') אין גזרין גזרה
על הצבור אלא אם כן רב צבור יכולין לעשר
בה וכן טעמו החכמים לקרא השתאות והכבות
הרעות גזרות כאשר החכם אם הגזירה אמת
הרעיות סך וזה הענין אינו נופל בגרז
ובכרת ובזולתם הנזכרים בזה הענין. קטב
אינו נופל כי אם על כריתת הצבים ותוכם
לא על רב ארז לא לסוב ולא לרע כאשר
הסבי עצים (יכסג ט' ל"א) מחשב עצדי
(דברים ל"ט י') ולא יחשבו מן היצרים (יחזקאל
ל"ט י') הסבת אסון מצרים (מל' ו' ט"ז)
מחשבות תבנית היכל (תהלים קמ"ד י"ג) אבל

(*) ע' שך עך ארז ג' שטיל פ"י קדק ל"ט מילד כסר ר' פ"י טלן ו"ל.

ח' ט' חצבי מיום קצור (יטע' ל"ג יו')
התפאר הצנן: על הצנב בו (ס' י' ט"ו)
ואבני מחצב (מ'ז י"ג י"ג) ולחצבי האבן (ס')
קול ח' הצב להבות אש (תה'ס ל"ט ו') אל
צור הצנבם (יטע' ל"א ו') הלא תראה כי
לשון מחצב נופל על בקע הצנים ועל חפיות
הדדים ועל התפוד להבות אש נופל לשון
מחצב וממנו להשתנה אמרו על כן הצנתי
בנביאים ודמיתם באמרי פי (כס' ו' ח') אבל
ענין המחצבת רוב (יטע' ל"א ט') כענין
יפתוך סלע (ימ' ל"ג ל"ט). דה"ל לא
מצאוהו כי אם על בקע הצנים כאמרו חז"ל
הנסיסות הסיר חזו (יטע' י"ח ט') ואפשר
שענין התזה כריתה נחלה כמו שאמרו רבו'
ז"ל (תל' ל"ג ע"ג) החיז את הראש בבת אדמה.
וזאת סברתו בכל אלה כי גרע לא נמצא אם
לא על ענין השחתה וכליון וכרת נופל לסתו

ה ש ע ר ה ח מ י ש י

גיל, שמחה, עלוה, רנה, אה, משוש, צהלה, ששון, עלצה, תרחה,
דיצה, עלסה (*).

סברתי באלה כי השמחה ראש לכלם וממנה
נפרדו ללשתותם אך אין ענינם שזה כי שמחה
בכל מקום דרש ענינה כלי תשתנה לענין אחד
אבל ודמיתם הצנבאים הנזכרים יהיה כיאדם
כפי הענין אשר ימצאו בו לשמחה ולזולתה
הצנבים דעת אבן גנאח כי גיל ענינו
תנועה תפולת על שמחה ועל אבל כמאמר
וגילו ברעה (תה'ס ג' י"א) וכמיוז עליו
יגילו (כס' י' ט') וזאת התנועה תאמר לשמח
ולחצבה וכן ישמחו השמים ותגל הארץ (תה'ס
י"ד ו') יגל יעקב ישמח ישראל (יטע' ל"ט
י"ט) וגילתי בירושלם (ס') החפץ בהם
תנועה איש כפי ענינו, כאשר יפול במקום
שיחיה קרוב לשמחה כמו כאשר יגילו בחלקם
שלל (ס' ט' ג') כספק יגילון כל היום

(*) מבאכס דרחה עלסה ודיצה סכססס נחלם כסער סס לל סכיל ססססס ואלל סססס
חלל סססס סכיל.

וממנו ענינו הבריה והגברת קול וחזקת בעקק
בפנים תלוקים אמרו ויתבר הדנה במהנה (מ"א)
ל"ז ל"ו) אל תרנה ואל תתפלה (ס"ח' כ"ח)
העד הנאמן ידנו ישיבי סלע מראש הרים יצונו
(סע"י מ"ז י"א) וידא כל העם וידנו (ויק"א)
ס' ל"ד) וַאֲבָן גִּנְאָה אָמַר כִּי דַחֲנִינוּ גוֹיִם
עִמּוֹ (דע"ס ל"ז מ"ג) מעין הסבת ואמר כי
דחנינו בלתי מתעבר דענינו דחנינו לעצמכם
ואין חיוב שיהיה מתעבר במה שזכר פעול בו
באמרו גוים עמו כי הלשון הזה לא יתעבר אל
פעול בו אבל יתעבר אל המקור האל וזולתו
מן הדברים אשר יתעברו אליהם הפעלים מלכד
הפעול בו כאלו אמר דחנינו רנה והקטנה
ברב תמצאים בה שאין להם פעול כי ולכ
אלמנה ארנן (איוז לס' י"ז) ר"ל אשים אוחו
שידנן רנה לעצמו בלתי מתעבר דחנינו גוים
עמו על הדך הזה וגוים עמו אנו פעול בו
כי אם פועל והוא תפורת גוים דחנה לושר
באמרו גוים ישראל כמו שאמר במקום אחר
עליו דחנינו יהיה מלא הגוים (על"שית מ"ח
י"ט) כלומר יהיה רב אומות ישראל וקבוץ
ההק"ל וכן נפרש דחנינו גוים עמו רנו גוים
שאתם עמו כי הוא נוקט להם עבריו כלומר
שבתוהו כי הוא אל נקמות ואמרו תפורת גוים
כאלו אמר דחנינו עמו כי דם עבריו יקט
והשיעור דחנינו רנה עמו ואולי מן הענין
הזה נגזר וידא כל העם וידנו (ויק"א ט' ל"ד)
ר"ל וישכחו הנה ביארנו כי ענין רנה הגברת
קול וחזקתו על פנים תלוקים, ממנו הבריה
ויעבר הדנה (מל"ס ח' ל"ז ל"ו) ממנו שבה
דחנינו לאל עגו (תה"ס מ"א ג') וממנו שמחה
כי רננת רשעים מקיבו (איוז ל' כ') וממנו
בבי האקק וכשרים באניות רנתם (סע"י מ"ג
י"ד) צְהַלְלָה אֵין עֲנִינָה שְׂמֵחָה כִּי אִם דַּחֲמָה
קול בגאון ח' צהלו פים (סע"י ל"ד י"ד) איש
אל אשת רעהו יצהלו (יח"י ס' ח') ונחצלה
כאבים (ס"ל י"א) צהלי דחני (סע"י ג' י'
ו') נאמך ומצחל'חך (יח"י י"ז ל"ו) ענינם
דחמת קול וכאשר תבא צהלה אצל שמהיה היה
ענינה דחמת קול לשמחה כמו דחנינו שושן

לא תוסיפי עוד לעלו (סע"י ל"ז י"ז) ר"ל
לבעוט על רב תצנחך וכן וסאונה ועלו בה
(ס"ס ס' י"ד) חדל שאן עליהם (ס"ס ל"ד ח')
עליה נאחך (סע"י ג' י"א) העד העליה (ס"ס
ג' ט"ו) כל אלה ענינם עגו ובעימה על רבוי
הסוב או על רב ארר וזולתו וממנו סענינו
רעהו אמרו והשכחתם למען יעלו (יח"י י"א
ל"ט) כאלו אמר למען יתעור וירעד כי מלח
המעמים רבות בשמש דענינים כפי המקומות
אשר יבאו בהם איש על עבודתו ועל משאו
העליה במקרא והוא ענינה רעהו ותגועה
שאוותה המסקנה על המות דחנה על מה שאמר
והשכחתם למען יעלו וישנו שנת עולם ולא
יקצו (ס"ס) ואוהות גם כן והזולה בעבור הלישות
כחו ואוהות השכור בעבור חולשת גידיו כמו
שאמר נות תגוע ארץ כשכור (סע"י ל"ד כ')
כמו וינע לכבו חלב עמו כגוע עצי יער
ספני רוח (סע"י ז' ג') ומן הענין הזה פאמר
כי רעבני או תעליו (יח"י י"א ט"ו) אשר ר"ל
בעבור רעבן עשיתי מקדם תרעדי כלומר תשקופי
על המות וכן (קריה עליה ולא תראה שהוא או)
תשאות מלאה עיר הושיה קריה עליה תלליך לא
תללי דרב ולא מתי מלחמה (סע"י ל"ז ג') אמרו
תשאות מלאה עיר הושיה קריה עליה הוא כפור
ענינם כעת הצרה לא ספור ענינם במה שהיו
בו כעת הירדות והשלום כאשר יחשבו קצת
מפרסים ואמרו קריה עליה הוא עליית המות
מן הרעה ואולי מענין דערה אמרו יעליך
השדה וכל אשר בו (י"ה ח' י"ז ל"ז) כענין מה
שאמר בתחלת המקרא יענם הים ומלואו. רננה
ותחתה דראשונה איננה כדחתה האחרים תזכרים
פה כי הוא בענינים רבים מדם מצד השתוף
ומדם מדרך השאלה והענין בה והמון דהתשאות
וממנו נאמר להמון שמחה, כי רננת רשעים מקיבו
(איוז ל' ס') ולכ אלמנה ארנן (ס"ס לס' י"ז)
אל תבוא רננה בו (ס"ס ג' ו') וממנו בבי האקק
אמרו וכשרים באניות רנתם (סע"י מ"ג י"ד)
ר"ל בכיתם ונאקתם וממנו הסבת והוא דחנינו
לאליהם עתנו (תה"ס מ"א ג') כאלו לפניו ברננה
(ס"ס ק' ג') ותוך לשון אלה (סע"י לס' ו')

זוהי השמחה (אמר ח' ט"ו) והצדקה חסד
 ואשר לשון צדקה באפרו מצהלות אביהיו (יחמי
 ח' י"ו) וממנו שנגזר זכות ואורה אפרו להצלה
 פנים מסתן (תכלית ק"ד ט"ו) ואפשר שיהיה
 ענין צדקה ושמחה כפנין להתורה היתה אורה
 (אמר ח' ט"ו). אלא אמרו בו ענין השמחה
 כאשר אמר רש"י ראה ראה פנינו (תכלית ל"ט
 פ"א) ואין רצוני נוסח בזה כי לא נמצא שם
 שיהיה ענינו שמחה ואפשר שפרשו בו שמחה
 לפי הענין וגם במקום אשר אמר רש"י (יחזקאל
 י' י"א) שנגזר תאניה וצניה וממנו שנגזר
 אשר הוא שם לא פורה יפדה איש (תכלית מ"ט
 ח') וממנו שנגזר מקום כשרכת עצים לאש
 וזהו רש"י לפי מביט (יחמי לו ל"ד) ונמצא
 פנינו חרשניה באור (מלכות מ"א ז') אמרו
 כי הוא בין אחים ופירא (הכסף י"ג ט"ו) כל
 אשר לפי ענינו אמנם נהדנו וזהו שמה אורה
 כענין הדבקה שם (מלכות כ"ד כ"ט) את שלום
 אחיך (ס"א לו י"ד). משהו רש"י פירא ויפיר
 ששמחה בלב אמרו חכם בני ושמחה לבי (מגיל
 לו י"א) הרק שמה בלבו (שמות ל' י"ד) ובגלוי
 ושמחתים מיתגם (יחמי לו י"ג) ומפועיכם שמחה
 באור לי (נל ס"א ז') זכרון שמחתכם ומפועיכם
 (מנע י' י') שמחתו באופרים לי (תכלית ק"ד
 ח') והיה אך שמה (דברים ט"ו ט"ו) כשמחת
 בקבד (יסעי ט' ז') וגם משהו בלב אמרו
 וראיתם וסע לבכם (ס"א לו י"ד) ובפועיכם
 ששם אשירי ב' (ס"א לו י"ד) פגש את שש
 (ס"א לו י"ד) משהו ודכו (אזכ ח' י"ט) משהו
 פראים (יסעי לו י"ד) או נסח שכם בני
 מאת כל עץ (יחזקאל לו י') ענין משהו נמצא
 אצל חך ופראים זה שאין כן בשמחה, ושמחה
 נמצאת בקבד [באפרו כשמחת בקבד (יסעי
 ט' ז')] אינה לקבד אך לארס והוא חסד
 והוא כמו ולרס אשר לו (מ"א לו י"א) כשמחת
 ארס בקבד ולפי סברתי משהו נכבד בענינו
 כשמחה כי שמחה הפך יתן באפרו ושמחתים
 מיגמם (יחמי לו י"ג) ומשהו הפך אבל שהוא
 קשה מיגן (אמר) באפרו שישו אתה משהו כל
 המתאבלים עליה (יסעי ט"ו י') ולפי מה שאמרנו

(*) נל שפירס סה איה חרש ואלו צ"ל: כי שמה עטלה כ"ל נל דכו כחורס כחורס לל דכו
 (פתוח ו' י"ג) ופירי וס'.

יִשְׁעִי כִּי מִשּׁוֹם שְׂרָאִים וְיִשְׁשׁוֹם מִדְּבַר וְרֵאִיתִם
וְשֵׁשׁ לִבְכֶּם עֵינֵי הַחַיִּיתָּה הַחֲצָה עַל כֵּן אֲנִי
אֹמֵר כִּי מִשּׁוֹם אֵינוּ בָּלָב כִּי אִם בַּמְּפֹרֶסֶם חָאם
יִשְׁאֲלוּ אִתָּם עֵינִי וְשֵׁשׁ לִבְכֶּם אֵשֶׁת כִּי הִיא
מַעֲנִין יִצְחָק וְפִירָה יִשְׂרָאֵל (ס' ל"ו ו'). כְּאֵלֹ
נִכְתָּב בְּצִדְי.

ה ש ע ר ה ש ט י

נִמְד , אִפֶּס , חֵא.

אִמֵּר אֵין כִּכָּף , עַד אִפֶּס מִקֹּם (יִסְעִי כ' ח')
פִּירִישׁוֹ עַד אֵין מִקֹּם כְּאֵלֹ אִמֵּר תְּכִלִּית הַיִּשּׁוּב
ה' יִחַן אִפֶּס אֶרֶץ (שִׁלָּ ל' י') מִקֹּם אִמֵּר
הַיִּשּׁוּב נִפְסָק סָם וְכֵן כָּל שְׂרִיתָ הָיוּ אִפֶּס
(יִסְעִי ל' י') כְּאֵלֹ אִמֵּר הָיוּ כְּלָא הָיוּ. מִן
הַסְבֵּרָה הָרֵאשׁוֹתָ כִּי יִסְ לֵאמֹר הַשְּׂאֲרוֹת אִמֵּר
וְיִכָּל לִישׁוּב לִמְכֹּנוֹת אִמֵּר וְהָאִפֶּס עוֹד אִיִּס (ל'ז)
ט' ג' כְּאֵלֹ אִמֵּר הַשְּׂאֲרָ עוֹד אִיִּס וְכֵן אֲנִי
וְהָאִפֶּס עוֹד (יִסְעִי מ' ח') כְּלֹאִמֵּר אֲנִי וְהַשְּׂאֲרָ
עוֹד שֶׁאֵין לוֹ תְּכִלָּה וְיִשׁ עֵינִי אִמֵּר בְּאִפֶּס שְׂאִירוֹ
בְּגִמֵּר הוּא אִמֵּר אִפֶּס כִּי עֵז הָאִם (מִדְּרָגָה י')
לִיִּס) וְהָאִפֶּס אֵת הַדְּבַר אִמֵּר אִדְּבַר אֵלֶּיךָ (ס'
ל'ז ל'ה) שִׁיעוּרָם לִבֵּר אוֹ אֵבֶל, וְהַגִּמֵּר עֵינִי
אִמֵּר שְׂאִירוֹ בְּאִפֶּס וְקִדּוֹב אֵל הַעֲנִין הָרֵאשׁוֹן
הוּא עֵינִי הַשְּׂלִמָה כְּאִמֵּר אִמֵּר לֹאֵל גִּמֵּר עֲלִי
(הַגִּלָּס ל'ו ג') עֵינִי הַמְּסִלִּים חֲסִדוֹ עֲלִי וְכֵן
ה' יִגִּמֵּר בְּשִׁיר (ס' קִלָּח ח') יִסְלִים מִזְבֵּן עַל
יִדִּי, בְּשִׁיר בְּמִקֹּם הוּא כְּמוֹ בְּמִקֹּם עֲלִי כְּמוֹ
וְיִכְתֹּר ה' בְּשִׁיר (מִלְּאִית י' ע'ו) כְּלֹאִמֵּר שֶׁר
עֲלִי וְכֵן אִמֵּר אֲבָן גִּנָּא ח. תָּאם עֵינִי
הַכִּלִּית הַשְּׂלִמָה וְהַשְּׂחִתָה הַצְּמֹחָה בְּלִי הַשְּׂאֲרוֹת
כְּאִמֵּר וְהַתְּמִתִּי מִמֵּאֲתָךְ מִכָּךְ (יִתְקַל ל'ז ע'ו)
וְתִבְאֵסָה לָךְ שְׁתִּי אֵלֶּה רִנָּה בְּיוֹם אִמֵּר שְׂכֹל
הָאִלָּן כְּתִמָּם כְּמוֹ צִלִּיךָ (יִסְעִי מ'ו ט') כְּלֹאִמֵּר
בְּשְׁתִּי הַדְּעוֹת הָאֵלֶּה אִסְלִים כָּל רִשְׁתֶּךָ וְכָבֵל
מִקֹּם אִמֵּר תִּמְצָא לִסּוֹן תָּם עֵינִי הַשְּׂלִמָה גִּמֵּרָה
בְּלִי הַשְּׂאֲרוֹת אִם לִסּוֹב אִם לִדַּע הַכֵּל לִפִּי מִה
שֶׁהוּא וְהַעֲדָה מִה שְׂאִירוֹ הַמְּצִירִים לִיִּסָּק מִתְּחִלָּה
כְּשֶׁנָּה הַשְּׂחִיתָ כִּי אִפֶּס כִּכָּף (מִלְּאִית מ'ו ע'ו)
כְּאֵלֹ אִמֵּר אֵין אִתָּנוּ כִּכָּף כָּל כֵּךְ כְּרֵאשׁוֹתָ
וְכְּשֶׁנָּה הַשְּׂחִיתָ אִמֵּר לֹא נִכְדֵּר מִשְׁתִּי כִּי אִם

הַשְּׂחִיתָ לִּיִּסָּק אִתָּנוּ נִשְׁפֵּל כִּי
אִם עַל כִּלִּית הָרַע וְהַחֲדוֹךְ כְּכֹן כִּי אִפֶּס שְׂרִיץ
וְכִלָּה לָךְ (ס' ל'ס כ') וְכָל שְׂרִיתָ הָיוּ אִפֶּס
(ס' ל' י') וְנִמְדָּר גִּמֵּרָה עַל כִּלִּית הַמִּזְבֵּן
וְהַיִּשּׁוּב אִמֵּר כְּמוֹ כִּי גִמֵּר חֲסִדוֹ (הַגִּלָּס י'ז)
ג') וְהָאִתָּה הַסְבֵּרָה אֵין בָּהּ כֵּךְ לִשְׁמֵר כְּאִמֵּר מִצְאָנוּ
לִסּוֹן גִּמֵּר נִשְׁפֵּל עַל הַשְּׂלִמָה הָרַע הוּא יִגִּמֵּר נֹא
רַע רַעֲעִים (ס' ז' י') וְהָאִפֶּס נִמְצָא עַל כִּלִּית הַמִּזְבֵּן
כְּאִמֵּר כִּי אִפֶּס הָעֵץ כִּלָּה עַד (יִסְעִי ע'ו ד') וְכֵן
וְהָאִפֶּס לִנְצָח חֲסִדוֹ (הַגִּלָּס י'ו ט') אֲבָל זֶה הָפִירָס
בְּתִיבָתָם כִּי אִפֶּס נִשְׁפֵּל עַל דְּבַר הַכִּלָּה לִשְׁמֵר וְיִכָּל
לִסּוֹב לִמְדוּדוֹ וְהָאִתָּה עַל כֵּן אִמֵּר וְהָאִפֶּס לִנְצָח
חֲסִדוֹ רִלִּי מִדְּרָגָה לֹא יִבְאֲחוּ חֲסִדוֹ וְאִיךָ יִכָּלָה
לִעַד מִתִּי יִשּׁוּב וְיִדְרָם עֲלֵינוּ חֲסִדוֹ גִּמֵּר אִמֵּר
לִדָּד וְדָד (ס') כְּאֵלֹ אִמֵּר אִמֵּר אִמֵּר כִּלָּה כִּלָּה
גִּמֵּרָה לֹא יִסְתָּף לִדְבַר עוֹד וְכֵן יִגִּמֵּר נֹא רַע
רַעֲעִים (ס' ז' י') רִלִּי יִסְרִית הָרַע עַד כִּלָּה
לִפִּי הַכֵּל אִמֵּר כִּלָּלוֹ גִּמֵּרָה לִחִיּוֹת וְהָאִתָּה
מִפְּנֵי הַחֲסִד הוּא נִרְאָה גִּבֵּר כִּי גִמֵּר מִפְּנֵלֵג
בְּתִיבָתָה וְכִלָּה מִאִפֶּס כִּי רַב שְׁתִּי מִלִּית הַבִּאֲוֹת
יִדְרָם בְּמִקֹּם אִמֵּר הַאִמְרוּתָה מִפְּנֵלֵג בְּעִנְיָה
הַכֵּל לִפִּי מִה שֶׁהוּא אִם לִשְׂמֵלָה אִם לִשְׂפֹלָה
וְהַצְּאָנוּ מִדְּרָבָה מִקֹּמוֹת בְּמִקְרָא מִזְכִּיר גִּמֵּר אִמֵּר
הַחֲכִירוּ אִפֶּס הוּא וְהָאִפֶּס לִנְצָח חֲסִדוֹ גִּמֵּר אִמֵּר
(ס' ע'ו ט') וְכֵן רִבִּים יִשׁ מִי שֶׁחֲסִבֵּל לִיִּסָּק בְּלִפְנֵי
אִפֶּס מִפְּנֵלֵג בְּכִלָּה מִלִּסּוֹן גִּמֵּר וְעֵינִי אִפֶּס הוּא
נִשְׁפֵּל עַל הַדְּרָךְ אִמֵּר הִיִּחַ יִסְ וְשֶׁבֶר לֵאמֹר וְלִדְרִיק
אִמֵּר מִאִפֶּס וְהָרָה נִחְסְבוֹ לוֹ (יִסְעִי מ' י'ו)
בְּאִפֶּס עֵצִים תִּבְבָּה אִם (תְּכָל ל'ו כ') רִלִּי מִדְּרָגָה
וְעֵצִים, אִפֶּס אֱלֹהִים וְחִלָּה * רִלִּי אֵין אֱלֹהִים
כִּי אִם אֲנִי, אִפֶּס כִּכָּף (מִלְּאִית מ'ו ע'ו) כְּאֵלֹ

(*) ל'ז: וְאֵין מִה אִתָּנוּ הַגִּלָּס (יִסְעִי מ' י') אוֹ אִתָּנוּ גִּמֵּרָה (ס' ז').

תם הכסף (ס' י"ח) ר"ל השלמת החסרון כלי
יחרון והטאות ואם ישאל השואל והלא סרם
אשרם אפס כסף אשר ויתם הכסף (ס' ט"ו)
נשיבנו כי לרב והוצאות ולרב חצוצות נרמה
להם כאלו הושלם הכל מאשר היו חסידים
ומרודים אבל לא תם עד השנה השנית.

ה ש ע ר ה ש ב י ע י.

נשם, מסר, מלקוש, יורה.

סמתי לומר כי נשם הוא הגדול שבכלם
ובמסר הוא עם הכלל כאמרו וגם כסר וגם
מסרות עזו (ליוז' ל"ו) ר"ל הגשם הגדול
המופלא וגם אינו נופל כי אם [על] נפילת
המים מן העבים ומסר יוכל להיות פטים ופזולתו
מפחים ומלחם ומכרד אמרו הגני ממסר לכם
לדם מן השמים (שמות י"ז) הגני ממסר
כעת מחר ביד (ס' ט' י"ח) ומסר ה' ביד
(ס' ט' ל"ז) יסר על רשעים פחים (תהלים
י"א) ואולי רב הפעלים במסר אינם כי
אם על רע כאשר זכרנו מהם וכן ועל העבים
אצוה מהמסר עליו מסר (ישעי' כ"ו) חלקה
אחת תמסר (עמוס ד' ז') ומסר נמצא גם כן
בסוב וברויה תמצא בדבר שאינו לא טוב
ולא רע. יורה ומלקוש היווה כא ראשון
ויורה ארצי הריעה לרוות הארץ והורעים
המלקש. יורה כמין ימי קציר למלאה הקטין
תבואה וראוי לפרש מלקש מבר מאוחד בתרגום
העספים ללבן (נחשית ל' מ"ז) שהם המאוחדים,
לקושא, ולפי כלל הספר הוה מלקש מופלא
בענינו אשר שהזכירו המקרא אשר יורה (דברים
י"ז י"א) ורבו' ז"ל אמרו בהם כמה ענינים במס'
תענית (ו' א') ומדבריהם אלמד כי יורה נקרא
הגשם היורה ראשון אמרו יורה שכורה את הבריות
להטות גלותיהן ולהכניס פירותיהן ולעשות כל
צרכיהן, דבר אשר יורה שמסקה את הארץ ופיה
את התרגום (י' שנאמר תלפיה רוח (תהלים

ס"ה י"א) מלקש שכל קטיותיהן של ישראל, ר"א
שכא על המלילות ועל הקטין ונחלקו הכמים
בדבר (ס' יורה במרחשון ומלקש בגיון
דברי ר' מאיר וחכמים אומרים יורה ככסלו,
ומורה כנגזרת יורה והכל הולך אל מקום אחד
והוא יורה לברכה מאמרו את המורה לצדקה
(יול' ז' ל"ז) וכן אמר אבן ג' נאח לא יכנה
עוד מורד והיו ענין ראות את מורד (דעני'
ל' כ') אשר כי אז היו בצרת הבצורת כאמרו
ונתן לכם ארצי לחם צר ומים לחץ (ס' ט'
וכשר אותם בשובע והמכת ענינם ורוב הרויה
ואמר להם ולא יכנה עוד מורד כלומר לא
יסר מסך ולא יתעבב המורה המורה השוקקת
אבל תראו בענין שאמר בסוף המסר ונתן
מסר ורעך אשר תורע את הארסה (ס' כ"ג)
והאלפים והעדרים עבדי הארסה כליל חמץ
יאכלו (ס' כ"ז) והיו"ד נוספת במורד ואינה
סימן לקבוצ' רבים כתוספת יו"ד ידעה מקצת
ביום ההוא כי נרחב (ס' כ"ז) כי מאיר שאמר
יכנה וידעה כלשון אשר איד יקבץ לרבים וכן
והיה מתקד קדש (דברים ל"ז ט"ו) אבל הבתרגם
לא נסה ארצי דעת אכן גנאח באמרו ונתן
לכם ארצי לחם צר ומים לחץ ויתן ה' לבן
לחםא כשנאה ומיא דמני בכון עקא (י' נראה
כי אין הענין פניד הצרה כי אם בשורת נקפת
האויב שהם יאכלו והוא ירעב וכל הפרשה
הזאת היא לבסורת הסוב.

ה ש ע ר ה ש מ י נ י.

נל, מצבה.

דבר ידוע הוא כי נל מאבנים ודבה כאמרו נל
(יחזק' כ"ו) גלים נצים (מ"ז י"ט ל"ב)
(י' עת' שלשית שחזה את הארץ ומסקה עד תרגום. (י' נתנום שלשית: ויתן [כ] הוא נתקף
ד' ופי' אף נדששים וארזים סעז ויהג] לטן ה' נכסי סלח ונזח תסיף, וע' גדליק סט.

גם מוכרחתם כגלים (הואע י"ג י"ג). **מצבה**
מאכן אית כאמרו מצבת קבחת רחל (נחשית
ל"ה כ') ופסל ומצבה (ויקרא ל"ו א') וקבוץ
אבנים רבות נקרא גל לפי שמתגלגלות ונופלות
והאבן האחת נקראת מצבה מפני התיצבה בקיומה
ובעמידה ויש גל שענינו שקת מים והוא גל
נעול (ש"ס ד' י"ג) וחדש מעין חתום (ס)

וקבצו גלה מים (שופטים א' ט"ז) ואפשר כי
גלי ים נקראו גלים על דרך הענין והאשון
שמתגלגלים המים ומסתברים בבה דרחו החזק
כאמרו כל מסביר וגליך עלי עברו (יזנה ז')
ענין מסביר כענין גליך וכן בשאר גליו
אתה תשכחם (תהלים ס"ט י') ר"ל תשקם
המיתם.

ה ש ע ר ה ת ש י ע י

גוי, עם.

לא מצאתי הפרש בניהם אם לא כי לשון
עם נופל בדבירה מקומות אשר לא יפול
לשון גוי וגוי נופל במקומות אשר לא יכשר
בו עם ושניהם לתקן המלות ולחצות המאמר
ולערכות הדבור אשר הם בו פאמר (כאמרו?) עם
ה' אלה (יחזקאל ל"ז כ') עם הערץ (נחשית ל"ג
י"ג) חדש טוב לעמו (אסתר ט' ג') עמך עמי
(רות א' י"ו) לא יכשר גוי ה' גוי הארץ, וחדש
טוב לגוי, ואם אמר יהיה הכל ענין אחד
וכן הוי גוי חסא עם כבד עין (ישעיה א' ד')

לצחות המאמר לא יאות להיות שניהם גוי או
שניהם עם ולשון. גוי מושאל לארבה כאמרו
כי גוי עלה על ארצי (יחזקאל א' ו') ומושאל
לענין רשע הגוי גם צדיק תהרג (נחשית כ')
ה' כתרנוסו (י' וכן הושאל לשון עם לארבה,
עם רב ועצום (יחזקאל ג' ג') והנמלים כאמרו
הנמלים עם לא עו (משלי ל' כ"ה) ולשפנים
שפנים עם לא עצום (ש"ס ל' ח') על כן אין
הפרש אחד בניהם כי אם לצחות המאמר
אשר יכשר בו [האחד או] האחר.

ה ש ע ר ה ע ש י ר י

גאלה, פריה, פריעה.

ענין גאלה נמצא בכסף כאמרו ולא בכסף
תגאלו (ישעיה ל"ג ג') אמר (לה) להפליא עליהם
ולחבדיל גאלתם מסאר הגאלות, גאלה תתנו
לארץ (ויקרא ל"ה כ"ד) וגאל את ממכר אחיו
(ש"ס כ"ה) תמצאת בלי כסף בגאלת הקדשה
ובחיבת הלכבות מה שאמר ואם אין לאיש
גאל (נחשית כ' ח') גאל הדם (דברים י"ט ו')
כי אין וחלוק לגאל (רות ד' ד') וגאלתך
אנכי (ש"ס ג' י"ג) ובא גאלו הקדוש אליו (ויקרא
כ"ה כ"ה) אנשי גאלתך (יחזקאל י"א ט"ז) מגאלנו

הוא (רות ז' כ') וממנו ענין חצלה כי גאל
ה' יעקב (ישעיה מ"ד כ"ג) וגאלו מיד חזק ממנו
(יחזקאל י"א י"א) וגאלתי אתכם (שמות י' ו')
וגאלה מעולה פפריה אמרו כי פרה ה' את
יעקב וגאלו מיד חזק ממנו (יחזקאל ס"ט)
ישרה מצדה כענין אשר פרה את אברהם (י'
(ישעיה כ"ה כ"ג) מכל צדה אך וגאלו ממכר
ההצילו מיד תיקף ממנו ועל כן חזקו גאלה אחד
פריה במקרא כי כן כלל הכפר הזה. וגאלה מענין
המרוק והחשך והוא יגאלנו חשך וצלפות (יחזקאל

- 1) שנתנו שלמים: הכסוף ואף תהיה ואין חלי' לפי החשך ונכחה כ"ה מ' מסוף לחיה.
2) כנראה ל' נפשי כי ק' מניע מקרא מל' (ש"ס ד' ט') אבד שרם את עבד מכל עמ.

(ג'ר'ש'ת' ג' י"ד) ואצל האדם לא נמצא לזון נחוק
כי אם כמון כאמרו בבבלי ע"ק את אחיו (האס)
י"ז ל' כשנך תאכל ומעיד תמלא (יחזקאל)
ג' (ג') ובבבלי רשעים תחבר (משלי י"ג ל"ב) לזון

בבבלי נכבד על כן הזכירו אצל האדם ויחם נחוק
לבהמה ובבבלי לאדם. כרם לא נמצא אצל
הבהמה כאמרו מלא כרסו (י) מצדני (יחזקאל) לא
ל' (ל') ובבבלי רבו' זל נזכר אצל הכל (י).

ש ע ר ש ל ש ע ש ר.

נדיש, קמה.

אמרו בגיט' ר"ד קמה (שמיט' ט"ו ה')
אפשר כי התבונה הנקשרת הצומחת במקום אחד
תלושה נקראת נדיש, וקמה נקראת התבונה

המחברת הצומחת בקומה ופני קיומה נקראת
קמה יעל כן אמר בקומות פלשתים (ס) וכן
רבים.

ש ע ר א ר ב ע ה ע ש ר.

נרב, ילפת, הרם.

כל אלה מתיים ממני השחק ונר'ב זה הרם
הוא שחק ויבש כרם מכפנים ובבבלי והוא
נקרא בלשון משנה (בבבלי פ"ק א' ה') חזוית
המצרית. ילפת פ"ק ממני השחק והוא לח
מבחוץ ויבש מפנים ונקרא כן משני המלפת
החולץ עם אדם עד יום המיתה שאין לו רפואה
כמו וילפת שמשון (שמיט' י"ז ל"ט) שאחז

בצמוד עד שמת שם ואז"פ שמצאו שזכר
המקרא ובבבלי ובבבלי (דברים כ"ז ל') שנראה שהם
שני ענינים כשפסד המקרא נרב לזרם קרא לילפת
נרב וכשכבדו לילפת קרא לזרם נרב וכשפסד
בבבלי (י) ואולי דרם אינו ממני השחק
וקרוב לי לומר שהוא חלי החכוד והנרוד כמאמר
ויקח לו דם (י) להתגרד בו (אזכ"ל ח' י).

ש ע ר ח מ ש ה ע ש ר.

נמול, שבר, שלם.

תחלה אומר כי שבר אין ענינו דומה לביאור
ענין נמול ושלום כי הם פעמים יהיו פחות
מן הראוי ופעמים יתר על כן ענינם נפרד
מצדן שבר כי שבר ביאורו האדם המשתבר
לדבר קצוב כמו שאמר ויטבר מישראל מאה
אלף נבחר חיל במאה כבר כסף (דברים כ"ה
ו') והמשתבר משתבר אל צדד נקוב (צ"י א'
י') כי שבר הוא לכם (נמנע י"ח ל"א) ואני

אתן את שברך (שמות ז' ט') כי שבר שבתוך
כדחאי בני (נבא'ת ל' י"ז) ביומו נתן כשרו
(דברים ל"ז ט"ו) אם שבר הוא כא כשרו
(שמות ל"ז י"ז) וכן רבים וענינם השבת הדבר
הכשוי למלאכה או להקצר ענינם נדבר הקצוב
או וולתו אבל נמול ושלם הנייה בשני ענינים
בתחלה רבו ובהשבתו. נמול נמצא בענין ההתחלה
לעשות אמרו והשבת ישיב לנו את כל הדעה

(י) נמנע, רישו נבא'ת שאלה (י) בעו המס המיוחדת שהקנה (חולין מ"ג א') ולחמך מרסו נין שיעה
(ל"ה ל"א א'). (י) נמנע וק הוא נבא'ת ויבא'ת כ"ל כ' ועי' נבא'ת מצדו. (י) נבא'ת שאלה נמנע.

אשר נגמלו אתו (מלכות ל' ט"ו) וכך אשרי
 שיהלם לך את גמולך שנגמלו לנו (תהלים קל"ו
 ח') אף לנפשם כי נמלו להם רעה (יטע' ג'
 ט') אל תריב עם אדם חכם אם לא גמולך רעה
 (תהלים ג' ל') גמל על עבדך אחיה (תהלים קי"ט
 י"ז) אשיח לה' כי גמל עלי (ס' י"ג ו') כל
 אלה ענינם הודתהו כסודו או ברעו ויש
 שיהיה חשבת הנמול לסוב או לרע אמרו קל
 סודתו אשיב גמלם (חל' ל' ל') יגמלי ה'
 כצורך (תהלים י"ח ל"א) אם גמלתי שלמי רע
 (ס' ו' כ') ויש שלום שענינו הודתהו כאשר
 הנמול אתם משלמים עלי ואם גמלים אתם
 עלי קל סודתו אשיב גמלם כראשכם (ס'
 הנמול אתם משלמים עלי ואם גמלים אתם עלי
 זה הודתהו במצעהו ר"ל גמלים ומשלמים וכפשו
 אם גמלתי שלמי רע (תהלים ו' ט') רצוני לומר
 אם גמלתי רע למי שהחל אחי לרע ויש
 שלום שיהיה חשבת דבר הנצעה אם פחות ואם
 חרי, ל' נקם השלם (דברים ל"ג ל"ט) חלשנו
 אשלם (ס' מ"א) ישלמתי רעה תחת טובה
 (תהלים ל"ט י"ג) כי אתה תשלם לאיש במצעתו
 (ס' ט"ז י"ג) לשם שלמתם רעה תחת טובה
 (מלכות מ"ד ל') והשלם תחת טובה רעה
 (דמ' י"ח כ') באו ימי השלם (ס' ט' ו')
 וחשפם בשלום (מס' ו' ג') ושלמת רשעים
 סודתו (תהלים ל"א ח') הן צדיק בארץ: השלם
 (פס' י"א ל"א) ה' יתלמד סודה (ש"א כ"ד י"ט).
 ויש דבר בשלום שאנו כגמול והוא פירעון
 חוב או השבת גזילה לזה רשע ולא ישלם
 (תהלים ל"ו ל"א) שלם ישלם שור (סודת כ"א
 ל"א) ושלם אהנו: באנו: (ויקרא כ' כ"ד) והעד
 השלמי את נשך (מס' ד' ו') כאלו אשר ופירעו
 וחלונך ומכה נפש בנפש ישלמה (ויקרא כ"ד

ל"א) ויש בשלום ענין אחר והוא התמימות
 והכליה כאשר כי לא שלם עין האמרי (מלכות
 ט"ו י"ז) חסכן נא עמו ושלם (לוח כ"ג ל"א)
 ושלמו ימי אבלך (יטע' ס' כ') ותשלם כל
 המלאכה (מ"א ו' ל"א) מי עור במשלם (יטע'
 מ"ג י"ט) ר"ל כפוף השלם לראות אכן שלמה
 ונדק (דברים כ"ג ט"ו) וכל חפצי ישלם (יטע'
 מ"ד ל"א) כל אלה ענינם השלמה והחמה וכלות
 ענין אשר בא בו ויכשר להיות קרוב לזה והעין
 ושלמת רשעים תראה (תהלים ל"א ח') כלומר
 כלחם והשפוט והשלמת ידיהם ועין אכן
 שלמה ונדק השלמת והשקל ביורר חממה ונדק
 ויש בשלום שענינו שלום והוא שלמי אסתי
 ישראל (ש"ג כ' י"ט) שלמים הם אהנו (מלכות
 ל"ד ל"א) שלח ידו בשלמי (תהלים ל"ט ל"א)
 איש שלמי (ס' מ"א י') ואם לא תשלם עמך
 (דברים כ' י"ג) וכי השלימו ישיב גבעון (יחזק'
 י' א') וזהו השדה השלמה לך (לוח כ' ל"ג)
 סודתו ה' דברי איש: גם אויביו ישלם אתו
 (תהלים י"ז ו') חוליו הוא סן הענין הזה אם
 גמלתי שלמי רע (תהלים ו' ט') כלומר אם
 חוליתי אויבי חנם עמי ברע, חליתי צוודי
 ריקם הצוודי אחי אהליך בלי רע ואיך אהל
 רע לאיש שלמי ואכן נגמל שם מזה הענין
 חסכן נא עמו ושלם (לוח כ"ג ל"א) ר"ל חסן
 נפשו כעבודתו ותשלם חסדו שכל רע ויש
 כגמול ענין אחר שאנו בשלום והוא חסד
 כאשר ויגדל הילד ויגמל (מלכות כ"א ח') עד יגמל
 והעד (ש"ג א' ל"ג) ביום הגמל את יצחק (מלכות
 ל"א ח') גמלי סודת (יטע' כ"ח ט') ר"ל נפחם
 פועל שנגמל יתקדם חסד שתיק שמים (ס'
 והשלמת גמל פרי האלנות אשר ויגמל שקדים
 (מס' י"ז כ"ג) ובסר גמל יהיה נצה (יטע' יח"ס').

חלק הרביעי. חלק הרלית.

ה ש ע ר ה ר א ש ו ן .

רשא, עשב, ירק.

די לנו כאלה כמה שפירש בהם ריש ויל (מלכות ח' י"א) לא רשא לטון עשב ולא עשב לטון רשא לא היה לטון למקרא לומר תנשית הארץ כאשר אמר ורשא הארץ רשא לפי שפירש רשאים מולקים כל שרש נקרא לעצמו עשב פלוגי ואין לטון למדבר לומר רשא פלוגי לפי שענין רשא הוא לבישת הארץ כשדא מתמלאת רשאים וכאשר אמר המקרא ורשא הארץ רצה לומר תתבשה הארץ ותתמלא לבוש עשבים. ירק העשב והרשא נקרא ירק

כשהוא רטוב מפני היחוד ירוק כאשר ולא נותר כל ירק בצץ (שמות י' ט"ז) שענינו ירק אבל כירק עשב (מלכות ט' ג') או כל ירק עשב (ס' ח' י') הם כמו אריות ירק (מל' ט"ז י"ז) אצלם שהם סמוכים אל עשב ובכמה מקומות נרצו במקרא כזה כאשר ורבים משיגי ארשת עפר יקצו (מל' י"ג כ') עפר ארץ (אזכ י"ט) וגם מסר (ס' ל"ז) משחקת כנבל ארצו (מל' ח' ל"א) וכן רבים וכמהם עוד ירק לא היה (סצ' ט"ז) יתורדים מרשעו ואמר כל ירוק יחדוש (אזכ ל"ט ח')

ה ש ע ר ה ש נ י .

רעה, שכל, תבונה, חכמה.

רעה אפשר שהיא רב מונם כאשר חסד רעה י' ר"ל שאינו יודע הוצאת העולם והדגשה באה על ידיעת רב ורעת נחל לפי ענינו מחכמה כמו שאנה רוחה שיקרא חכם האמן כמו וחכם חרשים (סצ' ג' ג') ורש חכם יבקש לו (ס' מ' כ') ונקרא חכם בדישעו אתה מן המלאכות שלא יצטרך בדישעו רעה נחל וחכם יקרא ג'כ תלמוד רב מאמר שלא יבין אותו מדינתו ויודיעו מכה לסוד לא מכה השכל לפי כלל הספר הזה רעה מעולה בענינו מחכמה מאמר אשר חכמת רעה (ס' ל' ו') והאמרון הנחיל ולפי כחתי רעה ענינה הדגשה כאשר גם כמדע מלך אל תקל (קל' י' כ') ר"ל כהדגשתו וכן מדינתו כי קשה אתה (סצ' מ"ח י') ר"ל מאמר הדגשתי לך הכחתי כי קשה אתה וכן איכה ירע אל ויש רעה בעליון (תה"ט פ"ג י') כאלו אמר איכה הביר אל ובי יש הדגש כעליון וכן יכבדו בניו ולא ירע (אזכ

י"ד ל"א) לא ירגיש איוב לא כרתת ידו (ס' ל"ד ל"ה) כדגש ומאמר שכן הוא שצנן רעת הדגש לא יתכן הדגש כי אם בדיעת רב וכצנן הדגש אשר בדישעו יקרא הדגש מודגש המרגיש יקרא יודע ועל כן האמר על הדגש המודגש רעה ומרע. תבונה הוא הדגש הבון והכבד ענינו להבין רב מתוך רב ועל זה יקרא המבין רב מוחלתו נכון כמו שאמר ויל (סצ' ו'אק) את ראשי שבטים ארשים חכמים וידעים (נעים ח' ט"ז) חלו נבונים לא אשכח וביתו ותבונה נגשים משרש בני וכן בני ישראל (שמות ל"א י"ז) אשר ענינו המצות בין שני ענינים כמו בין רין לדין (נעים י"ז ח') בין האור ובין ההשך (נחל' ח' י') כי המליך ביתם (ס' מ"ג כ"ג) שפע בין אחיכם (נעים ח' ט"ז) כל אלה ענינם המצות בין שני דברים כן נקרא הדגש המוכן. שהוא חרץ מפניו תבונה וביתו וזה אשר אמר בטה לעימרוק

(י' לו מל' נבנות ואלי סתו על לכן בני חס).

לדוד מִשְׁכֵּל (תַּלְמִיד לֵב ה') בִּיאָדוֹ הַתְּכֵלֶת
וְהַשְׁקָפָה אֶל הָאֱלֹהִים וַיֵּשׁ שְׂהוּא מַעֲנִין הַבְּנִי
וְהוּא כֵּשׁ מֵאֵד כִּי לֹא הִשְׁכִּילוּ (יִתְמִי' כ' י"א)
כְּלוּמֵר כִּי לֹא הִבִּינוּ וְכִפְרוּ הַמִּשְׁכֵּל בְּנֵת הַדִּיָּן
יָדָם (עֲמֻסָּה כ' י"ג) וְהַמִּשְׁכֵּלִים יוֹהֲדוּ (דְּנִיָּאל
י"ז ג') וְהִבְרִיז לֹא בְּהִשְׁכֵּל (אִיוֹן לִד' ל"ו) לֵב
חֲכָם יִשְׁכֵּל פִּיהוּ (תַּשְׁלִי י"ו ל"ג) וַיֵּשׁ מִי שֶׁפִּדֵּשׁ
לְדוֹד מִשְׁכֵּל מַעֲנִין הַבְּנֵה וְלִמּוֹד וְכֵן שָׁכַל אֶת
יָדוֹ הִבֵּן מִדָּוִד בִּיאָדוֹ יָדָם יוֹסֵף לֹא הִבִּיא
בְּשִׁמְלֹו אֶל יִסְרָאֵל אֲלֵא הַבְּכוֹר וְהַבְּנוֹ
אֲשֶׁר בִּידָיו שָׁב אֶל יוֹסֵף וְכֹאֲשֶׁר יָדָם אֶת
זֶה תִּמְדִּי כֹל הַתְּבוּנָה הַזֹּאת (?) הַהוֹצֵר הַכְּתוּב
לְהַדְרִיעִי כֹל זֶה בְּכוֹר שִׁינֵּקֵב לֹא הָיָה רוּחָהּ
אֶךְ כֹּא בְּנֵה הַרְגָּשׁ בְּמִשְׁרֹשׁ וְכִבְרָא לֹא בְּרֹאֵת
וּמַעֲנִין אֲדֹר הַכֵּל בְּכֹתֵב מִיד ה' עָלֵי הַשְׁכֵּל
כֹּל מֵלֻאכּוֹת הַתְּבוּנָה (תַּלְמִיד לֵב י"ע) בִּיאָדוֹ
הַרְאָה, וְהַשְׁתִּיעֹר הַכֵּל בְּכִיּוֹר מֵאֵת הַבְּרֹאֵת יִתְגַּלֵּה
וְהָאֵי כֹל מֵלֻאכּוֹת הַבְּנִין וְאֵבֶן גִּנָּאֵחַ בִּיאָר
כִּי אֲשֶׁר כֹּל מֵלֻאכּוֹת הַתְּבוּנָה הָאֵת תִּמְדִּית
מֵאֲשֶׁר הַכֵּל וְעָלֵי בְּמִקְדָּשׁ לִי כֹאֲלוֹ אֲשֶׁר לִי
הַשְׁכֵּל כְּלוּמֵר הַרְאָה לִי וַיִּחַן שִׁיחִיהָ קִדּוֹב
לַעֲנֵן אֲשֶׁכֶּלֶךְ וְאוֹרֶךְ בִּדְךָ זֶה תִּלְךְ (תַּלְמִיד לֵב ח')

(תַּלְמִיד קִיט' ז') אֲנִי שְׂהוּא קֵל הוּא מַתְּצֵר
כֹּאֲלוֹ אֲשֶׁר חֲבִיתָיו שָׁכְלוּ מִדּוּחֶךָ יָדָם כְּפֹ
רַעֲיָתִי וְכֵן וְקִשְׁנוֹת אֶל תְּבִנְגּוֹ (יִסְעִי ח' ע'
י"ח) וְכֵן אֲשֶׁר לֹא שִׁמְעוּ הַתְּבוּנָה (ס' כ' י'ג)
אֲבִינָה לְאִדְרִיתָם (תַּלְמִיד לֵב י"ו) וְהָ
אֲשֶׁר אֲשֶׁר מִי חֲכָם וַיִּבֶן אֱלֹהִים נִבּוֹן וַיִּדְעֵם (כֹּסֶף
י"ד י') רָלִי מִי חֲכָם אֲשֶׁר יִכְתֹּם מִכָּה לִמּוֹד
מַעֲדִים נִבּוֹן וַיִּדְעֵם מַעֲפֹו. שָׁכַל עֲנִינוֹ
הַשְׁנָה וְהַשְׁקָפָה כֹּאֲשֶׁר וְנִחַם הַעֵץ לְהַשְׁכֵּל
(עֲלִישִׁית ג' ו') כְּלוּמֵר לִסּוֹב לִבְרֹאֵת לְהַשְׁנָה
וְלִחְבֹּשׁ בּוֹ וְכֵן לִסְעֵן תִּשְׁכִּילוֹ אֶת כֹּל אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂן
(עֲדִים כ"ט ח') תִּשְׁנִיחַ אֲשֶׁר מִשְׁכֵּל אֶל רָל
(תַּלְמִיד מ'א' ז') רָלִי אֲשֶׁרִי הַמִּשְׁנָה עָלָיו וְהַמִּשְׁכֵּל
בְּעֵנִי. וְכֹפְרוֹ מִשְׁכֵּל צִדִּיק לִבִּית רַעֲיָ (תַּשְׁלִי
ל' י"ג) מִכֹּס וְהַשְׁנָה מַעֲשֶׂה וְשִׁתְרֹחֵק מִמּוֹ
כַּעֲנֵן אֵי שִׁמְלִי אִדְרֹת פִּרְיָ (תַּלְמִיד י"ו
ד') וְהָ הַעֵץ רֹשֶׁה לְלִשְׁוֹן רִבּוּתִי (אֲנֹת מִקֵּן
ג' מִשְׁנֵה א') הַתְּכֵל בְּשִׁלְשָׁה דְּבָרִים כְּלוּמֵר
הַשְׁנָה עָלֵיהֶם וְהַשְׁתֵּל לְהַשְׁקִיף בִּידְעֵתָם וְהוּא
הַעֵץ שָׁכַל אֶת יָדוֹ (עֲלִישִׁית מ'א' י"ד) כְּלוּמֵר
כֹּאֲשֶׁר הַרְגִּישׁ בְּמַחֲסֵכּוֹ וְהַבְּנֵה לְתִבְנוֹת יָדִי
יוֹסֵף כִּי מַעֲשֶׂה הַבְּכוֹר בְּהַסְתֵּר יָדָם כֹּאֲלוֹ אֲשֶׁר
כֹּאֲשֶׁר שָׁכַל אֶת יָדוֹ יָדָם כִּי מַעֲשֶׂה הַבְּכוֹר וְכֵן

ה ש ע ר ה ש ל י ש י

דרך, שביל, נתיב, משעול, מסלה, אורח.

וּמַעֲשֶׂה עַל הַיָּם וְנִשְׂאֵה בִּדְךָ מַעֲדִים (יִסְעִי י'
ל'ו) כְּלוּמֵר עַל מַעֲנָה רַעֲיוֹנוֹ לִשְׁרֵי כֹאֲשֶׁר קָם
מַעֲשֶׂהוֹ לֵחֵם כֹּאֲשֶׁר סֵפֶר בְּרֹאשׁ הַמַּאֲסָר וְעוֹדֵר
עָלָיו ה' צִבְאוֹת שׁוֹם כִּסֵּאת מִרְיָן בְּצוֹר עוֹרֵב
וּמַעֲשֶׂה עַל הַיָּם (ס' דרך נִשְׂיָם לִי (עֲלִישִׁית
ל'א ל'כ) מַעֲרֵבֵם לְהוֹיֹת רֹאשׁוֹת רֵם כַּעֲנֵן אֲשֶׁר
אֵרָח בְּנִשְׂיָם (ס' י"ח י"א) וְכֵן וַיִּבְנֵה דֹר אֲשֶׁרִים
שֶׁר בֵּית מִיכָה לַעֲשׂוֹת דְּבָרָם (שְׁטֵטִס י"ו ח')
רָלִי עֲסָקִיוֹם וְכִבְּרוּ מַעֲשֶׂהוֹ דְּחִידָךְ (יִסְעִי
ל'ח י"ג) וְנִקְשָׁה דְּחִידָם יִפְּחֵל בְּאֹרֶת (תַּשְׁלִי ל'ח
י"ח) דְּחִי מַעֲרִיתוֹ וְהַעֲנִי (תַּלְמִיד קִיט' ל'ז)
כֹּלִם מַעֲנֵן הַעֵקֶב וְדְחִידָךְ לִמְחֹות מִלִּיכָן (תַּשְׁלִי

דרך הוּא הַדְרִיץ אֲשֶׁר הַכֵּל הוֹלֵכִים בּוֹ
וְעַל רֵב הַדְרִיכָתָה נִקְרָא דֶּךְ וַיֹּאמֶר דֶּךְ בְּעִיר
דֶּךְ בְּשֵׁהָ מִה שֶׁלֹּא יֹאמֶר מַעֲשֶׂה הַדְרִיכָתָה
כִּשְׁתִּיחֵם כִּי אֵם בְּמִקְדָּשׁ אֲדִיר אוֹ בְּעִיר אוֹ בְּשֵׁהָ
וַיֹּאמֶר דֶּךְ מִדָּה דֶּךְ מַעֲרֵב מִה שֶׁאֵין כֵּן בְּשֵׁהָ
הַזְּכוּרִים כֹּאֲשֶׁר דֶּךְ הַמֶּלֶךְ נִלְךְ (נְמוֹדֵג כ' י"ו)
וַיֹּאמֶר דֶּךְ כְּעָלִי [עֲלִי] הַמַּעֲרֵב כְּמוֹ שֶׁאֲמָרוּ רַבּוּתִי
זֶל בִּדְךָ שֶׁהַבְּנִיִם עוֹשִׂים (מַעֲנֵה י"ג ז')
דְּבָרָם עַל תְּנוּק לִפְדֹּר (מַעֲדִים י' ז') וְהָ רֵב
מֵאֵד בְּלִמּוֹד וּבְמִקְרָא אֲבִי הַלֵּךְ בִּדְךָ כֹּל הָאָרֶץ
(תַּלְמִיד ז' ז') כִּי הַשְׁחִית כֹּל בְּשֵׁר אֶת דְּבָרָם
(עֲלִישִׁית ו' י"ג) כְּלוּמֵר מַעֲרֵב וּמַעֲשֶׂה וְכֵן

(יֵשׁוּעַ מִנְיָן יוֹ) בְּמִים צוּיִם נוֹתֵן נְתִיבוֹת עַל רֹב הַסֶּדֶק לְבָקֶשׁ הַמְקוֹמוֹת אֲשֶׁר יֵשֶׁר לִלְכֹת בָּהֶם וְיֵאמַר נְתִיב עַל הַמִּנְהַג כִּאֲמָרוֹ הַדְרִיכֵנִי בְּנְתִיב צִדְקָתְךָ (תְּהִלִּים ק"ט ל"ה) וְקִיּוֹב לְהִיחַת כְּפָרוֹ מִנֵּז רִגְךָ מִנְתִּיחָתָם (תְּהִלִּים ס' ט').

מִשְׁעוֹל וְשִׁבְלִי יִגִּישׁ אֶתְּ לִפְנֵי שֶׁבִיל תִּיגֹשׁ מִשְׁעוֹל וְכֹאֶסֶר אֲמַר שֶׁבִיל עוֹלָם (יִתְמִי י"ח ט"ו) וְשִׁבְלִיךָ בְּמִים רַבִּים (תְּהִלִּים ע"ו כ') כֹּאֲלוֹ אֲמַר מִשְׁעוֹל וְהִבֵּל אֶתְּ וְאֶפְסֶר לִפְרֹשׁ בְּמִשְׁעוֹל כִּי הוּא צֶר מֵאֵד אֲשֶׁר לֹא יוֹכֵל אִישׁ לִלְכֹת בּוֹ כִּי אִם עֶקֶב בְּצֹר גִּחַל וְהוּא אֲשֶׁר אֲמַר אִם יִשְׁפֹּק עָפָר שְׂמִיךְ לִשְׁעָלִים לְכָל הַנֶּגֶם אֲשֶׁר בְּרַגְלִי (תְּהִלִּים כ' י') וְיִפְרֹשׁ עָפָר תַּרְבֶּכֶךָ בְּכַפּוֹת וְרַגְלִים סָדִיחוֹן וְכֵן אֲמַר מִי מִדָּד בְּשִׁעְלוֹ מִים (יֵשׁוּעַ ע' י"ג) בְּרַגְלִיו וְסָדִיחוֹ וְשֵׁ מִי (י) וּלְפִי סִבֵּחִי אֲנִי אֲבִירָה כִּי כָל שֶׁעַל וְהַמְצָא קִדּוֹב לִידֵּים הֵם כְּפוֹת הַיָּדִים וְהַמְצָא קִדּוֹב לְרַגְלִים הֵם כְּפוֹת הַרְגָלִים וּמִי מִדָּד בְּשִׁעְלוֹ מִים בּוֹדֵאֵי נֹרָאָה מִן הַיָּדִים כִּאֲמָרוֹ אֲדִירִיו וְשִׁפְטִים בּוֹדֵת תִּבְנִן (ס') וְלִשְׁקֹן אֲשֶׁר בְּרַגְלִי נֹרָאָה כְּפוֹת י' כִּאֲמָרוֹ אֲשֶׁר בְּרַגְלִי (תְּהִלִּים כ' י') וְכִיֵּאמָר בְּשִׁעְלוֹ מִים הוּא שֶׁם נּוֹפֵל עַל כְּפוֹת הַיָּד לְבָד וְהַעֲד בְּשִׁעְלֵי שְׂעוּרִים וּבְפִתּוֹתֵי לֶחֶם (יִתְמִי י"ג י"ט) וְיִהְיֶה עֵנִן בְּמִשְׁעוֹל הַבְּרִיִּים (נִמְדָּנוּ כ"ג כ"ד) כֹּהֵם וְיִהְיֶה הַחֶפֶץ בּוֹ דֶּךְ צָרָה כִּכָּף הַיָּד כִּי דְרִכֵּי הַבְּרִיִּים אֵינֶם וְרִבּוֹת כָּל כֶּךָ חֲצִי [לֹאֲקִי] אֲבִירִי. מְסַלֵּה קֶצֶת הַמְּפֹרָשִׁים אֲמָרוֹ מִלּוֹ מִלּוֹ הַמְּסֻלָּה (יֵשׁוּעַ ס"ג י') הַשִּׁיחַ הַאֲבָנִים נֹרָאָה כִּדְרִידֵּים כִּי הַמְּסֻלָּה מִלֵּאָה אֲבָנִים וְאֵין זֶה נִכּוֹן מֵאֲדָר אֲשֶׁר בְּמִקּוֹם אֶדֶר דֶּךְ לֹא מִלּוֹלָה (יִתְמִי י"ח ט"ו) נֹרָאָה כִּי מְסֻלָּה יִסְרָה אֶךְ מִדְּעִתִּי כִּי מְסֻלָּה שֶׁם הַדֶּךְ אֲשֶׁר לִכּוֹ בָּהּ מִצֵּד לִצֵּד כִּאֲמָרוֹ בְּמִסְלָה נִעְלָה (נִמְדָּנוּ כ' י"ט) וְלִעְוֹלָם לֹא תִקְרָא מְסֻלָּה דֶּךְ הַעֲדִי וְאֶפְסֶר שְׂתוּחִיה מְסֻלָּה גְבוּהָה מִדֶּךְ כִּנְעֵן מִלּוֹ לִרְכֹּב (תְּהִלִּים ס"ח כ') וְכִסְלָה הִיא דֶּךְ הַדְּרוֹבָה וְיִסְרָה כִּאֲמָרוֹ מְסֻלָּה בְּמִי (שְׁמוֹת ט' י"ז) שְׂעִינִי דֶּךְ כְּתִירוֹמּוֹ כְּבֹשֶׁת לִיה בְּצִמִּי וְאֲמַר ר' שִׁי כִי

לֵאמֹר (י') הַפֶּצֶךְ וְהַהֲחִלּוֹתְךָ לְמִתִּי הַתְּאֻוֹת וְהַעֲצוֹת הַמְּשֻׁמָּחוֹת וְאֶפְסֶר שִׁיחִיה מִזֶּה הַעֲנִין פֶּן יֵאָבֵד וְתֵאבְדוּ דֶּךְ (תְּהִלִּים ז' י"ג) כְּלוֹמֵר אִם יֵאָבֵד תֵּאבְדוּ מִנְהַג הַעֲוִסְקָס בְּעוֹלָם וְאִכֵּן גִּנְאָה שֶׁם אוֹתוֹ מִעֲנִין דְּרִיכָה כְּלוֹמֵר תֵּאבְדוּ כְּעֲנִין דְּרִיכָה וְהַשְׁתַּחֲתָה, וְיֵשׁ שֶׁהוּא מִעֲנִין חֶק וְחַת הוּא וְשִׁמְרוּ דֶּךְ ה' לְעִשּׂוֹת צִדְקָה וּמִשְׁפָּט (מִלְּאִית י"ח ט') הַדֶּךְ אֲשֶׁר תִּלְכוּ בָּהּ (יִהְיֶה נ' ד') וְדְרִכּוּ שְׂמִיחֵי וְלֹא אִם (אִיּוֹב כ"ג י"א) וּבִלְשׁוֹן רְבוּחִי ז'ל נִמְצָא בְּעֵנִן אֶדֶר הוּא כְּמוֹ עֵנִין מִה שֶׁאֲמָרוֹ בְּשִׁבְעָה דְרִכִּים בְּחֻקֵּי הוֹב (אֲדָרִיס מִקֵּץ ז' מִסָּה ז') הֵאֵכָה נְקִיָּת בְּשִׁלְטָה דְרִכִּים (קִדּוּשֵׁן מִקֵּץ ח' מִסָּה ח') וְחֲתִירוֹת כוֹה לֵאמֹר בְּשִׁלְטָה דְרִכִּים (נִמְרִיס מִקֵּץ ז' מִסָּה ו') וְכֵן רַבִּים וְשִׁעֲנִין הַעֲסֵק אֲשִׁפְרָה דְרִכֵּי מִחְסוֹת בְּלִשְׁוִי (תְּהִלִּים ל"ט ז'). אֲוֹרֶךְ הוּא תִּרְגֹּם דֶּךְ וְהִבֵּל אֶדֶר אֲבֵל בְּדִרְכָּה מְקוֹמוֹת יִפּוֹל לִשְׁוֹן דֶּךְ אֲשֶׁר לֹא יֵשֶׁר בּוֹ אִרְחָה וּמִסְמָן מִעֲנִין הַעֲסֵק אֲרִיחֵי דְרִכֵּי וְרִיחֵי (תְּהִלִּים ק"ט ז') וּמִסְמָן שְׂעִינֵיהּ מִנְהַג הוּא אִרְחָה כְּנִשְׁיִם (נִמְלִיחֵי י"ח י"א) רִלֵּל מִנְהַג הַנִּשְׁיִים הוּא הוֹסֵת הַבִּינְיָו לְנֹרָאָה וְעַל זֶה הַדֶּךְ אֲמָרוֹ רְבוּחִי ז'ל בְּמִסֵּךְ נִהָ (מִה ט"ו ח') אִרְחָה כּוֹמֵנוּ כֹּא וְתִקְרָא מִרְעַת הוֹלְכֵי דֶךְ אֲרִיחֵי וְשִׁמְצָאִים (נִמְלִיחֵי ל"ז כ"ה) אֲרִיחֵי תִימָא (אִיּוֹב ו' י"ט) עַל שֶׁם אֲרִי וּבִלְשׁוֹן מִסָּה אֵינּוּ מִתְאֲרָח אֲצֵל עֵם הָאֲרִי וְלֹא מִתְאֲרָחוּ אֲצֵלוֹ (וְחֵלִי מִקֵּץ ז' מִסָּה ז') קְמִי אֲרִיחֵי פְרַחֵי כֹּאן מִרְחָ (שְׁמוֹנוֹת כ"א ח'). נְתִיבִיכ אֵינּוּ דֶּךְ כָּל כֶּךָ מִדֶּךְ וְתִקְרָא נְתִיבִי כִּאֲמָרוֹ נְתִיבִי לֹא יִדְעוּ עֵינִים (אִיּוֹב כ"ח ו') וְנְתִיבוֹתֶיהָ לֹא תִבְצָא (רוֹשֶׁת ז' ח') וְהַעֲד בְּנְתִיבוֹת לֹא יִדְעוּ אֲדִירִיכֶם (יֵשׁוּעַ מ' י"ז) וְנְתִיבִי יֵאמַר עַל דֶּךְ הַסֵּתֵם כְּמוֹ נְתִיבוֹת הַשְּׂדֵדוֹת וְהַשְּׂדֵדוֹת דֶּךְ לֹא יִקְרָא כִּי אִם דֶּךְ יִדְעוּ וְלֹא יִפּוֹל לִשְׁקֹן דֶּךְ עַל הַסֵּתֵם וְעַל כֵּן אֲשֶׁר עַל דֶּךְ הַהֲפֻלָּאָה נִסְתָּרָה דְרִכֵּי (ס' מ' כ') וְאֶפְסֶר שְׂתִיבִי הוּא עֲקֻלָּתוֹן כְּמוֹ שֶׁאֲמַר מִנֵּז רִגְךָ מִנְתִּיחָתָם (תְּהִלִּים ח' ט"ו) וְכֵן הַגִּתּוֹן בְּמִים דֶּךְ וּבְמִים צוּיִם נְתִיבָה

(*) מִלְּאִית חֲסֵד שֶׁ עַד דִּיעָה אֲרִיחֵי. (י) מִלְּאִית עֲלִיָּה: וְלִשְׁוֹן אִם יִשְׁפֹּק עָפָר שְׂמִיךְ לִשְׁעָלִים נֹרָאָה כְּפוֹת הַרְגָלִים.

הוא מגו' במסלה נגלה (נמדנר כ' י"ט) אשר
תרננו בארץ כבישא וכן חמנא בעידובין בפרק
כיצד (ק' ל' ג') אשר רבי יהושע בן תנניה
מימי לא נציתי אדם אלא אשה תינוק ותינוקת
תינוקת מאי היא פתג אמת הייתי מהלך בשדה
אמרה לי ר' לאו שדה הוא אמרתי לה בדרך
בבשרה אי מהלך אמרה לי לסטים שכמותך
כבשוה נראה שכל אלה כי מסלה שם הדרך
הדרכה אמנם זה והפרש בין מסלה לדרך

שלא יאמר לשון מסלה בצי' כי [אם] בדרך והיא
ישראל וחזקה כאמרו מסלות בלבבם (חבלים
מ"ד ו') כלומר במחקר ואמתה חזקה והעד
תחלת הבאמר אשרי אדם עזר לו כך (טז)
ענין עזר ומסלות אחד וכן על דרך השאלה
מסלות לבית ה' (זכ"נ ט' י"א) ר"ל כוסכות
הרפץ בו קורות התקרה והעד אמרו מסע
לבית ה' (מ"א י' י"ג) מסלות הסוס (גמ' י"ד
כ') ה' הוא דבר נאה והחזק לבו.

ה ש ע ר ה ר ב י ע י

דין, ומשפט.

דין וגזר במקרא שם הדין אשר יהיה
בין איש לאיש על פסוק או על זולתו.
משפט הוא שם הדבר המדון אם לשכח אם
לדעו כאשר יאמרו השופטים פלוגי אמה
זכאי פלוגי אמה חייב כמו שאמר המשפט
אשר שפט (מ"א ג' י"ח) דין, השפטים אשר
שפטו את ישראל (מ"ג ל' כ"ג) תנה לנו מלך
לשפטינו (ש"א ח' ו') השפט כל הארץ (מלכות
י"ח כ"ט) הדין שפטה את ישראל (אמנים י'
ל') כי המשפט לאלהים הוא (דברים א' י"ז)
וזה רב מאד רעל בן יאמר בעל דין ולא יאמר
בעל משפט וכן בהשפטו יצא רשע (חבלים
ק"ט ו') בנגד דין ויש שענינו תבונה והוא
הוא מה משפט האיש אשר עלה לקראתכם
(מ"ג א' ו') כמשפטו אשר הראית בוד' (אמות
כ"ז ל') תבונה עיר על תלה הארמון על משפטו
יטב (יחז' ל' י"ח) על מתבנתו וכן יטבו
את העיר כמשפט הזה (ירמיה ו' ע"ז) כתבונה
הזאת ויש שענינו שיעור אמרו יכלכל רביו
כמשפט (חבלים ק"ג ד') בשיעור וכבדו ירמי
ה' אך כמשפט (יחז' י' ל"ד) כלומר כשיעור

יכלתי לטבול' לא ככבוד שיעור חיובי רעני
פן לא אוכל לטבול וזה שאמר בסוף הביאור
אל באפך פן תפסני (טז) ויש שענינו אודות
הסידור הביאור והוא ככל חקניו וככל משפטיו
(נמדנר ט' ג') כמשפט הזה יעשה לו (אמת
ל"א ל"א) כלה הבית לכל רביו ולכל משפטיו
(מ"א ו' י"ח) ר"ל לכל אודותיו וסידור מתבנתו
יש שענינו חק ומנהג וזה אמרו וזה יהיה
משפט הבתים מאת הגם (דברים י"ח ג') כה
יעשה דוד וכה משפטו (ש"א כ"ז י"א) כמשפט
הבנות יעשה לה (אמות ל"א ט') כמשפט הראשון
אשר היית משקרו (מלכות מ' י"ג) ויבשר
להיות מזה או בן ינח או בת ינח כמשפט
הזה יעשה לו (אמות ל"א ל"א) מה יהיה משפט
הגזר ומעשרו (אמנים י"ג י"ג) משפט המלך
אשר ימלך עליכם (ש"א ח' י"א) כל אלה וכן
רבים ענינם מנהג וזה חק ורביו וזל אמרו י'
משפט משפט שלטה לטותות תחלתו והוכח
דבר אמת אמצעותו פסק דין סופו משטר
יסודין תבוי וכלם נמצאים בדברי איוב לחבריו
ובדבריהם אליו.

(י) כל שצונו מצלות נגמ' ואולי שצונו שאל תחזיקוה כמתחלפות נס' סקן וחפז
שמו שצונו נסמך. (י) ע' צי' כשי' אמות כ"ח ט"ו.

ה ש ע ר ה ח מ י ש י

דסע, כבי.

כאשר מצאנו בכבי שנפול על רב השמחה באשרו ורכים מהבגדים והלויים וראשי האבות הזקנים אשר ראו את הבית הראשון ביסרו זה הבית כעניינם בכים בקול גדול ורכים בתרועה בשמחה להרים קול ואין העם מכדים קול תרועת השמחה לקול כבי העם כי העם מריעים תרועה גדולה והקול נשמע עד לשדחוק (פגאז ג' י"ג י"ג) וגם מזה נובל להוכיח כי כבי איננו כי אם תופת קול איה ותפוקת אפרו בכים בקול גדול ובאמת הדמץ איננו נשמע כי מה קול יש במים הפזורים מפני העם אבל התפוקת האבק והוא נקרא כבי וצל כן אשר לא נשמע תרועת השמחה לקול תפוקת העם ויללום וכנה שם הללה כבי לפי שכל ידה תדמץ העין ותתן מפיח.

אולי כבי הוא דבר פתש והדמעה הוא גדולה וחזקה כאשר בכה תבכה מליה והדמעה על לחיה (לסע א' ג') וכבי הוא שם האניה והתפוקת כאשר כבי האנקה (תלכז ג' י"ג) ומתחלה אשרו כסות דמעה את מזבח ה' (סס) נראה כי הכבי שם התפוקת והללה והדמעה שם המים הפזורים מן העין כאשר מיתן ראשי מים ועיני מקור דמעה (ימ"ח' ח' ל"ג) וכן היתה לי דמעה לחם יומם (תלכז מ"ג ד') והעד כי הדמעה שם המים מלאך והדמץ (שמות ל"ג ל"ח) כגוי לשמן וא בן גנאח אשר כי הדמעה אצל הערב שם לכל דבר ותתן מפנים [התפוקת כמים?] וחוללו וקראים היין דמעה הכרם האף לדברי המפרשים כי דמעה וכבי ענינם אשר יש הפרש ביניהם כי לא מצאנו לשון דמעה נופל על השמחה

ה ש ע ר ה ש ש י

דת, חק.

הנעשים כרין וכראוי, ובחק נרגו החכמים הפילוסופים לדבר בו במקום ראוי אשרו פי שאין לו עליו חק (*) כלומר שאין עליו דבר שיהיה ראוי בעבורו שייסיב לו המוכנה והיא וכן אשרו יתן לפשו חק (*) דבר הראוי לתת לה וכן המיופני לחם חק (משל ג' ח') שיעורו הצריך והראוי שלא אוכל להיות זולתו ובמקום ההוא לחם כולל כל צרכי העם מזה ולבש וזולתם מן הצרכים והזכיר לחם מפני היותו ראש כל צדד וזה הענין על דרך הערב הפך משה שטענו להשתמש בו חכמי תורה שישארו חק על דבר נגד אצל שאינו ראוי להיות.

דת שיעורו אמנה וחק הוא גזרת מלך ויש חת שעיגורין אשרו אתה חתו להמית (לסעג ד' י"א) אבל לעשות כרת היום (סס ט' י"ג) ביאורו כענין חדת נטנה כשוען הבירה (סס ג' ט"ו) פי' א בן גנאח ברית וכן ויהיו את חתי המלך (פגאז ח' ל"ו) וכן ובכן אבא אל המלך אשר לא כרת (לסעג ד' ט"ו) שלא כבדית ואין זה נכון ויותר יתכן לפרש אשר לא כרת שלא מן הדין אשר שלא נקראתי לבא לפניו וכן חדת נטנה כשוען הבירה (סס ג' ט"ו) וכן ויהיו את חתי המלך (פגאז ח' ל"ו) דין וצוהו וכן חת חתי המלך אינם ערשים (לסעג ג' ח') כצותיו ופקדיו

(*) עין גניג ללכיד נעמה לעגים ופי' חלה צות עליו ל"ג כן תתן סוף חת חלית.

שאלה היא פתחה לפי הענין כאשר השאלה
היא לדעת אותו לא שיצמק לעצמו על תבניתו
ולא על מחקרו אבל **דרישה** וחקירה יחד
לשונם לומר לדעת הדבר כאשר הוא וחלוקת
מדותיו, וחקירה היא גמולה מדידה לפי כלל
השפה הזה שזכרתי אדונוה כאשר ודעת חקירה
(ענין י"ג ט"ז) וענין החקירה הוא ביחוד עד
תכלית הידיעה כאשר ה' חקירה ודעה (תהלים
ק"ט ח') אשר בידו מחקרי ארץ (ס"ט א"ב ד')
חקרני אל תב. לבכי (ס"ט ק"ט ב') חקרו את
השמים (שמיים י"ג ז') גמולים חקרי לב (ס"ט
ח' י"ז) ר"ל לבחון מנתיים לתכלית מחקר
הגמולה והשחרה הדוממות. וכן לדגל את הארץ
ולחקרה (ס"ט י"ח ז') חקק אלה תפסא (יחזק
י"א ו') חלל תכלית חוקך (ס"ט ל"ח ז')
אשר נחקר מסקל הנחשת (מל' ו' ח"ז) אשר
בידו מחקרי ארץ (תהלים א"ב ד') ענינו תכלית
הגמול, ודרישה היא בכמה ענינים מהם מצד
הסתפק ומהם מצד השאלה (תא) בענין הבקשה
היא דרש פשה (יחזק' י' י"ז) וכן מיד כל חיה
אדונוה (מלכות ט' ה') ודעת חקירה (ענין
י"ג י"ז) האדונוה אדונוה להם (יחזק' י"ד ז')
תתפץ בו האדונוה, דרש נא כיום (מל' כ"ז
ס') נדרשתי ללוא שאלו (יחזק' ס"א ח') ודרשו
את שלום העיר (תמ' כ"ט ו') כלומר בקשוהו
ויש' פענינו כיאמר הוא ודרשים לכל הפעמים
(תהלים ק"א ז') וכן כחרי רבותי' אל (כתובות
מ"א ח') זה מדרש חש' ר' אליעזר בברם כיבנה
וא' בן גמא פ"ה דרשים לכל הפעמים מומונים
לכל הפעם כן מפארו נדרשתי ללוא שאלו
(יחזק' ס"א ח') אשר כיאמר נפצתי ונדרשתי.
בקש נופל על אדם הבחור על אשתו
על דבר שאינו בידו ומתאווה לו ופלא ולהשיג
כאשר בקשו צדק בקשו עוזה (שמיים ז' ג')

(1) ע' למעלה פ' 60. (2) צנח' שלמיני (מסות ג' ז' ב') מאל סתם הלאה ופ'.

ה ש ע ר ה ש מ י נ י

דרור, חפשי.

איש (יח' ל' ט') ואמר אחרי כן וישמעו ויטלחו (ס' י"ל) וישובו אחרי כן וישיבו את העבדים ואת השפחות אשר שלחו חפשים ויכבשום לעבדים ולשפחות (ס' י"א) הלא אמר אשר קראו להם דרור לפי שלא הוסי כל השעבוד לגמרי כי אם שלחום דרור לא שבו לכבשם והעד הצאנן וקראתם דרור בארץ לכל יטבית (ויקרא ל"ה י') אף לפי שאינו עבד אמר לקרא דרור לאחוזות הצמרות שהודות לבטלים ביוכל לעובדי הארמה שלא יעבדו וזה אשר אמר וקראתם דרור בארץ לכל יושביה, וטבתם איש אל אחותו ואיש אל משפחתו תשבו ויכל הוא שנת החמשים שנה תהיה לכם לא תורעו וגו' כי יוכל הוא קדש תהיה לכם (ס' י"א י"ג) ובכל מקום שנופל לשון דרור ר"ל דבר הצעשה בלי יראה ובלא פוגע כבו שאמר הגני קרא לכם דרור נאם ה' אל הדרכ אל הדבר ואל היעב (יח' ל' י"ז) , הלא יכשר בזה לכוון חפשי לפי המצבים שוכתו וכן ענין ועבד חפשי מאגניו (ליו' ג' יח) כלומר מאגניו לברדומה לזה ויטב בבית החפשיית (ת"ז ט"ו ה') שנאמר על עזיהו כאשר נצטרע נקרא כן בעבור ותבדודו שם סבני ארם כאלו הוא חפשי מתחתם וכן במתים חפשי (תהלים פ"ה ו') ר"ל מתחתם ומיטיבת העולם, הלא תראה כי חפשי יקרא לדבר אחד ודרור לא יתכן לומר כי אם על הסת' היוזף לגמרי מן הענין אשר יפול עליו ועוד יש הפרש בניהם כי מחפש יבנה בית לפעילות רבות כאמרו או חפשה לא נתן לה, כי לא חפשה (ויקרא י"ט ב') ודרור לא יפעל ממנו ולא כצאנחו שניא כח לפעילות כי אם בשמות ותארים אשר יקרא שמו עליהם.

שניהם הפכים לעבדות ואולי דרור נכבד מאשר הגותו הראשונה זכות וסדרה ועל זה ואמר דרור על כל דבר שהוא בלי זיוף ובלי תערובת על שם מזוקק שהורק להכיר סמריו ממנו ועל המור כאמרו מר דרור (שמות ל' כ"ג) ואמר בו אבן גנאח כי הוא הסוב הצמלם מזיוף והצנל מתערובת וכל דבר שהור יקרא דרור כאמרו גם צפור מצאת בית ודרור ק"ל (תהלים פ"ד ד') כדרור לעוף (תהלים ל"ו ז') הוא מין מן העוף החסוד ואמר אשר שנה אפרחיה את מוכותיו ה' (תהלים פ"ד ד') לפי סודתו וכן אמרו רבו' זל (שנ' ק"ו ז') מפני מה נקרא שמה צפור דרור מפני סודה בבית כבסדה נראה שהיא ברשות עצמה לבד ויחשבת בכל המקומות אשר תחפץ וכן כאמרו וקראתם דרור (ויקרא ל"ה י') לא אמר וקראתם חפשי כי ענין חפשי אינו כי אם הסת' השעבוד הגדול אבל דרור הוא ההצלה מן העבדות לגמרי כמו שאמר בגמרא (ר"ס ט' ז') א"ל יהודה מה הוא לשון דרור כמאן דרורי * כי דריא שר בכל מקום שהוא רוצה ואינו ברשות אחרים הלא תמצא חפשי כי אם לנמכר לשם וחפשי זהו אינה ההסדה מן העבדות לגמרי שאם ירצה האדון לרצות אונן יעבדו כד שנת היוכל אבל ליציאת העבדים ביוכל אמר וקראתם דרור שאין דרך לאדון להשתעבד בו עוד ועל זה אמר בו לשון דרור וכן לחפשי יטלחו תחת שנו (שמות ל"א כ"ז) או תחת עינו (ס' כ"ו) החפש והוא אינו נכון לעבד אחר שיצא בחסדו כלי גופו ומשרתיו וכן אמר ירמיה הגביא ע"ה לטלח איש את עבדו ואיש את שפחתו העברי והעבריה חפשים לבלתי עבד בם כיהודי אחיה

* עת' שלמים כמריד בי וירא.

ה ש ע ר ה ת ש י ע י

דק, תבלול.

אשרו או דק או תבלול בעינו (ויקרא)
 לאל ל'. דק הוא דק שבעין כעין הצופה כדק
 שמים (יסעי' מ' כ"ג). תבלול שם דבר
 המבלבל ראות העין כמו חוס האין תבסך
 מהאין ופוסק בעול המקף השחור הוא כח
 העין וכאשר נכנס אותו חוס האין ומכסה
 השחור נקרא תבלול על שם המצפה אשר
 הוא עושה.

ה ש ע ר ה ע ש י ר י

רום, הדרש, שותק.

ל' נ' התיצו חרש לאחר בסוד והתעלם
 וכן לולא חרשתם בעגלתי (ס' יד י"ח) התיצתם
 עמה תצמחתם בסודה וכן ה' ילחם לכם ותתם
 תחרשן (שמות יד י"ד) אשר להם התיצו
 בעצמכם והתחשבו כי השם ילחם בגללכם
 ואבן גנאח פ' בדרך ההדבקה בקשור העמדה
 כלומר תצמדו מלהלחם ושם קרוב לענין הזה
 לא אדריש בדיו (לזכר מ"א ד') כלומר לא
 אוכל לעמד על כדעתו ודבר נבחרות אצלו
 וחין ערכו וכשער הכליה והדילת פירוש מענין
 הסוד והתעלמה וגד להיותו מן חרש לאחר
 (יסעי' ז' א') ד' רו' ענינו הדרש הגמגמ כבמות
 כמו עורי לאבן רו' (תנאק' ז' י"ט) הדרשה
 והיא מחויבת מבה המכע והוא דרכ המצא
 מנחות רו' ענינו השתיקה הגדולה שאין בה
 מחשבה כדמיסת האבן וכן ויחם אדון (ויקרא
 י' ג') כאשר המצטער שאין בו כח להתחשב
 וכן ידמו למו עצתי (לזכר ל"ט ל"א) לך ושה
 תהלה (תהלים ס"ב ז') לפי שלא יושג כבוד
 עלתך בדבור ובמחשבה ואבן גנאח פ' לך
 יאמר תהלה ואין זה נכון להגדיל השבח, שבי
 רו'סם ובאי בחשך (יסעי' מ"ו ה') כמגש שכתה
 רו'סה נפשי (תהלים ל"ד י"ז) עיני נגרה ולא
 תרשה (לזכר ג' מ"ט) כל אלה עיני הדרשה
 שאין בה מחשבה ודרשה היא המחויבת מסבב
 או מזולתו מן הבאב ושאר הענינים המחויבים

שותקה היא ההשקם מן הזקף ופן המי
 והדיר כאמר וישתק הים מפליכם (יונה א')
 י'נ' וישתק הים מפליגו כי הים הולך וסער
 (ס' י"א) ושתק מדון (משל' ל"ו ל'). הדרש
 ענינו מניעת הדבור כמו שאמר כי הדרש לה
 ביום שפעו (צמח' ז' ל"ו) הדרש יעקב עד
 באם (נחל'ס' ל"ד ה') כלומר התחשב בעצמו
 ולא גלה סודו לזולתו וכן ויאשרו לו הדרש
 (שמי'ס' י"ח י"ט) אחרותי הדרשי אחיך הוא
 (ס' ז' י"ג ל') והיו כפחרי' (ס' א' י' ל"ו)
 אל תחרש על רעד רעה (משל' ג' כ"ט)
 ראיתה ה' אל תחרש (תהלים ל"ב) כל אלה
 וכן רבים מניעת הדבור ויש ממנו אשר ענינו
 עצה ומחשבה והתעלמה אשרו חרש רע בכל
 עת (משל' ו' י"ד) הלא יתעו חרשי רע (ס'
 י"ד ל"ג) והעד וחכם חרשים ונבון לחש (יסעי'
 ג' ג') ר"ל חכם הדיוט והסודות והמחשבות
 התמוקות לבא עד תבונתם וכן תרגום חרשמי
 מצוי'ס' (שמות ו' כ"ג) חרשי מצראי לפי חכמתם
 והתיצצם בעצמם וכן אויל פחרי'ס' חכם יחשב
 (משל' י"ז כ"ח) ר"ל אויל פחרי'ס' סבלי דעת
 אבל החכם יתחשב כל היום ויתיעץ בסכלו
 וכן הדרש והמער (מ"ג ל"ד י"ד) הן האמנין
 המביתים ובעלי הצהה כענין חרש וחשב (שמות
 ל"ב ל"ה) חרשי משחית (ויקרא ל"א ל"ו) מחשבי
 רע וצופניו וכן ויתחרשו כל הלילה (שמי'ס'
 כ"ג)

י' פ' פתח שור' ב'.

אזתה ואפשר להיות מן הענין הזה ביה' אלהינו
דמנו (יחזק' ח' יל) ונרשו נאות השלום (ס)
כס ליו) כלומר ישתקו פן ישמע קולם וקרב
להיותם מצד כליה וכדיתה וממנו שנינו
העמדה הוא אמרו דמו עד הריגנו אליכם (ש"ל
יל ט') ויש שנינו תולדת ותקד דום לה'

והתחלל לו (תבליס ליו') סוב ויחל דיומם
(ארכ ג' ליו) ריל סוב לקח לתועת המוסי
וקרב הענין לענין הראשון ואף הענין השני
קרב אל הראשון כי הברית והשמה ענינם
אחד לפי שהאדם העצב מסממן הסבות היושב
דומם דמה כפת והאלהים יודע האמת אמתכל אחד.

ש ע ר א ח ר ע ש ר.

דבק, חבר, צמד, נלות.

דבק (והיל יל לז) ואפשר שדבק אינו
נפרד לעולם וחבר נפרד דבה פעמים כי דבק
חבר כמו רע וגם רע יקרא חבר בחלק ממנו.
צמד אינו כמו חבר דבק כי הוא נופל על
כל שני דברים אשר הם יחד כאמרו צמד בק
(ש"ל יל ו') צמד חפזים (שפטיס יט י') כי
זכר אני ואתה את רכבים צמדים (ח'צ"ט' כ"ה)
והתליות שני דברים זה עם זה יקרא צמד לא
מצד החבר ולא מצד הדבק וכן צמד פרטים
(יטצ' לל ו') שנים עשר צמדים לפניו (ח"ל
יט יט) כל אלה ענינם הדאמר שנים זה בזה
וכן דבק מצמדת על מתנו (ש"ל כ' ח') איה
דבוקה ומחברת יחד בהתלוותה אל מתניו וכן
הנצמדים לבצל פצור (נחמד כ"ס כ') הולכים
שנים שנים שם או ירצה לומר כל אחד מהם
יקרא צמד וכן ולשון תצמיד מרשה (תבליס
ל' יט) תצמנה צמד עמה וכן אין צמיד פתיל
עליו (נחמד יט ט"ו) דבר הסותם כלי כמו
המנופה והדבה בלשון משנה (גליס מ"ח' חסה
ט') מנופת חבית והמפרשים צמיד פתיל בענין
אחד (לא) לאמר כי שניהם החפץ ברם חבר
אינו נכון בדבוקה ראה לפתיל מפאמר נפתולי
אלהים נפתולי (מנאסית ל' ח') ומפרשים בו
נתחברתי זה אינו כי נפתולי מנאות עקס
ופתלתל (דמיס ל' כ') ומענינו לפי סרה
הלאה היו מתנוות זו כזו והעז אמרו בסוף
המאמר וגם יכלתי אשר הוא כענין פן יאמר
איני יכלתי (תבליס יט' כ') והאמת כי פתיל
בלשון הערב במקום חבר ודב' ול אמרו

דבק הוא נחל לפי הענין מכלל שנינו נפרד
כסודו על כן יצוב איש את אביו ואת אמו
דבק באשרו (מנאסית ל' לל) והעז היו לבשר
אחד וכן בים דבק. שלמה לארבה (מ"ל יל
ל') שלא נפרד מהם כן כאשר דבק האזור
אל מתני איש (יחזק' יט יל) והעז הנאמן אשר
לדבק סוב הוא ויחזקו במספרים לא ימוס
(יטצ' מ"ל ו') ביאור הענין סוף המאמר לא
ימוס וכן לארבה את ה' וגו' ולדבקה בו
(דמיס יל לז) בעבודתו כמו ואתם הדבקים
בה' אלהיכם (דמיס ל' ל') אי אפשר לדבק בו
כשאר הדבקות והענינים הדכל נאמר לשכך את
האזן כמו שאמרו רבותינו ז"ל (פ' סוטות
ק"ל ז') וכן ולשוני מדבק מלקוחי (תבליס כ"ז
ליו) בין הדבקים ובין השרין (מ"ל ל' לל)
ויש ארב דבק מאח (תבליס יל לל) ורגבים
דבקי (ליוז ל' לל) בלי הפרדה. חבור
שמשו בו (בנפ') במקום אדירה סדבה מקומות
כענין כל אלה חברו אל עמק השמים (מנאסית
יל ל') וכן אחבירה עליכם במלים (ליוז יל')
והענינו הראשונה קשות [קשות?] רעות וסתופות
לסוב ולרע, חבר עצבים (באסע ד' יל) וחברי
גבים (יטצ' ל' ל') חבר הוא לאיש משחת
(תבליס ל' לל) היחבך כסא הוות (תבליס
ל' ל') (ואר) וארז לחברה עם פצלי און
(ליוז ל' ח') חבר אני לכל אשר יראוך (תבליס
ק"ט ס"ג) לעמת מחברתו (שעת ל' ל')
קשורו, בהתחברך עם אחוזה פרוץ את מעטך
(תבליס ל' ל') וכן והתחברות אליו יעשה

(ע' סטאדיוס'ל א') * מפני מה נאמר בע'ו ויצמדו לבעל פסוד ובעבודת השם ואתם והבקים בה' אלהיכם (דברים ד' ז') לפי שהם לע'ז כמנופת חבית המצומדת מצטם אבל לעבוד הבורא ית' כשני תפלות המפוזרות זו בזו, ויש דבק שצינו דרישה והוא אמרו וידבקו גם הבה אדריהם (ש"ל ל"ז ל"ג) וידביקו את בני חן (שמיני י"ח ל"ג) ויש שצינו השגה אמרו וידבקו אדריהם דרך שלשת ימים וידבקו אדריהם בזה העלוי (שמיני ל"א ל"ג) כאלו אמר הצינו ומה ששנה אחר כך וישנן לכן את יעקב (ס' כ"ה) הוא דרך ביאור והנה תפודו לכאור מה שארע להם ופי' הענין כן הוא כאשר השיג לכן את יעקב וכבר תקב ארץ אשלי במקום פלוני ולכן תקב את ארצו בעקום פלוני החד כד אמר לכן ליעקב מה עשית לי וגו' כל זה כפי טעם העולם לסוד עניניהם והדאיה כי הרגום וישנם (ס' מ"ד הבגר.

ו') הדביקו וברוך המקומות יכסר לשון דבק אשר לא יתכן ויבור וצמד. גללה לשון צידוף לא דבוק פמש כמו ונלהה הגר עליהם (יט"ו י"ד א') הפעם יהיה אישי אלי (שמיני כ"ט ל') יצמדו לעבדו שכם אחד וכן כמער איש להיות (ת"א ז' ל"ו) ביאורו צידוף לא ויבור גמור אך כצינו ולא כבהו ולווי שם חקקוהו הרבמים הפילוסופים שהוא יום דגוף אל גוף מונח על שפתו או על חלק ממנו כשיתק המונח בהשתק המוקף בו כלבישה והצפלה כלבישת כלי זיין כי כלבישה יום גוף אל גוף אחד מונח על שפתו כשהיה מקוף נשתק בהשתק המוקף בו והצפלה מורה על כיצא כזה אלא שהיה בחלק מן הגוף וכן כלבישת כלי זיין ויש ממנו שהוא סבכי בעור הבהמה וקליפת האילנות ומזה שהוא רצוני כלבישת הבגר.

ש ע ר ש נ י ם ע ש ר.

דופי, מום.

אמרו ומום אין כך (ש"ל ד' ז') תשכ באחד תרבר בן אדם חתן דפי (תהלים ל' כ') אין כזה הברה נמצא במקרא להפרישו כתיבה אך סברתי בזה כי מום נגזר משרש מאומה כאמרו אשר אין בזה כל מאום (ויאלל א' ד') והתפץ במום כאלו אמר יש כלומר יש על דבר פלוני

לדבר מוב או רע וכן נהגו בני האדם לדבר כמה מופים יש לפלוני מהם מובים ומרעים נמצא שצנן מום נופל אף על דבר מוב ועל כן אמר כל מום רע (דברים ע"ו כ"א) אבל דופי הוא דבר מנחה והוא שם על משהל מכלל יפי (תהלים ל' ז') וגם הוא הפכו.

ש ע ר ש ל ש ה ע ש ר.

דולג, מקפץ.

עין הדולג ידוע כמולג מאבן לאבן כמו שאמרו רבו' זל מולגין היינו על גבי ארונות (נחמה י"ט ז') אין מולגין מנביא לנביא (תנ"ה ל"ד א') ואמצעי דולגן (ס' כ"ז א') וכן מולג על הדברים (ש"ל ז' ח') ידלג כאל פסח (יט"ו י"ט ז') ואין עינים חפזה ללכת אבל מקפץ עינו

המחירות כמו שאמרו רבותנו ז"ל (ס' ק"ז א') זקנה קפצה עליה נסדרה לבא, כי היכי רקפצי עליה (ס' תענית ל"ז ז') אקפץ ואלתו כדי שצבנו בחיובי (ניסן מ"ט ז') עינים בחפזה והמחירות והרבה בתלמוד מן הענין הזה.

* (ש"ל ל"ח מ"ט) ע' צילקס פי' ואלחק ומו' תתלד.

ש ע ר א ר ב ע ה ע ש ר .

דלת, שער, פתח.

הנכון כי **שַׁעַר** נקרא הדלת והפתח כאמרו שער האשפות (נחמ' ז' יג) שער המים (ש' ג' לז) שער בת רבים (ש"ס ז' כ') והלשון הוזה נופל בדבור בני הערם שיאמר על יציאה מעיר או על כניסה לעיר באיזה שער נצא באיזה נבא. **פֶּתַח** נקרא הדלת הפתח כאמרו פתח השער (ש"ס ע' ח'). **דֶּלֶת** נקרא הקדש הסוגר הדלת בה והעדר הדלת תסוב על צידה (משל)

לזו יד) פתח לבנון חלוקי (נבי' יא' א') ויכר בלתיים ים (איוז ל"ח ח') כי לא סגר חלתי כסני (ס' י' ג') או אפשר שיכרא שער הדלת הפתוח כאמרו ויתנו על הדלתות השער (ש"א לא' יד) ופתח נקרא מקום הבחירה לל פכא השער ועל זה נאמר פתח השער (ש"ב ע' ח') בבקום מכא השער וכן פתח דסיד חזיר (תגל'ס ק"ט ק"ל) המכבא והדקדשה.

ש ע ר ח מ ש ה ע ש ר .

דבה, רכילות, מלשינות.

בנ"ן תנ"ן בל' ח' בל' כי אה"ע אחיות הגרן גיב'ק מן החד ומסר'ץ מן השנים חולג'ט מן הלשון בוס'ף מן השפטים וכלן זו למעלה מו וזו לפנים מו וכן וירגל בצנך (ש"ב י"ט ל"ח) רגל לומר רעה עלי כענן לא רגל על לשנו (תגל'ס ט"ו ג') וכן מכל אבקת רוכל (ש"ה ג' י') הסודר נקרא רוכל לפי שהוא הולך ומרגל אי זו סוכה מכל הסודות ונקרא סודר כתרנוס לסבב את ארץ אדום (מזכר ל"א ד') לפי שהוא מסבב השכירות והקנינים וסובב בארץ לקוח ולמכור וכן הסוכר כסמים לקשום וצעים על אדום סוכב העידות תמיד נקרא רוכל כאמרו בצד רכלים סמו (יהזק'ל י"ז ד') וצקלוס תרגם לא תלך רכל (ויקרא י"ט י"ז) לא תיכול קודצין, איכל בהו קודצא כי מלכא (נעין ל"ז א') פזני סמנה דרכילים לאכל בבית מקבל הרכילות ואותה אכילה נקראת אכילת קודצין לשון קורץ בעתיו (משל' ו' יג) שודך הולכי רכל לקץ בעתיהם וסרגליהם ולרמו דרכיהם שלא יכיסם שאר העומדים סם. **מַלְשִׁין** מעשהו בהסער ובהלמה כאמרו מלשני בסער רשעו (תגל'ס ק"א כ') רל' מאריך לשונו כלומר פשתו דכיו כי הדבור פצמים יתיהם ללשון להקרא לשון לפי שהדבור

דבה ענינה דבור ומצינוה לסוכה כאמרו דובב שפתי יסנים (ש"ה ו' י') ועל זה אמר את דבתם רעה (מלכ' ל"ז ג') מפני שיש דבה שאינה רעה וכן מוצאי דבת הארץ רעה (מזכר י"א ל"ז) וכן ומצינו דבה הוא כסיל (משל' י' י"ח) מאמרו מצינו נמצא שהוא לרעה או להשאל סם לרעם לגנותו בו וכל המספר דבר ומכשרו נקרא מוציא דבה אף על פי שהדבר אמת כמו שאמרו רבו' ול' (ספד'ס ג' ג') על פסית רב כרגא שאלו לאחד מן התלמידים נח נפסיה אשר להו אתון הוא דקא אמריתו אנא לא קאמינא מוציא דבה הוא כסיל, אבל שפעתיו דבת רבים (תגל'ס לא' יד) ענינו דבור הדגיה. **רְכִילוּת** שם תפקדו על כל משלחי מדנים ומניי מדון ומספרי לשון והע' הם ההולכים לבתי רעיהם לדגל לשמוע ולראות מה מעשיהם ומספריהם הכל לכשכנגדם למצן הרבות דברי ריבות והם נקראים הולכי רכל והעד הולך רכל כנלה סוד (משל' י"א י"ג) ועל אשר הוא הולך ומרגל לא תמצא רכילות שלא זכר אצלו לשון הליכה לא תלך רכל (ויקרא י"ט י"ז) הולך רכל (משל' כ' י"ט) והקץ בו תמדות נימל שכל אותות שפותאיהן ממקום אחד מתחלפות זו כוז ב' כפ' וכז' ג' ככ' וסילת

מן הלשון כאמרו וזה יסוף לך לשון רשית (תהלים קי"ג ג') וכן אל חלשן עבד אל ארניו (תהלים ל' י') אחד שכן הוא מלשין לא נקרא כי אם על הדבור לא על היותו מרגל ועל כן לא זכר לשון הליכה אצל מלשין כאשר זכר

החלק החמישי, חלק ההיא.

ה ש ע ר ה ר א ש ו ן .

השתחוואה, ברעיה, קידה.

ברעיה מלביט ודאיה ויכרע על סרכיו (מ"ג א' יג'). **השתחוואה** נפילת אפים ארץ כאמרו וישתחו אפים ארצה (מלאכי י"ט א') השתחוות לך אלה (ס"ו י'). **קידה** כפיית ראש וכן פרש"י

ה ש ע ר ה ש נ י .

השקפה, השניח, הציץ, הביט, ראה, חזה, צפה.

השקפה בכל מקום ממקום גבוה כאמרו וצדק משמים נשקף (תהלים ס"ב יג) בעד אשגבי נשקפתי (תהלים י' ו') בעד החלון נשקפה ותיבב (שעש"ס כ' ל"ח) נשקפה על פני הריסמן (נמלעזר ל"א כ') על המשקוף (שמות י"ג כ"ג) על הצפיה כלומר על החלון אשר מצופים ממנו ואפשר שרוצים לומר בו המפתח העליון אשר על מוזהר השער ודאיה על זה מכה שאמרו בגמרא (מנחות ל"ג א') אמר אביו מאי אדקמא * חלל המשקוף מקום שפכניסין בו ציד הדלת תרגום ובגיקי המלעים (יטע' ו' י"ט) ובסעפי המלעים (ס"ג ג') בשקפא כפיית מפני שמשקפין מהם בעבור גבהם וישקף אבימלך וכו' בעד החלון (עזראי ל"ו ח') השקיפה ממעון קדשך מן השמים (דברים ל"ו ט"ו) ולפי שהשקיפה ממקום גבוה צריך המשקף להשקיף ביותר ועל זה נקראת השקפה וכן מציין מן הדרכים פי' בו אבן גג אח נשקף אמנם נשקף נקרא הדואה כל מה שמשקף אבל הציצה אינה כל כך שצין הצצה הוא למקום רחוק

* צ"ל אבקמא וכן כספון נעמד ערך אבקמא: מלי סבד יד אחר ר' אריא (עמ' לט, ח"ל אה"ל) מפקדן פיהם חלל מנשקף שחמיסין ט יד סלול.

אתם ראו (דמיון' ג' ללא) ומפנה מה שהוא
כגוי על מעשה כמו ודעה את עירונה (ויקרא
כ' י"ז) ומפנה שעינה מצוה הדבר והדגשה
בו והוא דמיון חכמי ראיתי אחד (יסעי' מ"ד
ס"ו) כלומר נבדתי כמנו וכן שנות ראיתי רעה
(תהלים' ג' ס"ו) כלומר מצאתנו רעה והיגענו
הזקק ואבן גנאח אמר כי קיזק להיות מן
הענין הזה ודעה את עירונה (ויקרא' כ' י"ז)
והן ראיה שעינה נקמה האויב והוא חגי
אראה בסנאי (תהלים ק"ח' ז') המה יביסו ידאו
כי (ס' ל"ז כ"ח). צפורה ענין הצפיה מנבוא
כאשר צפה נתחך לבית ישראל (יחזקאל' ג' י"ז)
בצפיתנו צפיתו (איס' ד' י"ז) ענינו חכינו על
צד השאלה דמה רתקה לענין הצופה שאינו
רואה כי אם מעם וכן צפה הצפית (יסעי'
ל"א כ') ועל זה הדרך נקראת הרמה או הגבשה
מצפה (ס' ח') ואין ענין צפיה ראה
נמורה ואבן גנאח אמר במאמר והשקיתי
ארץ צפתך מדבר (יחזקאל' ל"ז' ו') כי הוא טובל
ארבעה עתים האחד שתינה קרוב ללשון הערב
ויהיה ביאורו ארץ אבנך כי צפית את בלשון
הערכים הם האבנים הגדולות והחלקות רוצה
בזה ההפלה בנקמה והדגשה כענין כאשר
אמר עוד להעלות חמה לנקם נקם נתתי את
דמה על צחית סלע לבלתי הבכתי (ס' ל"ז ט')
והדרך השני שמו מענין צפה נתחך לבית ישראל
(ס' ג' י"ז) וירצה לומר והשקיתי ממך ארץ
השקפתך וצפיתך כלומר המקומות הגבוהים
והדרך השלישי פי' ואשקה ארץ המישור מדבר
דומה ללשון רבותי זל מחבת צפה מצפיה
קשין (מנחת ס"ג א') כלומר פשוטה ישרה
והדרך הרביעי אמר שהוא עלה העין מענין
צפוי מים על ראשי (איס' ג' י"ד) על משקל שתק
(ש"א' ג' י') רשע (שמות' ל"ז' ז') רעתך רבה (איס' ל"ז
כ') קשת ריך (דברים' ל"ז' ל') ורוצה לומר ארץ
צפתם המקומות הממונים אל האזור ונקראו כל
שפת האזור צפת מפני שהאזור צף עליהם רבה
שפתם והדבר הגדול רבנו פסיה (* זל אמר

לשכרם ולחלם וזה ענין הפסוק הערכים צרים
ואין אדם יכול להוציא ראשו מן ועל כן אמר
מציץ כלומר כמציא עצמו לדאות מן הערכים
כפי אשר ישיג אך מן הדלילות שכן רחבות
ישיגו כרצונו עד ראותו מה שיחפץ ומה
הענין מה שאמרו במשנה (נ"ט פק' ג' מסע
ו') אין מסגיתין בכף מאונים כל עקר. **הבטת**
היא פחותה מהסקפה והשגחה היא הראיה
הדחוקה כאשר הבט נא השמטה (נחמיה' ס"ו
ה') והביטו אחרי משה עד באו האלה (שמות
ל"ז ח') כי ירא מרבים אל האלהים (ס' ג'
ו') הביטו אל אסתרם אביכם (יסעי' ל"א ז')
אל תביטו אחריך (נחמיה' י"ט י"ז) לא הביט
אך ביעקב (נחמיה' כ"א ל"א) המביט לארץ
וחרש (תהלים ק"ד ל"ז) כלומר במיתוס הבטה
מיעד הארץ וישיבה. **ראוה** הוא כלל כל
ההבטות וההסקפות וההצגות אבל השגחה
נבבדת מעין ראיה כי היא בלב ופזמים יראה
האדם דבר או ענין ולא יבין לו ועל כן לא
יקרא דרואה משגיח עד הביטו הענין ומביט
יקרא רואה ורואה לא יקרא מביט עד אשר
יביט בראיתו כאשר יביטו יביטו ידאו כי (ס' ל"ז
י"ח) כלומר לא יוכלו לראות עניני עד הביטם
כי מאד ר"ס פי' על ויסקפו על פני סם
(נחמיה' י"ח ט"ו) כל השקפה לרעה חוץ מהסקפה
ממעין קדש (דברים' ל"ז ט"ו) שגדול כח מתנות
עניים שהופך מדת רוגז לרחמים. **רואה** הוא
חרגום ראה וכמהו הוא ושיניהם בענין הגבוהה
אשר חזה על ידוהו (יסעי' א' א') במראה
אליו אתודע (נחמיה' י"ז ו') ויש חזה שעינו
צפה והוא ועם שאול עשיתו חזוה (יסעי' ל"ח
ט"ו) ויש ראיה שעינו חק והיוב והוא הראיות
לתת לה (אסתר' ג' ט') והרבה במראה וראויה
היתה פרשת נחלה לכתב (ז' ק"ט א') וראויה
היתה פרשת מקדש שתכתבה ע"י משה אלא
שתחייב מקדש וכתבה על ידו ללמדך שמגדלים
זכות ע"י זכאי וחובה ע"י חייב (ס' וכן רבים
ומפנה שעינה שפע לא הראות והוא הרור

(*) זל משה ובענין כ"א שאלה מקלמום כמשתק כי כל הלשון הזה עד למי כסוד האחרונה מכאשר
כזה הוא כלשון צעמנו נחמה ח"ל פ"ד ולשון המאמר מה טעם כדעה ללשון העתקת רני יאדע
אלהינו ז"ל (ע' ח"ל ח"ל ד' 13 אשר כולל ר' א"י ל"ג שאלה צעמנו דמס לנחמן תר"א).

לא תסורם עין וכן וביטו אחרי משה (שעה ל' ח') כמו שאמרו רבותינו ז"ל (פי' שקלים ט' א') כי הוא פנה הענין ליל שהם היו מתקדקם פעליו ודבריו וסמבליים בהם וכן חזה נופל על ראות העין כמו ותחו בציון עיניו (מיכה ד' י"א) לכו חזו מפעלות ה' (תהלים מ"ו ט') ובא על השגת הלב כאשר אשר חזה על יהודה וירושלם (ספרי' א' א') היה דבר ה' אל אברהם במחזה לאמר (מלאכי ט"ו א') ומלת חזיה או ראה או הבטה אשר תבא בענין זה אצל הבורא יתעלה היא השגת שכל לא ראות העין כי הבורא יתברך אינו נמצא כדי שישגיחו ויעינים.

כיאה וביטו חזוה כי הם נופלים על ראות העין וגם הם שואלים להשגת השכל אך מלת ראה היא ידיעה אצל החפץ כאשר וירא ודעה באר בשדה (מלאכי כ"ט ז') זה כונת ראות העין ולכך ראה ודעה חכמת דעת (קהלת א' י"ז) זאת השגת השכל וכן הביט נופל על הבטת העין כמו אל תבט ארריך (מלאכי י"ט) ותבט אשתו מארצו (ס' ל"ו) ותבט לארץ ודעה חשך (ספרי' ט' ל') וגם הוא מושאל להבטת השכל והתבוננותו אל הדבר עד שישגיחו כמו שאמר לא הביט און בעיניו ולא ראה עמל בישראל (נמלך ל"ג כ"א) והאון והעמל

ה ש ע ר ה ש ל י ש י . הנה, פה, הלוס, הלאה.

והביאנו עד הלם (הלא י"ז ט"ו) ר"ל עד שת מאוחד כוח שהראינו כל מה שראו עיני גדולות ונפלאות, באמת כי אין זה נכון אמנם הלוס נמצא כמו פה שהוא במקום ולא כמו דעה שנמצא ממנו שהוא זמן אזי הוא מודעת מעלה הוא כי הביאנו עד הלם ר"ל לפורדת כוח ודראיה ממה שאמר וראינו כתר האדם המעלה ח' אלוהים (ס' ואינו נכון. הלאה אין ענינו דומה כלל לשאר הנזכרים כי אמרו ומיום השמיני הלאה (ויקרא כ"ב ל"ו) ר"ל מה שאמרנו ואמרו גש הלאה (מלאכי י"ט ט') כלומר תרחק מעליו וכן פ"י אבן ג' נא א וכן והלפת משם והלאה (ש"א י' ז') כלומר אל מה שאמר חפסוק והוא, והצולתי אתכם מהלאה לדמשק (שמואל ב' כ"ו) למה שאמר דמשק, מהלאה למגדל עד (מלאכי ל"א כ"א) כלומר אל מקום רחוק וכן והצולתי לגיו עצום (מיכה ד' ו') כלומר כאלו אמר תעזבה ודחיקה ופס והצולתי לעצם תעזבה למען היות ענינם אשר ויש הלוס שעיניו חזון המצוי והוא אמרו כי הביאנו עד הלם (ש"א י' י"ח) כאלו אמר עד חזון הזה והמצא שנה.

הנה פעמים בענין שנה כאשר ועד דעה מרכיבים שפרים משמחת בית שאול (הלא י"ג ל"ט) ולא ראיתו עד הנה (מלאכי מ"ד ל"ח) כי לא שלם עון האמרי עד הנה (מלאכי ט"ו ט"ו) כל אלה והענין בהם עתה ר"ל חזון העומד ויש שהנה שעיניו כמו בבאן וחזו דוד רביעי יסורו הנה (ס' ט' כבאן עורנו ה' (ש"א ז' י"ג) ר"ל עד אבן העזר כאשר ויקח שמואל אבן ארת וישם בין המצפה ובין חשן ויקרא את שמה אבן העזר ויאמר עד הנה פורנו ה' (ס' דעה נמצא לקבץ הנקבות כאשר פעם הצאן והנה (ש"א י"ז ל"ח) מה הנה שבע כבשת (מלאכי ל"א ל"ט) כי סבת הנה (ס' ו' ז') והנה כנפים (צ"י ט' ט'). פ"ה לא נמצא כי גם בענין אשר ואינו מושאל לדבר אשר אמרו פה אשכ כי אותה (תהלים ק"ג י"ד) עד מי לך פה (מלאכי י"ט י"ג) מה לך פה (ספרי' ל"ב י"ו) עד פה הבוא ולא תסוף (וי"ו ל"ח י"א) ופא ישיח בנגון גליך (ס' כל אלה עינים כמו בסקום חזו. הלוס ככל המקומות כמו פה ר"ל בבאן ואלו הלוס מעין הלאה ואמרו כי

ה ש ע ר ה ר ב י ע י.

הרבה, מאד.

הרבה ענינו כמו יותר כאמרו הרבה משתים עשרה רבו אדם (יונה ד' י"א) אחאב צבר הבצל מעט יהוא יצבטו הרבה (מ"ג י' י"ח) ולהג הרבה יגעת כשר (קלל י"ג י"ג) כל אלה עתים יותר וכמקומות רבות לא יתכן לטון מאד אשר יכשר בו מלת הרבה כי מלת **מאד** אין ענינו יותר אך החפץ בו ספס או רבוי הענין לטוב או לרע כמו שאמר והנה טוב מאד (עלמית א' י"א) אל תקפף ה' עד מאד (שעי' ס"ד ח') ועל כן נקרא ההון מאד כאמרו

בכל נפשו יוכל מאד (דברים ו' ה') כאלו אמר בכל ספס טובתך ואמר סכן הוא שנין מאד ספס יכשר לומר במקומות רבים מאד מאד כאמרו ותופי במאד מאד (יחזקאל ט"ו י"ג) ולא יאמר הרבה הרבה כי מלת הרבה מורה יתרת הדבר אשר באה בו וזה שאמר שטרך הרבה מאד (עלמית ט"ו א') ר"ל יותר מן העבודה יהיה השפעה השטר וכן כאמר עזרא ובין עשרת ימים בכל יין להרבה ועם זה לחם העזרה לא בקשתי (נחמ' ה' י"ח) ר"ל מלכר יגות היה שולחנו מלא והותר.

ה ש ע ר ה ח מ י ש י.

הבל, ריק.

לפי כלל הספר הזה האזרח קל מן הראסון לפי הענין כי **הבל** יקרא דבר שיש בו ישות ואין בו תועלת כאמרו וילכו אחרי הבל ויהבלו (יחמ' ג' ה') ולמה זה הבל תהבלו (איוז ל"ו י"ג) כל אלה מורים דבר שיש בו

ישות (איסות) ואין בו תועלת והער מוסר הבלים עץ הוא (יחמ' י' ח') ר"ל מוסר בלי תועלת אבל ריק נקרא מה שאין לו ישות ואמרו וחס לדיק כתבם (ויקרא כ"ו כ') לא יגזו לדיק (ישעי' ס"ב כ"ג) והער לא תלכו ריקם (שמות ג' כ"א).

ה ש ע ר ה ש ש י.

הווים, ישנים.

ישן ענינו ידוע אך הוזה לא יקרא כי אם ישן מאד ומלת הוזה ספור לשינת הבלב שישן מיד באיכות ויקרא האיש המאריך בשניה הוזה כתנוסת הבלב אבל רב החכמים פירשו בהווים מדברים דברי

הבל שאין בהם ממש כרטי המדברים בעת השינה דברי תלוי ובקצת החלאים הגוברים על האדם אשר בהגברם יתבטלו תנועותיו והרגשותיו וידבר הבלים דברים שאינם והבל הולך אל מקום [אחד].

ה ש ע ר ה ש ב י ע י.

הלל, שבת, הוראה.

הוראה איתנה כענין הלל ושבח כי החפץ מה ברכה על המוכה או על זולתה אמרו אחיה

ה' מאד כפי (תהלים קט"ו) אוחד אתי אלהי (סם פ"ו י"ג) יודוך ה' כל מעשיך ותסדריך יסרכוכה

דשה אותו ללשון הערב שאמר על נשיאת קול אהל אלפי' להחליל (?) בתהלתך כמו לשפח בסמחת גויך (ס ק"ו ח') ויעשו הלוהים (ששמים ט' ל"ו) ואמר כי זה הענין נכון מאד ומה הענין לפי שכלו יחלל איש (משל י"ז ח') מה תחלל ברתה הצבור (תבליס ל"ב ז') אל תחלל עשיר (יחזק' ט' ל"ב) ואל תחלל הצבור (ס) כי אם בזאת יחלל (ס ל"ב) כלומר ישא קול ויפסיד שפה ואולי שבת והודאה יאמר על משבחים ומורים בלחש מה שאין כן בחלל שהוא דרשת קול והצנן לומר כן הלל ושבת כי שבת יאמר על דבר הישר בעיני אדם ומשבתו אצ"פ שאין דבר משובח מצמצמו כמו ושבת אבי את המים (קטל' ד' ז') כאדם הבוחר ברכ להנאגותו אליו בעת צרתו וכן ושבתני אבי את השמחה (ס ח' ט"ו) אצ"פ שאינה מוכה בעיני הרוכבים כאשר טוב ללכת אל בית אבל מלכת אל בית משה (ס ו' ז') וכן אמרו רבותי ז"ל (סוטה י"ז א') מי שלקח מקד רע מן השוק ישבתו בעיניו או יגנו בעיניו הרי אומר ישבתו בעיניו אבל הלל לא יאמר אם לא על דבר המהולל מצמצמו ומחללו פסנו יצא בלתי מוגד וחולק והער לפי שכלו יחלל איש (משל י"ב ח').

(ס קמ"ט י') יחזק' לעמ' יסבוכך אך הצח שכלשונות לחבדיל המלות בענין אהרן ואבן גמאח פ"י גם אני אורך (תבליס פ"א ל"ב) בענין שבת והדנינו לך אלהים (ס פ"ס ז') הכרחה על המוכה, השבת והכרחה על המוכה קדושים והלזה אצ"פ שיש ענין מבידל בין שבת וסירה ור' יהודה (ס) פ"י כי גם אני אורך (ס פ"א ל"ב) והדנינו לך אלהים (ס פ"ס ז') מצנין ומחה ועזב ידום (משל ל"ח י"ג) ר"ל חדני (הדו"ק), ואולי הלל נחל משה כאמרו להשתבח בתהלתך (תבליס ק"ו מ"ו) וכן נראה לפי כלל הספר הזה כי כל שני דברים הבאים יחד והשדון נחל מן הראשון לפי הענין וחלל נמצא אחריו במאמר כאמרו שבת ידועים את ה' הללי אלהיך ציון (ס קמ"ז י"ג) ואולי שבת ענינו ספור כאמרו דוד לדוד שבת מעשך וגבורתך יגידו (ס קמ"ט ז') כאלו אמר יספר מעשך והער הנאמן להשתבח בתהלתך (ס קמ"ו מ"ו) ר"ל אבי אהיה לשם ולא אעזב להשיג [?] כי אינני כי אם במספר בתהלתך לא אמר בתהלתך ולא תהלתך אך בתהלתך אשר יהפץ בו בקצת תהלתך אהיה במספר ובמנין ביומתי מודה לשם קדש. הלל שם תבליס לענין ספור וסירוסם ומהוד ומכוד ואכן גמאח פ"י בו ענין תהלה והשמחה

ה ש ע ר ה ש מ י נ י

הוד, הדר, פאר.

הדרים תבחוהם והבצורים לא ימנעו מן הטויב וכן הוד נדרו אימה (אזכ ל"ס כ') ר"ל חזק עמדת נדרו אימה לשומעים וכן והשפיע ה' את הוד קולו (ישע' ל' ל'). והדרך ענינו ותנאות ותניפות כאשר זה הוד בלבושו (ס ס"ג א') לא תאר לו ולא הוד (ס ל"ב ז') כאלו אמר לא נוי ולא יופי פריעך הוד (ויקרא ל"ב ח') נאה וכן קול ה' בדר (תבליס ל"ב ז') לפי ענינו כענין זה אלי אהיה (שמות ט"ו

חד נבחר פועל לפי כלל הספר הזה שדרי נזכר אחריו כאשר הוד הדר לבשת (תבליס ק"ד א') ולשון הדר נופל על ענין כבוד כאמרו ולא נענו עליי הדר מלכות (מלא י"א ל"א) כמס תודו במלחמה (וכר' י' ז') ויהי כזית הודו (סכס י"ד ז') והצנן לומר בדר שהוא חזק כמו שאמר אבן גמאח כי מצנין הוד ומפחדו ולא דר דרים (יחזק' ז' ו') והשיעור לא יצילם מן הצרה הוד ודריהם כלומר חזק

(ס) מן טולת ז' שער ח' נ' 81.

המדת בידות וכל כן ימשלוהו להדבק גוף
בגוף אך הענין הראשון הוא קרבת מקום כמו
ופרעה הקרב (שמות י"ד) כאשר קרב אל
המזבח (ס"ג ל"ג י"ט) והנגיעה ענינה הראשון
שוקרב גוף אל גוף כמו ותגע לדגליו (ס"ג ל'
ל"ה) ויגע על פי (ישי' ל"ד) וענין נגישת
הראשון ביאת איש לפני איש והליכתו אליו
כמו ויגש אליו יהודה (נחמ' מ"ד י"ח) והענין
השני הוא קרבת ידיעה וקרבת השכל שכל לא
קרבת מקום אמר בנגיעה בענין דבק המדע כי
נגש אל השמים משפחה (יחז' ל"א ט') ובקריבה
אמר והדבר אשר יקשה מכאן תדבקו אלי
(דברים ח' י"ז) כאלו אמר תודיעני ואמר
בנגיעה ויגש אברהם ויאמר (נחמ' י"ח ל"ג)
וזה היה במעמד הבוהא ואמר כי יען נגש
העם הזה בפני ובשפתיו (ישי' ל"ט י"ג) וכל
לשון קריבה או נגישת אשר תמצא בספרי הבוהא
ובין הבוהא ובין נברא מברואי כלם הם מה
הענין האידון כי הבוהא יתבדק אינו גוף ועל
כן אינו נגש ולא קרב ולא נוגע ולא יקרב
אליו דבר או ידבק בו כי בהסתלק ממנו שאינו
גוף יסתלק המקום ויתבטל ממנו כל קריבה
ונגישת או מרחק או חבור או פירוד או תבד
או הסלמת חסרון וכן קרוב ה' לכל קראו
(תהילים קמ"ה י"ח) קרבת אלהים יתמצון (ישי'
ל"ח ל"ג) קרבת אלהים לי טוב (תהילים כ"ג
ל"ח) כל זה הוא קרבת המדע וכל השגת השכל
לא קרבת מקום וכן מה שאמר אשר לו אלהים
קרבים אליו (דברים ל"ד) יודעים צרכיו ועניניו
ומשיגים אותם לעשותם לתועלתם וכן קרב
אתה ושמע (ס"ג ל"ג) ר"ל הבן כונתך להשיג
חלשת זאת וכן נגש משה לבדו אל ה' והם
לא יגשו (שמות ל"ד ל"ג) ונוכל לומר כי נגש
משה הוא קרבתו אל ראש הדר אשר יד עליו
כבוד האל ומה מאד ערב לפי החכם לפרש
ענין הגשה והקריבה השגת מדע ככל הגזכרים
אצל הבוהא יתב' כי איך יתבאר כהנברא
המצאים אצל האדם וכאבת לא רחוק האדם
מן הבוהא בכאן ולא קרב אליו בכאן כי הוא

הוא מה שאמר יקרבו ימי אבל אבי (נחמ' ל"ו
מ"א) ויקרבו ימי דוד (מ"א ז' א') קרבו הימים
(יחזקאל י"ג ל"ג) קרוב יום ה' (ישי' י"ג ו') וקרוב
לבוא שעת (ס"ג ל"ג) ויוכל להיות נגש בלי יקרב
ויגש ויסיג כאמרו ונגשו אל המשפם (דברים ל"ה
א') וכאמת מצאנו משיג שהוא נוגש והוא אל תב
גבול עולם (תנ"ך ל"ג ל"ח) כמסתיי גבול (הושע ה'
א') ולפי מה שפירש אבן גנאח בלא יבד כלמות
(מכס' ז' ו') לא ימצא משיג שיהיה נוגש נגש וקרב
שפירש אינו מתאחד מחסאיו וכן נגשו מאחד
אלהינו (ישי' ל"ט י"ז) וכן אל תב גבול עולם
(תנ"ך ל"ג ל"ח) כמסתיי גבול (הושע ה' א') לא תסיג
גבול ערך (דברים י"ט י"ד) אל תסדוהו אל תרחקו
ממקומו וכן והבן אחר משפם (ישי' ל"ט י"ד)
וגם נמצא נוגש משיג תאוותו נקרב ונגש והוא על כן
לא נותקך לנגש אלה (נחמ' ל"ו) הלא כגעת
בה רוח הקדש תיכש יבש (יחזקאל י"ז י"ג) פגית
השמימה (נחמ' ל"ח י"ג) וגם נמצא קרב נוגש
נגש משיג והוא ואביסלך לא קרב אלה (ס"ג ל'
ד') ואקרב אלה ולא מצאתי לה בתולים (דברים
ל"ג י"ד) ואקרב אל תבחינה (ישי' ח' ג') כל אלה
בהכרח נגישת וקרוב וגם נמצא נגש נוגש משיג
וקרב והוא גשה נא וסדק לי (נחמ' ל"ו ל"ז)
הגישו ואני אל האלהים (שמות ל"א ו') הגישו
אלי את אג (ש"א ט"ז ל"ג) אל תגשו אל אשה
(שמות י"ט ט"ז) גשי והלם (רות ג' י"ד) גשו והלם כל
פנות העם (ש"א י"ד ל"ח) גש פגש בו (ש"א ח' ט"ו)
והלעו (?) מוכיח כי דרוק אדר הרכשה או אדר
דבר אדר וגלוח אליו נקדא משיג, ובהגשה
מצאנו דרכה ענינים, מצאנו הגשה למלחמה
ויגש יואב והעם אשר עמו למלחמה (ס"ג י'
י"ג) והגשה לפיוס ויגש אליו יהודה (נחמ' ל'
מ"ד י"ח) והגשה לתפלה ויגש אליהו אל כל העם
(מ"א י"ח ל"א) ומצאנו הגשה שנגיעה לבלן
הוא ויגש אברהם ויאמר האף תספה צדיק
עם רשע (נחמ' י"ח ל"ג) נגש אברהם לתפלה
ולפיוס ולדבר קשות ורבינו ספ"ד ה' * וכל
פירש כי קרב נגש נגש מצאנו לענין אחר
הוא קרבת מקום ופעמים אשר יבאו להדבק

(*) כל משה הוא להנצח' וכל נמורה נ"ח לראשון.

ככל והכל מלא אך הקצבה אל הבורא הוא
בגשת ידעתו והרחיקה מכנו כשיסתכל האדם
דרכיו ולא ידעם ומעלות הקרבה והמרחק אשר
פיה הצד יש להם חרונות רבות מאד מהשגה
השכל האולם מה שאמר ג' בדרים ויעשו
(תהלים קמ"ד ז') ר"ל הוריד גבורתך עליהם

על דרך וג' אל עצמו (איו"ז ז' ה') אשר
החפץ בו הוריד תשחק עליו וכן נגיעה מה
שיבא ממנה התבונן בה בכל מקום כפי מה
שהוא כי פזם ירצה לומר קצת גוף אל גוף
ופזם קצת ידיעה והשגת דבר והמשיג דבר אשר
לא השיגה וקודם זה כאלו קצב אל הדבר שיחזק ממנו.

ה ש ע ר ה ע ש י ר י.

התל, שחק, לענ.

ענין **התל** ומתלות נופל על הבחשת
הבשחן והשתנות התקוה מסוב לרצ כאמרו
ואביכן התל כי והחלף את מוכסתי עשית
פנים (נחלית לא ז') רק אל יוסף פרעה התל
(שמות ח' כ"ה) אם כהתל כאגוד תתללו בו
(איו"ז י"ט ט') והתל בהם אליהו (ת"א י"ח ל"ו)
חזו מהתלות (סע' י' י') כלומר הבסחיו
אותם על סך. **לענ** לא יאמר כבזכות
התקוה כי אם על דרך כוין (כלומר) כאמרו
ואביכו ילעגו למו (תהלים ס' ז') ילעגה לך
בתולת בת ציון (ת"א י"ט כ"א) אדני ילעג למו
(תהלים ז' ד') ותלעג ואין ככלם (איו"ז י"א נ')
לעג וקלם לסביבותינו (תהלים ע"ט ד') והעד
וילעגו לנו ויכונו עלינו (נח"י ז' י"ט). **שחק**
אין עקד ענינו לעג מהתלות אך לפי שהמליצת
משחק נקרא שחק לעג כי אין דבר ממנה יותר
מענין הראות השנים בשחק. וא"כ ג' נ"א

פ"י בשחק ארבעה דרכים מכנו מה שהוא שחק
כפה ומכנו מה שהוא שמוה ומכנו מה שהוא
שחק ומכנו מה שהוא לעג וכלם נמצאים
במקרא עת לבכות ועת לשחק (קבלת נ' ד')
ותשחק שרה בקרבה לאמר (נחלית י"ח י"ג) (*)
ואמר הלא משחק אני (ת"א י"ז י"ט) שחקו
על משבתיה (איו"ז ח' ז') לשחקו עשים להם
(קבלת י' י"ט) וראים בשחקו שמשון (שפטים
י"ז ל"ו) וזונים משחק לו (נח"י ח' י"ז) קראו
לשמשון וישחק לנו (שפטים י"ז כ"ה) והתקני
לפני ה' (ש"ב ז' כ"א) יקומו נא הגערים וישחקו
לפנינו (ש"ב ז' י"ד) וגערים הבשחקות (ש"א י"ח ז')
ויהיו משחקים עליהם (ת"א ז' י') ויש מצחק
שהוא לשון ע"ז אמרו ויקפו לצחק (שמות ל"ג ז')
ומכנו ענין רציחה כמחנה יקומו נא הגערים
וישחקו לפנינו (ש"ב ז' י"ד) ומכנו לשון צרה לצחק
כנו (נחלית ז' י"ד) והצד בא אלי לכבב עמי.

ש ע ר א ח ר ע ש ר.

הלך, יערת.

אמרו הלך רכש (ש"א י"ד ל"ו) ביטית הרכש
(ש"ס ל"ו) פ"י בהם א"כ נ"א כה שיש
לנו **די הלך** רכש שסוף רכש **יערת** הרכש

(*) מצינו ותצחק נצלי, אך נכל זאת יוכל להיות שמתחנן הציח הכפזק הזה למשל כי נסוף הכער
הזה הציח הכער נחם נצלי נ"כ נצדס המדק הזה א"כ לא מנול עוד נצסור ולמענה נצדס לנצס
נחלית הכער הזה גם המלה צחק ק"י יען לא מנליתיה גם פה גם נצסורית המתנן נמצאת שצסור
לא הצליתיה.

וכן ענינו דמאת ענד וזיוס וואלי ישת דבש
ענינו מתק ובל ונד נקרא לפי ענינו, והלך נקרא
הספף על שם והולכו בשפף וישת נקרא על
שם דמאת שפיקין אותו מבלי אל בלי.

ש ע ר ש נ י ם ע ש ר.

הורג, רוצח.

הורג נקרא המצוה להרוג אצ"פ שהוא עצמו
אינו עשה המעשה כאשר אמר נתן והביא
לדוד ואמו דמח בדרב בני עמק (צ"י י"ב ט')
קראו הורג כאלו והרגו הוא בידו אדר שצוה [את]
יחב לשופו אל מול פני המלחמה החזקה ואף
יחב עצמו לא הרגו אך קיים פצות דוד ועל
כן נעש דוד לפי שהוא גרם מיתתו ומאנו
היתה הסבה וכן כי הרג שאל את כצדי ה'
(ס' א' כ"ג כ"א) והוא לא הרגם אלא מפני
שהרגם דמח במצותו קראו הורג הורג יכשר
בעין שלא יחבן לשון רוצח והוא יורג בברד
גפנם (חבלס ע"ה מ'ו) וכן בדיעת בקר וצאן לא
יחבן לשון רציחה וואלי רציחה היא דריגה
בסיפה וצדיה והוא מה שאמר במצב כאשר
המית גבות שלא מן דידן אלא על תאוותו
לדש נחלתו כאשר הוציאת וגם ידשת (מ"א
כ"א י"ט) שהמיתו בסיפה בלא משפם מוח ואף
גם זאת שענין רציחה בסיפה ובצדיה חלילה
שלא עשד התורה על לא תרצח אם לא בצדיה
ובסיפה ברחאי כל רצח והורג חייב בין התורה
על כן צוה לעשד הוציח אלא זכר רציחה
מפני שדרך הרוצחים לעשות מעשיהם בסיפה
וצדיה ואין הפרש לדיח הורג בגלוי להורג
בצדיה כי שניהם כאחד רעים אך על מה אשר
לא תרצח (שמות כ' י"ג) ולא אשר לא תהרג

ש ע ר ש ל ש ה ע ש ר.

הרה, השליך, הפיל, ירה.

השליכה שם מצאנום נופלים בעין הגול
אשרו ואל עמי יד גול (חל' ל' ג') נהלך
תפיל בתוכו (מכ' א' י"ג) והפיל פור הוא
הגול (אסתר ג' ז') משליך חבל בגול בקהל
ה' (מיסד ג' כ') (תפיל) אך ירה לא נמצא
אם לא על השלכת אבנים ויריית חיצים או

החמה להם כמו שאמר במתלהלה היתה זקים (תש' ל' י"ח) ובאמרו ידה בים (שמות ט"ו ד') ידה (ס' י"ט י"ג) ויראו המוראים (ט"ז י"א ל"ד) לידת כמו אפל (תהלים י"א ב'). והנה עקר ענין העקידה כמו שאמר לידת את קנות הגנים (אבר' ב' ד') וגם הוא נמצא אצל השלכת התצנים אמרו ידו אליה אל תחמלו אל חץ (יח' ל' י"ד) ובענין דיות התצנים לא יבשר לטון נפילה והשלכה אמנם בענינים רבים יבשר לטון נפילה אשר לא יתכן לושר בהם שאר אלה הנזכרים פה, האחד והאחר לפני ה' (דברים ט' י"ח) ענינו ידוע אשר לא יתכן לושר בו לטון דהו וידה והשלך וממנו שענינו התציה אמרו על פני כל ארץ נפל (בראשית כ"ה י"ח) ויפל על צוואי בנימן אחיו (ס' מ"ה י"ד) וממנו בענין התחברות לויה אמרו ואת הצפלים אשר נפלו על המלך (מ"ב כ"א י"א) ר"ל הצלילים אליו הבאים אצלו להיות מטיטו וכן וממנו נפלו על דוד (ה'א' י"ב י"ט) וכן אבי דבא את ההדורים אשר נפלו אל

הכשרים (יח' ל"ח י"ט) ר"ל אשר נלוו אליהם ואשר הלכו למקומם וכן מיום נפלו עד היום הזה (ט"א כ"ט ג') מיום שלוח עמנו וממנו שענינו פניעה הווא חתפל שבא ותקדם (איוז א' ט"ו) ר"ל פגז בדם וממנו שענינו גרעון וחסרון והימים הראשונים יתלו (נחמדנ' ו' י"ב) לא נפל אנכי מכס (איוז י"ב ג') לא נפל דבר אחד (מ"א ח' ל"ז) וממנו שענינו בשת הווא מה שאמר למה ודה לך חמה נפלו פניך (נחמית ד' ו') ויפלו פניו (ס' ה'). השלכה ענינה ידוע מפקסם גבוה למנך כאמרו ויטליכו איש מסוה (שמות ו' י"ג) ותשכחו בארץ הברות (נחמית ל"ו כ') היארה תשליכוה (שמות א' כ"ג) וממה שענינו רחוק הווא ויטלכם אל ארץ אחרת כיום הזה (דברים כ"ט כ"ח) וכן והשלך מכון מקדשו (דניאל ח' י"א) וממנו שענינו התקוה והתחולת אמרו השלך על ה' יתבך (תהלים ל"ח כ"ג) עליך השלכתי מרחם (ס' ל"ב י"א) וממנו שענינו הצעה אמרו ותשליכוה עצתו (איוז י"ח ו').

ש ע ר א ר ב ע ה ע ש ר.

הותיר, השאר.

א' ה' (ה' שארית ישראל לא יבשר עולה (מט' ג' י"ג) וגם כן לא יבשר לטון שארית בענין מה יתרון לאדם (קהל' א' ג') כיתרון האור מן החשך (ס' ג' י"ג) ויש שארית שענינו תקוה הווא שארית תקוה (*) והכל לשרבות ולצחות הדבר.

אפשר ששניהם נופלים בבעלי חיים וכו' ואלהם אמנם בדרבה ענינים יבשר לטון נשאר אשר לא יפול בו נותר הווא מה שאמר חם מצט נשאר בשנים (ויקרא כ"ה ל"ג) והשאיר אחריו ברכה (ויקרא כ' י"ד) הלווא יסאדיו עללות (עונד')

ש ע ר ח מ ש ה ע ש ר.

הציל, המליט, גנון, פסוח.

לא הצלת את עמך (שמות כ' כ"ג) הצילנו מיד הרעים (ס' ג' י"ט) למען הציל אתו מידם (נחמית ל"ו כ"ג) רוח הצלה יעמוד ליתרמים

הציל ענינו ידוע כאמרו ותגצל נפסי (נחמית ל"ג ל"א) חצתה את נפשך הצלת (יחזקאל ג' י"ט) אשר יציל אליך (דברים כ"ג י"ו) הצל

(*) לא נחלף בכתוב כי אם אחריות ותקוה (יח' כ"ט י"א) וחולי צ"ל שארית ופליטה (עצא ט' י"ד).

העני כחידושי אש תמלסו (ליוז מ'ז י"א) ר"ל
 יסמסו פמנו וכן פרש"י ו'ל המלם על נפסך
 (מלכות י"ט י"ז) לשון השפסטה וכן והמליטה
 זכר (קס"י ט"ו ז') שנשפט העובר מפני אמה
 וכן לא יכלו פלם מסא (סס מ"ז ז') ר"ל לא
 יוכלו להשמים דרעי והצחצח אשר בנקביהם.
 נגן אמרו תגותי אל העני הזהה (מ"ז י"ט
 ל"ד) נגן והצל (סע"י ל"א כ') ענינו אחיה לו
 למנן תקראו נבכרי האטם וגדליהם ראשיהם
 פגנים כאמרו כי לאהלים פגני ארץ מאי נעלה
 (תכלס"ג מ"ו י"ז) וכן אהבו רבו קלון פגניה
 (כספ"ד ל"ח). פסוק ענינו רחמים וצנינה
 וכן ופסח ה' על הפתח (סע"י ל"ג) ופסחתי
 עליכם (סס י"ג).

(לס"ג ד' י"ד) לשון הצלה נופל על הפחויב
 מיתה כאשר יגאל פמנה בסבה מצלת אותו
 תופל על צאת העבר מיד הארץ כמו לא תבגיד
 עבר אל ארצו אשר יבצל אליך (דעיס ל"ג י"ז)
 ומפנו שפנינו והסרה והשלילה אמרו והתגלו
 ב"י ישראל את שים (סע"י ל"ג) ויצל אלהים
 את פקת אביכם ויתן ל"י (מלכות ל"א ט')
 ואל תצל פני דבר אמת עד מאד (תכלס"ג ק"ט
 מ"ג) כל ענינם הסרה והשלילה וכל לשון
 הצלה קרוב לזה הענין. דמל"ש אמרו והמלם
 על נפסך (מלכות י"ט י"ז) והוא נחמד נפשו
 מלם (יתפאל ל"ג כ') ופלם הוא את העני
 (קס"ט ט' ט"ז) והיה תמלם מורב חזאל (מ"ז
 י"ט י"ז) ענינם השפסטה מן דרע ומן הסות

החלק השביעי, חלק הזין.

ה ש ע ר ה ר א ש ו ן .

זן, מפרנס (*), מכלכל.

שם (מלכות מ"ט י"א) כלומר אספק לך כל
 צרכיך וכן רוח איש יכלכל מאלו (מכ"י י"ז
 י"ד) כלומר תאותו תספק מאלו כדי שיוכל
 לסבל והעני דרוח נבאה מי ישאנה (סס) כי
 ענין הכלכל והסבל אחד הם וכלכל נוסח
 אל צד הספוק וא"כ נגמא פ"י בזה המאמר
 דבר נבון רוח איש יכלכל מאלו דרוח נבאה
 מי ישאנה כלומר חלי הגשם קשה מחלי הגוף
 כי כשיחלה הגוף תסבל הגשם חליו ותחזק
 הגשם לשאת אותו אבל כחלות הגשם אין הגוף
 יכול לסבל את חליו אך הוא נסס ואמר והגשם
 שכחות הגשם חלבים אשר מנן הגוף יכולה
 לסבל חלי הגוף יותר פשיכל הגוף לשאת
 חלי הגשם וכן ונלאיתי כלכל ולא אוכל (תע"י
 כ' ט') כלומר מלאתי לסבל בספק ויש שפירש
 רוח איש יכלכל מאלו שבע והערם מכלכל
 מאלו ומרבה חליו כי אם יהיה חלול פתמימות

זן נקרא תחזק לאדם צרכו במנותחיו וכן
 פרש"י כי חלום ומזון (מלכות מ"ט ל"ג) לשון
 הדרכה נחלק רבותיו ו'ל בפס' ברכות (י"ג
 א') חפרי נמי מזון וייתנו שם ביארו הדברים והגים
 האדם. מפרנס אמר לצורך הכסות והלבוש
 כמו שאמרו ו'ל (סמות ל' ז') לפרנסה שפין
 כסב או אולי לשון פרנסה נופל על כל אכילה
 חלבית וכל דבר הצריך לאדם ודרכה בתלמוד
 שסבירחין ומחייבין להיות כן, נותנין לו כדי
 פרנסתו (סמות ז' י"ז) ר"ל כדי צרכו וכן עני
 המפרנס מן המדקה (ניסין י"ג) כאלו אמר
 והלוקח כל צרכו מן המדקה והעני פרנס המסיל
 אישה יתרה על הצבור (ל"ס י"ז א') הגעשה
 צרכי העני נקרא פרנס וכן רבים בתלמוד.
 מכלכל אינו נופל על המזון לבד כי אם
 על כל דבר אשרי יאמר לשון כלכל בסקים
 המדקקות כמאמר יוסף לאביו וכלכלתי ארץ

(*) פ' נקמטה.

ויהיה גם כן סבב האדם חס יסיד החולי להדברתו אבל רוח נכאה מי יאבה כאשר היה הסבב עולל וחלוש לא יהיה מביט החולי ויס שפי' רוח איש תכלכל מחלרו נפש האדם התחלה יזק אותה המחלה כי איך יהיה החולה אשר לא יאכל מיום או מיומים לחי שמחלרו מכלכלת רוחו שלא ימות ואין זה נכון שיעול תכלכל שהוא איתן לנקה נסתר על מלת מחלרו כי מחלרו זכר, וכן יכלכל דבריו במשפט (תגלס ק"ג ס') מציאות ומספקם במה וכן יסר המסר י' ביעב גתנו וכשבב כלכלתנו

כלומר בעת המצוק מן הרעב ונת אותנו כרי שנוכל לעמד אך בעת הרעב שהינו מתאונים להרבה צנינים כלכלתנו וספקת לנו כל טוב, וכן תהי' השמים ושמי השמים לא יכלכלך (מ"א ח' כ"ו) כאלו אבר לא יספקו כבודך ולא יסבלתו ולא יכלוהו, וכן ומי מכלכל את יום בחצו (תלמי' נ' ג') כלומר כי ישא ויסבל כבוד היום ההוא וחוקתו וכן השלך על ה' יהבך והוא יכלכלך (תהלים נ"ג) כאלו אמר ישא ויסבל מסאך והוא כלי מקום הצרך וכן אלפים בת יכל (מ"א ו' ל"ו) יספק כמדה ההיא.

ה ש ע ר ה ש נ י

זר, נכרי.

רצוני לומר כי כאשר הוזכר זר בכל מקום כאלו אמר רחוק כאמרו והזר הקרב יוסת (מדרש א' ל"א) כלומר הרחוק וכן אשר לא יקרב איש זר (ס' י"ז ס') וכן וריתי אותם בארצות (יהושע' א' כ"ו) אחיכם זה מזה כענין אפסתי אפיהם (דברים ל"ב כ"ו) וכן לא יזו מתאמתם (תהלים פ"ח ג') לא רחוק. נכרי ענינו משנה כאמרו ועל כל הלכשים מלכוש נכרי (למ"א ח') נכריה עבודתו (יחזק' כ"ח ל"א) ואין עמו אל נכר (דברים ל"ב י"ג) אלה נכר הארץ (ס' ל"א י"ז) קרא והאילים נכרים מפני שהם מסתנים ועובדיהם גם כן או אולי קראם בלשון נכר להיות ענינם רחוקים מעובדיהם לעזרם בדרך

אשר לו אלהים קרבים (ס' ר"ו) כמו שיש נכרי שצנינו רחוק והוא אמרו כל בן נכר לא יאכל בו (שמות י"ג מ"ג) ר"ל רחוק מן הדת וכן נכרים באו שצרו (עמ"ד א' י"א) כאלו אמר דרים רחוקים מהגנו וכן מנכריה אמריה החליקה (תש"ג ג' י"ז) איש נכרי (דברים י"ז ט"ו) לעם נכרי לא יפסל למכרה (שמות ל"א ח') הלאו נכריות נחשבו לו (נחמיה' ל"א ט"ו) כלם צנינם רחוק וזרות ואף מה שנמצא בלשון נכרי שיהיה החפץ בו שנוי נוסה לענין הדעות והחוקים כי מה שנשתנה מדבר הוא רחוק מכנו ועל בן יקרא זר כל דבר הרחוק מן הדעת ואף גם זאת לשון נכרי אינו נופל על ענין הרחוק כמו לשון זר.

ז ש ע ר ה ש ל י ש י

זה, לו, זו, זו י.

זה יאמר לזכר כאמרו זה יתמנו מפענו (ס' כ' כ"ט) זה העם לא היה (יחזק' כ"ג י"ג) ופעמים ישתמשו בו לדבר שאין בו רוח חיים

(י' עזרת כמות לזכרית אל שנת ועל תהנה ע' דבר כרז האזן תהשיל ושואשט נ"י נתולות האזר נ"י 116 וכן' פזר דבר לעבלי וישפאל נ"י ליה. (י' אל זך ט"א נ"י טעמו נספך השער כהה.

בזכר מי ואיש הלוח (מלכות כ"ד ס"ה) בנקבה
הארץ הלוח תעשה. (יחזקאל ל"ו ל"ט) חת אינו
גבון כי המבטיל שהוא חלביש גבר שמלת אשה
ואשת שמלת גבר כי לא (לוח) נמצא גם בזכר
גם בנקבה באמרו הפלשתי הלוח, השונמית [הלוח]
על כן סוב וישר לכל משביל לומר כי הוא
מלת רמפת וחזקו בן זכר בן נקבה, ואל
ענינו אשר, אשר הוא ח' וז' חסאגלו (שע"מ"ג
כ"ד) עם זו יצאתי לי תחלתי ישרו (ש"ס מ"ג
ל"ח) מפני רשעים וז' שדנתי תכלית יו"ט" אף תרצן
(?) טיחית החפץ בזו כמו אשר וכן כשרה וז'
אח"ך (ש"ס ת"ד') ויש ענינו כמו זה והוא וז'
בזו לאלו (הקדק א' א"ה). וז' (ו') כמו
שנת מלה ישתמש בה לדבר על תנקבה ותכנסת
באמרו ולשמה מה זה ערשה (קטל' ג' ג')
כל זה נכתיב ביחבבה (ש"ס ו' ל"ג) וזה שאנו
אומרים (ע"י סגנון) מרד זה מצה זו.

באמרו מזה כידך ויאמר משה (שמות ג' ג')
וכדברה מקומות יבא בתמונת עקב באמרו אין
זה כי אם רע לב (כתי' ג' ג') מה זה מדרת
למצא (מלכות ל"ו כ') מה זה רוחק סבה (מ"ח
ל"ח ס') ויש שיראה ענינו כמו מה ומה שבו
לנו בזה (שמות ל"ד י"ד) עלו זה בגב (מדרגה
ל"ג י"ח) כרוב אשר מקצת מה (שמות ל"ג י"ט)
מה אשר ומה אשר (ש"ס י"ז י"ג) כי אין
אחרת וזלחת בזה (ש"ל ל"א י"י) והחמטם בזה
ואבלתם (ש"ס י"ד ל"ג) ל"ל פה ורבותי ו"ל
אמרו כו (תול' י"ז ג') רבד אשר וסמנו סמנו
לדראת סבך לדכס לבדק חם ודורעים ואמרת.
לן מלה רופפת מה שתואר רועק אם זכר אם
נקבה, לנקבה באמרו השונמית הלוח (ת"כ ד' ל"ט)
לזכר כמו תפלשתי הלוח (ש"ל י"ז ל"ו) וכן
להלוח את המרעה (מ"ח ח' ט"ו) ואבן גנאה
כתב י' כי יש מבטלים בזה בן זכר לנקבה

ה ש ע ר ה ר ב י ע י

זהב, אופיר, פז, תרצן.

שם תעשר והצלת כלל זהב וכסף ושאר
המטלות באמרו ויד תרצנים תעשיר (מל' י'
ד') מתשבות תרצן אף למותר (ש"ס ל"א ס')
הם המצויים והנדרים בעלי תעשר ויתבן שנקראו
תרצנים על שם עשרים ועל זה אמר קה תכמה
מה טוב מחרצן (ש"ס י"ז י"ז) ותרצן כפיס
חרצות (זכר' ט' ג') והעד כנפי חזנה נחפה
בכסף ואבירותיה בידקק תרצן (תהלים ס"ח י"ד)
ויש שאמרו בידקק תרצן כי הוא הזהב הדרוך
כאלו אשר תרצן ירוק ומאשר נמצא רב הזהב
וד תנק מוזקק הורסאל שם הזהב לדות צפופות
הזכה והצקה באמרו מצפון זהב יאמה (לוח
ל"ז ל"ג) הורסאל ליון חדק הצלול כוס זהב
בבל ביד ח' (תמ' ל"א ו') והורסאל אל הסמן
הדק והנקי מתעורבת באמרו המרקים מעליהם
הזהב (גד' ד' י"ג).

זהב הוא שם הכלל ופז הוא השם שבזהב
ומזוקק תנקי פסית על זה אמרו זהב מופז (מ"ח
י' י"ח) כלומר מעולה ומזוקק תנקי ודראית
בזהב מופז. שהוא המוכר המזוקק שאין בו זיוף
אמרו בנסתא השנית זהב מותר (דק"ג ט' י"ז)
ולפי כלל הספר הזה שהאחרון מעלה בן הראשון
העד בזה הורסאלים מנעב ומופז רב (תהלים י"ט
י"א). אופיר נקרא הוזהב הבא מאופיר וכן
המטב עד היום שהזהב יקרא בשם מקומו וזה
אמרו אוקיר אגוש מפז הארץ מכתם אופיר
(שע"מ"ג י"ג) כשהוכיז אופיר כאלו הוכיז
הזהב עצמו וגם זהב אופיר מוכר ומזוקק האולי
זהב אופז שהוכיז בדברי הימים י' הוא פז
תקרא כך על שם מקומו ועל בן אשר ראשו
כתם פז (ש"ס ק' י"י) בענק יבבתם אופיר
(לוח ל"ח י"ח) וכתם ענינו פנינים. תרצן

(י' מ' טעקפה שער מ"א ע' 231. י') זל : זהב מאופז שהוכיז בירשיו (מ"י).

ה ש ע ר ה ח מ י ש י

דך, נקי, בר.

נקי יוכל להיות שאינו דך כאמרו נקי כפים
(תהלים ל"ד ד') כי ענין הזכות הוא הוהר
ונקי ענינו הסרת זיוף ותעובות ובארם הסרת
הרשע והרע וזה שאמר דם נקי (דברים י"ט י')
ר"ל אדם שלם ולא יכשר בזה לשון דך שאין
דך נופל בבל אשר יפול עליו לשון נקי ותכלית
הנקיות הוא הזכות ועל כן אמר לא תקח כל
חבצצ בה (משלי י' ל"ט) כאלו אמר לא ישמר
מחשבו וכן מי שלח ידו במשיח ה' תקח (ש"ל)
לוי ט' חשון דך נופל בקטן כאמרו שכן
זית דך (שמות ל"ו כ') ונופל בבל ובר לח מה

שאין כן במקו. בר ענינו לבן וציוף ובחנה
אמרו ביה כהמה (ש"ל י' י') כאלו אמר צרופה
וכן הכירו והצנים (יחזק' י"א י"א) לבנו אותם
וצרפו אותם וכן חלבי חלבן (דניאל י"א ל"ט)
חבל ענין אהר וכן אמר נקי כפים ובר לבב
(תהלים ל"ד ד') כלומר נקי כפים שאינו רשע
ואינו גזול וחומס ולא יתגל עצמו בכך להחזיק
מזכה לעצמו כי בר לבב הוא וכפיו נקיים
חלבו נבר וזה שידר הפנים ברים כתרשישים
תארם כלי ספצח * ר"ל לבנים כתרשישים
אשר אין מטאטש שומרים להקרא עליה שמך וזה ער.

ה ש ע ר ה ש ש י

זיקות, להבות.

להבת נקרא השלדבת המתפשטת מן
האש העולה למעלה כאמרו ויהי בעלות הלהב
מעל המזבח (שמיטת י"ג כ') וכן כי אש
יבאה מחשבון להבות מקיית סימן (מנעם כ"א)

ל"ח). זיקות פ"י בו אבן ננאח כי הם
הציתות ועל כן אמר הן כלבם קדוש אש
מאורי זיקות לבו באור אשכם והזיקות בשרם
(יחזק' י' י"א).

ה ש ע ר ה ש ב י ע י

זמן, מועד, תור, עת.

עת יאמר על שעה אחת כאמרו הן עוד
היום גזול לא שת האקף המקנה (עזרא י"ט
ו') וכן הסרת בני האדם אין העת טוב לקצר
או לדורג וכן כשישנה היום בענין ובזולתו
יאמר נשתנה העת ולא יתכן בבל זה לומר
זמן כי אינו נופל אם לא על יום שלם או
על דבר גזול כאמרו עד שתי יהיה מלאכה
ושתי תשוב וגו' והנה לו זמן (יחזק' י' י')
כלומר קבעתי לו יום ידוע וכן להיות עשים

את שני הימים האלה ככתבם וכזמנם בכל שנה
(אסתר ט' כ"ו) ועל כן אמר לכל זמן ועת
לכל חפץ (קבלת ג' י') כלומר לכל דבר גזול
יש זמן להעשות ועת לכל חפץ לשנות כרגע
הזהה לקצת והפסד להזהר ולהפך האפשר והצמנע
וכן פירשו רב חכמים כי עת הוא המותמר
לכא ולפ"ן הוא הדחוק והער לכל זמן וגם רב
החכמים פי' כל עת (ע"ת) והמצאים עת לכבות
עת לשחוק עת ללדת עת לסתם כלם בהצמנה

* ע"י נחל קדושים מ' 46 מנהגת נ' ל"ל חקם (הטעם חר"ג) מניח שחוק מסדוס אל אל בני
אלים יחדיו ויקו ובר' לנחל'ע' ול' ומנחל' מסוס הם נקדן כ"י אב' להכנס ל"א מנחל' י"י.

(ויקח כ' י) ועל כלותיכם כי תגאפנה (כספ' ל' י"ד) והעד האשה המגאפת תות' אישה תקח את דוד' (יחזקאל ט"ז ל"ג) ויגאפו את נשי רעיהם (יחזקאל ט"ז כ"ג). וזנות גם כן נמצא בעצמות העצמה כאשר לכל צות יתנו טח' (יחזקאל ט"ז ל"ג) כפי עיר זונה נשכחה (יחזקאל ט"ז) ויראה יהודה ויחשבה לזונה (נחמיה ל"א ט"ז) וזנות בכל מקום ענינו הרחקה ונטיעה והרחקה נפסית. מדרך זו לדרך אחרת ועל כן אמר בנדר השתנות למתגברים מאמותם איכה היתה לזונה קריה נאמנה (יחזקאל ט"ז ל"א) כלומר הנצי' הנאמנת איך הרחקה. מנאמנות והיא מתגברה, וכן בבית ישראל ראיתי שערוריה שם וזות לאפסית (כספ' ו' י"ג) כאלו אמר שם הרחקה והשתקה פסוק לרע וכן אל תשמה ישראל אל גיל בעמים כי אית מעל אלהך (ספ' ט' א') כלומר הרחקה ונפסית מדרך אמותו לזיות כמתגבר וכן אם וזה אתה ישראל

אל יאשם יהודה (ספ' ד' ט"ז) וכן חונה חוננו אהבי הבו (ספ' י"ח) ענינם התגברות והרחקה מסוב וכן חונה עליו פולגשו (שפס' י"ט ז') כלומר נסחה מפניו והרחקה מפניו ומצאה בו וכן חונה אדרי אלהי נבר הארץ (דברים ל"א ט"ז) וקאמט מה שנוסר זנות אבל הזכר אינו כי אם הרחקה והתגברות והאשה המגאפת נקראת וזנה מפני שרוב המגאפות מתרחקות ממקומם ומתגברות ללכת בדרך הניידות ואף האשה המגאפת בגיחה נקראת וזנה מפני שמתגברת מאמותה ונוספת ומתרחקת מדרך היחוס והעד והאמן והוא כן אשה וזנה (שפס' ל"א א') כלומר כן אשה נבריה והראיה על זה התעללו עליה כאשרם כי כן אשה אחרת אשה (ספ' ז') וכן יאמר צות על כל הרחקה מן הסוב והקריה אל וזללו כמו שאמר אדרי לבבכם אדרי עתיכם אשר אדם גנים אדריהם (מלמד ט"ז ל"ט).

ה ש ע ר ה ת ש י ע י

ועם, ארור, קללה.

אמר וזה אדם לא זעם ה' (מלמד כ"א ח') כבר ביארתי ענין זעם סחלק הא"ף בשער אף ח"מ * יס ממנו מענין הגנות והפאות ויס ממנו מענין הכעס והערעור כמו שביארנו שם אבל קללה ענינה הראשון הפך כבוד והוא משרש ובו יקלו (ל"א ז' ל') ומענינו והאורח וברו נקרא מקלל מפני שהוא הופך

כבודו לכלמה והעד ומקלל אביו ואמו (שמות ל"א י"ז) אלהים לא תקלל (ספ' ל"ז כ"ז) ענינו הכוין והקלות ואפשר שעל דרך התפניות יקרא המאור מקלל וארור ענינו ידוע שהוא הפך ברוך והבתני ולי אמרו (שפס' ל"א א') ארור בו נדוי בו קללה בו שבועה והם ההודעים האמת.

ה ש ע ר ה ע ש י ר י

זנח, עזב.

עזב ענינו ידוע כי הוא כמו הניח כאשר תזנבנו לארך ימים (איס' כ' ל') כאלו אמר ונתיצו ומלכ זה הענין נסכו בו לכניעת

המלא כאבדו עזב תזנב עמו (שמות ל"א ה') לפי התרגום אין זה ענינו שתרעם משכב תשכך מה רי בלבך עלוהי תופק עמית ומפני

(*) ע' ז' 65.

והחזיקו וחדדו למה ה' תנח נפשי תמיד פניך
ממני (תגלס' פ"ח ט"ז) וכן ותנח משלום נפשי
נשיתי טובה (א"ס נ' י"ז) נח עגלך שמרון
(ס"ט ח' ט') נח ה' מזבחו (א"ס נ' י')
כאלו אמר הסתיר פניו ממנו וכן זאת כל הבלים
אשר העזיח המלך אחז במלכותו (נ"כ' ל"ט
י"ט) כלומר אשר החזיק והראיה אשר במלכותו,
האם תצננו יצחק לעד (ס"ט א' ל"ח ט') ר"ל
יסתיר פניו מן ירחיק וכן כי העזיחם
ידבנם ובניו (ס"ט נ' י"ז י"ד) והחזיקם, נח
ישראל טוב (ס"ט ח' נ') כאלו אמר רחוק
מסוב וכן והאנחתי נדודת (ס"ט' י"ט)
כלומר רחוק תפסק כמו אולו מים מי ים
ותר ירחיב ויבש (א"ס י"ד א').

· שנינו חזקת [קל] והוא אנוסה עלי שחי
(א"ס י' א') כלומר אים קלי בחזק וממנו
שנינו חזק ודחכת וזכין אפרו ויצננו ירושלם
ישי' דחמה (ס"ט' נ' ח') וכן פ"י מצויבה
(נ"כ' ק"ז א') שנינו שנותנין על דחקה ואבן
זנאה פ"י בזה מאמר טבלס כלומר דחה אפרו
ואם רעיו הצוהרים על עלות ארובה לחומות
ירושלם ואמר מה יהיוהם האמללים עשים
היעזבו להם היוצבו היכלו ביום חידיו את
האבנים משרפות העפר והמה שרופות (ס"ט'
נ' י"ד) האמר כי ענין היעזבו כאלו אמר החזק
והיחזבו בנים האין זה נכון כי טוב לנו לומר
כי היעזבו שבו אשר החזיק כלומר היעזבו להם
אויביהם לכלות נגינם. ונח ענינו חסד

ש ע ר א ח ר ע ש ר.

ובול, רקיע, שמים, מעון, מכון, ערבות, שחקים, וילון.

שלג האצרות בדר ועליות מללים רעים ועליות
של אגלים ודחיה של כופה ומפיה של קיסוד
הלתותיהן של אש שנאמר פתח ה' את אצרו
ויוצא את כלי וצמו (יחז' נ' ל"ב) ותי בארעא
איתגורו דכתיב והללו את ה' מן השמים תגנים וכו'
אש וברד שלג הקיסוד (תגלס' קמ"א ו' ח')
אמר רב יהודה אמר רב בקש רוד רחמים
והנהיך לארץ אמר לפניו רבנו של עולם כי
לא אל הפץ רשע אתה לא יתך רב (ס"ט
כ' כ') ומנא לן האיךי שמים שנאמר ואתה
תשפט השמים מכון שבתך (מ"א ח' ל"ט).
ערבות שבו צדקה ומשפט גגוי חיים וגגוי
שלום וגגוי סוכה ונשמתן של צדיקים
ודחות ונשמות שתידין לבראות ושל ששתי
הקב"ה להחיות בו שמים ואופנים ושרפים
ודיות הקדש ומלאכי השרת וכסא הכבוד רס
נשא שוכן עליהם שנאמר מלו לרכב בשרבות
כיה שבו (תגלס' פ"ח כ') ומנא לן האיךי
שמים אמר רבי אבהו אתא רביה רכיה כתיב
הבא מלו לרכב בשרבות וכתוב התם רכב
שמים בצורך (דנרס' ל"ג ל"ז).

שמים שם כולל כל אלה ובהם אין הפרט
לכך מה שאמר רבותי ז"ל כאן ודחשת (תגלס'
ק' י"ג עמוד נ') : **וילון** איתו משפט כלום
אלא נכנס שריות ויוצא שריות ומחדש בכל
יום מצפה בראשית שנאמר ויוצא כרך שמים
ויפתחם כאלה לשבת (ס"ט' מ' ל"ג). **רקיע**
שבו. ומה ולבנה וכוכבים ומחלות שנאמר ויתן
אתם אלהים ברכיץ השמים להאיר על הארץ
(מלאכי א' י"א). **שחקים** שבו רחמים עומדות
ושוחזות מן לצדיקים לעתיד לבא שנאמר ויצו
שחקים ממזל חלתי שמים פתח ויפטר עליהם
מן לאכל ודגן שמים נתן למו (תגלס' פ"ח
כ"ג כ"ד). **זבול** שבו מזבח בנוי ומיטל שר
הגורל עומד ומקריב עליו קרבן ומנא לן האיךי
שמים שנאמר והם משמים ומה מזבול קדש
והנאריך (ס"ט' ט"ז ט"ז). **מעון** שבו כחות
כתות של מלאכי השרת שאמרות שיהיה בלילה
וחשות ביום שנאמר וחסן יצוה ה' חסד
ובלילה שיהיה עמי (תגלס' ח"ג ט"ז) ומנא לן
האיךי שמים שנאמר והשקיפה ממעון קדשך מן
השמים (דנרס' ל"ז ט"ז). **מכון** שבו אצרות

ש ע ר ש נ י ם ע ש ר

זכיתה, שחיטה, טביתה.

אין הפרט ארד בניהם וזולתי כי זכיתה
 ושחיטה נופלים אצל קבנות וגם אצל החולין
 מה שאין כן בטביתה, שאינה נופלת על שחיטה
 שלמים ונולות וזולתם מן הקבנות כאשר
 וסבתו או ככרו (שמות ל"א ל"ו) שורך סבוח
 לצניק (דברים כ"ה ל"א) כבש ארץ יובל
 לסבות (יחזקאל י"ט) כשה לסבת יובל
 (יט' ל"ו ו') והם סבתו אשר סבתו לגזי
 (ש"א ל"א) וסבת סבתו והן (נחלית מ"ג
 י"ז) וידם הכבת את השוק והגליה (ש"א ט'
 כ"ד) שר הסבתים (נחלית ל"ו ל"ז) ונפל על
 הרג האששים כאשר הכינו לבנו מסבת (יט' ע'
 י"ד ל"א) סבת ולא חמלת (יחזקאל כ"ה)
 ואשר שנין טביתה דרינה פזמים תהיה שלא
 בביקת סכין וכשאר עניני הלכות השחיטה
 ופזמים כראוי. **שחיטה** ככל מקום היא
 כראוי שהי מפנה למדו רבותי וזל (יחזקאל י"ז
 ט"ז) הראת סכין לחכם לברך מאשרו וסחתם
 בזה ואכלתם (ש"א י"ד ל"א) ובענין הקבנות
 במקום אשר יחטפו את העלה (ויקרא ו' ז')
 לשחוט אליהם העלה והחטאת והאשם (יחזקאל
 מ' ל"ט) אצל העולין שוחם השור מכה ארס
 (יט' ט"ו ז') הנאן ובק"י יסחם להם ופזא
 להם (נחזקאל י"א ל"ז) והשאל שם שחיטה
 כן בזכיתה.

לדרינה האשם כאשר היו מקיימים אותו
 לאיליהם כאשר ובשחטם את בניהם (יחזקאל
 י"א ל"א) ופניו שהשחיטה כחב מצד נקרא
 החץ המיוחד חץ שחוט (יחזקאל ט' כ') או
 על שם מצותו וכן **זכיתה** בקבנות וזכיתו
 זכיתו שלמים לה' (ויקרא י"ז ו') תזכית לה'
 אלהינו (שמות ז' י"ח) אשם לא מצאו לשון
 שחיטה נופל בקבנות ע"ז כמו שמצאו בזכיתה
 זכיתו לאלהים ידום בלתי לה' לבדו (שם ל"ז
 י"ט) לזכית לעגלים אשר עשה (תל"א י"ז ל"ז)
 ועל שם המעשה אשר יעשו בו נקרא המזבח
 כן ויש מזבח אשר לא היו מקיימים עליו
 והוא יצאית מזבח מקדש קדש (שמות ל' א')
 נקרא כן לפי שהיה כתבנית המזבח כמו שאמר
 גם כן מזבח גדול לכרוא (יחזקאל כ"ז ז') ושם
 זכיתה סבתו לידג גדול כאשר זכית לה'
 כבציה (יט' ל"ד ו') וזה הוא ההפך כי
 אין לשון טביתה נופל אצל הקבנות ושחיטה
 נופלת אצל הקבנות בקד ונאן אשר יעלו
 לרצון לא על קבנות ע"ז ואלהים וזכיתה
 נופלת בכל קבנות בקד ונאן יעלו לרצון
 ולזולתו וגם שחיטה נופלת אצל קבנות
 הפרטים השוחטים בניהם לגלולים מה שאין
 כן בזכיתה.

החלק השמיני, חלק החיית

ה ש ע ר ה ר א ט ו ן

חכם, משכיל, נכון.

הן באבים הן בכל מלאכה ומה פסוקים רבים
 כמו ובלב כל חכם לב נתתי חכמה (שמות
 ל"א ו') על ענין מלאכה גם נמצא שם חכם
 נופל על בעלי התבונה הרבה כמו ויוצג
 איש חכם באר (ש"א י"ז ז') חכמים המה
 לדרג (יחזקאל י' כ"ז) ונפל שם חכם על

חכם ויקרא הירדג דבר שאין בדיעתו טל
 וביתו כמו הירדג אומנות ומלאכה מן המלאכות
 כאשר וחכם חרשים (יט' ז') חכם חרש
 יבקש לו (שם מ' כ') חומר חרשים חכם
 (תל"א ל"ח ו') באמת כי חכם שם משותף
 יאמר על חכם חרשים כמה שיהיה הן בעצם

יָקָא נָבֹן (מַלְאִי יוֹ כֵּל) הָדַק אַחֲרֵי הַדִּיעַ
אֱלֹהִים אַחֲדָךְ אֵת כָּל זֶה אֵין נָבֹן וְחָכֵם
כְּמֹד (נִמְלֶכֶת מֵאֵל לֵיט) אֵין צִדִּיק לִישׁר שְׁאֵין
חָכֵם כְּמֹד אֱלֹא אֵין נָבֹן לֹא נִמְצָא כְּמֹד
שֶׁהַבִּינָה עֲנִי הִשְׁכָּה וְהָרַעַב וּמִדְרֵי הָאֱלֹהִים
הַמְנוּס. מִשְׁכִּיל נִקְא שִׁיכִיל דְּבִר שֶׁהוּא
חוּץ מִמֶּנּוּ אֵין לֵאמֹר דְּבִר דְּמִסָּה שִׁיזֵן דְּבִר
זֶה מִמֶּנּוּ בְּכַת הַמִּדְשָׁה אֲבָל מִשְׁכִּיל וְהָאֵד דְּבִר
זֶה מִחוּץ לְהִיחַת כִּךְ דְּבִר זֶה נִמְצָה הֵן לְסוֹב
הֵן לִדֵּעַ כְּאִשְׁרֵי וְעַל שְׂכָלוֹ הַעֲלִית מִרְשָׁה כִּידֵּעַ
(וְהִלָּל ח' לֵיט) כְּלוּמַר מִרֹּב הַשְׂכִּיל אִשְׁרֵי כֹ
מִחוּץ כֹּחַ הַיָּמִית לְהַעֲלִית הָאֵל תִּרְחַם כִּי
נָבֹן בְּיָד וּמִשְׁכִּיל יִרְצָה וְהָאֵד מִשְׁכִּיל כְּאֵל
אֲדָר מִחוּץ דְּבִר וְכָל מִקְוֶה אִשְׁרֵי תִמְצָא
לְשׁוֹן שְׂכִיל וְהַשְׂכִּיל דְּבִר מִנְחָתָם הוּא עַל דְּבִר
שְׁאֵין לֹא מִנְחָה כִּי הַשְׂכִּיל מִחוּץ לְהִיחַת כִּךְ
הוּא דְּבִר אֲפִשְׁרִי בְּמִקְוֶה וְהָאֵד נִמְצָה בְּמִקְוֶה
וְנִמְצָה אֲבָל כִּתָּה וְחִבּוּתָהּ הוּא עַל דְּבִר הַנְּחִמָּה
לְעִנִי קְצוֹת הוּא מִנְחָתָה בֵּין שְׁנֵיהֶם וְכִסָּה
דְּבִר הַנְּחִמָּה לֹא יִנְחָמָהּ אֵל הַקָּדֹשׁ וְהָאֵד לֹא
שִׁיעֶשֶׂה כֵּן אִם לֹא יִמְצָא דְּבִר הַנְּחִמָּה לֹא כִּי
כִתָּה וְחִבּוּתָהּ נִגְדָּרִים מִשְׁרֵשׁ בֵּינֵי וּבֵין בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל (שְׁמֹת לֹא יֵיז) אֱלֹהִים עַד בְּנֵי
וּבִתָּךְ (נִמְלֶכֶת מֵאֵל לֵיט) אוֹ אֲפִשְׁרֵי לִישׁר
כִּי מִשְׁכִּיל עֲנִינוּ מִשְׁנִיחַ וְהָדַק לְפִי שְׂכָלוֹ
הִלָּל אִישׁ (מַלְאִי יֵז ח') כְּלוּמַר לְפִי הַסְנַחְתִּי
וְכֵן מִשְׁכִּיל עַל דְּבִר יִמְצָא טוֹב (שֵׁס יוֹ כ')
אֲשִׁרִי מִשְׁכִּיל אֵל רַל (תְּהִלָּה מֵאֵל ד') מִשְׁנִיחַ
בְּעִנְיָנוּ וְכֵן וּמִשְׁכִּיל עִם יִכְנוּ לְדִבְרִים (וְהִלָּל
יֵאֵל לֵיז) רַל הַמְשִׁיחִים יִדְרִיעוּ לַעֲם מִה
שִׁיתָבֵן וְכָל זֶה כִּיאֲרִי כְּחֵלֶק הַעֲלִית כְּשֶׁד
דִּיעַ שְׂכִיל (*).

חֲכָמִי דַּת וְהַתְרָה שִׁידְרִיעִים הַמְצוֹת הַתְּהוּרִית
וְיִשׁוֹב הַעֲלֵם כָּל חָכֵם הַנּוֹכַח דְּבִרֵי שְׂלֵמָה אֵין
שְׁנִקְרָא חָכֵם מִי שִׁידְרֵעַ עֲקִרִי דַּת וְכִזְבוֹת הַתְּהוּרָה
וְעִנִי הַעֲלֵם וְחִכְמַת הַמְצָאִי וְחִכְמַת הַעֲלִיחוֹת
הַלִּישָׁה הַמְצוֹת הַשְׂתוּלָלוֹת בְּבוּרָה לֹא כְּבִנִי אִשְׁרֵי
וְהַתְּהוּרִית קְרוּאִים לַעֲצֵמָם תְּהִימִים וְכֹזֶה אֲשִׁרֵי
רְבוּתִי לֵיל (קְרוֹסֶן סִיט ט') עַל מִנְחָה שְׁאֵין
חָכֵם אֵל תִּמְצָא דְּבִר עֲקִיבָה וְהַתְּהוּרִית רַחֵם כִּי
לֹא תִכְדֹּר אֲמִירוֹת הַמְצָאִים אֲחֵרִים אֵין רַל עֲקִיבָה
וְהַתְּהוּרִית שְׁנִיבָר לְפִדְרֵם וְהַתְּהוּרִית יִדְרֵעַ שֶׁהוּא
מִקְוֶה וְהַתְּהוּרִית וְגַם רַבִּי לֵיל (שֵׁס מֵאֵל א')
אֲשִׁרֵי לְכָל מִי שֶׁלֹּא הֵבִין בְּחִכְמַת הַתְּהוּרִית
וְהַתְּהוּרִית שֶׁהֵם מִלְּוֹ בִּאֲמַת עֲלִידָם נִמְצָא דַּת
פִּעֵל ח' לֹא יִכְנוּ וְנִמְצָה יִדְרֵעַ לֹא רַחֵם (יִסְעִי
ט' יֵז) וְהָדַק וְחָכֵם יִנְחָה דַּת (לִיז ט' יֵז)
כְּלוּמַר יִנְחָה מִה שֶׁהוּא יִדְרֵעַ שִׁיכְשֵׁר לְעִנְיָנוּ כִּי
דַּת עֲנִינוּ יִדְרֵעַ וְהוּא כְּלִי מִקְוֶה הִידְרֵעַ וְכֵן
אֲוִיל מִחִירֵשׁ חָכֵם יִחְשֵׁב (מַלְאִי יוֹ כֵּל) לֹא
אֲדָר נָבֹן וּמִשְׁכִּיל כִּי לֹא יִדְרֵעַ הַשְׂכִּיל וְהַתְּהוּרִית
בְּהִירֵשׁ וְחָכֵם הֵפֶךְ פְּתִי וְאֲוִיל וְכֵן אֲשִׁרֵי
רְבוּ לֵיל (מִסְרִי) אֲנִשִּׁים חֲכָמִים וְיִדְרֵעִים (נִעִים
א' יֵז) אֲחֵלִי נְבוּתִים לֹא אִשְׁכַּח מִבְּתִים דְּבִר
מִתְּנָךְ דְּבִר, דְּבִר זֶה שָׁאֵל אִישׁוֹת אֵת רַל יִסְעִי
מִה כֵּן חָכֵם לְנָבֹן חָכֵם דְּמִסָּה לְשִׁלְחִי כְּמִשְׁבִּיחָן
לֹא יִדְרֵעַ לְרַחֵם וְהוּא כְּשִׁאֵין מִבִּיאֵין לֹא יִשְׁכַּח
וְהַתְּהוּרִית נָבֹן דְּמִסָּה לְשִׁלְחִי עֲשִׂיד כְּמִשְׁבִּיחָן לֹא
רַחֵם כְּשִׁאֵין מִבִּיאֵין לֹא רַחֵם מִשְׁלֹר וְהוּא
וְהוּא זֶה וְהַתְּהוּרִית בֵּין נָבֹן לְמִשְׁכִּיל נָבֹן הוּא
דְּבִר נִבְרָא וְנִמְצָא אֲנִיִּשׁ שְׁאֵינוּ רַחֵם אֲחֵרֵי
דְּבִר מִבְּתִי כְּאִשְׁרֵי רַחֵם דְּמִסָּה לֹא כְּאִשְׁרֵי וְהָאֵד
לֹא שְׁפִעַת הַתְּהוּרִית (יִסְעִי לֵיז ט') עֲמִידִי
וְהַתְּהוּרִית בִּי (לִיז ט') כִּי כְּאִשְׁרֵי לְחָכֵם לֵב

ה ש ע ר ה ש נ י

חֲסֵד, מוֹב.

הַמִּסָּה כִּי הַתְּהוּרִית מוֹב מִאֵד אֵין עֲנִינִים שֶׁהֵם כִּי בְּהִרְבֵּה מִקְסוֹת יִתָּבֵן לֹא לְשׁוֹן מוֹב.

(*) ט' יֵז 99.

לא יכשר בו לשון חסד והוא מה מוכ ומה
נעים (תהלים קל"ג א') מה סבו ואהליך (נחמד)
לד' ו' מה סובו ומה יפיו (זכרי' ס' י"ז)
וענין חסד הוא התמימות כמו שאמר עם
שם דברי.

ה ש ע ר ה ש ל י ש י

חסד, תבל.

תבל ענינו כיעור וגנאי והפסד והשתנות
וההדרתה כאמרו כי עם כלל ה' שפת כל
הארץ (נחל'ת י"א ט') השחית וטנה לדבר
שהוא גנאי להם וכן אפרים בעמים הוא תבולל
(סבס' ו' ח') יפסד וישתנה ויסדח וכן פירסם
אבן גנאח וכן ענין תבל הוא (ויקרא י"ח
ל"ג) גנאי וכיעור והשתנה והפסד. **חסד**
הוא ענינו דרפה וכן מסמרים הבלי שוא חסד
יעזבו (זכר' ז' ט') והעד פן יחסר' ספס (מגל'
ל"ס י') כאלו אשר פן יחדפך ובלשון חרגום

כי דרפה הוא לנו (נחל'ת לד' י"ד) חסדוא
הוא לנו וסודס הוא (סטהרין י"ח ז') קן
נשא אחרתו חסד עשה הקב"ה לבנות עולמו
ססה שגא' עולם חסד יבנה (תהלים ס"ג ז')
יש שפירס בו כענין חסד חסות (סס ל"ס י')
יש שסמו סענין חסד הוא (ויקרא כ' י"ז) ודל'ס
כמ'ל פי' י' כי חסד רצו בו הפלגת הפסדה
הן לסוב הן לדע לסוב כמו אמרו וחסד
בכל מעשיו (תהלים קמ"ב י"ז) לדע אמרו חסד
הוא (ויקרא סס).

ה ש ע ר ה ר ב י ע י

חפץ, חשק, תאוה, רצון, רוח.

חפץ ענינו בחירה כי הליהה שיאמר אצל
הבורא ית' הרוס חפץ כי הוא לא ישתנה
מחפץ לחפץ כאמרו אני ה' לא שניתי (תהלים
נ"י ו') אך כאשר אמר אם חפץ בנו ה' (נחמד)
לד' ח' ה' חפץ לסען צדק (יעז' מ"ז כ')
וחפץ ה' בידו יצלה (סס ל"ג י') יהי ה'
אהליך ברוך אשר חפץ בך (מלא' י' ט') לא
בגדחת הטוס יחפץ (תהלים קמ"ו י') החפץ
לה' בעלות (שלא ט"ו ל"ג) כל אלה ענינם
בחיזה וכן כי חפץ בבת יעקב (נחל'ת לד'
י"ט) אם לא הפצת בה (דברים ל"א י"ד) ודוסיס
לכל חפציהם (תהלים ק"ז ז') לכל ענין אשר
יבצר האדם לדרשם יוכל לעשות. **חשק**

ענינו קסוד' האהבה או קסוד' הדבר והחשוק
בחושק כי הוא סם נגוד משרס וחשקיהם בוק
(שמות ל"ז י') וחשק אתם (סס ל"ח כ"ח)
אשר ענינם קסוד' גרול וזולתי זאת נאמר כי
חשק גרול יתר מאד מכל אלה והזכרים והחשק
מביא והחשק ליעסות מחשקי פועל י' כאמרו
וזת חשק שלמה אשר חשק לבנות (מלא' ט'
י"ט) בהם חשק שלמה לאהבה י' שכם בני
חשקה נפשו בבתכם (נחל'ת לד' ח') כלומר
נתקשרה תאותו בה כי נפשו כמקום הזה כאלו
אמר תאותו והוא כמו אם יש את נפשכם (סס
ל"ג ח') כנפדך שכך (דברים ל"ג ל"ט) וחשקת
בה ולקחת לך לאשה (סס ל"א י"ח) כל חושק

(^א) פי' נחמד טוהס נניב לנל'ס.

(^ב) פי' סס' כד הקשה לרנו נחיי נסוק ענד ארבה (סעירי ע"ז יידי כ"ל חוקים לי מנחמו אלי).

(^ג) לא מולא נבליק ותהלים א' י"ח ז' סונג, סס דבן גולה.

אשר בה שטחן כן בוחלו וזה אשר לא יכשר
לשון חשק ותאווה חפץ בסאמר יהיו לרצון
אמרי פי (תהלים י"ט ט"ו) כי רב ענין רצון
מורש פסוק לרע וזולתי הגובר אצל הבורא
ית' שאין אצלו תרש רצון והגוי תאווה. ר"ן
הוא שם לאויד המתגורר והוא יסוד מארכז
יסודות והוא הדוח הנוסבת כמו רוח הקדים
(יחזקאל י"ז) רוח צפון (משלי כ"ט כ"ג) רוח
ה' (סודש י"ט ט"ו) וזה רב מאד והוא שם
רוח החיים כמו רוח הולך ולא ישוב (תהלים
ע"ה ל"ט) אשר בו רוח חיים (נחמיה ו' ט"ו)
והוא גם כן שם הדבר הנסאר מן האדם אשרי
מחזו אשר לא ישיגו כליון כמו הדוח תשוב
אל תאלהים אשר טנה (קהל י"ג ו') והוא
גם כן שם לשפז השכל האלוהי הנאצל אל
הנביאים אשר יתגבאו בו כאשרו האצלותי מן
הדוח אשר מליך ושמתי עליהם (נחמיה י"א
י"ז) והיה נגוח עליהם הדוח (שם כ"ה) רוח ה'
דבר כי ופלתו על לשוני (ש"ב כ"ג ז') ויהיה
שם מחשבת האדם וכוונת רעיוניו כמו כל
רוחו יוצא כסיל (משלי כ"ט י"א) ונבקה רוח
מצרים בקרבו ועצתו אבלי (ישעי' י"ט ז')
ר"ל התבלבלה עצתו ופחשבתו תתגלם וכן מי
תבן את רוח ה' ואיש עצתו יודיענו (שם מ'
י"ג) רצה לומר מי זה אשר ידע תקן רצונו
או ידע וישת דרך תרגונו לכל הנמצאים איך
הוא אשר יודיענו בו וכל רוח שהיא מיוחסת
לבורא ית' יהיה מן הענין התמידי וקצתם כפי
הענין האחרון אשר הוא החפץ ותפרש בבל
מקום כפי אשר יורה עליו הדבר אשר בא
בו (א' ועוד יש דוכים אחרים בענין רוח
אבארים בחלק הרבין בעשר נפשו, נשמה,
רוח.

מכאן החשק מן הבח אל תפועל ועוד חיוס יקרא
האחז [חושק?] הוא מן חושק לרשת אגסים
ולאחבת נשים. תאווה היא ענין נקל כאשר
השואל דבר ומתאווה לו והוא קרוב לענין תאווה
לא סתם אצרי תאווה עד עשותה כאשרו פה
אשכ כי אותה (תהלים קל"ג י"ד) אוה לפועל
לו (שם י"ג) נפשי אויתך (ישעי' כ"ו ט')
ואנקלוס תרגם בקבד תאווה (נחמיה ל"ג י"ז)
בקברי ופסאלי וכן אמרו רבו' ז"ל (מכות פ"ג
נ' משנ"ט ו') ומה גול ועריות שנפשו של אדם
מתאווה להם ופחשבתו, אמרו מתאווה ואמרו
מתפועל לפי שנגיעם קרוב זה לזה. ר"ן
האדם והחזן דבר לחברו או המדבר על לבו
או רמזה לוח לעשות השתדלות להביא אהבה
הענין שהוא יקרא רצון ועל כן אמר לא לרצון
יהיה לבם (ויקרא ל"ג כ') ר"ל לא יועיל כל
זה לבם שירצה בכם וכן יהיו לרצון אמרי
פי (תהלים י"ט ט"ו) וכן שפתי צדיק ידעון רצון
(תהלים י"ג) כלומר ידעו לדחות בני האדם
באמריהם והדאיה אמרו אצרי ופי רשעים
תפועל (שם) ומלת רצון אינו נופלת על
רע כמו כי חפץ ה' להמיתם (ש"ל ז' כ"ה)
כי היא בעצמה מורה דבר טוב וסקבל כמו
שכאנו וכן אם תהיה לטוב להעם הזה ורציתם
(ה"ל י' ו') כלומר שתרגו אותם בדברים
טובים ונבוחים ותורב אליהם כרצונם כי ורציתם
מתגבר וכן כי רצו עבדיך את אבניה (תהלים ק"ג
ע"ז) וה' לא רצם (ירמ' י"ד י') לא נתרצה
להם והעד שוד טוב יבקש רצון (תהלים י"א
י"ז) כלומר המדבר טוב משתדל להביא האהבה
המצרית וכן אמרו רבותי' ז"ל (כ' יחזק' י'
ס"ה פ"א) רצונו של אדם זה כבודו לפי
הענין כזה והשעור כי רצון בא על ידי דבר

(א' צי תחלת כולה נפלא פשוט רצון נבליך אך לעצמי סבת התחבר זל על הפקס אשר נסוי
כי שם יתן כענין להגד כמלה רוח על כוח המכנת ואם צייתי ל' כענין יאמר כענין ונעוד כענין
כענין זל מתקנתו מנה.
(ב' נח הדברים כולם לקחתם ממנום נכרים להמיתם זל חיל' כי מ"ס.

ה ש ע ר ה ח מ י ש י.

הרצנים, וז.

הרצנים הם נרצנים וזל הם הקליפות אשר בחוץ שהרצנים בתוכם כענבל בזוג.

ה ש ע ר ה ש ש י.

[חרש, יער.]

אין הפרש ביניהם דיער כתורגם חורשא אבל אכן גנאח אשר כי תחורש הוא הכסף תצאו (יש' לז י"ג) מן קול רעמך יחפזון (תהלים ק"ד ז') ויהי דוד נחשו ללכת (ש"א לז כ"ד) כל אלה ענינם מהירות ללכת בכבד פוער ויראה וכן ואכלתם אותו בחפזון (שמות י"ג י"א) ר"ל כאלו אתם נמדרים לנוס וכן אשר השליכו ארם בחפזם (מ"ז ז' ט"ו) אני אשרתי בחפזי (הגלים ק"ו י"א). מהירות כשתי פנים הארד הפחיתות והעז דגוי המר והגמרה (זנקה א') ולכב נמדרים יבין לרעת (יש' לז ד') תצת נפתלים נמדה (איוב כ' י"ג) פתיות, אמרו לנמדי לב (יש' לז ד') פתאים, והארד כענין הזריזות והוא אמרו עס סופר מהיר (תהלים מ"ב ז') באמת לא ספר מהירות דכיון כי אין זה סובל לא שבה מרוצת העס אבל כספר לשבח תקן דכיון וצחורו וזריזותו וכן וסדר צדק (יש' י"ו כ') ר"ל וזרז

ה ש ע ר ה ש ב י ע י.

חפזה, מהירות, נחץ, חישא, מרוצה.

חפזה שם נופל על מהירות לנוס כפוער ואימה כאשר ויהי בחפזה לנוס (ש"ז ד' ד') ננהלו נחפזו (תהלים מ"ח ו') כי לא בחפזון תצאו (יש' לז י"ג) מן קול רעמך יחפזון (תהלים ק"ד ז') ויהי דוד נחשו ללכת (ש"א לז כ"ד) כל אלה ענינם מהירות ללכת בכבד פוער ויראה וכן ואכלתם אותו בחפזון (שמות י"ג י"א) ר"ל כאלו אתם נמדרים לנוס וכן אשר השליכו ארם בחפזם (מ"ז ז' ט"ו) אני אשרתי בחפזי (הגלים ק"ו י"א). מהירות כשתי פנים הארד הפחיתות והעז דגוי המר והגמרה (זנקה א') ולכב נמדרים יבין לרעת (יש' לז ד') תצת נפתלים נמדה (איוב כ' י"ג) פתיות, אמרו לנמדי לב (יש' לז ד') פתאים, והארד כענין הזריזות והוא אמרו עס סופר מהיר (תהלים מ"ב ז') באמת לא ספר מהירות דכיון כי אין זה סובל לא שבה מרוצת העס אבל כספר לשבח תקן דכיון וצחורו וזריזותו וכן וסדר צדק (יש' י"ו כ') ר"ל וזרז

וכמהם איש מהיר כבלאכתו (תהלים ל"ז כ"ט) והוא סופר מהיר (ש"א ז' ו') ענינם הזריזות והזקקן ובלשון הערבים יקרא הור"ח במלאכתו ומתקן מעשהו וספר וספר וכן מדרו ועלו אל אבי (נחמ"א מ"ב ט') למרר לשלחם מן הארץ (למ"א ל"ג) כדרי שלש כאים (נחמ"א י"ח ו') ונמדר האלהים לעשותו (ש"א מ"א ל"ג) כלם החפץ בהם וזריזות ותקן הענין ואפשר שיקרא נמדר מי שעושה מעשיו בלי כתון ועל כן אמר החכם תכלית המהירות חרשה (*). נחץ ענינו דבר רחוק לחוץ להצטות בהכרח ובחיוב :ן אמר אכן גנאח שאין רחוק שהיה ב"ר המלך נתון (ש"א כ"א ט') תגלן תמורת למ"ד כאלו עקרו לחץ כענין לחץ כלומר שהיה חביו דוחק ולחץ חופזו גרול ואף גם זאת אין נכון להעתיקו ספק ביאורו. חישא שם נופל על האדם ההולך מרד על דבר וקל כרגליו והוא יותר ממהירות כמו שאמר מי יאכל ומי יחוש חוץ ממני (קבל"ז ל"ב) וכן

(*) ע' חניצ כמניס שער המהירות.

ישר (ליוז ו' ל"ט) וחבל נמרץ (מ"ט ז' י') או מה
ישריך (ליוז יו' ז') ר"ל (אל) איזו תבלית יגיעך
מכריך ומעניך ועל כן נקראו החלך בזריות רץ
שרוצה להציע אל המקום אשר שם כנפת פניו
והלך בזריות ובחלום עד הגיעו שם וכן רץ מצא
נא את החצים (ש"ל כ' ל"ו) ותרץ את גלגלתו
(שפטים ט' ל"ג) חתבה בזריות ותרץ הגלגל
אל הבור (קבל י"ז ו') כלם מעניך אשר מעניך
הזריות והער הארצה עד אים האלהים
ואשובה (מ"ז ד' ל"ז) ר"ל אלך בזריות, ואם
הם משני שרשים כי מה נמרצו אמרי ישר וחבל
נמרץ מנחת סרץ ויתר הגזברים משרש ריץ
קרוב מאד עניתם לפי המקום אשר יזכרו בו.

לפי כלל הספר הזה כי הוא דבר אשר מהירות
כאשר יסדר יחשה (סעי' כ' י"ט) להדכות
הנחץ אשר יחשה אשר יסדר כי הוא יותר
לפי הענין. **מרוצה** לפי ענינה ידוע כי
הוא שם יאמר על ההלך בליוז וזריות כאמרו
כי לא לקלים המרוץ (קבל ט' י"א) בברקם
ידוצו (מ"ט ז' כ') את רגלים רצתה וילאך
(ימ"י י"ז כ') ואל הבקר רץ אבהם (נחלשית
יח ו') וממנו שעניתו עוסק וגול אמרו ועל
העסק ועל המרוצה (ימ"י כ"ז י"ז) וכל מה
שהוא משרש נמרץ יהיה ענינה ההנעה דבר עד
תבלית כאמרו קללה נמרצת (מ"א ז' ח') ר"ל קללה
אשר הגיעה עד תבלית דרע וכן מה נמרצו אמרי

ה ש ע ר ה ש מ י נ י

חביון, סתר.

כאמרו הלפחה לפסתור (סעי' ד' ו') אתה
סתר לי (תכל"ס ל"ז ז') יסחירני בסתר אהלו
(ס"ג ל"ז כ') יהי עליכם סתרה (דברים ל"ז ל"ח)
ויס סחירה ענינו כענין מתחבא והוא לסתר
עצה (סעי' כ"ט ט"ו) אם יסתר איש במסתרים
(ימ"י ל"ז ל"ז) בקום רשעים יסתר אדם (מש"ל
ל"ח כ"ח) והסתרת לה' אלהיו (יברים כ"ח
כ"ח) והגסתרים מפניך (ס"ג ז' כ') יאמר במסתר
(תכל"ס י"ט ט') כלם ענין מתחבא אפנים הם על
דבר ויס מרשם שאינם על דבר מה שאין כן
במתחבא שהוא בכל מקום על דבר ועל זה
הדרך יקרא הדבר הגלום או הסוד נסתר ולא
יקרא נחבא כי אין לשון נחבא נופל על דבר
אם לא בבעלי חיים מרגשים וכוונתם כמה
שים בו ממש ועל כן [לא] יאמר דבר נחבא במקום
דבר סתר לי אלך (שפטים ג' י"ט) וכן בלשון
רבו' ז"ל (פסחים ק"ט א') סתרי תורה אבל
לא מראש בסתר דברתי (סעי' מ"ח י"ז) אינו
שב אל הדבר כי אם על המקום והוא כלי
מקום אשר דבר בו מראש.

חביון משרש חבי כמעט רגש (סעי' ל"ו
כ') ר"ל התחבא מעם על דבר וכן וסם חביון
עזה (תנח"ך ג' ד') שם נחתבה על דבר ופעמים
יחזה נחת זרעו ועזו וכן לשם נחבאת לברח
(נחלשית ל"א כ"ז) כי פירם אבכי אחבא (ס"ג
ג' י') וחדה נגלה נפלה עליהם ויכדו בנחבא
(דניאל י' ו') כי הציאות את המלאכים (יחזק
ו' ל"ט) כלם על דבר חביון משרש אשר
כי אלה משרש חבא, וחביון וחבי כמעט רגש
משרש חבא, הכל הלך אל מקום אשר בביאורם.
נסתר יקרא מי שלא נגלה מעולם או נאמר
כי ענין הסתר הוא הדחוק והער כי נסתר
איש מרעהו (נחלשית ל"א מ"ט) כאלו אמר
נותרה וכן ואין נסתר מחבתו (תכל"ס י"ט ז')
נסתרה דרכי כה' (סעי' מ' ל"ז) חזקה,
חלילה שידעה לומר נחתבאה ממנו כי הוא
צופה הכל וענינו משווסטות [בכל] וכן הסתר
אסתיר פני (דברים ל"א י"ח) אסתירה פני מהם
(ס"ג ל"ז כ') ר"ל אדחיק שמחתי מהם ואסלקה
כאשר עזה כי במקום שמירה הוכיד לשון סתר

בעלי חיים כמו ויתקב והלך לחדו (מלשית
ל'צ נ') כי אין האיש בביתו והלך סדך סדחוק
(מל' ו' י'ט) עד פתי יהיה מלהלך (סמ'י
ל' ו') וכוה נגדו להקרא האוחז והלך הוא
תאר כאמרו ויבא הלך לאיש העשיר (ל'צ י'ג
ל') וכבר הוסאל זה לדברים המוכנים והמפנים
שהם רקים ככל גופות בעלי חיים כמו והמים
היו הלך וחבור (מלשית ח' ה') ותהלך אש
ארצה (שמות פ' ל'ג) והלך רכש (ל'א י'ד ל'ו)
ל'ל הספק, אחרי כן סמכוהו לדבר המתפשט
אצ'פ שאין לו גוף כלל כמו שאמר קלה כנחש
הלך (דמ' מ' ל'ג) ורכנו סצריה גאון ול
פ'י כן ויספצו את קול ה' אלהים כההלך כגן
(מלשית נ' ח') אמר כי כההלך שב אל הקל
ואמר עוד כי פצמים יספצו בלשון הליכה אצל
הבורא ית' בהתלקות השפיה כאמרו אם אין
פנך הלכים אל תגלנו מזה (שמות ל'צ ט'ו)
כלומר אם תסלק שפיהך ממנו כאשר כנה
במקום ארץ התלקות השפיה בהסרת פנים
כאמרו ואבני הסר אסתר פני (דברים ל'א י'ח)
אסתר פני מהם (ש' ל'צ ל') וכן כנה התלקות
השפיה גם כן בהליכה אשר צנינה פנות פן
הרר כמו אלכה ואסובה אך ויחד אף ה' גם
וילך (מל' י'צ ט') יש בו שני ענינים האחד
התלקות השפיה אשר כנה אותה לענין הפניה
רעין ותפסם העין ותגליתו והאחרות ר'ל
כי וירן האף הוא אשר הלך ותפסם עליהם
תל כן נצטית מצורעת כשלג ועל צד השתוף
יאמר לשון הליכה להתנגה האדם כעבדות אלהים
במנהג סבלי תגרת גוף כלל כמו הליכת
בדרכיו (דברים ל'ח ט') אחרי ה' אלהיכם תלכו
(ש' י'ג ד') לכו ותסובה אל ה' (ל'אש ו' א')
את האלהים ותהלך נח (מלשית ו' ט') ותהלך
לפני יהיה תפס (ש' י'ז א') וכן רבים.

פנען הליכה מסקס למקום וכפי זה הענין
נחמד (נאמר ?) לשון עבר לתגרת כל נפש
זה על איזה סדח שיהיה על קד המיסור
כמו שהוא עבר לפניהם (מלשית ל'ג נ') עבר
לפני הנש (שמות י'ז ה') וכן רבים, אשר כך
סמכוהו אל הקל הפוסע באידי כמו ויתכדו
קל בכמה (ש' ל'ו ו') אל בני כי לוא סוכה
הסמעה אשר אבני ספס מצבים עם ה' (ל'א
ל' ל'ג) אחרי כן סמכוהו למי שיעשה שום מצעה
ויצא בו פק. היררד ויוסיף על הראוי או יגרע
ממנו כאמרו וכגבר עברו יין (דמ' ל'ג ט')
ר'ל אשר גבר עליו היין יותר מדאי וכן עברו
בריתי (הש' ח' א') לא עברתי כמצותך
(דברים ל'ו י'ג) למה זה אתם עברים את פי
ה' (מל' י'ד מ'א) וכבר קדש ירבו מלך
(דמ' י'א נ'י) וכן מוסאל לפי שיעצב מקום
שהיה מנסתו אליו ויש מצליו אמרו והוא
ידה תצזי להעברו (ל'א כ' ל'ו) אחר כן סמכוהו
לענין ביאה פתוחה כאמרו כל דבר אשר יבא
באש תצבדו באש וסדר (מל' ל'א ל'ג)
והצד אמרו בתחלת האמר יבא וכן מצבדו
בנו ובתו באש (דברים י'א) וכן והצבר אותם
במלך (ל'ג ל'ג י'א) כלומר הביאם ורפסם
במקום שסורפין בו הלבנים וכן לעבד ברית
ה' אלהיך (דברים ל'ט י'א) לבא בריתו ויש
שהיה פנען היצאה והוא וסלום היה לו
מכל עבריו סמכי (מ'א כ' ד') ר'ל מכל
מוצאו ומוכאו ומכל צדדיו ופאותיו ויש
שפ' עבריו כענין ארס אל עבר פניו ילכו
(יחזק' א' ט') ר'ל נכה ופנען היצאה עבר
לסדר (מלשית כ'ג י'ו) וקוב להיות מזה
עברו בריתי (הש' ח' א') לא עברתי כמצותך
(דברים ל'ו י'ג). הלך הליכה היא מכלל
השמות הבנויים לתגרות פיהדות כהגות

ש ע ר א ר ב ע ה ע ש ר

חלץ, כר, נתק, נעתק.

חלץ יש משנו סעיניו גלוי והוא גם תנן חלצו כד (ל'א ד' נ') וחלצו * את האנשים
(* ידדי כהש' ט' ואב וואלף ש' עיר קצק סג ל' על זה נסמרו : סלז זה כולל כמסמק

נתק מעין כריתו והכל אחד כי תפיד המחובר
הוא עקדת הדם והוא וכריתו וכן אמר הרמבם
ותוק וברית (ויקרא ל"ב ל"ד) ושלף חגור
ופרסו קטת האונים כי נתוק נקרא מי שאמרו
כריתו מעקה וברית מי שקטת אמתו כריתו
ח"ש פ"י ותוק תלושין (ל"ל בצ"ס) ביד עד
שנתק החוסין שתל ויין כן אבל עין הם נתונים
בתוך כיון וברית בכלי ועין בבית ² והוא
לא נפס לרשע רבי יוסי האמר (בסנהדרין ל"ט כ"ג)
ותפוק וכתוב בבצים ותוק וברית בגיד אין
בבצים לא. **הערת** הוא שם הנסיעה מה
ללכת למקום אחד והוא לבשר באמרו ויעתק
משם הנה (מלכות י"ג ח') ונוד יעתק ממקומו
(לוח י"ד י"ח) המעתיק היום ולא ידעו (שם
פ' כ') מסייע ממקום לבשר ועל זה הדרך
נרצו לקרא מעתיק המסיע דבר מלשון אחד
לשוננו מפני שהוא מסירו מלשנו לבשר וכן
נקרא המוציא דבר מוולתו באמרו גם אלה משלי
שלמה אשר העתיק אנשי חוקה מלך יהודה (מל"ג)
ל"ב א' ואבן גנאה פ"י אמרו כסם וזלזלם
ויכשר להיות מזה הענין והדברים עתיקים (וה"ל
י' ל"ב) כלומר הפנימים העתיקים בדיבורם.

(ויקרא י"ד א') ויש שיהיה העצם הדבר לזולתו
באמרו וחלצה נעלו (דברים ל"ט ט') חלוצין
הנעל (שם י') וקח לך את הליצתם ¹ בבצים
שהם מעבדים מצליהם ח"ש פ"י חלץ מהם
(השם כ"ו) נשפם וכן וקח לך את הליצתם ¹
הבצים שתשפם מהם, אחרי כן סבכוהו לענין
הצלה באמרו צדיק מצדה נחליך (משל י"א ח')
לפנין חלוצין חידדך (תהלים ס' ו') ובפי ענין
החלוצה וקרא החפוש חלוצין באמרו חלוצים תעבדו
(דברים נ"א) תבד לבם כל חלוצין (מדרש ל"ב
ל"א) ולבוש כלי קרב וכן פ"י אבן גנאה. פ"ר
אמר על הנדבה מה למקום אחד כמו כי מל
השול (שם י"ג י') וסדום מן הדרך (דברים י"א
כ"ח) סדומה מן הדרך אשר צויתם (שמות ל"ב ח')
והסד ח' מסך כל חלי (דברים ו' פ"ו) ותבד בגדי
אלמנותה (מלכות ל"ח י"ד) הסד את אלהי תבד
(שם ל"ב כ') **נתק** הוא שם ההסרה והחלצה שאין
כמה והוא מענין העקידה והעד והחום המשלם
לא בפדחה יתק (קטל ד' י"ג) וכן כאשר יתק
פתיל הבשר סדירוהו אם (שופטים י"ז ט') שהוא
נעקד לבשר וכן וכל מוסה תנתק (ישעיה' ל"ח
ו') ולנתק אין תועלת אחד עקדוהו ויש שפירש

ש ע ר ח מ ש ה ע ש ר.

חנן, רחום.

אשר לו הרחמים ¹ ועל זה תתן בתפלה אנה
חנן לאדם רשע כאלו אמר נתון ואינו רחוק
להיות מן הענין הראשון וענין החמלה והחנינה
קרובים זה אל זה ויש מקום אשר לא יכשר
לפרש בו לשון חנינה והוא צדיק חנן ונתן
(תהלים ל"ו ל"א) לחנן ורבים יקבצנו (משל
ל"ח ח') וכן רבים ענינם החמלה. **רחום**
אפשר שיהיה קרוב לענין החמלה אפנה ענינו
הראשון להיות אורח כי הוא תרגום וישראל

מלת **רחמן** ענינה הראשון וחסל באמרו אולי
יחנן ה' אלהי צבאות (שמואל ב' פ"ו) וכן כי
פצת חן בצני (שמות ל"ג י"ז) ופחנן ענינים
אשריו (משל י"ד ל"א) כל אלה ענינם חמלה
ויש מן המפרשים שאמרו באשר חנן אלהים את
עבדך (מלכות ל"ב כ') שיענינו נתן לי וכן
הענין הזה נרצו לקרא מסך בלא רשעים שם חנם
כמו חנם נסבתם (ישעיה' ל"ב נ') ונבדחני חנם
(מלכות ל"ט פ"ו) ורשעים בו נספת כמו שביאר

מקומם כמו חלן כעל מדתו ולקח אנשים לחנות ונמסכה תלילת וקלס וסידה וקלס כולו כלי עכל
ולעילי כולו שילת כחשתין וכל המסך כזה נ"י כנ"י למחנה ר"י כנ"י לר"י שום חלץ.
¹ מקרא זה לא נמצא בבבלי ונמצא ל"ל וקח לך את חלוצתו (ש"ס ז' כ"א). ² וכן פ"י
בד"ל כנ"י כנ"י נח. ³ פ' נבדחני ד' 25.

אמר את יוסף (נחלית לוי נ')¹ והחבת את רחום כי לא יכשור לאדם לשון חמלה אצל ה' אלוהך (דברים ד' כ')² וזה עד כאן [ר?]. תבוא חמלה³.

ש ע ר ש ש ע ש ר.

חמל, חם.

חמלה נופלת על דבר שידחמו עליו כאמרו ותחמל עליו ותאמר פילדי העברים וה' (שמות ז' ו') ולא תחמל ולא חכמה (דברים י"ט ט') והם חמלה נושא אצל הלב ושאר כלי הרגשות אבל חסות אינו נופל כי אם על הענין אמר ולא חכמה עליו עק לגשות לך אמת מאלה לחמלה (יחזקאל ט"ז כ') וזה העד הנאמן כי הם שני ענינים

כאלו אמר לא ראו אותך בענין החמלה וכן רענכם אל תחם על כליכם (נחלית מ"ה כ') כוח לא יתכן לומר לשון חמלה על הכלים כי אין לשון חמלה נופל אם לא על בעלי חיים מרגישים רעין חכמה הרגשה בדבר והסתכלותו בו כאשר המסתכל בדבר שיקשה בצינו כאשר תיחצו אחריו מפני שיצטרך אליו, לא מצד החמלה.

ש ע ר ש ב ע ה ע ש ר.

חנף, רשע.

רשע ענינו ידוע כי הוא שם העל והחוסא הפושע החייב כאמרו הרשעים את הרשע (דברים כ"ה א') אשר ירשעו אלהים (שמות כ"ח א') ר"ל אשר יחייבוהו בדין כתרומתו והחייב בדבר נקרא רשע עליו. חנף שם חקקו והמין לגרם העלך אצרי

ההפך לארבת האורב שיאמר על דע שהוא טוב כאמרו כלו חנף ורשע (ישעי' ט"ו י') וכן המדבר לבני העולם בשפת שקר ובלשון רמיה והמחליק לסתור נקרא חנף והער הנאמן ורשע יצטרך ידעוהו בחלקות (דניאל י"א ל"ג) ר"ל ידבר מה שלא יכסר.

ש ע ר ש מ נ ה ע ש ר.

חסיד, צדיק, תמים.

חסיד שם האדם הטוב שאין בו זיוף ועל זה אמר עם חסיד תתחבר (ש"ז ל"ג כ"ז) וכן אמרו רבו' ז"ל (נרות ל' ז') החסידים הראשונים היו שהיו וחסיד הפך אדם רע (פראם השער קיים כל מה שכתוב בפנים עד וחסיד הפך אדם רע¹) והרשעים במזל באר בפירושי אבות² כי חסיד נקרא מי שידבה בפעולות הטוב שיטה לאדם משני קצוות והחפץ בזה כי לכל דבר יש

שתי קצוות האחת תוספת והשנית חסרון והשזה הטובה היא בין שתי הקצוות והיא נקראת ממוצעת או דרך המצוץ ההייתית כממצוץ בין רב התאווה שהוא הקצה הראשון ובין העדר הרגשת הרגשת שהוא הקצה האחרון וההייתיות ממוצעת בין הכליות והפזור והגבורה ממוצעת בין מסידה לכבנות ודך הלב והגבילות ממוצעת בין הרבם והעדר והרגשת והרפה וכן מדות

¹ חתונתם בלוגלם שם ויבא אל רחם ית יוסף. ² ותרגם ית' כ' אלדך. ³ לביאיהם ית' ליתמה על המחבר ול' אל' כנז' לו לעד תהא מלא נהגלים (יחזק' ז') איתחך ה' חנף שצ' אלדך מ'ש נחמך ותבא ית' לך שם רחם ואלו כל נביית כאל' נע שפשו נעין אר מ'ש בד"ק שס. ⁴ מלא כי כל א' ס' סגור על כללן ונעשות כניסו המפתח נקרא כסא. ⁵ ע' פ' מ'שעס מ'שקס. 19

פעלה שכלית ועל כן קרא חכם ולא קרא הקסה להבין רב הענינים וככל שכחה רשע מפני שאינו בידו ואינם מן המצלות שאפשר לקהותם. האיס אשר ימצאו בו כל המצלות הכליות וכל מעלות המדות קראו הכת' בלדך ה' ואיש אלהים הוא אמרו כי שפתי כהן יסמרו דעת ותורה יבקשו מפיהו כי פלאך ה' צבאות הוא (תלמי צ' ו') והדעת כולל כל המצלות השכליות מפני שלא יסלם האדם כי אם אדריהם ואמרו ותורה יבקשו מפיהו כופת וראיה על שלמותו במצלות המדות. וגם דר'ם במזל הירדך כמד בביאור ענין החסידים* ואמר בהכנסת הפילוסופים שהחסיד יותר שלם וחסוב מן המוסל בנפשו לפי שהמוסל בנפשו אצל שטותה המצעים החשובים הוא כתאווה אל הפעלות ודעות ונכסף אליהם וכובש את יצרו וחולק בפעולתו על מה שיצדקוהו כחיותו ותאוותו ותכונתו נפש ורעוה כזה כובדו וכפסעו בעשייתם וכמפס נזק אבל החסיד הוא נמשך בפעולתו ארץ מה שתעדיהו תאוותו ותכונתו נפשו ועיניה הסובות וכתאוות לצטותם ונכסף אליהם בכל עת. ותכונת המוסל ביצרו התאוה לפירעל רע אצל שטותו עושה אותו תכונתו רעה כפני שהתשוקה לרע תכונה רעה בנפש כפאמר שלמה נפש רשע אותה רע (תלמי כ'א ו') ואמר בהסמית החסיד במצוה הסובות והצטער מי שאינו צדיק בעשייתם סמית לצדיק עשות מפס ומתנה לפעלי און (ס' ו' כ'ט) נראה מדברי שלמה כי כן הוא בהכנסת הפילוסופים שהחסיד יותר חשוב מהמוסל בנפשו ומדברי רבו' זל נמצא בהפך מזה ונראה מדבריהם שהמתאוה לעבירות והנכסף אליהם יותר חשוב ויותר שלם כמי שלא תאוה להם ולא יצטער בהגותם עד שאשרו כי כל אשר יהיה יותר חשוב ויותר שלם כבני אדם תהיה תשוקתו לעבירות והמצטער בהגותם יותר גדול והוא מה שאמרו (ס' כ'א ו') כל הצרול מחברו יצרו גדול ממנו וגם אמרו שסבר המוסל

רבות פמוצעות כמו שזכרנו אותם בחלק הצ'די בשער צנוע ענו ותבנו מה שיצטרך מה וכה שראוי לכתב במקום ההוא, וחסיד נקרא האיש החכם העושה לפניו מסורת הדין כשיזכיר במצלות המדות אל הקצה האחד והיה כעשיו מרכיזו מהכתם כמו האיש הגוהר וידא חסא בעל מדה הוהדות שהיא מדה פמוצעת כאשר יסיה פעם אל קצה הצד הרגשת והגאה יקרא חסיד והתכפתו במצלת המדה והיא כי ההפלה בדר יקרא חסר והפולג חסיד וכן המפליג בשאר המדות המצולות לכא עד הקצה האחרון לסובת או עד הקצה הראשון נקרא חסיד וזה שאמרו רבותי זל (אזנת סק' כ' משנה יג) שלי סלך וסלך סלך חסיד סלך שלי וסלי שלי רשע יתבאר מה שרשע נקרא מי שיש לו פחיתות מפתחיות הגפש שיטה בפעולתו אל הקצה האחד המזכיר כי זה אשר ירצה שיחיה לו כמונו ופמון וזולתו יש לו רב התאוה ונקרא רשע שהתפתחות רל השמח בחלקו פמוצע בין התאוה והמצלת והתאוה הוא הקצה האחד לרעה והיא מדה דרשע שהוא הפך חסיד. וכן אמר (ס' משנה יג) קסה לכעוס וגם לרצות חסיד נוח לכעוס וקסה לרצות רשע קרא הסכלן שכלנותו יתרה עד שיטה לקצה הצד הרגשת הכעס חסיד וקרא מי שבא אל הקצה [אל] האחד שהוא בהפך רשע. וכן אמרו (ס' משנה טו) רוצה שיתן ויתנו אחרים חסיד לא יתן ולא יתנו אחרים רשע קרא רב דרמנות וגדול החמלה אשר לא יספיק לו מה שיהיה הוא לבדו עד שידחפו גם כן אחרים חסיד וקרא האכזר שהוא בהפך מזה רשע. וכן אמרו בברית הולכי לבית המדש (ס' משנה יז) הולך ועושה חסיד לא הולך ולא עושה רשע קרא הברכה לקנות המצלות חסיד והמתנצל לקנותם רשע. אבל במדות הכרדים אמרו (ס' משנה כ"ו) מדה לסמך וקסה לאבד חכם קסה לסמך ומרר לאבד זה חלק רע לא קרא הגבן הוכרן חסיד מפני שהיה

(*) ע' פ'ו משנה סק'ט.

לך כבר שהם נחת מלך אין לך רשות להחזיר
בהם ואומות העולם משיבים עליהם והשמן
מקבצו עליהם כגון שרה אסיה ושעיר המשתלח
(כ) וכיוצא בהן וזה שאמרו רבו' ז"ל (קדוש)
לא א' (א') גרול הבצור רבשה, מצות שמעיות,
כמי שאינו מצוה ועשה, כצוה שכליות, ואין
הפרס בין דברי הרב הגרול ר' משה ז"ל בזה
שהביא בהם הפילוסופים ובהבטתם ובין דברי
רבותי' ז"ל ואין דבריהם כדורין בשכב התבאר
אי זה כן העבירות יהיה יותר חשוב ויותר
שלם המסד שלא השתוקק אליהם ולא נכסף
לעשותם אליהם ולא נכסף לכהותם מן המשתוקק
והנכסף הבוכה יצרו וזה התבאר מכל זה כי
החד נקרא מי שנסה לצד אחד ויצא בדרך
המצות כמו הנחיר הידא סא שנסה מצד לקח
העדר והנשח והנאה וכיוצא בו. ז"ל נקרא
הסם היקר האמתי וזה שאמר והצדיק את
הצדיק (דברים כ"ה א') כאלו אמר וישיר את
הישר וכן נענית כי צדיקני (גמלי' ל' י"ג)
ר"ל ישרי ואמתני וכן צדק צדק תרדף (דברים
י"ו כ') ישר וגאנת ונראה אברו אמת צדק
והין צדק (ויקרא י"ט י"ז) כדובר בדות וריות
וגאנתות וכן ויטלף דברי צדיק (דברים י"ז י"ט)
ר"ל יצק דברים נכונים וישרים וצדיק הפך
עול וצקס, וגם אפשר לומר כי שם צדיק נגזר
לאדם ההולך בדרך התבס ר"ל בדרך המצוות
בבדות הנפש והיא הדרך הישרה כמו שאמר
שלמה אל תס יפך וסבאל (משלי ד' כ"ו) החפץ
בזה לך בדרך המצות ואם יסאלך לכך אם
כן גגה שלמה המסירות שהיא הקצה האחר ואינו
מכופף נכפופך ביה כי שלמה לא דבר כי אם
על הבנה אשר שתי קצותיה רכים ובהם ההוד
שלמה ללכת בדרך המצות וגם בבדות המסד
הזהיר שלמה באשרו אל תס יפך וסבאל כי
בדת המסירות אינו ראוייה לכל אדם כי אם אחר
העלגות מצדדים נכבדים והבטות רבות אשר בהם
ימלה בה דאדם (ו') כדס תצחקו אליו שלמות

בנפשו גרול לפי צדו בשללו בנפשו (א) ואמרו
לפום צערא אגרא (אבות פ"א מ' כ"ג) וגם הם
ז"ל צו והזהירו שלא יאמר אדם שהוא שונא
העבירות בשבט אצ"פ שלא אדם התורה כאדם
(ח"כ סף פ' קדוש) רבי שמעון בן גמליאל
אומר לא יאמר אדם אי אפשרי לאכל בשר בהלב
אי אפשרי ללבוש שטנסו אי אפשרי לבא על העירה
אלא אפשרי ובה אעשה ואבי שבכמים נזר
עלי (א) ולפי הנראה כפסד הדברים נראה שדברי
רבו' ז"ל כדברים דברי הפילוסופים ואין הנגן
כן כי הכל הולך אל מקום אחד ושניהם אמת
ואין חלוק כעיהם וכאשר אמרו הפילוסופים כי
כל כי שלא תאזנה אל הדעות יותר הכוב והלם
פמי כהנאות להם וככס יצרו בהם, הם אמרו
דבר זה על הענינים והדעים המפורסמים אצל
הבון בהם רבים מאד כשפיות דמים וגול
וגבה ואונאה ודיני נזקין והזיק לפי שלא הרע
לו ולנפול רע לפסיד ולכחות האב והאם וכן
כיוצא באלו במצות שאמרו רבו' ז"ל (יומא פ"ו
ג') שאלכלא לא נכתבו ראיון לכתב והם מצות
שכליות וכן קראם החכמים ואין ספק שהפסד אשר
תכסוף לדבר אחד בהם ותשתוקק אליהם באמת
היא חסדה חרין גרול והפסד החשובה והשלמה
לא תאזנה לדבר כאלו הדעות ולא תצטער
בהפנעה מנשותם. אבל הדברים שאמרו עליהם
רבו' כהבוכס את יצרו מהם יותר חשוב ונפול
יותר גרול הם התורות השפניות שאלכלא לא
נכתבו ואמרו בתורה לא היו נקראות רצות כלל
ולא יהיה להם פתע לולי שהתורה צותה וגזרה
להזהיר ולהרחיק בהם ואינם אסורות ככח הסכל
והצר מה שאמרו רבותי' שהם לא אמרו לא יאמר
אדם אי אפשרי להדיג את הנפש אי אפשרי לגנוב
אלא אפשרי ובה אעשה ואבי שבכמים נזר עלי
לא אמרו כן כפני שהדברים האלה שכליים אבל
הביאו דברים שהם שפניות בשר בחלב והבית
שטנסו וריות ואכילת חויר ואלו המצות וכיוצא
בהם הם אשר קראם הש"ם חוקותי חקים שהקפני

(א) נב"י כתב נד בחומר בהם פס תחנות יד החתמה מלפניהם: פ"ן הבהנה לנצרות המוננים פס המלכות פ"ס
(א) פ' נב"י מ"ח' מקום למחנים ז"ל ונפסחא אס וימלך חונא המלך היה נשעים מעשים נשם המלך:

גדול יפול מספר המדרגה ולא יקום כמו שאמרנו
רואה מעלות הסולם רבות ובם יעלה האדם
עד העליונה וידר עד המעלה האחרונה ואם יחפץ
לדרת בקפיצה ארת כי שהוא למעלה יפול ולא
יקום וכי יפול יושל כן מדרגות מעלות המדות
וכל ארת מן המדות הטובות מדרגה למדות
האחרות העולות אדריהן. **תמים** הוא שם
האדם השלם הן בצדד הן בידאת השם וכו'
כמו שכתוב בתוך הספר הכל לפי מה שהוא
אדם כאמרנו שנה תמימה (ויקרא ל"ב) כתרוממו
שתא שלמא וכן עד תמים (דברים ל"א)
עד השלמתם וכמהם ותמימים כיודדי בוד (משל)

א' י"ג) כלומר כלם מבלי שיחבר מהם אבר
וכמו כאמר נח איש צדיק תמים היה בדתיו
(נחשית י' ט') כמאמר איש תם וישר (איוב ג' ג')
כי ישר וצדיק אשר הוא וכמו שאמרנו רבו' זל'
(נחיש ק"ו א') חלמא נח גופיה טרפה הוה
תמים נח' ביה חלמא תמים בדכיו צדיק נח'
ביה חלמא תם בדכיו וצדיק במעשיו לא מלקא
רעתך וכו' כל זה מחייב אותנו לומר כי תמים
הפך חסר וזה שאמר תמים וזהו עם ה' אלוהך
(דברים י"ח י"ג) ר"ל שלם באמתו ובצבוחו
בליחסיון כל דבר וד"ס ע' ויעקבאית תם (נחשית
ל"ב ל"ו) מי שאינו דרוף* לרמות נקרא תם.

ש ע ר ת ש ע ה ע ש ר.

חפה, כסה, צפה.

חפה וכסה איד הם כי חפה תרגום כסה
וכסה נופל בכמה ענינים שלא יחנן לומר בלשון
צפה כאמרנו וכסה קלון ערומ (משל י"ג ט"ו)
ר"ל כסתר ומעלים פן ישיגו גנאי וכן הכסה
אני כאסדרם (נחשית י"ח י"ג) ר"ל המסתיר
וכן נאמר ונאמן רוח מכסה דבר (משל י"ח י"ג)
מעלימו ועל זה הדרך נקרא מכסה כל דבר עליז
כמו מכסה לראול (שמות ל"ז י"ד) מפני שסתר
ומעלים מראות מה שתחתיו ומתנו שלא ישיגוהו
עני דרואים וגם הדבר העליון נקרא **צפוי** כאמרנו

וצפית אתם דוב (ס"ג ל"ב י"ג) וצפוי ראשיהם
בסף (ס"ג ל"ח י"ו) לפי שבביתם בו דרואים
אותו בני אדם נקרא כן כי צפוי נגד משרש
צפה נתיך לבית ישראל (יהקל ג' י"ז) כלומר
רחה ומסגיה ומכים ועל כן לא יחנן לשון
צפה בדבר שאין בו מסס בעצין מכסה דבר,
וכסה קלון, ובכל דבר שאינו נראה מן הצד
שביארנו בעצין צפה כי ענינו הכסה והדבר
והקלון וזה שאינו נראה לא יכיסו בו ולא
יוסג לעיני האדם.

ה ש ע ר ה ע ש ר ים.

חלק, חצה.

מלת חלק נופלת על דבר שהוא בין שני
אנשים וכל אחד נוטל חלקו, לא בהשוואה אך
בהלוקף השבטים שנתן לכבש אחד יותר משבט
אחר לפי אשמו ואף בשבט אחד היה חלק האחד
גדול מחלק האחר גם זאת נקרא חלק כל מה
שהגיע ליד כל אחד וכן בחלקם שלל (ישעי'
ט' ג') חלקי שלל (שופטים כ' ל') וזו אפשר
שחלק השלל היה בשווה ועל כן נקרא חלק

מה שאי אפשר לבתר כאמרנו ה' מנת חלקי
וכוסי (תהלים י"ז ט') חלקי ה' אמרה נפשי
(איכה ג' ל"ד) אני חלקך ונחלתך (נחשית י"ח כ')

וזה שאמר חלק בחלק יאכלו (דברים כ')
ר"ל בהשוואה כי אלו אמר חלקי היה חלק
האחד גדול יותר מאד ואמר חלק בחלק יאכלו
להשוות החלקים בעצין בד בבד היה (שמות
ל' ל"ד) ומי שפירש חלק בחלק יאכלו בלי

(*) נחשית שגשג טוה דרוף.

השואה היה כמו לא היה לך כביש אבן ואבן (תניס כל יג) לא היה לך בביתך איפה ואיפה (שס יג) בלב ולב דברו (תהלים יג ג') וכן רבים אבל חצה ענינו החולק בהשואה כי פפנו נגוד מחצית השקל (שמות ל' יג) לפרש מפרשים וחצי (מיל' יג ו') והער וחצו את כספו (שמות ל' יג) וחצית את המלקוח

(גמדר ל'א ל'א) וכאשר לא היה ענין חצו בהשואה יפרש הענין כמו ויחץ את הילדים (גמ' ל'א א') שפירש החיך ערך אותם אבל בכל מקום שזכר לשון חצה ולא יפרש כמה לזה וכמה לזה ענינו ידוע בהשואה וזה שאמר אנשי דמים ומרבה לא יחצו ימיהם (תהלים ל'א כ"ד) לא יצנו למחציתם, ואני אבסח כ' *

ש ע ר א ח ד ו ע ש ר י ם .

דף, קור, סתו, חם, קיץ.

קור קשה מדף חצי כסלו סבת וחצי שבט קור דף עת זרע שזירה וקסנית הדריפים להתבטל מהרה והוא חצי שבט ארד וחצי ניסן סתו הוא תרגום דף והער הנה הסמו עבר (ש"ס ג' י"א) דבר על ימי ניסן. חם הוא סוף ימי השנה חצי אב אלול וחצי תשרי

שהשולם חם ביותר כמו שאמר בגמרא (יומא כ"ס ג') סלתי וקייסא קשיא מקייסי. קיץ הוא זמן לקיטת תאנים וזמן שמיכתין אותן בשדות וסם הזת והיא קיץ כאמרו הלחם והקיץ לאבול הגערים (מטול ג' י"ז ג') אמרו קיץ במקום פירות יבשים.

ש ע ר ש נ י ם ו ע ש ר י ם .

חשב, יום, רמה, נכל.

חשב יום אחד ענינם כי חשב תרגום יום. נכל אין ענינו מחשבה אמרו ויתנכלו אתו להפיתו (גמ' ל'א י"א) בנכליהם אשר נכלו לכם על דבר פצור (גמדר ג' כ"א י"ח) וארור נוכל (תלמי א' י"ג) החפץ בזה בקשת הרעה והרמיפות והצפנת הדעס וכן פירשם אכן גמאת. דמה אין החפץ בו מחשבה ואצ"פ שחברם יחד במקום ארד והוא לא כן דימה ולכבו לא כן יחשב (יסע' י' ז') ר"ל הוא לא כן יחשב כי ענין דמה ודיון ותאיר הענין אשר בא בו. חשב ידוע כי ענינו וראשון מחשבה אך כמכורו לעצה ולכבד באפרם חשבו מחשבות (דמ' י"א י"ט) והאם חשבתם עלי רצה אלהים חשבה לסבה (גמ' ל'א ג') חשבתו ימים מקדם (תהלים ע"ו ו') מה תחשבון אל

ה' (יחז א' ט') כלם ענינם העצה והכבדא, אצרי כן כמכורו לענין אשנות אמרו משה חשב (שמות כ"ו א') כלומר מלאכת אומן חכם ובתדעס המלאכות והתמודות והתפסוס הגאים והבגנים שהם על דרך חכמת הטיעור אמר לחשב מחשבת (שס ל'א ד') ויעש בירושלם חשבנות (יה' כ' ט"ו) ואמר בתדעס מרצות הפילוסופים ובקס חכמה וחשבון (קהל ז' כ"ז) כי אין משה וחשבון דעת וחכמה (שס ט' י') והבה בקשו חשבנות רבים (שס ז' כ"ט) ר"ל בקשו עצות מדעסות וכחשבנות עמוקות להוציא הדברים רגלכים מהם והגשמים כדעסם ואמר בענין הבכפר והבנין לא יחשב לו ה' עין (תהלים ל'ג ג') אך לא יחשב אתם הבכפר (מ' כ"ג ו') וחשב עם קהו מסנת המפרז לו (ויק' ל' כ"ג)

* הספק צו סוף השסוף למסע גמור.

נחשב בימי שלמה למאוכה (זכ"ס ט' כ') ונחשב לכם תרופתכם (נמדנר יח כ"ז) וקדוב להיות מה ארץ רפאים תחשב אף הוא (הגיס כ' כ"ז) וכן אכר כקף לא יחשבו ודוב לא יחפצו בו (יסצ' י"ג י"ז) וכן חבו עני ואביון אדני יחשב לי (תהלים מ' י"ח) כלם ענינם כבוד וגדלה וכזה אמרו רבו' זל על אדם נכבד גדול אדם חשוב, לאחשוביהו הוא רבני () אדם חשוב סאבי (שטת כ"א א') ואי אשה חשובה היא צריכה הפכה (ספזיס ק"ח א').

ובנים לא יתחשב (במדנר כ"ג ט') וכן ולא יחשבו את האשמים (מ"ג י"ג י"ז) ואולי מזה הענין חשבתי ימים מקדם (תהלים ע"ו) ובמנו פה ענינו עמידה והוא והאגיה חשבה להסרי (יוסא א' ד') או היתה קרובה לזה כלומר כסעם שלא נשברת וממנו מה שהוא ענין ותקן אמרו יחשב אפודתו (שמות ל"ט ט') ארץ רפאים תחשב אף הוא (הגיס כ' כ') כן ענינה ותקן מוצאיה ומכאיה, וממנו מה שיהיה כבוד וגדלה אמרו נבזה ולא חשבנו (יסצ' י"ג ג') אין בכך

ש ע ר ש ל ש ה ו ע ש ר י מ.

חתום, כתום, כמום.

שיכול להיות הדבר סתום תודע מה הוא ככלי שאין חלל והוא נקרא סתום כאשר לסתום את פימי הצעות (ד"ס ג' י"ג ג') וכל פנימי כים תכתבו (תהלים ג' ג' י"ט) סתם החוק (דניאל ח' כ"ז) סתום פלשתים (נחשית כ"ו ע"ו) זה סתום ואינו נסתר. סתום נקרא הדבר הנתון לצרך הסתרתו ולפי כן חתמוהו שלא יראה התועה כענין סתם ה דברים וחתם (דניאל י"ג ד').

דחום ענינו ידע ונתתם בסכנת הפלך (אסר ח' ח') או במכתב ואכתב כספר ואתם (יחמי י"ג י') רעין וחתום כאלו אשר כבוד והעד יוסם חתמו למו (איונ כ"ד י"ז) כאלו אשר נסעו וכן ובעד כוכבים יחתם (סס ט' י') ר"ל יכודו. כמום ענינו הסר דבר והוא נופל על סוד וצעה. כתרום פחות מלתום לפי כלל הספר הזה כי הוא אחרון באשרו סתמים וחתמים (דניאל י"ג כ') לפי

ש ע ר א ר ב ע ה ו ע ש ר י מ.

חרף, גרף.

(תהלים ל"ב י"ג) וחולתם לפי הענין, אבל גרף קשה בחרוף כאשר את ה' הוא כגרף (נמדנר ע"ו ל') ואם תגלה על דעתך הרי פנינו לחרף אלהים חי (תהלים ג' י"ג ד') הנה כללנו בזה קיים במה שאמר את כי חרפת וגרפת (יסצ' ל"ו כ"ג) כקל בחרף וכגרף (תהלים מ"ד י"ז) וכאחר שגרף אחרו ענינו קשה כמחרף.

חרף ענינו פרסום והראיה והוא שפחה נחרפת לאיש (ויקרא י"ט כ') כפחיתת כלומר פחיתת לו וכן עם חרף נפשו למות (ספטיס כ' י"ח) כלומר גלה נפשו למות ופרסם אותה וכן כאשר הייתי בימי חרפי (איונ כ"ט ד') בעת הגלות שפי ופרסומי והודעתי, ואפסר סימנא פסגין הגרף את פי חרפת וגרפת (יסצ' ל"ו כ"ג) ר"ל ביישת וכן כי לא אויב יחפני ואסא

ש ע ר ח מ ש ה ו ע ש ר י ם .

חלק, כוס, מנה, גורל, חבל.

חלק, כבר פירשנו למעלה, באחד ענינו (י' כוס אשר בו אבן גנאח כי יס כי ספי' בכוס (תבליט ס'ו י') חלקי הגורל. **כנה** ענתה מתנה כאמרו ויבהל את תברוקיה ואת מנתה (אסר נ' ט') למטה היה למנה (ויקרא ח' כ"ט) והעד ומסלח מנות (אסר ט' י"ט) כלומר מתנות כי מנות חסר הלפ"ד וכבר בא שלם באמרו מניות השחרים (נחמ' יצ מ'ו) וכן ולחנה יתן מנה אחת אפים (ש"א א' כ') ואף אם דעתנו לומר שיהיה ענין מנה חלק גזור עליו כי לא יאמר לטון כנה אם לא על דבר החלק בפסוק ובספר כי הוא שם גזור משורש מונה מספר לכוכבים (תבליט קמ' ד'). **חבל** נקרא הדבר החלק בחבל כאמרו ודשחך בחבל תחלק (במוס' י' י"ז) והעד תבליט יחלק כאפו (אזנז ל"א י"ז) כלומר חלקים, ויש ספי' בו צידים ומכאובות וקצוב הוא, ועל זה נאמר בחלוקת הרצן מתבל בני יהודה נחלת בני שמעון (יכסע י"ט ט') ואולי מתבל בני יהודה

ענינו קהל כמו חבל נבאים (במזל א' י' ט') חבלי רשעים (תבליט ק"ט ס"א). **גורל** אף ענינו חלק אך הוא שם הענין כשהיה דבר בין שנים אנשים וינצו לסלק ביוצר יקח האחד אבן האחד עץ ומקום שיפול העץ או האבן יהיה מימי כסדר העץ או האבן וזה נקרא גורל כענין והשפיר אשר עליו הגורל לה' (ויקרא י"ז ט') והעד ועל לכוס יפילו גורל (תבליט ל"ז י"ט) גורלך תפיל בתוכנו (משל' א' י"ז) כשהיה לנו כוס ריוח תקח חלקך בגורל וכן אף בגורל יחלק את הרצן (שמועז ל"ו ל"ה) על פי הגורל תחלק נחלתו (ש"א ל"ז) ויפילו גורלות (ויכ"א כ"ט ח') ועל זה אמר דוד פ"ה ה' מנת חלקי וכוס אלה תופך גורלי (תבליט ט"ו ו') כאלו אמר ה' חלק בדבר הגורל ובדבר הנשמה ובחלק גורל אלה תופך גורלי תניח גורלי ותיטרהו בדבר שיהיה תקיני ותועלת נפשי ומה שאר צח כל המאמר והוא.

ש ע ר ש ש ה ו ע ש ר י ם .

חלון, חרך, אשנב.

כסתי לומר כי **חרך** תרגום חלון כאמרו בעד החלון (שפטיס ט' ל"ח) מן ורכא וחלק הוא הגורל שחבל אדם להוציא ראשו ממנו (סדמ) ולהביט ולראות כל מה שירצה. **אשנב** הוא קטן כפנו ועל זה אמר בו כד אשנבי נשקפתי (משל' ז' ו') השקפה פחותה כראיה שאין אדם יכול להוציא כל ראשו ממנו.

חלק התשיעי, חלק הטי"ת.

ה ש ע ר ה ר א ש ו ן .

מהור, וך, נקי, בר.

כבר ביארנו בחלק הו"ן כשע וך נקי כר"י עין שלשתם ועתה אמר כי **מהור** אינו

י' ע' צ 140. י' ע' צ 123.

כפרם להיות פנינים כי סהר הפך סמא ויוכל להיות דבר סהר שלא יהיה קי ונקי ובר, וסהר נופל על הסת והסמא וכפרתו כאמרו סרתי מחטאתי (מס' כ' ט') וגם הוא מושאל לזהב מזוקק כאמרו זהב סהר (שמות ל"ט י"א) ומסור כסף (מל"כ נ' ג') כי הכיג הוא סומאת הכסף והזהב ונפול גם כן לנקות השמים מן

העבים כאמרו ורחק עברה ותסחרם (ל"ז י"ז כ"א) כלומר הסיר העבים ותוהיר והקיצ וכן אמרו רבי' ל"ל (נכס' ח' א') ובא השמש וסדר (ויקרא ל"ז ו') הוא ביאת השמש בהיות האויר נקי מאורה ויחאו כוכבי נסף כאמרו ביאת אורו סעכבתו מלאכל בתרומה ומאי וסדר סדר יומא (ס).

ה ש ע ר ה ש נ י

סל, ומסר, רסיסים, רכיכים.

מסר כבר ביארנו ענינו בחלק ה"ל סל הוא הגשם הקל כסע' גשם ומסר י). סל הוא הגשם הקל חיוור בבק תדע שמו אצל ההפך בשנוי מסר. **רסיסי** לילה (ס' ו') ענינו חלוקה כלומר ניצוצות הגשם או הפל וחודר בלילה ותרנים

רכיכים (יח' נ' ג') הוא רסיסים ועינים אחד אבל זהב הבית הגדול רסיסים (שמוס' ו' י"א) ענינו הרצות והסביחה והכל אחד כי על כן נקראים ניצוצות הגשם רסיסים מפני שהם שריים (שהם שריים?) ותרצנים פסגו.

ה ש ע ר ה ש ל י ש י

סרף, חמף.

חמף ענינו ידע כי הוא שם האדם הגדל והחמף מיד תכירו בגוילה או בזולתה דבר שלא מדעתו או מדעתו בדברתו בבחו הגדול ובדעתו הגסויה החזקה והער והמפתח לכס (שמיס' ל"א כ"א). **סרף** ענינו הכריתה והסביחה כאמרו אם סרף יסרף יכאדו עד (שמות ל"ז י"ג) והנה עלה וית סרף בפיה (מל"כ ח' י"א) כלומר כרות בפיה, וכמו שאמ' נפצפני ולא אדבר (תל"ס פ"ו ח') ותפצם רוחו (מל"כ ח' מ"א ח') סרפסמו ומסרפא ויהיה ל"ל נסבה ומלשון רבי' ל"ל ענינה המישרפת כים (תפנית י"ט א') כלומר הנסבת והרצוצה העופרת

ליאבד וכן שסרפה דעתה (מס' י"ג ז') ל"ל נסבה בדעתו, ויס בלשון סרף סענינו לקחה בדין עד שאמרו רבותי' ל"ל מוכרת למזונות סהו שתחזור שתסרף לכתובתה (סענות ל"ז א') פוסבדיחאי אסרי לא סרפא ממסעבדי (ס' ל"ט א') ואולם סענין הלקחה עלי וית סרף בפיה כאלו אמר לקוח בפיה ויס סענינו פרנסה אמרו הסריפני לוח חקי (מס' ל' ח') ויהי סרף בביתי (מל"כ נ' י') סרף נתן ליהיאי (תל"ס ק"א כ') ותתן סרף לביתו (מס' ל"א ט"ו) כל אלה עינים פרנסה וכן וימלא סרף דתיו ומענתיו סרפה (ס' נ' י"ג).

(לזכר י' יום) כלומר האומרים שהם קדושים ופועלים מעט צאת הקדש ויחזקו קדושתם אל הקדש אשר עליהם שעלת שרתיהם יתעלה לזכר העלג אם יד עליהם זה צד מאד וגם לשון התעללות נופל על מלאכת העגן והקדש כאשר ופעשיו וביהו בגבלים על עלמות

(וה'א' מ'ו' כ') וכן על עלמות שיר (תה'ס מ'ו' א') ואשר עלמות (א'ינו) [שיר' י'] סנוך אל מה שהיו מנגניו בו כמו למנצח מוזמר לדוד שיר (ס' ס'ס א') ופעמים יקראו השיר כאשר שיר מוזמר לאסף (ס'ס פ'ג א') שיר מוזמר לדוד (ס'ס ק'ח א').

ה ש ע ר ה ח מ י ש י

סכור, חיך.

סכור הוא שם המקום ונבחר כאשר זה עם ידים פעם סכור וארץ (שטס'ס מ' י'י) כאשר אשר יורד נראה שהוא מקום גבוה ומעלות הארץ ועל [כ] אשר בחדרונם תוקטא הארץ והידוע בסכור אצל בני האדם כי הוא חסר כאשר שרץ אגן חסר (ש'ס י' ג'). **חיך** ידע עינו אצל החמון כאשר שאר בחיך (מנע' י'א י'ג) הבא נא ידך אל חיך (שעות י' ג') ובחיך תשכב (שעול' ב' י'ג ג').

ושכבה בחיך (מל'ס'ס א' א' כ') משכבת חיך שר פתחי פוך (מ'ס'ס י' ס') ומה שנתנו לשפס בו במקרא עינו הדבר המפוצע חשה שבעין אשר בא בו כאשר והחין לה אמה סביב (וישאל' מ'ג י'י) ללל המקום חשה המפוצע בין המעלה אל העד המורו ובין המורד אל העדה התחתונה וכן ופחין הארץ (ס'ס א'ל) מקום המפוצע בין הדרכים או בין הצידות.

ה ש ע ר ה ש ש י

סחן, כתר.

אשר חבת אתו סחן (דנ'ס'ס מ' ל'א). **כתיבה** עינה שכיה כאשר וכתתי ספגיו צדיו (תה'ס'ס מ'ס'ס ל'ל) שכן וית ק' כתיב (שעות ל'ו כ') ומשך וכתות (וישאל' ל'כ ל'ל) אבל **סחן** עינו רצון רק כעין וסחני קסח (ס'ס' מ'ו' ג') וסחני וסחן עד אשר רק (לעפר' י') (שעות ל'כ כ') כאשר אשר לו חקקה בשער פה שנאמר בלשון והחפץ בו וולתו י' כי ויסחן עד אשר רק (ס'ס) במקום חבת אתו

(דנ'ס'ס מ' ל'א) כי החב לא יוכל להיות נסחן אך יוכל להיות נסכר ונאמר בלשון סחינה לפי דקת חלקי העברים אשר עשה מן העגל והוא וסחן חבת אתו סחן (ס'ס) כלומר כתיבתיו ביותר נעמה כאלו הוא סחן, ונאמר על דרך החבשה (כלומר) והחפשה ופני עינים תסחנו (ס'ס' ג' מ'ו) כלומר יוכישו ויחפשו ונאמר על כנוי המסגל תסחן לאשר אשתי (לזכר ל'א י') ודראיד/סוף המאמר ועליה יכרען אדריך (ס'ס).

ה ש ע ר ה ש ב י ע י

שיש, רפס, מלש.

לפי כלל הספר זה **שיש** נחל מ'רפס לפי שהחזירו הכתוב אדריך כאשר ויגרשו י' סעות כחנז ל'ס'ס וואלף יד' (י' מלת לעפר ל'ו מלש'ס'ס וס'ס כ'ל כ'ל דנ'ס'ס מ' ל'א י' ג' דנ'ס'ס (פד'ל'ס'ס תר'י'י) שער ל'ח כ' 178.

שישיר רפס וסוס (יסעי' לז כ') תאמר כי רפס נקרא חקט העולח מן המים והצורות והרים ארזים והתקבצים בנחלות נקראים רפס. סיס ענינו פיס תפס מעורבים ופזלבלים זה בזה וזה שאמר הצילני פסים חל' אפכע

(תהליכ ס'ט ט"ז) מכור שאן פמים חיון (סס מ' נ'). מלם הוא סס המים שערשין ממנו הלכנים כאמר וסמנתם במלם במלכן (ימ' מ'ט ט') כלומר סמנת בסיס הלכנים, מלכן סס המקום שערשין אותן סס חוהא כלי פקום.

ה ש ע ר ה ש מ י נ י

מח, משא.

לחא הוא (סס ס' י"ג) חיון מתלוצצים על תכניא ומלעיגים באפרם מה משא ח', והיו פראים עצמם שהם שואלים מה תבאחא מפני שמשא ח' ענינו דברו תבואתו כאשר נודע במנהג הלשון והם חיו שואלים בו כענין הראשון הוא ענין הסבל שהיו מכחשים באלהים וכאשר ידע ידע תפטרות מצפונם היע צוח תכניא לגלות להם ענשם ומה שאמר וכי ישאלך העם הזה תג' מה משא ח' והפזת אליהם את מה משא ר'ל כאשר ישאלך העם כלשון סק' תראה לשני ענינים ענה אותו ותפסתי אתכם נאם ח' (סס כ'ג ל"ג) ארז כן תסיף ענשם באמרו והגביא והבין והעם אשר אמר משא ח' ותקדתי על האיש חוהא ועל ביתו (סס ל"ד) ומנע מאמר מה משא כי הוא ית' ידע מצפון לכם והשתתפם כלשון משא ונזם לאמר לשון טאין בו השתתפות ואמר כי המשא יהיה לאיש רכרו והפכתם את דברי אלהים חיים (סס ל"ז) וכוה אל תשנו עוד לדראות עצמכם כאלו אין לכם חלק באלהי ישראל.

נדרח ענינו הכבוד תחול ועל זה אמר חיו עלי לסבה נלאיתי נשא (יסעי' א' י"ד) ר'ל סרב חבד נלאיתי לשאת. כ'ש'א ענינה חסבל במעמסה שלא יכבד על הנושא כאמרו משא בני קצת (ממדע ד' ט"ז) כלומר מה שנושאים בלי סרח גזול וכן רכין תחת פשווא (שמות כ"ג ס') כלומר שהכבד המשא עלי ולא אמר רוכין תחת סרחו כי סרח סס הכובד ופשא סס חסבל במה שישארו אדם וכוהא חח שאמר משא צמד פורדים ארסה (מ'ס ס' י"ז) ר'ל כאשר יוכלו שאת וכן אמר אכן נגאח כי לשון משא מפתחן לסבל כאמרו משא לעיפה (יסעי' מ"ז א') לא חמור ארז מהם נטאני (ממדע י"ז ט"ז) ר'ל לא עפסתי במסאי לשאת אותו וכן שאני האני ארבר (ליוז ל"א ג') סבלו כובד דברי וקסי מאמרי עליכם, הדכור כמו שאמר משא דבר ח' (מדי' ט' א') ואפדתם מה משא (ימ' כ'ג ל"ג) אנשי דוד ידפיהו ע'ה חיו בופרים כאמרו כחשו כה' ויאצרו

חלק העשירי. חלק היויר.

ה ש ע ר ה ר א ש ו ן .

ישב, שכן.

סמכו זה הסם לכל ענין עוסר וסוקס שאני משתנה כאמרו וישב יתקב בארץ כנזרי אביו (נראשה ל"ז א') ואשר בו הדס (נ'רפ' מ"ד) בוקט יתקב ליטב בשלוח וכן אברם ישב בארץ

ישיבה, הוא סם המונח לטבת האדם כמו ועלי הבין יסבעל הכסא (ט"א א' ט') שבו איש תיתני (שמות ט"ז כ"ט) ובעבור כי האדם היוסב חחא סוקס וזה בתכלית עניני השקס והמנוחה

(סס כ' ה') וכן ותצמד מלחמה בגור עם פלשתים
(נחל כ' ד') ר'ל נתקיימה הנצחה שם עמדם
וכן ולהצמיד את חרבתי (נחל כ' ט') והצמדת
להם כל סתנים (יחזקאל כ'ט ו') הקים אותם
והחזק בהם לחזקם שלא יכפפו ויצטפו כי
כל הצטנן על מטה כופף צצמו עליו ויעסף
את סתניו וכיסבר יעמד במתניו ויסען בצצמו
בלי כפיפה ועסוף ויש שאמר כי הוא העוף
מן והמשתה להם מינין ולא מינין קטלי (תהלים
י"ח ל"ו) על דרך אמרו ובקעת להם כל סתף
(יחזקאל כ'ט ו') ויש שענינו קבלה הוא והצמדנו
עלינו מצות (נחמ' י' ל"ב) כלומר קבלנו על
עצמנו, ויעמידו דבר להעביר קול בכל ישראל
(דכ"ג ז' ה') קבלו והכבישו, ומענין הקיום
עוד דוגה דגגג עמד בצניו (יחזקאל י"ב ה')
ויעמד לבד אם תחזקה דרך (יחזקאל כ"ג י"ד)
ויש שענינו עבדו והסמנה והוא לא תצמד על
דם רעך (יחזקאל י"ט ט"ו) כמו שאמרו רבו'
ז'ל (סנהדרין פ"ג א') מנין לרואה הבירי סוכב
בגור או ליסמים באים עליו או חיה רעה באה
עליו כחייב להצילו [שנאמר] לא תעמד על
דם רעך, וכן עמדו ואשמה מה יצוה ה' לכם
(מדרג ט' ח') ענינו והצמדו והצמדו ויש
שענינו שידות ובהמה אמרו והוא עמד עליהם
(נחל כ'ט ח') כתרנמו וכן וישלח שאל
מלאכים לקחת את רוח וירא את לזקת הנביאים
נבאים ושפאל עמד נצב עליהם ותהי על
מלאכי שאל רוח אלהים ויתנבאו גם הפה
(נחל כ'ט י"ט) באמרו ושפאל עומד נצב עליהם
ר'ל משמש אותם ומלמדם ענין דבבואה ושתעבב
עמדם כי עומד במקום שידות ולמוד תצב
בצניו מתעבב ומתאחד שם כל עוד שהם
מתנבאים להדיכום כדכתיב הנבואה חלואת מצשה
נבואתם, ויש ממנו עמידה שענינו אושר, אמרו
יקח סכמ עמדתו (מייס א' י"א) ר'ל אשתרו'
כלומר שיעורו. נ צ ב אין ענינו קימה ממוסב
אך ענינו קימה והצבה פנמים בלי סנוי
כמו תצב אדך הלהב (שופטים ג' ל"ג) דבר
שלא ישונה מרצבתו אבל ותצב אשתו
(שמות ג' ד') ויתצבו מלכי ארץ (תהלים ג' ג')

כנען (נחל כ'ט י"ג) וכן בנחמת ירושלים
אשר הבסידה להצמידה בהשקם ובמפלה יתירה
כאמרו וראמה וישבה תחתיה (נחל כ'ט י"ג)
מוטיבי עקרת הבית (תהלים קי"ג ט') אשר
ענינה כנחמה והצמדה מבלי סנוי וכן עד אושיכך
באהלים כימי מועד (נחל כ'ט י"ג) מוטיב
יחידים ביתה (תהלים ס"ח ז') ועל זה הצד נאמר
על הבואה ית' אשה ה' לעולם תשב (לויס
כ' י"ט) כי עמידתו קימת תמיד בלי תשתנה
בעצד והוא כי היותו בלי השתנות כמו שאמר
אני ה' לא שנית (תהלים ג' ו') ר'ל לא אשתנה
לעד וכן היסב על חוג הארץ (נחל כ'ט י"ג)
ר'ל הקיום על הקפת הארץ וכן ח' לפמל
יטב (תהלים כ"ט י') כי כשנשתנו עניני הארץ
ונפסדו לא היה אצלו שינוי ערך ולא שום
סנוי בעולם. ואשר שפרשנו קצת שנופי שמות
מכלי הצוף נפרש עמידה והצבה שהם הפך
ישיבה ואם אין זה מקומם. נאמר, כי עמידה
הוא שם משותף יהיה ענינו קימת האדם
ממוסב כמו עמד על רגליך (יחזקאל ג' א')
והוא עמד עליהם (נחל כ'ט י"ח ח') בעמדו
לפני פרישה (סס מ"א מ"ז) אם יעמד משה
ושפאל לפני (יחל' ט"ז א') ויחיה כנעין
שיחל האדם מעסקו ומענינו כמו עמדו לא
ענו עוד (לויס ל"ג י"ז) ר'ל פסקו מדבר, ויעמד
הסמן (מ"ג ד' ו') פסק מדריקו, ותצמד מלדת
(נחל כ'ט י"ג) וכן וידך שלש עצמים ויעמד
(מ"ג י"ג י"ח) חדל מידות עד הציו ואפשר
שהיה כזה הענין וידם השמש וידה עמד (נחל כ'ט
י' י"ג) ר'ל פסקו תנועתו וקרב יחדו להיות
מצנין הקיום כמו למען יעמדו ימים רבים
(יחל' ל"ג י"ד) ויבלת עמד (שמות י"ח כ"ג) עמד
סצמו בו (יחל' מ"ח י"א) פי' נתקיים ולא
השתנה וכן נצדקתו עמדת לעד (תהלים קי"א ג')
קיימת וכל עמידה שהיא אצל הבואה ית'
היא מזה הענין מצנין הקיום כי הוא קיים
לעד ואמרו וצמדו רגליו כיום והוא על דם
הנותים (נחל כ'ט י"ד) רצו לוטר יתקיימו
כוחותיו ונבחותיו וכן והוא פה עמד עמד
(דברים ה' כ"ח) אנכי עמד בין ה' ובניכם

* ע' צמחון ונאשים לר'ל שרש עמד.

הסוכן דבר חי כמו תשכן עליו ענה (ל'ז)
ג' כ') ואין ספק כי ענה איה דבר חי ואין
ליום גוף כלל אבל הוא חלק מחלק הזמן
והזמן הוא מקרה דבק בתנועת הגלגל וכפי
זאת הסמיכות סמכות[ת] לברוא את ר'ל קיום
שכינתו או שמינתו באיזה מקום שצמחה בו
או לכל דבר אשר תתקיים בו השמירה היא
ואשר וישכן בבד ה' (שמות ל"ז י"ז) ושכנתי
בתוך בני ישראל (שם כ"ט מ"ט) ורצון שכני
עמי (דברים ל"ג י"ז) וכל מה שיבא מזה הפועל
שיהיה מידתו לברוא הוא בעצן קיום שכינתו
וכבדו באותו מקום שהוא נוכח בו, או קיום
השמירה בשום דבר וכל מקום כפי ענינו.
ואשר שפרשנו ענין עמידה נפרש ענין קיפה
כי היא קרובה אליה בקאת ענינים ותאמר,
כי קיפה שם משתתף וענינו לקום האדם
ממושכו כאשר לא קם ולא זע סמנו (אחרי
כ' ט') ובא בעצן קיום דברו ואמתתו כאשר
אך יקם ה' את דברו (ש"ל א' ל"ג) ויקם שדה
עפרון (מלכות ל"ג י"ז) וקם הבית אשר בעיר
(ויקרא ל"ז) וקמה בידך ממלכת ישראל (ש"ל
ל"ד כ"א) רעל זה הענין נאמר כל לטון קיפה
אצל הברוא ית' עתה אקום ואמר ה' (ישעיה'
ל"ג י') ר'ל אקום דברי כבסותה פורה וכן
אתה תקום תרומם ציון (תהלים ק"ג י"ד) ר'ל
אתה תקום מה שהבסות אותה, ואשר לכל
מי שיתעורר לעשות רע קם כאשרו כי הקים
בני את עבדי (ש"ל כ"ז ח') ושכנו זה הענין
לקיום ענין האל על החיובים, בעצן לא תקום
(ויקרא י"ט י"ח) לא יקם (שמות כ"א כ"א) אם
אינם משרס אשר קרב בעצן להיות כעצן
התקפה כאשרו וקביתו על בית ירבעם (עמוס
ו' ט') וקם על בית מרעים (ישעיה' ל"א ז') וקרב
להיות מזה הענין עתה אקום ואמר ה' (שם ל"ג י')
וכן אתה תקום תרומם ציון (תהלים ק"ג י"ד) ר'ל
תקום לעבש אויביה, וכזה באו מאמרים דברים
אצל הברוא וביאורים כמו שפרשנו וכמו שאמר
רבו' ז'ל (תהלים ט"ו א') אין למעלה לא עמידה
ולא ישיבה ולא סאי תגעתה הגוף *).

יצאו נצבים (מלמד פ"ז ל"ז) זה בשנוי ויש
שיהיה קיום בהתמדה ואשר דרך נצב בשמים
(תהלים קי"ט מ"ט) ר'ל קיים תמיד וכן הנה
ה' נצב עליו (מלכות ל"ז י"ג) ר'ל העולם
אשר היה קדשו וראשון בשמים והאחרון בארץ
ועליו היו עולים ויורדים כרי שישנו כי הברוא
הוא קיים ועומד עליו ואשר רבנו סעדיה
כי מאד ערב מאמרו אדון ויורדים בו בשומו
העליה קדום הידיעה כי אדונית העליה בהשגת
המדרגות היקרות מן העולם ותהיה הידיעה כשה
סיוורו מן השמים לזהניג יושבי הארץ וללמד
דעת, נצב עליהם (ש"ל י"ט כ') והאשר שיקרא
גם כן נצב העומד על רגליו ותתנועע ללכת
אנה וזנה וזה יצאו נצבים (מלמד פ"ז ל"ז)
ואין בנצב ענינים רבים וביאור אשר כאשר
יש כעמד (ואין) כי רב לשון נצב והמצא
בארם הענין בו עכוב, לא היות האדם עומד
על רגליו לבד כאשרו תתיבב כה על עלותך
(שם ל"ג ט"ז) כאלו אשר התעכב וכן אתם
נצבים חיים (דברים ל"ט ט') (הר"ש פ"י העמידה
על רגליהם) וכל העם נצב עליך מן בקי עד
ערב (שמות י"ח י"ד) ובאמת קדמם היו יושבים
אבל ר"ש פ"י בו שהם עומדים על רגליהם
לפני משה רעל זה היותם יתרו משה רבנו
ג"ה על שהיה מזלזל בכבודו של ישראל שזן
עומדים והוא יושב, והצנן בנצב שיהיה הצנח
האמתית עמידת האדם על רגליו (טובל) [אבל?]
שיעמד ולא תתנועע ממקומו (כמו) הדבר וסמאל
עמד נצב (ש"ל י"ט כ'). ש"כן ואשר על תניית
הזנות במקום כמו והוא שכן בארץ משרא
(מלכות ל"ז י"ג) והיה בשכן ישראל (שם ל"ז כ')
רגין שכן הוא התמדת הישיבה במקום אשר
כי במעריך ישיבת כל חי במקום כללי או
מיוחד ואשרו כי הוא שוכן במקום והוא אף
על פי שהוא מתנועע בו בלי ספק ולא סמכו
זה השם לדבר שאין (ש"ס?) בו רוח חיים לבד כי
גם כן סמכוהו לכל דבר דבר תצמד לדבר
אשר נאמר בו לשון עמידה ואפילו לא יהיה
דבר אשר ידובק בו מקום ואפילו לא יהיה

* פ' מ"א ס"א ד"ה לא עמידה ולא נמים ל'.

ה ש ע ר ה ש נ י

ילד, עלם, נער, עולה.

נעשה לנער והילד (ס מ) ידוע שהאדם שגדל תבן התלד ועלם לא נמצא נופל על היונק כי אם, על הקטן והיו או על הבחור כאמרו במעשה דוד במלחמת גלית שאל אותה בן מי זה העלם (ס"א י"ז ל"ז) וגם כאמרו ודומה נקרא דוד נער (ס"א ל"ט) על בן אגרי אשר כי במה שהזכיר במקרא נער שאין ענינו פתיות נער, כי נער ועלם אחד הם ושונים בשנים כמו שבארתי בחלק המלח במשך ספון, נסתר, צפון, נעלם (א). וכאשר אמר דומה נער בבה (שמות כ' ו') ר"ל יונק ה"ש פ"י הוא ילד וקולו כנער מאמרו בתולדות המאמר תפוחה וחרשו את הילד, ועוד יש חורש בין נער וילד כי נער לא נקרא כי אם בעתו חי כמו שאמר ויבקש דוד את והאלהים בער הנער ויצא דוד צום ובא חזן ושכב אצלו (ש"א י"ב ט"ז) ואמר שמת קראו ילד כאמרו וירא דוד כי עבדו מתולדותיו ויבן דוד כי מת הילד ויאמר דוד אל עבדו המת הילד ויאמרו פת (ס"א ל"ט) וזה שאמר הנער בן מאה שנה ימות (יב"ט ס"א כ') בעד שהוא חי ועומד לפנות נקרא נער לפי שהיכלת בידו להנעש וזה שאמר ימות אבל לא תמצא בשום מקום שקרא נער המת (א) כמו הילד פת מן המצטע שפירשנו. ועוד יש הפרט אשר בניהם כי מלת ילד מורה שיש לילד אב מה שאין בן במלת נער שאינו מורה כי אם מצטע עצמו לא מצטע וזהו מאין מוצאו ומי אביו, זה לבד עתים רבים שיש בעין ילד כמו שכתוב למשה, ועלם ענינו כנער בכל הדברים הנזכרים ואין לי להאריך בענינו. ואבן נגמא האריך לבאר עין עלמה שתהיה בתולה ובזולתה שאינה בתולה, אמרו הגה הגמטה וזה (ס"א י"ז) זה בשאינה בתולה וכן ודרך גבר בעלמה (מש"א

ילד הוא הקטן שבבן כאמרו ילד ילד לנו (יב"ט ט"ו) ומבחינו לומר כי ילד נקרא היונק והעלה, והנער כי תבן הילד נקרא ילד כמו ילד לנו ועולה הנזכר אצל הקטנים אצלו יש להם חיות והוא המושקט מן הפר והחכל והן כאמרו עתלים' שאלו להם (וי"ט ל' ד') וכן בענין עולה ויונק (ס"א כ' י"א) נמצא שהם מופלגים זה מזה ומצאנו שם עולה נופל על הקטן מאד כאמרו או כנפל ממון לא אחיה כעללים לא רחם אבד (לוי' ג' ט"ז) רצה לומר קטנים שמתו בבטן אמם שלא יצאו לארץ העולם לראות אבד אך ונתקן עתלים' במקום והוא שגמרו אביו ושת בבטן ונתקן נפל ממון לא היה בו חיות כלל והם שני עתים אשר התנאה איוב להם מרב צער וקטי יומיו. נסתר לכשתנו כי ילד הוא הקטן והאמר הילד איננו חצי אנה אני בא (מלכות ל"ז ל') קראו בן פפני שהוא קטן שבתם האנ"ש שהיה בן שבע פשוט נסתר לילד בענין האובן להיביא אדיו שישנו במביתו לפני שהם גדלים ממנו לימים ולא היה להם לשלם גמולו כדע אשר שהוא קטן וקל בדעת כילד. והם מתחלה קראו נער כאמרו והוא נער את בני בלזה (ס"א כ"ב רמז) והתנוסס חמוץ בו והוא (מורה) [כ"ב] כמו שאמר ודוד (כ"ב מ"א פ"י) שהיה עושה מעשה נעירות מתקן שער משמש בענינו כדי שיראה וזה ועל זה הדרך יקרא והתני העלה בשנים [נער] כשאנו מבין ומבנים עתים נבונים כאמרו על רחבעם והוא בן ארבעים וחת סנה (מ"ב י"ג י"ג) מרחבעם היה נער ודך לכב (ס"א י"ג ז') וכן לא ידעתי דבר כי נער אנכי (יחזק' א' ו') וגם שם נער מצאנו נופל תבן הילד או קדם לכן כאמרו מה ידעת מספם הנער והנערהו (שופטים י"ג י"ג) זה קדם הלידה אבל מה

(י' פ' ט' 145. א) כנז נלח: באומות אחר וכו' כנז חת (מ"ג ד' ל"ג).

אל התולדות כאשר התולדה והצפיה (שני)
לט י) תסמך גם כן על חרש קרחת הזמן
כאלו הם רמים נולדים כמו כי לא חרש מה
ילד יום (תסל' לז א') אלה תולדות יעקב
יקם (מצאת לז ב') כאלו אשר קדומו
ומאוציו תסמך גם כן לחרש המעשבת
והצפיה (פ) והצפיה מה שילד כיום מן המצות
וזהו עמל יולד שקד (תסל' לז ב') ובילד
נמים ישפיק (יס' לז ב') אשר העפץ בו
ובצפת המצות הם מתנעים וי' אברהם אבן
עזרא כתב בפירושו על זה המאמר נולד
בין שתי המצות יקרא נולד ופי' בו הוראת
סוד כי זה המצו המעשבת הוא מן העל שהוא
במצע הנקב והמעשבת נולדת בין המעשבת
הנקב ויציאת מן המצו וכן אשר בו הוראת
ובצפיה עפמא אולי תל זה המצו ידע כל
מי שמלמד האדם ויעלמו ביום ויבטחו שכל
כאלו ילד מפני שהוא אבי העצה והוא וכן
אשר רבותנו זל (סמךין לז ב') כל המלמד
את בן הבית חוריה כאלו ילד י) וכן אשר
באברהם הוא תפס אשר עשו כחן (מצאת
יז ב') והרמזו דעבידו באוריתו כחן ועל
כן נקראו תלמידי הגבאים בני הגבאים (פי' ב')
ומאד המצות בעין זה חלקו והצדי
כשע' זל, תאר, תפונה, דמות, בציור
וילד כמותו כאלו (מצאת כ' ב') והבאנו
שם דברי חכמים כדכונות נסועים ואלו נובל
[לומר] כי נער יקרא נולד שנים המעשבת אשר
כאשר הוא ושה נער (שטע' ז' יא) או
הבן המסך אצל האב כאשר באברהם ואי
הצד נלכת עד בה ושתתה ונשובה אליכם
(מצאת לז ב') הוא היה יצחק בן שלום
ושב שנה י) והער ומשתו ירשע בן נון
נער לא ישים מתוך המל (שנת לז יא)
ואו היה ירשע בן ששים שנה י) .

ל' יא) אלו רמי בתולה היה גבר המעשה
המעשה בה על ידי איש אבל כל הנזכרים במאמר
הוא איך עתים גבר אשרו ודך המעשה בשמים
ודך טעם עלי צור ודך אגיה כלב ים ודך
גבר בעלמה (ס) הליכת כלם כמקשות
האלה אינה נכרת ואינה ידועה מפני שאין
עשין בהרר ודך גבר בעלמה אלו היה המעש
בו בתולה באמת היה גבר מעשהו בה ובין
שדבר כן לא רצה באשרו ודך גבר בעלמה
כי אם וולת בתולה הלא תראה שאמר אריו
כן ודך אשה מנאמת אכלה ומתנה פיה ואפרה
לא פעלתי און (ס) אכלה הוא כנו למעט
כמו שאמר זל (סמךין יז א') רחצה מרבת
עם אחד מאי מרבת וצדי אשר נסורה רב
אשר אשר נבילה בשלמא לעידי היינו וקעני
מרבת אלא לרב אשר מאי מרבת לישנא
פעליא נקם כדכתיב אכלה ומתנה פיה, וכן
ענין מה שאמר במקום אחד (ס) פלס ב')
ואוכלת עמו מלילי שבת לילילי שבת מאי אוכלת
רב נחמן אשר אוכלת פסח רב אשר תשמיש
ולישנא פעליא נקם כדכתיב אכלה ומתנה
פיה. נשוב לבנות השער, כי מצאנו עלמה
שעניה בתולה והיה המעשה אשר אשר אליה
הסי נא כך (מצאת לז ב') והער והיה
העלמה ויציאת לשאב (ס) מ'ג) והיה והיה
תיקה, וההפך בין עלמה לילדה כי לשון
ילדה אינו נופל כי אם על בתולה כאשר על
מעשה חסור קח לי את הילדה הזאת לאשה (ס)
לז ב') וכאשר ים הפרש בין עלמה לילדה כן
הוא לומר הפרש בין עלם לילד הכל לפי
הענין כמו שביארתי ענין ילד בתולה המאמר.
ובצדק ילד עתים רבים, מהם הולדה כמו וילדה
לו בים (שנת לז ב') ומכיון זאת המלה
לדברים המציינים כמו כסרים דרים ילד (תהלים
ל' ב') תסמכה גם כן לצפת המעשה והמעשלתו

י) עמל שמיים פעלה עליו הכתוב כאלו עשאו. י) פלס פ' א' ודל' א' פ' יא.
י) פ' ע' כאל' א' ס.

ה ש ע ר ה ש ל י ש י .

יחידות, גאות, רחב.

רחב וכל (תכלס ס'ו ל') ר'ל גלות מצרים
גלות בבל וכן ולא פנה אל רחבים (סס מ'
'ס') כענין וספי כוז (סס) וסתבותו מתוך רחב
(אזת כלו י'ג) וכן תרחבי בפנסי זו
(תכלס ק'ח ג') תחזקי ותאמצני לעבר אליך
רחבי עניך עגרי שהם דחויכי (ס'ס
ו' ס') חזק חשקי ואמצוני עליו וכן ירחבו
רחבי בוק (סס'י ג' ס') ר'ל יתחזקי
ויתאמצו וקדכו לחיות ענין רחב שלמות
בתרגום ירחבו ישלטון וכן דחופס ורחב
את רעך (מכל ו' ג') כלומר שרע לו רחבו
והשליטתו בשלו, וכן דרחבם עמל ואן (תכלס
ו' י') ר'ל מה שיתסף ויגבר עליהם הוא
העמל האן ומסניהם יפעל פועל מה שאין
כן ביהודי.

גאנות הוא שם תפקדו לענין ידוע והוא
קדוב לענין הממשלה ודעו ה' מלך גאות לבש
(תכלס צ' א') אשידה לה' כי גאה גאה (שמות
ט'ו א') ומה שהוא אצל האדם מה השרש
עניו והממשל האדם בוללו בסבת מה שיישיב
לו הצעור יחבדן הן מרחבת הן מעורר וכבוד
או בסבת רשע כענין בית גאים יסח ה' (מכל
ס'ו כ'ס) רחבו לגאונים (תכלס ק'ג ל').
ידד' פ' בו אבן גנאה כענין ד' יחיד לך
שמו (מכל לא ל'ל) הוא העקש והתמיד להתעקש
דמה למה שאמר הערב אסתיהר פלין
כשדוא עקש ומתמיד על עקשתו. ר'ד'ב אןעניו
כזה כי הוא שם תהוג לחקא בו דחוק'
בממשלה או שרע או בעביות כענין ומחצבת
רחב (סעי' לא ס') ומסנו רמזו אל שרעה אחרי

ה ש ע ר ה ר ב י ע י .

יהודי, עברי.

אמר לבלתי עבר במ כאדם נכבד וחשוב
אדיוו איש, או נאמר כי שם עברי נגד
על ישראל על שם שהיו אבותינו פעם
העיר כמו איש מצרי (שמות ג' י'ס) והוא
שם מיוחד אל האקז את אביכם את אברהם
מצר הנוד (יחזק' ל'ד ג') ר'ל על ישראל
שהיו אז בגלות פרעה, (P) או עברי יחזיקם
אל עבר אבי פלג שהתחבם ביהודי ועל כן לא
יפעל פועל מעברי כמו שיבנה בית מגאנת
יהודי כאמרם רחבים מעמי הארץ מתידיים
(אסתר ח' י'ו) מפני שענין הוד ארד עם
ענין יהודי ואנצ' שהם מפני שרשים חזקה
מנחה אחת הענין ארד.

יהודי הוא השם הנכבד לישראל כי הוא
מענין הוד כאמרם איש יהודי היה כשוסן
הביה (אסתר ג' ס') כלומר אדם חשוב ונכבד
והוא על שם יהודה שהיה מלך. ע'ברי לא
נמצא כי אם על ענין עבדות כאמרם אלהי
העברים שלחני אליך לאמר שלח את עמי
ויעבדני (שמות ו' פ'ו) והעיר כי יסבר לך
אזיך העברי (דברים ט'ו י'ג) כי תקנה עבד
עברי (שמות ל'א ג') לשלח איש את עבדו
ואיש את שפחתו העברי והעבריה תפשים
לבלתי עבר במ ביהודי אחיהו איש (יחזק' ל'ד ס')
כלומר ארד כחות המלך צדקתו כחות אל
כל העם לקרא להם דוד קראם כסם נכבד

ה ש ע ר ה ח מ י ט י

ישן, נם, נרדם.

כלומר להחליט ולהתעלל. נרדם הוא תכלית
השניה הנרמזה כאמור והוא נרדם ויבך (שפטים
ד' ל"א) כי תרדמת ה' נפלה עליהם (ש"א כ"ו
י"ג) ויסכב וירדם (יחזקאל ה') ויפל ה' אלהים
תרדמה על הארץ (עזרא ג' ל"א) האולי ענין
תרדמה בעתה וחרדה כאמור ויפל ה' אלהים
תרדמה על הארץ וישן (ס"ט) האלו ענין תרדמה
והשינה אשר לשם הנצח לומר אשריה וישן
אך ענינו הלפת והחרדה והכעשה ועל כן אמרו
מה לך נרדם קום קום אל אלהיך (יחזקאל ו')
כלומר מרדף אתה עומד נבטת וחרד סוב לך
לחיות פני אלהיך וירצנו אולי יתעשת האלהים
לנו ולא נאמר (ס"ט) והענין כי תרדמה ענינה בעתה
וחרדה אמרו ויהי השמש לבוא ותרדמה נפלה
על ארס והנה ארסה חסכה גדלה נפלה
עליו (עזרא ג' י"ג) והנה אם נאמר כי
ענין תרדמה כענין השינה נגד אומר כי לא
תמצא לטון נרדם ותרדמה אם לא על בעתה
וחרדה אשר היא תייסן תבטת ושינה נמצאת
בלי חרדה.

ישן ענינו ידוע כי הוא השקם לפי ענינו
כאמרו ישנתי אז ימות (דברים ג' י"ג) כי בעת
השינה לא ירגיש האדם להיות כואב ודואג על
עניניו וזאת היא הפגומה אשר יחס אליה הכתוב
וכן וישן ויחלם שנית (עזרא ג' ל"א) והענין
ויתעורר על ברכיה (שפטים כ"ז י"ט) (דבריה)
ראה כמה גדולה השינה לבסל הדגשים והדגרות
שהיא תקנה והענין ברכיה ולא תיך משנתו¹ וכן
יהיה בזהדים ויחלל כחם אליהו ויאמר קראו
בקול גדול וגו' אלי ישן הוא ויך (מ"א י"ח
ל"ו) וכן אמרו רבותי וזל (עשרת ל"ו ז') שינה
אשר מפסיקם משינה² ולא אמרו בו נישמה וחגומה
וכן לפי כלל השם הזה שינה גדולה לפי הענין
שהזכירה אחרונה כאמור לא ימות ולא יישן
(תהלים קכ"ד ד') וכן אמרו זל (ישעיה נ"ד א')
ניס ולא ניס תיר ולא תיר בנן וקדו ליה ועני
ולא ידע לאהדורי סכרא וענין הניסיה רב
מוצא הוא כי והענינה וההתעוררות יקראו
ניסיה כאמור כי נמו גויים אברהם תקחם³ נמו
יעקב (שמות ג' י"ט) ארבי לגום (שמות ל"ו י')

ה ש ע ר ה ש ש י

ישראל, ישרון.

יהודים יתבטאו בשם יעקב שנקרא
ישראל על אשר שיה אל מלאך ויוכל
(יחזקאל י"ג ה') ועל זה השתדל יקראו כל
יהודים בשם ישראל ויקראו ישרון על שם
ישרם וצדק מצדיהם כי הם ישרים והשתדל
מכל האנושות.

ה ש ע ר ה ש ב י ע י

יונבים, כורמים.

זה ידוע כי יונבים יקראו עובדי
הארצה חרשי הסדות והמגינים כחם ובענינם
והשורשים אתם. כורמים הם נושרי הכרמים
תבנן.

¹ כוונת המחבר על משה יעל לסיכא (שפטים ד') והמחבר נעזר בזה י"א. ² נמצא בפסוקים לפניהם
³ איש מן הכרמים והוא נחמל וזהו נחם לבי וחמירי וגלל הכרמים שפניהם נחמו נחלף אכן נחמיר
מ"ס ל"ו וזל וזל נחלל נחלל נחלל נחלל.

ה ש ע ר ה ש מ י נ י .

יֹאדֹר, אֲנָב, מַעֲיָן, נַחֵל, פֶּלֶג, נָהָר.

(יִשְׁעִי מִיּוֹ יֵצֵא) וְכֵן נִדְרֵי נַחֲלֵי רֶבֶךְ (לִזְכֹּר כ' י"ג)
כְּלוּמֶר נִדְרֵי תַּחֲלִים כִּי כֹאשֶׁר הַיָּאֹדֹר אֶצֶל הַנָּהָר
כֵּן וְזֶה הַנָּהָר אֶצֶל הַנַּחֵל הַדֶּעַר שׁוֹכְרוֹ אֶצֶל
הַיִּמִּינִי הַנִּרְחִילִים אֲמָרוּ בַּיָּמִים וּבַנְּחִילִים (וְיִקְרָא)
יֵאֵל יי' וְעֵנִן נַחֵל חַיִּים הַפְּתוּקִים הַנִּרְחִילִים
בְּהַפֵּךְ מִים שָׁרֵם מְלוּחִים וְאוּלֵי נַחֵל יִקְרָא גַם
כֵּן בְּכִיכּוּתוֹ אֲנִי פֶּסֶחַן בּוֹ מִים כֹּאשֶׁר וַיִּחַפְּרוּ
עֲבָדֵי יִצְחָק בְּנַחֵל (עֲזָאכִית לִי יֵאֵס) בְּחֹלֶק
נַחֵל הַלֶּקֶךְ (יִשְׁעִי לִי וי') רִלֵּל הַלּוֹקֵךְ אֲבָנִים,
אֵתָּה בִקְשֵׁת מַעֲיָן וְנַחֵל (תַּחֲלִים פֶּלֶג מִיּוֹ) וְהַדֶּעַר
הַמִּסְלָח מַעֲיָנִים בְּנַחֲלִים (סָס קִיד יי') כְּלוּמֶר
מִקְדּוֹת מִים יִצְאוּ בְּמִקְדָּם הַיִּבֶשֶׁת מִיָּד מִי
תַּחֲלִים יִפְרִיחוּ שֶׁם. מַעֲיָן הוּא שֶׁם מִקְדָּ
הַמִּים. פֶּלֶג הוּא שֶׁם מִקְדָּם חֲלוֹק וּבִקְשֵׁת אֲדָר
יִתְפַּסְּפוּ מִי הַנָּהָר כִּי הוּא מַעֲיָן פֶּלֶג לְשׁוֹמֵם
(סָס כִּיד יי') מִי פֶּלֶג לְשִׁסְף תַּעֲלֶה (לִזְכֹּר לִיחֵ לִיכֵס)
בְּעֲלֻתֵּי רֹאשׁוֹן (שִׁסְטִים כ' ט"ו) אֲדָר עֲנִינִם
חֲלוֹק וְהַפְּרֵשׁ זֶה שֹׁמֵר נָהָר פֶּלֶגִי יִסְמְחוּ
עֵיר (תַּחֲלִים מ' כ') כְּלוּמֶר הַמִּקְדָּמוֹת הַמּוֹפְלָגִים
וְהַמְחֻלָּקִים אֲדָר שֶׁם נִדְרֵי מִים אִם אוּלֵי פֶלֶג
כְּמוֹ שִׁסְף [תַּחֲלוֹם] (מִיִּסְף) כֹּאשֶׁר פֶּלֶגִי מִים תִּרְדֵּי
עֵינִי (לִיכֵס ג' מ'ח) כֹּאשֶׁר שִׁסְף נַחֵל
וּפֶלֶג בְּלִשׁוֹן הַיִּסְכִּים נָהָר וְזֶה מַעֲיָן.

רַבִּי זֶה יִדְרֵג כִּי מִטְרֵג בְּנֵי הַנְּחִילִים וּמִטְרֵג
הַמִּקְדָּא לְקִרְא בִּרְכוֹת מִים יִצְחָר כֹּאשֶׁר וְתִשָּׁם
בְּסוּף עַל שֶׁפֶת הַיָּאֹדֹר (סָמֹת ג' ג') וְהוּא כִּלִּי
מִקְדָּם הַמִּים הַמּוֹנִינִים מִטְרֵג אוֹ מִן הַיָּם עַד
קִרְבֵּי לַעֲדֵי לְבָא בִּם בְּנִתִּת אוֹ לְהִשְׁקֹת שְׂדֵהָ
וְהוּא: מַעֲשֵׂה יְדֵי אֲדָם כְּמוֹ שֶׁנִּתְּנוּ עוֹד וְיוֹם
לִנְשׁוֹת וְהוּא מִקְדָּם אֲדָר וְזֶה שֹׁמֵר רֶבֶךְ בְּנִדְרוֹת
וְעַל זֶה אֲמַר לְהַפְּלִי, מִקְדָּם נִדְרֵים יִסְכִּים וְרַבִּי
יִדִּים (יִשְׁעִי לִי לִיחֵ) רִלֵּל אֶף הַיָּאֹדֹרִים הֵם רַבִּים
בְּנִדְרוֹתֵי הֵם קְבִיעוֹת מִים שֹׁמֵרִים נִבְצִים
לִי נִשְׁכִּים אֲלֵא עוֹשִׂים בְּמִקְדָּם אֲדָר¹ כְּתִרְנוֹתוֹ
אֲרִיחֵנִי² וְכֵן מִטְרֵג רַבִּי וְלִי אֲרִיחֵנִי חֲלָלִי
(תַּחֲלֵן קִי' א') וְזֶה אֲדָר אֲדָר וְהוּא עֲמוֹק, אוֹ
יִזְכֵּל לְדֹר כִּי יֹאדֹר וְנִדְרֵי עֲנִינִם אֲדָר מִטְרֵג
קִרְא בְּסִפֵּר תִּיחַל נָהָר נַחֵל יֹאדֹר כֹּאשֶׁר אֲדָר
הֵנָּה לְשִׁפֶּת הַיָּאֹדֹר וְהַדֶּעַר וְזֶה לְשִׁפֶּת הַיָּאֹדֹר³
(תִּיחַל יֵצֵא כ') וְעֵנִן יֹאדֹר פִּתּוֹת מִטְרֵג כִּי הוּא
לְשׁוֹן הַנָּהָר וְהַמִּשְׁכָּה מִמֶּנּוּ, וְכֵן לְפִי כִּלִּי הַכֶּפֶר
זֶה שֶׁהַדֶּעַר פִּתּוֹת לְפִי וְעֵנִן אֲמָרוּ עַל נִדְרוֹתָם
עַל הַיָּדִים וְעַל אֲנִיחֵיהֶם (סָמֹת ו' יֵאֵס) כִּל
אֲדָר פִּתּוֹת מִטְרֵג. נִדְרֵי נַחֵל מִטְרֵג לְפִי הַכֶּלֶל
שֶׁהַזִּכְרִי אֲדָרֵן בְּעֵינִי מַעֲלָה כֹּאשֶׁר תַּחֲנִי גוֹשֶׁה
אֵלֶיךָ בְּנָהָר שְׁלוֹם וּבְנַחֵל שׁוֹמֵף כְּבוֹד גּוֹיִם

ה ש ע ר ה ת ש י ע י .

יִשְׁעִי, זִקָּן, שֶׁבֶר.

וְיִשְׁעִי (הִיכֵן לִי יֵאֵס) נִרְאֶה כִּי יִשְׁעִי מוֹפְלָג
בְּשָׁנִים מִשֶּׁבֶר וּמִזֶּקֶן שֶׁהוּא נִזְכֵּר אֲדָרֵן אֲדָר
טְנִינִים וְשֶׁבֶר נַחֵל מִזֶּקֶן אֲמָרוּ וְזֶה זִקָּה אִי הוּא
וְזֶה שִׁיבָה אִי אֲבָבֵל (יִשְׁעִי מ' ד') פֶּה זִכֵּר
שִׁיבָה אֲדָר הַזִּקָּה זִקָּן קֶסֶן פֶּלֶם בְּשָׁנִים וְיִדִּים

כִּי לֹא יִכְלִי לְהַפְּרִישׁ וְזִלְתֵּי לִקְיִים רַבִּי
כִּלְלֵנוּ כִּי כִלֵּי טְנִינִים אֲדָר יִצְחָר כֹּאשֶׁר
אֲדָר וְהַדֶּעַר נַחֵל לְפִי הַנְּעִין אִם הַנְּעִין מוֹדֵה
נִדְרוֹת, מִצְאָנוּ גַם שֶׁבֶר גַּם יִשְׁעִי בְּנוֹ (לִזְכֹּר ט"ו יי')
זִקָּתִי וְשִׁבְתִּי (יֵאֵס יֵצֵא ג') כֹּאשֶׁר וּבְחֻלָּה זִקָּן

¹ פ' כ"ה סמ"ו ו' י"ס. ² נחמנומן לז"כ שורש יאד אחר כל נהר נבאן יחד מוהרם
נבאן, ונל"א יאד וע' ס' נבאן אחר. וע' עוד נ"י ארמון ע"כ נחמנון פ' מקן.
³ וסוף הספר בגול הדק מנחל מוהרם י' ד'.

נרול, זה לבד מה שאמר רבי' (קדושין ל"ג ב') אין זקן אלא מה שקנה חכמה, והעד (?) וקנה קפצה עליו (שנת ק"ג א') ולא יכחד לומר קפצה עליו שיבה וכן אמרו בבבא מצריא כן שנים לוקה (אע"פ פ"ה מ' כ"ד) כדכתיב או

תבוא בבלה גלי קבר (חזק כ' כ"ו) בכלה שנים בנכסיה הוא (ח"ק ל"ח א') בן שבעים לשיבה מרוד שכל ימיו לא היו כי אם שבעים וכתב בו שיבה ברכי הימים (א' כ"ט ל"ח) ואולי בן שבעים לשון אשר ר"ל ללכת שמוח וכפוף הוא הישר.

ה ש ע ר ה ע ש י ר י.

יוצר, בורא.

בריא הם נופל בכל דבר ואף על דם כאן והוא תשלח רוחך יבראון ותתיר פני ארסה (תהלים ק"ד י') לב סהור ברא לי אלהים (שם ל"א י"ג) ועל דבר שאין בו ממש וברא רוח (עמוס י' י"ג) ובורא חשך (ישעי' מ"ה ז') וכן נגד כל עמך אנשה נפלות אחד לא נבראו בכל הארץ (שמות ל"ד י') ואמר יוצר אור (ישעי' מ"ה ז') כי אין החשך צריך יצירה אך בהעדר האור יהיה החשך בלי יצירה כמו שאמר רש"י אם השנים נר בבית תמיד וכאשר תסתירה יסר החשך שצמצמו על בן הוצרך לומר יוצר אור כי האור נוצר מן הבאר אבל החשך אינו בן כי בהעדר האור או הבאר יסר החשך בלי מחשך. **יוצר** לא יאמר אם לא על דבר שיש בו ממשות כמו יוצר הרים (עמוס ד' י"ג) ויוצר ה' אלהים את האדם עפר מן הארסה (עזרא ג' ז') וזה יצירת יס פיש וכן יצרי כבשן לעבר לו (ישעי' מ"ט ה') נותן אחי לרבות וספמדי, וכמו שז' יצירתי לי (שם מ"ג כ"א) וכן כל תפקיד כספי ולכבודי בראתי יצירתי אף עשיתי (שם ז') אמר בראתי כנגד הדברים הגבראים יס פאין ואמר יצירתי כנגד יצירת

יש שם ואמר עשיתי כלל יצירתי ובראתי ואולי בראתי ויצירתי כנגד הגבראים ויצירתי אשר הם בעלי חיים ואמר עשיתי על פניהם פניה שאינה חיה כמו הדגים והצבנות והים וחולתם ובכל זה נחלק עם המבשר אשר לו הרקבה שאמר בשער מה שהוסיף בו לנחץ מה שאי בו צרך¹ ובה שהוא לנחץ ולצחות אמרו מי פעל וצפה (שם מ"א ז') אין באמרו וצפה יותר מכה שיש באמרו ופעל אבל הוא צחות והצגה וכפשו אמרו בראתי יצירתי אף עשיתי ואין ביצירתי ולא בעשיתי יותר ממה שבבראתי וכן השגם דומה לזה אמרו בדתוך ולא מאתוך (שם ט') כי בכה אמרו בדתוך כחובי כענין לא מאתוך אבל הוסיף לנתן ולצחות וכן כל מה שיבא בהדומה לזה. וזה אינו נכון שאם לא יהיה בצפה וזולת ענין פעל, ולא גם בן ביצירתי אף עשיתי וזולת ענין בראתי למה לא קמר מאמרו ובאמת הצח הוא הקמר ואולי נאמר כי ענין בראתו אינו כי אם הבחירה והצריחה כמו לבסם האלהים (קהלת ג' י"ח) וכן כיום ברא אלהים אדם (גנאסית ב' א') ר"ל בחר וכן זכר וקנה בראש (שם ב') כאלו אמר בחרם.

ש ע ר א ח ד ע ש ר.

יין, ושכר.

אמרו פיין ושכר יוצר (נחמד ז' ג') נראה מדברי התרגום כי ענין שכר יין שם כאמרו מחבר חמת ורתיק יוד ופ"ס שאין יין פשט

כמו היין יין וכן ונגיעות שהיו שכר (תהלים ס"ט י"ג) אבל נראה מדברי רבותי ז"ל כי **שכר** הוא שם פשקא תשבו כפני העינית

¹ פ' ע"ג רצו ופ"ג אגדת פיה מ' כ"א. ² פ' ע"ג מאגדת מ' 75—174.

שמונים ודמיונים ודמיונים ותמונות ותמונות לתוכו
שעורים וכמה דברים אחרים כאמור באלו עשרין
(שנים מ'ג נ') שבר המדי משום דמי ביה
מי שפיר וכמה נהג לשון שבר כגב' פתח
בשירא וטיים בחשרא (מטות יג א') ודרכה
כזה כגב' ולסבת ותרגום קשה לשבר עין
אחר לא יין י).

ש ע ר ש נ י ם ע ש ר.

יום, יום-ס.

יום הוא שם כחל לילה עמו כאמור שר יום
הגלות (שמות מ' ליו) מיום גלות בני ישראל
מלך ארשתם (י' ביום אשר שברו איבי היהודים
לשלוש שנים (לספר פ' א') מיום אל יום (ממנו
ל' טו) הנה יום בא לה' (אז' יד א') והער
ויהי ערב ויהי בקך יום אחד (פלאות א' ס')
אבל כאשר זכר אצל היום לילה כמו ויום
לילה לא ישבתו (ס' ח' ל'ג) יום צעקני
בלילה נעך (תבליס פ' ז') לך יום אף לך
לילה (ס' פ' יג) היום והוא אינו כחל לילה
עמו כמו היום שלא נזכר אצלו לילה שהוא
כחל אף הלילה. יוםם מלה כפולה עניה
פיעוס הדבר כמו ירקק או ארשתם (ויקרא יג
מ'ט) ויתר המלות הרופות להם שענינם הר
שהוא בן שני צבעים שאינו אדום וירוק כל כך
ועל כן אפשר כי יוםם בכל מקום עינו היום לבר
בלתי לילה והוא כי בכל מקום שתמצא יוםם
זכר אצלו לילה כאמור יוםם ופגשו חסך וכלילה
ישעשו בצדדים (לחזק כ' יד) יוםם השמש לא
יבנה וידח בלילה (תבליס ק'א ו') ללכת יוםם

לילה (שמות יג לא) והתחדה ידנה יוםם
לילה (תבליס א' כ') כי ענן ה' על המסכן
יוםם הוא תחיה לילה בו (שמות מ' ל'א) ומיוסם
לא תבנה ליהוד ולרבים כמו שאמר פיוס, יכלו
בסוב יסיהם (לחזק כ'א יג) זכר ימות עולם
(דברים ל'ג ו') וימי קלו מני רץ (לחזק ט' ל'ט)
ומדת ימי מה היא (תבליס ל'ט כ') והארכת
ימים (דברים ל'ג ו') בימי תושע יהודה (דברי'
ל'ג ו') ומלת יום מצאנה גופלת בענינים רבים,
מפנה מה שענינה לומר שם פן העתים ומפן פן
הזמנים כמו יהיה במדינת הימים נכון יהיה דר
בית ה' (יחזק' כ' ז') ויהיה אפי' בו ביום והוא
(דברים ל'א יג) ירחק חק. ויש שענינה ראשית
הדבר ותחלתו כמו קשר יקשרון ביום והלכ
(ש'א ל' טו) רל' בראשונה. ויש שענינה העת
הנפרד והשעה המצויה אמרו כי אנו כהיום
תמצאן (ס' ט' יג) השבעה לי ביום (פלאות
כ'ס ל'ג) ויש שענינו קבת הימים והוא ויהי
כהיום הזה ויבא רביתה לעשות מלאכתו (ס'
ל'ט יא) כלומר בקבת הימים היה כך וכך.

ש ע ר ש ל ש ה ע ש ר.

ידה, חדש.

חדש עינו ידוע אמרו שר חדש ימים
(ממנו י'א כ') בחדשה ימצאנה (דברי' כ'
ל') ונקרא סבוב הלבנה חדש לפי שהוא

(י' לחזק' נ'א) ל' לימים העלתי את בני ישראל (ש'נ' ו') ועד יום גלות הארץ (שפטים י'ח ל')
(י' מלא שדש החצני משה לחדש אחרים שגילו הלא' ע' עני' לנחה ששכר כל מידי חשכר שחש

יחד יקד הדף (הדפס לא לכו) ועל כן אפשר שיש
יחדים (דברים לא יחד) יחד ימים (ח'ג ט"ו
י"ג) והצפונה שלשה יחדים (שמות ז' ג')

חלק אחד עשר. חלק הכ"ף.

השער הראשון.

כובע, מגבעת.

מגבעת הוא שם כלי הנסוף לתפארת הראש ולחלונות בו כאמרו חז"ל פארי המגבעת (שמות ל"ט כ"ח). **כוכב** הוא כלי זין לראש כעלי הקרב להצק עליהם כמו שאמר מנחם

השער השני.

באב, צער (צד ?) [סער].

[illegible]

השער השלישי.

כה, בן.

כה ענינה כמו זה כאשרו כה עשו אבותיכם (נמנעו לִי ח') כאלו אשר זה וכן הלא כה
 יורעו כן דעת ר"ל נמנעו דמיר פ"א וכו' שסען הכוזבים ש"ס חסלות נדירות כל' א' (היאלי ילי)
 המה ו' ס' ל"ס חזק וזהו יד'.

(¹) נחלם הסער נחמסח נ"ג: לשער נ"ב, כאב, סער (צער).

דבר (יחזק' לז. לט) ויש כמנו שנינו דנה
אמרו דנה לא שפסד עד כה (שמות ז' טו)
וכן שים כה נדד אמי ואחיי (מלכות לא לו)
סדך יום כה וסדך יום כה (נחמד יא לא)
ואני ונצח גלכה עד כה (מלכות כז כ') כל
אלה ענינם דנה ופה וסתה. כן ענינו דבר
נכון כי הוא נגד משרש בנים אתם (שם מ"ז יט)
כאשר (לא) כן דחת (שמות י' לט) כן אמרתם

בית ישראל (יחזק' י"א כ') לוא כן דברו
(דמי' ח' ו') ולא כצוא להם כן (שפסד ל"א י"ד)
כן פסה בני יוסף דברים (נחמד לו כ') כן
בנות צלפחד דחת (שם לו ו') כל אלה ענינם
דבר נכון וישר ואפשר שיש כמנו שנינו כמו
זה והוא אמרו כן תצעה כאשר דחת (מלכות
י"ח כ') לא כן אמרו עדים (מ"ז ז' ט') (י'
דברים נמצאים משני הענינים.

ה ש ע ר ה ר ב י ע י.

בכיד, אכיד.

אמרו דע כבירים לא חק (לחזק' ל"ד)
כאלו אמר גדולים וכן בבלי דעת מליך יכבר
(שם ל"ט י"ו) ר"ל יגדל וידבר וכן יתן אוכל
למכביר (שם לו י"א) אמר אבן גנאה כי
הוא תאר לאכל והענין כי סבב גשמים שים
האל האוכל רב והלמ"ד הזאת היא באה על
הפעולים והמקורים, ומכביר על מסקל דחם
מסכיל (הכסע ט' י"ד) אשר הוא תאר לדחם
ואינו פועל והלמ"ד כזה לדגשת התכלית וכן
כשאן מים כבירים (ישעי' י"ז י"ג) ר"ל מים

דנים וצומים והעד בכיד מאכיד שים (לחזק'
ט"ו י') כלומר גדול ממנו לימים וכן ה' אל
בכיד ולא ישאם (שם לו כ') ר"ל גדול וחס.
אכיד ענינו חזק כאשר מחדדות הדעות
אכידיו (שפסד כ' ל"ז) כלומר חזקו וצומיו
והעד שפסד אלי אכיד לב (ישעי' מ"ו י"ג)
בתפוחות חזק לב, אכיד בשן כתרני (תהלים ל"ז
י"ג) בני אדם עצומים וחזקים, אכיד הדועים (ש"א
ל"א ח') שים לו חזק וצומה עליהם וכן אכיד
יעקב (ישעי' מ"ט ל"ז) אכיד ישראל (שם א' ל"ד).

ה ש ע ר ה ח מ י ש י.

כתל, נדד, קיר.

כתל נקרא העשוי באבני מחצב בבנין חזק
כמו שתראה בבנין שלמה בזכרו שם כתל (י').
נדד אינו חזק כל כך כאשר במסעול הכרמים
גד מזה וגד מזה (נחמד ל"ז ל"ד) וגדדות
הכרמים אינם מעשה בנין כי אם משרת
אבנים זו על זו או סמיכת הפתוח בקוץ
וחדד והענין שהוא נקרא גד וכן גדדת צאן
(שם ל"ז ט"ז) שהתפוחות אינם צריכות לבנין
חזק ודי להם בסמיכה פחותה ורבו' ל"ל שפסד
בלשון נדד בכקום הסיני בדרבה מקומות ואפשר

שיקרא כתל כל בנין חזק שהיה מעצם
ואבנים כמו דנה זה עומד אשר כתלנו (ש"ה
ז' ט'). וקיד לא נקרא כי אם בנין האבנים
לבד והעד אבן מקיד תועק (תנחומ' ז' י"ח) כי
בידה בקיד התומה (יכסע ז' ט"ו) והושאל
לשון קיד אל מתיבות הגוף כאשר קידות לבי
הומה לי (דמי' ז' י"ט) פשוני היות הבנין
ההוא חזק מאד לסכל משא וסכל וכבוד המקיים
והמכות וכו' הוא תרגום קיד ואפשר ששנינו
אחד ואף גם זאת קיד חזק יותר מכו' לפי ענינו.

(י' ז' קס) לנאמנו ופצאנו עין שאליו יזכר כי תלח כן שפסד זה ענינו נכון ומנו שנינו
יב' ושדור הדק והלג' ומלח שגת הכשתין י' ל' (י' ענין שלמה לא מלא כול).

ה ש ע ר ה ש ש י. כילי, נבל.

רצה המקרא מורה כי **נבל** הפך נריב ו**כילי** הפך שוע כאשר לא יקרא עוד לנבל נריב ולכילי לא יאמר שוע (שע' ל'ז ה') והשיעור כי נבל הוא שם הבילי בתכלית הבילות המגבל עצמו לרב כילותו וכילי נקרא מי שאינו נחנן אך איננו כנענין נבל כי שוע פחות מנריב, אבל לפי אשר יתן לפעמים יקרא שוע, ונריב לא יקרא אם לא הגותן בכל עת כמו שאמר נריב נריבות יעץ והוא על נריבות יקום (שס ח') איה בית נריב (איוז ל'א כ"ה) נריבי עמים נאספו (תהלים מ"ז י') והער נשם נרבות תניף אלהים (שס ס"ח י') וידוע נריבה תסמכני (שס ל"א י"ד) נרבות פי רצה נא ה' (שס ק"ט ק"ח).

ה ש ע ר ה ש ב י ע י. כסא, מושב.

מושב ענינו ידוע שהוא שם מקום ישיבת האדם כאמרו אל מושב הקד (ש"ל כ' ל"א) ואחרי כן נסמך על ישיב (?) והתיבות מרחוק כאמרו כי יסכר בית מושב (ויקרא ל"א ל"ט) ו'ל בית מיושבת מוזן רחוק, אחרי כן נסמך לענין פעמד כאמרו ומרוב בני ישראל אשר יסבו במצרים שלשים שנה וארבע מאות שנה (שמות י"ז מ') כאלו אמר עמדם שם תחת סבלנות מצרים היה כך וכך, וכן ובמשב ל'צים לא ישב (תהלים א' א') החפץ בו מעמד וכנה העצמד למושב לפי שדרך המתקבצים להתלוץ ולרבים אחרים לשבת ועל זה השיעור אמר ובמושב ל'צים לא ישב ורבו' ז"ל אמרו ¹

הלך אצ"פ שלא עמד, עמד אצ"פ שלא ישב, ישב אצ"פ שלא הלך ועמד, והם היוצאים האמת. **כסא** הוא שם כלי ישיבת המלכים והנסיכים והאנשים הגבירים לבד כאמרו ואת מלכים לכסא וישיבם לנצח (איוז ל"ו ו') וכן בעלי, ישב על הכסא (ש"ל א' ס') ובאותאב יסבים איש על כסאו (מ"ל ל"ז י') והוא מקום נכבד כאמרו וכסא כבוד (ש"ל כ' ח') כסאות לבית דוד (תהלים קצ"ד ה') וכן בשלמה ויגדל את כסאו מכסאך (מ"ל א' מ"ז) וכן כונן למשפט כסאו (תהלים ע"ח) וענין כסא האמור על מלכים ר"ל מקום פסק דין וגמר המשפט ועל זה השיעור כי יד על כסיה (שמות י"ז ס"ז).

ה ש ע ר ה ש מ י נ י. ברה, חפר.

אפשר שענין **בורה** פחות מהופר לפי שענין בי חפרתי את הבאר הזאת (גנאשית ל"א י') וחפרתה בה (ינסיס ל"ג י"ד) חפרה שרים (גנאשית ל"א י"ח) ורבל אחד עם ענין משם חפר אבל (איוז ל"ט) וחפרתה ממסבונים (איוז ג' כ') ¹

¹ עין ע"ז י"ח כ' וחלום תהלים.

באר כי החופר ביותר ימצא באר מים חיים
אבל אינו כי אם נקב העשו למקוה מים או
לזולתו כמו שבארתי בחלק הבית בשער
באר בור ^(א) ובבור לא תמצא כי אם לשון
כחה כאמרו כי יורה איש בר ^{(שמות לא}
^{לז)} והענין בור כחה ויחפרו ^(חבלים ו' יא)
ליל בור כחה מעט ויחפרו כלומר תצמיק
יותר וכן באר חפרוה שרים כחה נדיכי העם

ה ש ע ר ה ת ש י ע י

בר, רן, ציד.

מה שאמר זאת הכריזת הדברים ^(ת"ל י"א י"ט)
הכלל ידוע כי שני שמות כאלה אשר הם ביד
המורה נחל לפי צנינו ועל כן נאמר כי הכרי
תפטר ביותר נקרא ^{רן} לרב מרצתו, ואכן
נראה לא נסה אחרי הדעת הזאת, ופי' הכרי
הדברים נגדי הבחנה כאלו אשר השלישים
הדברים כמו ששם' ויקח את שרי המצות ואת
הפזרים ואת הפזרלים בעם ^(ה"ל לז כ')
וכמו שאמר ויאמר יהוה לרצים השלישים ^{(פ"ב}
^{י' לז)} ואולי על אשר מתפשטים השלישים
הרצים לשלל שלל חלבו בו מסביבות הערים
יקראו רצים וכן יקראם המון כדמשמס לדרך
אשר יצאו נדחים ^(מלכים ז' כ' ז') רצים אחרי
שלי ^(א'). כרצים הם נבבדים כאמרו לשון כרים
לפתח פת בצה ^(יתקאל ל"א כ') וסיו עליה כרים
^(ש' ד' ז') וכן נמצא בכמה עניות, מסנו שנינו
כבשים אמרו חלב כרים ^(דברים ל"א יד) מסנו מה
שהוא כלי מקום הכמות וסרץ צאן ודוא
בר נחב ^(סעי' ל' כ') לבשו כרים וצאן
^(חבלים ס"ה יד) וכן כיקר כרים ^(ש' ל"ו כ')

רש שהפך בו בן המלך אמרו שליו בר מרשל
ארץ ^(סעי' ל"ו א') הוא בן המלך ונקרא
מרשל ארץ מפני שהיה מרצתו והצטו אל
המקומות אשר יחפץ ללכת בהם כאלו הוא
מרשל ארץ ^(א') ועל זה השיעור נקרא דרך בר
לפני שהיה הפזו ללמלל המלכים שליחותו.
^{ציד} אמר שנמצא שיהיה ענינו שליו אמרו
ציד נאמן ללחיו ^(מל' ל"א י"ג) ותשליו
צידך עד למרחוק ^(סעי' ל"ו ח') השלח בים
צידים ^(ש' י"ח ז') וילכו ויצטירו ^{(יסבס}
^{ט' ד')} ליל רטו עצמם כשלושים במגעלים
כלים ובגדים קרועים כמו שמצינו הכתוב על
מנשיהם אמנם אין ענינו שליו נמרד ונחשו כי
אם ^(שולח) השלח והולך לאמו, ובציד כמה
עניות, מסנו ענין הכאב, צידים וחבלים ^{(יסבס}
^{ט' ד')} צידים אחוזני כציד יולדה ^(סעי' לא ג')
ופזה הענין נצרו להקרא הצלפים צידים כאמרו
הרטי צידים ^(ש' מ' י') מפני שהם כאב וצד
לצדדיהם אבל והלח תסוב על צידה ^{(מל' ל"ו}
^{יד)} הוא העקב שבמפתן שדלת סובבת עליו.

^(א) ע' ל' 72. ^(א) ונחש מתחת חגורו חלל כמר חלל כרית מתלקחו סומרי מחרם בר
פס שמו כ' ופי' מן ממי סממיה. ^(א) בפי' סמ חושל כס' ר' יום [ק' גלח] ע' חלל מוסד
לפי' מלחמה. ^(ק' ל' ע' ג')

ה ש ע ר ה ע ש י ר .

כבש, איל, תיש, עתוד, שה, שעיר.

הזאן קרבנו לזבח שלמים לה' זכר או נקבה תמים
קריבנו והתנדך לזכר אדיריו אם כבש [ליל: כשב]
הזאן כאשר אשר אם כבש [ליל: כשב] הוא
מקריב את קרבנו, האם עז קרבנו (ס י"ג)
וכן עז בזה על הזכר והנקבה בקצת המקומות
הוא אשר האם מן הזאן קרבנו לזבח שלמים
לה' זכר או נקבה תמים קריבנו וכאשר אשר
הנה אם כבש [כשב] הוא מקריב כולל זכר ונקבה
כן אשר האם עז קרבנו כולל זכר ונקבה כי
שניהם נכנסין תחת אשר האם מן הזאן קרבנו
לזבח שלמים לה' זכר או נקבה תמים קריבנו
וכשרו כולל איש איש בבית ישראל אשר
ישחם שור או כשב או עז במחנה (ס י"ז)
כי שלשתם כוללים לזכר ולנקבה אפס כי
הזו מקד חיותה לנקבה כאשר עזים מאתים
ותישים עשרים (מלכות ל"ג ט"ז) האת כל
העזים הנקבות והמלאת (ס ל"ג) כאשר
הנזק בשור או כשב שיהיו לזכר ופזיאן
אותם על הנקבה בקצת המקומות כאשר האם
כבש יביא קרבנו לחמאת נקבה תמימה יביאה
(ויקרא ד' ל"ג) הלא תראה כי נפל כבש על
הנקבה לבד. שיעיר הוא הפחות שבכלם
כי בן יום אחד נקרא שעיר והוא בן מן העז
ומן התיש וזה גם בן קטן אך לא כל כך
הוא בא מן הדל ומן הכבש או מן האיל
כמו שאמר עזים מאתים ותישים עשרים וחללים
מאתים ואילים עשרים (מלכות ל"ג ט"ז) יום
בעלי העזים תישים ובעלי החללים אילים
ח"ש פ"י בפרשת שלח לך (מנחם ט"ז י"א)
כבש וזה קדוין כל שנתם. תיש הוא מסיין
הכבשים והוא בעל חזק והוא העז כי לא
חבא היכבשה מפני הזקן כאשר המשוך ואשר
כי כבוד האיש כזקן (ס י"ז) האם כן הוא נכבד

איל גדול מכבש כאשר האיל תמים מן
הכבשים (י'), וכן אשר רבו' ז'ל (ס"ד ט"א)
פסגה (י') כבש בן שנה איל בן שתי שנים או
בן י"ג חדש ויום אחד, כבש בן שנה כאשר
כבש בן שנתו (ויקרא י"ז ו') כבשים בני שנה
(ס ל"ג י"ט) וכבשה אחת בת שנתה (ס
י"ז). איל בן שתי שנים או פחות אבל
גדול הוא יותר מכבש והעז איל תמים מן
הכבשים (י') האיל היה ענינם אחד והיה לו לזכר
איל מן האילים או כבש מן הכבשים הלא תראה
ההפך שיש בין איל ובין בן שנה כאשר
אילם חמשה עתודים חמשה כבשים בני שנה
חמשה (מנחם ז' י"ז) ועוד אשר אילים שנים
כבשים בני שנה ארבעה עשר (ס ל"ט ל"ג)
ובש"ב (ויקרא ז' ל"ג) ובב"ש (ס ד') אחד
הם כמו שמה (סנ"י ג' ו') שלשה (שמות
כ"ז ח') נגזרתי (תהלים ל"א ל"ג) נגזרתי (ד"ה
ג' ל"ד) ורבו' ז'ל נחלקו בענין איל יש שאמר
כי הוא גדול מכבש כאשר (ל"ק ט"ז ג') נגב
מה תצטת איל עגל תצטת שור משלם תשלומי
בפל וסמך לזה אשר אמר רבה שור בן יומו
קרוי שור דבתיב שור או כשב או עז כי יולד
(ויקרא ל"ג ל"ז) איל בן יומו קרוי איל דבתיב
ואילי צאנך לא אכלתי (מלכות ל"א ל"ח) האם
איתא כי איל גדול מכבש אילים הוא הלא
אכל הוא כבשים אבל, אלא שפע מיתה איל
בן יומו קרוי איל וזה שכתב שאף האיל הקטן
בן יום אחד לא אכל ואין צורך לומר הכבשים
שהם בני שנה שלא אכל מהם וכאשר כבש בן
שנה בן עגל בן שנה כאשר העגל וכבש בני
שנה המיטם לעלה (ויקרא ט' ג') וכבש מצאודו
כולל זכר ונקבה כאשר אם כבש [ליל: כשב]
הוא מקריב (ס ג' ו') והוא יכול להיות זכר
או נקבה בעבור מה שאמר לענינו (ס ו') האם מן

(י') לא מלא נצטת כי אם איל תמים מן הזאן (ויקרא ט' ט"ו). (י') על תוקם תאלצו כזה
סלתי את פי ידירי הכתם מבי"ל וזקנם יד', ואלה תצטתו אל': תאלצו כבוד האדם בזקנו לא

ס'ו ל'ח) ענף ותולתלים ובה אמרו רבו' ו'ל' (ס'ט ק"ו א') ציצין המעכבין את המילה ור'ט
(מסכת מ"ג א') תנו רבנן ציצית אין ציצית פ"ו רצא פרח ויצן צין (נמנע י"ז כ')
אלא ענף וכן הוא אמר ויסלח תבנית יד צין הגטת הפרי כשהפרי נופל והעד ויגמל
ויקצי בצינת ראשי (ויקצ' ח' נ') ומה אמר שקדים (ס'ט).

ש ע ר ש ל ש ה ע ש ר.

כתר, עשרה, נדר.

כתר ס'ס הכלל לכל דבר המכובד, תפסה והשוכים המופרשים מבני אדם כי נדר משרש
מכונה מלמעה כמו שאנו רואים עוד היום לקרא ויצרו מקדשי בני ישראל (ויקצ' ל"ג ג') שצינו
עשרה המכונה, נדר כעין צין אמרו צין נדר השרשה וכן כי נזיר אלהים יהיה הנדר (שומע י"ג
הקדש (שמות ל"ט ג') ר"ל דבר מופרש מבני האדם ה'י) ועל זה הסיפור נקרא העגבים בשנה
ועל כן אמר הלוקד נזיר אצלו (נדרים ל"ג ס"ו) השביעית שפורשים מהם, ענבי נזירך (ויקצ' ל"ה
הנזיר סמאיו ומועלג מהם ומופרש מעגבים וכן ה'י) כלומר המופרשין מסך וכן כל ימי הזויר
בנזירך כדרכה (מס' נ' י"ח) ר"ל הנדרלים (נמנע י"ו) ענינו פרישות והסתלקות מדבר.

ש ע ר א ר ב ע ה ע ש ר.

בבל, זיק.

אולי זיק ס'ס כלי העשווי לארץ בו האסורים נחלה וקובה לסיכור הרגלים אחת מלמעה
הוא סען וככל מברזל כאסור תגבריהם בבבלי אחת מלמעה ותחנן רגלי האסורים בין שתיהם
ברזל (תלמוד מ"ט ח') וכן נהגו עוד היום לעשות ומחזיקים כמה אסירים אבל זיק אינו עשווי
בבלי ברזל לידים הרגלים אבל זיק הוא קובה כי אם לאסור אצור או לשניהם לא ליתר.

חלק שנים עשר. חלק הלמד.

ה ש ע ר ה ד א ש ו ן.

להב, שכיב, שלהבת.

להבה ושללהבת ולהב הם שני שרשים ניצוצות המסתברות מן האש ועל זה הסיפור
להבת מהלשטים ושללהבת מן הרביעים אבל אמר ולא ינה שכיב אשו (ליוז י"ח כ') כי
ענינם אחד והוא הכל וחמור האש הנולה השכיבים כבים מורה ודראה כי שכיב ענינו
והשתפשם למעלה כאסור כעלות הלהב מעל דבר העשבר כי הוא נגזר משרש שכיבים יהיה
המנבח (שומע י"ג כ') וכן כי אש יצאה מחסבון עגל סמרון (כ"ה כ') שצינו שבידה ונהיצה
להבה מקדית סיחן (נמנע י"א כ"ט) והעד וכן אמר בו הערעום ארז לנשי לוחץ הוא
תצב להבות אש (תלמוד כ"ה ו'). שכיב ענינו ר"ל הכבד ויתען וכן אמר רבינו האיי גאון

ז"ל בתחלה פירש עשה של תורה ולבסוף פירש שבה בתחלה פירש עשה וכתוב ויטב רבים שמעבים לבו של אדם *).

ה ש ע ר ה ש נ י

לחם, פת.

יעקב ובה בדר ויקרא לאחי לאכל לחם (מלכות לא ילד) ופירש כל דבר מאכל קרוי לחם וכן אכל לשון לחם אצל הכשר והוא את קרבני לחמי לאשי (מנחת כ"ח) לחם אשה לה' (ויקרא נ' י"א) דמה ברוי לחמי (לחם ו' י') כמו שנהגו חסידים לקרא בשם אלהים וכן לחםם בגללים (שמיט א' י"ז) ומסר עליהם בלחמו (לחם כ' כ"ג) ר"ל יסר עליהם דרך בשרו וכן נזכר לחם אצל הפרי והוא נסחיתו ע"י בלחמו (יחזק' י"א י"ט) אשר עתה בשרו ומסנו מה שהוא צמח הארמה והוא מאשר שמנה לחמו (מלכות מ"ט כ') ר"ל ארצו וכנה. ארצו בלחמו מפני שהוא צמח הארמה. ולחם כלל כל מיני מאכל כמו שנתהב בשר כלל כל בעלי חיים כאשר נתן לחם לכל בשר (תהלים קל"ו ל"ט) וכן ויצת כל בשר דמם על הארץ בעוף ובבהמה ובהמה וכל הארץ השרץ על הארץ וכל האדם (מלכות ד' כ"א).

פת עתה שבר כאשר האקדה פת לחם (מלכות י"ח כ') ר"ל שבר לחם וכן הכפתותי לחם (יהונתן י"ג י"ט) והוא שאמר פת לחם לפי שנהגו לאפות שלש סעודות או סעודת או סעודת לישנות מפני לחם אחד גדול ואין ראוי להביא כל הלחם והוא אל השלחן וזה שמעברין סמנו נקרא פת לחם וכל זה השיעור אשר כבר לחם (תהלים ט"ז נ') ר"ל כשיעור כבר וכל הענין הזה נהג המקרא לחם בענין אכילת הסמים והמסכים לחם כאשר כי חשב ללחם את מוסל (מל' כ"א) לכו לחמו בלחמי (ס' ט' כ') חצול והלך והענין אשר מפרשו תאכל (ס' י"ג נ') לפי שאין לו לחם כי אם פתותיו לחם ולחם הוא שם כחל כל מה שיאכל אלא שהגדיר עליו מה שיבשה פן התבואה לבד והראיה וכל אלהם במצפיהם (תהלים קמ"ד) והמצפיהם רבים לפניהם ואעפ"כ הפיל עליהם לשון לחם וכן ויזבח

ה ש ע ר ה ש ל י ש י

לחן, גלח.

אשמה רצוני לומר שמאשימים ברמאות זה את זה אבל הישרים עתים רצון שמזכים זה את זה. גלח עתה נסות מדבונת וסור פן האמת ולבת אל וחלום והעד ונלחום במצולותם (ס' נ' ט"ו) ונלחום נקראים המעקשים היסוד והמסים מדר האמת בתחבולות ובמצות רעות והעד הסר מסך עקשות מה חלום שפתים הרחק מסך (ס' נ' ל"ד) ענין עקשות מה וצנחן חלום שפתים אוד והבולר.

לחן נקרא הגלח בשחוק וברמאות והסרם המשחק והמלצת לפרעה עתה ולהשפעת אונאי כמו שאמר ותה אל תתלוצצו (יחזק' כ"ח כ"ג) צום הגביה לבלתי ילעגו במצות הכבוד עליהם בשליחותו פן יחזקו מוסריהם וכן אם ללצים הוא ללחן (מל' נ' ל"ד) וכן אוילים ללחן אשם ובין יסרים רצון (ס' י"ז ט') ר"ל הרשעים חושבים רע זה על זה וסמים איש את רעהו ממה שמחייב

*) ז' כ"א דעת רבי עמרם דעת פ"א א' (והס' יחזק' : אשמה) חלחן לחן ללחן מה לחם מה לי לחן בלחן וי"ל, כ"כ מלך שחוקן ודמיון י"ס ט"ו.

ה ש ע ר ה ר ב י ע י .

לאה, עמל, ינע, עיף, [יעף] *).

יח) מלחדי חלוי וכן חת יניע כפי (מלחית
לח מ'נ) חת לחאת יח וכן ארץ אשר לא
ינעת בה (יכסע כל ינ) ארצא חלא לאיתון
בה וכן רביס. עמל גם הוא מורה והוא
פרסם וענינו השתללות באמרו שוא עמלו
בניו בו (תכליס קליו ח') להלמות עמלים
(שעשס כ' ליו) רל לקצור רוח המשתללים
דבר תכונה תוחלתם וזה שאמר כל עמל האדם
לפיהו (קליו ו' י') רל כל השתללותו לפונותיו
וכן נפש עמל עמלה לו (מחל יו ליו) והעד
אחיה חסד על הקיקון אשר לא עמלת בו (יונה
ד' י') רל לא השתללת להיות סלך וכן ראה
עניי ועמלי ושא לכל חסאמתי (תכליס ל' יח)
כלומר ראה עניי והשתללתי למעשה יח וחלם
חקי ויס כשנו שענינו עול וחפס ורעס והוא
אמרו תחת לשונו עמל ואן (סס י' ו') ורסי
און ורסי עמל הקצרהו (איונ ד' ח') לא רביס
און ביעקב חלא ראה עמל בישראל (מזמור כ"ג
לח) וכן אדם לעמל יולד (איונ ס' ו') וקוב
הוא גם כן להיות מן הענין הראשון.

עוף ויעף ענינם אחד וינע רב מרחם במרחח
לפי כלל הספר מפני שנזכר אחרון באמרו
עוף ונע (דעיס ל' יח) לא יעף חלא ינע
(ינעי מ' לח) ויחל להיות האדם עוף חלא
במסת מורה ויניעה באמרו נפש עיפה (מחל
כ'ס ל'ס) וזה מורה מורה הנפש אך החפץ בו
נפש שוקקה ונכחא ורל כן אמר כי הרוחתי
נפש עיפה (יחעי' לח ל'ס) מיס קים על נפש
עיפה (מחל ל'ס ל'ס) וכן באמרו חלם הנפא
דמה שמה חקן ומה עוף (ינעי' ל'ס ח')
רל צמא וכן פיי רסי יל עוף ונע (דעיס
ל'ס יח) עוף בצמא ונע בדרך ונעף נקרא
גם בן מי שאין בו כח לקבל ענין או לעשות
דבר באמרו לעות את יקף דבר (ינעי' ל' ד')
רמו למי שאין בו כח לקבל חכמה. ינע
נקרא האדם המורה באמרו ינע כפך כיתאכל
(תכליס קליו ג') ורל המסריח באמר הונחם
ה' במדברכם (מללכי ג' יו) וכן אמרו רבו'
חל (תכל' ו' ג') ונעתי חלא מצאתי אל תאמן
חלח תרגום ינע באמרו עוף ונע (דעיס ל'ס

ה ש ע ר ה ח מ י ש י .

להם, להב, ברק.

ותלהכחו ככבוב (ינעי' מ'נ ל'ס) הדרב המחד
דומה לניצוץ האש וברק חנית (נחוס ג' ג')
גם הוא שם חודר חנית ושרהו וחדרו כאשר
הוא קלל כי הוא נגזר משרס ברקים למשר עשה
(תכליס קליו ו') אשר החפץ בו מסות (מסרות ?)
האש הראשית ביום הנשם קודם הרעם וכן אשנותי
ברק דרבי (דעיס ל'ס מ'ל) כענין וברקתותי.

אמרו להם הדרב (מלחית ג' כיד) ואמרו
זיכא גם הנצב אחר הלהב (שעשס ג' ל'ס)
אבן גנאח פיי כי שניהם ענין אחד והוא
הברול אשר בורב אבל לפי כחתי להם הדרב
ענינו כתרנומו יח שני דרכא רל חודר הדרב
והשתחוה והוא כמו סלף הדרב חודרו וקוב
לענין ולהם אתם היום הבא (מללכי ג' י'ט)

* מלחית ל'ל גם הכוונה ינע חלא הכוונה כה אף כי לל חלחל נשחיתת כחיתא.

ה ש ע ר ה ש י

לבוש, בגד, סוּת, שלמה, [שמלה י], כסות, מעיל, כתנת.

ירוק שחור או סמך התכלת כאשר תעשה את מעיל האפוד כליל תכלת (שם ליל) ולפי סכחתי אין במעיל צמר ופשתים כי אם הכסי לבד וכתנת נקרא לבוש מרוקם שהוא מפשתים לבד והעד ויעשו את הכתנת שש (שמות ל"ט י"ז) כתרומות¹, צמר ופשתים (דברים ל"ג י"א) עמר וכתן, ודרכה נהגו בתלמוד כתגא במקום פשתים וליש פ"י (שמות ל"ח ד') כי מעיל כמין חלוק והוא עליון הכתנת חלוק ממש סמוך לבוש והוא תחתון לבגדי כדעת האמר כי כתנת תשבץ עתה רקעת הלבשו כי ענין תשבץ נוסחת העשויות כתבשימי העשים לפרשם קביעת אבנים מוכות ומרגליות ואמרו כתנת פסים (מלכות ל"ז ג') ליל בגד פשתים מרוקם בססי וזה ודאי כפי וגם כן מצאו שם כתנת נופל בדבר שאינו מעשה אורג כאשר כתגות עור וילבישם (שם ג' ל"א) וליש ז"ל פירש דבר הבא מן העור וצמר ארבעים היה שהוא רק והם ומפני עשה להם כתגות חגורה חלק בצפון רבוקין על עורן ולא מצאו כתנת אצל לבוש המלכים כי אם אצל הכהנים ואצל הכהנים הגדולים. אכן גנאה פ"י כי כתנת ומעיל שונים בקצת ומקומות והראיה מעשה אמנון ותמר אשר ועליה כתנת פסים (ש"ג י"ג י"ח) כי כן תלכשה בנות המלך התבולת מעילים (שם י"ג י"ח) אבל מעיל האפוד (שמות ל"ח ל"א) הוא על תכונה אחרת ואינו כתנת כי הוא מפסי והכתנת מפשתים. האפשר כי כתנת פסים עתה מעיל כי פסים והעץ בו ססי זה ומסי.

לבוש עתה ידע. בגד נקרא מה שאינו לבוש כאשר וכל בגד וכל עור (ויקרא ט"ו י"ז) ובגד כלאים שצפנו לא יעלה עליך (שם י"ט י"ט) לא אמר לא תלבש שאנ"פ שאינו לבוש הוחדר להצלתו עליו וכן קצתה כל בנחיתך (חללים מ"ט) ואמר [ב]בגד, צבע (פ' ששנים ט' ל') ברצו צבע תכלת צבע שזור ממתי הצבעים מה שאין כן בזולתם ומאשר נקרא בגד אנ"פ שאינו מלבוש יאמר על בגד שהוא לבוש ענין לבישה כאשר תלבישו בגדי יפע (ש"ג ט"א י') וילבש בגדי נקם (שם ל"ט י"ז) ובגד ללבוש (מלכות ל"ח כ') ואתה ללבוש בגדיך (מ"א ל"ג ל') מלבישים בגדים בגן פתח שער סמורן (ש"א י'). סוּת ממתי הלבשו והפיל ממנו הכ"ף כיהוא היה ראוי להיות כסות וכסוּת נקרא הסכסה והספק ולא דברים תוארים העשויים לכסות כל דבר וגם מלבושי האדם יקרא כסות תלבוש העליון מפני שסכסה תחתונים. שְׁמֵלָה איננה לבוש כי אם המצנע אשר ישכבו עליו או הסדין כאשר ופרשו השמלה (דברים ל"ג י"ז) הוא שמלתו לשון במה יסכב (שמות ל"ג ל"ז) וסכב בשלמתו (דברים ל"ג י"ג) ושמלה ושלמה אידם הם. מַעֲיֵל הוא לבוש מסי נכבד אשר ילבשו אותו המלכים והנסיכים לבד כאשר בשאל ויחזק בכסף מעילו ויקדע (ש"א ט"ז ל"ז) ויכתב את כסף המעיל אשר לשאל כלם (שם ל"ד כ') וגם הכהנים הנשפים אל ה' ללבוש מעיל כאשר ואלה הבגדים אשר יעשו חשן האפוד והמעיל וכתנת תשבץ (שמות ל"ח ד') והמעיל הוא מפסי ממתי הצבעים אדום

ה ש ע ר ה ש ב י ע י

לחש, סוד, עצה, רז.

עצה עתה ידע כי הוא השתכל בדבר והתבוננותו עליו וכן לסוב וכן לרע. סוד

¹ עין מה שהעצם נשאר ד' חלק מה נכבד יקף. ² סמורן וסמל.

עניה הסתר דבר והעד וסוד ארז אל תגל
(תש' ל'ס ט') אם גלה סודו (פתוס ג' ו') מגלה
סוד (תש' י'א י'א) סוד ה' ליראיו (תהלים
ל'א י'א). לְחַשׁ הַחֹפֶץ בו דבור אם שאינו
נשמע כאמרו אם יסך הנחש בלוא לחש (קהלת
י' י'א) ונקרא העובר מלחש ובן לקול מלחשים
(תהלים ל'ח ו') חיד עלי יתלחשו (שם ת'א ח')
דבר דברים שאינם נשמעים לאדם שיגידם ועל
צד הסמיכות נסמך לעצה באמרו ונבון לחש
(שע' ג' ג') שלום בן הלוחש (סמ' ג' י'א)
צקן לחש (שע' ל' ט') ולפי שהעצה והכזב
נרבים בלחש יקרא הסוד והעצה לחש, וכסוד

חדך ארז והוא לא רשתי בסוד משחקים
(יח' ט' י'א) שעניו קהל וכן ועל סוד בחורים
(שם ו' י'א) וחדך בסוד אל תבא נפשי בקהלם
אל תחד כבדי (עזרא מ'ס ו'). ר' י'ס כי
סחשב לומר כי הוא לשון ארפית ורגיו סוד
אך כסתי בו כי ענין ר' חסיון וחדך רזי לי
רזי לי (שע' ל' י'א) וכמו חאפת רזון ועופה
(מ'ס ו' י') ומשמן בשור ירזה (שע' י'א ד')
הסמנה הוא אם רזה (נמדע י'א ל'א) ואמר
כל ר' לא אנס לך (דמ'א ד' ו') ר'ל כל דבר
החדך מבני אדם לא חסות כי שלם אתה וכל
חכמה נסחבת (?).

ה ש ע ר ה ש מ י נ י . לענה, ורש [ראש].

להשיב אמרים נבוחים ודברים טובים ואין זה
ריוק וכבר שמעו בלשון לענה על העבדות
כאמרו שרש פרה ראש ח'לענה (דברים ל'ס י'א)
אבל ר'ס פ'רש בו דבר המר ואמר שרש כגל
עשב מר כגידיו שהם מרין כלומר פרה וסרבה
רשע בקבכם וקדוב אל הענין הראשון והכל
הולך אל מקום אחד, ויש שענינו העול והאנס
והרשע והוא והפכים ללענה משפס (שמוס
ט' ו'). ר'לש גם הוא מר כאמרו ענבמו ענכי
רש אשכלת מרדת לסו (דברים ל'א ל'א) ויתגו
בברותי ראש ח'לענאי ישקוני חפץ (תהלים
ט'ס כ'ג) וישקו פי ראש (יח' ח' י'א)
והשקטים פי ראש (שם כ'ג ט'ו) ראש
פתגים אכזר (דברים ל'א ל'א) ענין הכל ארס
וגראש שענין רש מ'ס או דבר לח כמו ארס
הנחש ח'לענה שם הפרי ענמו ר'ל שם הדבר המר
וכמנו גם כן שמשו במקום הצרות והעזקות כמאמר
בנה עלי ויקף ראש ותלאה (איס' ל' ט') ומסנו
מענין החמס והרשע אמרו ופריח כראש משפס (סכס'
י' ד') וכן הפכתם לראש משפס (פתוס ו' י'א) כל
אלה ענינם על חמס והוא הפך היורש ומשפס

שתי המלות האלה שפות דבר מר מאד לא
ידעתי בהם מ' פהם המר יותר אך לפי הכלל
רש מופלג בפרידות מפני שהוא נזכר בכל
מקום אחד לענה וזלתי במקום אחד אשר הזכיר
ראשון באמרו שרש פרה ראש ח'לענה (דברים
ל'ס י'א) ואצ'פכ אין מקום ליחיד במקום
רבים ואמר אשר ברכ המקומות נזכר רש אחד
לענה לפי כלל הספר הזה הוא המר בתכלית
הפרידות, ואולי לשון לענה נזכר בקצת המקומות
לספור היגון והאנחה והוא זכר עניי וסרודי
לענה ראש (איס' ג' י'ס) כאלו אמר יגוני
וצרות לבני וכן לב צדיק יצנה לענות (תש'א
ט'ו כ'ח) כי הוא קבוצ רבות מפלה לענה
וכך פגז המקרא לשמש בענין הראש והיגון
בלשון פרידות וזה החפץ במאמר פי צדיק
יצנה מרודות ומצוקות רבות כי הוא נותן
לב על תולדות הימים ומחשב בהם תמיד כמו
שאמר במקום אחד לב חכמים בבית אבל (קהלת
י' ד') ויש מי שאמר כי לענות הוא כמו
לעשות והוא מקור משרש הרבה יצנה דעת
(אצ'ט ט'ו ג') ור'ל פי צדיק יתחשב תמיד

⁽¹⁾ פלחון שרש ר' מצי' בס' י'א ר' לי כאלון טלחי סוד ורזי לי כש' ל'ס רזון.
⁽²⁾ נגל הכתוב הסמוךס האלה מלת רש ט'ו על התקצות שלמינו.

הצדק והצנחן בלעגה וראש כי לעגה סמריהגאכל
הרמיון מצד ההשאלה רגעי מאכיל אותם לעגה
והסקתים מי ראש (יחמי' ל"ג ע"ו).

חלק שלשה עשר. חלק המ"ם.

ה ש ע ר ה ר א ש ו ן .

משפחה, שכט, מטה.

באמת **שכט** נחל משפחה ואפשר שהיה
משפחת רבות בשכט אחד כאמרו חלוא בן
ימינו אנכי מקטני שכטי. יחזאל ומשפחתו
הצעה מכל משפחות שכטי בנימן (ל"א ט'
ל"א) וכן פן יש בכט איש או אשה או משפחה
או שכט (דברים ל"ט י"ז) וזה עד לכלל ספרנו
זה כי בזכרו כל אחד האחד הוסיף על הקדמ
ממנו, משפחה יותר מאיש ואשה, ושכט יותר
מאד ממשפחה הגל'פכ יש שכט ששמו כו
במקום משפחה והוא אמרו בכל שכטי בנימן
לאמר (שמיטס ל' י"ג) ובאמת ענין משפחה
מוכרח להיות פחות משכט ועל כן אמר
למשפחתיהם יצאו מן התבה (נחמ' ח' י"ט)
למשפחתם לבית אבתם (נחמ' א' ג') ופ'ש
אין משפחה קדושה מצד האם כי אם מצד האב
וזה שאמר למשפחתם לבית אבתם ושכט נקרא
מה שהוא מצד האב והאם וכן בכה למשפחתו
(ס' י"א י') ואמרו רבו' זל' (יחזאל ע"כ ט')

על עסקי משפחות על שירות שנאמרו להם.
מטה ענינו כמו שכט כאמרו אין למשפחות
מטה אביהם תהיינה לנשים (נחמ' ל"ו ו')
לאחד ממשפחות מטה אביה תהיה לאשה (ס'
ח') וכן נשיא אחד ממטה תקדש (ס' ל"ד י"ח)
כאלו אמר משכט, למטה יהודה (ס' י"ט)
למטה בנימן (ס' ל"א) וכן כל השכטים ואולי
השכט נקרא מטה מפני שכל אחד ואחד מן
השכטים היה לו מטה כתוב שמו עליו כאמרו
וקח מאתם מטה מטה לבית אב מאת כל
נשיאיהם לבית אבתם שנים עשר מסות איש
את שמו כתוב על מטהו (ס' י"ז י"ח) ועל
השעיר. והוא נקרא השכטים מסות והשכט
מטה כמו שנהגו עוד היום המלכים והפחות
המצגים להוליך לפנייהם גם אחד נחל לדעת
שם המלך והוא או שם השר ואולי על זה
היו נוסאים השכטים לפנייהם כל שכט ושכט
מטהו הכתוב בשמו.

ה ש ע ר ה ש נ י .

מקל, מטה, שכט, שוט, חמר.

מקל הוא מעץ לכו לא ממיני חפשות
כאמרו מקל שדך אני ראה (דמ' א' י"א) עמי
בעצו ישראל ומקלו יגיד לו (דמ' ל' י"ג)
מקל לבנה (נחמ' ל' ל"ז) כי במקלי עברתי
את הירדן (ס' ל"ז י"א) ויצג את המקלות (ס'
ל' ל"ח) ובמקל די (יחזאל ל"ט ט') ר"ל עץ
תנאור ביד לחשק עליה או להיות עזר כנגד
האויב. **מטה** גם כן מעץ כאמרו ויבדל

מטה ארצן את מסותם (שמות ז' י"ג) והוא
כענין מקל. **שכט** מציאותו שהוא מברל
כאמרו תרעם בשכט מרל (תנ"כ ג' ט') ולא
נזכר בשום מקום אם לא לדרוש חלואכיה כמו
שאמר שכט הגש כו (שע' ט' ג') וכי יכה
איש את עבדו או את אמתו בשכט (שמות ל"א
ל') ואמר נוכח המוסר והזכרתו בשכט אנשים
ובגנאי בני איש (ס' ז' י"ד) וכפאו אם לשכט

הבהמה שכל האכל רדיו האדם והבכיהו שום
וחה ההפרש בין שום לשבם, ומה שאמר בסוף
לשון תרמא (ליוז ה' ל'א) עניתו פן סשו העם
חלקו (נמנע י'א ח') כלומר כאשר יתחיל
הבלטין לחפש חלקם עליך צלילות התהבא,
ומה שאמר קל שום וקל רעש אופן (כחוס
נ' ז') רצה בו הקל היוצא מן האויר כאשר יחד
השום כאלו הוא שור האויר ומה הענין שום
שום כי יעבר (ישע' ל'א ס"ו). חסר הוא
תרגום ממה ואמר בפי אול חסר גמח (תש' י'ד
נ') ר'ל בפי האויר המטה אשר יכחו בו ומה מאד
ערב האמר כענין פד ענה כך (ש'נ א' י'ו)
וכענין עני עוללה לנפשי מכל בנות עירי
(לכס נ' ל'א) שהתפץ בו עני אשר ראיתי בו
התחשקם כבה רעה לנפשי יחד מננות עירי
כמו שיר הפים ודון לבי עשה לנפשי אשר
לא יוכל אויבי עשוהו * וכן עני כפי
אול חסר גמח (תש' י'ד נ') רדיו נדמין
מכותיו ומכאוביו אבל יוצא חסר מננות עירי (ישע'
י'א א') הוא כמו ונצר משריו ירח (סס)
זהו משרס בארן ושאר הנזכרים תלושים.

אם לארצו (ליוז ל' י'ג) ר'ל אם למורס אם
לצרך העולם אליו התפץ בו בעת המצוקה
ורצה באמרו אם לשבם כשהוא מפסיד ומסחית
ואמרו אם לחסר ימצאו (סס) רצה לומר בו
כשהוא בא לעת הצורך אליו וכפי הרצון, ושבם
הוא רק מאד ואינו נכון להשען עליו חלילות
בו כלי מפני דקותו לפי שאינו נעשה כי אם
לדחת ולהוכיח ועל דרך התוכחה יאמר כנגד
המלכות שבם משר שבם מלכותי (תלס
מ'ס ו') שבם משלים (ישע' ל'ד כ') רדיו
את אשר שבמי ישראל אשר צויתי לדעת
את עמי (ש'נ ו' ו') ר'ל ראשדים שריהם
מלכיהם וכן אמרו רבותי ז'ל (ססרין ס'א')
לא ישר שבם מידהה (גלסית מ'ס י') אלו
ראשי גליות שבבבל שרדין את העם בשבם
שחן מננות על פי המלכות ונקאס המלכות
שבם מפני שרחה בשבם מורס החיובים. שום
הוא פמני הקצנים כאמרו אבי ישר אחבם
בשומים ואני איסר אחבם בעקבים (מ'א י'ג
י'א) וזה שאמר בהפך הגזוג שום לסוס ושתג
לחמור (תש' ל'ו נ') ולא מצאנו אצל רדיו

ה ש ע ר ה ש ל י ש י

מדינה, עיר.

עיר עניה ידוע ומדינה גדולה מציד כאמרו
שבם ועשרים ומאה מדינה (לסר א' א') ר'ל
עיריות גדולות מאד, ולב פרי הפרוי ודבה
מאד (זכרס נ' כ') וזה שאמר עיר הפרוי ולא
אשר מדינת הפרוי כי מדינה גדולה ולא יתכן
עליה שם פרי, או יתכן לומר כי מדינה עניה

ה ש ע ר ה ר ב י ע י

מוכח, כמה.

כמה שם מקום גבוה כמו הארץ ידועת על במותך חלל (ש'נ כ'ס) והער או יבנה שלשה כמה

* נזכר אשתחזה אפים (לשעית י'כ נדמיו סספדים) ל'אז'ל' ו'ל ועי' דברי ידיו כחם כדול
מכרס'ל טק (לכר סלר פיי מלחמ' א'ל ל'אז'ל' את מקומו) מנחמיו כ'קס ו'ל י'סס וכו'
(נערין 1859) ט 113.

(שמות ל' א') שקרא מזבח מקום מקדש הקדש
והג' שלא היו מקריבין עליו קרבן תקרא כן
לפי שהוא כתבנית המזבח כמו שאמר גם
מזבח גדול למראה (יבשה ל' ב') וכאשר אמר
מזבח אדמה תעשה לי (שמות כ' ל"א) פירש
מזבח אדמה פתח באדמה שלא יבנו על גבי
כפים (תעמידים ¹) ר"א שהיה ממלא חלל מזבח
ותחשת אדמה בשעת תגיתן ויום הבורא ית'
לכנות מזבח אבנים והוא מה שאמר אבנים
שלמות תבנה את מזבח ה' (דברים ל"ו ו') ועל
זה השיגור אמר האם מזבח אבנים תעשה לי
(שמות כ' ל"ב) דהי אם שמעם בלשון כאשר
כלומר כאשר תבנה לי מזבח אבנים (תעשה)
שאתה מתוכי לבנות לא תבנה אתהן גזית (ס)
וכן אם כסף תלח את עמי (שמות ל"ב ל"ד)
שמעם בלשון כאשר כי חובה עליו להלוותו
כאמרו והגבם תעביטנו (דברים ע"ו ו') וכן
ואם תקריב מנחת כבודים (ויקרא כ' י"ד) זו
מנחה שהיא באה על חובה ומצאתי בספר
הרקמה בסעי מה שנא' כפלה והחפץ בה
וולתה ² המזבח עץ שלוש אמות גבה (יהקל
מ"א ל"ב) ר"ל השלחן כאשר אמר עליו בסוף הפסוק
זה השלחן אשר לפני ה' (ס) וכאשר התרגום קבל
מרבחא פתורא דאנא תלת אמן רומיה וכבר
שמעו בחפץ זה וכנו מקום המזבח שלחן כאמרו
המה יקרב אל שלחני לשרתני (ס מ"ד מ"ו).

לכבוש שכן פהא בד אשר על פני ירושלם
(מ"א י"א ו') וכן בשם יצלה הבמה לאכל
(מ"א ט' י"ג) התרגום לבית אסתרוא ופרש"י
משחרב טילה התירו הבמות והיו מקריבים
בבמה האוכלין יחד והן ענן אסתרוא התרגום
וישבו לאכל לחם (נחלית ל"ו ל"ט) ואסתרוא
לפיכך לחמא ר"ל אכלו בסוכה וסחקא אחר
וכן ויארז כל גבעת רמה וכל עץ צבות ויזבתו
שם את זבחייהם וחתנו שם בעם קרבנם ושימו שם
ריח ניהחיהם ושיכו שם את נסכיהם, ואמר
אליהם מה הבמה אשר אתם הבאים שם ויקרא
שמה במת עד היום הזה (יהקל כ' ל"ח ל"ט) כי
כל דבר והצב כשרום נקרא כמה כאמרו והן
אשר היו עושים כשים והם כל אחד ואחד
במות לקשר לבצל ולזבח. **מזבח** יש מכנו
עשוי מעצי סמים כמו שאמר ועשית את המזבח
עצי סמים (שמות ל"ו א') וכן ועשית מזבח
מקדש קדש (ס ל' א') ואולי מזבח ובמה
ענינם אחד כמו שאמר ויקרא על המזבח בדבר
זה ויאמר מזבח מזבח כה אשר ה' הזה כן נולד
לבית דוד יאשיהו שמו חובה עליך את דברי
הבמות (מ"א י"ג ז') ואמר זה המופת אשר
דבר ה' הזה המזבח נקרא (ס נ') אפשר שהיה
מזבח ובמה אחד מאמרו שיחב כזי הבמות
על המזבח ולפי סדתי הבמה נקרא מזבח
על שם הזבחים שזבחים שם כמו שמצאנו

ה ש ע ר ה ח מ י ש'.

מרמה, עקבה.

כלומר התחכם עלי וכן יהוא עשה בעקבה
(מ"ז י' י"ט) ר"ל בערמה כאשר המתחכם בדבר
ובא אליו בערמה סוד אחר וכן עקב הלב מכל
ואצט הוא (יחזק' י"ז ט') ר"ל שיום מסאד בני
ואדם ואפשר שהיה ענן עקבה קרוב לעקשות
כאמרו גלעד קרית פגזלי און עקבה בדם (כ"ט
ו' ח') והנה והיה העקב למישור (שפי' מ')
(ד') כי העקשות היושר כני הפנים.

כאשר אמר **במרמה** ויחברו (נחלית ל"א י"ג)
בתרמה לאמר (שפטיס ט' ל"א) החזיקו בתרמית
(יחז' ח' ט') עשה מלאכת ה' רפיה (ס מ"ח
י') כל אלה בני איש אחד ומנוחה אחת נגדו
והחפץ בהם בגיה ושקיות והנה כן איש רמה
את רעהו (מס' ל"ו י"ט) כלומר בוגד בגבר
עמיתו ושקר בדיבורו. **עקבה** ענינו בתרגומו
ויעקבני זה פגמים (נחלית ל"ו ל"ו) וחכמי

¹ צנחא שגשגא: סלל יתנו על גבי פתחים. (י' פ"א ז' 180 וכן מנח

מנחין (ז' פ"א פ"א ח"ד) זכח.

ה ש ע ר ה ש י.

מקץ, מעיד.

לשון יקיצה לא יאמר אם לא להקדם היסון
משנתו כאשר אולי יסון הוא ויקץ (מ"א י"ח
ל"ו) ויקץ יצק משנתו (מלכות כ"ח ב"ז) ואין
מקץ כי כלם יסנים כי תרדמת ה' נפלה
עליהם (ש"א כ"ז י"ג) וכן כחלוס מקץ (תהלים
כ"ב כ') אשכנח מקץ תמותך (ס"ט י"ז ט"ו)
ואצל תחית המתים נסבך כאשר לא הקין
הציר (מ"ג ד' ג"א) הקצו ורגנו שכני צר
(י"ט"ו כ"ז י"ט) ר"ל המתים והפיל לשון
יקיצה על תקומתם מפני שזכר במקום אחד
מיתתם בלשון שינה כאשר רובים מיטני
אדמת עפר יקצו (דניאל י"ג ז') ואשר רבו'
ול (נבטח. ל"ז ז') סיטה אחד מששים כמיתה.
מקץ לשון ההזהרה והתעוררות יאמר לומר
המורסל והשתעצל בענין עזרי עזרי רבורה
עזרי עזרי רבירי שיר (שופטים כ' י"ג) הציר

האלהים את רוחו (צפח א' ה') אצדה שיר
(תהלים ל"ז פ') כל אלה הסדת והסול והנצלה
וכן אם תצירו חסם תצורו את הארבה (ש"ב ג'
כ') ר"ל הארבה הצומחת בלי פצור פנצלת
האורבים וכן ציר והאלות (יחזק' ט"ז ח') ר"ל
המיה ותגועה וכאשר אבר אני יסנה חלבי ער
(ש"ס כ' ז') ר"ל אם אני כסנה מתנצלת בהסחת
הארבות אין לבי עצל כי הוא כתצור תמיד
עלי, ומציר יאמר להקים היסון ומקץ להקים תרדס
כאשר יסר המצור *) הפצור יסנים והמקץ
נודעים יסם התעוררות לסיטה שהיא פחותה
מתרדמה ויסם הקיצה לתרדמה שהיא גרולה בענינה
וזה שאמר ויצירו כאיש אשר יצור משנתו (יחזק' ד'
א') ועל זה נבגו בעלי הלשון הצחים להוכיח לשון
ותעוררות במקום הסדת הנצלה והסול ולא
זכרו לשון הקצה אם לא על תגועת התרדמה.

ה ש ע ר ה ש ב י ע י.

מכה, חלי, מזור, כדוה, מחץ.

מכה ידוע ענינה והצתתה הראשונה כאשר
מכת חרב (אסתר פ' ה') מה המכות האלה בין
ידיך (צ"ח י"ג ו') אשר הביתי בית מאדכי
(ס"ט יכבה ה' כשהפת ובקידת) (דברים כ"ח ל"ג)
ורב המכות ביד אדם כמו ויד כדם מכה גרולה
(ש"א י"ט ח') לפח תכה רעך (שמות ז' י"ג)
כי הביתני זה שלש רגלים (נמנע כי כ"ח).
חלי הוא בדיד סמים לא מחמת מכה כאשר
וחליתי וחייתי כאשר האדם (שופטים י"ז ז')
והש כב על משכבך ותחיל (ש"ז י"ג כ')
עשה עמך כחול ר"ל ככסער ולא יוכל
לושר שידעה עצבו כאלו הוא מוכה מפני
שינסך להראות מכתו וכן וחליתי הביתך (חייס
י' י"ג) ר"ל חלית לרב הככות אשר הביתך וחתה

לא מכת בכל זאת אלי. **מדרוה** ענינה כאב
כאשר על שרש רוי (תהלים מ"א ד') ר"ל על
ערס המחלה והכאב והער והסיר ה' כמך כל
חלי וכל כדוי מצרים הערים אשר ידעת (דברים
ז' ט"ו) ר"ל כל כאב וצער, ואמר כנגד הצער
מן הצער והמצוק, לבי דח (יחזק' ח' י"ח) על
זה היה דח לבנו (אזכר כ' ז') והרפאל לשון
מכה לצער בלי יגיעת יד כאשר כי עתה נלחתי
את ידי ואך אותך ואת עבך בדבר (שמות פ' ט"ו)
וכן רבו כצורים (מלכות י"ט א') יכבה ה'
כשהפת (דברים כ"ח ל"ג), תכבך לענין רג
מכה תכה את ירכי הציר והוא לפי חרב (ס"ט
י"ג ט"ו) תכבך לשבר האילנות והבאת והלקה
כאשר ואת כל עשב הסחח מכה הברד (שמות

* נבדו הספסל נפיש נחת כל חי ועל מחצו ע' נחדכד כסדס קף קלע ועינידות הקין
לענו ג"ח י"ג קין וכגדד נדע להסס ר"י ייפסלן ל"ג נ"ה.

ידו כלומר לא ידפא אתכם שתוכלו להסיר
והתכבשת וכן אין דין ריבך למזור (יחמי' ז' יג)
ר"ל ארובת התעלה. סוה"ק ענינו שבר כאשר
מחץ מתנים קמיו ושטנאיו מן יקומון (דברים
ל' ז' א"ל) שבר אותם שלא תהיה להם תקופה
והער וסוה"ק מכתו ידפא (יכ"ז' כ' ל"ו) ר"ל
שבר מכתו וזה שאמר וכתוצה וחלפה רקתו (שופטים
כ' ל"ו) כלומר שברה וצבר היעד מדר ארז ועל
הסיעור הזה אמר מחץ רוב (אזנז ל"ו ז') כלומר
שבר הגאון והחזק וכמו כן פ"י ר"ש אצל מאמר
ותצו יסוה"ק (נמונז ל"ד ח') וסוה"ק פאזי
מאב (ס"ז א"ל) לשון חלוק ובקצת וסברט.

ט' ל"כ) והפשתה והסערה נכתה (ס"ז א"ל) והוטאל
להנעת המקום והחזק כאשר ופחה על כתף
ים כנחת (נמונז ל"ד א"ל) יטה שרשו בארץ י' כל
אלה וכן רבים ענינם והנעתה למקום אחד, ותפסך
לנגינת הכנור כאשר במשנה (צברים פ"ג מ' ז')
והחליל מכה לפנייהם עד שהם מנגנים קרוב
ליירוטלם. מוה"ק ענינו תרכשת המכה כאשר לא
דיו ולא תכשו (יכ"ז' ח' ו') ר"ל חסרת המכה
והנצאות הלידה וזה שאמר ודא אפרים את חליו
והחזה את פדיו (סו"ב כ' י"ג) תרכשת מכתו וכן
לא יטה מכם מוה"ק (ס"ז) לפי ענינו לא ידפא
מכתם או ר"ל לא תסיר תרכשת מכתם על

ה ש ע ר ה ש מ י נ י . כרפא, ארובה, תעלה.

ח' ל"ז). תעלה פ"י בה אכן גנאח ראית
הכרפא והגלותו ואמר מרע לא עלתה ארכת
בת עמי כאלו אמר מרע לא גנלתה ולא
נראתה רפואתו וכן הגני מצלה לה ארכה וסרפא
(ס"ז ל"ז ו') כלומר אגלה רפואתה וארובתה וכן
לשוא הרבית רפואת תעלה אין לך (ס"ז מ"ז א"ל)
ר"ל לא גנלית ארובתך ולא נראית והביא לומר
כן ביאור כי עלה הסדר (נחלשת ל"ז ל"ו) אשר
החפץ בו גנלה ונראה ויצא אורו וכן מפעלה
החפץ. (שפטים ח' י"ג) קדם ויריתת הסמש
והגלותו וכן והוא כפירת עלתה נזה (מלכות
מ' י') תצוהא פרח לעין כל רואה אבל בסרתי
כי ענין תעלה קרוב לענין והתעלה וזה שאמר
לשוא הרבית רפואת תעלה אין לך (יחמי' מ"ז
א"ל) ר"ל אין לך תועלת בדם וכן מרע לא עלתה
ארכת בת עמי (ס"ז ח' ל"ז) ר"ל מרע לא העלילה.

כרפא ענינו הליכות המכה והחולי כאשר
וירפו את שבר בת עמי (יחמי' ח' א"ל) כלומר
החלישו צער הסבר הגדול וכן רפאו את ככל
ולא גרפתה (ס"ז ל"ז ט') כלומר החלישנו כח
מחלתה ולא החלישה וכן אשר לא יוכל להדפה
(ס"ז א"ל) כאשר אמר אכן גנאח כי בעלי
והא"ל רומס לבעלי וה"א בענין הזה ומה
הענין ולא ידפאו למלה נהגו (יחזקאל מ"ז א"ל)
לא יחלש כח מלחם). ארובה ענינה הירוסם
והשאר מן המכה אשרי הראות בו כשר חי כאשר
יכנר הנקב כמו שאמר רבו ז"ל (כ"ק ל"א ז')
וז פעלה ארובה חו אינה פעלה ארובה ועל
כן לא יכשר לומר ארובה על תכלית החולי
כמו שיאמר על המכה ועל זה הדרך קאמר כי
אעלה ארכת לך ומסכתוך ארפאך (יחמי' ז'
א"ל) וכן מרע לא עלתה ארכת בת עמי (ס"ז

(י' לשה סתם והחזק כח החזק פ"י שרש מלא שאל לכן הכאה מה יחזק פ'
(יכ"ז' ל"ט י"ג) יסן מחזק יד (יחזקאל כ"ט ו') וכן מוטא במלת כאלה יחזיו נחמדת מוטס פ'
סוה"ק נחמדתה הבלשית בארש מה פ"ט (ד' 916).
זלזל שבו (אזנז י"ד ח') אך בספק הזה לא יאמת סה ואלו ל"ל ודך שרשו פלגנן (הכ"ז י"ד ו').
(י' ר"ל מלחם. י' בארש ארכת תצוה האסוק האסוק על מלת ארכת והארש ה' סרשו נספס
סס על מלחם עלתה אכר האסוק האסוק אכר עם תעלה אכר מלאה מסרשו האסוק. וע' מהענין
ל' מרעו נספס שרש עלה.

ה ש ע ר ה ת ש י ע י

מעט, מצער, [מוערי].

מעט ענינו ידוע על דרך הפחיתות כאמרו יקח נא מעט מיט (מלאכת יח' ד') דבר פחות מאד, במעט נסיו רגלי (תהלים ע"ג ז') ר"ל כשר פחות נסאר כאשר לא נסו רגלי ופערו קרסלי וכן כמעט שכב אדו העם את אשתך (מלאכת כ"ו י') וכן כמו רמו מעט התינו (ליוט ל"ד כ"ד) כלומר רמו בדבר הפחות שחוללו להחיותם ואינו וכאשר אפר בפתי מעט (דברים ל"ו כ') ר"ל בחסר אנשים כאלו אשר במעט פחים ומה שימצא פכנו בפעולו ענינו חסרון אמרו הן מהכל יעשם (משלי י"ג י"א) ר"ל והן הבא כהבל ומסקרות יחסר וכן הדברים ולא יעשמו (ירמ' ל' י"ג) הכרבה והמפנים (שמות ח' י"ו) לפי רב הזנים תרבה מקתו ח' לפי מעט הזנים תמציס מקתו (ויקרא כ"ט ט"ו) ותרבה הפך מחסר וכן אם יעשם הבית מהית משה (שמות י"ג ד') ר"ל אם יחסרו אנשי הבית ולא יוכלו לאכל השה ויבאו לידי נחר צום ולקח הוא וסכנו או אפשר לפרש אם יחסר טעון הבית. **מצער** ענינו קצות כאמרו ולא עזר הוא ותחי נפשי (מלאכת י"ט כ') ר"ל

קטנה היא וכן צעיר אצי לימים (ליוט ל"ג ו') והצעירה גם הוא (מלאכת י"ט כ') והצעיר כצערתו (שם מ"ג ל"ד) ואריותם שלחו צעירותם (ירמ' י"ד ג') קטנים בענין הפעולה והרוממות וכן היה ראשיתך מצער (ליוט ח' ו') ואבן גמא ח פ"י בו הצר והמצוק כמו למצער ירשו עם קרעך (ישעי' ס"ג י"ח) ואפשר שיהיה מצעין הגרולה וידעה לומר והיה ראשיתך גרול ונכבד אך אחיך יכנא מאד בתכלית הרוממות כענין הסמיכו צדקה צעירה (ירמ' מ"ח ד') אשר פ"י נכבדיה כמו זה יצטר בפני (שמואל א' ט' י"ז) יורש עזר (שמואל א' ו') וכן אשר בו העינים בסרו צורתא שולשנה. **מוערך** בולין הוא מצעין מעט, כי זעיר, הוא חרנס מעט, וכאשר אמר כי עוד מעט מדער (ישעי' י' ל"ב) כאלו אשר מעט מעט אך שנה הלסון לצחות האמר והכל אחד כענין כמעט קס (יחזקאל י"ז מ"ו) שענינו קסון והפילו משנו הרג' אצ"פ שאינו כנחות קסן כי אם מסתי אמותיו כמו הם כי לא להוכיח (נחום ו' י') קיוב עין קס לעצין קסן לפי כחתי (').

ה ש ע ר ה ע ש י ר י

מתנים, חלצים.

מתנים אמרו מתניכם תננים (שמות י"ג י"א) וקליו הנד חרב מצמת כל מתניו (ש"ס כ"ח) תערה בעז מתניה (משלי ל"א י"ז) הפתן אצל הערב הבקום אשר כן החלצים וחלצות העב ויש שיהיה אצלם הכתנים שני צדי הגב וגם כן יהיה אצל העברים כאמרו וקסת הכופר

במתניו (יחזקאל ט' ז') כלומר על גבו. **חלצים** מקום שהאחר נופל עליהם וכל כן אשר ולא נשתה אזור חלציו (ישעי' ח' ל"ו) אזור נא כגבר חלציק (ליוט ל"ג ז') וכאשר אמר ויחצו מחלציק (מ"ח ח' י"ט) ומלכים מחלציק יצאו (מלאכת ל"ה י"א) כאלו אשר ממדק.

(*) ע' מה שהענין ד' 165 אל שרש קח. (') ע' נחצות כנחם ד' 154 בשורש קס חלצוק שנית.

ש ע ר א ח ר ע ש ר.

מוץ, קש, תבן.

מוץ כאשר אשר במץ יסע מנח (כחב) יא' ג') ודיו במץ לפני רוח (תהלים ל"ה כ'). כי אם במץ אשר תרמנו רוח (ס' א' ד') כל מלה והפך כחם ותבן רק החולך לרוח היום. **תבן** נקרא דראי לאכילת תבנות כאשר גם תבן גם מספוח רב עמנו (מלכות ל"ד ל"ט) חריה כמך יאכל תבן (ספ' יא' ו'). קש הוא תבן הקשה ר"ל תבן השבלים וממנו לא יקח לאכילת תבנות כי אם לשכב עליו או לחליק ממנו אם כמו שאמר וביח' עשו לקש (עברי' א' י"ח) לפי שהוא קשה ומסמר האט לחלק בו. ח"ש פ"י לקש קש לתבן (שמות

ש ע ר ש נ י מ ע ש ר.

מליצה, שיר.

מליצה שם ודבור הצח והמאמר הערב והשם מה נמלצו לחבי אמתך מרש לפי (תהלים ק"ט ק"ג) ועל כן יקרא הצח בלשוננו מליץ כאשר מליצי רעי (איוב י"ז כ') ר"ל בעלי הצחות והערבות וכן ומליצך פשעו כי (ספ' מ"ג ל"ז) כלומר גורליך שהיו מרשים בעדך לפי צחות לשונם ועריבות רבייהם וכן כי המליץ ביתם (מלכות מ"ג ל"ג) אשר מבני יוסף שהיה מבין בלשונותיו הצח והערב וכן אם יש עליו מליץ מליץ (איוב ל"ג כ"א) ואכן גנאח אשר כי מה נמלצו לחבי אמתך (תהלים ק"ט ק"ג) כמו מה נמרצו אשרי יוסף (איוב ו' ל"ט) והל"מ תפוחות וד"ש ענין מה נמלצו ותקח אל תבלית ודבור כאשר יהיה רק לטוב

1) נרשמי שלמים ליהא להאי נירסא מלולא ומקס ונקא וכו' שפטים מלא נמרצו קש לשון לקום על שם שהם המתנער הוא וצריך לקשטו קדו וכו'. 2) נמרצו ונקלם שלמים כחם שבו ואורו.

ש ע ר ש ל ש ע ש ר.

מזמרה, מחשבה.

מזמרה פי' בו אבן ננאה עצה והביא
הלא עשית את המזה על תועבתך (יחזקאל
י"ז ח"ג) ואשר בו התרגום ולא עשית [ליך] עצה
למטב מן כל תעבתך וספגו מה לירידי בביתי
עשמה המזמרה (יחזקאל י"ז ח"ג) ור' דר
ותנן לעשות אבל אשר יסורך למזמרה (תלמי
ק"ט כ') רצו' לומר עצה טובה ונכונה וסבה
מחשבה עתה ידוע וברר כיאחזי
כל זה באר היסב בחלק החיית בשער ח ש ב
יזם י' והם יכצא כח' המבואר.

ש ע ר א ר ב ע ה ע ש ר.

מריא, שור, פר, ענל, בקר.

מריא בין מטיי הבק והגדלים והבדחים
זהו שאמר שור ושריא (ש"נ ו' י"ג) וחלב מריאים
(יחזקאל י"ז ח"ג) מריא בשן (יחזקאל י"ט)
כי מריא נגזר משרש כעת במרום תשריא (איוט)
ל"ס יח' אשר החפץ בו תגדל וחרום י'.
שור הוא הגדל אשר יעבדו בו השמרים באמרו
לא תורם בשור ובחמר (דברים י"ז י') ורב
תבואות בבית שור (תלמי י"ד ד') ובקר
בנגן שור באמרו הבק היו חרשות (איוט א')
יח' אם יחרשו בבקיים (עש"נ ו' י"ג) אבל בק
הם כחל כל תצורים כמו אדם שכולל כל
בעלי חיים כרמיס וכמו צאן שכולל כשב
וכה עז וסלה וגוי ואל ושרי וחרש וזה
אמרו בק וצאן (ויקרא י"ז י"ג) והנ בק והחם
צאן (יחזקאל י"ג י"ג) הצאן ובק ירחם להם
(מחזקאל י"ז י"ג) ובקר וצאן ירחם (דברים
ח' י"ג) והצאן והבק עלות עלי (בראשית י"ג
י"ג) וכן רבים צאן ובק כחל מכל מניחם.
וכן כצאנו שור שהוא כולל והוא ויהי לי שור
וחמור (ש"נ ו') וזה כלל על שוורים רבים
כמו שנגזר לומר בלילה קרא והתגדל ולא

קראו והתגדל (י' א') לא מצאנו שור כחל
כי אם זה ובק הוא כולל בדרכה מקומות וזה
שאר בק אגבי וכולל שקמים (עש"נ ו' י"ד)
י"ל כחל בק וכחל שוורים ואמרו שצן
בקר אגבי כאלו אשר רוצה בק וצאן והעד
סוף המאמר ויתן עמוס ויאמר אל אכציה לא
נביא אגבי ולא בן נביא אגבי כי בק אגבי
וכולל שקמים (ש"נ ו' י"ד) ויקראי ה' מאדתי הצאן
(ש"נ ו' י"ד) ושור הוא זכר בכל מקום חוץ ממקום
אשר שאמר שורו עבר ולא יגדל (איוט ב' י"ג)
אבל מפר יאמר לנקה פרה ולרבות פרות הבשן
(עמ"ס ד' א') ורתי פרות עלות (ש"נ ו' י"ד)
ומעגל עלות, לעגלות בית און (בראשית י"ג)
עגלה משלשת (בראשית י"ג י"ג). פ"ר מה
שכפר כמנו במאמר פ"ר בן בק (ויקרא ד' ג')
כזה עליו שאמר גדול בשנים כמו בק ושור
והראה על זה ויקראו צאן ובק ובני בק (ש"נ
י"ד י"ג) והבדל בין בק ובק בני בק אבל
באמרו פ"ר כחם אין חיוב סתירה קמן מאד אבנם
גדול ממנו וכן פ"ר יקרא בן בק ד' וסוב
(בראשית י"ח ו') ג' שרים היו כדי להאביל ג'

(י' ע' ד' 141.) י' ב' אולם מורה ל"ה מלודיע מציא כהרם בק (ק' י"ג ע"ג) שר אחיה
מחלקת דרבנו סעדי' גאון ו'ל רבנו האמי גאון ו'ל גדול כהנה, ורבינו סעדי' אחר שיהא מין נקד
והם כורים לקצן וחלום אכור ויהיה עליו שציתי שולח אלים וחלג מריאים (יחזקאל י"ז ח"ג) ורבינו האמי
גאון ו'ל אחר שסלס לקצן וחלום מחר וזהו מין נקד שסס מחרן לישון ושירם מריאים, אטריס,
מדגרי כהנה און מחרין לא כהנלים (שנת מר' ל"ד ח"ג וטפסו כהנ' מאחידין). (י' ע' ג' רש"י ש"ס.)

לשונות כדל. עגל אמר עליו עגל בן בכר (ג') וזה שאמר על מצעה העגל וסמיו את כבודם לחסאת (ויקרא ט' ג') כי הוא קסן בשנים ועגל הוא בן שנה כאמרו ועגל וכבש בני שנה (סס) כי עגל היה לא שור אבל היה כצורתו.

ש ע ר ח מ ש ה ע ש ר.

מריקה, שטיפה, הודעה, ורדעה.

הצרות והמצוקות ורדעות הגדולות החולות על הצם או מן הצר או פדס אדר אמרו שום שוסף כי יעבר. (יסעי' ל"ח ט"ו) ורעה לו הסבר והגניפה כאמרו ורדעות הססף יססנו מלפניו (דמאל י"א ל"ג) ורדעאל ענין הססף והגורף לסוס במרדנתו אמרו כסוס שוסף במלחמה (ימני' ח' ו'). מריקה אינו מענין ורדעה ורדעה והסכספה כי הוא העברת החלוחה והמריסה וחוכך ודבר כאמרו חכרות פצצ תפרוק ברע (מסלי' ל' ג') ורעה והדברים הפוכים ורדכים המסידים האיסה והשטטה מן הגפס לפרוקים המעבירים חוזמא מן הגוף או אולי יהיה הפך הסוב ורדעה לומר כי המצפון רדע שזה עם חבורות פצע כי מצעה והאיכים כמצעה החבורות שהם מכאיבים בלי מצצור ולא יעבירו האיכה ויוסיפו אותה בכל עת ותוסין תפרוק מחסבה רעה לעשות רע וכן נחשת פרוק (מסלי' ד' י"ו) ופרק וססף במים (ויקרא ו' ל"א) פרשו זיל (וגחיס כ"ד א') מריקה בצונן שטיפה בחמין, פרק ורדמחיס (ימני' מ"ו ד') נתון תפרוקין (אסר ג' ג') ימי מריקהן (סס י"ג) הוא המדוק המעביר חוזמא ורדעה מעל הבשר וסנקת העור וסרככו ואותו תפרוק עושות הגסים לרדך צור פניהן ובשרן לנקותו מסוס וספצע וחבורה ומכל דבר ורדסם בצור.

רדעה עניה ידוע כי היא גרולה מהרעה כי רדעה היא העברה במים לבד לא לשפסף חלחץ במים סאר והער רחצו והכו הסירו רע מעליכם (יסעי' א' י"ו) כנה רע המעללים לדבר מלובלך וכן וסצאנו לא רחץ (מסלי' ג' י"ג) ובמים לא רחצת למסעי (ויקרא י"ז ד') וארצין בנקיון כפי (מגליס פ"ג י"ג) ורדעה היא הסרת הסנק הגרול והכלליק והצואה. הודעה היא העברת הדבר במים בלי יסנק כדי לצחצחו ובדעה די לו וכל זה אמר ידיו את העלה (ויקרא מ' ל"ח) שאינה צריכה ורדעה גרולה. שססף העברת הסנק המועם או לצחצח רדב נקי במים ואמרו וידיו לא ססף במים (ויקרא ט"ו י"א) ויססף את ורדכ (מ"א ל"ג ל"ח) ואססף דסד מעליך (ויקרא י"ו ט') אבל ויסספו ארץ וסלחא (ימני' מ"ז ג') מים כבדים ססספם (יסעי' ל"ח ג') ורדחת לא יסספוח (סלי' ח' ו') והיו לנחל שוסף (ימני' מ"ו ג') ענינם גריפה ואולי כל ענין ססף בן הוא ר"ל גריפת הסנק והסרתו וכן תססף כפיהיה צפר ארץ (איוז י"ד י"ט) ורעה אכחת האדם במותו לענין המים והאבנים כהאביתס אותם וכנרף הסספס צפת הארמה ועפרה והכנוי אשר כספיהיה סכ לארץ והיא כנוי קדם הזכרון¹) וכבר רעה והזיל לססף הגורף כאמרו וכא מרצות וססף ועבר (דמאל י"א מ') ורעה לו

¹ ר"ל תססף עמר ארץ ספיהיה.

² כנ"ל סלספס ורדכא מריקה גרמין ססספס עלוק וכן הסספסא ורדכא הסספס סליס חסלי' חסספס סלי י"ג וסלחא מ"ס גמיוס סא סעיה הסספס.

ש ע ר . ש ש ה ע ש ר .

מרג, רסן.

מרג יש ממנו שענינו אפשר הבהמה והוא
ממני המתכת מברזל או מזולתו תכנס לתוך
פי הבהמה וזה שאמר בענין והפך שום לסוס
מתג לחמור (תהלי' ל'ו נ') במתג ורסן עריו לבלום
(תהליס ל'ג ט') וממנו שענינו חכה והוא ומתגי
בשפך (מ'ג י'ט כ'ח) והראיה ושמתי ותי
באפך (סס). **רסן** הוא החבל המוטס בצוואר
הבהמה או אחי אפשר הצור נקרא רסן ועל זה
אמר ורסן מתעה (י'ע' ל' כ'ח) ואמר על חדך
הרמיק ורסן מפני שלחו (ל'יוט ל' י'א) כלומר
לא בכו וכן בבבל רסנו מי יבוא (סס מ'א כ')
על חדך משל.

ש ע ר ש ב ע ה ע ש ר .

מתים, אנשים.

אמרו בריך **מתים** יחידיו (ל'יוט י'א ג')
במתי פעם (דעריס כ' כ') ויהי מתיו מספר
(סס ל'ג ו') ממתים יחד ה' ממתים מחלד
(תהליס י'ו י'ד) זה קבוצ לדכים כמו אנשים
אישים גברים אך אין הפרש אחד ביניהם לכר
כי לא בא יחיד ממנו או נאמר כי לא נמצא
לשון מתים אם לא על מיתוס אנשים מה שאין
כן באנשים שהוא לרב ומשם.

ש ע ר ש מ נ ה ע ש ר .

מעון, מרעה, מרכץ.

אמרו **מעון** תגים (י'ת' ט' י') ופענותיו
מרעה (מ'סס ג' י'ג) ר'ל נזה ומשכן וזה אצל
הבהמה וממנו שהוא אצל האדם אמרו והבסת
צר מעון (ט"ז ג' ל'ג) צר מעוני ומשכני, אשר
צויתי מעון (סס ל'ס) אמר בו והרגום דפקית
לקבא קמי בבית מקדשי וממנו נשאל לכורא
ת' ארני מעון אתה היית לנו (תהליס ל' א')
מענה אלוהי קדם (דעריס ל'ג ל'ו) ר'ל הקיים
העופר הסובל העולם והצורה, לו המדה הזאת
על סם המקום שהוא עומד עליו תמיד שהוא
השחק, כאמרו השקיפה ממעון קדשך מן הסמים
(סס ל'ו ט'ו) ואת'פ שהבורא ת' הוא בורא
המקום וחמון הכלה אותם אך המאמר הזה
להרחבת הלשון לא לגזור ולקבוצ לו מקום
כי הוא בכל וצל כל העול. **מרעה ומרכץ**
שניהם נופלים על הבהמה לבר כאמרו מרעה

עדים (י'ע' ל'ג י'ד) כי אין מרעה לצאן
(נחל'ית מ'ו ד') והוא סם השדות והדשאים
שאוכלות סם הבהמות ודעות כהם כאמרו
אני ארעה צאני (יחזקאל ל'ד ט'ו) לדעות את
צאן אביהם בשכם (נחל'ית ל'ו י'ג) ורעה
הברמל והבסן (י'ת' כ' י'ט) ומה לא
מצאנו אצל האדם כהם כמו מרעה כי אם
כפצלה כאמרו רעה עמך בשכסך (מ'סס ו' י'ד)
ארעה במשפם (יחזקאל ל'ד י'ו) וכאשר אמר
הלוא ארוך רעים בשכם (נחל'ית ל'ו י'ג) שב
אל הבהמות וכן לדעות את צאן אביהם (סס
י'ג) אבל רבותינו ז"ל חסו (נ'ל פ' ס'ד) את
נקד שלא הלכו אלא לדעות עצמן. **מרכץ**
מקום עמידת הבהמות כשהם לא בנוה כאמרו
למרכץ צאן (יחזקאל ל'כ כ'ה) ותר עם גוי
דרכן (י'ע' י'א ו') אשר אצל הבהמות לשון

מרבץ מפני שאינם שוכנות כי אם רוכבות על גלגלים או מוסבות מפני שעומדות לקום בכל עת ועל זה הסיפור כרע רבץ כמריה (מלכות מל' ט') כרע רבץ כמרי (עמל' כד ט') רל כי דמה רכבת הבהמות לרכיבה ורכבו סם ציים (ישע' י"א כ') ועמק עבד לרבץ בקד (סס מ"ב כ') וכן ורעים לא ירכבו סם (סס י"ב כ') יוצא אל הבהמות ואמר על דרך ההשאלה אצל בעלי חיים מרנינים בנאות

דשא ירכבני (תהלים כ"ג) איכה תרעה איכה תרביץ בצהרים (ס"ב א' ו') רבץ בין המספחים (מלכות מל' ט') על דרך הכינוי וכן ורכבת ואין מחריד (איוז י"א י"ט) וכזה הענין נגזר והנה אנכי מרביץ כשך אנכי (ישע' ל"ד י"א) כענין צדוק אהבה (ס"ב נ' י') ומפני הושאל להשכנת הקללה ולקיים אותה ברעע ורכבה בו כל האלה (תנאים כ"ט כ') ואנחו וכל ישראל נקיים.

ש ע ר ת ש ע ה ע ש ר.

מוסר, תוכחה.

תוכחות הוא בדברים אשר הוכח בדבר לא יסבון (איוז ט"ז נ') הלהוכח מלים תחשבו (סס ו' כ') כאשר המוכיח תברו והמראה לו דבריו והפחה בו מאשר עשה כענין מדוע ככה עשית על כן לא יאתה תוכחת אם לא לכבין וכן הוכיח אברהם את אבימלך (מלכות י"א כ') ומשבותך תוכיך (יהי' נ' י"ט) אל תוכח לך פן יסנאך (מל' ט' ח') כל אלה ענינם תוכחת דברים כמתוכח והוא ריב וסענה לתפור או למחות או להשיב וכן נאצו כל תוכחתי (סס א' נ') לכו נא ונכחה (ישע' א' י"ח) סם יסר נוכח עמו (איוז כ"ג ו') ויוכיחו בין שנינו (מלכות י"א כ') לא יס בתינו מוכיח (איוז ט' כ') משיב האמת לאשר הוא וכן אך דכבי אל פניו אוכיח (סס י"ב ט"ו) רל אשיב ויס מלשון תוכחת שענינו הומנה והבנה והוא ואת כל תכחת (מלכות כ' י') אתה הכחת לעבדך ליצחק (סס ל"ד י"ד) והתרגום כזה עד י' אך ויוכיח אמש (סס י"א מ"ג) פריש לשון תוכחת ולא לשון הוכחה. **מוסר** גם כן יש ממנו בדברים והוא בדברים לא יוסר עבר (מל' כ"ט י"ט) והענין בו דברים קשים שיכונו בדם האדם ליסרו כאמרו ויסרו אותו ולא יסמע אליהם (דברים כ"א י"ח) רל בדברים וליש פי' בו מלקות כענין מציאו סם רע ויסרו אותו (סס

כ"ג י"ח) אשר הענין בו מלקות ודדיו ויס מי שאמר כי ענין ויסרו אותו רל בממק כענין ועגשו אלו מזה כמק (סס י"ט) ויס מלשון מוסר שענינו מכאוב ותחלואים והוא יסר יסני יה (תהלים ק"ח י"ח) יסני ה' אך במשפט (יהי' י' כ"ד) ומפני על הצרה והפצוקה ויספתי ליסרה אתכם (ויקרא כ"ז י"ח) ועל זה הסיפור יקרא התפוס והאמר תפוס בבית היסורין רל בבית הצר והמצוק וכל דברים קשים נקראים בלשון רבותי ו' יסורין, ומחד המלקות ודדיו יסר בנך ויחידך (מל' כ"ט י"ז) והער חוסך שבסו שונא בנו ואהבו שדדו מוסר (סס י"ב כ"ד) רל דדיו השכם וכמהו יסר בנך כי יס תקוה ואל המיתו אל תתן נפשך (סס י"ט י"ח) כל זה ענינו דדיו וענין ואל המיתו רל המייתו ושאתנו או יתבאר כאשר יצחק כי קיב הוא לפיתח על הדדיו אל תמנע ממנו שבכך ומוסרך והער אל תמנע ממנו מוסר כי תבגו בשבש לא יפחת (סס כ"ג י"ז) וכן אולת קסודה בלב נער שבס מוסר יחזיקתה ממנו (סס כ"ג ט"ו) וכבר נהגו המלכים וצחי הלשון לקרא המכילסלים בעלי מוסר (א' ואולי הביאם לוסר כן מאמר אהב מוסר אהב דעת (סס י"ג א') והערבן חכם מוסר אב (סס י"ג א') רל האב ממסל עצמו על הכמת הבן וכן סמך צצה וקבל מוסר

(¹) ת"ל יהוה אלהיך. (²) ע' מנצח המניח שער המלכות.

(ש"י"ט ז') ועל זה הציור נכרך רבוש אלהי חכמה לקחה מוסר הכל (ש"ט ז') כל אלה ענינם השלם והשכל כאשר לדעת חכמה וכו' (ש"ט א' ז')

ש ע ר ה ע ש ר י ם .

מחבת, מרחשת.

שני כלים היו שהיו במקדש ומחבת היתה כלי האופק בו מנחה על האור בשכן והכלי אינו עמוק אלא צף ובצמיד (ומצפה) המנחה שבתוכו קשה לפי שבתוך שהוא צף האור שורף השמן וזה אברו ואם מנחה על הכתבת קרבן (ויקרא ז' ט'). **מרחשת** כלי עמוק ופתח עומקו שמנו צבור בתוכו ואין האור שורפו לפיכך מצפה המנחה העמוק לתוכו ורוחש כי כל דבר רך על ידי מטה נראה כרוחש ובנענע כמו שאפרז"ל (מנחות ט' ח' מ"ח) מה בין

מחבת למרחשת מרחשת יש לה כסוי מחבת אין לה כסוי דברי ר' יוסי הגלילי ר' ענניה בן גמליאל אומר מרחשת עמוקה ומצפה רוחשין מחבת צפה ומצפה קשין וענין רוחשין מתנענעין כבזרחש לבי דבר טוב (תהלים מ"ב ז') אסר החפץ בו הוציא והצית ולפי כבדתי מרחשת היא כלי עפר או כלי אבן ומחבת יש מכנו שהיא כבדול כאבדו וזהו קד לך כחבת כדול ונתתה אוהה קד כדול (יחזקאל ד' ז') ואפשר שכלי המקדש היא ממיני כתכות.

חלק ארבעה עשר. חלק הנו"ן.

ה ש ע ר ה ר א ש ו ן .

נפש, נשמה, רוח.

שלושתם מצאנום כוללים הנפש היתה לכל חי כרגיש, **נפש** אשר בו נפש חיה (נפשית א' ז'), **נשמה** ואת כל הנשמה הדעים (יחזקאל י' מ'), **רוח** אשר בו רוח חיים (נפשית ו' י"ז) רוח הולך ולא ישוב (תהלים ע"ח ל"ט) ורוח אחד לכל (קבלת נ' י"ט) רכז בו אל רוח החיים שיהיה בו האדם אל שאר בעלי חיים כי הרוח הזה תאבד (שם ?) התי אשר בא בו אבל הנפש הדברנית אשר יתירה האדם בה משאר בעלי חיים היא עובדת לעולם אחר אבר האדם והוא כה שאמר החכם מי יודע רוח בני האדם העלה היא למעלה (ש"ט ז' כ"א) כי כאשר אמר כמות זה בן מות זה (ש"ט י"ט) וכאשר אמר ורוח אחר לכל ומותר האדם מן הבהמה

אין (ש"ט) רצה לומר כמות הרוח לבד כי אנשי הבהמה והדעת אומרים כי באמת הנפש הדברנית היא העולה למעלה השבה אל יסוד זכותה ובור מקומה וזוך עניה היא תצמד לעולם הנפש והבהמה היא היוודת לכמה כפני עניה וכבודתה ועבדותה וחסך עניה והיא שבה אל יסודה ואובדת באבד הנוף בשבט כל יסוד ליסודו ואל הרוח הזה אשר היא רוח חיים רכזו החכם כאשר ורוח אחד לכל כי הבהמה מסתתפת עם האדם ברוח החיים והרוח ההוא יאבד כהם יחד באבד גופם ומצאנו לטון נשמה שנינו רוח והוא מנסבת אליה יאבדו (איוב ד' ט') והצי ומרוח אפן יכלו (ש"ט) וכן נשבת כדי תביתם (איוב ל"ז ח') ר"ל רוחו הוא צל

בגן לרוח היום (נחשית נ' ח') ה'ש פ' לאותו רוח שהכנס בא מסם וזו היא רוח מערבית שלפנות ערב התמה בפעיר ואם וחה סרוו בעסידית, רעל זה הסנס נקרא ערב בהיות התמה בפעיר ויס רוח שהוא סם הדבור והמכסא והוא ודור ספתיו יסית רעס (יסעי' יל' ו') לדוחתי לסותתי (ליכה נ' לו') רל' לדברי ולעצתי והדבור נקרא רוח לפי שהרוח יוצא מן הפה עם הדבור וממנו פוסאל לעצה אמרו דודך הסובה נתת להשכילם (יחמי' ס' כ') דרוח לבשה את עכסי (הל' יצ' יח) עקב היתה רוח אדחת עמו (נחנע יל' כ') כלס ענינם עצה נכונה ומחשבה ברוה וממנו בענק הכעס כי תשיב אל אל דודך (ליזנ ט' יצ') רל' כעקר. נפס זולת הדכים אשר זכרנו בו הוא סם הדס אמרו ולא תאכל הגפס עם הדכסר (דפיס יצ' כ') ונקרא נפס על אשר הגפס תלויה בו והוא סם צוחת הארס כאמרו אשר עשה לנו את הגפס הזה (יחמי' יח ט' יז) והוא סם החפץ והצדק כאמרו לאסר סרוו כנפשו (תהלים קלס כ') רל' ברסותו כרצונו וכן אל תתגני כנפס צרי (סס לו' יצ') רל' בתאותם ורצונם עלי להכבירם בידם או להפילני כשוחה אשר יחפצו בה, וכן אם יס אם נפסכם (נחשית כ' ח') כלומר אם הוא ברצונכם, אם יעמד משה וסמואל לפני אק נפסי אל העם הזה (יחמי' ט' ח') רל' אק לי חפץ בהם ואק רצוני להשאירם עוד להגן בעדם וכלמלת נפס הסמוכה אל הבורא ית' היא מזה הענק כמו סקס לנו כפקוס אר, כאשר בלבי וכנפסי (ש'ל' כ' ל') ענינו רצוני וחפצי וכן ותקצו נפסו כעמל ישראל (שופטים י' יז) ודל רצונו מרגדל עמלם. או נאכר כי בתחלת המאמר כפר כי ספידתו תולה והסהלוק מהם עד אשר אבדו דוד [ה'] וסונו ולא הוסיגם וכאשר דכבו לסוב בלב סלם ונכנסו מאד וגבר האויב עליהם דים אותם ודל רצונו סתכיד צרתם ותרבות עמלם ויהיה הבי'ל כעמל כפקוס מן ככו

על המכתיים וכן מנסמת אל יתן קדח (סס לו' י') כאלו אמר מרוח כי ענק נסמה נסיסה ותנועה ולא מצאנו נסמה על הדכר והסאר מן הארס אדרי מותו על כן נאמר כי היא דחיונית. ומצאנו נפס שהיא סם מה שנסאר מן הארס אדרי מותו אשר לא יסיענו כליון והוא והיתה נפס אדרי צרוה בצדור החיים (ש'ל' כ'ס ל'ס) והעד את ה' אלהיך (סס) וכן רוח נקרא והסאר מן הארס אדרי מותו אמרו ודורו תסוב אל האלהים אשר נתנה (קסל' יצ' ו') ובמלת רוח כמה ענינים כפר השאלה ומפר המסיכות יס ממנו סענינו האדרי המתנועע והוא יסוד מארבע יסודות אמרו ורוח לא יבא ביניהם (ליזנ מ'ל ח') והוא גם כן סם דרוח הנושבת כאמרו רוח צפון תחלל נסם (תסל' כ'ס כ') רוח קיים ויסיס (יזנ ו' ח') דרוח גרולה חזוק (מ'ל יט' יל') והוא גם כן לספס השכל האלהי הגאנל על הגביאים להגבא בו כמו האגלתי מן דרוח אשר עליך ונתתי עליהם (נחנע יל' יצ') ויאגל מן דרוח (סס כ'ס) רוח ה' דכר כי (ש'ל' כ'ס כ') וזה רכ מאד וכל דכר אגל רוח הבא על ענק הגבוהה היא סרקין כמו שהכרית ההכס הגדל (ל' י') ויהיה רוח סם כונת הארס ומחשבתו והוא אמרו כל רוחו יוציא כסל (תסל' כ'ס יל') אל אשר יהיה סמה דרוח ללכת ילכו (יחזקאל ח' יצ') ואמר בו דתרננס לארץ ודלויו רעוא ליה למזיל אויל וכמורו ונבקה רוח מצרים בקביו ועצתו אכלע (יסעי' יט' נ') רל' התב'למלה מחשבתו ודתעלמה כונתו ועצתו וכן מי תכן את רוח ה' ואיס עצתו יודיענו (סס מ' יצ') והחפץ כזה מי ידע תקן רצונו אשר בידיעה דרוח יסיד דוד הגהנתו לכל הגמצאים אק היא ויודיענו בה דכר, וכל רוח אשר הוא מיוחס לבורא ית' הוא כפי הענק הקודם לזה לספס השכל האלהי וקעתם רצון ומחשבה וכונה ועצה ויתפרס בכל מקום כפי הענק אשר יפול עליו, והוא גם כן סם עת קידיות האדרי ספתי קצות היום אמרו סתהדך

(י' ה'ל כחנ'ס ו'ל ויע' נח'ז: נח' ג'ליסון.

סעודה נא, וְלֹא יִדְבַּר נֶכֶח לְהַפְרִישׁ בֵּין נֶפֶשׁ וְרוּחַ וְנִסְמָה וְאָמַר כִּי כָּבֵד בִּיאוֹר חֲכָמִי הָרְאִיתָ כִּי בָאֵם שְׁלֹשׁ נִפְשׁוֹת סִבְעִית וְחַיּוֹנִית וְשִׁכְלִית וַיֵּשׁ שְׁקָאֵם חֲלָקִי הַנֶּפֶשׁ וְהַבֶּל אֵדֶר, הַנֶּפֶשׁ הָאֵת הַצּוֹמָחַת, וְלֹא כִּי כְמוֹ שֶׁשׁ בְּמִנֵּי הַנֶּפְשׁוֹת הַנִּצְמָחִים כֹּל עֵץ וְעֵץ קָרָא שְׁמוֹ נֶפֶשׁ אוֹ מִה שֶׁתִּרְצֶה שִׁינָּל נִשְׁמָה הַצִּמְחָה וַיִּגְבְּהֶנּוּ וַיִּדְחִיבֶנּוּ כֵּן יֵשׁ בָּאֵם, וְזֹאת הַנֶּפֶשׁ הִיא הַמִּתְנַחֵמָה וְהִיא הַצִּרִיכָה לֵאכֹל וְלִשְׁתּוֹת, וְהַנֶּפֶשׁ הַשְּׁנִית נֶפֶשׁ הַבְּרָמָה הִיא בְּעֵלְתָּ הַחַגְשׁוֹת הַחֲמִשָּׁה רָאוֹת וְשִׁמְעָה שֶׁעַם וְרוּחַ וּמִשׁוֹשׁ וְגַם הַנֶּפֶשׁ הִיא בְּעֵלְתָּ הַתְּנוּחָה וְהַתְּנוּחָה לִלְבַת מִסְקָם לִמְקוֹם וְזֹאת הַנֶּפֶשׁ בָּאֵם וּבְנִסְמָה, וְהָאֵם לְבָדוֹ יֵשׁ נֶפֶשׁ שְׁלִישִׁית הִיא תִּקְרָא נִסְמָה וְהִיא הַמְּרַבֵּית הַמְּרַגֶּשֶׁת וְהַמְּסַכֶּת בֵּין אֵת לִשְׁקָא בֵּין אִפְסֵר לִנְמֵנָה בֵּין הָאֵם לִנְפֹסֵר, וְהִיא בְּעֵלְתָּ הַחֲכָמָה הַנֶּפֶשׁ הַשְּׁנִית בֵּין שְׁתֵּי תִפְשׁוֹת, וְהָאֵלִיּוֹת נִשְׁמָה שְׁכָל וְחֲכָמָה בָּאֵם וְהִיא תִּקְרָא לֵב לְמִלְאוֹת חֹפֶץ כֹּל נֶפֶשׁ בְּשֶׁנּוּ כִּי דָבָר בְּשֶׁנּוּ מִה שׁוֹכֵה, גַּם עֲוֹהֵי כְּמִצּוֹת לְהַתְּמִיד כֹּל דָּבָר עַל מַתְּבִינָתוֹ וְאִדֶּר שֶׁהִשְׁלֵט נִפְשׁוֹת נִקְרָאוֹת בְּשֵׁם אֵדֶר כַּעֲבוּר הַנִּשְׁמָה כִּי הַנִּשְׁמָה תִּקְרָא רוּחַ וְנֶפֶשׁ יֵשׁ לְבָדָר כִּי יִהְיֶה שֶׁם הַנֶּפֶשׁ הַמִּתְנַחֵמָה לֵאכֹל וְלִשְׁתּוֹת וּבְחִשְׁקָהּ הַמִּשְׁגֵּל נֶפֶשׁ. וְיִהְיֶה שֶׁם הַנֶּפֶשׁ בְּעֵלְתָּ הַחַגְשׁוֹת הַמְּבַקֶּשֶׁת שְׂרָדָה וְגִלְהָה רוּחַ, וְיִהְיֶה שֶׁם הַנֶּפֶשׁ בְּעֵלְתָּ הַחֲכָמָה נִסְמָה, וְיִהְיֶה כִּי בְּהִתְגַּבֵּר הַנֶּפֶשׁ אוֹ תִּחְלֹשׁ הַנִּסְמָה וְאִין לֵה כֹחַ לְעַמֵּד לִפְנֵיהֶם כַּעֲבוּר הַתְּנוּחָה עַל יִצְהָרָה⁽¹⁾ עֲוֹהִים אוֹתָהּ עַל כֵּן הַמִּתְּנַסֵּק בְּאִבְלִיָּה וְהִתִּיהָ לֹא יִחָכֵם לְגִלְהָם כְּמִאֲמַר הַחֲכָם לֹא תִמְצָא הַחֲכָמָה בְּמִי שֶׁצָּוָרָו עֵבֶר וְלֹא בָאֵם שִׁמְעָה⁽²⁾ וּבְהִתְחַבֵּר הַנִּסְמָה עִם הַרוּחַ תִּבְנִי שְׁנִיָּה כֹחַ הַנֶּפֶשׁ וְאִין תִּפְקֶדָה מִנֵּה עֵתִי הַנִּסְמָה לְהִבָּקֵר חֲכָמָה נְכוֹנָה וּמִחֲשָׁבוֹת הַנִּגְזָרִים אֵין לֹא תוֹכֵל לְדַעַת שֶׁן הַחֲכָמָה הַעֲלִיּוֹנָה מִנֵּה כֹחַ הַרוּחַ הַמְּבַקֶּשֶׁת שְׂרָדָה וְהִיא הַמְּלִיחָה הַכֶּנֶס וְאִדֶּר הַתְּנוּחָה הַנִּסְמָה עַל הַנֶּפֶשׁ בְּצִדָה הַרוּחַ

וְהַחֲזוֹר בְּבִשְׂרָה וְכִלְיִם (וְיִקְרָא ח' לִיָּה) שֶׁהִיא כְּמוֹ מִן הַבִּשְׂרָה וּמִן הַכִּלְיִם וְכִמוֹ וְאִם מִנֵּה נִשְׁמָה בְּשִׁנִּים (סָל לִיָּה לִיָּה) בְּנֵר וּבְאִדֶּר הָאֵרֶץ (שְׁתוֹת יִיָּה יִיָּה) וְכֵן רִבִּים וְיִדְרָה גַּם כֵּן גַּם נֶפֶשׁ שֶׁם הָאֵם אִמְרוֹ נֶפֶשׁ כִּי תִמְעַל מִכֹּל (וְיִקְרָא כ' לִיָּה) וְנֶפֶשׁ כִּי תִתְנַחֵם (סָל א') וּמִכֵּנוּ מִה שֶׁהָאֵם עִצֵּם הַדָּבָר שֶׁיִּדְבַר בּוֹ אִמְרוֹ כֹּל הַנִּגְזָר בְּמֵת בְּנֶפֶשׁ הָאֵם אִשְׁרֵי יִמּוֹת (נִמְצָר יִיָּה לִיָּה) וְלֹא בְּעֵצֵם הַמֵּת וּבְנִפְשׁוֹ וְכֵן עַל כֹּל נִפְשׁוֹת מֵת לֹא יִבָּא (וְיִקְרָא לֹא לִיָּה) וְאִלוֹ אִמְרוֹ כֹּל הַנִּגְזָר בְּמֵת הָאֵם אִשְׁרֵי יִמּוֹת הִיָּה מִכְּפִיק אֵין קִבֵּץ שְׁתֵּי הַלִּשְׁתוֹת וְשֶׁם הַשְּׁנִי תְּמוּנָה הָאֵתֵן וְיִצְהָרָה לִיָּה עִצֵּם וְנִגְזָר הַמֵּת כִּי בָאֵם בְּמֵת אֵין נִפְשׁוֹ וְכֵן כֹּחַ יִצְהָרָה לִיָּה אֱלֹהִים וְכֹחַ יִסְכֹּף כִּי בְּנִפְשׁוֹ דָּבָר אֲדִיָּהוּ אֵת הַדָּבָר הָאֵם (מִיָּה לִיָּה) כֹּלֵה אִמְרוֹ עַל עִצֵּם רַעִה כִּי עַל זֶה יִמּוֹת וְיִדְרָה כְּמוֹ שֶׁאִמְרוֹ אֲדִיָּהוּ וְעִתָּה חִי ה' אִשְׁרֵי הַכִּינִי וְיִוְשִׁיבִנִי עַל כִּסֵּא דָּוִד אֲבִי וְאִשְׁרֵי עֲשֵׂה לִי בֵּית כְּאִשְׁרֵי דָּבָר כִּי הָיִיתָ יוֹשֵׁב אֲדִיָּהוּ, וְיִשְׁלַח הַמֶּלֶךְ שְׁלֵמָה בֶּן־כִּיָּהוּ בֵּן־יְהוֹיָדָה וְיִפְגַּע בּוֹ וְיִמָּת (סָל לִיָּה) אֲבִל אִמְרוֹ נִשְׁבַּע אֲדִיָּה אֱלֹהִים בְּנִפְשׁוֹ (פְּתוּחַ ו' ח') עֲנִיָּה בְּשִׁמּוֹ כְּמוֹ אִשְׁרֵי לֹא נִשָּׂא לְשׁוֹת נִפְשׁוֹ (תִּכְלֵס לִיָּה ל' בֵּן הַכִּבְרִים דָּעַת הַמְּחַבֵּר אִשְׁרֵי לוֹ הַרְקָפָה וְנִאֲמַר עוֹד כִּי אִדֶּר אִשְׁרֵי לֹא נִמְצָא לִשְׁקוֹת נִסְמָה עַל הַבְּרָמָה אִם לֹא עַל דֶּךְ הַבֶּל כְּמוֹ נִשְׁמָה רוּחַ חַיִּים (מִנְחִיָּה ו' לִיָּה) הַחֹפֶץ בְּנִסְמָה הַנֶּפֶשׁ הַשִּׁכְלִית, וְאִשְׁרֵי אֵין לְבָרָמָה שְׁכָל וְיִדְרָה נְכוֹנָה לֹא נִפְל עֲלֶיהָ לִשְׁקוֹת נִסְמָה וְהִנֵּה הַנִּסְמָה לֹא נִשְׁמָה בִּי (מִיָּה לִיָּה) וְלֹא שְׁכָל לֹא נִשְׁמָה בְּקִרְבִּי מִרַב הַבִּלְהָה וְיִדְרָה וְכֵן פִּי ר' אֲדִיָּהם אֵין עֲזָרָה בְּפִירִדּוֹ לְסַפֵּר קִדְרָה (ו' ג') כִּי לֹא מִצְוָה בְּמִקְרָא נִסְמָה כִּי אִם עַל בְּנֵי אִרֶם כְּאִמְרוֹ נָתַן נִסְמָה לָעַם עֲלֶיהָ (יִסְעִי מ' לִיָּה) וְאִדֶּר כִּי כֹל אִשְׁרֵי נִשְׁכַּח רוּחַ חַיִּים בְּאִפְסֵי (מִנְחִיָּה ו' לִיָּה) שֶׁב אֵל הָאֵם לְבָד לֹא עַל הַבְּרָמָה וְכֵן וְזֹאת כֹּל הַנִּסְמָה הַחַיִּים (יִסְעִי מ' לִיָּה) וּמִצְוָה בְּשֵׁם רִבִּיָּה

(1) פ' נע' מִנְחִיָּה עֲזָרָה ו' ג'. (2) לִיָּה: הִיחָדָה גִּוָּה וְכֹל יִצְרָיו וְכֹחַ מִנְחִיָּה סָל. (3) מִנְחִיָּה מִנְחִיָּה עֲזָרָה ו' ג'. מִנְחִיָּה עֲזָרָה ו' ג'. מִנְחִיָּה עֲזָרָה ו' ג'.

צריכה הצמחה להצטק בחכמה שתזכור אותה עד ייגוצה כח הרוח ויהיה תחת ידיה על כן המוב לאדם שישקול כל דבריו ועניניו במאזני צדק ויהן חלק לכל נפש בשתו כי עת לכל הצריך בזה.

ה ש ע ר ה ש נ י

נבהל, נבעת.

נבהל בשתי פנים פמנו שענינו מהירות ומסנו שענינו הפחד והאימה אמרו ותרנו כי נבהל פאר (ש"ל כ"ח כ"א) כי נבהלו מפניו (מלכות מ"ט ג') כי בלה אך נבהלה (שנ"י א' י"ח) וידי עם השרץ נבהלנה (ויחזקאל ו' כ"ז) והפקדתי עליכם בזה (ויקרא כ"ו י"ז) ליהאם ולבאלם (דנ"ז ל"ג י"ח) ושרי הבחלני (איוז כ"ג ט"ו) ומבאליהם אותם (שנ"ד ד' ד') כלם מפנין הפחד והאימה והרתת, אל תבהל ברוחך (קבלת ו' ט') אל תבהל על פיך (שם כ' א') ויבהל את תפדוקיה ואת מנתה (אסתר ג' ט') מבאליהם ודחופים (שם ח' י"ד) ויבהלו להביא את המן (שם ו' י"ד) ענינם הנחץ והמהירות, ומפנין גולה ודחופות בתבליה אמרו נחלה מבחלה בראשונה (מס"י כ' כ"א) ואלהים אמר לבהלני (דנ"ז ל"ט כ"א) כאלו אמר לגלגלי ולרוממני, וזה שאמר, אודי כל זאת אשר הבין יאשיהו את הבית עלה נבו מלך מצרים להלחם

בכרמית על פת ויצא לקראתו יאשיהו, וישלח אליו מלאכים לאמר מה לי חך מלך יהודה לא עליך אתה היום כי אל בית מלחמתי ואלהים אמר לבהלני ודל לך מאלהים אשר עמי ואל יסחיתך (שם כ' כ"א) וכן נחלה מכתך (יחזקאל ו' י"ג) על חך גולה ודחופות בתבליהם ואכן נגנאח שם מזה הענין ויבהל את תפדוקיה ואת מנתה (אסתר ג' ט'). נבעת אין ענינו פחד ואימה אך החפץ בו כפייה בלי כח כאדם הדרך אשר הוטר כחו ועל זה הדרך אמר פלצות בשתעגי (ישעיה כ"א ד') לשת כרפה וזהו בעתה (יחזקאל ח' ט"ז) ואל הוטר המרפא וכן והמן נבעת (אסתר ו' ו') לא רל פחד אך ענינו הוטר כחו ועמד חרד ומשמים על אשר קדו וכן רגה נא רוח אלהים מבעתך (שמואל א' ט"ז י"ז) רל מסד הרוח הסובה ומביא רוח רעה וכן מה זה רוחך סיה (מלכים א' כ"א כ').

ה ש ע ר ה ש ל י ש י

נדיב, שוע.

נבר פידשתי הדפוס אשר בניהם בחלק הב' בשער כ"ל, נכל (*).

ה ש ע ר ה ר ב י ע י

נה, גל.

נה לא מצאנוהו באבנים ומצאנוהו בענין מים כאמרו בנס כנר מי דים (תהלים ל"ג ו')

נה לשון צבור וכנסו זה ש, וכן נצבו כמו נה נהלים (שמות ט"ז ח') קמו נה אחד (יהושע ג' י"ז)

(*) נה 159.

ויעמוד נד אחר (ס' י"ג) כלומר בהצבה אחת
בצפייה כתרונם קמו כסוד ר"ל כחוכה וכן
לענין התבואה נד קציד (יסע' י"ז י"א) ר"ל
שרכת החטים הצבצת במקום אחד ובבונה
למזלה. גל תזכר אצל אבנים קטנים והעד גל
גיד וקבוצ חתיכות אבנים קטנים והעד גל
אבנים (ירושע' ו' ל"ז) וכאשר זכר אצל מים
כאמרו כגלי הים (יסע' מ"ח י"ח) ר"ל המים
המתקבצים לצלות כחוכה בעת אשר הרוח
הולך חזק והולכים מעם ומסתברים כגל
אבנים המסתבר אשר תפדו ממנו אבנים

והעד כל משכרך ונליך עלי צבוי (יונה
ג' ד') ר"ל הגלים המסתברים אשר הגיעם
למקום העדים והתעכבם שם על כן לא
יפול לסון גל אצל קציד וחולתו כמו סיפול
עליו לסון נד כי רב לסון גל נוהג באבנים
ועל דרך הפיוק וההשאלה נקראים קבוצ
המים בים גלים לפי תצבצם והסתברם כמו
גל(י) גבוה אך נד בשום פנים לא ישכר
הוא עומד על עמדו והצבתו קימת עד מלאת
לו הדבר אשר יעשה בו עליו ויצטר לצרכו
לעשות ממנו מה.

ה ש ע ר ה ח מ י ש י

נהג, הולך.

ר"ס פ' השבד אל השועלים) מנהג מבטל הלכה
רצה לומר רגילות וכן (תגל' פ"כ משנה א')
מקום שנהגו לסך יסך וזה רב בלסון משנה
ועל זה הסיפור והמנהג כמנהג יהוא בן נפשי
כי כשנעין ינה (מ"ז ע' ט') ר"ל תמדה הזאת
מדת יהוא כי הוא מתמרד ומורגל ללכת בשנעין
וכן ולבי נהג בחכמה (קל"ט ג' ט') פ"י ולבי
מרגל עצמו ומתמרד לאחו בבגפות החכמה וכן
מנהגות כקל יתום (נח"ט ג' ח') ר"ל מורגלות
לדעים קל כיונים במספר ובנהי. הליכה הוא
שם מכלל השמות הבונים להנהגות מיוחדות
מנהגות בעלי חיים כמו ויעקב הלך לדרכו
(מנצחית ל"ג ז') הלך הלבית (ס' לא ל')
הלך בדרך מרחוק (משל' ו' י"ט) וכן רבים.
וכבר נמכו (ידח) [את?] השם לדברים
המוספים והחסרים שהם רקים מכל גופות בעלי
חיים כאמרו וילכו המים (מ"א י"ח ל"ט) והמים
הלך חסור (מנצחית ח' ה') וההלך אש ארצה
(שמות ט' כ"ג) מפיו לפיכך יחלכו (לח"ט מ"א
י"א) תספך אל הבלית והאבדון אמרו רוח הולך
ולא ישוב (תהלים פ"ח ל"ט) הולך הלבית העצים
(שפטים ט' ח') אחרי כן נספך לדבר המתפשט
והצאה ואצ"פ שאין לו גוף כלל כמו שאמר
קולה כנהג ילך (יחזק' מ"ו כ"ז) ולשונם תולך

הנהגה וההליכה שני דברים כי ענין המנהג
נאמר על דרך ממשלה ושלמות לפי שהאדם
הבוטל בזולתו מנהיגו כפי חפצו כאמרו וינהג
את הצאן אשר המדבר (שמות ג' א') נהג כצאן
יוסף (תהלים פ' ז') נוסר סם הנהגה אצל
הבונה לפי שהאדם שלים עליה וכן נהג חלך
(מ"ז ד' ל"ד) וכמוהו ונהג את בנתי כשכיות
דרכ (מנצחית לא ל"ז) הוכיח אצל הבעל הנהגה
לפי שהוא שלים באשתו וכן נהג רוח קדים
(שמות י' י"ג) וינהג בעזו תיכין (תהלים פ"ח ל"ז)
וכן כי כשנעין ינה (מ"ז ע' ט') ר"ל יפסול
וימלך בחסר דעת וחבונה וכן וינהגו בכבודות
(שמות י"ד כ"ח) ר"ל המוסל המנהיג העגלה
נהג בכבודות לפי שהוכרו אפניה וכן אחי
נהג וילך (לח"ט ג' ז') ר"ל משל עלי ונהגני
כרצונו ועל זה הסיפור יקרא פרנס הדוד מנהיג,
וענין הנהגה על דרך ארז כאשר אמרו בעלי
הלסון הנהגת האדם ירצו לומר ענינו ופעלותיו
לא לכתו לבד כי אם שבתו וצאתו ועל כל
ענינו יאמר לטון הנהגה הן לשוב הן לרע כי
הנהגה בלסון הזה ר"ל התבונה ובה ורגילות
וכאשר אמרו על אדם טובה הנהגו כאלו יאמרו
הוא מרגל עצמו בסובבה ומתמיד נפשו בדבר
נכון לעשות וזה שאמרו רבו' ז"ל (ירושלמי ג' י

אחתו פנה והענין הסם התפשט הערין והראתו
הגלותו ר"ל כי דיון האף הוא אשר יהלך
והתפשט אליהם ועל כן נצטית מצורעת בשלג
וכאשר כנה הסתלקות הסמיה בהסרת פנים
כאשר חבבי הסר אסתר פני (דגס לא)
י"ח) כן כנה אותה בהליכה וכן סמכו לשון
הליכה להצרת האדם במצוה ובהגל מכלי
תגורת יד ורגל ושאר אברי העוף אשרו והליכת
בדרכו (סס ל"ח ט') אחרי ה' אלהיכם תלכו
(סס י"ז ט') את האלהים ותהלך נח (מצאית
ו' ט') ותהלך לפני והיה תמים (מצאית י"ז
א') ותהלכתי באמתך (תהלים ל"ז ג') כל
אלה עתים הדגל והצורה בדבר וכן רבים מה
הענין.

בארץ (תהלים ע"ג ט') ר"ל רבוים הער אשר
בראש המאמר שבו בשמים פיהם (סס) עתים
פיהם ולשונם רבו ומבטא והזכרו בלשון צח
לפי שהזכור והמבטא יוצאין מן הפה והלשון וכן
ויסמנו את קל ה' אלהים מתהלך בגן (מצאית
ג' ח') על הקל נאמר כי הוא מתהלך בגן וכפי
זאת המציאות הוא כל לשון הליכה והנאמר
אצל הכהן ית' ר"ל דבר המתפשט והצורה או
להסתלק השמיה אשר רפיונה בבעלי חיים
סיהיה האדם פונה ומסתלק מן הדבר וזה יהיה
מבעלי חיים בהליכה אשר ענינה לפנות מן
הדבר כמו אלה ואשובה (הסע ג' ט') אך מאמר
וידר אף ה' בם וילך (נחמד י"ז ט') יש בו
שני ענינים והאחד הסתלקות השמיה אשר כנה

ה ש ע ר ה ש ש י

נוקם, נוסר.

נקמה ואי זו הוא נסמיה האמר לחבדיו (השאלני
מגדך) והוא אשר לא אשאלך בדרך שלא
השאלני זו היא נקימך, אמר לו השאלני קדושה
אמר לו הילך ואני כמותך שלא השאלני זו
היא נסירה שנוסר האיבה בלבו אצל שאינו
נוקם ועל זה אין להוסיף וממנו אין לצרוע.

אמר לא תקם ולא תסור את בני עמך (ויקרא
י"ט י"ח) כאשר אמר לא תקם כאלו אמר לא תקם
נקטו ר"ל השבת גמול רע לעושהו אבל לא תסור
חזק תרגום לא תסור ונגינתו שמיהת האיבה בלב
לא שיתלם שבו לאיבה ולא שישב גמולו בראשו
כמו שאמר רבו ז"ל (יומא כ"ג א') אינו היא

ה ש ע ר ה ש ב י ע י

נכח, נגד, עמם, מול.

נכח פנין נכוחים למבין (תש"ח' ט') נכחות
דברו לנו (סע' ג' י') תכונה לא תוכל
לבוא (סס ל"ט י"ז) אשר עתים יהיה והנכונה
על כן יאמר לשון נכח על דבר שיעמד זה
מכאן וזה כנגדו כיוסר לא סימה יסין וממאל.
נגד מצאותו בסמיכות ובדחוק: ובדבר שהוא
זולת רצון האדם, בסמיכות רגני ענו כי נגד
ה' ונגד משיחו (ש"ל י"ז ג') ר"ל לפניו וכן

כאשר אמר נכח השליח (שמות ל"ז א')
נכחו תחנן (סס י"ד ד') ר"ל בבין גדול ויוסר
זה נכח זה והער כי נכחו יצא (יחזקאל מ"ו
ט') וכמנו לנכח אשתו (מצאית כ"ה ל"א)
ופר"ש זה עומד בצד זה ומתפלל זה עומד
בצד זה ומתפלל ואולי ענין לנכח אשתו כאלו
אמר בעבור אשתו כתרנומו* כי איר שהתפלה
היתה בעבורה כאלו הוא לנכחה כאשר כי

(*) תרגום ומוקם שלמיט כחוסה לקבל.

נעה נא לכל עמו (תהלים קי"ו יד) בדרחקה
אמרו סגור תראה את הרצון (דברים ל"ג כ"א)
ביום עמוד סגור (עזרי' א' י"א) וחלדי כאין
נגד (תהלים ל"ט ו') ואולי אמרו נגד כאלו
אמר לפניך וממנו נסמך לצורת האדם ותארו
הוא אעשה לו עור כנגדו (נחש"ת ז' י"ח)
פ"ב אבן גנאח כמותו כמין ובצורה, ובביוצא
בה יאמרו הערביים בני פלוגי הם כנגד
בני פלוגי ר"ל הם כגילם וכתאדם הופים להם
זה לבד מה שאמרו רבו' ז"ל (נמות ס"ג א')
זכה עור לא זכה כנגדו ר"ל לעשות זולת
רצונו שלא תצדקו ועל זה השיעור יאמר על
בעל הדיב שכנגדו כמו שאמרו רבו' ז"ל מה
אעשה שכנגד הדיב עלי (סעודת פ"ד ז')
שכנגד השוד על השכונה (שעודת ח"ד ז')
וכל ענין נגד שהוא בכסמכות והפך בו לפני
כאמרו נגד היסבים (חז"ל ד') נגד זקני עמי
(ש"א ט"ו ז') ונקרא השד והמושל נגד כאמרו
ואתה תהיה לנגד (ש"א כ' ז') מצד ההשאלה
מפני שהכל פונים בו בכל הדברים הצריכים (?)
לא בכסמכות לבד לעמד לפניו ביושר כמו נכח
כי אם בכל דבר הצריך (?) ור"ש כתב במאמר
ויחן שם ישראל נגד הדיב (שמות י"ט ז') למעשהו
של דוד וכן כל נגד ענינו פנים כלפי מוחו.
מול בלתי סמוך אמר והוא יושב ממלי (נמדנר
ל"ג כ') מול האלהים (שמות י"ח י"ט) ויסב
מאצלו אל מול אדני (ש"א י"ז) כלומר והלך
אל עבד אדני ואל מקום שהוא (מכ"ל) (מח"ל) מקום

אדני ויהיה חסר המתואר ויהיה ראוי לומר ויסב
מאצלו אל מקום אדני הוא (מכ"ל) (מח"ל) אדני אבל
הצח הוא הקצר, ומול בלתי מכון ואינו יסר זה מול
זה והעד אל מול פני המנורה (נמדנר ח' ז')
וכל הצרות לא היו מכונות לה ביושר כי
היא כאמצע וכן והתורה השנית וההלכה לסוף
ואני אדירה וחצי העם מעל להחזקה מעל
למגדל התגורים ועד החושט והחבה (מח"ל) י"ג
(ל"ח) וזה המאמר כאשר קדם עזרא העזר והעצרות
ואצ"פ שנכתב באל"ף הוא כמו ממול ערפו
(ויקרא ס' ח') שאינו מכון על מצות הצוואר
וכן ויקבר אותו בגיא מול בית פער (דברים
ל"ד ו') כי איך יהיה קבר קטן מכון אל בית
גדול אך יסר הוא לקברו ולא לכלו ואולי יס
מול שענינו כמו לפני או במקום על שהוא
ממול ערפו (ויקרא כ' ח') רצה בו על ערפו
כי המליקה היה מתחיל הכהן מן הערוף או
היה ענינו לפני כמו מול בית פער (דברים
ל"ד ו') שענינו לפני וכן מול האלהים (שמות
י"ח י"ט) וכן ויסב מאצלו אל מול אדני (ש"א
י"ז ז') כאלו אמר אל לפני מקום אדני. **עמדת**
אמרו כל עמדת שבא בן ידך (קטל ח' ט"ו)
לעמדת הצצה (ויקרא ג' ט') משמר לעמדת משמר
(הכ"ל כ"ו י"ו) לעמדת אדני החלקים (יחזקאל
ח"ב ז') זה מכון ומיושר דבר לקראת חבירו
בלי שיטה יסך ושמאל כי אם פניו אל פניו
ובכסמיות והעד לעמדת הצצה (ויקרא ג' ט')
משמר לעמדת משמר (מח"ל) י"ג כ"ד).

ה ש ע ר ה ש מ י נ י

נדר, פירוד.

נדר ענינו הרחקה גדולה כאמרו כל רחוק
ידוע מסך (סו"ט ז') והעד ומתבל יעדו
(איזנ"ח י"ח) ר"ל ירחיקוהו וכן יחד בחזיון
לילה (ס"ב ח') ר"ל וירחק וכן הנה ארחיק
נגד (תהלים כ"ח ח') כפל לשונו להפליג וירחוק
וכן נדה שנת המדך (אסתר ו' א') רחוק ממנו
וכמהו ושבעתי נדרים עדי נפש (איזנ"ח ז' ד')

התפץ בו חזק השתה וכן כי מי נדה לא דק
עליו (נמדנר י"ט י"ג) ענינו המים המרחיקים
האדם ממוסאף והעד הנאמן ואיס אסר יסך
את אשת אהיו נדה היא (ויקרא כ' כ"א) ר"ל
רחוקה היא ואסורה לו לפי הדת וכן תרגום
נדה מרחקא על כן נופל לשון נדה אצל הארזים
כאשר יתרחקו זה מזה, לשון **פירוד** נופל

בנצתו ויבקש לעזרה על דרך הנאה הוא נכסל
בכל אשר ישעון בו על תאותו כלומר שהוא
סועק בספק על הספק ויכסל בכל דביו הלא
תראה שהוא אומר ארצו על דרך הכחוד לא
יתפץ כסל בחבונה כי אם בהתגלות לבו (ס)
(י) שהוא רחף ארץ מראה עיניו ומשתל
למלאות העולה על רוחו בלבד בלי עיון והטעה
רעה, וממנו נסמך לפזור ולרדף (פ) אנשים
אשר וסני לאמים ממעק ישרו (מלכות כח כג)
מאלה נפרדו איי הגוים (ס י כ) והפזור
הזה עניו יחידו וצמחו ונצלו העולם לפירות
לדבות ומענין הזוהר עשו פירות תחת
מגפתיים (חלל א' יז) רל יבוסו הפזורות
תחת התלמים כלומר יבסו הרגלים והפזורים
לדעייה תחת הארץ הדיוטה עליהם וזה מצעם
הבצות כי לא המסיר עליהם להפזיחם ואכן
גנאה האריך כזה לבאר איך יהיה עין
מגפתיים כמו תלמים.

אצל התבר העבך מאד בפרס מרשה לא
בהחזקת כי פירד עניו הפרס ופזור בלי
החזקת גזלה והעז ובפזיחם פזרות (יחזקאל
א' יא) רל מופרשות זו מזו האתם נרכקות
וכן ויפרדו איש מעל אחיו (מלכות יג יא)
ופרשו זה כזה והעז הנאמן הפרד נא מעלי
(ס ט) כלומר סוד פעלי לא שיתחזק
וכן והתפרדו כל עצמותי (תלמים כח טו) פזר
עצמות חונך (ס כג ו') * אמנם מה שהוא
אצל הציחה הוא והחזקת גזלה אמרו והמות
יפרד בניו ובתך (חלל א' יז) ובמותם לא
נפרדו (כ' א' כג) וממנו נסמך אל היחוד
אשרו עם הזנות ישרו (האש ד' יד) רל
יתיהו ויש שפרס ישרו מענין פרד לפי שהפרד
כבוד וזה כביאום פסולים לעולם וכן לתאזה
יבקש נפרד (מלל יח א') רל מי שמתחיד
בנצתו על דרך תאותו בכל מענה וכסל רל
שאם תהיה לו עצה באיזה דבר שיהיה ומתחיד

ה ש ע ר ה ת ש י ע י

נשא, נבה, דרים.

גזלה ותפארת כאמרו רומה על הכמים (תלמים
לז ו') רם ונשא (ישי' לז ט"ז) כי גם נשא
נמצא כזה הענין אשר ותנשא מלכתו (נחמד
לד ו') ונשא ספס הארץ (תלמים לז כ') אין
עניו רוממות מקום כי אם מגלה וגזלה והיכלת
והשלמות העזרל ומענין נשא אשר הארץ בו
העלאת. נ ש א והארץ בו העלאת וגזלה גזלה
מאד גם כן אצל הארץ אשרו ומרש ותנשא
על קהל ה' (נחמד יז ג') מתנשא לאמר אני
אמלך (מלל א' כ') כלומר מתעלה ומתגדל
וממנו טעניו זקפת האברים אשרו וישא יעקב
את תליו (מלכות כח א') שא נא עיניך וראה
(ס לז א') נשאתי את עיני (תלמים קכז
א') ומענין העלאת כל איש אשר נשא לבו

אשרו ירום ונשא גבה מאד (ישי' לז
יג) כלל הספר הזה כי כל כתי מלות מענין
אחד הבאות יחדו והאחרונה גזלה להפליט מוב
דש כפי הענין וכאשר אמר רם ונשא (ס ו'
א') ירום ונשא (ס לז יג) דרים והנכאים
(ס כ' יג) וירם מאצב מלכו ותנשא מלכתו
(נחמד כד ו') לפי כללנו ענין נשא גזלה
ברוממות וירם יקרא כל דבר גבוה, ורם הוא שם
משתתף לענין רוממות מקום כאמרו ורם מעל
הארץ (מלכות ו' יז) ולענין רוממות מעלה
רל העלאת והתפארת מה שאמר דרימותי בחור
מעם (תלמים ט"ט כ') כאמרו במקום אשר דרמתך
מתוך הגם (מלל יד ו') ומה הענין כל מלות
דרמה אשר תבא אצל הבורא ית' ירצה לומר

* מלה שגיא זה כסוק לרא' עי' שאלו למעלה שנין פירד הוא פירד, וישא שמו שכן
היה שמו זה מלכות בנצת. (י' ו')

ס' כ"ד) הפרישם משאר התמיכות כי הם כהנות
כהונה רעל זה נקרא כל דבר גבוה רם מפני
שהוא מופרש משאר הענינים התחתונים ממנו,
לפי דברי רבי ז"ל מצאו גב לשון הגבהה על
הפרטה כאמרם ולא מגביהן תרומה ומעשרות
(מ"ה ט"ז) אך מגביהן תרומה ביום טוב (שם
דף ו' ז') וזה רם בלשון משנה, ולפי כדחיי גבוה
נכבד לפי ענינו מרם, כי רם הפך סח, וגבוה
הפך שפל כמו שאמר ושח גבהות והרם ושפל
רום אנשים (יב"ח ז' י"ז) וענין גבהות תשפלה
(שם כ' ט"ז) ואבן גנאח פי' ורם הסבב
(ש"א ט' כ"ד) מענין הגובה לדבר והדגנה אליו.
ופי' ממנו ענין אחד והוא התעוררות אמרו
וקצר רוח מרים אולת (תנ"י י"ד כ"ט) פירשו
פחדו אולת האמרו וכסילים מרים קלין (שם
כ"ח א') בלשון יחיד ורוצה בו הדברים כאמרו
וצדיקים ככפיד יבסח (איוב לא כ"ד) וכמו
תשכחותיכם נשאר מעל וכן רבים.

(גלות ל"כ כ"א) ר"ל העלתו נפשו ועלה על
לבו לעשות נדבה כענין תשאך לבך (מ"ז י"ד
י') שגתו גבהה נפשו והעבודתך ממעלתך
וקיבו לזיוה כזה וישא משלו (נחמד כ"ג ז')
ומה הענין גררו לעבים נשיאים (תנ"י כ"כ
י"ז) על העלתם ואבן גנאח ביאר הרמב"ם
ענין גשא כענינים רבים ונכבדים. ואולי
גבוהה רם ענינם אחד כאמרו ויגבה מכל
הרם (ש"א י' כ"ד) כי גבוה שמים מאד (יב"ח
ל"כ ט') גבה מכל העם (ש"א ט' ז') לא גבה
לבי ולא רמו עיני (תהלים קל"א א') וענין גבהים
תשפלה (יב"ח כ' ט"ז) מגביה פתחו מבקש
סבר (תנ"י י"ז ט"ז) כל אלה ענינם הרמה וכן
רבים וזה ההפך בין לשון הרמה והגבהה כי
הרמה ענינו הפרטה בקצת המקומות כאמרו
חלה רימנו תרומה (נחמד ט"ז כ') כאמר יורם
משור (ויקרא ד' י') כן תרמנו גם אתם (נחמד
י"ח כ"ח) ורם הסבב את הסוק והעליה (ש"א

ה ש ע ר ה ע ש י ר י

נובח, צורח, צועק, נודק, נוהם, שוקק, שואג, הוטה, עורג, נועה
פועה, נוער, ומצפנף.

שיחים יתהקו (שם ל' ז'). נוהם יאמר על קול
הכפיד כמו שאמר נהם ככפיד אימת מלך (תנ"י
כ' ז') ועל האריה, ארי נהם ודב שוקק (שם
כ"ח ט"ז) יסאג ככפידים ונהם (יב"ח כ' כ"ט)
והוא גם כן שם השון הים ושאתו אמרו כנהמת
ים (שם ל'). שואג גם הוא נועל על קול
הכפיד אמרו יסאג ככפידים (שם כ' כ"ט)
הכפידים שאינם (תהלים ק"ד כ"א) עליו יסאגו
כפידים (יחזק' ז' ט"ז) ואבן גנאח אבר כי
נהמה גרולה מסאגה ופי' כביא לראיה
יסאג ככפידים ויהם כי יתרם גדול מענין יסאג
אמר שזכרו אדרון לפי כלל הכפר הזה. ונס
סאגה שם קול האריה והלביא, אמרו אריה סאג
מי לא יורא (כמוס ל' ח') סאגה אריה וקול
סחל (איוב ד' י') סאגה לו כלביא (יב"ח
כ' כ"ט). שוקק יאמר על קול הדוב כאמר

כל אלה ענינם הרמת קול, נובח יאמר על
הרמת קול הבלב כאמרו כלם כלבים אלמים
לא יוכלו לנבח (יב"ח ל"ז י'). צורח יאמר על
הרמת קול הגבור כיום קרב כמו ה' כנבחר יצא
פאוס מלחמות יצד קצאה ירע אף יצורח על
איביו יתגבר (יב"ח מ"ז י"ג) וכן פר צורח שם
גבור (שם א' י"ד) ועם זה השיעור אמר ויציתו
עליהם את הצורח כאס (שופטים ט' מ"ט) ויבאו אל
צורח בית אל ברית (שם מ"ז) ר"ל בנין גבוה
והוק כענין דיק אשר יצמדו שם הצופים לזרעים קול
להזהיר הולכי דרך לשמר נפשם מלכד כיד
השוללים. צועק שם כלל לכל הרמת קול לצרח
ולצוקה או לשמח ולמלחמה, וממנו ענין
התרעומת צעקה אל אליהם (מ"ז ד' א') לצעק אל
המלך (שם ח' ג'). נודק יאמר על קול הפרא הצועק
כאמרו הנהק פרא עלי רשא (איוב ו' כ') בין

נודים עדי נשף אני אמר שכל היום לא היה יכול לשכב על מפתחו והיה נע ונד מפאה לפאה כדי שישן הלילה בדרך החולים וזה ענין ושבתי נודים עדי נשף כלומר כל היום אני נע ונד עד הנהלת הלילה שאקוה לישן, כן פירש המדקדק ר' מאיר י'ץ (י) וכן בגשף בערב יום (משל' ז' ט') וכן מאדרי בגשף וין דליתם (ישי' ט' יא) וכן וצין נאף שמרה נשף (איוז כ'ד טיו) וכן רביס, ויש שצנינו אמצע הלילה והוא ויקפו בגשף לבא אל מרנה ארם (מ'ז ז' כ') וכן קדשתי בגשף ואשועה (תהלים קי"ט קמ"ו) ודאיה על זה תצות לילה אקום להורות לך (שס ט"ז) ויש שהוא סוף הלילה אמרו

יחשבו כוכבי נשפו (איוז נ' ח') ר'ל ודדי כדורו כמו שאמר יקו לאור ואין (שס) וכן ויכס דוד מהגשף ועד הערב (ש"א ל' י"ז) כאלו אמר מסוף הלילה עד הערב ויונתן תרגם מקבלה ועד רמסא טל עין מוד כלומר מתחלת השער שערין חשך מעט וכן אמרו ז"ל (נבכות נ' ג') תרי נשפי הוו נשף ליליא אתא יממא נשף יממא אתא ליליא. אמש' גם כן ענינו לילה אך אינו נופל על הלילות הבאים כי אם על הלילות והחולפים כאמרו אמש אמר אלי (נחשית ל"א כ"ט) ראה אלהים ויוכח אמש (שס מ"ז) וכן אמש שואה ומסאה (איוז ל' ג') (וזה) כלם ענינם הלילה החולפת לא העתידה לבא.

חלק חמשה עשר. חלק הסמ"ך.

ה ש ע ר ה ר א ש ו ן .

סיני, סין, צין [צן].

כאשר אמר במדבר סיני (ממדנר א' א') אמר במקום אחד ויבאו בני ישראל כל העדה מדבר סין (י), כי הם שני מדברות כי מדבר סין סמוך לים סוף ומדבר סיני קרוב לדפידים כאמרו ויסעו מים סוף ויחצו במדבר סין (ממדנר ל"ג י"א) ויסעו ממדבר סין ויחצו בדפקה, ויסעו מדפקה ויחצו באלוס, ויסעו מאלוס ויחצו בדפידים (שס י"ז י"ז י"ד) ויסעו מדפידים ויחצו במדבר סיני (שס ט"ו) זה סד אלה מסעי בני ישראל וגם אצל מתן תורה הזכירים כן ויסעו מדפידים ויבאו מדבר סיני (שעת י"ס ג')

ופירש מה ביאתן לסני (י) בתשובה אף נסיעתן מדפידים בתשובה כי מה ת"ל מהיכן נסעו והלא כבר כתב שבדפידים היו חונקין אלא להקיש נסיעתן מדפידים לביאתן לחד סיני (י). צין [צן] הוא מדבר סמוך לעציון גבר אפשר שמדבר קדש הוא כמו שאמר ויסעו מעציון גבר ויחצו במדבר צן הוא קדש (ממדנר ל"ג ל"ז) על זה השיעור אמרו רבו' ז"ל (מסות י' א') תרי קדש הוו. ור"ס מבאר גבלות ארבע רוחות מדבר (צין) [צן] על מאמר ועבר צנה (ממדנר ל"ד ד') באלה מסעי.

(י) ע' נהקדמה. (י) מלה ש"ל מה המסוק בשעת ט"ו א' ויבאו כל עדת בני ישראל אל מדבר סין, כי נצטוו בהם שהציון התעתיק מה (ממדנר כ' א') כתוב צן נצ"י. (י) נצטוו אלמנט במדבר. (י) נצטוו אלמנט למדבר.

ה ש ע ר ה ש נ י

ספו, תמו.

אמרו ספו תמו מן בללות (תכלית עני י"ט) לפי כלל הספר תמו. מופלג בענינו בכליון ובשלמות הציור וההפסד הצול פשוני שנוכר אחר ספו והאחרון הכבד כענין תמו חסמים מן הארץ (ס' ק"ד ל"ט) ר"ל יתלמו ויכלו ויפסדו וכן ענין כי אם תם הבקש (נחלית מ"ו י"ח) בענין כי אפס (ס' ע"ו) אשר ההפך בו השלם להוציא וכן עד תמם (דעיס ל"א ל"ד) כתמם באו עליך (יטע' מ"ו ט') כלומר התם השלם שאפשר להיות בשתי הדעות באו עליך

וכן והתמתי סמאך ממך (יחזקאל ל"ד ט"ו) כלומר אשלים ואסיר הגל עד כלי אשאר כך כל סומא והעד סנה תמימה (יחזקאל ל"ב ל') ר"ל שלימה כתרומה (י' ונעין תם שלימות במה שיהיה לשוב ולדע. ספו ענינו בליה ואחרית הדבר כאמרו יחזו יספו (יטע' מ"ו י"ז) ר"ל יכלו ויפסדו וכן סוף דבר הכל נשבע (קטל י"ג י"ג) כאלו אשר בללות כל זה ואחרית כל דבר הכל נשבע וכן אקפ אסיפם (יחזקאל מ"ג י"ג) ר"ל אכלם ואכריעם ואמחה את שמם מתחת השמים.

ה ש ע ר ה ש ל י ש י

סלע, צור, הר.

כל מקום גבה יקרא **רד** כאמרו יחזי בשדה (דמ"י י"ז ג') והרים הגבהים (נחלית ו' י"ב) ופצאנה שם לזולתו כאמרו וד הבית (מ"ט ג' י"ב) דר האלהים (שמות ג' א') דר הרמל (מ"ט ג' כ"ט) דר הויתים (זכ"י י"ד ד') דר העברים (דעיס ל"ג מ"ח) דר המוריה (מ"ט ג' א') דר הגלעד (דעיס ג' י"ג) דר ישראל (יחזקאל ו' ג') ולא מצאנו צור וסלע שם לזולתם, לפי שהם חזקים ומשם יצאו מים כאמרו ודחתם אל הסלע לעיניהם ונתן מימיו והוצאת להם מים מן הסלע (מזכ"ל ח') והמן הסלע הזה נוציא לכם מים (ס' י') ודך את הסלע במסחר פעמים ויצאו מים רבים (ס' י"א) וכן הן צור הבה צור ויוצבו מים (תכלית ע"ח ל') לא מצאנו שום מקום שיצאו ממנו מים על כך אמרו ואמרים כי ודך איננו מאבן חזקה וקשה כמו הסלע והצור, כאמרו על דרך הפלא, חקקי בסלע משכן לו (יטע' ל"ג ט"ו) מצדות סלעים משבנו (ס' ל"ג י"ז) איתן מושבך וטים בסלע קך (מזכ"ל ל"ג ל"א) ר"ל חזק מושבך וטים במקום גבה חזק מרודך וסבך ואמר

על דרך הסמיכות ה' סלעי ומצחתי (ס' ל"ג ג') כענין אלהי חזק אמתה בו וכן אלהי צורי (ס' ג') ואמרו וסלעו ממנו יעבוד (יטע' ל"א ט') רצה בו מלכו ושרו כתרומה וסלעוהו מקום כחלו יערוך. **צור** שם משותף לרד כמו הגני עמד לפניך שם על הצור (שמות י"ז ו') וכן סור רגזוכים פה הוא שם המצב אשר יתצבו ממנו זבגי גזית אמרו על דרך המשל והדמיון הביטו אל צור חצבתם חל מקבת בוד נקחתם (יטע' ל"א א') ונאמר מזה המאמר כי צור נסמך להיות שם עקב כללי דבר ותחלתו ועל זה אמר אחרי אמרו הביטו אל צור חצבתם הביטו אל אברהם אביכם (ס' ג') כלומר לכו בדרכיו והתנהגו בחקיו ולמדו מדותיו כי סבע המצב וכו' צריך שיהיה נמצא במה שנחשב סמנו ולפי זה הענין נקרא הצור יתעלה, צור, מפני שהוא תחלת כל תחלה וסבה פועלת כל מה שהוא לזולתו (י' כאמרו הצור תמים פעלו (דעיס ל"ג ד') ר"ל פועלת תמה לפי שכל דבר הוא מד' יסודות ובכללות הדבר יטוב כל יסוד ליסודו וכן צור ילך תשי (ס' י"ח) צור ישראל

(י' ת"א עד משלם שאלו. (י' מ' נח"ל נח"ל.)

(סעי' ז' ל"ט) כי צורם מכרם (תננים ל"ז ל')
האין צור כאלהינו (ס"ז ז' ז') צור עולמים
(סעי' ל"ז ל') ומה הענין הנצבת על הצור
(שמות ל"ז ל"א) ר"ל השען והסבך על ידיה
היות הבורא והנחלת כל נמצא וזה המכוא
ממנו הציר לדעת הבורא ית' כמו שביאר לו
כאשר נהג מקום ארץ (ס"ט) וכפי הענין הראשון
נקראת הבורא צור ור"ל החזק האמין היכל
בכל ומה הענין חלקת הצורים (ס"ז ז' ל')
ופי' בו אבן ננאה חלקת הגבורים והזקקים
כלומר מקום מחלקתם ומלחמתם וכן פי' בכל
צורם לו צר (סעי' ס"ז ט') בכל צורם חזק
ואמצם ויהיה צר פרעל יוצא כי הוא בסילו
[כאלו?] אמר בכל צורם להם אמן ויהיה
כאלו שב אל ישראל במקום להם כי צור
נמצא סם אבן חזקה וקשה אמרו חזק כצר
(יתחזקל ג' ט') מצור והלמים (תננים ח' ט"ז)
ורבות צרים (יסבס כ' ג') חזק צורה צר
(שמות ד' ל"ט) כל אלה עינים אבן חזקה
וקשה בשבוע.

ה ש ע ר ה ר ב י ע י :

סבך, ענף.

סבך נקרא מקום רבוי העלים כאשר נאמר
בסבך בקנינו (מלכות ל"ז ל"ג) בסבך עץ
קדמות (חלום ע"ז ט') כי ער סירים סבכים
(נחם א' י') כל אלה עינים הסתעפות ובלבול
העלים עד להרבה וכן אמר עלה איה מסבכו
(יתמ' ר' ז') ר"ל ממקום הסתעפות סם. ענף
ענינו האביד אשר בו עלין מעט וכל זה אמר

ה ש ע ר ה ח מ י ש י :

סדך, מאוס.

מאוס המלה הזאת היא קרובה לענין השנאה
כי השונא הדבר מאוס כאשר כי אם מאס
מאסתנו קצפת עלינו (איהס ה' ל"ז) ואמר בו
הדס*) אי מאיסא איתקפא לית סברא לית
קפא ר"ל כי כל השונא הדבר ואינו מאוס
בו אין שנאתו שנוא ואמרו עוד אית קפא
לית סברא לית קפא אית סברא דא היא
דכתיב אם מאוס מאסתנו קצפת עלינו עד מאד
(ס"ט) וענין המאוס הוא התיאש מן הדבר והראות
האדם עצמו כאלו אין רואה אותו כאמרו כי

*) בסוף איכה נכתב: אל תשגל אם מתיאש היא לית סגר ואם קאיהס היא לית סגר דכל חזן דכשית
סופא לזיתגליא.

צפרה משה (יחזקאל ל"ו ד') ויסדך מאהל (תבלס) ומאוס (איש נ' מ"ס) עגים גידיה בביון וקלל
ל"ו' בית גאים יסח ה' (מגלי ט"ו כ"ס) סחי הדבר ותתק ובריחה מזה לזה.

ה ש ע ר ה ש י

סוף, שופף, זורם.

אמרו מסר סוף (מגלי ל"ח ג') רל מסר
נופל וכן מדוע נסוף אבירך (דמ' מ"ו ט"ו)
ענינו נפילה בדברי רבו' רל (ספסוס מ' א')
סופא שרי זקפא אסור תעני כחופה הפלה
או הסיה האולי ענין סוף כמו מקלקל וספסד
כמו שאמר רבו' ז"ל (כתובות ט"ו א') נסתחפה
שדחו אסור התפץ בו נתקלקלה או נפסדה וקדוב
להיות מזה הענין מדוע נסוף אבירך (דמ'
מ"ו ט"ו) ואפשר שיהיה מענין שלישי והוא
הצריחה והמשיכה כי תשם הגדול מוסך וגורד
כל דבר ועל זה אמר מסר סוף ואין להם (מגלי
ל"ח ג') כי לפי שדגשם רב יותר מן הדאוי ומן
הצורך אין להם משנו בידיהם כי הוא גורד

ומוסך הורע צמח הארצה ומסחיתם ויהיה על
זה השיעור מדוע נסוף אבירך (דמ' מ"ו ט"ו)
כלומר נדחה ומסך וגורד ומסחת. **שופף**
ענינו הצחצוח והגרירה כמו שפירשנוהו בחלק
המ'ם בשער פורק שופף רוחץ²). **זורם**
נופל על הדברים והלחים הנגרים כאמרו דם
מים (תנ"ך ג' י') מים דמים ירסבו (אזכ
ל"ח ח') ודמת סוסים דמתם (יחזקאל ל"ג כ')
דמו מים עבות (תבלס ט"ו י"ח) והתירו העבים
מימיהם והוא פועל יוצא כמו שמש דודה וגורד
(מזם ג' י"ז) ואמר והעבדת והדבחה דמתם
שנה יהיו (תבלס ג' כ') השלכתם ודחיתם
וכמוהו בדרם קד (ישעי' כ"ד) נפלו ודחיתו.

ה ש ע ר ה ש ב י ע י

סתרור, הפכפך.

כאמרו לבי סתרור (תבלס ל"ח י"א) כאלו
אמר סי והלך וסבב למקום אחר והוא פועל
יוצא מענין הסתירה ונגזר מן הארמית שאומר
ויסב מעליהם (עלמית מ"ג ל"ד) ואסתור
מלוחותן³ ר"ל סי מים והלך לדרך אחרת
ועל זה השיעור נקרא בעל המסר והמקד סתר

(מגלי ל"א י"ד) לפי שהוא הולך וסבב והאצות
למכור ולקנות. **הפכפך** תא' אמרו הפכפך
דרך איש וד' (ס' ל"א ח') ר"ל כל השתנות
והתחלפות עניניו והמטנה דכיו ומעשיו נקרא
הפכפך כמו ושערה לא הפך. לכן (ויקרא י"ז)
כלומר לא נשתנה וכן וזה לא הפך הגש (ס').

ה ש ע ר ה ש מ י נ י

מפיה, מדיש.

אמרו מפיה קצירך (ויקרא ל"ב כ') זה ער כי מפיה נקרא מה שנשאר מן הכר והתבואה

¹ (פ' ט"ז 176). ² לפי מדרש ב"ר חז"ל וז"ל כהנא ט"ו לצוועבאניין (רעשעליס 1848) בעלזיהן.

בשעה אשר הקציר והגל עשבים, ומה שיוצא
מדם אשר צאת הספיה והצומח בשנה האחרת
כאשר לא ידעו בו נקרא סחיש והוא יוצא
מסרטי הדע לא פן הדע עצמו כי הדע והשאר
פן הקציר וצומח אשר הקציר נקרא ספיה וממנו
אי אפשר שלא יסאר אף אדרי צאת הספיה
שרשים מה שצומח מהם נקרא סחיש והער
אשרו אכול הסנה ספיה ובשנה השנית סחיש
ובשנה השלישית ודעו וקצרו (מ'ז י"ט ל"ט)
כי מאותו דע הצורר מן הקציר לא יספיק
להצמיח הגל עשבים ודסאים כי אם שנתים
על כן צום לדוע בשנה השלישית.

ה ש ע ר ה ת ש י ע י.

כוללה, דיק.

אשרו לספך סללה לבנות דיק (יחזקאל כ"א)
ל"ג ר"ל כי סללה סם העץ הגדול אשר יסלכו
בו אבנים להפיל הדוממות והמגלים והער לספך
סללה (ס). דיק סם הבטל אשר יבנו קרב
ל"ג ז'.

ה ש ע ר ה ע ש י ר י.

סרכים, סלונים.

השמות האלה האחד מהם הוטל אדם
קשה בעניניו דע כטבע והוא נקרא סלון
סרכ דודתו ר"ל קשה דער בענין סלון ממאד
וקרן סכאב (יחזקאל כ"ד) וסרכ נסמך
להקרא כן מי שאינו שופע לצת ופזק סמנו
על כמו שאשרו רבותנו וזכרנום לברכה (עטות
ל"ז א') ולא יהיה סרכן באותה שעה וזה
רב בלסון משנה.

ש ע ר א ח ר ע ש ר.

ספל, מורק, אנן.

אשרו בספל אדירים (אסטיס ט' כ"ט) מלא הספל
מים (סס ו' ל"ח) אשר בהם החרגום מלי לקא
דמיה והביא אבן גנאח בשם [רב] ש ר י ר א
ג א ון ז'ל כי ספל הוא חפת מים והוא כלי
עור הצטוי לקבוצת מים מורק הוא כלי עגול
והוא ממיני המתכות סכסך ומנחשת כאשרו מורק
כסך (נמדנר ו' פ"ד) מורק אשר כסך (סס ו' י"ג)
ובסך המאמר (*) ויעיו ומורקתיו (שעות כ"ו)
(*) והוא היה במקדש לקבל רכיב זכחים וגם
האנן גם הוא לקבל רם הזוכב כאשרו ויקח חצי
הדם וישם כאגנת (סס כ"ד ו') ואולי מורק ואנן
ענינם אשר והער כי אנן ומורק עגולים אשרו
סרך אנן הסיר (ש"ס ו' ג') הוא הסיר והוא
היה [הצומח?] בעגולו לאנן ודסה סרך וסבור
לה לחציה ולפנתה [?] על דרך המשל כאדם
המסר כנגד חסוקתו, ואמר הקל על כנסת ישראל.

(*) מראה לל סלחור מורק אחד כסך (נמדנר ו' י"ג) וסכך כחלחור מורק כסך (סס ו' פ"ד) ויכח וסל.

ש ע ר ש נ י ם ע ש ר.

ספק, הכה י'.

אמרו ספק עליך כפים (א"ס נ' ט"ו) ויטפק את כפיו (נמנעו ל"י) לכן ספק אל יד (יחזקאל כ"א י"ג) וספק מחאב בקאוו (יחזקאל כ"א י"ג) ר"ל יתפרש ויתגלגל ויכה עצמו בו כי רב תצמצמים מן השרש הזה ענינם והדוך והכתיסה על המצור והמצוק והסבר כארס המצפער ואמרו תחת רשעים ספקם (א"זו ל"י) ר"ל הכוונא מכה רשעים במיני הצרות ויסיחם במקומה הידועים בהם כדי שלא יסור

ש ע ר ש ל ש ה ע ש ר.

סרה, עודף.

אמרו וסרה העדף (שמות כ"ו י"ג) יהיה סרה על צדי המסכן (ס"ס י"ג) ר"ל התפשט המיותר כי ענין סרה התפשטות וענין עודף יתור כאמרו ויהי לגפן סרה (יחזקאל י"ז ו') ר"ל מתפשטת ופולחת שליוותיה ותפסיה עד למדקן וכן סרחי מבלתי ראשיהם (ס"ס כ"ג ט"ו) ר"ל התפשטות הצניף על ראשיהם ותולות קצות הצניפים ותבנותם כזבובת המנבעות וכן וסרחים על ערשתם (שמות ו' ד') ר"ל שהם מתענגים בשרשותם בהתפשטם שם לפי התענוג הסובב בעתיהם לעשותו רבו' ולפרשו בו (ס"ס כ"ג ז') מהלופים נשותיהן זה לזה ושמו

ש ע ר א ר ב ע ה ע ש ר.

ענן, סרן.

כבר מצאנו שמות רבות לממשלה, שרים, רוצנים, פחות, נגידים, וכלם לפי ענין רוממותם זה תחת זה וכן סרן סם זקקדו לבעלי הממשלה הממנים על ההם אמרו פחות ובענים כלם

(י' ע' ד' 171, ומלאת היא אלא כניא כמחצו סה שורס סחא סכו יפתאו כף (תכליס ל"ח ח') ופי' סה סאפעו כארס מכה ע' 172. י' ס.

מעלה ממנו באשר לחם הפה לא אכלתי (ס'
י' יל) וצדק היה מן הארץ כי אנפ' לא
אכל לחם הפה שהיה נחל ממנו ואכן נגאח
פ' בפדח, נגיד. סרן לא נזכר כי אם על אויבי
הסם אמרו וסני פלשתים (ספסס י' ל'ג)
ובספסן ופל תבית על הסנים (ס' י' ל')
הבדור ובצני הסנים לא מוכ אתה (ס'ל כס)

ש ע ר ח מ ש ה ע ש ר.

סמדר, בסר.

סמתי כי תחלת התוצאת הפרי פרי נקרא
סמדר ובסמל מעם נקרא בסר ונקרא הפרי
בסר כל זמן שלא נתבשל כל צרכו, והסמדר
נחתן ריח כי הוא ציץ ושושן הפרי בעת צאתו
כאמרו והפנים סמדר נתנו ריח (ס'ס ז' י'ג)
פתח הסמדר (ס' ז' י'ג) ואכן נגאח הארץ
בעין סמדר וערב עניו לשתי פנים כי לא

מצאנו לשון אכילה נופל אצל הסמדר לפי שאינו
פרי כד שיאכל ואין זה נכון כי רבותי זל
קראוהו פרי כאמרס (מסות ל' ז') ר' יוסי אומר
סמדר אסור מפני שהוא פרי והוא התחלת הפרי לא
פריצמו והבוסר נקרא הפריצמו כאשר לא נתבשל
כאמרו אבות אכלו בסר וסני הבנים תקדינה
(יחזקאל י' ז') כי הבסר חמור ומקצה השנים.

ש ע ר ש ש ה ע ש ר.

סנפיר, קשקשת.

יד לנו באלה כמה שבארו בסר רבותי זל
(חלן ל'ס א') סנפיר וקשקשת (יחזקאל י'ג)
(ט' כפנים וסלפי הדג סנפיר השם בסר על
פני המים *). קשקשים אלו חקבונות בו
ופצמים נוסרין ממנו בצאתו מן המים ליבשה

ועל זה השיעור נאמר ושריון קשקשים הוא
לבוס (ס'ל י' ס') כלומר בעל קשקשים
כי על כל נקבי השריון היו נופלות חתיכות
כחל לכסות העקבים מזה לזה כקשקשת
הדג.

ש ע ר ש ב ע ה ע ש ר.

סעפים, רעיונים.

אמרו בסעפים מחזיונות לילה (אזנ' ז' י'ג)
לכן סעפי יסובני (ס' כ' ז') אצ'פ סנכתב
בש'ין עניו מחשבות וסבבות מוכות ורעת
ונקרא על זה השיעור בצלי הבחשבות ורעות

והרהרים אשר לא מוכים סעפים כאמרו סעפים
שנאני (תהלים קי"ט קי"ג) ואולי סעפ'ים וסחשכות
שני עננים ויהיה סעפים שם כלי מקום המחשבות
ואפשר שענין סעפים מוכות ורעות מכלכלות

(*) פ' רש"י בסוף כתאנה סס.

לא מחשבות ישרות ונכונות כענין מסוים על שתי הצדדים (מ"א י"ה ל"א) וכענין התענופות והסתבכות האילנות כאשר בסעפיה פריה (י"ט) בסעפותיו קצו (יחזקאל ל"א ו') ולפי שהאילנות נבוכים בסעפים קרא המבוכות סעפים והאנשים בעלי המבוכה סעפים, או נאמר כי ענין סעפים הוצא אל קצה המחשבות כענין סעפי המלעים (י"ט) ל"ד כ') אשר החפץ בו קבות המלעים וקרא סעפים בעלי הדמיה והמכניח

אותה המכניח אל הקצה ואחר כך ממנה. רעיון אין ענינו מחשבה כי החפץ בו תאנה ורצון כי הוא נגזר משרש רעה רוח (סעפ' י"ג ז') הכל ורעות דוח (קטל' ז' י"ז) וכן תרגום כי תאנה (דברים י"ג כ') ארי תתעבי וכן לרצון יהיו לכם (ויקרא ל"ג כ') לרעוא יהיו לכוך וזה שאמר רעיוןך על משכבך מלך (דניאל' ג' כ"ט) ר"ל תאוותך ורצונך עליו על לבך בתלומך וכן ורעיון לבו (קטל' ז' י"ג) ר"ל בתאוות לבם.

ש ע ר ש מ נ ה ע ש ר.

סגורים, עורון.

אמר הכו בלגורים (מלכית י"ט י"א) ענינו דרך ועלמה המסיר ראות העינים ומחשיך הראות ומסמא עיני האדם ועוזן כראשו כענין וחשכו הראות בארבות (קטל' י"ג ז') קרא העינים הראות ונקייהם ארבות מקום טיבתם בו. עורון הוא הוצאת העינים ממקומם כאשר חגם עיני צדקתו עור (מ"ג כ"ג ו') כלומר

חסרו מהם על כן הפיל לשון הכה אבל שבת סגורים שהיא בלי חסרון אבל עורון שם חסרון העינים והנשאל על דרך משל לעיני לב מקבל השוה כאשר כי השוה יעור עיני חכמים (דברים י"ז י"ט) ר"ל יסיר האמת לגמרי מעקרן ואין בן עזרא פי' הכו בסגורים מחשך הלב והעינים.

ש ע ר ת ש ע ה ע ש ר.

סופר, בוכה.

אמר לספר לשרה ולבנתה (מלכית ל"ג ז') כי צמחם וספור (צ"ד ו' כ') וספרו לו כל ישראל (מ"א י"ג) במספר על היחיד (צ"ד י"ג י') מספר

בית האצל (מכס' ח' י"א) והספר ענינו אגרות ותמרוד וכו' ענינו ידוע מלבד אשר הוספנו לבאר בו בחלק הדלית בשער דפס, ככ"י).

ש ע ר ה ע ש ר י ם.

טלית, כפרה.

האמת כי שתי המלות האלה נופלות על מחילת העון והפירת החטא והנקות והיושם אמרו טלית נא לעון העם הזה (נחמ' י"ז י"ט) לכפר על

נפשתנו (ס' ל"א ז') כפר לעמך ישראל (דברים ל"א ח') וזה הדפוס בניהם כי ענין כלי' דעה עזיבת העון והצחתו כתרנומו שבוך כן לוחבא

בסול הרבה חתף אשר הם ככתב החמאם
המדרים בענין וכפר ביהבם את מות (ישי'
בית יח) כלומר עתבםל ויופר וכמו חתפל
עליך הזה אשר לא הוכלי כפרה (סס מ'ז)
י'ג) וכמו אכפרה פניו במנחה (נחשית י'ג
ל'א) ר'ל אכסל חסמו ואסיר אפיו כי פניו
במקום אפיו בענין ופניה לא היו לה עוד (ש'ל)
א' יח) אשר התנפץ בו חמה חצם ויש שפירש
אכפרה פניו במנחה ר'ל אסקים ואניה כתרומו⁽¹⁾
ואינו רחוק ועל דרך הבטול יקרא הכדור כנגד
הדת ומי שאינו מאמין בו כופר על אשר
מבטל וכפר בית התורה.

עמא דחין, כפרה ענינה פדיון החמא כאמרו
איש כפר בפשו לה' (שמות ל' י'ג) לכפר על
נפשתיכם (סס י'ז) אם יתכפר עון בית עלי
בזבח ובמנחה (ש'ל ג' י'ד) כי הקרבן והתשובה
פודים האדם מיד החמא אשר הוא רכוש בידו
כמו שאמרו ר'ל (תמות ק'ס א') בזבח ובמנחה
אינו מתכפר אבל מתכפר בתשובה ובמצותים
טובים וכן וכפרת בו את המזבח⁽²⁾ כפרה
עון המקדיבים עליו אם חסאו ביד הקרבן,
כי כל ענין כפרה פדיון בענין אם כפר ויטה
עליו ותתן פדיון נפשו (שמות ל'א ל') ואין רחוק
שהיה ענין כפרה בסול החמא והפדתו או

ש ע ר ע ש ר י ם ו א ח ד.

סוף, אחרית, תכלית, קץ.

הראש האחד מן השני וכל אחרית הנמצא אצל
ראשית הוא השלמת הענין בהשגות האחרית
מן הראשית לסוב ולדע כפי הענין אשר בא בו
ויש אחרית שענינו שלום ותועלת ודוא אמרו
אחרית ותקפה (יח' כ'ע י'א). תכלית נופל
על כל דבר נפצל ונעשה מן השתבת או מן
העץ ומסאר הענינים בעלי הפעולות כי כשיעשה
הבלי יסאלו מה תכליתו ידעו לומר כשיעשו
מפעלתו אדרי עשותו מה יעשה ממנו, השלחן
לאכל עליו הבלי להשתמש בו וכל ענין תכלית
מגיעה כי הוא נגד משרש איש ממנו את קצרו
לא יכלה ממך (נחשית כ'ג ו') כתרומו⁽¹⁾
ויכלה העם מרבית (שמות ל'ז ו') ויכלה הגשם
מן השמים (נחשית ח' ג') ב' לא כלו רחמו (איסכ
ג' ל'ג) כל אלה מענין המגיעה וכן רבים וכן
נהגו העברים לומר למדע יותר מתי תבא
תכלית לדברך ידעו לומר מתי תבא להם
מגיעה כמו שאמרו ר'ל (חגיגה י'ד א') כלה⁽²⁾
מכרותך ודך אצל נגעים והולות, רצו בו פגש

תחלה ואמר כי סוף יאמר על דבר שיש
לו גבול ושם הגבול סוף כאמרו וספו אל הים
ותאדיון (יואל ג' כ') וממנו למה שאין לו ימות
אמרו סוף דבר הכל נשמע (קבלת י'ג י'ג) ר'ל
השלמת הדבר ופניה מלמד בו ואפשר כי
אין לסוף השתגות מראש כי הראש והסוף
שניהם כאחד טובים או רע וכאשר יהיה הסוף
הפך הראש יקרא אחרית כי אחרית מגדלת
אחור וקדם צרחני (תהלים קל"ט כ') ואחור הפך
פנים והדבר שמשו במלת אחר ואדרי במקום
דהפך על כן אצי ואמר כי אחרית נקרא מה
שהוא הפך כאמרו מרשית השנה ועד אחרית
שנה (דברים י"ג) ראשית גוים צמלק ואחריתו
טרי אבר (מלמד כ"ד כ') זה שנוי הסוב לדע
ויש שיטתה דרש לסוב אמרו סוב אחרית
דבר מראשיתו (קבלת ו' ח') והיה ראשיתך מצער
ואחריתך יטעה פאר (איוב ח' ו') וכן ויכחו
אבנר באחרית הדצית⁽³⁾ (ש"ג ז' ל'ג) כאלו
אמר בקבה הענית וקראו אחרית מפני שמשתנה

(1) לא מנח צמלק ואלו ל'ל זאת המזבח יכפר (ויקרא ע"ז ל'ג) כזאת עון וס'.⁽²⁾ אהנס לנחמ.
(2) נל ספרי תלך שלמט כחנז באדרי כחזית וול' נל כחזית כחזית אר: מענין אר אחרית פ'י
הילך אחר וכו' וכן ויסא אהנז נחזית כחזית וס'.⁽³⁾ לא יתה חק. (4) נח' בלביע בלך וס'.

יאל מ"כ) ר"ל ובא עד זמן רשתו, ובאשר והציפו
הד"א על קץ כמו עיד קצה גבולך (נחמד כ'
י"ו) מקצה גבול מצרים עד קצו (נחמ"א מ"ו
ל"א) ר"ל פאה אדר טיה ינצ גבול וזין לפרס
קצה סוף כי איך יתפרש אל שני קצותיו וחבר
(שעת כל' ו') ובאמת אין לדבר אדר כי אם סוף
אדר ומי מצא ראש דבר כלה ונפטר שלא
יחיה לו סוף וגם מי ראה שני סופות בלי ראש
על ק' אחרת כי ענין [קצה] פאה ומה שהוא
בפעלה גם כן אמרו לקצות בישראל (מ"ג ל"ג)
כלומר להרחיקם ולהפארותם כמו שאמר במקום
אדר וחילוקם לפאה (שמו"י מ"ג) וכן קצוי
אדך (תבליט מ"ח י"א) ר"ל פאות ורחות העולם
וכן מקצות כפיו עד קצות כפיו (מ"א ו' ב"ד)
הן אלה קצות ודכיו (איוז כל' י"ד) מקצה
בתחת (שמות כל' ו') וכן ומקצה אדיו לקח
(נחמ"א מ"ו ז') אין רצונו לומר מסוף, אך יש
בלשון קצה משמש אל מציית דבר כאמרו
ומקצתם יעמדו לפני המלך (דניאל א"ב) ומקצת
ימים עשרה (ס' ט"ו) ולפקעת הימים (ס' י"ח)
הכחות' זל נחלק בענין ומקצה אדיו אם ענינו
מן המזכים והחשובים או מן החלשים? ואפשר
כי כאשר יוסיפו הד"א על (קצו) [קץ] ויאמרו
קצה ירצו בו סוף כאמרו ואין קצה לשרכתיו
(ישעי' ג' ו') ואין קצה לאצותיו (ס') ומקצת
ימים עשרה (דניאל א' ט"ו) וכן רבים ענינם
סוף ופאה ובדרכה ענינים נופל לשון סוף אדר לא
יפול בו לשון אחרית וקצה כמו שאמרו ז"ל (יתמות
ק"ל א') מים שיש להם סוף אשתו מותנת ושאר
להם סוף אשתו אסורה וכן רבים.

ועמד מדבר כזה והעד לכל תבלה ראיתי קץ
(תבליט ק"ט ל"ו) ר"ל לכל פנייה והעמדה
מדבר ראיתי קץ זמן לאותה פנייה רחבה
פצותך מאד (ס') מהשיג זמן תבליתה ומניעתה
כי הפנייה בתחלת הבורא ית' מוכה כאמרו
לך רפיה תהיה (תבליט ס"ב ג') וכן ענין ולכל
תבלית הוא חוקך (איוז כל' ג') ר"ל כל פנייה
העמדה מדבר הוא מבין והאמת כי תבלית הוא
סוף הענין אך לא יפול לשון תבלית בדרכה
מקופות אשר יפול עליהם לשון סוף ואחרית
יש שפ"י לכל תבלה ראיתי קץ (תבליט ק"ט
ל"ו) לכל סוף ראיתי ראש וסוף קץ במקום ראש
ואין זה נכון ואפשר שענין תבלית העמד
כענין כלה גרש יגרש (שמות י"א א') וכן אמר
לכל תבלה ראיתי קץ ר"ל לכל דבר כלה ונפטר
ראיתי קץ עמידתו זמן נוסד להפטר בו וקץ
אין ענינו אדר ההפטר כי אם קדום ההפטר
וקץ שב אל ההפטר עצמו טיבול אחריו ויפטר
דבר ההוא, ודבר פצותך מאד ולא מצאנו לה
כליה והפטר, וכן ולכל תבלית הוא חוקך (איוז
ל"ח ג') ר"ל לכל דבר נוסד יורד הפטר זמן
כלותו. קץ לא יאמר אם לא על זמן נוסד
ובתנע הזמן יאמרו בא הקץ במקום בא העת
הצב היום (יהו"א ו' י"ג) כאמרו בא הקץ
הקץ אליך (ס' ו') מקץ שבע שנים תצטח
שמשא (דברים ט"ו א') והדיעני ה' קבי וסדת
ימי מה היא (תבליט ל"ט כ') ומדת ימי מבאר
ענין הדיעני ה' קבי כלומר הצעת זמני וכן
ויפח לקץ ולא יכוב (תנח"ק ג' ג') ר"ל לזמן
נוסד וכן ובא עד קצו ואין עורר לו (דניאל

ש ע ר ע ש ר י מ ו ש נ י ם .

סדר, ירח, לבנה.

באמת כל אלה הם דבר אחד והם שם המאור
הקטן המושל בלילה נקרא סדר כאמרו סדרך
אין הסדר (ס' ו' ג') וסדר תרגום ירח כאמרו
דנה השמש והירח (נחמ"א ל"ו ט') והא שמשא
וסדרא וירח תרגום ודש ונקראת הלבנה
ירח על שם שמתחדשת מחדש לחדש כתרומתו⁽¹⁾

⁽¹⁾ מלאה כסלון שלמינו פארכ קל' ול"ל ונבניע האון וכו' נתקם כל העת כלומר כל העת כניע
היום, כל סוף הקץ אלך. וסי' שנתקם שנת' נחמ"א כמרה כל העת אמר אחרי ק' טל הק' וז"ל כל
הק' אל מקום אחד והייע פת ודיע קל. ⁽²⁾ פ' עש"י ס. ⁽³⁾ פ' שנתקם אקלס שנות י"ג ז'.

הענין ביהא האתנים (מ"ח' ז') ר"ל ביהא, ונקראת לבנה על שם זכותה כמו לבנת הספיר (שמות ל"ד י') ולמד הלכן (דמ"ח י"א ל"ה) ועל זה אמר חפצה הלבנה (סעי' כ"ד כ"ג) ר"ל חתופך מראית זכותה וחפץך ואפשר שנקראת סדר על שם צגולה והענין אגן הסדר

ש ע ר ע ש ר י ם ו ש ל ש ת . ספר, אגרת, כתב, מגלה.

ספר שם כולל כל ספר כאשר לא ידעתי ספר (סעי' ל"ט י"ג) ר"ל לא ידעתי לקרא המכתב אינו מרחיק כי אם הפועל לא שם הספר כי באמת היה יותר שמו אך החפץ בו לא ידעתי כתיבתו ותחלתו ממני ביאורי עניניו והוא דבר נכבד כאשר חלמנו ספר השון כסודים (דמ"ח א' י') לא רצה לומר כתב אגרת אך שם מלל כל דבר המסופר בשבט לפי שהספר מספר דברים ומגידם כמו שאמר ויסלח ספרים כדי חרצים (אסתר ח' י') ר"ל אגרות מגידות גניתי צואת אשורוס, כתרונם קרא מלך ישראל את הספר (מ"ז כ"ו) ית אגרות, אגרת פתוחה בידו (מח"י ו' ס'). וגם אגרות כתב על אפרים ומנשה (ה"ח ל' א') והכתב האחד נקרא אגרת האולי נקרא כן לפי שהוא נעשה שורות שורות כמו גג הכתים אשר תרגמו בו אנרא ועל אשר נכתבה האגרת שורות שורות כשורות הגנות נקרא כן או אולי נקראת כן לפי שאוספת דברים רבים וזוכרת ענינים נסתרים ומזכרת דברים רבים והוא מענין אצו בקץ כן משכיל הביאור.

ש ע ר א ר ב ע ה ו ע ש ר י ם . ספור, הגדה.

כפר נהגו הדכמים לשמש במלת הגדה וספור תגאי וקסוד הדברים שתיקם חלפי כדתי ברב ענינים יכשר לטון הגדה אשר לא יפול עליו ספור והרגומם נפרד על כן אין ענינם אחד

(י' ע' סג' מחמ"ח ה' חלל כ"ג י"ג) כנראה ל"ל צחקס דתי תיעות סאלס סה: מגלה סוף וס'.

המספר והגדלך ושמעת (דברים י"ז) כאלו אמר וסופר ואולי בלם ויכלול להיות מן הענין הראשון ודחוקים מענין הספור ויש שהוא נסמך להודעה ולשבח אמרו הגדתי היום לה' אלהיך (שם כ"ו) ואכן נגנזה שם מזה הענין נגד ה' וגדל משיחו (ש"ל י"ז ג') תבון להיות מענין והודעה והגדלי. ספורה הוא סדר דברים לגלותם לאשר לא ידעם כאמרו אשר לא ספר להם ראו (יחזק' י"ז ט"ו) ויספר ללבן (מלכים ב' י"ג) מספר הדלות וזה שבו (אסתר א' ט"ו) ר"ל ספורו, לא תאמינו כי יספר (יחזק' א' כ') ולמען ספר שמי (שמות ט' י"ג) ר"ל נפלאותי ונבחרותי כל אלה ענינם הסודות דברים להודיעם למי שאינו יודעם כי קרב ענין ספור לענין המספר והמנין כי מנחה זאת הם והסוד דברים דומה למנחה מנין ומספר כמו שבעת ימים יספרו לו (יחזק' מ"ד כ"ו) אשרי הספר אשר ספרם וידי אביו (דברים כ"ו י"ג).

(ח"ל ח' ד') זהו לא להיחס פחדנים ספרו נא לי (מלכים ח' ד') ואמרו ולמען כפר שמי (שמות ט' י"ג) שפדונו ויהיו משתען נבדות שמי ועל זה אמר במקום חדשה והרב המונס אין אסתר מנחת מלחמה זאת עמה (אסתר ג' כ') ר"ל מדיעה ומגלה ואין ענין מנחת ספור מן המסמך שפדונו וכן מי הגדילך כי עידם אתה (מלכים ג' י"א) אין יכשר לומר מי ספר ואין ספור נופל כי אם על דרך השאלה שישאלו ממנו כמה שהוא חרץ מן הספר לזולתו אבל לא כמה שהוא בו כמו אספיה אל חק (תהלים ג' ז') בשפתי ספרתי כל משפמי פוך (שם ק"ט י"ג) אבל הגדה ענינו שיהיה מעצמו וכן וגם אתה לא הגדה לי (מלכים ב' כ"ו) ענינו לא הודעתני לא שיהיה ענינו ספור והראיה אמרו וגם אנכי לא שמעתי בלתי היום (שם) ואפשר שימצא לשון הגדה בענין ספור כמו ובעל כנפים יגיד דבר (קבלת י' ב') כי המגיד לי (ש"ד י"ג) ר"ל

חלק ששה עשר. חלק העינין.

ה ש ע ר ה ר א ש ו ג

ער, עולם, נצח, מלה.

דברנו עד קטנו ועד חצו (ש"ל י"ח כ') עד שוב אף אחיך (מלכים ב' כ"ט) כל אלה וכן רבים ענינם תכלית והרב אשר בא בו ועל זה השיעור קרא המקרא הגשת הזמן ותכליתו עד במקום העולם ויש עד שענינו קדמם והוא עד שיפוח היום (ש"ל ד' י') עד באי אליך מצרימה לי הם (מלכים ח' כ') עד לא שמת אלה על לבך (יחזק' מ"ז י') ר"ל סרם שהיה בך וכן. ויש שענינו הזמן והוא והוא עד זה סדר וזה בא (אבות א' י"ח) כאלו אשר בעוד שזה סדר ר"ל קדם השלמת דברי הלשון הראשון בא השני ויש עד שענינו אשר והוא אמרו אם יכפר הענין הזה לכם עד תמתן (יחזק' כ"ז י"ג) ר"ל אף אשר שתמתן והענין בו שיהיו נגבעין ביין אשר מותו על אותו עין וזה מורה כי יש ענין

אפשר כי כל אלה מצאו על סמות הזמן והאמת כי כאשר תבא מלת עך בלא סמיכות עולם ירצה לומר הזמן שעבר או העתיד לבא אמרו הזאת ידעת מני עד (אבות כ' ד') ר"ל בתכלית קדמות הימים שעברו וכן סמוכים לעולם (תהלים קי"ח) כאלו אשר סמוכים וחוקים לזמן העתיד להיות ואמרו אצל ובהוא ית' שכן עד וקדוש שמו (יחזק' י"ז ט"ו) אמרו שוכן כאלו אשר קיים כמו שביארנו בחלק הי"ד בשער ש"ב, ע"כ, ש"כ, נ"ב א'. (ובאשר) [אמר] שוכן עד ר"ל קיים לזמן והוא לזמן העתיד ומונח שעבר כי עד שהוא אבל דבר כבוד תכונת מורה שלשה זמנים בענין היה והוא ויהיה ונצח עד תגיע אל תכליתו אמרו אל תתקף ה' עד מאד (שם ט"ז ח') ומדוי דבר

(קדושין ט"ו ט"א) עד היובל שנאמר ואם אל
משפחתו תשבו (ויקרא כ"ה י') מניד החמשים
שנה קדושין עולם ואינו עובד אלא עד היובל
בין בכמך בין במופלג וכן אמר בסמואל (א'
א' כ"ג) וישב שם עד עולם עולמו שלו שהם
חמשים שנה כאמרו וסבן חמשים שנה ישוב מצבא
העבדה ולא יעבר עוד (נחמדנ ח' כ"ה) ושמואל
לא עמד בשילה כי אם חמשים שנה ועל זה
השירוד אפר עולמים (מ"א ח' י"ג) עולמי עד
(ישיע' מ"ט י"ז) לפי שעולם זמן קצוב, אבל
ממלת עד, ונצח, וסלה לא תמצא לרבים
כי אין להם שת קצוב, וכבר רמזו מלת עולם
לימים קדומים כאשרו הגברים אשר מעולם (נחשית
ו' ד') כלומר מזמן אדוק וכן כי מעולם שברתי
עלך נתקתי מוסדותך (ירמ' ז' כ') אל תסג
גבול עולם (תש"י כ"ג כ"ח) אלהי עולם ה' בורא
קצות הארץ (ישיע' מ' כ"ח) ויש שסמכו שם
עולם ליישוב בני האדם וזולתם כאמרו אשרתי
עולם חסד יבנה (תהלים פ"ט ג') רצה כו היישוב
וכן ושלוי עולם (ס"ט פ"ג י"ג) רצו' לו'
שלויים וסקטים ביישוב וכן לא יבא להם בקל
ה' עד עולם (תנ"ט כ"ג ד') ר"ל עד תכלית
היישוב לא יבאו בקל ואמרו ואבל חיי לעולם
(נחשית ג' כ"ג) ר"ל לזמן אדוק שאין לו קץ
וכן ה' לעולמים יבנה אדני (תהלים פ"ז ח')
ה' לעולם תשאף בנו (ס"ט פ"ה י') כד ציין לא
יפוס לעולם (ס"ט קמ"ט א'). נצח נצח לפי
ענינו ממלת עולם, כי עולם נקרא היישוב אבל
נצח נקרא אף מה שארץ היישוב ומה שעתיד
להיות כאמרו ויחי עוד לנצח (ס"ט מ"ט י')
ועברתו שמה נצח (עמוס א' י"א) למה לנצח
תשכנו (א"ס כ' כ') והוא תצובו לארך
ימים (ס"ט) למה היה כאבי נצח (ירמ' ט"ו י"ח)
ר"ל קים מלי תכלה, ונצח ענינו קיום וחזק כפו
ואוריד לארץ נצחם (ישיע' ס"ג ו') שענינו כחם
וגבורתם וכן ויו נצחם על בני (ס"ג ו') דמם שהוא
כחם וכן כל ענין נצח חזק ואמץ ולא יחיה
ענינו כדום מקום זמן וכן משה נצח (ירמ'
ח' כ') חזקה וקופת וכן נצח ישראל לא יסדק
(מ"א ט"ו כ"ט) הבורא ית' שהוא כחם וחזקם

והטעם אדני המות כי אין מן הדין [ל]פרט
עד תמותו עד יום המות ולא אחר כן כי אם
ירצה לומר כן נמצא שהענין שר מהן כמותו
הם אינם נענשים בחייהם ונמצאו חסדאים
נשכרים בחייהם ובמותם] אם לא יענש אותם
הבורא ית' כיפי חייהם ויגריל צרתם ויניעם
היזק להפריע מהן בחייהם עד יום מותם. וממנו
מוטל לשלל אמרו בבקר ואכל עד הערב יחלק
שלל (נחשית מ"ט כ"ז) ענין הערב מורה על
פנייה הבקר, ופנייה הערבית כמספת היום
אמרו ותבאי בערי ערים (יחזקאל י"ז ו') כלומר
הנעת לתכלית הערבית מן השלימות והנמימות
כיופי ופנייה הברורות הנמימות ימי הערב והראיה
על זה אמרו ותרבי והגדלי (ס"ט) ועוד שדים
נכנו השער צמח (ס"ט) ויש שפירש בו כמו
ויתגדלו בני ישראל את שדים (שמות כ"ג ו')
ואינו רחוק, וממנו שהוא במקום מן אמרו עד
הגבול שלחך כל אנשי ברייתך (עמוס א' ו')
ר"ל מן הגבול כלומר גרשך ממחוקך והעד וחבן
כל מלאכת שלמה עד היום מוסר בית ה' ועד
כלתו (ה"כ ח' ט"ז) ר"ל מיום מוסר בית השם
והוא נוספת בדיום, וממנו מענין התכלית לנחך
ולהפליג הדבר מאד אמרו ויחרד יצחק ורדה
גולה עד מאד (נחשית כ"ז כ"ג) ר"ל חרד בתכלית
החרדה וכן עד מודה ירוך דברו (תהלים קמ"ז
ט"ז) בתכלית המהירות וכן והוא שבר עד מאד
(מ"א כ"ה כ"ז) בתכלית השכרות וההפלה גולה
וכן ויחילו עד בוש (ששעים ג' כ"ה) בתכלית
העכוב והאחור ועל כן יקרא תכלית הזמן עד,
ואמר על הדרך הזה שומר עמו ישראל לעד
(נחשית ענין לימי האול) לתכלית כל זמן או
בתכלית השמירה וכן מה שנהגנו לומר ישתבח
שמך לעד מלכנו (נחשית ענין) ר"ל ישתבח
שמך בתכלית השבח וההודאה או נאמר ישתבח
שמך עד תכלית כל זמן וסוף היות כל נברא
כאלו אשר תתברך עוד כל ימי הארץ וכן כל
עד הנמצא כתוב בספר ענינו תכלית לפי הענין.
עולם שם לימי האדם ומדת שעבוד וסוד ענינים
נאמרו ועברו לעולם (שמות כ"א ו') ר"ל כל ימי
הארץ או כל ימי העבד ורבו' ר"ל פירשו בו

ה ש ע ר ה ר ב י ע י.

עקש, פתלתל.

ההלך הפך היסוד והתם נקרא עקש כאמרו
תם אי ויעקשני (איוז ט' כ') והעד והת כל
היטה יעקשו (מיסג נ' ט') ומעקשים למיסור
(יסעי מ'ז יז). **פתלתל** יס בו כמה עתים,
תחלה נאמר כי בעל המדינה נקרא פתלתל
כענין נפתולי אלהים נפתלתי עם אחתי
(ל' ח') כלומר מריבה גדולה היתה לי עם אחתי
ובעבור גדל המריבה יום אותה לכורא יח'
והאמה נפתולי אלהים כמו קצאת ה' צבאות
(יסעי ט' ו') ואמר נפתולי יעקש לפי שרבו
בעלי הדיב הולכים אחרי ההפך מן המושב וכן
תם עקש תפתל (תהלים יח' כיו) כלומר עם
הלך בהפך היסוד הריב ותתגר בו מלחמה

ה ש ע ר ה ח מ י ש י.

עזק, כקל.

אמרו ויעזקו ויסקלו (יסעי כ' ג') אמרו
ויעזקו רצה לומר עשה לו דבר כביד וגדל אבנים
כמו שאמר במשנה (אכלות פק יח' תשסג ה')
הדיוף בית הפרס באבנים שאינו יכול להסיטן
מהור ר' שמעון אומר אף העוזק בית הפרס
שהו, ונקרא הדיוף דבר וטורו כביד בעגול
עוזק כי תרגום ומכנת (שמות ל"ג) ועוזקתא
והיא ענהלה ואבן גנאח פ"י בו חפירה כביד
בעגול. **סקל** ענינו דמית אבנים והסרתם מן
הדרך לנקותו ולפנותו כמו שאמר סקלו מאבן

ה ש ע ר ה ש ש י.

עלמה, חשך, אפלה, ערפל.

אמרו בעלמה תוציא (יחזקאל י"ג ו') ועלמה
היה (עלמית ט"ו יז) ר"ל החשך הגדול והקדמות
המופלא אך **חשך** ענינו הצד האור כי האור
החשך שני הפכים ומורטאל לענין הצרות

¹ מלא לומר חסר כאן : וממנו מה שענינו מן ההפך.

לפי שהחשך נבר לציתים הער והיה במחשך
(עניינם) [מצטדקם] (יטע' כ"ט ט"ו) דמה רוע
הפעלה לחשך ומטנו לנבלים ופחיתו הזמן כי
מלא מחשכי ארץ (תכלית ע"כ) כל יתחב
לפני חשכים (תכל' כ"ט) ותרומם מן העם
הכלים מן עכא חשיכה (?) וכן על דרך המציאות
אשר הדין חשכים ואין נגה לו (יטע' כ"י י') דמה
הגלויים לחשך ועבדות האמת לנוגה, ונוד יס
הפרט ארץ בניהם כי ממלת עלמך לא תפגעל
פועל ליחיד ולרבים לכל רב לפי שהוא שם
הקדמות ומחשך מצאנו פעלים רבים. ערפל הוא

ה ש ע ר ה ש ב י ע י

עירי, יחיד.

יחל האדם להיות יחיד ולא יהיה עירי כי
לשון עירי לא נאמר אם לא על מי שאין לו
בנים כמו שאמר אברהם ואבי הולך עירי
(נחלית ט"ו ז') כתרוממו בלא חלד וכן עירי
יטו (ויקרא כ' כ') כתבו את האיש הזה עירי
(דמ' כ"ז ז') ר"ל שלא יהיה ליוכנה בן יורש
ויושב על כסא מלוכה כי עין עירי כמו עד
רעה (תלמי ז' י"ז) סענינו יורש וקרא ההלך
ב"א יורש עירי כמו שקרא עקר השרשים
הסרסה כאמרו חזקת שרשיה (תכלית ט' י')
ר"ל תצק שרשיה וכמו ויעקרו ויסקלו (יטע'
ה' ז') אשר עין ויסקלו, הסת האבנים ופגות
אותם וכמו כי השבית נפש סקקה (תכלית ק"ז
ט') סענינו הצמאה ואמר פקדת ארץ ותסקקה
(סס ט"ה י') חריות אותה והשכעתה וכן ויאל
ללכת כי לא נסה (ש"ל י"ז ל"ט) ר"ל (כי) לא

רצה ללכת בבלי מלחמה * אבל תרוממו ויחל
משה לשבת את האיש (שמות ז' כ"ז) ר"ל רצה,
או נאמר כי עין עירי גלוי חרב סענין שר
שרי עד היסוד בה (תכלית ק"ז ז') וכמו כי
אדמה טה (יטע' ז' י"ז) לענין הבנים על מעוררם
(תצק ז' ט"ו) ר"ל לגלויים לחורבנם ועין
החרבן הצלוי קרוב אל הענין הראשון כי מי
שארין לו בנים ירב ומגלה וססס. ידד יקרא
החכם בדורו כמו שנהגו לומר על עשיר או על
חכם יסיד הוא בדורו או בעירו וכן מי שאין לו
אחזבים נקרא יחיד כאמרו כי יחיד ועני אני
(תכלית כ"ט י"ז) וכן מי שאין לו אחים במספר
על היחיד (וכי' י"ז י') כלומר יחיד לאביו וכן
דק היא יחידה (שטעית י"א ל"ז) שאין אחות
עמה. ועין יחיד קרוב לעין איד ופעירי לא
כצאנו בניו לנקה כמו שתמצא מיוחד יחידה.

ה ש ע ר ה ש מ י נ י

עמי, עמרי.

עמי הוא משרש עם שהיא מלת רבוק ומציכות
לחולתה עם השתנות ענינה כאמרו רק יהיה
(י' ע"מ 31. ¹) מלא שם סוף פ"ל כתרוממו (שן תתם יתנן) סס ולא אבה לפיחל
ועין (י"ט סס) אגל יחול משה וכו'

לֹכֶה וְיָ) כִּאלֹהִים אֲמַר כִּשְׁכֵּם וּמִמֶּנּוּ אֲשֶׁר עֲשִׂינוּ
עַד, וְהָיָה הָמָּה עִם בֵּית מִיכָה (שְׁשָׁנִים יָחַד ג')
כְּמוֹ עַד וּמִמֶּנּוּ בַּמָּקוֹם וְהָיוּ אֲמָרוּ אֲרִמְתָּנִי עִם
יִפְהָ עֵתִיתִים (שִׁילָ ט"ו י"ג) כֹּל מִבְּצִירֵךְ תֵּאָצִּי
עִם בְּבוּרִים (מָחֹס ג' י"ג) וּמִמֶּנּוּ בַּמָּקוֹם אֶת
הַגּוֹפֵל עַל הַפְּעֻלִּים אֲמָרוּ וַיִּשְׁאֲרוּ מִבֵּית אֲבִיתָם
אֲדָר בְּגִבְעָה עִם אֶרֶץ הָאֱלֹהִים (שִׁלָּב ו' י') כִּאלֹהִים
אֲמַר אֶת אֶרֶץ הָאֱלֹהִים וְהִכְנוּ אֲדָר כּוֹ יִשְׁאֲרוּ שֶׁ
אֵל אֶרֶץ הָאֱלֹהִים כְּמוֹ יִכְיָהוּ אֶת תְּרוֹמַת ה' (שְׁעֵת
לֹכֶה כ') אֲשֶׁר שִׁתְּרוּ יִכְיָהוּ אֶת תְּרוֹמַת ה'. וְאֵת
גַּם בֵּן בַּמָּקוֹם עִם אֲמָרוּ אֶת יַעֲקֹב אִישׁ וּבִיתוֹ
בָּאוּ (סָא א' א') כִּאלֹהִים אֲמַר עִם יַעֲקֹב וְכֵן הָיָה
רַעְיָהוּ אֶת אֲדָמוֹ בְּצֹאן (מַלְאֲכֵי ל"ו ג') וְהָיָה נֶגֶד
אֶת בְּנֵי בְלָחָה (סָא) וּמִמֶּנּוּ שִׁמְשׁוֹ לְכָלִי הַזֶּמֶן
וַיִּשִׁי הַעֲלֹם אֲמָרוּ וַיִּרְאֶךְ עִם שִׁמְשׁ (תַּחֲלִיס ע"ב כ')
עִם הַתְּמָתָה הַשְּׁמֶשׁ וְהָיוּ כִּאלֹהִים אֲדָר כֹּל יִמִּי
הַעֲלֹם כְּמוֹ עַד בְּלָחִי שְׁמִים (אֲדָר י' א').

הָעָם אֲשֶׁר עִמּוֹ (אֲנִימִים ט' ל"ד) פֶּה בְּחִסְתָּהוּ,
עִמּוֹ עַד וְתוֹרִשִׁיהָ (אֲדָר י"ג ט"ו) כִּי עִמָּךְ הַמְּלִיכָה
(תַּחֲלִיס ק"ל ד') אֲדָרֶךְ הַצֶּלֶךְ וְעִמָּכֶם תִּמְצֹת
דְּבָרָה (אֲדָר י"ג ג') אֲתֹכֶם וְהָיָה דָּדִי מִסְתַּר
עִמָּנוּ בְּמִצְחָתָהּ (שִׁילָ ל"ג י"ט) רָלָּ אֲתָנוּ וְאֲצִלָּנוּ.
עִמָּדִי עֲשִׂנוּ מִצְמָדִי (וְתוֹכֵן יִסִּיכֵנוּ אוֹ עִמָּדִי
וְהַצְמִי) כִּי הָיָה נֶגֶד מִסְרָס עִמָּדִי, אֲמָרוּ
זֹאתָ הָיָה עִמָּדִי עִמָּדִי (דְּנִיטָס כ' ל"ח) בְּרַצְכָּה
הַתִּיבָה, בְּעוֹד שְׂדֵי עִמָּדִי (אֲדָר כ"ס כ') וְצוּר
יִצְחָק עִמָּדִי פֶלְגִי שִׁמֶן (סָא ו') בְּמִצְמָדִי, וְהָיָה
שִׁמְשׁוֹ בְּלִשׁוֹן עִמָּדִי אֲלֵא בְּסִפּוֹר הַשֶּׁדֶר אֵל עִצְמוֹ
לְבָר לֹא לִכְנוּי רִבִּים וְרִבּוּת, וְכִנּוּי הַשֶּׁדֶר מִדְּרָב
אֵל אֲדָר כְּמוֹ עִמּוֹ עִמָּכֶם עִמָּנוּ עִמִּי עִמָּךְ. וְהָיָה
שְׁפִירָשׁנוּ עִנִּין עִמִּי נֶאֱמַר כִּי בְּמִלָּתָהּ עִם עֲנִיתִים
דְּבָרִים, מִמֶּנּוּ לְחֹדֶר הַדְּבָרִים עִם וְחָלְתוּ אֲמָרוּ פֶּן
יִהְיֶה דָּבָר עִם לְבָבִךְ בְּלִיכָל (דְּנִיטָס ט"ו ט')
רָלָּ בְּלִבְכֶּךָ, וְתִתֵּן הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר עִם שְׁכֵם (מַלְאֲכֵי

הַשְׁעָרָה הַשִּׁישִׁי.

עֲנָה, הַשִּׁישִׁי.

שִׁיבֵת צִיּוֹן (תַּחֲלִיס ק"ו א') רָלָּ כְּאִשֶּׁר יִשִּׁיב,
וְכֵן וְשֶׁב־ה' אֱלֹהֶיךָ אֶת שְׁבוּתָךְ (דְּנִיטָס ל"ג ג')
כֹּל־מִתְּעַבְרִים בַּמָּקוֹם וַיִּשִּׁיב. עֲנָה גַם בֶּן לְכַמָּה
פָּנִים הַשֶּׁדֶר תְּשׁוּבָה הַשּׁוּאֵל וְהָיָה הַחֹדֶשׁ כּוֹ אֲעֲנָה
אֶךְ אֲנִי חֲלִיקִי (אֲדָר ל"ג י"ח) וַיִּתֵּן כֹּל הָעָם
(שְׁמֹת ל"ד ג') וְהָיָה קֵלֵל וְהָיָה עֲנָה (מִלָּא י"ח
ל"ו) וְהָיָה מִצְנָה לִשְׁוֹן (מַלְאֲכֵי ט"ו א') וּמִמֶּנּוּ
לְחִזְלָתָהּ הַדְּבָרִים וַיִּתֵּן אֵיזֹב וַיִּאֲמַר (אֲדָר ג' ג')
הָרִאשׁוֹן שִׁרְסִי שִׁרְסִי רַעֲיוֹ מִשְׁלִיחִים וְחִידִיחִים
וְכִמְהוֹ וְשִׁמְחָל רִאשָׁה אֶת שְׁאֵלֵי ה' עֲנָה (שִׁילָ
ט' י"ו) רַעְיָהוּ וְהָיָה לְפָנֵי ה' אֱלֹהֶיךָ (דְּנִיטָס
ל"ו כ') כֹּל אֱלֹהִים תִּחְלָתָהּ הַדְּבָרִים וּמִמֶּנּוּ שְׁעִינִי
עֲדוּת הָיָה סֶדֶק עֲנָה בְּאִיּוֹ (סָא י"ס י"ח) לֹא
תִצְנָה בְּרִיךְ עַד סֶדֶק (שְׁמֹת ל"ג י"ג) עֲשִׂנוּ תִּחְלָתָהּ
הַדְּבָרִים אוֹ אֲפִשְׁרִי שִׁיחִיהָ הַשְּׁכֵם הַדְּבָרִים שִׁשְׁפֶּע אוֹ
מִה שְׁרָאָה וּמִמֶּנּוּ עִנִּין הַגֶּזֶן וְהַשֶּׁדֶר אֲמָרוּ עָלֶי

לִשְׁוֹן הַשְּׁכֵם נִפְלָא בְּדָרְבָּה עֲנִיתִים, יִאֲמַר
עַל שְׁלֹם הַגְּמוּלָה, גִּמְלָךְ יִשׁוּב בְּרִאשֶׁךְ (עִמָּדִי
א' ט"ו) קֵל מִדְּרָבָה אֲשִׁיב גְּמֻלָּתְכֶם (יִחְזָל ל' ד')
וּמִמֶּנּוּ עַל רִבִּים הַגֶּזֶן וְהַדְּבָרִים וְהַגְּמֻלָּה וְהַקִּיבָה
הַשְּׁמֹחָה אֲמָרוּ הַשִּׁיבָה לִי שִׁשְׁוֹן יִשְׁעֶךָ (תַּחֲלִיס
ל"א י"ד) וּמִמֶּנּוּ לְהַשְׁכִּיחַ וְהַחֲזִיק אֲלֵינוּ הַשִּׁיבָנוּ ה'
אֲלֵיךְ וְתִשְׁוֹבָה (אִיכָּס כ' ל"א) מִה הַשֶּׁשׁ אֲדָר
נִשִּׁיב לֹו (שִׁילָ ו' ד') וְהָיָה מִצְרֵי הַחֹדֶשׁ אֲשֶׁר
הַשִּׁיבָנוּ (סָא ו' י"ו) וּמִמֶּנּוּ לְעִנְיָתָהּ עַל דְּבָרִים לְסוֹב
חֲלָעָה מִה אֲשִׁיב שְׁלָחִי דָּבָר (שִׁלָּב ל"ג י"ג) וַיִּשְׁכַּח
מִשָּׁה אֶת דְּבָרֵי הָעָם אֵל ה' (שְׁמֹת י"ט ח')
וְהַשְּׁכִיבָנוּ דָּבָר (מַלְאֲכֵי ל"ו י"ד) וּמִמֶּנּוּ לְהַחֲזִיק
הַשְּׁכִיבָנוּ דְּבָרִים לְאֲחִירֵךְ (דְּנִיטָס ל"ג א')
וְהַשְּׁכִיבָנוּ לֹו (סָא ג') וּמִמֶּנּוּ עַל צִדָּת מִשְׁכִּיב,
שׁוֹכֵת ה' אֶת שְׁבִיתָנוּ (תַּחֲלִיס ק"ו ד') וְשֶׁב־ה'
אֱלֹהֶיךָ אֶת שְׁבוּתָךְ (דְּנִיטָס ל' ג') בְּשׁוֹב ה' אֶת

(י' רָלָּ מִצְמָדִי. י' רָלָּ עִמָּדִי וְהָיָה. י' אֲלֵי וְלֹא שֶׁב־וּקְבָצֶךָ (דְּנִיטָס סָא) כִּי כֵּן בְּנִיזָּה בְּסִפּוֹר מַלְאֲכִים.

ואלהים יכפיקו בקל להשמיד לכל ישראל
וכן הבקש יענה את הכל (קטל' י' יט) כלומר
הבקש יספיק את הכל ואכן גנאח פ' באלה
עין כנה ופ' הענין כי מצות הבורא תהי
כותה אל השמים לצוות להמסיד על הארץ
השמים תהי כותם אל הארץ להמסיד עליה
והארץ תהי כותה להצמיח דגן והתירוש והיצוד
האלה הדברים כותם אל הארץ להמסיד
בירעאל לזוהם ולהשכינם וכן הבקש יענה
את הכל הוא מכון אל כל הדברים להצמיחם
ולהוסינם וכן וענהך תרביני (תכל' יח לז)
כלומר כותך להושיעני ולעשני, והוא הארץ
מאד לבאר כל זה.

באר ענו לו (מחנ' כ"א יח) ותנן להם מרים
(שמות כ"א כ"א) ענו לה' בתודה (תכל' קמ"ז
'ו) למצוה על מהלח לעשות (ס' פ"ח א')
ואפשר שיהיה מזה הענין וענין חפצת לפני
ה' אלהיך (דברים כ"א כ') וכל אלה שהם מענין
הננין והסיד הם תחלת הדבר וממנו ענין הספוק
אענה נאם ה' אענה את השמים והם יענו את
הארץ (כ"א כ') (ל"ג) והארץ תענה את הדגן
ואת התירוש ואת היצוד והם יענו את ירעאל
(ס' כ"ד) ר"ל אני אספיק את השמים והם יספיקו
את הארץ במסר הארץ תצמיח דגן תירוש
ויצוד והם יספיקו ויוזנו את ירעאל וכן משה
דבר והאלהים יענו בקל (שמות י"ט י"ט)

ה ש ע ר ה ע ש י ר י . עפל, בחן, מנל.

בו בקד המנל ותוצה מקום עמידת הצופה
ועל זה השיעור אשר לנביא בחן נותןך בעמי
(יח' ו' ל"ז) באלו אשר צופה או אפשר לומר
כי בחן נקרא ענין התולתלים שבגוים כראש
המנל והמבצר ועל כן אשר עפל ובחן היה
כעס מפרות עד עולם (יח' ל"ז) הוכיח
בחן אחרון כי הוא נחל מעפל לפי כלל הספר
הזה וכן אשר יעפלו לעלות אל ראש ההר
(מחנ' י"ד מ"ד) מן הענין הזה שהם עלו במבצר
ההר באלו אשר עליו בחוק ההר מקום גבוה
וחזק וכן הגה עפלה לא יסרה נפשו בו וצדיק
באמונתו יחיה (תנ"ך כ' ד') כלומר גבוה
נפשו וחזקה ולא האמינה בראת הקץ אבל
הצדיק יחיה באמונתו ויאמין כי עוד חזון
למועד כי הרשע אשר נפשו יסרה וגבוהה
ונביאת ויפח לקן ולא יכזב וגו' כי בא יבא
לא יאחר (ס' ג') ואשר הרשע כי נשחתה
וגבוהה אך הצדיק יחיה בעבור אמונתו הטובה
כמו שאמר במקרא בברכה אבינו עליה והאמן
בה' ויחשבה לו צדקה (מלאכי כ"א ו') אשר
כל תוכי לו.

מנל ענינו ידוע כי כל בחן גבוה נקרא
מנל ועל זה אשר ויבן מנל בתוכו (יח' ס'
ג') ואשר ומנל חננאל (מחנ' י"ז י"ט)
בגור בית חננאל. **עפל ובחן** (יח' ל"ז י"ד)
בחן נקרא המבצר העליון אשר על ראש המנל
כאמרו הקיסר ביוני (ס' כ"א י"ג) הבחן העליון
שבו שפול ירוצים להקיסר ולמנחתו וכן אכן
בחן פנת יקרת (ס' כ"א ט"ז) ר"ל אכן גדולה
שהיא יסוד ופנה משנת המבצר לחזק הבחן
וכמהו בחן נותןך בעמי (יח' ו' ל"ז) כענין
אשרו עליו הגה נותןך היום לעד מבצר (ס'
א' יח) וקראו בחן לפי שעומד במקום גבוה
בחן הכל ודושה ואשר בחן נותןך בעמי שתוכל
לכונן מעשיהם וכן ענין כי בחן ובה אם גם
שכס מאסת לא יהיה נאם ארני אלהים (יח' ק"א
כ"א י"ג) מלה כי תחלת הקריאה ושעם כל
המאמר ר"ל כי אם ירושלם בחן ומבצר במה
כלומר ומה תועיל להם אם שכס המוסר והצרות
לא יהיה מואסת להוכיחם מה יועיל המבצר
וכבר פירו בזה המאמר ענינים רבים ואולי
עפל הוא שם המבצר ובחן נקרא מה שבגוים

ש ע ר א ח ר ע ש ר.

עצב, דאגה.

עצב ענינו והיממה והצטרה והכאב כמו שכתבתי בחלקי האל"ף בשער אף וח"מ והבידיו ¹). דאגה היא קדוה לענין פחד ויראה אמרו פן יחלל אבי מן האתנות ודאג לנו (ש"א ט' כ') ר"ל פחד עלינו וכן זאת מי דאגת וחירא (סעי' ל"ו י"א) ר"ל פחדת בלומר ממי פחדת ויראת וכן דאג מחמאתי

(תהלים ל"ח י"ט) אני דאג את היהודים (יחז' ל"ח י"ט) ואם לא מדאגה מדבר (יהושע ל"ג כ"ד) וממנו נסמך להשתנות הדבר אמרו ובשנת בצרת לא דאג ולא ימים מצעות פרי (יחז' י"ז ח') בלומר לא ישתנה והדאגה ולא ימים מצעות פרי וקדושים שני העניות זה לזה כי המפורד ישתנה לבו וישתנו פניו ²).

ש ע ר ש נ י ם ע ש ר.

עקלקלות, רכסים.

אמרו אחרות עקלקלות (שפטים כ"ו ו') ר"ל מעוותות וכן המפסים עקלקלותם (תהלים קל"ט כ') ופידורשו עוותתם, על כן יצא משפט מעקל (תנאף א' ד') ר"ל משפט מעוות שאינו ישר כי עקל הפך הישר אבל רכסים ענינו חזק וקשי ואמרו חרבים לבקשה (סעי' מ' ד') ר"ל המקום הקשה והחזק והגבוה ועל שיעור הקשי והחזק אמר מרכסי איש (תהלים ל"א כ"א) פידורשו מקשי בני אדם וחזק מצוקתם ועלילותם כענין מריב לשנת (ס) וכן וירכסו

את החזק (שמות כ"ח ל"ח) פי' בו אבן גנאה יחזקוהו או אפשר שענין וירכסו חבר להיות רבוק אל חשב האפור וכן מרכסי איש (תהלים ל"א כ"א) חבר וחבל רשעים וכן חרבים לבקשה (סעי' מ' ד') ר"ל חדים הסמוכים זה לזה שאי אפשר לחד לנגיא אשר כתיבם כי אם בקשי גרול שמתוך סמיכות זה לזה וציא זקופה ועקומה ואמר שיהיה לבקשה מפורד ולדרך בלילה וישרה אשר ילכו בה בלי עות ועקל.

ש ע ר ש ל ש ה ע ש ר.

ערום, מבין.

ערום נקרא העומר מדבר שלא יגיעו ההזק עליו ושלא יטינו בוין בבטנו כאמרו על דרך כי אפר אלי שם ימים הוא (ש"א כ"ג כ"ג) וכן ויבשו גם המה בערמה (יהושע ט' ד') ושרם יבין לאשרו (משלי י"ד ט"ו) וערום גם כן

נקרא המפר מחשבות אחרים בשכלו כאמרו לכד חכמים בערפם (איות ט' י"ג) ר"ל כמה שחשבו להערים עליו הוא לוכד אותם ואולי ענין שרום ר"ל מתייעץ בעצמו כאמרו שם ימים הוא (ש"א כ"ג כ"ג) רצה לומר דוד חכם הוא ושתיעץ

¹ ע' נ' 64. ² נחמדי בעלמתיים שער ז' ט' נחמחר נאליטם על האלה אחר, האלה על החולף והעצב על הסתיד, והתבאזה הוא לטכר, אבל מהקן החדות נ' ז' הוא מתוק פ' שס כחונ, וחמדי נאליטם נדאגה, כי כיון על מה שגבר, והאלה על מה שפחד, (חמדי יחדי סידר הכנס בריל דוקטם אלי ונ' בן חמי' תשס"א 1861 און 6 נ' 48 סערה 12).

בצמחו לספר רגליו מלכר והמתינין עם זולתו
נקראת [הנצחה] והיא שמה הוא ויצטו גם
המה בערמה (יכאע ס' ד') והפץ בו נתיצטו זה עם
זה וכן לכר חכמים בערמם (איוט כ' י"ג) והדאיה
טוף המאמר ועצת נפתלים נמחה (ס) וכן על
עסק יערימו סוד (תכלס ס' ד') ואפשר שיהיה
עין עירום שקב כמו ונחשו והיה עירום (מלכות ג')

ש ע ר א ר ב ע ה ע ש ר.

שיר, פירץ.

אמר וה' אחי כגבור שיר (ימ' כ' י"א)
שירי גוים (יחזק' ל"ח ז') ר"ל חזקים ובעלי
זרוע ואולי פירץ נקרא חרש הכוזב והמכה
המזכים ממנו כענין בקמו לשון הארץ (ישעי'
ג' י"ט) העלה טוף תשרץ (איוט י"ג ל"ב) לא
תשרץ מפניהם (דברים ז' כ"א). פירץ סס
והזרע נדד והזנוץ סיג והנורה אמר והוליד

ש ע ר ח מ ש ה ע ש ר.

עתק, נבר, שנב.

אמר מדע רשעים יחיו עתק גם נברו חיל
(איוט כ"א ז') לפי כלל הספר הזה נחל ענין
גבר מפני שהוא נזכר אדירן וענין עתק כאלו
אמר עבו ושמנו וכן [אל תרבו תרבו גבה
גבה] יצא עתק מפניהם (ש"ל ג' ג') והדברים
דברים ושלל אל תרבו רצונה לבא אבל אל
יצא עתק כמו אל בקצף תוכיחי ובחמך
תיסרי (תכלס ל"ח ז') וכמו זבח ומנחה לא
תפנת אנשים בית לי עולה ומנחה לא שאלת
(ס' מ' ז') אשר הפץ בזה זבח ומנחה לא
תפנת ואנשים לא בית לי כאשר קבלתי תורתך
כל אשר ידבר ה' נעשה ונשמע, וזה שאמר אז
אשרתי וזה באתי במנלה ספר כתוב עלי לעשות
רצונך אלהי ותפנתי ותורתך בתוך פני (ס)

ח—ט') והביא מזכיר כל זה להעלה ישראל
שהחילו לקבל עליהם מצות ותורת אמת בארם
שאלם הבורא עולה ומנחה זבח ונסכים וסרס
פנת אונם וזה שאמר אנשים בית לי בחסד
וכן אם לא בביתי לקשה יום עגמה נפשי לאביון
(איוט ג' ל"ב) כאלו אשר אם לא עגמה, וכן
רבים במקרא כאלה לשמש מלה ראשונה לכל
המאמר אף אם נחל מאד כענין זה. ואולי
עתק ענינו דחוקה והפחה כמו ויתקן ססס
(מלכות י"ג ח') כלומר נפחד וכן העתיקו ססס
מלים (איוט י"ג י"ז) המעתיק דברים ולא ידע
(ס' ס' כ') וצור יתקן ממקומו (ס' י"ד י"ח)
אשר העתיק אנשי חזקה מלך יהודה (מלכ'
ל"ב ח') והדברים עתיקים (ש"ל ד' ל"ג) ר"ל

מפורשים ומופגנים מולתם הן לשוכ הן לרע
ומה שבה מגזרת עתק רגוש ולא רגוש יהיה
מה ענין וכן עששה כמעט עתקי עתקה בכל
צוהרי (תהלים ו' ח') נפרדה מלדבית צוהרי
והיה בית בכל במקום פ"ס, כבי"ח בכל חכמי
הגוים (יתמי' י' ז') מכל חכמי גוים, והצוהר
בבשר ובלחם (ויקרא ח' ל"ב) שענינו מן הבשר
ומן הלחם וכן הן עתק וצדקה (תשלי' ח' י"ח)
ר"ל ממון מופלג ומופגש משאר הממנות מאן
כפוחו וכן יצא עתק מפיהם (ש"א ז' ג') ורע
נפרד מהגבוהות שהזוהרים אל תרכו תרבו
גבוה (סס) ורעה לומר אך רבו עתק וזה
תפוח הענין הראשון כי לא תפיל מלת אל
על יצא עתק כי הוא מצות הצטייה ברבו
לא מצות השתיקה, וכן מידע רשעים חייו

עתקו גם גברו חיל (איוב ל"א ז') נפרדו משאר
כלי. האדם להחיות ולתגברות. ג'כר נמצא
בענין היכולת והגדלה אשר כי גבר עליו חסדו
(תהלים קי"ז ז') ר"ל גדל וכן גברו על כרית
הזרי (נחשית ח"ט ל"א) והמים גברו (סס
ז' י"ט) אבל אמר למלך ולנבירה (יתמי' י"ג
י"ח) לעולם אהיה גברת (סעי' ח' ו') כי
יהודה גבר באחייו (מל"א ה' ז') הן גבר שמתיו
לך (נחשית ל"ז ל"ז) וגברתי את בית יהודה
וזאת בית יוסף אושיע (זכרי' י' ו') להיות
גבר בארץ (נחשית י' ח') והגברו בלית לרבים
(מל"א ט' ל"ז) ללשנו נגבד (תהלים י"ז ה')
כל אלה ענינים היכולת וכן הודיע וגברות
הלב מסנו למעלה ולנכוהות, ומסנו לספלות
ולדעת המתגבר.

ש ע ר ש ש ע ע ר.

עליון, רם.

כבר ביארתיו בחלק תו"ן בשער נשא הרים' **כי רם** נקרא כל דבר גבוה אבל **עליון** יש
ממנו בענין הגדלה והממשלה כל הזוכרים אצל
הבורא ית' כמו ברוך אבסם לאל עליון (נחשית
י"ד י"ט) קדם משכני עליון (תהלים מ"ו ה')
אריסה לעליון (סעי' י"ד י"ד) וידע דעת עליון
(מחברו ל"ד י"ו) וברוך אל עליון (נחשית י"ח
כ') וכן רבים, ענינים אדנות וממשלה וגדלה,
ומה שזכר וזלת הבורא ית' כמו ובסל העליון
(סס מ' י"ז) הדבית הזה אשר היה עליון (ה"כ)

ו' (ל"א) ואמר כי עליון הפך תחתון כאמרו
התחתון ואת העליון (ה"א ז' ל"ד) ורם הפך
שפל, על כן לא יקרא האדם עליון, כי עליון
סם דבר כאמרו היוצא מבית המלך העליון
(סנמי' ג' ל"ה) באים מחדך שער העליון
(יחזקאל ט' ז') ומסנו שענינו כריחה אמרו
הדבית הזה יהיה עליון כל עבר עליו יסם
רשרק (תהלים א' ט' ח') הענין בעלות גריש
בעתו (איוב ה' ל"א) אשר החפץ בו שבוה
וכריחה.

ש ע ר ש ב ע ה ע ש ר.

עקב, בעבור, בגלל, למען, יען.

עקב ענינו גמול, על כן לא תמצאוהו
נופל על העתיד לבא כי אם על מה שגבר

כאמרו עקב אשר שמע אברהם בקלי (נחשית
כ"ה) ר"ל בגמול שמעו בקלי אצלה לו כך

(י' ע' ז' 186).

וכך, וכן עקב היתה רוח אדרה עמו (נחמד
י"ז ל"ז) בשמם עקב רב (הגל"ס י"ס י"ז)
ואצרה עקב (ס"ק י"ז) גם איש שלומי
אשר כסחתי בו הגדל עלי עקב (ס"ק מ"א י')
הגדל גמולי לשלם רצ, ולמלת עקב אין בגוי
לרבים ולנקה כמו למעני למענכם בעבודה
בעבורכם. **בעבור** דבר הביא אבן גנאח
דברי פי סקדמו ממנו אשר אמרו להפיל הבית
ואמר עבד במקום בעבור, ואמר כי לא כזה
גם ואין רחוק להיות כן כי מלת בעבור ענינו
בהתעברות כך וכן תמורתו אשר בעבור דוד
עבד (ס"ק י"ז) תמורתו ובהתעברותו, וכן
לבעבור נמות אתכם בא והאלהים (סמ"ח ל"ז)
לתמורת הניחין להתעברותו בא. ואכין בעבור
נעלים (עמוס ז' ו') גם כן ר"ל תמורת נעלים
וכן בעבור הילד חי צמת וחבד (ס"ז י"ז ל"א)
ר"ל בתמורת הילד וחיותו צמת, ואבן גנאח
אמר כי זה כמו בעוד [בעוד] ואולי ענין
בעבור כמו בעד בעיר. **בגלל** הדפן בו
בגלול כך וכך ובסוכו היה כן כי הוא נגזר
כשרש גלל, ואמרו בגלל יוקב (נחמ"ח י"ט
ה') גמקום באבד ר"ל כי הוא סבב את פני
הדבר וכן בגללכם ציון שדה תחרש (מס"ג
י"ז) באבד פגילים הדעים ובגלול פסיעים
אשר לא סיבים. וכן ויברכני ה' בגללך (נחמ"ח
ל' ל"ז) בבכתך ועל דך, ואולי ענין בגלל,
שכונה, כמו גלילות הפלשתים (יזכ"ר י"ז)
גלילות הידך (ס"ק ל"ז י'), אשר פירשו בו
שכונות, ואמר ויברכני ה' בגללך (נחמ"ח ל'
כ"ז) בשכנתך וכן בגלל יוקב (נחמ"ח י"ט כ')

ש ע ר ש מ נ ה ע ש ר.

עשה, לכש.

לכש ענינו ידוע כמו שפירשתי בחלק ענינו הנסוף והכריכה בדבר כאשר
תסה הדעה את בעד (יחז"ל ח"ג י"ג).

ש ע ר ת ש ע ה ע ש ר.

ענק, רכיד.

(יחזקאל י"ז י"א) רצה לומר מכך מזהב ונאה וכן מרבדים רבתי ערטי (מל"ז י' ט"ז) הם המכנים שנותנים לפני המכות העצמים במצרים כאמרו המכות אסון מצרים (ס) וכן ראה כי המכך הגתן נגד המכות תלוי במיתרים בקיני מדי נקרא רכיד ואמרו ורכיד על גותך (יחזקאל ט"ז י"א) לפי המנהג הישפאליים לטאת מכך על ראשיהם ומסבבים בו הצואר ותולים אותו על כתפיהם לכבוד התפארת.

ענקים הם חריוי הכסף והזהב העגולים שנוטאים היספאליים סביבות הצואר אמרו רענקים לטרהיך (מל"ז א' ט') ולכר מן הענקות אשר בצוארי גמליהם (ספ"ט ח' כ"ז) וממנו מוטאל לרד הסובב אשרו לכן ענקתמו גאזה (תה"ט פ"ג ו') כלומר כבנם וכן העניק העניק לו מציאן ומגניך ומיקרך (דניס ט"ז י"ד) ר"ל הקיפוח וסבבו סובתך. **רכיד** אמרו רבי הוזה (מל"ז מ"ז מ"ז) ורכיד על גותך

ש ע ר ה ע ש ר י מ.

עבודה, שירות.

ועבודה היא לו מוכרית ומחויבת כאמרו רעבדום וענו אותם (נחל"ז ט"ז י"ג) אבל שרת הוא מרצון לא טרברת על כן לא תמצא מנזרות שרת ממשבר ויוצא לשליטי כי הוא מדעת המשרה ואולי מלת שירות מורה עשות הסוב והישר בעיני האדם והבר אשר ינח דעתו עליו ועל זה ה"י יתור אשר כל משרתיו רשעים (מל"ז כ"ט י"ג) כלומר המושל המקשיב על דבר סקר כל העושים הסוב והישר בעיניו הם רשעים כי גם הוא רשע ומצוה אותם להרשע ופי מהם יצדיק והוא ירשע וכן משרת את המלך (מ"א א' ט"ז) עושה לו דברים המושכים דעתו וכן כלם. ואף מה שנוצר מלשון שירות אצל הבורא ית' יכשר לומר בו עשות הסוב והישר בעיניו וקיום מצותו אבל ענין העבודה היא שם המצוה בשמוש ממנו לשמוש הגלולים והאלילים, אחאב עבד את הבעל פעם (מ"ז י' י"ח) לא תשתחוה להם ולא תעבדם (שמות כ' ב') וממנו לשמוש האדם בקשה הצבורות, אשר מצרים פעבדים אתם (ס ו' כ') ויזבדו מצרים את בני ישראל בפרך (ס א' י"ג) והעבדותך את איביך (יח"ז י"ז ד') וממנו להט שם לשלך או למשל להכיד האהבה, עבד

האמת כי שניהם מצאנום נופלים על עבודת הבורא ית' רעל שטורס כאמרו לכו עבדו את ה' (שמות י' ח') לכו נא הגברים רעבדו את ה' (ס י"א) וכן בשירות, לשרת שם את ה' אלהיך (דניס י"ז י"ג) אשר ישרתו במ בקדם (נחל"ז ד' י"ג) יקדו אלי לשחתי (יחזקאל מ"ד ט"ז). ויעשהו כלים לבית ה' כלי שרת (מ"ז כ"ד י"ד) רעין **עבודה** שהיא אצל האדם היא בקרסי ובפרך כאמרו ועבדום רענו אותם (נחל"ז ט"ז י"ג) לא תעבד בו עבד עבד (ויק"א כ"א ל"ט) אבל **השירות** הוא הסיוע והעזר לבר כמו שרת את אחיו (נחל"ז ח' כ"ז) וללוו אליך וישרתך (ס י"ח ז') ופ"ס בשמירת השערים ולמנות [מהם] גזברים ואשרכלים. וכן ולעמד לפני העזה לשרתם (נחל"ז ט"ז ט') אין בכל אלה ענין עבודה כי אם עזר וסמכות יד אשר לרצונו וממנו מרת משה (ס י"א כ"ח) כלומר עושה צרכיו ועסקיו. ויהינע משרתו (שמות כ"ד י"ג) וכן ואביסג השונמית משרת את המלך (מ"א א' ט"ז) מכניה לו צרכו, וכן משל מקשיב על דבר סקר כל משרתיו רשעים (מל"ז כ"ט י"ג) ר"ל עושה פעולותיו ועסקיו כי הוא מכריהם ללכה באחרותיו

את כדלעשר (נחשית יד ד') וממנו למלאכה
הצרכות בארסה אמרו לעבדה ולשפחה (ס
ז' ט"ו) ועבדת לו את הארסה (ס"ז ט"ו)
היה עבד ארסה (נחשית ד' ז') עבד ארסהו
ישבז לחם (מס' י"ז י"א) מלך לשדה נעבד
(קבל' ט' ח') אשר לא עבד בו (נעיס כ"א
ז') לא יעבד בו ולא ירע (ס' ד') וממנו
עבודת השם לקבל שכר אמרו (הנראה) תנה
את נשי ואת ילדי אשר עבדתי אתך כהן האלה
(נחשית' ל' כ"ו) הכי אחי אמה ונבדתי ונחם
(ס' כ"ט ט"ו) וממנו הזבת והצרות והחצות
לפני מלך אמרו והסנית למי אני אעבד והלא
לפני בנו כאשר עבדתי לפני אבך כן אעבד
לפנך (ס"ז י"ו י"ט) וגם יש הפרש אחד בניהם
כי לא נמצא ממלת שירות שם כמו עבד,
עבודה, האמרו בלי שרת הוא מקור כמו כי
יחמא חמס (ויקרא ה' ל"ג) באר הויב (נעיס
כ"ו ח') ויש מי שאמר כי אסם, ושהת, שם
הפועל על משקל גבל יאמר שכן הליהי (ס"ז
ל"ג ל"ד).

ש ע ר ע ש ר י ם ו א ח ד.

ערך, סדר.

האמת כי תרגום **ערך** סדר, כאשר נהג
עליה העלה (ויקרא ו' כ') ויסדר עליה עלתא.
וכאשר אמר צלפות ולא סדדים (איוז י' ל"ג)
ר"ל יסוד הדבר בסמיכות זה אצל זה ומן
הענין הזה אצל פ' שנכתבו בשי"ן וסודת בארזים
(מ"א ו' ט') והבא אל הסודות יוסת (מ"ז י"א ח')
שם מקום ישיבת האנשים [זה] אצל זה בארמון
המלכים. **ערך** בבמה דרכים ולא נמצא בשום
מקום העמדת האדם או הדבר זה אצל זה
ביושר וזהו הדין וזהו את ערכו (שמות מ' ד')
ויערך עליו ערך לחם (שמות מ' כ"ג) אבל
אמרו וערכו עצים על האש (ויקרא א' ז') וערך
עליה העלה (ס' ו' כ') ענינו נתינה ושיטה
לא בישר. ואולי נקראת עמידת המלחמה ומקושה
מטובה כענין סדר שהם מכוונים לעמד זה אצל
זה וזה שאמר והחיל היצא אל המערכה (ס"א
י"ז כ') ואולי מטובה ענינה הזמנה וזה שאמר
עריך כאשר למלחמה (דמיו' ג' מ"ג) כלומר נכון
ומזומן וכן עריך מלחמה (יחזק' ג' כ') וכן בק
אעריך לך ואצפה (הגלס ס' ד') ר"ל אבק
והזמן מאמר אליך וקובץ להיות כאלה שבה
לפני התצובה (איוז ל"ג ס') כמו הבן והבן
לך (ויחזק' ל"ח ז') או אולי מטובה שם מקום

המלחמה לפי ששם עומדים הלוחמים צמודים
צמודים כענין ערך בערים (ס' ט"ס י"ו) אשר
אמר בו תתרגום וזון לברשן, ואפשר שישל
הלשון והענין שיהיה יותר פזון אל כל מה
שיצטרך אל האדם מן הכסות, ויש מלשון ערך
שענינו תוכחת דברים אמרו שרבה לפני התצובה
(איוז ל"ג כ') ר"ל התוכחה וכמוהו ולא ערך אלי
מליך (ס' ל"ג ט"ו) בעתו אלהו יערכני (ס'
ו' ד') הדבר גבורות וחזק ערכו (ס' מ"א ד')
אמרו לא אדריש בדיו (ס') ר"ל לא אסתיר
ולא אגלים בחזותי חזקתותיו אשר הוכיחני
בדם והיה לא אחריש מענין סתר והעלמה כי
הוא משרש חרש לאמר (יחזק' ג' א') וממנו
מה שהוא רשון והשוואה אמרו אין עריך אליך
(תהלים מ' ו') כי מי בשחק יעריך לה' (ס'
פ"ט ז') ומה דמות תערכו לו (יחזק' מ' י"ח)
והנה אגוש כערכי (תהלים ל"ג י"ד) לא יערכנה
פסחת כוש (איוז כ"ח י"ט) לא יערכנה זהב
וחוכית (ס' י"ו) ואפשר שאלה השנים האחריות
מענין דמים ושיעור ושומא כמו יערכנו הבן
(ויקרא כ"ו ח'), והיה שרבו הזכר (ויקרא כ"ו
ז'), כערכך חבון כן יהיה (ס' י"ג).

ש ע ר ע ש ר י ם ו ש נ י ם .

עו, רחל, כשכה.

בכר הפרסתי מה בין איל, וכבש, ותיש
בחלק הב' בפע' כבש, איל*) וחבדיו
וביאתי שם כי כבש בן שנה, ואיל בן שתי
שנים, ותיש בעל הזק, ונאמר, כי כשכח
או כבשה היא הנקבה ממין הכבש נאמרו מה
הנה שבע כבשת (נחלית ללא ב'ס) והעד וכבשה

אחת בת שנתה (ויקרא י"ד ו') ועץ שם הנקבה
ממין התיש, ורחל שם הנקבה ממין האיל,
כאמרו עזים מאתם ותישים עשרים רחלים
מאתם ואילים עשרים (נחלית ללא ע'ו) כל
אחת מן הנקבות התיק למינה ולזונה.

ש ע ר ע ש ר י ם ו ש ל ש ת .

ערש, מטה, יצוע.

ערש הוא תרגום מטה, וערש שם המסכת
הכסות וכל מקום הכניכה. מטה מצוי
כלי מקום השכיבה ועל זה אמר הנה ערשו
ערש ברזל (דברים נ"א) כי אלו היה סעץ
אמר משהו אך בברזל לא יתכן לטון מסות
ומטה, ואמרו אף ערשנו רעננה (ש"ס ח' ט"ז)
שב אל בגדי המטה. וכן מרביים רבתי ערשי
(תהי' ז' י"ו) ר"ל המסכת המתוארים תנאים
המוהבים. יצוע אמרו וסתיך על יצתי
(תהי' ס"ג ו') אז חללת יצתי עליה (נחלית
ח"ט ו') ענינו התפשטות אברו האדם ועל זה
הסיעור נקראת המטה יצוע לפי שיתפשטו

בתוכה ידיהם ותגליהם השוכבים עליה והעד
כי קצר המצב מהשתרע (יט"ז ל"א כ') שק
ואמר יצת לדבים (אסתר ד' ג') ואבן ננאח
פ"י בויבן על קד הבית יצית (מ"א ו' כ')
היצית התחתנה (ס"ו ו') כי ענינו הקדוה
היוצאות מן הקד בתרגום יצית, ז"ז כמו
שאמרו רבננ' ז"ל (שנעט מק' ו' תש"ס כ')
זה אומר עד והלון והו אומר עד הוה רצה
לושר נגד היתר אשר בקד היה הבית מלא
חמים, והפקדתי אותם (?) ולפי הענין הזה
נקראת המטה יצוע על שם הקדוה ומסות
הערש ויתחתיו.

ש ע ר א ר ב ע ה ו ע ש ר י ם .

עתה, נא.

נא מלה משמשת ענינים רבים אשר דבר
נא באותי הנם (שמות י"א ג') רפא נא לה
(צמח' י"ג י"ג) כל אלה לא היו צריכים לפאמר
כי אם לצחות הלשון והם במקום עתה אך
בדרכה מקומות יכשר לושר לטון עתה ולא
יפול בו לטון נא כמו עתה אקום יאמר ה'
עתה ארובם עתה אשא (יט"ז ל"ג י') לא

עתה יכור יצק (ש"ס ל"ט כ"ג) כי עתה שלחתי
את ידי ואך אותך (שמות ט' ט"ו) רענין עתה
הזמן הצומד שהוא בין הזמן העתיד ובין הזמן
שעבר אשר לא יתחלק כי הוא כנקודה במלאכת
הכסות הסיעורים הנקראת הער זה (נ"ל: הגרסה)
אשר לא תתחלק כי אם כפי אשר יעלה במחשבה
וכה שחשבו קצת המפרקים כי בין הזמן

(*) כ' מ' 161.

והאלף והעתיד דרך שלישי והוא הזמן העומד
הנקרא עתה אין גם זה הכל, כי מה שהוא
קודם עתה כבר הלך והיה, ומה שיהיה ממנו
אחר עתה, הוא לא הלך וגם איננו הה
כאשר אמרנו שהזמן הנקרא הוא אתו ראוי
ליחלק ודי אם יגלה במחשבה, כן הסכים אשר
לו הרקמה בסידור הראשון ומעשה האמר סתית
שעה, ויש נא שעיניו בקשה ותחנה כמו אנא
הוא אל נא תהי כמת (נמדע יצ' יצ'),
אבל אל תאכלו ממנו נא (שעות יצ' ט'),
עיניו (איננו?) חי כי אם צלי ואף לא בשל
מכוסל במים.

ש ע ר ח מ ש ה ו ע ש ר י ם .

עמר, אלומה.

אלומה הוא שם אגודת התבואה הנקצת
וזה אמרו ונהגו אבותינו מאלמים אלמים כדרך
הטרה (נולדת לו ז'). עומר עיניו מה
שנסאר אדרי הקצרים שנשפם בטת האגודה
והנזר וכנפיד באדרי הקציר (יט' ט' כ"א)
וכן בין העפרים חלקם (וח' ל' ט"ו) וכן שלא
שלא כמו קצור וחצונו מעמר (תהלים ק"ט ז')
ליל חיקך וכן ושכחת עמר בשדה (תנ"ך ל"ד
י"ט) דבר שנשפם מיד אגודי האלימות.

ש ע ר ש ש ה ו ע ש ר י ם .

עמר, נצב.

כבר ביארנו עינים בחלק היורד בספר הראשון⁽¹⁾ ושם ימצא.

חלק שבעה עשר. חלק הפ"א.

ה ש ע ר ה ר א ש ו ן .

פעלה, מעשה, מלאכה⁽¹⁾.

אשרו מי פעל ועשה (יט' ט"ו ז') זה
הלשון מורה כי הם שני ענינים וזאת סברתי
בהם כי אין פעולה ופעולה עין אחד לפי דברת
בני האדם כי האומר בפעולה והעוה דבר פמש
אשר יהיה לו ישות, יאמר על בן נטה ועל
רקפת הבגר מה נטה פעל זו וכן אשר בפעל
כפיו נוקט רשע (תהלים ט' י"ז) וכן ואשרו בני
האדם מה דבר פלתי עם פלתי ומה עשה צמו
ולא יאשרו מה פעל ואם יסאל סהאל מה כעין
פעל יסרבות בקרב הארץ (ט' ט"ז יצ') והלא
היסרבה אינו פעלה ממשית, נטיבה כי בבא
היסרבה לאסר יצא ממאסר, לחולה יתרפא,
לדס יתעשר, לגולה ינח, אין פעלה ממסיר
גולה מחזה התסורה ואשר זכר ממלה הפעלה
אצל הבורא ית' כאשרו מה פעל אל (נמדע
ל"ג ל"ג) ה' פעלך בקרב שנים חייהו (חנניק
ג' א') כל פעל ה' למעשהו (מגיל' ט"ו ז') ואין
ליחס לבורא ית' פעלת יד אד הנכוני על ידי

⁽¹⁾ ט' ט' ז' 148. (י' יצ' : ט' קטע כדכ יודע ז' 155).

שהיה כענין צץ פרי עשה פרי לביתו (נחשית
א' י"א) והיה החפץ בו תעש הארץ (שם מ"א
מ"ו) הצמידה תבואה לחרבה, כל הצנתיים האלה
נופלים במעשה ואינם נופלים בלשון פעל וממנו
ענין הנהגה והחזק בדבר והקצת המצוה והוא
ועשית חג שבועות (דברים י"ו י') חג הסוכות
תעשה לך (שם י"ג) חגל חג לא יתכן לזון
עשייה אך ענינו החזק בו והקדמו וכן עשה
אלה לא ימוש לעולם (תהלים פ"ו ה') וממנו
ענין התקון אמרו ועשתה את צפוריה (דברים
כ"א י"ג) ולא עשה שפמו (ש"נ י"ט כ"ה)
ענינם לא תקם ולא הסיר הסער ומי שפי'
בהם ענין הצניעות והקצתה אפשר שדעו בו
האמת כי תקן הצפורים הוא קציתתן ותקן
השנים הסתון וכן ולא עשה רגליו (שם) ר"ל
תקן שר הצהרה וכנה רגלים על הצהרה
כאמרו ותפסקי את רגליך לכל עובר (יהושע
ט"ו כ"ה) ויש מנחה שצניעות תבונה וסודות,
הוא ותחת מנחה מנחה מנחה קדשה (ישע' ג' כ"ד)
ר"ל תחת התבונה והמראה הסוד ביופי ובנוי
שר הראש תהיה קדשה וכן במעשה לבנת
הספיר (שמות כ"ד י') בתבונה הלובן אשר
בספיר וזיות מראה'. מלאכה גם היא כענין
הפעלה שהיא ממשית וכישות הדבר כאמרו לא
תעשה כל מלאכה (שמות כ' י') כל מלאכה
עבדה לא תעשו (ויקרא כ"ג ז') והעדר ויכל
אלהים ביום השביעי מלאכתו אשר עשה (נחשית
ג' ז') וחלב נבלה וחלב סרפה יעשה לכל
מלאכה (ויקרא ז' כ"ד) ויבא הביתא לעשות
מלאכתו (נחשית י"ט י"א) ורבו' ז"ל (סנה' לו
ג') אמרו כי הוא בא לעשות צרכיו עמה והם
היוצאים האמת וכן המלאכה לא ליום אחד
ולא לשנים (עזרא י' י"ג) כל אלה ענינם
פעלה ממשית ויש שאמר כי ענין והמלאכה
לא ליום אחד הוא הענין וההנהגה כמו מה
מלאכתך ומאין תבוא (יונה א' ח') וממנו שצניעות
כך וצאן וסקה וזולתם פן הימים חולתם פן
גופות שאינם חיים אמרו לרגל המלאכה אשר

הצוראים והפעלואה מאותו נקדא פועל וכן מכון
לשבתך פעלת (שמות ט"ו יז) ר"ל צוית לפעול
להביתו ועל זה הדרך אמר כי יש שטר לפעלתך
(יחז' י"א י"ז) ויש שחשבו לומר כי ענין פעל
אשר יסלם לו (לזון ל"ד י"א) ופעלו לא יתן
לו (יחז' כ"ג י"ג) זאת פעלת שובני (תהלים
ק"ט כ') וחפץ בהם שטר וכן רצה אבן גנאח
נוסה ומדעתי כי יותר ויותר שרבו צה זולת
מה שאמרו בו כי להיות ענינם הסבת הגמול
בפעלתה ובזולתה כמו שנהגו לומר ראו פלוגי
מה פעל מי יסלם לו פעלה כלומר מי יתן
תמורת פעלו רצה לומר שטר שהוא תמורת
פעלו אך ופעלו לא יתן לו וכל הנזכרים עמו
לא רצה לומר שטר, כי מי יוציאם מפססם
והחפץ בהם ונפעלו, אשר החפץ בו דבר שהוא
כפעלתם. והוא הסבת הגמול לסוכ ולרצ או
הסבר. ומלבד כל זה נאמר כי לזון עשה
נופל בכמה ענינים אשר לא יפול בו לזון פעל
כמו עשה לי את החיל הזה (דברים ח' י"ז)
עשה את כל הבשר הזה (נחשית י"א י') וישראל
עשה חיל (נחשית כ"ד י"ח) ואת הנפש אשר
עשו בחרן (נחשית י"ג כ') כלם ענינם קצין
והשתלשול הדבר להיות וכן ואיש במעון ומעשהו
בכרמל (ש"ל כ"ה ז') ר"ל קצין ורבושו מהצאן
והבקר והמקנה ולפי הדרגום ענינו ממון כמו
שאמר ונכסוהו בכרמל וכן ויש דוד שם (ש"נ
ח' י"ג) ר"ל קנה שם טוב, ועשיתי לך שם (שם
ז' פ') תקנה שם טוב, אשר עשה לנו את הנפש
הזאת (יחז' י"ח י"ז) ר"ל הקנה לנו. וממנו ענין
האסיפה והבנייה והצבור והוא ותעש הארץ
בשכב שני השכב (נחשית מ"א מ"ו) כתרוממו
ובגשו ריחיו ארצא. ואולי עשה לי את החיל
הזה (דברים ח' י"ז) וישראל עשה חיל (נחשית
כ"ד י"ח) ואיש במעון ומעשהו בכרמל (ש"ל
כ"ה ז') כלם מענין האוצר והאסיפה וגם ענין
ותעש הארץ (נחשית מ"א מ"ו) ירצה לומר
אוצר והצנע כמו ותעש דוב וכסף באוצרותיך
(יהושע' כ"ז ז') ר"ל אצות והצנע או אפשר

¹ ע' מ"ג ב"ח גלגלון.

(ס' ח' ז' נ') עשה אלה לא יפוט לגוהם (ס' ט' ז' כ') כשה והצליח (ה' ז' ל' ל') ומנחת מלאכה; לא מצאו דבר בפעלה קל וכבר. ושלשתם שוים לעשות מהם כגויים ליהודי הרבים, מה גילו מעשיך ה' (תרגום ל' ז' ו') אשר אני מעשי למלך (ס' ח' ז' נ') ומעשהו בכרמל (ט' ל' כ' ז') וחסיד בכל מעשיו (תרגום קמ"ט ק"ו) זאת פעלי שפני (ס' ק"ט כ') ופעלו לא יתן לו (תמ' ל' ז' יג) שהוא שם על מסקל חטאו מבני אדם (ס' ז' ל' ז') יש סבר לפעלתך (תמ' ל' ז' ט') פסלך בקרב שנים (תקנ' ג' ז') וכן ויבא הבית לעשות מלאכתו (מלאכת ל' ז' יג) מה מלאכתך וכאן תבוא (תמ' א' ח') כל מלאכות הדבנית (תמ' ל' ז' יג) ר'ל הפעלה והאופנות הנגה אשר בתבנית, לספר כל מלאכותך ר'ל נוראיתך.

לפני (מלאכת ל' ז' יד) וכל המלאכה נמכה תמס אותה הדימו (ט' ל' ז' ט') וכאלה רבים ויש שענינו כמסוף הבקף והחוב וכבר המסלסל אמרו אם לא שלח היו במלאכת רטור (שעת ל' ז' ו') וכן המלאכה היתה רים לכל המלאכה (ס' ל' ז' ו') וראשון ר'ל נרבת המסוף והבקף והחוב הנחשת וחולתם מן הנדבות אבנים ומרגליות וחולתם כל מה שהתגבר למלאכה היתה ר'ל לכל הפעלה ולכל צורך הבנין והגבר והוא. והכ"פ שניק מלאכה קרוב לענין פעלה להיות ממשית בדרבה מקומות יפול לשון מלאכה אשר לא יכשר לומר בו לשון פעלה. ויש להפריש עוד מומר כי מעשה הוא זכר ופעלה ומלאכה נקבות, ומנחת מעשה ופעלה יתפעלו פעלים רבים לאישים כל מינים כמו לא פעלו פעלה (תרגום ק"ט ג') פעל פעלת בישיהם

ה ש ע ר ה ש נ י

פן, אולי, לו.

אמרו אולי יעשה דים יבלעו (כסע ח' ו') ר'ל אם יעשה וכן אולי יחריץ חמשים הצורקים (מלאכת יח ל' ח') אולי לא תאבה האשה (ס' ל' כ') והענין בו אם ואפשר כי כל אולי קרוב לענין אם, זולתי אולי נסתה מפני (מנענ' ל' ז' יג) שהענין בו לולי, ומלת אולי משמלת בענינה בלי סמיכות, ישאל האדם לחברו תעשה כך וכך יסיבה אולי, ויחזה לומר אפשר, אבל מלת פן לא תהיה במענה השאלה בלתי סמיכות השלמת העצנה או דבר, או יחיד בו. וממנו שם מקום, אמרו חצי היתני על אוכל אולי (תמ' ל' ז' נ'). ל' מלה משמשת בענין פן, ובענין אולי, ובענין ארץ זולתם, אמרו לו יסמכו יוקף (מלאכת ל' ט') במקום פן או במקום אולי, ויחזה לומר שמה יסמכו ממנו, בלשון בקשה וחפץ

פן מלה המורה ופעמים חקקה בתפוחות לא, לראיית הדבר וצ'ל הדרך הספק אמרו פן בחרב אצא לקראתך (מנענ' כ' יח) פן אמות עליה (מלאכת ל' ט') פן יהיה דבר עם לבבך בליעל (תרגום ל' ט') ארץ חיים פן תפלט (מכ' כ' ו') פן יפסק עליה לילה ויום אצורה (ס' ז' ג') כל אלה ענינם שלא יהיה כך וכן, וכן כל ענין פן הנמצא. אולי קרוב ענינו לענין שמה, כאמרו אולי ימשיני אבי (מלאכת ל' ז' יג) ר'ל שמה ימשיני ויחא מלה משמשת בענין הפחד במקום הזה. וכן אולי לא תאבה האשה ללכת אדרי (ס' ל' כ'), והצוהה הראשונה להיות משמשת בענין התקנה כמו אולי יקה ה' לקראתי (מנענ' ל' ז' יג) אולי ה' אותי והורשתים (תרגום ל' ז' יג) אולי דארה. ה' בתי (ט' ל' ז' יג) וממנו בענין אם

(י' תשני ג' ס' שנת כחשתיק וסון מתחנן סוף חז' כ' נהנה הכ' אין ט' מדי ליהודי ולא לרבים כי ס' סתם פעלת שמי.

הדבר להיות, כלומר הלאי שיהיה כך וכך, כאשר לו יהי כדרכך (ס' ל' ליד) ולו הוולנו (יסע' ז' ז') לו מתנו (מדינ' יד' ז') לו יסעאל יהיה לפנך (נלשית יז' יח) כל אלה ענינם הלאי וכן לוא הקשבת למצותי (יסע' מ' יח) לו חבמו יוכלו ואת (דעיס' ל' כ'ט) כלומר מי יתן שהקשבת למצותי מי יתן שחבמו יוכלו ואת (וכן לו קדעת) וקרב להיות כמו אלו חבמו [וכן] לוא קדעת סמים ידחת מפנך הרים נולו (יסע' ס' יט) ר'ל הודחת עזרתך עלינו ויש שפירשם במקום אם ויש לומר שמור המנע הדבר

ה ש ע ר ה ש ל י ש י

פלצות, רעדה, רתת, רטט.

פלצות ענינו תרדמת האברים וצמידה בלא כח כאשר פלצות בצמחני (יסע' ל' ל' ד') כלומר תרדמת הצהה בעתה אותי וכן הרטטל כאשר המרגיז ארץ מסוקמה וצמידה תפלצון (איוצ'ט' ו') ר'ל יעמדו בלי כח ואפשר שענינו היתת ועל זה הדרך אשר תפלצתך השיא אתך (ינמי' מ'ט ט'ו) כלומר גרלתך ורתת בני אדם מסך וכן אשר עשתה מפלצות לאשרה (מ'ל ט'ו יג) ר'ל הגרלה ענינה וחתת בני אדם כמנה במה שזמנה מן התכשיטין והכלים הגאים דומה לזה ויכרת אסא את מפלצתה (ס'). **רעדה** ענינו

ה ש ע ר ה ר ב י ע י

פתע, פתאום.

רבותי' ז'ל (מיהות ס' א') פרשו פתע זה אונס פתאום' זה סונג וכן ואם בפתע בלא איבה (נחמד' ל' כ'ט) פי באונס הבהו ותרגמוו בתנף שהיה ככך לו ולא היה לו שהות להזהר עליו ויש כי שפירש פתע מקרה הבא פתאום וכן אם בפתע בלא איבה ר'ל במקרה בלא שגאה כי השגא לא יכה במקרה כי אם ברתת ורתתו כי **פתע** רוצה לומר לי כונה דרוצן ואשרו ואם בפתע

במקום ואם בלא כונה וכן בפתע פתאום (ס' ו' ט') וקרב זה הענין למקרה ואונס כי הם שלא מדעת ובלא כונה. **פראם** מלה נרגו בה העברים לאמרת על דרך ההבדלות וכן פיירסה כאשר נזכרה במקרא כאשרו ויבהדך. פתע פתאום (איוצ' כ'ט י') וכן ענין ולפתה שפתיו לאתחתערב (משנ' כ' יט) ר'ל הגמדה לדבר בלי הכנה וכפיכותו אל שפתיו איננו פועל בו כמו פלצות הפירל

בפעולים כי הוא תאר כמו ופתה תמית קאה
(איוה ה' ז') ומ'ס פתאם נוספת שהאלף תמורת
מאיש שנה ומפתי (יחזאל מ'ה כ') ופתאם נגזר
משרש (פתה) ופתה תמית קאה (איוה ה' ז').

ה ש ע ר ה ח מ י ש י

פח, מוקש, מכמר, רשת, מצודה, חרם.

הביתו לפעמי (סס ל'ו ז') ויפרשו עליו רשתם
(יחזאל י'ט ח') ופרשתי עליך רשתי (סס י'ו
כ') ורשת שם הססח הגדול הצטוי לקחת
עופות ודגים אבל פח הוא נקב אשר לבד
וחבל אחד קשור וצנוב, ומצאנו שיחם ודבר
הנקב לרשת אמרו ורשתי לו מכמר מצסה
רשת נחשת (שנות כ'ו ד') אבל מכמר לא
נקרא כי אם כלי הצידה לדגים ולעופות,
ורשת יוכל להצטות כצנץ מסך לפני הפתח
או לפני המסות כמו שנהגו השרים לעשות
מסך לכבוב המסות כמצסה רשת שלא יכנסו
לחבובי הזכוכים והחיתוסים וגם המצודה עניה
רשת כאמרו ותתפש במצודתי (יחזאל י'ט ז')
ונקרא הרשת מצודה לפי שצדין בו הצופות.
חרם הוא הרשת כאמרו מצודים וחרמים (קאלת
ז' ל'ו) יגרדו בחרמו יאספיהו במכמרתו (תנזק
א' פ'ו) והצר איש את אחיהו יצדו חרם (מסכה
ז' ז') ונקראת הרשת חרם לפי שמביא התפש
בו לידו חרם וכליה השחתה.

פח הוא שם הקשר הערוב לקחת בו הצופות
כאשר ישימו רגליהם באותו קשר ומסכוהו
ויקשר רגל הצוף בו ויאסר וכשיעור הזה יצאו
האדנים בני האדם ועל כן אמר הפח נשבר
והאדנים נמלטו (תהלים קכ"ז ז') ר'ל החבל
הקשר הזה על רסיון הצרות וכן צנים פחים
בדרך עקש (תהלים כ"ז כ') וממנו פושאל לאבני
אש, ימסר על רשעים פחים (תהלים י"א ו')
וממנו מה שענינו רדוד וססיהא אמרו רקעי
פחים (נחלדנר י'ו ז') את פחי הודב (שמות י"ט
ז') ר'ל ססים סודדין ומושמחים. מוקש
ענינו מכשל כאמרו כי יהיה לך למוקש (סס
כ"ז ז') פון תוקש בו (דברים ז' כ"ה) כל אלה
ענינם מכשל. מכמר שם הרשת שצדין בו
הצופות כאמרו ופרטי מכמרת על פני מים
(ישי' י"ט ח') ויאספיהו במכמרתו (תנזק א'
ז') וכן אמר ב"ש, כמסכו ברשתו (תהלים
י' ט') כי כאשר יכנס הצוף בארץ מנקבי הרשת
ימסכו החבלים ויסאר הצוף בתוכו וכן רשת

ה ש ע ר ה ש ש י

פור, גורל.

הוא שם נופל על הפלת הגדול והפחת המתר
בין שנים כי הוא שם נגזר משרש פור והפוחה
הארץ (ישי' כ"ז י"ט) אשר החפץ בו נצחה
ונטברה כאמרו הפיל פור הוא הגורל (אסג
ז' ז') כלומר הפיל דבר המפריד והוא להבס.

פור וגורל וחוקים זה מזה כצנץ הביאור
כי גורל נקרא מה שיעשו בני אדם לחלוקת
הדבר המשותף בין איש ובין אחיו ובין גרו
והצר גורל אחד לזה וגורל אחד לגדול (ויקרא
ס"ז ח') כמו שבארנו בחלק הח' בשער חלק
חבל, גורל' חולתה תזכרים כס. פור

ה ש ע ר ה ש ב י ע י.

פנע, פנש.

ליו) וכן כי יפנשך עשו אחי (נאלשית ל'ז י"ז) וכל אחד מהם היה הולך לקראת חברו ועל כן מצאו פנייה אצל הגזת הגבול אמרו ויפנע במקום (סס ל"ח י"א) מן הסעם האבוד לפי שלא יוכל המקום לצאת לקראת הבא אליו ויש בפנייה בענין המות והוא אמר אשר פנע בשני אנשים (מ"א ז' ל"ב) ויפנע בו ויכת (סס ז' ל"ב) כל אלה ענינים הדבאה להבית ומהירות הדבר וכן פן יפנענו בדבר או בחרב (שמות כ' ג') ואולי ויפנע במקום ענינו תפלה ובקשה כענין ויצו עליה במפגש (ליוז ל"ו י"ג) וישתומם כי אין מפגש (יכני' ל"ט ע"ה) ולפסעים יפגש (סס ל"ז י"ג) ר"ל תפלה בעדם ויבקש מחילה בעד החטאים וכן הפגשו במלך (יחמי' ל"ו ל"ה) שמעוני ופנעו לי בצפרון בן צור (נאלשית כ"ז ח') וכן ומה נרצל כי נפנע בו (ליוז ל"א ט"ו) כלומר מה תוצלת נמצא כי נתפלה אליו עלינו וכן חל תפנע כי (יחמי' ז' ט"ו) כלומר אל תפחד בי לבקש עליהם כאמרו בתחלת המאמר ואל תשא בעדם ורע תפלה (סס).

שני אלה נמצאו נופלים על כהנת שני אנשים זה מכאן וזה מכאן בהנאות פנים זה לזה בדיעה לטוב ולרע כאמרו ויפנשהו בדר האלהים ויסק לו (שמות ד' ל"ז) והעד ראש המאמר ויצא אהרן לקראתו ויפנשהו כי יפנשך עשו אחי (נאלשית ל"ז י"א) פגוש רב שכול באים (תל"ז י"ז) וזה פנייה למלחמה ומריבה עסיד ורש נפנשו (סס ל"ז ז') יומם יפנשו חשך (ליוז כ' י"ד) ר"ל יצתם החיזוק והמחשך בנוי לצרות ומצאו לטון פנייה כזה אמרו ופגש תכל נבאים (ש"א י' ה') ויפנעו בו מלאכי אלהים (נאלשית ל"ז ז') כי תפנע שור איבך (שמות ל"ז ד') בפנעו בו הוא ישתנו (נחמדנ' ל"ב י"ט) פן יפנעו בכס הדדשים (יהושע ז' ט"ז) ופגיהה שם מצא' [מציאת] האדם במקרה ועל כן נקרא המקרה פנע כאמרו כי יצא ופנע יקרה את כלם (קבלת ט' י"א) ואין פנע רע (מ"א כ' י"ח) אבל פגיהה [נל פגיהה] ענינה ההולך לקראת חברו וגם שהוא בא לקראתו לא במקרה כאמרו ויצא אהרן לקראתו (יפנשהו בדר האלהים (שמות ד' י"ז).

ה ש ע ר ה ש מ י נ י.

פוקה, ומכשול.

י"ז) כלומר החלש והדפה אותו כשל כח הסבל (שחמי' ד' ד') ולמכשול לב (ש"א ל"ה ל"א) והעד ונכשלים אזורי חיל (סס ז' ד') ונקרא גם כן מכשול הדבר אשר יכשלו בו כמו האבן העומדת על הדרך כאמרו הדימו מכשול מדרך צמי (יכני' ל"ז י"ד) וכן וגם תרחק לא תכשל (מכני' ד' י"ז) ומכשול מענין הפרטום הגלוי לרעה כתרנום ונתתי מכשול לפני (יחזקאל ג' כ') ואהן פרטום קשהו ויש הפרט

פוקה ענינה הגזה מדרך היסר כי הוא נגד משרט ופיק ברכים (שחם ז' י"א) שענינו תנועת חולשת הברכים וכמו יחזקום ולוא יפיק (יחמי' י' ד') כלומר יחזקו ולא ינת החזק וכן כפיקים מן אל זן (תהלים קמ"ד י"ג) ר"ל מתגורגים מרב שמנם ואולי עוקה השלמת הרע כענין וממו אל תפק (סס ק"ח ט') ויפק רצון מה' (תל"ז ח' ל"ו). מכשול ענינו החלש הבח והדפה העו כאמרו הבטל בחי (ל"א ט"א)

י' ל"ז: יד לקראת כסה המדבר וידך (סס). י' ל"ז: נהגיל: יד לקראת כסה וכו'.

אחר בניהם כי לא יפגל דבר מעין דרע ככסל, כשלון, מכשלה, כושל, כושלים, והמצוק בלסון פוקה כמו שיפגל בלסון נכשלים.

ה ש ע ר ה ת ש י ע י.

פוחזים, רקים.

אמרו אנשים רקים ופוחזים (שטטים ט' ד') נביאיה פוחזים (שטיט נ' ד') פחו כמים אל תחת (נחשית מ'ט ד') בשקיהם ובפחוזתם (יחז' ל"ג ל"ג) אפשר שענינם המהירות והמרוצה והעד פחו כמים (נחשית מ'ט ד') או אפשר להיות ענינם הבגידה ויהם הבגידה למים כמו שאמר אחי בגדו כמו נחל (איוב י' ט"ו) ויהיה ענין פוחזים כוברים או נמזרים לעשות רע.

רקים ענינם פחותים אשר אין בהם ממש כאמרו והבודד רק אין בו מים (מלכות ל"ו ל"ד) ויקראו והבגידים רקים כענין רק ודיק אמרו לא יגעו לדיק (ישעי' ס"ב כ"ג) שענינו להביל וכן כי לא דבר רק הוא (דברים ל"ג מ"ג) כלומר לא דבר שאין בו ממש וענין רקים אנשים פחותים ובהבילים.

ה ש ע ר ה ע ש י ר י.

פליאה, תמהון.

אין ענין תמהה והפלא שוים, כי הפלא ענינו הדבר המופרש והמוכחל מן הגדול ממנו כאמרו כי יפלא ממך דבר (דברים י"ז ח') כתרנומיו' וכן אחיה סמך כי עשית פלא (ישעי' כ"ה א') ר"ל דבר גדול ומוכחל מעשותו זולתך וכן פליאה דעת ממני (תהלים קל"ט ו') כובדלת ומופרסת הדעת ממני וכן לא נפלאה היא ממך (דברים ל"א) נפלאים מעשך (תהלים קל"ט י"ג) ועל כן אמר ותרד צלאים (איסא א' ט') יתה יתיה מוכחלת ומופרסת מכל הידיחות. המה יאמר על הדבר המופלג הגשפע אשר יתמהו השומעים והדואים עליו איך הוא כאמרו המה ראו כן תמהו (תהלים מ"ח ו') ויתמהו מנערתו (איוב ל"ו י"א) אל תתבה על הענין (קטלת כ' ו') ויתמהו האנשים (נחשית מ"ג ל"ג) ולא מצאו תמהון כי אם על הגזע תכלית דרע הגדול והצרה הגדולה כאמרו אבה כל כוס בתמהון (זכרי' י"ג ד') ובתמהון לבב (דברים כ"ח ל"ז) הדבר שהלב לא יחשבו שיוכל להיות ויתמה עליו וד"ש פי' תמהון לבב אסופות הלב להביל הצרות והמצוקות.

ש ע ר א ח ר ע ש ר.

פליט, שריר.

ענין פליט ר"ל נצל וגמלט כאמרו ומפליט לי (תהלים קמ"ד ב') פליטה נפשי (ס' י"ז י"ג) וישאר לפליטה (נחשית ל"ג ט'). שריר י' ע' גמלי ס' ונ"י'ס ל' י"א ובתהגגתן נאסר ג' תכורס מרס.

ש ע ר א ר ב ע ה ע ש ר.

פקד, וזכר.

אמרו לא יפקד ולא יזכר (י' לפי כלל הספר הזה והאדרת קל מן הראשון לפי הענין אמר לא יפקד שהוא דבר גדול נכבד ואמר כן אמר לא יזכר אפילו זכירה, פחותה, ונרעה כאשר פקד יפקד אלהים אתכם (נחלית ו' כס) פקדתי את אשר עשה עמלק (נחלית ו' ע"ז) כל זה מוסר רחוק ועל כן צריך פקידה גדולה לתועלת ולתקן האדם להפיקו או להרע לשונאו ולפצמים יזכר האדם דבר ולא יזכירו ולא יזכרו ויזכר וזכר ולא ייסיב אליו אבל אם יפקדו באמת ויזכירו ויתקן כל צרכיו כאשר וה' פקד את שרה (נחלית כ"א א') וישמענו כי פקד ה' את עמו (נחלית ו' ו') וענין הפקידה העין וההשגחה ועל כן צונו לומר כי כל מה שימצא מלשון פקד שיהיה ענינו כענין זכר, והענין בו השגחה ועין גדול ואין זכר כמשגחה, ויש לשון [פקידה] הפך השכחה אמרו זכר ימות עולם (נחלית ו' ו') וזכר את אשר עשה לך עמלק (ס' כ"א י"ז) נזכרים ונעשים (אח"כ ע' כ"א) וזכרו תורת משה (מנח"ל ג' ל"ג) בנבחר הוכיח שמי (ש"ז י"ח י"ח) והענין ולא זכר הם המשקים את יוסף ויטכנוהו (נחלית מ' כ"ג) ומנחת פקד שיהיה ענינו הוכחה לא נמצא מתעבר כמו הזכיר שמי (שע"י מ"ט א') חסדי ה' אובדי (ס' ס"ג ז') בהוכיחו את ארץ האלהים (ש"א ד' י"ח) וגם לא מצאנו ממנו שמות כמו זכרון לא מצאנו פקדון מענין הזכרה ולא מפקדת כענין מזכרת ויש מנחות פקד שענינו מנין אמרו כי יפקד מושב (ס' כ' י"ח) כלומר כאשר יספרו ויסגו מקומות המושב וימנה מושב, ויפקדו ודעה אין יונתן (ש"א י"ז י"ז) ואולי אלה מענין ההשגחה וכן פקדו נא את הארורה הזאת (מ"ז ט' ל"ד) כלומר הטניחו כל עניה כי בת מלך היא (ס' א) אבל מענין המספר והמנין והחשבון מה

שאמר אלה פקדי המסכן (שמות ל"ח ל"א) ויפקדו במלאים (ש"א ט"ו ד') פקד כל כבוד זכר (נחלית ג' מ') לכל הענין על הפקדים (שמות ל"ח ל"ז) לא והפקדו בתוכם (נחלית א' מ"ו) ויפקד שאול את העם (ש"א י"ג ע"ז) וממנו שענינו מנין והעלאה וחסיונות אמרו יפקד ה' אלהי הרוחת לכל בשר איש על העוה (נחלית כ"ו ט"ו) וכן ופקדת אלעזר בן אהרן הכהן (ס' ד' ט"ו) הנה הפקדתיך היום הזה (יחזק' א' י') הפקד עליי רשע (תהלים ק"ט ו') מפקד צבא מלחמה (שע"י י"ד ד') ויפקדו השוערים והמשרדים (נחלית ו' א') כלם מענין החסיונות והמגלה במנין, ויש שענינו תדעת דבר ביד זולתו להצניעו לשמרו ולהצניעו אמרו למכבשם יפקד כליו (שע"י י' כ"ח) ויפקדו את ירמיהו בתצד המסדה (יחזק' ל"ז ל"א) והיה האכל לפקדון (נחלית מ"א ל"ז) להצניעו ולהצניע עד בא ימי הצדק וכן את הפקדון אשר הפקד אתו (ויקרא ס' ל"ג) וכמו שאמרו רבי' ואל אף צונו שיהא פקדוני ביד אשר (נחלית ו' א') שולח יד בפקדון (ס' מ"א א') וכן רבים, וממנו תפסיח על השון וחיוז בסבת החסא והצניע הענין אמרו ובייום פקדי ופקדתי עליהם חמאתם (שמות ל"ג ל"ד) פקד עין אבות (ס' כ' כ') ותפקד עלי עין האשה (שע"י ח') בעת פקדתם יאבדו (יחזק' י' ט"ו) קרבו פקדות הצדי (יחזק' ט' א') וממנו ענין צוהא אמרו פקדי ה' יסרים מסמחי לב (תהלים י"ט ט') כל פקדי כל יסחתי (ס' ק"ט ק"ח) ר"ל מצות הש"ס כי תרגום צו פקד וכן והוא פקד עלי לבנות לו בית (נחלית א' ז') כאלו אמר צוה עלי וכן ופקדתי שמה רוחי (יחזק' י' י"א) ר"ל מצוהך ממנו פקדת רמת להבינו לקבצו אמרו פקדו נא את הארורה הזאת וקבצו (מ"ז ט' ל"ד) וכן אמרו על צדקתו, ובבל יליך את צדקתו ושם יהיה עד פקדי אתו נאם ה' (יחזק' ל"ג ד') ר"ל עד יום מותו

(י' אלהים פקדתיך ביום צדקתו נאם ה' (יחזק' ל"ג ד') ר"ל עד יום מותו)

אשר נכון מזה והוא ההסרה מן הדבר והעד
ויסרתם אלהים ממנו (ה'כ"ג י"ח ל"ח) כאלו אמר
הסרתם מעלי וכן חמה פן יסיתך בשפק (ל"ח)
ל"ח י"ח) פן יסיר אותך חמתך מסכלך בדבר
שיטפיק להחזיק בו או אפשר שיהיה בשפק
מזנק ויספק את כפיו (מחבר כ"ד י"ח) אע"פ
שנכתב בש"ן וירצה לומר ברעש ובהבון
ובתשואות וכן חקק היתך מפי צר (ל"ח)
הסידך והרחיק מיום צרה ומצוקה או מן
האויב וכן כי יסיתך אחיך בן אמך (דברים י"ג
'ו') ר"ל יסידך מאחרי דרכי הבורא ית' לעבד
בלתי אשר לא ידעל ולא יציל.

ש ע ר ש ב ע ה ע ש ר.

פתן, שחל.

אמרו על שחל ופתן תודך (תהלים ל"א י"ג)
הם שני מינים כי פתן הוא הנחש הרע כאמ'
פתן חרש יאסם אהנו (ס"ח כ"ו) כענין צפנתני
כלי לחש וכן וסעשע יונק על חד פתן (ישי'
י"א ח') וראש פתנים אכזר (דברים ל"ג ל"ג).
שחל הוא מין הנחש כאמרו האגת אריה
וקול שחל (ל"ח ד' י"ח) שחל בדרך ארי בן החתכות
(תה"ל כ"ד י"ח) ושחל נקרא הארי היונק הקטן
ועל זה אמר על שחל ופתן תודך (תהלים ל"א
י"ג) על שני מינים רעים מן החיות הפתן לישוך
והאגת בשרו ובעשיו ר"ל בארם שלו כמו
שאמרו רבו ז"ל (שם ל"ב א') שלשה מתו
בעשיו של נחש והשחל ממת בדרכו בני האדם
או בשניו בדרך הארי והדוב יסיתו אדם ובהמה.

ש ע ר ש מ נ ה ע ש ר.

פרדס, גן.

אמרו עשיתי לי גנות ופרדסים (קהל ד' כ')
לפי כלל הכפר הזה פרדס מופלג במעלה
ויק מלך שהחזיר ארצו וכן היין גתן כי גן
נקרא מקום ארעית כל מיני העשבים ונטיעות
והאילנות לפניהם למכרם להשתכר מהם,
ופרדס לא נקרא כי אם מקום אשר הוא ממין
אחד מחדים ושושנים או רמזים כאמרו פרדס
רמזים (ש"ס ד' י"ג) והוא מקום קטן אשר
יתענגו בו המלכים והשרים כאמרו ספר הפרדס
אשר למלך (נחמ"ג ג' ח').

ש ע ר ת ש ע ה ע ש ר.

פתשנן, פשר.

פשר ענינו ידע כי הוא תרגום כאמרו
וידע כאשר פתר לנו (גנאסית מ"א י"ג) כמא
הפשר לנא ועל כן אמר ומי יודע פשר דבר
(קהל ח' א') ר"ל כיאור הדבר ועל זה השיבו
הלמא לטנאך ופשרה לשריך (מילא ל' ט"ו)
הענין בזה הפעולה והלום היה על אויבך
וכיאורו וגלוי לשריך כאלו אמר לשריך כמו
ויהי שרך (ש"א ל"ח ט"ו) ופשר אותיות הפוכות
מן פ"ר ש (מחבר כ"ד ל"ד). פתשנן ענינו
דברי הכתב ומליצותיו וכן תרגום את משנת
התורה (דברים י"ח) פתשנן אוריתא ואולי
פתשנן הכתב (אסתר ג' י"ח) ר"ל מופשט הכתב

או המועתק והעד את מסנה התורה הזאת (דברים ח') ר"ל מופס כתב החסם הבולד על גס מרדכי.
כחב דת ונו' נתן לו להראות את אסר (אסתר ד')

ש ע ר ה ע ש ר י ם .

פורש, שומת.

מצאו ענין פרישה בדבר הפסוק והוא שאמר פריש כנפים (שמות ל"ב) ורשת פרושה על תבור (ספר ב' א') יפרש כנפיו לתוכן (אזכר ל"ט) ומפנו מה שלא נמצא (השומת) בשומת] והוא פתיחת הידים אמרו אפרס כפי אל ה' (שמות ט' ל"ט) ובפרשכם כפיתכם (כפי' א' ט"ז) וכפיו פרשות השמים (מ"א כ' ל"ד) פרשה ציון בדיה (איכה א' י"ז) ענין פתיחת הידים

לענין ש ש ח. שומת לא נמצא בדבר חי כאמרו ושפתותם לשמם ולידה (יחז' ח' א') משפת דרמים (יחזקאל כ"ו כ') וישמחו להם שמות (מלמד י"א ל"א) וזה והפרס אינו, אשר שמצאו שפתי אליך כפי (תהלים פ"ה י') שפת לגוים ויתחם (אזכר י"ב כ"ג) ונקרא שום ח הפורש, לפי שנראה הדבר המתפשט כאלו יסברו לענין פרשה ציון בדיה (איכה א' י"ז).

ש ע ר ע ש ר י ם ו א ח ד .

פתח, הניד.

התורה ענינה הנחת הקשר כאמרו דער אגרות מוסה (כפי' ל"ח ו') ומפנו הנחת האמורים אמרו ה' בתידי אמורים (תהלים קמ"ו ו') שלח מלאך ויתחדו (ס' ק"ס כ') ומפנו מה שענינו העתקה אמרו אף לזאת יחדד לבי ויתר ממקומו (אזכר ל"ז א') ראה ויתר נויים (השק"ל נ"ז) העתיקם ממקומם...¹ ומפנו כושאל לנתינה פתח תפתח את ירך לו (דברים ט"ז ח') פותח את ירך ומסכיב לכל חירצון (תהלים קמ"ט י"ז) ומפנו לרבויו הטובה ויתחם ה' לך את אוצרו הטוב (דברים כ"ח י"ג) מפנו לתחלת הדבר פתח דברך יאיר (תהלים קי"ט ק"ל) ספר פתחי פיק (מ"ט ז' כ') ומפתח שפתי מושרים (תנ"ל ח' ו') ומפנו להפרכת הפרי פתח הסמך (ש"ס ו' י"ג) מפנו ענין חקיקה ודרישה פתחי חתם (שמות כ"ח י"א) פתוחיה יחד בכסל

ובכלפות יהלמן (תהלים פ"ד ו') ומפנו שליפת החרב לטושתו, דבר פתוחה: (יהזקאל ל"א ל"ג) פתח דרכך (י' כמו שלוף, דבר פתחו רשעים (תהלים ל"ז י"ד) ופחה הננין ופחה פתחת (ס' ל"ה כ"ג) כאלו אמר חלקו כחמאת פיו והבה חרבות ורמחים וכמפנו ענין הגלוי וכל כלי פתוח (מלמד י"ט ט"ו) ומפנו כענין התייר, אכידיו לא פתח ביתה (ישי' י"ד י"ז) פתח חרצות רשע (ס' ל"ח ו') והעד סוף הבאמר דער אגרות מוסה (ס' ולא נפתח אוור חלציו (ס' כ' כ"ז) יתרו פתח ויעניי (אזכר ל' י"א) אל תהלה חגר כמפתח (מ"א כ' י"א) ר"ל אל יתפאר קוסר כלי המלחמה כמתידי אותם כי אין תפארת לבדור ריב כלי מלחמה כי אם במצט וכחוק הלב וכן ויפתח את הגמלים (גנא"ל כ"ד ל"ג) התידי המדרגת מהם.

¹ פתשנן אוריתא דהא (י' חס' עד סוף כשנר גזה מלא צבי לקון נסוף שער כ"ז אך נראה נעלל שאל גזילת כמחזיק ומקומו מה בארם שיה נאכסת איזה שוחת החצרים כלום ולכן כנתיים מה על הקדשם וכו' עקם הענין נחלק הא"ל.

ש ע ר ע ש ר י ם ו ש נ י ם .

פארור, שחרות.

שחרות ענינו ידוע כאמרו וסער שחר (ויקרא י"ג ל"א) ושחרור הפך לכן אבל **פארור** אין ענינו שחרות, כי היפוך בו, קבצו פניהם. **פארור** ^(א), אספו ימים, ^(ב) דובניסיהו כענין תכוכבים אספו נגהם (יחזקאל ז' י') וסו שסמו מענין השחרות יתארו לענין (רב) ובשלו בפירור (נחמד י"א ח') שהוא הסיר המוסר מן הענין שחרור, שחרור, שחרור, שחרור.

ש ע ר ע ש ר י ם ו ש ל ש ה .

פער, אלץ, כפה.

פצירה ענינה השקדה על דברי ההתעוררות בו והעמידה בו שלא לסור ממנו הן במחשבה הן בפעולה. במחשבה כאמרו ואין חרפים הפער (ש"א ט"ז ל"ג) רצה לו' והתעורר במחשבתו כאן חרפים, כי הגביא צוהו בשליחות הכורא ית' להבות את עמלק ולהדריסו ושלא להמול עליו ולהמית מאיש ועד אשה משור ועד שה מגמל ועד חמור והוא עבר על זה וחמל על מיסב הגאן והיתה מחשבתו כזה לזכה לה' והתעורר בזאת המחשבה יותר מפצות הגביא וזה שאמר לו הנה שמע מזבח סיב וגו' (סס כ"ג) ואמר לו עוד, כי חסאת קסם מרי (סס) ר"ל כי חסאת קסם כן המרי, וכחסאת און חרפים כן ההפער ר"ל והתעוררות ברצונו רע מאד ורעשו כענין און חרפים ובפעולה כאמרו ויפער כס מאד (נחשית מ"ט ג') ויפער בו חתנו (שפטים י"ט) ויפער בו ויקח (נחשית ל"ג י"א) אלה הדומים מגזרתם ענינם התעוררות במה שרצוים ושקדה עליו מאין הוצה, ומהענין הזה נגזר הפצירה פים (ש"א י"ג ל"א) כלומר

רבות הפיות וקצאת כן מפני שהיא מתעבת ומתעוררת בדרך שפצת בו ופעלתה בשקידה ובתעוררה. פער נמצא מזה הענין והוא אמרו ויפער כס מאד (י) וכן ויפער בו ויצר כברים (מ"ז כ' ל"ג) והם הפוכים מן פער כמו פסם אתקן. (יחזקאל י"ט ז') אלץ ענינו המצוק והלחץ וההכרח והתכליתיו כאמרו ויהי כי הציקה לו בבריחה כל הימים ותאלצוהו (שפטים ט"ז ט"ז) ור' יונה פו' בו ותבעיטו. **כפה** כפיה ענינה הכרח כאמרו מתן בסתר יכפה אף (משלי ל"א י"ד) רצוני לו' יתצוהו ויכריחנהו ובלשון מסנה ואלו שכופין אותו להוציא (סנוט ע"ז א') כופה לעשות בצמר (סס כ"ט ז') וכן רבים ענינם ההכרח. אונס קיוב לענין כופה כאמרו והשתיה כות אין אנס (אסתר א' ח') רצה (לוי) אין מכריח. והלשון הזה ידוע ונודע דרבה בלשון רבותי' ובארמית וכל רז לא אנס לך (דניאל ד' ו') כלומר אינו קשה עליך כענין ולא יבצר מןך מזה (איוז מ"ז ז').

^(א) ל"ל: כל מיס קצט מלרד (יחזקאל ז' ו') או וסני כלט קצט מלרד (סחזס ז' י"א).

^(ב) דעת הכס מל' זאב וואלף יחי' כ"א ש"ל: כי קבצו פניהם פארור היפוך בו אספו ימים.

^(ג) לא נחל' כס נחת ואל' ל"ל וסרן זו (ש"א י"ג ל"א או כ"ז). (י) ל"ל מו' אצק משרה טק

^(ד) מאורס לא חזקו קצט (הגל'ס י"ח ל"ז) וע' למעלה ז' 148. (י) ע' למעלה ז' 27.

חלק שמנה עשר, חלק הצד"י.

ה ש ע ר ה ר א ש ו ן .

צלם, דמות, תמונה, תבנית, כמל, תאר. ⁽¹⁾

זה אמר זאת כל צלמי מטבתם (נמדדו ל'ג י'ג)
 ר'ל תבנות המסכה והפסל וכן צלמי מטבתם
 (ש'ל ו' ח') תבנות נזק המכרים אשר חיוקו
 להם וכן יוכל לומר כי כל ענין צלם תבנות
 הדבר על מה שיהיה על שכל או על היוקאו
 על כח האליל אשר יחשבו המדעים שיהיה
 להם כח להרעיל ואין לו, כי בנפש השכלית
 שני כחות האחד כח התינוי יצין בו התכמות
 והדברים הדקים שאינם גשמיים, הכח השני נקרא
 מצטיי והוא נחלק, יש בו שני חלקים האחד
 נקרא מחשבי שיכול בדברים הגשמיים וישגות
 בהם בשכלו סרם שיפכה אותם כמו הגר
 שיתבונן בענין הבנין ויצייד בלבו תחלה מה
 שיפשה מן העצים והאבנים להוציא מן הכת
 אל הפעל וכן כזולת זאת ביתר המלאכות
 וההנהגה והמון, והאחר נקרא מלאכותי פפני
 שהוא במלאכות ובדברים הגשמיים ועל דרך
 השכל נאמר ויחי אדם שלמים ומאת שנה ויהלך
 במשוחו בצלמו (נחשית כ' ג') ר'ל בשכלו כי
 כל הבנים שהיו קודם שח לא היטה להם צורה
 אנושית על נכון חפצי (ר'ל) שכל אשר הוא צלם
 והשם דמותו והאמר עליו בצלם אלהים ברא
 אותו (ס' א' ל'ז) אבל חל לשדוה אדם והביטוה
 עד שהשיג השלמות האנושי ועל כן אשר עליו
 ויהלך במשוחו בצלמו (ס' כ' ג') כי כל מי
 שאין לו שכל אינו נחשב מן בני אדם כי אם
 מן החיות אלא שהוא על תבנית אדם וצורתו
 ואצ'פ שאין לו שכל יש לו יכולת על הגוף
 ולעשות כל רצ כשאר החיות אך בבחשבה
 מושכלת ובבחינה ישיג השלמות וישתמש בהם
 במיתו והתבולות והעבדיות שהם פכה לכל
 רצה ולתולדות הגוף וכי שאין לו שכל כאלו
 הוא היה מן החיות דוכה לבני האדם ואינו
 בהם וכן היו בני האדם הראשונים שהיו קודם
 שת כמו שאמרו ר'ל (פ'דנון י'ח ז') כל אותן

תאמר ענינו צורה ותקן פני הגבראים כאמרו
 יפת תאר ויפת מראה (נחשית כ'ט י'ז) מה
 תאמר (ש'ל כ'ח י'ד) רצה לשאול מה צורתו
 וכן תוארו פפני אדם (יפני' ל'ג י'ד) כי הוא
 שם כמו ופעלו לא יתן לו (יפני' ל'ג י'ג)
 וכן לא תאר לו ולא דוד (יפני' ל'ג ז') ר'ל
 אין לו צורה נבונה ויפה וכן ואים תאר (ש'ל
 ע'ו י'ח) כמך כמרה אשר כתאר בני המלך
 (אופטיס ח' י'ח) ומפניו יאמר על תקן הצורה
 והדבר הגאה ובמחנה תוארו (שכ' מ'ד י'ג)
 תוארו בשדר (ס') וכן ענין רמון המתאר (יפני'
 יפני' י'ג) המתקן לגבול הדוא. צלם אין ענינו
 צורה ואין לשון צלם נושג על צורה כבנית
 אך ענינו (תבנית) [תבנית] הדבר כאמרו בצלם
 אלהים ברא אותו (נחשית א' ל'ז) ר'ל בתבונה
 פעולה ונבונה ומושכלת ברא אותו וכן בצלמו
 במשוחו (ס' כ'ז) בשכל שלנו כלומר נאצל עליו
 מעם משכלנו וכן אצ'י בעיד צלם תבונה (הג'ס
 ע'ג כ') לא ר'ל. צורתם כי מה יבשר ענין
 ביוון אצל הצורה והאצ'רים אך ר'ל תבונה
 שכלם וכן אך בצלם יתהלך איש (ס' ל'ט ז')
 בשכל ובעדע וזה עד לכולם כי מה יהיה התעץ
 לומר בצורה יתהלך איש וכי הצורה מחייבה
 הליכתו הלא באמת כח השכל ותבונתו הוא
 הצורה מעשהו וכבר נחלקו המחברים בביאורו
 יש שאמר כי ענין אך בצלם ר'ל בצלמות ויש
 שהל'כו על זה ופ'י צלם חשך כמו שקראים
 הערבים צלם לשם שיקאו הערבים חשך ור'ל
 אך בחשך יתהלך איש בעולם הזה ולא ידע
 יום מותו והוא בעד כבדמות והנכון מה שאמרנו
 כי ענינו בתבונה ושכל ועל זה השיעור נקראו
 האלילים צלמים לפי שהעובדים אותם יבקשו
 תכונת בהם לא שיקבשו מהם צורתם כי אף
 המדעים שיוצלו להם לא ישיגו כהתעלים הצורה
 והיא כי אם כחם ותבונתו אשר יבכודו ועל

⁽¹⁾ ע' צמק א' ג' גר'לון למ'י.

מאה ושלישים שנה שהיה אדם נוזף היה מוליד רוחות וחילין ר"ל שדים כי מי שאין לו שכל יש לו יכולת להזיק וכרם שנגרם מן הגן גבר בו הכח העיני עד אשר לא הסתכל בגשמו ולא התבושש בהיותו שרם וכהיות גובר עליו הכח האחד הוליד בגים מחלקי הכח ההוא, אחד בכח מלאכותי בדבר עשירי, ואחד בכח מחשבי בדבר גשמי, בדוגמת עיני העולם כאמרו והיה הכל רעה צאן (נולדה ד' ג') ר"ל מטהו. וקין היה עבד ארבה (ס) וכל תולדותיו היה כזה במלאכות והשמייות זה (קרא) [קדו?] לאדם אשרי צאנו מן הגן ומן הכח העיני להוליד בגים אשר המכשור על (אדם?) הכח האחד וכאשר מצא חן בעיני השם הוליד ברמותו כצלמו מוסכל כמהו כמו שאמר ויהי אדם שלשים וסאת שנה ויולד ברמותו (ס) ו' ושב אל הכח העיני כצלמו. דמיון אין ענינו תבנית וצורה אך כונת דבר שידמה וזולתו לעין אחד ולדבר אחד והעד ויולד ברמותו כצלמו ויקרא את שמו שם (ס) כאמרו כל עץ בגן אלהים לא רמה אליו כיפיו (יחזקאל ל"ח) וכן דמיתי לקחת מדבר (תהלים ק"ז ז') לא רצה לו' דמיתי לכנפיו ואברותיו אך האשיותי לאבל ולמספר וכן דמיתי כארית יכסוף לסרף (ס) יין (ז') יסרף דומהו כענין הסרף כי כסוה יחסף ויסרף כל מה שיוכל מן האדם וכן חמת למו ברמות חמת נחש (ס) ל"ח כ') ר"ל שוים הם לנחש בחישה וכן ומה דמות תערכו לו (ישי' מ' יח) באי זה השוואה תסויה לדבר אחד וכן ואל פי תרמיק אל (ס) למי תסויהו סיהיה כסוה בסום דבר כל אלה דמיונים בענין לא בצורה ותבנית כי דמות נגזר משרש לא רמה אליו (יחזקאל ל"ח ח'). תמונה גופלת על שלשה דברים האחד צורת האדם כמו

כי לא ראתם כל תמונה (דברים ד' ט"ו) תמונת כל סמל (ס' ד' ט"ו) ואמר על הצורה בלב לא בעין המצוייד במחשבת האדם כסוד הדגשותיו ממנו שחושב שהוא רוחה דבר בלתי (אם הוא נקרא) תמונה על דרך הדמיון שיראהו אמרו כשעפים מחזותות לילה בפל תרדמה על אנשים (זיוה ד' י"ג) ובסוף המאמר יעמר ולא אכיד מראהו תמונה לנגד עיני דממה וקל אסמץ (ס' ט"ו) ר"ל דמיון לנגד עיני מחשבתו ואמר על אמתת הדבר והענין לא בצורה נראית ולא בדמיון ותפנת ה' ימים (נחמד י"ג ח') ר"ל אמתת הברוא הוא משיג ויודע רעת עליון. תבנית בשתי פנים האחד להיות מענין בגין מנחת בנה אמרו הכל בכתב מיד ה' עלי השכל כל מלאכות התבנית (דס"א ל"ח י"ט) ר"ל כל עניני הבנין ומלאכותיו ומפסו לחקן הדבר ותבניתו ודבריו ועגולו וכל דבר הצעשה לתארו ולנאותו אמרו את תבנית המסכן ואת תבנית כל כליו (סמות כ"ט ט') התבנית כל צפוד כנף (דברים ד' י"ז) תבנית יד (יחזקאל ח' ג') תבנית האולם (דס"א ל"ח י"א) תבניתם אשר אתה מראה בוד (סמות ל"ח ח') כל אלה תבנות הדבר וצורתו. לחקנו ומי שיפרש מן הענין השני כל מלאכות התבנית (דס"א ל"ח י"ט) שידעה לומר התבונה והצורה והחקן טועה, כי איך יאמר מלאכות התבנית והלא המלאכות הם תכונות הצורות ומה ידעה לומר כל צורות הצורות אך הבנין לומר בענין מלאכות התבנית בנין ופירושו כל תכונות צורות הבנין. סמל ענין כמו צורה אמרו תמונת כל סמל (דברים ד' ט"ו) רצה לומר דמות כל צורה והראיה אמרו אשריו תבנית זכר או נקבה (ס) ר"ל דמות כל צורה בתכונת זכר או נקבה.

ה ש ע ר ה ש נ י

צדק, חלון.

צדק ענינו מאור והוא כלי מקום שיכנס ממנו האורח להאיר הבית או המקום אשר הוא

(י' ע' מ' 143).

בו וגם הוא נקרא חלון כאשר ופתח נח את חלון התבה (עלמית ח' ו') אך החלון נקרא צהר על שם האורה הנכנסת ממנו להאיר הבית אך הצהר לא נקרא חלון כי צהר שם האורה כענין בצורה (סס מ'ג י"ז) שהוא חצי היום שהוא חזק מאד, וגם השמן נקרא יצור (צמדנר י"ח י"ג) לפי שיש בו אורה ונקרא כן בצבור וזכותו ואמרו שני בני היצור (אבר' ר')

י"ד) הם דרובבל בן סאלתיאל ויהושע בן יהוצחק שנמשחו בשמן המעלה וכאשר אמר בני היצור רצה לומר בעלי שמן המעלה והמעלה כמו בני הביתאים (מ'ג ז' ג') בני האלהים (מלמית ו' ז') בני עמי (סס כ"ג י"א) אל קבר בני העם (מ'ג כ"ג ו') גם בני אדם גם בני איש (תהלים מ"ט ג') ששניהם אגשי.

ה ש ע ר ה ש ל י ש :

צום, ענוי.

האמת כי הצום הוא ענוי כאשר הכוח יהיה צום אכזהו יום ענות אדם נפשו (ספ' י"ח ס') עניתי בצום נפשי (תהלים ל"ט י"ג) ויש ענוי שאינו צום והוא יגיעת הדרך והסרה אמרו ענה בדרך כתי (סס ק"ג כ"ד) ממנו לחץ ודחק כל אלמנה ויתום לא תענין (שמות ל"ג ל"א) כמנו פגום המסגל מאשה חזק אמרו

אם תצנה את בנתי (מלמית ל"א ג') כמו שאמרו רבו' ז"ל (כתובות מ"ז ג') אם תצנה מתשמיש, ואם תקח נשים על בנתי (מלמית ל"א ג') והמנע רחיצה וטיבה ואכילה ושתיה הוא ענוי כמו שביארו רבותנו וזכרונם לברכה במסכת יומא כשרק יום הבפודים אסור ברחיצה ובסיכה (ס"ו ג').

ה ש ע ר ה ר ב י ע :

צ', אניה, ספינה.

אני השם הבלל לכל אשר ילכו בו על פני המים כאשר והאניה חשבה להסבר (יונה א' ד') רעין אֲנִיָּה והדמנות והבנת הדבר והוא משרש והאלהים אנה לידו (שמות כ"א י"ג) כלומר הבין וז"ל כן אמר וגם אני חיים אשר נשא זהב מאפיר (מ"א י' י"א) כלומר כלי המוכן ללכת בים וכן ענין אמת לשלש שנים תבוא אגי תרשים נשאת זהב וכסף (סס כ"ג) אגיות אבה (איוז ט' כ"ה) אגי שים (ישע' ל"ג כ"א) למה יגור אגיות (שטט"ס ס' ו'). ספינה לא נקראת כי אם הבכוכה כעני ויכשן את

הבית גבים (מ"א ו' י') בבתיכם כפותים (ת"י א' ד') עד קדיות הכפן (מ"א ו' ט"ז). צ': נקרא והחלץ במהירות כאשר וצי אריר. לא יצברנו (ישע' ל"ג כ"א) ועל כן אמר יצאו מלכים מלפני בצים (יחזקאל ט' ג') ר'ל שלוחים והולכים בציים כרי שימדו ללכת וצי הוא שם אגיה גדולה כתרנום וצי אריר (ישע' ל"ג כ"א) וכדוני רמתא וכן צים מיד כתים (צמדנר כ"ד כ"ד) וכבר שמעו הכפנים בשפות רבים לכלים אשר ילכו בהם על פני מים וכל אשר נקרא בשמו.

ה ש ע ר ה ח מ י ש :

צחצחות, יוכש.

ענין יוכש יאמר על החד המים כן המקום אשר היו בו כאשר נוצר בים ויבשרו (נחום

תנין צמא, צמא כתרנום ויצמא שם העם למים (ס' יל' ג') וצחי חמן עמא ואפשר שהמקומות חיכשים נקראים צחצחות על שיהם צמאים למים וסוקקים ללחות אבל יבש הפך לח, וצחצחות הפך הארץ השבעה משתייה, והראיה אמרו והסביע בצחצחות נפסד (יסעי' לח י"א) הזכיר בו לשון שבע.

א' ד' כי יבשו אפיקי שים (יז"ל א' כ') וקו המים אל מקום אחד והראה היבשה (נחלית א' ט') ונמצא לשון יבש ברפך הלח והרעוב כמו שאמר ורחו נכאה תיבש גרם (תגלי' יז' ג') כל' תסיד לחות העצם ומחיו אבל ענין והסביע בצחצחות נפסד (יסעי' לח י"א) ענינו בצמאון כי הוא משרש והמונו צמא צמא (ס' כ' יג') אשר הוא שם על מסקל אשה לה' (שעות כ"ב מ"א)

ה ש ע ר ה ש י

צחנה, באשה.

ורעס יבאיש ויהפיד (תגלי' יג' כ') ישנה והרים המוכים ויפסיד ויהלפם מוב כ"ג עד סיחפיד רעיו והראיה אמרו ובר סק יסנא צדיק ורעס יבאיש ויהפיד (ס'ס) ואפשר שהיה ענין באוש, קץ, כאמרו תחת סעודה באשה (איוז לא ס') אשר ההפץ בו חוח והראיה ראש המאמר תחת חסה יצא חוח (איוז לא ס') ואולי ויעש באשים (יסעי' כ' ג') ר"ל ענבי הגנה והזמים ילענבי הגפן וגם הם יוצאים מן התוחים אשר בגדר הברכים ¹.

אמרו ועלה באשו ותצל צחנתו (יז"ל כ' ג'). באשה ענינו סרחון וריח רע כאמרו ולא הבאיש ורמה לא היה בו (שעות י"ז כ"ד) וכמו וידם תולעים ויבאש (ס' י"ז כ') אשר ההפץ בו הריח וכמו אשר הבאשתם את רידנו (ס' כ' כ"א) על דרך משל וכן ואעלה באש מריכם (פתוס' ל' י') ואפשר שענין באוש שנוי והפסד כענין יבאיש יבית שמן רוקח (קהל' י' י"א) כלומר ישנה ויסריח השמן הטוב וכן כי נבאשו ברוד (ס' י' ו') הפסידו ענינם כמו וכמו

ה ש ע ר ה ש ב י ע י

צור, לבן.

לומר בעלי תבניות והצבעים ואין רחוק לפרש שרוקים ולבנים סוטים מתוקנים במסרק לומר ולהשוות שיערם וכן אצנות צורות (סוטיס' כ' י') אשר שיערם שרוק דתקן בכנרות הברמות אשר יגדו ויחככו אותן בו להשיג רגונטי (?) מפליהם ולנאותן ולתקן שיערם וכן וצמר צור (יחזקאל כ"ו י"ח) צמר שהוא מאד ממיני הצבעים שרוק ומתקן והביאני לומר כן והרגום וצמר מילת כביטא, וכביטא הוא תרגום משרק כמו טאמרו ו"ל (ניטין ס' א') תתקן כבנתי לבנתי ויש שפירש כבנתי אחד מכלי הבקע אשר יקשרו בו שפת הבגדים לבסות צוארם ואכן נגאח פ"י אצנות צורות וצמר צור מענין תבניות

אמרו מחפף הלבן (נחלית ל' י"ז) לבנת הספיד (שעות כ"ד י') ענינו זכות דומה לשלג כאמרו תבסגי ומשלג אלבין (תגלי' לא ס') כי כל דבר שאינו ממיני הצבעים נקרא לבן וכן לבן שנים (נחלית מ"ט י"ג) תחלתו היה לבן ויש מן המתכרים שחשבו לומר כי ענין וצמר צור (יחזקאל כ"ו י"ח) ר"ל מלובן וכן אצנות צורות (סוטיס' כ' י') ר"ל לבנות אבל סבחי בזה שההפץ בו צמר מתוקן במסרק הרסול כענין עבדי פשתים שרוקות (יסעי' י"ט ט"ו) שענינו פשתים מתוקנים במסרק ברזל ויש שפ"י בו פשתים מתוקנים במיני הצבעים וענין סוטים שרוקים ולבנים (ומי' א' ח') ירצה

¹ ככלל חסר פה פתחו שרש צחנה. ותחש נחצצת צחן אמר: ותצל לרעיו, צלח, ולחמו, והענין, וטעם, ענין אה לטע.

הביא ראיה לה דברי רבינו שרירא גאון (ל' א') כעצן כבנות נקיות ופלוניות ואינו
 ול שפירש כמסכתא שבת כפרק במה בהבה רחוק להיות כן.

ה ש ע ר ה ש מ י נ י

צנה, סותרה, מנן, שלט.

מנן סם כלי כחל כל דבר שיגן על האדם ויצאנו להציל מאויביו במלחמה או באיבה וזולתה על דרך והשאלה כי הוא נגד משרש גוף והציל (ישי' לא כ') וזה שאמר חזנה ה' מנן בשרי (תהלים נ' ד') מגני על אלהים (ס' י"א) לה' מנגנו (ס' ס"ט י"ט) אלה המנן תלוי עליו (ס' ד' ד') מנן וכובע חלוך (יהוד' ל"ו י') את הדגיתים ואת המגנות (ד' כ' כ') והשאל לגדלי בני אדם ונכבדי הארץ והראשים כאמרו כי לאלהים מגני ארץ (תהלים מ"ו י') אהבו הבן קלן מנגיה (ס' ס' ד' י"ח) לפי שהם מגינים ומצילים העשוק מיד עושקו והשלימים הם סמית המגנים והם מגינים האדם מחרב ורומה וסכלי המלחמה וסמקל ומאבן יד וזה שאמר ויתן יהוה הכתן לשירי המאות את הדגיתים ואת המגנות ואת

השלמים (ד' כ' כ') ואולי כל דבר אשר ישלט בו האדם (על) באדם נקרא שלט ומסנו לא נמצא ליחיד כמו מנן. **סותרה** היא כלי עגול וכעבור סבובו ועגולו נקרא סותרה כתרנוס ויכב מעליהם (נחשית מ' כ' כ') ויחיד מליתוקן [מעליהן] והוא כלי מלחמה נמצא אצל בני קד ובני הערב והוא נאחו ביד להגין על קצת הגוף לא על כלו אמנם כאשר יורו המורים אל האיש והרשע אותו ויכהו אל המקום אשר נכון החץ לכא כו. **צנה** היא גולה אשר ותלויה כחומר הלא תגן כי אם על צד אחד מן הגוף ר"ל הצד השמאלי או מלפניו וגם היא מכסה רב הגוף לפזמים ועל זה השיעור אשר כצנה רצון תעשרנו (תהלים כ' י"ג) ר"ל תכסוהו והגלים האלה יותר מכוסים בשמותם לבני האדם ולא יוכל מתאר לבאדם באשר הם.

ה ש ע ר ה ת ש י ע י

צפחת, צנצנת, צלוחית, פך.

כל אלה הם שמות כלי תשמיש מים וסמן ודבר לה כי **צפחת** ישתמשו בה בסמן כאמרו ומעט סמן בצפחת (מ"א י"ז י"ג) ובמים כאמרו צפחת המים (ס"א ל"ו י"א) והוא הקיתוק. **צנצנת** לא נמצאו שיסתמשו בו דבר לה כי אם הדבר הנקב ביד כמו ורע העשבים כמו שאמר קח צנצנת אחת ותן סמה מלא העמר מן (שמות מ"ו י"ג) ונראה כי צנצנת הוי כלי גדול מחוץ הדבה כי הבורא ית' צוה לתת בו מלא העומר מן העומר עשירית האיפה ואיפה שלט סאן ואחר שכן הוא איננו מסמלל כפנה

לפנה להשת בו כי אם להצניצו בו דבר ולהצניצו במקומו. **צלוחית** אמרו קחו לי צלוחית ודחה (מ"ז כ' כ') ר"ל כלי תשמיש הממלסל כמו שאמרו רבו' זל (כ"מ ו' ז') וכי לצוד על פי צלוחיתו הוא צריך ואולי צלוחית היא קערה כעצן וברודים וכצלוחות (ד' כ' כ' י"ג) סמן עצל ידו כצלוח (תש"י י"ט ל"ו) סעגיתם קערה כמו שבאנו כחלק הפ"א בשער ס"ר, פ"ר, ד"ר. **פך** הוא כלי תשמיש לסמן לבד כאמרו פך השמן (ס"א י' א') והוא כלי מחזיק דבר מוצט אשר ישארו לצדק השמן ממקום למקום.

ישראל יעקב (יט' כ"ו) שענינו לחקק הנסיעה
החדש יצחק ופירא ישראל (ס) וכמו ואבני
הולך ערד (מלכות ס"ו) שענינו בלא בנים
והוא נגד משרש ער וענה (מלכי ז' י"ז)
שהפך בו בן וכמו ויעקבו ויעקלו (יט')
כ' (ז') שענינו הסרת האבנים והפנותם והוא
נגד משרש וסקלתם באבנים (דברים י"ז ה') כן
ענין ענו שומע ולא עונה אצלם שהוא נגד
משרש וענה אתי כיום צחתי (מלכות ל"ב ז')
וכן ויספו ענינם בה' שמחה (יט') ל"ס י"ט)
יען משה ה' אתי לבשר ענינם (סס ס"א א')
והנה לא מצאנו מנחה צנוע שם כמו שמצאנו
פענו עקב ענה (מלכי כ"ד ז') תגנה צדק
(תהלים מ"ה ב') ויהם הצנה להדיא ה' ולחושבי
שמו כאמרו עקב ענה יראת ה' (מלכי כ"ד ז')
ויהם החכמה לצנותים אמרו ואת צנותים חכמה
(סס י"א ז') ויהא גורלה ומעלה מן החכמה
כמו שאמרו ויל (יהושע ט"ז סוף כ"ג ז')
מה שפשתה חכמה כחה לראשה עשתה ענה
עקב לסליה ר"ל הייתה שפשה החכמה צנף
לראשה כאמרו תחלת חכמה יראת ה' (מלכי
ט' י') ענה וענה עקב לרגלה כאמרו עקב
ענה יראת ה' (סס כ"ד ז') ומליה עניה
רגלה כמו שאמרו במקום אחר (צמות ק"ג ז')
והלצה נעלו (דברים כ"ט ט') שרש למולים
שאין לו עקב שם הייתה בראש החכמה והיא
בעקב הענה והיא תראה כי חכמה תחת הענה
והחכמה לצנותים על כן אי אפשר כי הענה
מופלת בעניה מן הצניעות וכן אמר בדרבה
מקומות בתלמוד ענה גורלה מכל (פ"ז כ' ז')
ר"ל מקדשה וחידות ופרישות ונקיות ופורה
והיחזק והסודות ויראת השם הכלל בהם כי
המכלל נקרא ענו ומי שהוא חרש שומע ודעתו
ואינו משיב, וצנע נקרא מי שאינו מתפרסם
והתפרץ לפי הענין כי צנע הפך מתפרץ כמו
שאמרו רבי' ויל (סנכות ג' א') משום צניעות
ומשום פרישות שריבן איש לעלמא ומנן
דאיכא צנעות ודימא דאיכא פרישות וזה הפך

זה וכבר כתב ד"ס במדל בפירוש מאכות י'
כי הענה ממוצעת בין הגאון ושפלות הרוח
לגאון שפות רבים במקרא גבה עינים (תהלים
ק"א ט') עינים רמות (מלכי ו' י"ז) גאה ורם
(יט' ז' י"ז) ובלשון רבו' ויל רוח גבוהה
(לכות פ"ס פסא כ"ג) ונסת הרוח (סנח"ה א')
ומתגאה (סנח"ה י"ג ד') וכנגד שפלות הרוח
(לכות פ"ד תס"ה ד') וגם שם באר דרב שהארם
שיטה לו לאחד מן הקצוות בכל מצינה העולם
והצנע הארם כרי שיעמד באמצע הצנעים על
צד חסידי, אבל במדה הגאון צריך שיתרחק
ממנה עד הקצה האחרון עד אשר יסח אל צד
שפלות הרוח וזה שאמרו (סס) מדר מאד היה
שפל רוח וכל זה מפורש שם יגבר על הארם
מצד הגאון והוא המדה המנוגת מאד ירש לך
לבחון ממנה רבינו צ"ח אשר נשלמו בו הפעולות
השכליות והעולות המדות והיא אב בחכמה אב
בתורה אב בנביאים כמו שאמרו ויל במגלה
(י"ג א') אבי נדר, אבי טוב, אבי זנות
(הל"א ד' י"ח) אבי אבי אבי שלשה פעמים
[אב בחכמה] אב בתורה אב בנביאים וסבחו
השם על כל הארם בשרת הענה כאמרו והארם
משה ענו מאד מכל הארם אשר על פני הארם
(מנחות י"ג ז') ואמרו מאד מופת שנמשך אל הקנה
האחרון מן הענה והיא שפלות הרוח וכן תמצא
שאמר ונתנו מה כי תליתו עלינו (שנח"ה ט"ו ז')
וכן דוד, משיח אלהי יעקב ונעים וסודות ישראל
(ש"ז כ"ג א') והוא מלך גדול שיעד השם לנו
על ידי משה רבינו ע"ה והוא הזוכב אשר דרך
מיעקב כמו שאמרו רבו' ויל על משיח בן דוד
שיבא וגם הוא נביא וחכם גדול משכנים וקנים
כמו שאמרו ויל () יושב בשבת
ותחבני (ש"ז כ"ג ח') ועם כל זה אמר לב
נשבר ונצבה (תהלים ל"א י"ט) ואמרו רבו' ויל
(סנח"ה ג' ז') כל מי שיש בו נסות הרוח כאלו
עוד ע"ז כתיב והא תרעבה ה' כל גבה לב
(מלכי י"ז ט') וכתיב הנה ולא תביא תרעבה
אל כיתך (דברים ז' ל"ז) גם הוא כאלו כופר

(י' פ' תנחומא ר"ס מלכות, (י' כ' ר"ס מלך ד' תנחומא מלכות.

המשוגע והוא ולא דמיסה נפסי אליו ואין
ספק שהוא תבלית שפלות דרוח והוא הקצה
השדרון והוא סוב מאד במדה הזאת לנסות
אליו אבל כשאר מדות תבונות האדם יצטרך
האדם לעמוד במצוה כי לכל המצעים שתי
קצוות והפער תוספת והסני חסרון⁽¹⁾ והחזירות
מדה טובה והיא ממוצעת בין רב והטאה שהוא
הקצה הראשון ובין העדר וההגאה שהוא הקצה
השדרון ושתיק תבונות הנפש ומדות רעות
ופחיתויות חסרות וכן הוצרכות ממוצע בין
הכילות והפזור, והגבורה ממוצעת בין רך והלב
ובין מסירה לסכנות, והחשפוקות בין חלואה
והעצלה וסוב לבב ממוצע בין תבולה ויחרון
סוב לבב לב סוב נקרא מי שכוחו שרונה
לחשיב בכל עת לבני אדם בשום דבר אפילו
במה שאין לו בו לא טורח ולא חסרון ולא
נזק ולא בזיון והוא הקצה השדרון⁽²⁾ ויחרון סוב
לבב הוא העשה דברים הנזכרים בלב סוב
ואינו חרש אם יגיעו בעשייתם נזק גורל
ומורה רב והפער מרובה ובזיון הוא הקצה
הראשון והמכללת ממוצעת בין הכעס והעדר הרגש
חרפה וכן חכמת ממוצע בין הצנות ורב
הפשט והרבה פעמים יפסו בני האדם כאלו
הפעולות ויחשבו שאר מן הקצוות טוב ופעולת
במעלות האדם והוא הקצה הראשון כמו שיחשיבו
המסירה לסכנות סוב ויקרא המוסרים עצמם
לסכנות גבורים וכשיראו מי שיראו בזאת המדה
למסור עצמו למיתה בבונה שיעצל פעם אחת
במקרה יסבחוהו ויאמרו שהוא גבור ופעמים
שהוא שמה בחילוק ועל נעדר מרגשות ההגאות
לעובי מעטו יאמרו שהוא נודד (ויאמרו) וראו
חמא וגם יחשבו שהפזור מן הפעולות הטובות
וכל זה שעות נפודה ואמנם שבת האדם אשר

בעקד וים לבבך ושכחת את ה' אלהיך (דברים
ח' י"ד) ואמרו גם כן רבו' ולי (ספס כ' ד')
שהמטאה כאלו בא על כל העויות והטובות
סתורה אשר תרצת ה' כל גבה לב (תנ"ך)
י"ז כ') וכתוב בפרשת עריות כי את כל התרעבות
האל עשו אנשי הארץ אשר לפניכם (ויקרא י"ח
כ"ז) וגם אמרו⁽¹⁾ שהמטא צרעת לבעלה אמרו
(ספס כ' ז') ולשאת ולספות ולבזות (ויקרא
י"ז כ"ז) ואין שאת אלא רוח גבוהה שגא' העבדות
המטאות (יסעי' ז' י"ד) ויש מן החכמים שאמרו
(ספס כ' א') בשמטא ראית ביה ובשמטא ולית
ביה שאין ראוי לחכם שהיה שפל רוח לגמרי שאין
הא מעלתו אך ראוי לו שיתנפץ בשמטה ממוצעת
כאמרו (ספס) ומעטרא ליה כי סמא לסכתלמא
וכו' אמר רב נחמן בר יצחק לא מינה ולא
מקצתה מאי דכתיב תרצת ה' כל גבה לב
(תנ"ך י"ז כ') ולחזק זה החמא והערד אמר
לויטס איש יבנה מאד מאד הוי שפל רוח
סתקת אגור רפה (אבות פקד' ד' מסכ' ד') ר"ל
צריך אלה לחזקיה נפשך עי' פירושך ממנה
הגאון והחשב אדריה גופך וסוכך לעיר למאכל
דמיה וכן כתוב בספר מסרי המדות⁽²⁾ נשאל
לאחד החכמים החשובים אנשי מדות אי זה
יום שמחת בו יותר בכל יומך אמר יום אדרי
שהייתי מולך בספינה הייה מקומי בפתות
שכמקומות הספינה בין תבלות רבגרים והיו
בספינה סחורים ובעלי ממון ואני הייתי שוכב
במקומי חסד מאנשי הספינה קם להסתחך והייתי
נקל בעיניו ונבזה עד שגלה שרונה והסתחך
עלי ותמדתו כדחזוק תבונת הצנות בפשו
וחי השם לא נצטטרה נפשי למעשהו כלל ולא
התגורר ממנה כח כעס וסמדתו שמה גורלה
כשהצטתי לגבול נכבד שלא יאמיני בזיון הדבר

(1) צמ' ספס כ' מאלו מדעים אלה והתנאים נאמרו פקד' ד' מסכ' ד' מצינו נכס כל
השאלים אלה וסג' צמדת שהצדקת פגוש התנאים אלה ולבית ולבית ולבית ואין שאת אלא
גבול שגא' בצמדת כאלו אלא להצדקת החסדות פכ"ל. (2) פין עי' מהביות להצדקת אבות
פקד' ד' מסכ' ד'. (3) פ' פקד' ד' משעבד פקד' ד' למע"ס. (4) מאלו כבדו מה נכ"ל דברים שונים,
ואי' התנאים ספס ו'ל: לב סוב קראים מי שכל סוכתו לסביב לגי אדם עמו ושמו ונחמנו כל
מלתו גלוי שישגא מן או ציון וכלו כאלמני וכלו כאל סכך זה וכל מי שישו וזהו למעיל לגי
הוא ספס ו'ל: לב סוב קראים מי שכל סוכתו לסביב לגי אדם עמו ושמו ונחמנו כל

או החסר יל' צד הטיג והשפיה שהיו נוסים
מן הזהירות לצד העזר היגשת העגה מעט
וסן מסית גבוהה לצד מסית עצמם בכננות
מעט ומסוב הלב לצד יתרון סוב לבכ מעט
וסן העגה לצד שפלות הרוח מעט וכן בסאר
המדות. אבל מה שעשו החסידים בקצת זמנים
וקצת אנשים מהם גם כן מנסות אחר הקצה
האחר בצום וקום כלילות וזנות אכילת הבשר
ושתית היין והחזיק חברת הגשים ולבוש הצמר
והשער ושכון בדמים והתבחד במדבריות לא
עשו דבר מזה כי אם על דרך הרפואה כמו
שזכרנו ולהפסד אנשי המרמה כשידאו שהם
נפסדים בתבונתם בראותם פעולותיהם ופחדו
מהפסד מדותיהם בעבורם ועל כן ברחו מהם
למדבריות ולמקום שאין שם אדם רע ורשע
כמאשר ידעוהו וצביא ע"ה מי התגנו במדבר
מלון ארזים והצנבה את עמי האלכה מאתם
כי כלם מנאפים עצרת בגדים (יתמי' ע' א')
וכאשר ראו הסבלים שהחסידים עשו הפעולות
האלה ולא ידעו כונתם חשבו שהם סוכות
להם וכוננו לחסכם שיהיו כמותם ויענו את
גופם בכל מיני ענוי ועלה בדתם שבח יתקרב
האדם לבורא ית' כאלו השם שונא הגוף ורצה
לאבדו והם לא ידעו שאלו הפעולות רצות להם
מאד ואין להמשיכם כי אם לסכלים הבריאים
שראו דרופאים מאכילים סם אחד לחולה נוסה
למות ותרפא מהליו ואמר הסבל הבריא אחר
סזה השם מרפא והעולה כל שכן שיצמיד הבריא
על בריאותו ויוסף לחזק והתחיל לאכל מסנו
ולהתגדג במנהג התולה ויחלה בלי ספק כ
תולי תפשות יחלו בלי ספק בלקים הרפואה
על הבריאות ותחת ה' תפיסה לא זכרה דבר
מזה והצנח להיות האדם בסכניו הולך בדרך
האמצעית אבל מה שראוי לו לאכול כשווי
וישתה גם כן כשווי מה שיש לו לשנות ויבעול
מה שמוחי לו לבעול כשווי וישכון במדינות
ביחוד וכאמנה לא שישכון במדבריות ובדמים
ולא שילבש בשער והצמר ולא שיענה גופו
וזה שאמרו ז"ל בנזיר (תענית י"א א') וכפר
עליו מאשר חטא על הגפס (מנדר ו' י"א)

החלל בו הוא שיתקל פעולתיו בכל עת עד
שיתמצו כי האדם אינו בסכנו מתחלת ענינו
בעל פעלה ולא בעל חסרון כמו שכתב הרב
ר' משה לל כפרק שמיני מהקדשת פירושי
אבות ועל כן צריך האדם להרגיל עצמו מקטנותו
כפי פעלות אנשי ארץ מולדתו או המקום אשר
בא בו ואם יהיו הפעולות האלו ממוצעות סוב
ואם יהיו מותרות או מחסרות תהיה נפשו חולה
ותצטרך ללכת בה בדרכי הרפואה הנצופות כי
כאשר יצא הגוף משווי נראה אל איזה צד
נסה ותעמד כנגדו במדקחות ובמסקים שהם
כנגדו עד שירוב אל השווי וכאשר יעמד בשוה
[נמלק] ידעו מן התפקוד תעשה לו דבר שיצמידו
על צד שוה כן במדות הנפש ותחלהאיה כשנראה
אדם תבונת נפשו לחסר עצמו מכל סוכה לרב
הכליות וזה פחיתות גדול מאד ופעלה רעה
אם נרצה לרפואת חליו לא נצוהו להרגיל עצמו
בנדרה שזה הוא כמו שירפא מי שנבר עליו
הדם בדרם הממוצע שהוא ק' וחם בשוה שלא
יבריאהו מהליו אבל צריך שגביהו לפחד פתם
אירי פתם ויכפל מניסה הפזור פתמים רבות
עד שתסור מנפשו התבונת החייבת הכליות
אליו ואז נצוהו להתמיד עצמו על פעולות
הצריכות ויסקך עליהם בלי תוספת חסרון ויצמד
במצות והיה הדבר ממוצע בין הכליות והפזור
וכן כשנראה מפור נצוהו על פעולות הכליות
לסנות פעולתיו אבל לא ישונה פועל הכליות
פזמים רבות כשנותו פועל הפזור לפי שסוב
האדם מן הפזור (לבריאות) לנריכות יותר קל
וקרוב מסובו מן הכליות לנריכות. וכן סוב
נעדר היגשת העגה נזדר וירא חטא יותר קרוב
מסוב בעל רב התאמה נזדר ועל כן נכפול על
בעל רב התאמה פעלת העזר העגה יותר משכפול
על נעדר ההיגשה פעלות התאמה תחייב על
רך הלבב מסירת עצמו לסכנות ותחייב המוסר
עצמו לסכנות רכות הלבב ורגיל העל ביהדות
סוב לבביות משגרגל בנבלה מי שיש לו סוב
לבב וכל זה סדר רפואת המדות ולזה הענין
לא היו החסידים מניחים תבונת נפשיהם תבונה
כסוצעת בשוה אך היו נוסים מעט לצד היתר

הנפש והפעלות סובות וגם מה שאמרנו כי הנדבא ממוצע בין הפזור והכילות יצטרך השם להדריך עצמו בצד המצוה לזה תמיד עצם מעם לא שותן אלא והובים בפעם אחת לאיש אחד ולאיש אחד לא יתן דבר כי כזה לא תצלה בידו מעלת הנדבכות בפעשה אחד גדול לזה כמו שתגיע למי שנתן אלא והובים באלא פעמים ונתן כל דבר מהם על צד הנדבכות מפני שזה כפל פעשה הנדבכות אלא פעם והגיע לו קצין חזק וזה שנתן אלא דורב בפעם אחת והתעוררה נפשו פעם אחת כומנו והתעוררות גדול לפועל טוב ואחד בן פסקה ממנו ואין סבר מי שפדה אחד אחד במאה דמיון או עשה צדקה לעני במאה דמיון שהיו די מחסורו כשבר מי שפדה עשרה אסירים או השלים חסרון עשרה העניים בעשרה דמיון ועל זה אמרו רבי' זיל (למט' פ"ג חס"ה ט"ו) הכל צפוי והרשות נתונה ובמבט העולם גרן והכל לפי רב המעשה על פי המעשה אמרו הכל גלוי לפני הקב"ה ואל תחשב לומר אחד שהוא יודע הכל למה יחזיקו. והענין ברשעו, נשיב אמרו והרשות נתונה ביד כל אדם כמו שאמרו במקום אחד (ג'רסת ל"ג ז') הכל בידי שמים חזק מידת שמים ובמבט העולם גרן (למט' פ"ג חס"ה י"ט) כיצד ובמבט היצור ית' לא כפי הדיון והראוי לברואים ואמר אחד בן הכל לפי רוב המעשה, (ט"ז) כל המעלות המגיעות לאדם הם לפי רב המעשים ומספרם כי בעשות האדם מעלות רבות טובות יגיעו קצין חזק במעלה לא כשיעשה האדם פועל אחד גדול יותר מאד מפעלות המוב כי בפעשה אחד לבדו לא יגיע לאדם קצין חזק וזה כמה שביאר הרב הגדול ר' משה זיל (*) ובכל המדות יצטרך האדם ללכת בדרך המצות וזולתי מדת הנאמה אשר בה ראוי לאדם להתרחק ממנה רחוק גדול עד תגיעו אל הקצה האחרון והוא שפלות הרוח וזה שאמרו דל (ט"ז פ"ג חס"ה ז') מאד מאד הוא שפל רוח, הכל כפי מה שזכרנו בזה הסעיף.

וכי באיזה נפש חמא כל שמש עצמו מן היין והלא דברים קל וחומר ומה מי שצד עצמו מן היין כך צריך כפורה המצטר עצמו מכל דבר על אמת כמה וכמה. ומה מאד רעה דרך הסכל הפושע בעצמו מוסקף אסור המאכל והמשושה יותר ממה שנאמר בתורה או שאמר הוזהר יתר על מה שנאמר מן הבעילות או יתחזק כל פסגו לעניים או לחקש מוסקף על הראוי זה שומע נמור כמו שאמרו ז"ל (סענות ג' א') המבכו אל יבכו יותר מועט וכן אמרו (ט"ז פ"ג א') לא כל היסגו שיעשיר את ביתו ויפיל עצמו על הצדור וכאשר אמרו שאין ראוי להתעשר בזה בממונו ולסבך עצמו בן אין נכון לאדם לזה כל מה שיש לו לעניים ולהקשות והוא יסאר רש רגבי אין זה מן הדעת ולא מצות תורה תביאם ולא נמצא הדבר הזה בקבלה אף כי נמצא בהפך בגמרא רבני משיבא בפרק תשיעי מנדרים (למט' א') שדברו בנגות המקבילים על עצמם שבויות ונדדים עד שיסארו בענין אסורים אמרו ס' ר' ירמי בשם ר' יצחק אשר לא ריחך כמה שאמרו לך והתורה אלא שאמרו אשר עליך דברים אחרים, וזה נתבאר מאד מכל זה שצריך האדם לכוין אל הפעילות הממוצעות ושלא יצא מהם אל קצה מן הקצות כי אם על צד רפואת הגוף והנפש במדות אשר תבשרנה אליה לזמר כנגד האלי בהפך כמו האדם היוודע במלאכת הרפואה כשנראה מזג שנסתנה מצט שנוי לא יתה החולי להתחזק עד שיעצור לרפואה חזקה בתבליית גם כשיצא שאמר מאיכריו חלוש יסמרו ויצדדו בדברים המוצלים ויחזקו מן הדברים המזיקים אותו עד שיבריאו עד שלא יסוף חולשה בן האדם השלם צריך לו שיזכור מדותיו תמיד וישקל פעלותיו ויבחן תכונת נפשו יום [יום] וכל מה שיראה נפשו נוטה לצד קשה מן הקצות יפחד ברפואה ולא יתה התבונה ורעה להתחזק וישים לבנו ענין המדות הפחתיות אשר לו וישתדל לרפואתם כי לא נמצא אדם שלם במדות

(*) ע' נמיד (למט' סק"פ).

ש ע ר ש ל ש ה ע ז ר. צניק, בור, כלא, סדר, מאסר, משמר.

כי הוא נגזר משרש ואסתר והו לענותו (שמש) ס' ט"ו) אשר אסירי המלך אסורים (נאלצת לט כ') ויטו אסוריו מל ידיו (שמש ט"ז י"ד) וה בספור גבות שמעון. **משמר** אסור ויהיו ימים במשמר (נאלצת מ' ד') ויתן אתם במשמר (ס"ג) קרא המקום אשר יגזו בו החייבים למלך, משמר, לפי שישמרו אותם שם לבלתי צאת אנה ואנה, כי ענק משמר, שומר, כאמרו חזית להם למשמר (יחזקל ל"ח ז') ר"ל שומר, וחלילה משמר היום מלאכה (נחמ' ד' ט"ו) וכן כי משמרת אתה עמדי (ש"ל ל"ב כ"ג) ר"ל אני אשמור אותך כאמרו בראש המאמר אשר יבקש את נפשי יבקש את נפשך (ס"ג) כי ראוי אני אשמור אותך כאמרו אשר שדך שאל בית אביך ואחייך הכהנים כסבתי וכן ומשמרת בני גרשן (נחמ' ג' כ"ה) ר"ל מה שהיו שומרים מכלי המקדש וכן ואצמידה משמרות לכהנים חללים (נחמ' י"ג ז') וחללי זה ענינו עתים תבנות וסירורים ומערכות כענין משמר לעמל משמר (ס"ג י"ג כ"ד) וקרא סירור משמרות לפי שהם עובדים לטתים מזומנות כל אחד לפי עתו ותבנות ערכו וסירורו וכן מכל משמר נצור לבך (תהי' ד' ל"ג) ר"ל מכל עת ותבנות והשתנות שיבא אל העולם השמר תצור לבך ממנו, וקירוב להיות מן הענין הראשון, וידעה לומר מכל דבר שאתה צריך להשמר ממנו נצור לבך. צניק ובור וסדר הם שמות אשר לא יפעל מדם דבר אבל כלא ומשמר ומאסר נגזרים מפעלים על כן תפעלו במיני הפעלות.

בור ענינו ידוע כי הוא מקום ענין מתקן כאבני מחצב לקברות מים כאמרו ובור וצובים (דברים י"א) אך מעין ובור מקה מים (ויקרא י"א ל"ו) כמו שביאתי בחלק הבליה בור באר'), וממנו מה שהוא שם מקום אשר ישימו בתוכו החייבים למלכות אמרו בבור השבי אשר בבית הבור (שמות י"ג כ"ט) וישלכו אתו הבה (נאלצת ל"ו כ"ד) הבור רק (ס"ג) וכל לשון בור ענינו גומה וחפירה עשויה לצורך מה שהוא. **סדר** אמרו אין שר בית הסדר ראה את כל מאומה בידו (ס"ג ל"ט כ"ג) ענק סדר, חפירה עגולה ונקראת סדר לפי שהיא עגולה כסדר שהוא הידוע כתרומה וזהו השם הידוע (ס"ג ל"ו ט') הא שמעא וסדרא והחפץ בבית הסדר בית אשר (אין) שם גומות וחפירות רבות לעגוסים ולחייבים ואמר סדר על דרך כלל לרבים כמו בקר וצאן (ויקרא ל"ו ל"ג) אדם ובהמה (תהי' ל"ו ח') שהם כלל לרבים למיתיהם וכאשר אמר אל המהפכת ואל הצינקה (יחזק' ל"ט ל"ו) אין ענינו חפירה כי הוא שם בית האסורים לא שם מקום ישיבתם בו וכאמרו מבית כלא יסבי חשך (יחזק' מ"ג ז') בית וכלא ר"ל מקום אשר יצצרו בו ויתעבבו שם החייבים כי ענין **כלא** עזירה ועובד כי הוא נגזר משרש ויכלא הגשם (נאלצת ח' ז') ויכלא הגשם גהבא (שמות ל"ו ו') אתה ה' לא תכלא רחמך ממני (תהי' מ' י"ג). **מאסר** שם מקום החבוס בבית היסורין והאסור והקשור בתכלי השבי דעתן ביד אדם קשה והמנונה תחת יד נוגשי

ש ע ר א ר ב ע ה ע ש ר. צמר פשתיים.

אמרו לא תלבש שעמנו צמר ופשתיים יחדו (דברים כ"ג י"א) הם שני מינים אשר יעשו מהם חום ופתיל לארז הבגדים, ו**צמר** הוא

אביד והפשתה נבעל (שמות ט' י"א) ר"ל בקנה
והכרד שבים. ומצאתי ודע (מל"א ט' כ"א)
למה אסרה תורה כלאים מפני פגות הכל וקץ
כי הכל הביא מכבדות צאנו ומחלוקת וקץ

חלק תשעה עשר. חלק הקורף

ה ש ע ר ה ר א ש ו ן

קורות, מוצאות, סבות.

שלושה אלה הם כנוי הצרות הכמות על
האדם והפשתה אותו והפגעות בו ואולי אין
ענינם שום כי ענין קורות מאורעים ודברים
קשים וחולתם כל דבר הבא פתאום בחתך האסור
את כל הקדח (מלכות מ"ג כ"ט) נגד משרש
וקדחו אסון בדרך (ס' ל"ח) היקדח דברי (עמוד
י"א ל"ג) כתרומתו ^א וכן ויקד מקה (מות ז' ג')
ר"ל אדעו מאורע בלא כונה במקום שאדעו
וכן כמקה הבטל גם אני יקדני (קבל' ז' ט"ו)
והע' מקה הוא בלתי מזהר (ש"א ל' ל"ו) כענין
אשר לא יהיה מזהר מקה לילה (דעיס ל"ג
י"א) בנה המסגל למקה, לפי שפעמים רבות
דמה לאדם בחלום שיסבב עם אשה ועל כן
נקראת אף השכיבה עצמה מקה, ודבר הכתוב
בהנה באסור מקה לילה כי המצשה והנה
נזהר בלילה לא ביום, והדברה מקומות בתלמוד
שמשו בלשון והנה כאמרם והנה קרי (צ"ט
ט"א מ"ג) בעל קרי (עס' ז' ז') ואסור רבו'
את כל המוצאות אותם (יס'ע' ז' ל"ג) אינו
כנוי לצרות לבד כי אם לכל דבר אשר יגיע
אל האדם כפסוק וסיע והענין במאמר והנה
את כל מה שהגיע והשיגם כי הוא שם נגד
משרש כאשר המצא ידך (אשכנז ט' ל"ג) כי
לא המצאך יד שאלו אבי (ש"א ל"ג י"ז) ימצאו
בארץ מדי' (דעיס ל"ג י"ז) את כל חתלאה
אשר מוצאם בדרך (שמות י"ח ח') כל אלה

^א (י' יצחק' שגמ'.) ^ב (י' יצחק' טאן.)

כי היתה סבה (מ"א י"ג ט"ו) כל אלה התפץ
בטם התפך והחזרה והצלגול, וסבות הם הצרות
הבאות על האדם על ידי תחבולות בהפך (א"ז י"ג).

ה ש ע ר ה ש נ י

קאה, נעל, בחל.

אמרו ולא תקרא הארץ אתכם (ויקרא י"ח
כ"ח) כאשר קראה (שם) ענינו והשלכה והפזור
וכן אמרו ז"ל (פרט פ"ט תס"ג נ') אדם נחש
מעצמו הוא מקרא ר"ל משליך כאמרו פ"ן תשכענו
הקטנו (תש"ל כ"א י"ז) כאלו אמר ותשליכהו
ושכרו וק"ו (יחז"ל כ"א י"ז) קרא צאה (יט"ו)
כ"ח ח') ר"ל דבר המושלך והבזה וכן ויקרא את
יונה אל היבשה (יזכ"ג י"א) כלומר השליכו.
נעל ענינו הרחקה והמיואם כאמרו ונעלה
נפשי אתכם (ויקרא ל"ו ז') בת אסך את געלת
אישה ובגיה חצות אחרתך את אשר נעלו

ה ש ע ר ה ש ל י ש י

קדה, דלק, בער, נשק, הצית, שרף.

ענין קדח תפוס לבד וכאשר אמר הן
כלכם קדחי אש (יט"ו ז' י"א) ר"ל מחממי
האש כלומר אתם גורמים הרע להעשות וכן כי
אש קדחה באפי (דברים ל"ג כ"ג) כקדח אש
המסים מים תבעה אש (יט"ו ס"ה א') כאשר
יחמם האש הדבר הגסם והתך המים תבעה אש
בהפך אש תבעה מים ר"ל יצר להביא אכזריות
בפגול המים על האש ועל זה הדרך אמר את
הסחפת אתה הקדחת (ויקרא ל"ו ט"ו) ר"ל
החמימות הבא אל האדם מחמת הליו או מתוך
בריאותו. דלק אמרו חלקו בהם ואכלום (עו"ד)
א' י"ח) הדבר הנצנים הדלק האש (ויקרא כ"ד י')
החלה תבעה נקדא הדלקה כמו ששמשו ז"ל
כלשון מליך בדרבה מקומות והוא דבר נהוג
ונורא אצל דבר יותר מזולת ועל [כן] יאמר
הדלק האש ולא יאמר הבער האש כי ענין

הבערה התפשט האש בכל, וענין חלק החלול
הבערה להצית האש תאמר על דרך השוואה
לחלי האדם הגובר בתחלתו ובקדחת וסלקת
(דברים ל"ח כ"ג). בער ענינו השריפה והכליה
כאמרו מרדע לא יבער הסנה (שמות ג' ז')
כאלו אמר למה איננו נשרף והראיה מה שאמר
בתחלה ודעה הסנה בער באש והסנה איננו
אכל (שם ז') כלומר איננו שרוף וכלה וכן
כפשתים אשר בערו באש (שופטים פ"ו ד')
ר"ל נשרפו בהתפשט האש בהם וכן ובער עליה
הכזב ענים (ויקרא ו' כ') יכלה בשריפה ועל
זה הדרך אמרו רבו' ז"ל (פסחים ל"א א') אין
כיעור חמץ אלא שריפה כלומר אין בלייתו
והאבדתו כי אם בשריפה חמץ על דרך הכליה
והאכזר ובערת דרע מקיבך (דברים י"ג ה') כי
אם יהיה לבער קץ. (עמו"ד כ"ד י"ג) בשתי

יבסם בבדיו (נמצא יס' ח') ר"ל הבורח השורש
והנעשה מעשהו בה רעל זה אני אומר כי אין
הסורף והנשרף אחד כי האם סורף והנשרף
והנצנים נשרפים וזולתם דברים אשר נשרפו
כאש אבל בוער ובעור אחד וזה שאמר הסנה
בער באש (שמות נ' ז') וכן חלק חלק אחד
כי האש מרליק העץ וגם הוא חלק וכן כי
אש קדוח באפי (נעים ל' ז') האש קדוח
וקדוח וכן בשק וכן בהצית בבלם ענינם אחד
בפעל ופועל כי הפועל פעל, בענין נופל
שאין לו פועל, וסורף נופל בדרכה דברים
זולת האש, על ארץ הנחש כמו שאמר את
הנחשים הנשרפים (נמצא ל"א ו') ר"ל הנשרפים
הארם בארם שלהם כאשר יפחו בו וכן נחש
ונקרב (נעים ח' ט"ו) על שם מצטיהם קראם
שרפים וכן אפצת ושרף מעופף (יסעי' ל' ו')
אפעה מפני הנחש, ושרף הוא שם הנחש וקראו
מעופף כי יש ממנו אשר יקפצו למרחק איך
ויחיק לאשר הביא אלה בידם וזה שלוחי המות
בארם פיהם.

הקדש מן הבית (נעים ל' ז') רעל זה השוער
קרא בטה אכילה והנפוח בטה אפר כי
יבער אש שדה או כרם (שמות ל' ז') והאם
בטהם הכרם (יסעי' נ' יד) לפי שאכילתם
כליה האכור ולפי זה הסעם נקרא המכילה ימיו
בהל' כער אפרו אנשים בשרים (יחזקאל ל"א
ל"ו) אש בער לא ידע (תהלים ל"ז ו') צצה
נבעה (יסעי' י"ט י"א) ר"ל נשתתה ונאכזה.
צשק ענינו הנבחות האש בלי כליה באפרו
האש נשקה בייקב (תהלים פ"ח ל"א) והער אף
ישיק ואפה לחם (יסעי' מ"ד ט"ו) כי אם יכלה
לא יוכל לאפות על הנחלים באפרו ואף אפיתי
על נחליו (ס' י"ט) וכן אפרו רבו' ר"ל (ספרים
ל' ז') משיקה תחת תבשילו. העין והצית
בענין חלוק ר"ל הנחלה הנבער רעל זה אפר
למה הציתו עבדיך את החלקה (ל' ז' יד ל"א)
כלומר לא הנחילו להבער האש בעפרים וכן
אפרו ר"ל (פ"ו ל"ח א') נח שחצית את האור
באבם כל חבבים שבתוכו אפרים. שרף
ענינו ידע שהאש שורף האפרו והשרף אתה

ה ש ע ר ה ר ב י ע י

קמח, סלת.

עין וקולטת את הסלת כלומר משאת הנפה
הסחיטה הנפה בתוכה ומוציאה האבק חק וש
מן המשרשים שחבב בראף האפר כי קמח הוא
הגם וסלת שם האבק דק מאד הנשאר בצלעות
הנפה כי הסלת מרב וקחו מטרבך כרפני
הבלי ומתבגס שם רעל כן נשאר בגפה ומוציאה
חקמח הגם אשר לא יתרבך רעל כן לא תמצא
סלת שערות באפרו סלת חסים (שמות ל"ט ז')
ספני שחשעורים לא יוכלו להכתש כל כך
להיות אבק כמו החסים למיתיהם וכלל מקום
נראה לומר כי הסלת הוא הישוב בדיקת ונבון
[ותתקן?] במצג ויפה מראה.

קמח הוא כלל כל דבר תרין תשמן באפרו
קמח שרים (נמצא כ' ט"ו) קמח סלת (עזראית
י"ח ו') ואבן גנאה אפר כי סלת היא שם
הדבר התשמן בנחות ככתיבת הפולים והקמח
הגם תגד משרש סלה כל אבדיו ה' (ויסע א')
ט"ו) ואפסר שחל' תמורה היא סלה וכן מה
שאפרו במסכת אבות (פ"ט תס"ט י"ח) הנפה
שמוציאה את הקמח וקולטת את הסלת ושריש
במקום שסוחקין לנרסות לצורך סלת למטות
שאותו קמח שנופל מן הנפה נקרא אבק מנחות
אבל הנשאר בגפה שנשרף קליפתו מפני שלותן
במים תורקין וסוחקין וממנו עושים הסלת וזה

ה ש ע ר ה ח מ י ט י

קוֹסֶם, חוֹבֵר, מַעֲוֹן, מִנְחָשׁ, מִכְשָׁף.

נחשים ועקבים אכן מצדיקן עליו חיוסיתן שבא
חבר הוא כלומר לוחש, וכתוך שהוא עבד
לחשים לא הוסיקוהו ולא מת לפיכך אכן מצדיקן
עליו. **מַעֲוֹן** אמרו מעון וכנחש (דברים י"ח י')
ומעוננים לא היוו לך (מיס כ' י"א) ועננים
פולטנים (ישעי' נ' ו') כבר נחלקו רבו' ז"ל
בביאורם (מהרש"א ס"ה ז') מעוננים זה המצביד
שבעה מיני זכור על העין ר' עקיבא אומר אלו
נחמי ענות שאומר עתה פלתי יפה ¹
להתחיל היום יפה לצאת היום יפה ליקח וחכמים
אומ' אלו אוהוי העתים. **מִנְחָשׁ** אמרו נחשתי
ויסכני ה' בגלדך (נחשתי ל' כ"ו) והנחשים
תחשו (ח"א כ' ל"ג) יש בענין נחש מה שהוא
רואה שמתיל או סמוק אומר כך וכך הניצני
היוק בעבור פלתי או כך וכך נסכרתי בגללו
כמו שאמרו רבו' ז"ל (חולין ל"ה ז') בית חתוק
ואשה אצ"פ שאין נחש יש סימן. וממנו מה
שענינו חכמה הכובבים אמרו הלא ידעתם
כי נחש תחש איש אשר כמוני (נחשתי מ"ד
ס"ו) ר"ל חכם אני ויודע חכמות הכובבים
לגלות נסתרות ודברים נעלמים והיודע החכמה
והיא נקרא חובר כבארו חכמי הזוים
בכובבים (ישעי' מ"ו י"ג) וממין תחש הנפוס
אצל הדמיון כמו שאמרו כמה פעמים נתעסס
שחים או שלשה וקוראים הנפוס נחש הראש
ויס אשר תחשו בעצמות בצורבים ובולתם
בעצמם דרך שמאל או דרך ימין תחשו ללכת או
לעמד כמו שאמרו רבו' ז"ל (סנהדרין ס"ו א') מנחש
בגון המנחשים בחוליה ובעצמות ובכובבים
ואמרו עוד (ס"ה ז') אי זהו נחש האומר
פתו נפלה מפיו מקלו נפל מידו עבר נחש
ממינו והועל משמאלו צני העסיקו בדרך בנו
קורא לו אל תתחיל בו שורית הוא ראש חש
הוא מוצאי טבת הוא. וכן השוכס דבר ומנחש
בו נקרא מנחש כאשר אמרו ז"ל (מגילה ל"ג א')

אמרו קסם קסמים (דברים י"ח י'), קסם
סם כחל כל מלאכה אשר תעשה לדעת העתידות
והעד ובשו הזוים וחפרו הקסמים (מיס ג' ז')
הזכיר קסם אצל תוזה וכן מנחש האבות
נקרא קסם כאשר קסומי נא לי באוב (ח"א
ל"ח ח') וכן בענין הנחל, בימינו היה הקסם
ירושלם (יחזקאל כ"א ל"ג) וזה המאמר על מלך
בבל כאשר הפיל נחל אם קלך לצור על ירושלם
כמו שאמר בראש המאמר כי עמד מלך בבל
אל אם הדרך בראש שני הדרכים לקסם קסם
קלקל בתעים סאל בתופים ראה בכבד (ס"ה
ל"א) תפל הנחל על ירושלם וכל זה אמר
בימינו היה הקסם ירושלם, וכן קסם על שפתי
מלך (משלי י"ו י') ר"ל דבר חלק לפנות דרכלים
לדעת כל אנשי מנחשו בענין ומקסם חלק
(יחזקאל י"ג ל"ד) וכן וקסמים בידם (נחמדו ל"ג ז')
כלי אומנות הקסם כמו שאמר הדרס (תנחומא
ס"ה) בדי שלא יאמר לא אוכל לעשות דבר
לגלות העתידות כי אכן בידי כלי תשמישי
הביאו כלי הקסם בידם וכן אמרו רבו' ז"ל
(ספרי פ' שופטים ספ"א לא יחל נך) אי זהו
קסם האוחז מקלו האומר אם אלה אם לא אלה
ר"ל אם יצליח דרכו וכן הוא אומר עמי בעצו
יסאל ומקלו יגיד לו (ספרי ד' י"ג). **חוֹבֵר**
כאשר אמר חובר חבר (דברים י"ח י"א) חובר
חברים מחכם (הגלס ל"ח ו') חובר נקרא המאסף
נחשים ועקבים במקום אחד והדומה להם ממיני
החיות והצות והזכובים והלוחש שלא יזיקו
וכן ענין עמדי נא בתכריך (ישעי' מ"ו י"ג)
ר"ל בלחשך וחברי אם, והראיה מה שאמרו
רבו' ז"ל (ספרי י' י"ג) כבר בפי נחש צדיק
חבר להוציאו או לא, כאלו אמר לוחש, וכן
להחיה אשה שמת בעלה אמרו (נחשתי ק"א א')
נפל לחפיה מליאה נחשים ועקבים מצדיקן עליו
ור' יהודה בן בתרא אומר אף לחפיה מליאה

(ס"א י"ח ח' י') ומעיד עליו המקרא כי לא נבזה תואלתו באשר ויגלו שניהם אל מצב פלשתים ויאמרו פלשתים הנה עבדים ויחזיקו מן החרים אשר התחבאו שם, ויענו אנשי המצבה את יונתן ואת נשא כליו ויאמרו עלו אלינו תודיעה אתכם דבר ויאמר יונתן אל נשא כליו עלה אחרי כי נתגם ה' ביד ישראל, ויעל יונתן על דיו ועל רגליו ונשא כליו אחרי ויפלו לפני יונתן ונשא כליו ממותת אחריו (ס"א י"ג). **מבשר** אפרו רבו זיל (מכאן ס"א ח') מכסף העושה מעשה ולא האוחז את העתים וחרסו חרסו מכסף¹ ועתים אחד וכל אלה אשר תורה על בני האדם מפני שהם מפעלים התורה והתחלות הבטחון באלהים ומחזקים האמונה מן המאמנים אשר יש בכל אלה תועלת.

קל נבא כמתא קל אמתא בדברא וכן הוא המודר הריו בעצמו ואמר אני אלך למקום פלתי ואם יענו אחי כך יעשו כי אנליח ואם יענו בהפך לא אנשה דבר זה נקרא סררי רבו' נחש מכון חמתי ועל זה אפרו (חולק ל"ב ז') כל נחש שאינו כאליעזר עבר אחרים וביהונתן בן שאול אינו נחש אליעזר סדר רביו ביו לכין עצמו כמו שמעיד הכת' עליו הנה אנבי נצב על עין העמים וגו' (מלכות ל"ד מ"ג) וכאשר פתר כן היה ו על כן אמר בסוף המאמר ויך האיש וישחיתו ארצה לה' (ס"ד ז') וכן יהונתן אפר לגשרו הנה אנחנו עבדים אל העצמים ונגליתו אליהם, אם כה יאמרו אלינו דמו עד תגיענו אליהם ועמדנו תחננו ולא נקלה אליהם, ואם כה יאמרו עלו עלינו ועליו כי נתגם ה' בידנו והו לי האות

ה ש ע ר ה ש י

קסולים, כרעים.

יהיה ורגליו. **כרעים** אפרו והקצב והכרעים (ויקרא א' י"ג) בבזזה נקרא כרעים מה שהוא מן השוק ולפסה מן השכרובה מפני שכרעות בהם ובקוף כאשר אפר אשר לו כרעים ממזל לרגליו (ס"א י"א ל"א) רצה לומר היתרות אשר מפעל לרגלי העוף מאדריהם והם דומים לבהמות.

אפרו ולא פשר קסלי (ס"ז ל"ג ל"ז) אפר בו החרסו ולא אחרונה רכובתי ורגליו לומר יתרו, כי העקבים נקראו **קסולים** אפרו הם בולטות מזה ופזה למעלה מן העקב ואפרו כי כל עצם בולט נקרא קסולים כהרגום את כרעות דיו ורגליו (שפטים א' ו') ת קסולי

ה ש ע ר ה ש ב י ע י

קס, כרע.

והש' והש' תבית קפי תחתי (ס"א י"ח מ') וכן סרע כל קס נבו (סעי' מ"ז א') **קס** עינו הבפיפה הנחלה כענין והבאת את הקסטים בללאת (שמות ל"ו י"א) שהם כלים עשויים מסרל או מעץ וכאשר כפוף מאד לקבל דבר לתלות עליהם כל כלי וכל דבר בתוך כפיפותו.

אפרו קסו סרעו יחדו (סעי' מ"ז ז') **כרע** עגילו ידע כענין סרע, כאשר מסרע על סרבו (מ"א ח' י"ד) ומדברי לא יכרע ולא יסתחיה (אסתר ג' ז') סרעו על סרביהם (שפטים ו' ו') והכנים כרעות (אבות ד' ז') כל אלה עתים השחיה והשפלה כי הוא נגד משרס ובאורי ישראל הכרע (תהלים ע"ח ל"א) כלומר השפיל

¹ נכל חקס נבליק ותורגם מכסף וחרסו ורשא גם כערוך נבארס א' מן חרס חניא ללוי' ס"א חרס מכסף נלחמית חק אחר אגלס כהרס חרסו נדחיל וכל לסיח נדשת כרע כהרסו שגורס חרסו הוא נלחמית מן חקס כענין, כלענין ועין נחונתן ללוי' נבארס ורסו ודחיל.

ה ש ע ר ה ש מ י נ י

קשט, אמת, נכון.

הסקירות ידעה לומר מכריח השקד ומחייבו להיות כדבריו וכעניניו. נכון ענינו הודמן הדבר כאמרו והנה אמת נכון הדבר (דברים י"ג) והנה כי נכון הדבר מעם האלהים (נחמיה י"ד) וכן ה' נתבנו עלילות (ש"ב ג' ג') נודתנו ואנחנו שהם שני גזרות ושני שרשים עתים אחד כי נכון משרש כון, ונתכנו משרש תכן וכן עשינו לה כתיים להעצבה (ירמיה' מ"ד י"ט) ר"ל זימותים והבנות וכן בלשון מסנה (מסכת י"ג א') אם כן לכו יצא ר"ל אם זמן דתו וסחשבתו וכותו לכן וכן וכלן את כותו מלאכהם כמורד (מ"ק מ"ג מ"ג) יכן והנה אמת נכון הדבר (דברים י"ג י"ד) ר"ל והנה אמת נודמן הדבר ונעשה וכן וסבתם אלי אל נכון (ש"א ל"ג כ"ג) ר"ל אל מקום מזומן והתרגום אמר בו בקשוס. וכן כי בא שאל אל נכון (ס"ג ל"ו ר') אל נקום נועד ומזמן לבא בו, ואכן נגאח אמר כי כל ענין נכון ר"ל אמת ואין זה נכון, כי מה יהיה ההפך באמרו והנה אמת נכון הדבר ואם הוא ענין אחד למה כפל לשונו להביאם ולפי כבודו לאי באו שניהם יחדו כי אם לקיום הדבר והאפשר שהוא אמת והקרב מה שפירשנו בו.

אמרו קשט אמרי אמת (תנ"י כ"ג ל"א) נראה שהם שני ענינים על כן אני אומר כי קשט והפך בו התם והיוסר בתרגום בתם לכבי (נחמיה כ' כ') בקשימות לבי. אמת ענינו ידוע שלשון אמת האמר על כל מה שאין בו שקר ויש מן החכמים שאמר כי כזה הביאור יש הסיון ושקד, הסיון שגור הנכבד בפחות ומה שהוא בקין כמה שהוא בהעדר ר"ל כי האמת נכבד והוא בקין השקד פחות ובהעדר כאמרו ותהי האמת נשדדת (יטע' ל"ט מ"ו) ויש בביאור שקד כי כמה דברים אין בהם שקד ואין ראוי לומר באחד מהם שהוא אמת או אמת כמו דברי מצות האדם לזולתו והתרגונו אליו ודברי הוזהרו אותו וכיוצא כזה במצות ובצבירות כבד את אביך, מכה אביו ואמו, לא תגנב, וכן רבים יכשר לומר בהם טוב ורע לבד ואין זה לא שקד ולא אמת ואיפשר שיאמר במאמר נודר דבר לחיוב ויהיה המציאות שזה לגזרתו שהכאמר והוא אמת או אמת בדעת ובאמונות המוכרחות שהם אמתיות אם ימצא כן בחיוב השכל ונקרא מאמת האדם המחזיק ודבר בדעות ובאמונות האמתיות שחייב השכל אמתותם ואף על מחזיק השקד האמר מאמת

ה ש ע ר ה ת ש י ע י

קדקד, צמה.

ואולי הדרך הנשאלת באמצע הראש בלי סדר נקרא קדקד. צמה אמרו גלי צמתך (יטע' מ"ו כ') פנעד לצמתך (ש"ב ד' א') יש שפירש בו כענין קדקד והנכון לומר כי הוא שם המקום האדום אשר בלתי ואכן נגאח פ"י צמה הבגר שמכסות בו הגשים פניהם והוא כמו מסוה.

אמרו וסוף דרש אף קדקד (דברים ל"ג כ') ועד קדקד (ס"ג כ"ג ל"א) ולקדקד נודר אחיו (ס"ג ל"ג י"ו) אמתת מלת קדקד היא אמצע הראש כמו שאמרו רב' ז"ל (מסכת ל"ז א') קדקד היכא אמרי דבי ר' ינאי מקום שמוחו של תינוק רופם כשהוא רך קודם שיתחוק עצם ראשו ואף גב זאת שמשו בו במקרא לכל הראש

ש ע ר ה ע ש י ר י .

קרב, תוך, בין.

ואשר שנין תוך מצות הדבר כצנן ויבחר אתם סתוך (סס ט"ו י') וכמו הדבריה התיכן (שמות כ"ו כ"ח) ר"ל האמצעי שהוא בין התיכון והפנימי וממנו מה שהוא מרסה ומחטבה רעה אמרו ומרמות ותך (תהלים י' ז') והמרמה גם היא מפותעת בין הסך והאמת. בין קרב ענינו לסני העתים ממנו בסמך, אשרי כיתות לגלגל (יחזקאל י' ז') וגם זה אפשר שהוא כמצות וממנו מה שהוא בדחוק אמרו ביני ובין בני ישראל (שמות ל"א י"ז) אלהים עד ביני ובין (נחשית ל"א ל') וכבר ביארחי ענין מלת בין כחלק ה'לל בשער דעה שכל בינה' (מה שיש בו די וסם ימצא כאשר יבוקש.

אשר בקרב בית ישראל (שמות ז' י') כי יקום בקרב (דברים י"ג א') ובקרב כסילים תחד (משלי י"ד ל"ג) והפך בהם כפמיכות כי קרב נגזר משרש כל הקרב הקרב אל מקדש ה' (מחנה י"ז ל"ח) כל הקרב אל סלחן המלך (מ"א כ' ח') שנינו הסמך ואשרי וכעת דע מקרב (דברים י"ג ו') ר"ל מן הסמך לך אבל והקרב והברזים (ויקרא א' י"ג) ר"ל הברזים כמו וקרב איש חלב עמק (תהלים ס"ד ו') כי אין סמך לאדם יותר ממניו ומה הענין ובקדו יסיום ארבו (תנ"ך ע' ז') רתה לומר במעיו וחכוכו וכן תצחק שרה בקרבה (נחשית י"ח י"ג) בתרגומו במערה. הו"ך אינו בסמך וכאשר אצי בתוך הבאים (סס מ"ג כ') ר"ל עשרם

ש ע ר א ה ד ע ש ר .

קרה, כפור, שלם.

תופלים כמסר הם כאבני גיר והעד דק ככפר על הארץ. (שמות ט"ו י"ד) ותרגומו דעתן כגיר הגליהא וכן פירשו בו דק ככפור הוא מוגלד קדוש ככפור שהוא חתיכות גלד קטנות ואכן גנאח פירש ענין ככפור השלג עם הדוח והביאו לזה אשרי כפור כאשר יפיר (תהלים קמ"ז ט"ו) ולפי סברתנו ירצה לומר גלד הקדוש יפיר בחתיכות כאשר ובמראיתו שאינו לכן כשלג כי אם כאשר או יהיה והפך בו הכפור אצ"פ שהוא מוגלד וקדוש ותחתך לאבני גיר יפירוהו כאשר שאינו רבך ומתפור האבק אנה ואנה. ויש ענין אחד בין קרה וכפור כי קרה שם המים הקדושים בעזירות ובכלים ובכל מקום שהם אבל כפור לא נקרא כי אם מה שיורד מן השמים בגשם, וכמסר. שלג גם כן יורד כמסר הדוח מפזרו והוא כמו הסלת הלבן ומדבק בארץ ומוגלד ונעשה קרה בקדוה וזה שאמר כצנת שלג (משלי ל"ה י"ג) ואמר על

אשרי מסליך קדוה כפתים (תהלים קמ"ז י"ז) ירצה לומר קדוהו ודאיה אשרי אחריו כן לפני קדוה מי יעמד (סס) וזה והפך במאמר שהוא מסליך צנתו וקדוהו כפתים בחתיכות מעם כצנכ אדת הנה ואדת הנה וסם כסכב הצעירים הקור הגדול לפי שהיכלת בידם ללבוס ולהתכסות מאד וסם סכב הרעים והעלים מפותע ותתן בהם כח לסבל הקור כי אלו לא הכינם כן לפני קדוה מי יעמד ואולי ענין קרדן גלד, ר"ל המים הקדושים והמחוסרים כפני הקדוה הגדול ועל זה הטיעור אשר ודמות על ראשי היתה רקיע כצנן הקדוה הגדול גסוי על ראשיהם כלסעלה (יחזקאל א' י"ג) ר"ל כרפות המים הקדושים והגלודים כגבולית וכפול (?) גוללה וכן ענין קדוה בלילה (נחשית ל"א מ') דבר התנ"ך בנהוג כי רוב קדוה המים בלילה וכן נודע העולם, וחכמי השבט ידעו שם הדבר. כפור גם הוא שם המים הקדושים

(י' כ' מ' 99.

חדך הלבון מצרעת כהלך (שמות ל"ו) כתרנומו
תורא כהלנא וכל הדברים השלה אין לי סמ
כי אם ביאור שכתוב אך שך ביאורם חזקן. אצל הדפוס.

ש ע ר ש נ י מ ע ש ר.

קהל, עדה.

רבותי זיל דדכו (סנהדרין ז' א') אין עדה
פחותה מצטרה מאר אמרו עד מתי לעדה
הדעה הזאת; (נמנע י"ד כ"ו) יצאו יהושע וכלב
ונסארו עשרה וקראם עדה רעה. קהל ענינו
אסיפת עם וקבוץ הדברים כאמרו קהל גדול
ישובו הנה (דמ"י ל"א ח') וכל קהלך (יחזקאל
כ"ז ל"ה) ובהקדיל את הקהל (נמנע י' ז') ר"ל
באסוף הנאמנים ובהקבץ הדברים וכן במקלהים
אבדך ה' (תהלים כ"ו י"ג) קהלת יעקב (דברים
ל"ג ד') הקהל את העם (שם ל"א י"ג) אסוף
ויקבץ, כל העם אבל ענין עדה הוסיף והבנת

אנשים לדבר כי עדה שם נגזר משרש ויוצר
מן המורש אשר יעשו (ש"ז כ' ה') ואם לבנו
ייצגה (שמות כ"א ט') תורשתי לך שם (שם
כ"ב כ"ג) ר"ל אחיה נכון ומוסר והנה הבדלו
מתוך העדה הזאת ואכלה אתם (נמנע ט"ו ל"א)
ר"ל שנת קדח וכן אתה וכל עדהך הנעדים
על ה' (שם ט"ו י"א) כלומר אתה והדבנח
והחזקן אשר ובינותם והודעתם על ה' למרות
עיתי כבודו-זכן שנת דברים (סופטים י"ד ח')
ענינו הודעות והבנת לדברים.

ש ע ר ש ל ש ה ע ש ר.

קדם, אז, שרם, לפנים, ראשית, תחלה.

(וזאת לפנים בישראל¹) קדם ענינו ראשית
כתרגום בראשית ברא אלהים (נחשית א' א')
בקדמין וכן כימים קדמונים (יחזקאל ל"ה י"ו)
זיל ראשונים, וקדמונות אל תתבננו (ישעי' מ"ג
ז) ענינו גם כן ראשונות. וכן זכרתי ימים
מקדם (תהלים קמ"ג כ') ענינו מראש וכן ושראש
הדי קדם (דברים ל"ג ט"ו) מתחלת הדיים ראשונים
טקדמת שלף יבש (תהלים קכ"ע ו') תחלת יציאת
הפרת יבש וכן קדם מפעליו מאז (מלאי ח' ל"ג)
ר"ל תחלת פעולותיו מן העת והיא כלומר
מעת הבריאה וכן היום הקדמני (זכרי' י"ד ח')
(יחזקאל ז' כ') כל אלה החפץ בהם ותחלה וראשית

כענין קדמו שרים אשר נגנים (הבלים ט"ח ל"ו)
על כן קדמתי לבחור תרסיכה (יחזקאל ד' ז')
ר"ל ותחלתני וכן במה אקדם (חיים ו' ו') כאלו
אמר במה אתחיל לבא אליה ובלשון רבו' זיל
הקדוב קדוב קדם (נ"ז ק"ז ז') קדם רצן
התמה (נרסח ח' ז') ר"ל שרם היות כן וראשית
הרוב ותחלתו ויש קדם שענינו מזרח והוא
אמרו קדמה מזרח (שמות כ"ח י"ג) קדמת
אסור (נחשית ז' י"ד) מקדם לגן עדן (שם ג'
כ"ד) פאת קדמה אלפים באמה (נמנע ל"ה כ')
בתכמת הדגיון יביאו לשון קודם על במה
דברים, יקראו תכול אצל היום קדם בזמן,

¹ כמנע הזה המנעל מה נעשות האנשי נחשבת והוא כל המנעל נכ"י נשבר הזה על פתחו שרם
לפנים וכן ל"ה נחל עו נסוף השבר הזה פתחו השרשים ראשית ותחלה המנעלים מה מהחזקנו.

את עתה (וְהָיָה לְךָ שֵׁלֶם) אז תרצה הארץ את
שבתיה (שֶׁ לֵךְ) אז יאסף אתו (מִיָּד ה' ג')
אלה עתים סדיות כך וכך בזמן העתיד לזאת
ורוצה לזכר חבף שיהיה כך יהיה כך ויקוב
להיות מה הענין קדם מפעליו מאז (מִלֵּיל ה' לֵיל)
כלומר תחלת הפעולות חבף וסבך לפעולות
לפני הבראם ה' קני ראשית דרכו (שֶׁ) והוא
שכ אל תתורה. וכן הענין הראשון, ידעת כי
אז תולד ומספר יסוד רבים (אֵינֶם לֵיל לֵיל)
ובזה מוקדם ומאוחר וסידורו ידעת אז כי תולד
לֵיל הידעת מקדם כי תולד ותגדל ימים והקדים
בו חזר דברים כמו על אף איני תשלח ידך
(תִּלְכֵּם קִלְיָהּ ו') אשר סידורו אף על אויבי
ופעמים יסיעו על מלח או הוֹדֵר לזכות
המאמר כאשר אוי המים ספפנו (שֶׁ קִדֵּר ד')
אוי חיים בלענו (שֶׁ ג') וגם אלה הזמן העולה.
לִמְרָם ענין עַד לא (הַעֲמֵם) [הַעֲמֵם] סרם כלה
לדבר (מִלֵּילֵי לֵיל עֵלִי) וסמאל סרם ידע את
ה' (שֶׁ לֵיל ג') וכן ור אלהים סרם יבנה (שֶׁ ג')
אבל הסרם הרע כי אבנה מצרים (שַׁעֲוֵי י')
כאלו אשר הלא תרע וכן ידעתי כי סרם תידאן
(שֶׁ ע' ל') כאלו אשר ואתה תבדוק ידעתי כי לא
תידאן כן פי' אבן גנאח, ויש גם ער השנים
כי לא מצאנו שום פעלה וסום השפעת כבני
ובכפיות כמו קדשת אסור (מִלֵּילֵי ג' יד')
קדשה מרובה (נִמְדַע ג' ג') הים והקדשתי (אֲדִי'
לֵיל ח') בימים קדמונים (יִתְקַל לֵיל יוֹם) וכן רבים.

לדבר בשם הרע לעם הזה (שַׁעֲוֵי ח' לֵיל) וכן
אז חללו לקרר למלכת השמים והקד לה נסכים
השנו כל (יִתְוִי מִיָּד יוֹם) כל אלה עתים סעת
היה כך וכך והוא סם גופל על הזמן העולה
וכן אז נסדו ידעתי ה' איש אל רשע (מִלֵּילֵי
ג' עֵלִי) רֵל בעת שנדרכו בענין הזה הקשיב
ה' וישמע וכן אז אסדתי דנה באתי במגלת
ספר (תִּלְכֵּם מ' ח') ובה האריך מאד אבן
גנאח לבסור חצי פידתי הנודך בו בחלק
הענין בסעיף עתק גבר ¹ (וכן אז הלאו עקבי סום
(שִׁפְטִים ח' לֵיל) אז ידעו לשיערים (שֶׁ לֵילֵי)
וכן ה' קני ראשית דרכו קדם מפעליו מאז
(מִלֵּילֵי ח' לֵיל) רֵל השם קני ראשית כל ענין
בסרם הבין דרך העולם וסרם פעולותיו סעת
הביאה וכן אז יסיד משה (שַׁעֲוֵי ח') אז
יבנה שלמה (מִלֵּילֵי יוֹם) ידעת כל אלה עתים
בעת והוא רֵל הזמן סער וכן כי אז מדבק
נעלה (שֶׁ לֵיל ג') כלומר אם דברת כבר עמד
הגם מדבק לדרך אדרי אחיהם והיה אז הזמן
סער ואין זה נכון אבל מלת אז במקום הזה
מורה הזמן העתיד בענין כי אז יסען אף ה'
וקאנו (דעתי כִּי לֵיל) וזה ההפך בו חי האלהים
כי לולא דברת כי אז מדבק נעלה הגם איש
מאדרי אחיו (שֶׁ לֵיל ג') כלומר אם לא דברת
מה כדברת לא נעלה הגם לדרך איש אדרי על
הבדק הבא וזה ביאורו כדברת לא אצל נעלה
הגם וכן אז יבנה לבנה העל וזה ידעו

חלק העשרים. חלק הריש.

ה ש ע ר ה ר א ש ו ן.

רענן, רטוב.

היו (תִּלְכֵּם לֵיל עֵלִי) חצי כזית רענן (שֶׁ לֵיל
י') ולא יבשר ענין לחות המים על האלמנת
ועל כן לא זכר אצלם רטוב כי גם רענן וכאשר
אמר אף ערכנו רעננה (שֶׁ לֵיל יוֹם) רֵל מולפת
ומליחה ספין ספין כמר מליל ככו סטנו
הפענונים לולף ערסם כפי ודדים וכדורה לזכר

אסרם שהפץ בסניהם לח, אך רטוב לא
נמצא כי אם על לחות המים כאשר מרים הרים
דיסכו (אֵינֶם לֵיל ח') רטוב הוא לפני שמש
(שֶׁ ח' עֵלִי) ורענן עתיו דבר גל ואתו
מתיכס כאשר באורח רענן (תִּלְכֵּם לֵיל לֵיל)
וכפחו לא רעננה (אֵינֶם עֵלִי לֵיל) דעתי ורעננים

מן המימות המוכים אשר יתנו ריח ויש מן
המפרשים שפ' בלתי בשמן רענן (תהלים ל"ג
י"א) שמן חדש. ועוד יש הפרש בניהם כי רענן

ה ש ע ר ה ש נ י

רק, נעור.

כלל הספר הזה כי כל שני דברים הבאים
יחדו כענין אחד האחדון הבבדי, לפי מה שהוא
אם למעלה אם למעלה (עצם המפורר לעם
לחשיב הכסף והחוב והתנוד והתנוד והתנוד
שדות ותרמים ותמים לאשר נוסים אים בארץ
ויאמרו נשכח, והוא השכיתם כמו שאמר ואשכיתם
לעשות כדבר הזה, גם חצני נעתי ואמרה
כבה יעז האלהים את כל האיש אשר לא יקום
את הדבר הזה מביתו ופיתו וכה יהיה נעור
ורק ויחצור כל הקל אמן (סחמי' ס' י"ג) ר"ל
כדבר הנפץ וכדבר רק כלומר דבר הדומה שאין
בו כלום כאמרו והחזר רק אין בו מים (עצמות
ל"ו ל"ד) כלומר נטה שלא היה בו מים פעולם
זה שאמר רק אין בו מים, רק הוא ממים אבל
נחשים ועקבים יש בו כמו שאמרו רבו' ז"ל
(שנ' ל"ג א') וכן כי לא דבר רק הוא (דברים
ל"ג מ"ו) ר"ל דבר שאין בו ממש ועוד יש הפרש

ה ש ע ר ה ש ל י ש י

רקק, חלה, עונה.

יש מי שרצה לומר כי עונה וחלה בענין
אחד והביאו לזה מפני שתרומת עונה גריסה
גריסא וכן תרומת חלה ובענין יפלא כי עונה
פעולה נגזרת משרש תענה לעתידה (יחזקאל
ד' י"ג) ותננות פעולות ר"ל לוחות ואולי
עונה היא כחללת חלה ורקק, חלה שם העונה
העבה, ורקק הוא הדק סאר, כתרומת ורקק
אחד (שמות כ"ט) ואמנות דה ודק ורקק

(ס' י' הסדן חלה או מרנה לכן (חם סמך עורא כספר ל"ל סחמי') ואולי לא נלתי
לכאן ע' י' וסמך סמך מלחמה ע"י. (ס' סחמי' ערמא.

ה ש ע ר ה ר ב י ע י .

רקמה, ארנמן, שני.

שהם ומלואים אבני פוך ורקמה וכל אבן יקרה ואבני שיש לרב (ה'א' ל'ט ז'). **ארנמן** מין פסילי העצבים ששמו ארנמן ואבן גנאה אשר כי הוא צבע אדום. **שני** העצב מאדום והער אס יהיו חסאיכם כשנים כשלג ילבינו אם יארימו בתולע כצמר יהיו (י'צ' א' י'ח) הכל עין אחד כי תולעת שני הוא הזום האדום ונקרא תום המעי תולעת מפני שהמעי יוצא מן התולע.

רקמה שם הבגד הערום מתבלת ותולעת שני ומסי וחב חולתם מכל מיני הצבעים כאמרו ורקם בתבלת ובארנמן בתולעת השני ובכס (שמות ל'ט ז') והער כי רקמה שם הבגד המשובך והבגודי בעופות ובצרות נוראות ונאות מפילי העצבים אמרו צבע רקמתיים (שפטים כ' ז') של צבעים רקמה ופעמים ורקמים באבנים יקרות העשרות והתגורות כאמרו ובכל כחי הביתווי לבית אלהי הוורב לזבח וגו' אבני

ה ש ע ר ה ח מ י ש י .

רשע, ודון.

עשית ודון רשע בכוונה וזה נורא בהרבה מקומות בתלמוד לשם במלת מויד בתמורת הכונה ומויד הפך שוגג וכן בא ודון ויבא קלון (תל' י'א ז') אשר שדע נעשה במתבון בא קלון ודעה לזכרו וכן הגוי אליך ודון (יח' ז' י'א) נבון ר'ל דרש השכין לדרש וכאשר אמר צין המטה פרח הודון, והמס קם למטה רשע לא מהם ולא מהמתם ולא מהמהם ולא נה דהם (יח'א' ז' י'א) ר'ל צין מטה ודון והעופך אותו ואל תחשב כי ההמיה ההיא בלא כונה כי פרח הודון ואמר אדרי כן החסם קם למטה ר'ל העל עצמו קם לנקום נקם מפטה ודון והער דו יהוד לין שמו ערשה בעברת ודון (תל' ל'א כ'י) כלומר הרשע הגאה ערשה ודון בדימת הכונה כי מרוב עזותו וגאנותו ודון מצחו אין בדתו להרע בהצנע ובהגלים, ודון שם נגד משרס וכי יוד איש על רצו (שמות ל'א י'ז) וכן בעדון דברו הגביא (דברים י'ח ז') כבונה רעה דבר ודון והוא, ודון לכן השיאך (כונד' א' ז') גם כן הופץ בו כונתך הרעה השיאה אותך עצה למלאה דרש תלמידי.

רשע (י' ענינו בשלטה דרכים והם הבלבל העל והחסם כאמרו החסם קם למטה רשע (יח'א' ז' י'א) וכן ובכל אשר יפנה ירשע (ש'א י'ז פ'י) ענינו חסם ונקד בראורו יבלבל כמו והוא יספק ומי ירשע (י'ז ל'ט ז') שגנינו תיה ומי יבלבל וכן שחליהו המרשעת (ה'כ' ז' ל'ז) והפך בה המבלבלת והחפסת והמפחלת וממנו שגנינו חיוב במסון או בגוף או בפס אפרו מקום המספס שמה הרשע (ק'א' ז' ט'י) ר'ל במקום ודון חכות שם החיוב וכן והצדיק את הצדיק ודריטיו את הרשע (דברים ל'א א') כתרומו⁽¹⁾ וכן אשר ירשינו אלהים (שמות ל'ז ח') בכל אלה ענינם חיוב פסון אפרו בצדקתי הביאני ה' וכו' וברשעת הגוים (דברים ט' ד') ודריטנו ודריטנו (ה'א' ט' כ') כי אמת עשית והצנו ודריטנו (שמות ט' ל'י) אל תפן אל קסי העם הזה ואל רשעו ואל חסאנו (דברים ט' כ'י) כל אלה החפץ בהם ענש בפס, אך אשר הוא רשע למות (נמנע ל'ט ז') וכל לשון תקום אתך למספס תרשיני (י'ע'י ל'ז י'ז) ענינם החיוב רשע הגוף. **ודון** ענינו

(¹) ע' ט' נ' 731. (²) ויחזקן ית יחא.

ה ש ע ר ה ש י.

רתן, אויל.

כבר פירשנו **אויל** כחלק האליף^י ואמרו ורונגים ילמדו לקח (ישעי' כ"ט) וברי נרגן כמתלהמים (תשלי י"ח ח') ענינו ורכילים והמסבכים בין איש ובין אחיו ובין גרו והעד ונרגן מפריד אלוף (ס' ע"ז כ"ח) כלומר הרכיל והמסבך כדא דברי מלכו ומפריד הארבה והשדה והמלכות כי הארבה יעשו השדה המלך והם אין עם אין מלך וכאשר ישנא המלך לאותו יפריד ענין טולטלותו ומסלולו כל האריך וכן ובאין נרגן ישתק מדון (ס' ע"ז כ')

ל"ל בהעדר הרכיל ישתק המדון כי רב המדון והקסמה עקרה הרכילות והמסבך וכאמרו ורונגים ילמדו לקח (ישעי' כ"ט) והפץ בו ורכילים ילמדו היך יקח ויקנה האדם ארבעים ברכים רבים וחלקים בלי לב ולב היך יאבדם במסבך ורכילים ובכרים שקיים, ונרגן נגור משרש ונרגנו בארץכם (דעסי' א' כ"ז) אשר ענינו ותלונתם והוצאתם דבר והולכתם רכילות עלי איש לדברו ואבן ננאה נודע אבל הערב כענין ההפסד.

ה ש ע ר ה ש ב י ע י.

רתקות, שרשרות, עבותות.

רתקות ו**שרשרות** הם שמות ורכים ונקלעים בחושי הודב או בחוש ממני המתכות ואולי רתקות הם העבות והם השללאות העשות לשמר הפתחים ולסגר בשרם ומהם לאסור האמרים תחת משה מלך ושרים כאמרו וכל גוליה רתקו בוקים (מחוס' ג' י') ומהם לשים כרגלי העבדים שלא יוכלו לברוח ורתקות כמו שללאות בלשון משנה ומהם נעשה מכסף וזהב אמרו ויעבר ברתקות זהב (מ"א ו' ל"א) ורתקות כסף צורף (ישעי' מ' י"ט). שרשרות ושרשרות הם הנקלעים הרקים ונקלעים מחושי הודב לזוי לבר קליעת חוסק ולא משה נקבים.

עבותות הם התכלים הנשים ונקלעים זה בזה כאמרו וכעבות העגלה חסאה (ס' כ' י"ח) עבותים ושרים (אפסיס ס"ו י"ז) בעבותות ארבה (הספ"א ל') כנה רבקות הארבה לקשור העבותות לזולתם לפי שהתכל אמר כתי העבדות הודב (שעות נתק מדר וכאשר אמר כתי העבדות הודב (שעות ל"ט י"ז) לא רצה לומר שללאות אך ענינו שני דברים ונקלעים בזהב והם השרשרות ויש שפרו בשרשרות לשון שרשי האלף שהם מאחזים בארץ ותקעים ונקלעים בה אף השרשרות נאחזים ונקלעים זו בזו ליאחזו בחסן.

ה ש ע ר ה ש מ י נ י.

רקת, לחי.

אמרו ותתק את היתר ברקתו (אפסיס ו' כ"א) רצה לומר בצדו ואמרו כפלח הרמון **רקתך** (כ"ט ו' ג') והפץ בו חצי הראש כמו חצי הרמון ויל שרקתו ארובה כפלח הרמון.

רסן וזר אצלו לחיי עמים וכן בשכם יכו על
הלחי את ספכ ישראל (מיסד' ל' יל') נאוו לחיך
מתורם (ס' א' י') רלל צניפי הנשים והרגום
כשם ופשתן בודב ומסי ודך הנשים המעוננות

ה ש ע ר ה ת ש י ע י.

רע, עמית, מודע.

[רע] נגד משרס ארעה צאנך אשער (צנל'ת
ל' א'ל) על כן נאמר כי רע נקרא האוהב הדבק
שאנו נפרד מחברו אשר הוא עמו לכל הבאה
והיחזקות וילמדו רע ויבטרו רעושה מעשהו
כאשר יסרח הרעה לעשות צאנו ולשמרו ועל
זה קרא רעה רוד (ס' ע' ל' יל') ואוהבו הדבק בו
בכל עת ובכל רגע וכן ויתנה לשרתו (ששטיס
ע' ל' י') אשר רעה לו (ס' יל' כ') כאלו אשר
לאוהבו אשר רעה אותו מעדו ושמרו כרועה
עדרו וכן אשה רעותה (שעי' ל' יל' ס' יל') רעך
ורעה אבך אל תעזב (משל' ל' י') כלומר
האוהב הדבק כי האר היה גם הוא דבק באבך
לעבדו ולשמרו אל תעזב והעז בכל עת ארע
הרע (ס' יל' יל'). עמית נקרא המתחבר עמו
לפעמים, כאשר גבר עמיתו (גבר' יל' ז') וכל
ישראל נקראים עמית זה לזה כאשרו הלא אשת
עמיתך לא תתן שכבתך (ויקצ' יח' כ') רלל כל
ישראל עמית לך לחשט מאשתו, חצ'ל' סאיתו
רעו והא שאמר הדבק (י' כסתסאל על ארס סאל
מידעו כלומר מי הדולך עמו תמיד ומתחבר
אליו כמו שאמר בן סירא (י' יל' יח) כל עורב
למינו יסכן וכן ארס לזוטה לו (י' ועל כן אמרו
סאל מי רעהו כי באשת [בן הוא] כמו שלשת
רעי איוב (איוב ג' יל') איס רעים להרועע (משל'
יח' כ'ל). תעמית נקרא האוהב בסבת דבר כאשרו
וכחש בצמיתו בפקדון או בתוספות יד (ויקצ'
כ' ל'ל) ואלו היה דבק באהבתו באהבתו (על)
לא היה כופר בפקדונו ואמר הלא אשת עמיתך
(ס' יח' כ') לפי שכל ישראל עיבין זה בזה

(י' מנחם ספריס עזר הכות ודך יסרס וסס סרס) (י' נתלמד צ'ק צ'ק צ'ק ה'רעל כל
כורס ונ' ונ' ארס ונ' ונ' ע'רעסל ד'ס תסאל' (י' לעית' ל'ל : תכך כתיגוסו.

עלי ואין גלה את אחי בבית בני עם בן יחי
 בית ואין חלה מכם עלי (ס ו—ח') הלחי
 שהיה בן מה עין הרבים האלה במקום שהוא
 מסאד התים ומה עין ויטפס סאול כי גודע
 חוד אף ענינו נחפרסם וגלה, וכן האדרי
 הודעי ספקתי על ידך (יחמי לא י'ח) כלומר
 אדרי שנתפרסמתי בעבירות ספקתי על ידך לפי
 שחשבתי להסתיר אותם ולהעלימם ואמר כי
 אדרי טובי נחשתי (סס) יש ספי טובי כענין

ה ש ע ר ה ע ש י ר י

ריב, מדון, מצה, מלחמה

ריב ענינו על שתי דברים האחד והשני
 והקמה דברים אצל הכורא יח' או אצל האדם
 כאשר היה רב את יצרו (שעי' מ'ס ט') הרב
 עם שדי יסוד (איוס ט' ז') כדע אליו ריבות
 (ס ל' ז') כלם הכעשה במעשה או בדבור
 וכן וידיכו רעי. גר עם רעי יצחק (עלמית לו
 כ') הכעיסום בדברים והראיה לאמר לנו המים
 (סס) או אפשר כי גם זה במעשה כי הגורם
 הראשון לריב שהוא החמה תפירות הכארות
 וטיותם ומכנו מה שענינו עשות רע בשלום
 הגמול או כדעתה אצרו רבת אתי ויבי נפשי
 (אדס נ' ז') ר'ל הרע להם, כי ה' יריב ריבם
 וקבע את קבעיהם (מסל' כ'ז ל'ז) וכן זאת יריבך
 אנכי אריב (שעי' מ'ט ל'ט) ר'ל הקמים עליך
 לדעה גם אני ארע להם, אך ולפני התגלע הריב
 נסוס (מסל' יו י'ל) קרוב לכתתי הפנים ויש
 בו קוד חך אדחת והוא הוכחת דברים אצרו
 ריבו באככם ריבו (ססס נ' ז') ר'ל והוכחו
 עמה על מה נטעה סגלי וקוב לזה הענין וידיכו
 רעי גר עם רעי יצחק (עלמית לו כ') והוכחו
 זה עם זה על דבר הים וכן פ'יש רבי ריבת
 בשעריך (נעיס יז ח') שהיו חכמי ישראל
 חולקין בדבר ומתוכחים זה משרד זה מסמא
 זה סחייב וזה מוכה זה מתיר זה אומר ופ'י
 בין רם לרם בין רם סמא לרם סהור בין רין
 לרין בין זכאי לחייב בין גג לגג בין גג

סמא לגג סהור חצי אומר כי היפץ במקד
 העזא בן בין רם לרם בין רין לרין בין גג
 לגג דברי ריבת (סס) כי דברי ריבות כולל
 את כלם בין רם ונגג כי על ידי הריב
 באות כלם כאשר וכי יריבן אששים וזכה אים
 את רשעו באבן או באגרף (סעות ל'ז י'ח)
 והצנן לומר כי כל ענין ריב והוכח בדברים
 ועל ידי ההוכחות כותם זה עם זה ובאים לידי
 שפיכת דמים ועשיות נגג ומכה באבן או באגרף
 ובזולתם דברי אסר שלם בו האדם באדם.
 מ'רן נגד משרס רין ואצרו יגרה מדון (מסל'
 ט'ו י'ח) מדינים ישלח (סס ו' י'ל) פוסר מים
 ראשית מדון (סס י'ז י'ל) ענינם רין ומשפס
 כי היכול ישלח מדינים בין אחים ר'ל יריב
 דברים רבים ויסכך בין אים ובין רשעו עד
 שיתבצ האדרי את חברו בין וזה סאמר מדינים
 ישלח כאלו יריב רינים ומשפס. ססס סס
 נגד משרס וכי יצו אששים (סעות ל'ז כ'ז)
 ואפשר כי רב ענין מצה במעשה העד וגגו
 אשה וזה (סס) אסר הצו על משה רגל ארץ
 (מזמז לו ט') כתרנמו דאתכנסו ר'ל האכפו
 לקם כנגדם ואצרו הן לריב ומצה תצומו (ספ'
 י'ח ז') הוא עד לכלל הספר כי ענין מצה
 גדולה כריב אדרי סגור אדרין והפץ בו הן
 להוכחת דברים ולהכוח אים רשעו תצומו והעד
 סף האמד להכוח באגרף רסס (סס) על בן

אני אומר כי רב ענין מצה במעשה כבואה ובחולצה. **מלחמה** היא עם תכלית הקטנות והפלות הדורשות האכילה ורב המלחמות במעשה ובכלי קרב כאשר לא תעלו ולא תלחמו (דברים ח' מ"ג) מן שמים נלחמו הבוכבים מסלוחם נלחמו עם סיסרא (שופטים כ' כ') ה' ילחם לכם והאם תהרשקו (שמות י"ז י"ד) אם נלחם נלחם בם (שופטים י"א כ"ה) עשה עמך מלחמה עד דחתה (דברים כ' כ') מלחמה לה' בעמלק (שמות י"ז י"ז) אין כל אחד בדרך כי אם במעשה זולתי מלחמות הבורא ית' כי הוא מספיל ושרוסם בדםיו ומפציא הגמציא במאמר ובכלה הכלים בדרך לבד ודבריו הוא הגושה מעשה לפני כלל הספר הזה כי בכל דבר האדון מופלג בענינו ואמר כי מלחמה גדולה מכלם

חלק אחד ועשרים. חלק השיין.

ה ש ע ר ה ר א ש ו ן .

שמש, חמה. (י')

שמש ידוע ענינו כאשר השמש יצא על הארץ (נצחית י"ט כ"ג) אם ירדה השמש עליו דמים לו (שמות כ"ג ז') כי מה שירדה ממנו הוא הציצין לא השמש עצמו ועל כן אמר בו לשון זריחה וגם הוא נקרא **חמה** לרב חמימותו כאשר היה אור הלבנה כאשר החמה (ישע' ל' כ"ו) וכן שמשו רבו' ויל' בלשון חמה להצטרף היום הגדול כאשרם (תגלה כ"ח א') בחמה מפני החמה ובגשמים מפני הגשמים. ומשמש לשון שמש לרבים כאשרם ושמתי כדבר שמשותך

(ס' ל"ד י"ג) לא יעלה על הלב שיהיו מתיים הדבר מן השמש אך ענין שמשותך והלונות אשר השמש נכנס בהם ועל השיעור והוא נקראם שמשותך כענין צדד תעשה לתבה (מלכות ו' ע"ז) שהוא שם נגד משרש בין שוחם יצאיו (איוז כ"ד י"א) ויל' יאדיו כמו צדדים שהוא נוכר בו ועל כן קרא מקום שהוא נכנס בו צדד ואדרי כן קראו הלקן כאשר אשר ויפתח נח את הלקן והתבה אשר עשה (נצחית ח' ו').

ה ש ע ר ה ש נ י .

שבר, קנין, מקח.

מקח ולקח אחד ענינם אמרו כי לקח סוב נחתי לכם תוחתי אל תעזבו (מל' ד' ג') וכן נחתי לכם תוחתי אל תעזבו (מל' ד' ג')

(י' מלואת הוא צעיר למה לא פגע נ"כ מה אורח חיים המלא על הכתב בכתוב).

לאמר עולם כמנהגו נוהג וכן [הוא] צורך במצוא ראשון שהוא הבורא י' לסייע ביצירתו ולתתנו בבטן אפרו הוסיף עוד לומר הוא עשך ויבונק, לבאר כי בלתי לא תשלם צוחנו ולא חבון תבונתנו וזה שאמר קיתי איש את ה' (נחמית י' א') הכיר שהמצאת זה הילד חי מרגיש מדבר בעל נשמה מזהה אצלה מרחק הקדש לא נהיית ממנו ומכאן כי אם סבא הבורא י' ולמען ידע שזה נמצא בזה האצות והשלימות כלומר נשמה שלם מאין דבר נמצא אצלו שנתנה בזה השלמות ממנו והדבר לו כי לא נוהה כי אם מיד הבורא כלומר בשפע נשמה בו אמר קיתי איש רצה לומר צוהה נבבדת והכמה ואמר את ה' לפי שהבורא שותף בו כמו שאמר רבותי ולי (מס' ליל א') שלשה שותפים יש באדם אביו ואמו והבית נסוב לכוחות השער כי מלת סבר ופקח ענינו קין הדבר והעד לסניחים אמרו המביאים את המקלות וכל סבר כיום השבת למכור (סנתי' י' ל"ב) וכן כאשר כלו לאכל את השבר (נחמית מ' ג') אבל בבקש תשביתי (דנסי' ג' ל"ח) הלכו שברו בלוא כקף ובלוא מודד (סנתי' ל"ב א') כי יש שבר במצרים (נחמית מ' א') לסבר אל יוסף (ס' מ' ל"ו) כל אלה ענין קין ואולי מלת שבר משמשת לקין ולסבר כאשר יוסף וכו' הוא הפשט לכל עם הארץ (ס' מ' ו') ליל המוכר וכן ויסבר למצרים (ס' מ' ל"ו) במקום ויסבר וזיהא ראוי לומר ויסבד (ויס הפרט לומר ויסבד) ויס הפרט אשר בין שבר ומקף כי שבר נופל על הלוקח והמוכר, ומקף אינו נופל כי אם על הקונה לבד לפי שהוא לוקח קנינו כמו שביארנו בחזקת השער, ועוד מצאנו מלת [קנין] שהוא נופלת על התבונה בכלל הסתושה וחולתה אצור על דרך הכלל ויביא את מקיהם אל יוסף (נחמית מ' י"ז) חסדי כן פרש וכיאר מה מקנה כאשר ויתן להם יוסף להם בטושים ובמקנה הצאן ובמקנה הבקר ובחמורים (ס' וכן רמז יד' ה' הויה במקדש אשר בשרה בטושים בחמורים בגמלים בבקר ובצאן (שמות פ' ג') ואין לשון שבר ומקף נופל על הדברים האלה.

וביום קדש (מנתי' י' ל"ב) והפך בהם קיתית הדבר הנקראת הקיתית לקח לפי שהקנה לוקח הקין ומביאו אליו וכן ומתק שפתים יוסף לקח (מס' ליל א') ליל הדבר הערב והמתק יוסף לקחת אורבים וירבה רעים כצנן ולשון רבה תשבר גרם (ס' ל"ס ל"ו) ויס שפירש כי לקח טוב נתתי לכם כמן יוסף כמסר לקחי (דנסי' ל"ב ג') שענינו חכמה ומדע ודברים טובים ונבחרים וכן ומתק שפתים יוסף לקח (מס' ל"א ל"א) ליל האדם הצח והערב והמתק וירבה שכל ומדע וכן ענין הסתו ברב לקחה (ס' ל' ל"א) כמתק שכלה ובתועם אצורה וזה אשר בין סבר ומקח, כי שבר אינו משמש כי אם במאכל ובמשתה לא בדבר אשר מן הסחורות והקנינים וזולתם ולשון קנין נופל אף על דברים שאינם נקדים בבקש ולא יתכן לומר בהם לשון סבר ומקח אמרו קנה שמים הארץ (נחמית יד' י"ט) הלא הוא אבדך קד (דנסי' ל"ב ו') ה' קני ראשית דדכו (מס' ל' ל"ב) ואין יתכן לומר בזה לשון שבר ומקח, ומיד מי קנה הבורא י' השמים והארץ והעבראים אף ענינם ממצאו שמים הארץ וכן הלא הוא אבדך, ממצאו אחרך מאין לית, והשחאל מפני מה חסה התורה לשון קניה בהמצאת העבראים, נסיבנו לפי שכורך שהמצאת הכלי אצל הקנה הוא מדבר שאין דומה לכלי בשום ענין מוחש וכשום דמיון מורגש ואין שותף ביניהם כלל אף יישות הכלי אצלו הוא מאין ומלא מדבר שידמה לו בשום דמיון וכשום ענין שיחשב שזה מפני זה כן המצאת השמים והארץ ואשר העבראים נמצאו נתרנו מאין נמצא בזה המצאם דבר שידמה להם בשום דמיון שיאמר שיתנו ויעשו ממנו וזהו כיין הפסוק כאשר הלא הוא אבדך קד אמר אבדך להודיע שביאורנו והייתו קדש למציאותנו והייתנו הוא עלת מציאותנו ואין להמצאתנו והייתו צורך למציאותנו שכל זה ברזק האב על וכן וכן נאמר שתרזה הייתנו מיסות נמצא אצל למציאותנו או חלק ממנו אשר מזה נשלמה הייתנו כחך האב על הבן והוסיף לבאר ואמר קנך על וזאת שכתב וכן וזהו שכתב על לבן בליל

ה ש ע ר ה ש ל י ש י

שופט, שומר, מושל, קצין, שלטון.

החכם (ס ו') ואפשר כי ענין מושל אדון ושר
והראיה המלך המלך עלינו אם מושל המושל
בנו (מצאית לו ח') וגם זה מופת למה שאמרנו
כי ענין ממשלה לקץ ימים ולמים מספר ומדת
הממשלים המושל ועל זה אמר עלינו במאמר
המלך המלך, ר"ל על כרחו ואצל המושל וזכר
בנו כאלו אמר מדעתנו, ובכל מקום במקרא
המצא אצל המלך נופלת מלת על כאשר כי
מלך ימלך עלינו (ש"ל י"ג י"ג) המלך המלך
עלינו (מצאית לו ח') ויאמרו העצמים לזאת
לכי את מלכך עלינו (שפטים ט' י') וכן רבים
ואצל מלת ממשלה נוכחת מלת בנו כמו שאמר
כי משלים בנו פלשתים (ס ט"ו י"א) אמר
כן להעיר העצמים להלחם בפלשתים וזה הענין
אשר אמר היכלת בידנו להלחם גם ולא כן
אמרנו עושים באמת מושלים בנו מדעתנו וכן
משל בנו גם אתה גם בך גם כן בך (ס ח' ל"ג)
וכל זה אמרו לנרען מרב אדבתם אותם ואמרו
תחלה משל בנו גם אתה כל יסד אנ"פ שהממשלה
ליומים ודברים ממשלתך תהיה עלינו כל ימי חייך
והפליג אמרו גם בך, מה שאין כן כאשר
המושלים לקום בנו תחתיו לשבת על כסא
ממשלתו ולהדבות והפליגה כזולת אמרו גם
בן בך. וזה המאמר מופת ואמת לענין מושל.

אמר שפטים ושומרים תתן לך בכל שערך
(דברים ט"ו י"ח) שופטים הם דיינים הפוסקים
הדין לאמתו ושומרים הם הצונשים לעשות
מצות השופט ולהסלים נאדמו הם הצומרים
במקל ורצועה לזדות המורדים וכל המורים
פי השופט. מושל נקרא כל מי שיש לו תגבורות
סמון וכסף וזהב אומר על דבר נקרא מושל
עליו כאשר מושל בשכנני הזהב והכסף (ויח' י"א
ט"ז) ומשלה בגוים רבים (דברים ט"ו ו')
עמי נגסיו מנחל ונסים משלו בו (דברים ג'
י"ד) והנה המושל ביום ובלילה (מצאית לו ח')
ר"ל להיות מתגבר חזק בכל עת וכל דבר,
ממשלה הוא לקץ ימים ולזמן נודע, אבל קצין
הוא שם האדם הנבחר משרה המלוכה או הנבחר
לפי מעלתו העלה על פי מדותיו כמו שאמר
אל קצין אנשי המלחמה (יחזקאל י' כ"ד) וכן
כל קצין נודד יחד (יחזקאל י"ג ג') ואינו
חזק שהיה ענין קצין מנהיג כאשר לא תשימי
קצין עם (ס ג' ו') והייתה לנו לקצין (שפטים
י"א ו') וכן אמר אין לה קצין שטר ומשל (מל'
ו' ו') רצונו לומר אין לה מנהיג ולא מנהיגות
ונתן ואין מי שיגבר עליה להבריחה לעשות
ענינה על נכון כאשר היא עושה ועל זה אמר
על דרך הדין, לך אל נמלה עצל ראה ודכיה

ה ש ע ר ה ר ב י ע י

שבת, נפש.

כאשר ארפה (יחזקאל ו' ג') והסבתי חיה רעה
(ויקרא לו ו') וכן שבתה הארץ שבת לה'
(ס ל"ה ו') תשבתו שבתכם (ס כ"ג י"ג)
ענינם בסוף המלאכה וכן וישבת ביום השביעי
(מצאית ג' ג') מפני שהשואל לשון אשיה
לחפץ הכורא בכל מה שבא בשבת ימי
בראשית ויאמר אלהים יהי אור (ס א' ג') ויאמר
אלהים יהי רקיע (ס א' ו') ויאמר אלהים

שבת ענינו בכל מקום העד הדבר ובסולו
כאשר תשבתו סא (שמות י"ג ט"ו) האירוחו
ובסולוהו כתרנומו (י) וכן ויום חלילה לא יסבתו
(מצאית ח' ל"ג) כתרנומו (י) כל אשתה הסבתי
(יכ"י כ"א ג') האירוחי והחלתי שבת נגס
(ס י"ד כ') שבתה מדרבה (ס) שבת משוש
תשם (ס כ"ד ח') השר נעדר והעד רק שבתו
יתן (שמות כ"א י"ט) וכן למה תשבת המלאכה

(י) תאדע שלמך לא מלא תתן כשעך ג.

(י) תנשן תמינ (י) ויתם וליל

אמרו שבת וינפש (שמות לא יז) ענינו כענין נפש אשר בו ענינים רבים וממנו שענינו רצון והוא אם יש את נפשכם (נחמיה לא ח') אל תתעני בנפש צדי (תהלים לז יג) וכן וינפש, והפך בו עמר רצונו ונסלם כל תפצו במקום שהוא במה שהיה החפץ לבראות בפעשה בראשית.

יקו (ס' א' ט') לכך הראשון לשון שבתה ליום השביעי מפני שלא היתה בו שום בריאה נאמרו ויסבת ביום השביעי (ס' ז' ז') כי כשיחל המדבר מלדבר נקרא שבתה כמו ויסבתו שלשת האנשים האלה מענות את איוב (איוב ליג א') ר"ל פסקו ודלו לענותו ומעלה לא תמצא שבת בענין השקט והנחה. נפש

ה ש ע ר ה ח מ י ש י

שקט, שלו, נח, רגע, שאנן.

כפרו כלל מאמר דוד אל נבל אשר היה בו די למדי מכל מענה וך הדברים שרבים מאד והענינו כלומר לא הוסיפו על הדבר שנצטוו מאת דוד ארזנם דבר ולא פועל שיתר תשובת נבל אליהם וכונת הכבוד היא להודיע נבלות נבל שהוא בתבלית הגבלה וקדוב להיות כזה וינח ביום השביעי (שמות כ' י"א) איך שזכר בכל פעשה בראשית לשון אמירה בבריאתם אשר במעשה הדבור וינח ביום השביעי מפני שלא היתה בו שום בריאה ורב המפרשים פירשוהו מענין המנוחה ושמהו פועל מתצבר ורצונו לומר וינח לעולמו ביום השביעי כלומר פסקה הבריאה בו. **שֶׁקֶט** ענינו ידוע וכאשר זכר נח אצל שקט באמת שקט גדול ממנו לפי כלל הספר הזה כי האדון גדול בענין לפי מה שהוא וכאשר אמר לא שלותי ולא שקטתי ולא נתתי ויבא רגו (איוב ג' ל"ב) ר"ל לא האמר ששלותי שהוא תבלית הבטח. כי אף לא שקטתי שהוא דבר פחות משלוח ואף לא נתתי כלומר הניחה לי וזה שהיא מעוסה משלוח ושקט לא היתה לי וזה שאמר שאנן מחבב מנעוריו ושקט הוא אל שמעיו (תהי' מח' י"א) ר"ל איננו נע ועבור ומבלבל אך קדוב הוא להתבלבל ולהיות עכור כמו היין השוקק על הסמרים שהוא נח לעבור והעד ואך אפים ישקט ריב (משלי פ"ו י"ח) ר"ל מי שמקריב אפו בעת המריבה יסעם הריב לא אשר יניח שאם אמר כן יהיה תפצו בשלם גמור ואין זה נכון שיתבטל הריב לגמרי במאריך

נח ענינו העמידה מחדש או מהניחה והשכל או מהדבר וחולתם משאר ענינים והפסק העצב והעבודה כאשר היה ביום ה' לך מעצבך ושרצון ומן העבודה הקשה אשר עבד כך (ישעי' י"ג) ר"ל בהשד כל זה, והיה בריהו ה' אלהיך לך מכל איבה (דברים ל"ב י"ט) כלומר בהסירו אויבך מפניך ובהציקך אל השקט והשלוח וכן ושם תחתו יגיעי כח (איוב ג' יז) וכן דברי חכמים בנות נשמעים (קבלת ט' י"ז) ר"ל בלי הפוך והדמית קול, וכן טוב מלא כף נחת (ס' ד' ו') רוצה לומר בלא יגיעה והעד סוף הבאמר ממלא חפנים צמל (ס' אצל בשוכה ונחת תוספתן (ישעי' ל' פ"ז) והפך בו עמידה והפסק הענינות והמדרים אך ולא נתנה עוף השמים לנח עליהם (ש"ב לא י') אשר אנו ליום צרה (תנצק' ג' ט"ז) ויניחני בתוך הבקעה (יחזקאל י"ז א') נתנו עליי כאשר יפל המל (ש"ב י"ז י"ג) ענינם הדעיה והפילה וההעמידה וכן וכאשר יניח ידו וגבר עמלק (שמות י"ז א') כי הוא הפך כאשר דים כאלו אשר כאשר יחנה ויפיל, וממנו מענין והנהגה, אמרו רוח ה' גיחגו (ישעי' ס"ג י"ד) וכן יבוא שלום ינוחו על מסכבותם (ס' ל"ז ז') באדו ירג ה' צדקתם אל מקוםם ובא לשון נחה במענית הרבוי אמרו ויחזרו אל נבל ככל הדברים האלה בשם דוד ויתומו (ש"א ל"ב ט') פי' הדריסו מלדבר עד אשר יסמנו תשובתו כי לא נזכר להם שום גיחגה במקום ההוא כדי שיתומו ממנה אבל הם

שאנן ושליו פעולים לפי הענין וארצי השלוח
השקם וארצי השקם הניחה. ר' ענינו מצט
המנוחה והער ובגוים השם לא תרגם ולא יהיה
מנוח לכך רגלך. (דעיס כ"ח ס"ה) וכן הלוח
לדעיתו ישראל (יחמי' לא ז') להגיה לו סצט.
וכן ומצאו מרגע לגפסכס (סס ו' י"ו) ואפסר
כי עין מרגע ופנוחה סוים כאפרו זאת המנוחה
הגיוח לעיף וזאת המרגע (יסע' ל"ח י"ג) ואפרו
כי רגז באפר חיים ברגונו (חלס' ל' ו') ריל
גציה והוא הפוך כמו בכחו רגז הים (איוז
כ"ז י"ג) שענינו גער וכן ברגז קסן עומתך
וברחמים גחלים אקבך (יסע' ל"ד ו') וכן
רגז הים ויהמו גליו (סס לא ס"ו) ענינו גער
הים והער סוף המאפר ויהמו גליו ומהגזן
המנוחה הרגעי דמי (יחמי' מ"ו) כלומר שקסי
ונוחי ואפסר להיות מהגזן הזה ועל רגעי
אדך (חלס' ל"ב כ') ריל העגוים אבל עחי
רגז ויסאג (איוז ו' כ') ריל נכפה ונחלס
וכן וחדו לרגעים (יחמי' ל"ו ט"ו) לשרט
המחליטים ילככות ואבן נאח פידשו מעין
רגז וכן ומספסי לאור גמים ארצית (יסע'
לא ז') רגז לומר מספסי ארצית בכל רגז
מהזמן להאיר בו לגוים.

האף והחימה כי אקטמאדך אפרו נוקם וקדא לעת
מצוא ומלת השקם היא הפך התנוחה והתנועה
ושליו הוא חבליה דבמה המנוחה וזה שאמר
ישליו אשלים לשהדים ובסתות למרגיו אל (איוז
י"ג ו') שלוח היא הפך המריבה בקצת המקומות
כמו סוב פת דרבה ושלוח בה מבית מלא וזחי
ריב (תש' י"ז א') וכן ושלוח כסלים תאכס
(סס א' י"ג) כי על יוסר התמימים אשר לא יחפצו
לדיב עמחם, ומסנו הענין העצלה והרטול מאפר
יחזקיהו אל הכדשים, עתה אל תשלו כי בכס בחר
ה' לעפר לפניו לשרתו ולהיות לו משרתים
ומקשרים (תש' ל"ס י"א) כלומר אל תתשללו
לסדר המקדש והצדקות וקרב ענין ורטול לענין
המנוחה ויש שפי' אל תשלו אל תסגו כרגוים
כי סגנה הוא (גמזג ט"ו ל"ב) ושאנן ושליו
ענינם אחד וסגניהם בארץ סובים ומפולים במנוחה
משקם לאי כלל הספר הזה אשר שנובר שאנן
אדךן כאפרו ושקם ושאנן ואין מוריד (יחמי'
ל' ו') וכן שאנן מואב מנצוריו (סס מ"ח י"א)
כלומר יש לו מנוחה שלמה מיזם הבראו ושקם
הוא אל שפריו (סס) ואף בתמים שהיה קרב
להיות עכור כמו היין הוא שוקם וכל זה על
דרך והפיון לתבליה מנוחתו וזה הפעני ברם כי

ה ש ע ר ש י שבי, בזה, מלקוח, שלל, ער.

האדם הנלכך בפת אויביו והגולה וזה נודג מאד
בלשון רבו' ויל (פ' מ"קט"ז מ"א) היצוא מבית
השבי וכן במקרא טובה ה' את שביתנו (חלס'
קל"ו ז') ושב ה' אלהיך את שבוחך (דעיס' ל' ז'),
שלל הם לקחת מלבושין ותבשימים נאים
והער שלל צבעים רקבה (סמטעס' ס' ל') רגל
כן לא נאמר לשון שלל אם לא בחלוקה לפי
שהוא שם דבר והחלק לזכרים, לרב חסיכותו
כאפרו בארץ יגלו בחלקם שלל (יסע' ט' ז')
לערב יחלק שלל (גולאס' ח'ט ז') וכן אז

וי לנו כמה שפי' ר"ס כ"ה בפר' ראשי הכסות
במאמר את השבי ואת המלקוח ואת השלל
(גמזג לא י"ג) שלל הם מסלסלין של מלבוש
ותבשים, בן הוא בזה מסלסלין שאינן תבשים,
ותפישת הכלים והדברים הנקיים ביד כאפרו
ובבזה לא שלחו את ידם (אסר' ט' ט"ז),
מלקוח אדם וברכה וכאשר נזכר שבי אצל
מלקוח שבי באדם ומלקוח כבהבה, והוא מה
שאמר שא את ראש מלקוח השבי באדם ובברכה
(גמזג לא ל"ו). שבי בכל מקום נאמר על

(י' אפי' גלולא ס"א).

פרשאים לאביים כמו עד לא יחזק חבל חכמך
(ס' ו') ותרץ גלות החוב וגו' ותרץ וצלגל אל
הבזר וחבל על דרך השיין וכן וספלת מארץ
תרבי (סעי' ל"ט ו') רצה לומר במקום עמוק
וסעפר תשח אסורך (ס' פ' העפר אשר תכפף
עליו תגא אסורך בלחש גרול חסור נצותי
שתותי (תכלס ל"ח ו') החפץ בו הליתי ודיתתי
כפוף כאמון כדרך החולים ללכת כפופים ועל
זה אמר ה' וקם כפופים (ס' קמ"ח) במקום
ה' מרפא חולים וכן חתניו שחור עדי רוב
(לוי' ט' י"ג) כפופו כי כן נחש הצולס לקום

ה ש ע ר ה ת ש י ע י

שיח, שינ.

כאמור כי שיח וכי שיח לו (מ"א יחכ"ו) רצה
לומר באמרו כי שיח, אולי יש לו דברים ארוכים
עם אנשים אחרים וכי שיח אולי הלך במקום מרע
לדראות בו עם אחרים כמו שנהגו עוד היום
מי שיש לו דבר עם אדם לצאת אש לקראת
רעהו למקום נועד להתראות עם פנים כענין
ושבתם אלי אל נכון (ש"א ל"ג כ"ג). שיחן
ענינו דבור והוא שם מנחת או שיח לארץ
והרץ (לוי' י"ג ח') לטוח בשדה (נחל"ט ל"ד
ל"ג) ושיחו בי ישיבי שער (תכלס ל"ט י"ג)
ויש מי שפירש כי שיח נחלה דבר ונסר
בו ופירש כי שינברו ענינו חרכו מאד ולא
יוכל לבא טוח כמו ישנא ארז כלי מים (לוי'
ח' א') שהוא מענין הדבר וחולי יהיה כי שינ
ענין ביום נסער תסגשגי (סעי' י"ז י"א) אשר
שיעורו הסתעפות בעניניו. וגם אין דרוק שיחה
מענין טונה בשושנים (ש"ס ד' ג') ובדברי רבי

ש ע ר ה ע ש י ר י

שי, מנחה, תשורה, אשכר.

שי מלה נדח לא תמצאת תפוחה והיא מלה
הפוכה במקום יש וכאשר אמר יוכלו שילמור
(תכלס ע"ו י"ג) רצה לומר לא יכאז דבר
פועם כי אם דבר אשר בו ישות בדכאז אותו
(א' אולי י"ג: כז' לו' אים שיחה) (תכלס ק"ס ל"ב) ר"ל בורות,

דבר נזה להזקק לסקל דראוי. לזה לנותן.
מנחה שם כהלל כל דבר הסלוח כאשר בפריס
 ומנחה (סע' ל"ט א') ולקחת מנחתי (מנאסח ל"ג
 י') ויכינו את המנחה (סס. מ"ג כ"ד) וזה שנוכח
 כלסוק מנחה אבל תבראים ענינו דבר המניח האק
 והחיסה או דבר המנחג האדם לעשות חפצו
 משאלת המלכים במנחה, וזהו מנחה שם נגד
 משרש נזה כמו שחשבו קצת מן המפרקים ונקי
 מנחה בענין נחית בצאן עמך (חב"ט ע"ו כ"א)
 להנחותם הדרך (שמות י"ג כ"א) אשר שיעורו
 להנחותם, ומנחה נוסחת על צוהת הבחרא ית' עמו
 להקריב לפניו מנחה עניה גם כן הנהגה כי
 הקרבות הם מנחגים האדם לעשות טוב ולכור
 מר ועל ידיהם יתקן מחסא ואטמה כמצות
 האלהים עליהם ואפשר להיות ענין מנחה כביאור

ש ע ר א ח ד ע ש ר.

שיח, עין.

עין ענינו חדש אולי ממנו נק' עשה מר
 (מנאסח א' י"ג) וממנו מה שאינו עין טאבל
 כאשר תכני עצים וטאבי מים (סע' ע' כ"א)
 וממנו מה שהוא מקל אשר עמי בצנז וטאל
 ומקלו יגיד לו (סע' ד' י"ג) עין שם והלל
 ועל זה עין האבן. **שיח** יש מי שפרש וכל

שיח השדה. (מנאסח ז' כ') בין שיחים ינהק
 (איוט ז' ז') כמו אשר ר"ל עשבי השדה אך
 אשר תחת עוד השיחים (מנאסח כ"א ט"ז) הם
 אילנות שאם הם וטאים ותכנים היקך ויכל
 האדם לשבת תחתם ויש מי שאמר כי שיחים
 הם קוצים מדבר.

ש ע ר ש נ י מ ע ש ר.

שחפת, קדחה.

שחפת חולי שמסוק את הצער במה שפי' בם
 רש"י וז' לגפוח שהוקלה נפחית ומראית פניו
 ועופה קדחת חולי שמקריח את הגוף ומחממו
 ומבעירו כמו כי אש קדחה באפי (דברים ל"ב כ"ג).

ש ע ר ש ל ש ה ע ש ר.

שכוי, לב.

יש מן המפרשים שחשבו כי **שכוי** הוא הלב. מן הלב חתונם הדיבס¹ האסתגי וכן חתונם
 לפי שחכמה וההסקפה וההשגחה באות כלן וישקף (שמות י"ז ל"ז) והעד עברו משכיות לב
¹ ז' לבם וז' הדיבס כי על וקניט (מנאסח כ"א י') חתונם ומשכיות אל על הבם טא כמחמם
 (מנאסח ט"ו כ') חתונם אסתגי וכן אל הבם (סס י"ט י"ז) לא תסתגי וכן עוד מוקדמות שטח
 אסתונם שרש הבם נלשן אשקף.

אחרי כחשבותיכם וכן אשר לבבו פנה היום
(דגריס כ"ט י"ט) והוא שם להכנסת והמון
כל שארית ישראל לב אחד רצה לומר הסכמה
אחת וכן לא יחרף לבכי מימי (איוז ל"ו ו')
ענינו לא תשתנה עצתי והסכמתי ויש שפירש
לא יבוס סכלי מכתת ימי כי רב הוא כפי
מספר שנותי וממנו שהוא שם החפץ אמרו
ותתני לכם רעים כלבי (יח"ל ג' ע"ו) וכן כאשר
בלבבי ובנפשי (ש"ל ג' ל"ה) ענינו כחפצי וכן
כל לב תזכור אצל הבורא ית' ענינו חפץ,
והוא שם הסכל אמרו ואיש נבוב ילבב (איוז
י"א י"ג) ר"ל יסכל ויבן וכן לב חכם לימינו
(קהל י' ג') כלומר שכל החכם הולך עם
הדברים הנלמים וכן והסבת אל לבך (דגריס
ג' א') ולא נתן ה' לבם לב לדעת (שם ל"ט
ג') והאש החכמים פירש וארבת את ה' אלחך
בכל לבך (שם ו' כ') בכל כחות, רצה לומר
כחות אברך כלם כי מוצא ומקדם מן הלב
והשיעור לשים הכליות פגליך לעבדו ולהשיגו
כפי אשר תוכל ויותר מזה כיאיתי ענין לב
בחלק הגוף בשער הראשון בביאור נפש נשמה
רוח¹ ודבחתיו ז"ל (ל"ה ל"ו א') אמרו כי
סבוי זה התרגול ועל כן [אמר] מי נתן
לסבוי בניה (איוז ל"ה ל"ו) והם הוסיפו לבאר
להבין בן יום ובן לילה.

(תהלים פ"ז) ר"ל עבדו כל הבטת הלב והוסיפו
לעשות רע יותר כל מה שיפנה להם לבם או
ירצה לומר עבדו על מה שצריך להם לבם להרע
כענין שכיות והמדה (יח"ל ג' ט"ז) משכיות
כסף (תה"ל ל"ה י"א) שהחפץ בו צורות מצוידות.
לב ענינו ידוע כבר שמשו בו במקום הנפש
אמרו לבי לחוקקי ישראל (שפס"ס כ' ט') ולב
האל בקרבי (תהלים ק"ט כ"ג) לא לבי הולך
(ח"ל כ' כ"ו) אחרי בצעם לבם הולך (יחזקאל
ל"ג י"א) ר"ל אמר לבי (תהלים ל"ו ח') והיו
עניו ולבי שם כל הימים (ח"ל ט' ג') וכן רבים
ענינם נפש ולב נודע במה שאין בו נפש אך
החפץ בו עצם הדבר שהוא עד לב השמים (דגריס
ד' י"א) בלב האלה (ש"ל י"ח י"ד) אבל בלב
אש (שמות ג' ג') ענינו לדעת לא עצם האש
לב הוא שם האבר אשר הוא יסוד החיים כאמרו
ותתקנם בלב אבשלום (ש"ל י"ח י"ד) ובצבור
היות האבר והוא באמצע הגוף נסמך זה השם
לאמצע כל דבר כמו עד לב השמים (דגריס ד'
י"א) ובכל מקום ממקומות הגלגל הוא אמצע
השמים מפני שהם עגולים כבור ואין להם רחוקים
וקצוות והוא שם הבחשבה אמרו לא לבי הולך
ח"ל כ' ל"ו) ר"ל בכל עת הייתי נמצא עמך
במחשבי כאשר עשית כך וכך ולא תתורו
אחרי לבבכם (יחזקאל ע"ו ל"ט) ר"ל לא תלכו

ש ע ר א ר ב ע ה ע ש ר

שלום, שקט.

ודאשון זה שאמר בתחלה שלום, שלא יהיה
על ריב ומלחמה ואנצ"כ אפשר שתבואם תנועה
ויגיעה ויצטרכו אל העזר לעשות מעשה
במורה על כן אשר אחרי כן ושקט שלא יעז
אל יבואם קמל כסום סבה.

אמרו והלום ושקט אמן על ישראל בימיו
(ה"ל ל"ג ט'). שלום הפך מלחמה ושקט
[הפך] התנועה והגיעה כמו שכאיתי בשער
שלו שקט¹ ובהויתקיים כלל הספר הזה על
שם דברים שניקן אחד כי האזינו גדול מן

¹ (ע' ה' 179) (א' פ' ה' 256).

ש ע ר ח מ ש ה ע ש ר.

ש ש מ, ח ר ב.

בינתו ושה שנוכר מלשון ש מ מ ון על הארץ ענינו היהנה לקדשה בארציה ותתנה לזרים אשר מיטבים אותה, אבל באמרו אשר ירושלם חרבה (נחמ' ל יז) ר"ל הלכו עמה והאמרו כדבר הארץ ואין בה יושב ודוריה סוף האמור וסעיה נגזרו באש (ס) וכל לשון **ח ר ב**ן האמור על העיירות והמדינות ענינו שאין בהם יושב באמרו ח ר ב הוא שאין אדם (יחמ' יז י) והעיר והערים תושבות תחריבה (יחזקאל יז כ) כן תהינה הערים החריבות מלאות צאן אדם (ס לז יח) והחריבו חוצותם פבלי עובר (נחמ' ג' ו) ויחרישו עיר חרב (ספ' מ"א ד') וכן כשעלים בחרבות (יחזקאל יז כ) האמור על דה ציון ששם שועלים הלכו בו (דלכ' כ' יח) ר"ל והאריכים חמה אוחם לטועלים וחיות רעות ויאמר על יד שאין בה אנשים כלל שהוא חרבה, ותקרא ששמה העיר אשר גזל ממנה אנשיה והשיבוהו חיים.

כאשר אמר ארצכם ששמה (יחזקאל לז יג) רצה לומר שהערים אוכלים יגיעו ואין האנשים [המדינות] נהנים ממנה דבר אך חרים יושבים בה והיא כלה מאליה כענין והארמה לא תשב (נחמ' ג' ו) כלומר לא תהיה ריקה וסבולקה וכלה מאליה כאשר לא יתענה והפוחת על זה אמרו ארשתבם לנערכם חיים אכלים אותה וששמה כשהפכת חרם (ספ' ח' ו') כלומר שהיא כלה בלי חמדה כאשר אין בעליה עליה ויש בה אחרים וחלשה וכן כי רבים בני שושמה (ס לז ח') ר"ל האשה והחלכת בלי חמדה וכן חושב חמר וששמה (ס"ג יז כ') שלא קשמה עשמה ולא לבשה בגדיה והמחזות אשר אותה בבית וכן חמת נהנה השמו (חלכ' ע"ס ו') השמות כל שחיו (חזק' יז ו') ישמו ישראל על זאת (ס' ו' ס') ושה שנוכר מענין **ש ש מ ון** אצל האדם שיעורו אבדת ממון וכלית הון שילך בלי חמדה או שהבין יאמר שכלו ותסתור

ש ע ר ש ש ה ע ש ר.

שור, חיל, חומה.

החלונות ועובי החומה כלפנים בשלמה החלונות משכחת לה רשון לקרקע חמדה אלא עובי החומה וחכי משכחת לה משכחת לה בבר שורא רבתיב ויאכל חל חומה (דלכ' ג' ח') וא"ל איהא חיתמיטא ר' תציא בשורא ובר שורא וסן הענין הזה היה שלום בזחילך שלוח בארשנותך (חלכ' ק"ג ו') שיתו לבכם לחילה (ס' מ"ח יז). **שור** הוא גם כן שם הדיקא כי הוא נגזר משרש ישר על אנשים (חזק' יז יז) ר"ל יחך אליהם וישושם ויקף כביכותם לחזות חסאוי אליהם וכמו שאמר רבתיב יל (פ' יחזק' מ"א ו') יעשו שורות שורות מבני אדם להחגבל לפני חכיו ויבנע לו לפניהם ועל זה הדיק חרצמו חמה (יחזק' לז יא) שור מקי, לפי שהחומה עשויה בדיקא

חומה עניה ידע כי חקת העיירות באנשים סביב לעשות קד חזק נקרא חומה תצטית לשמר העיר שלא יוכלו לבא בתוכה חיל וצבא באמרו שרים בזאת חומה גבדה דלתים ובריה (דלכ' ג' כ') וגם סגנו נסמך לשמירה גבוהה וסוכה אמרו חומה היו עלינו גם לילה גם יומם (ס"א לז יז) ר"ל כחומה היו סביבו לשמרנו מכל דיוק. חיל הוא ביק קצר וספל לפני החומה גבוה עד סחגים לבצר החומה ולחזקה וזה שאמר חל חומה יחדו אמללו (דלכ' ג' ח') ויש שפירש חיל עפל והוא קד חזק אשר לפני המגדל כענין דיק ורבו' ול קצו חיל, בר שורא (ספ' ח' ו') לפי שהוא כחומה קשנה כמו שאמרו (ס) פסח שני

וזה שאמר עליו בשרותיה (יחמי' ת' י') ר'ל' ל'נ' ובארכות ושוויא שכללו (עולא' ד' י'נ')
לחמיותה, בנות צעדה עלי שור (נחלית מ'ט' אמר כן אשר הקפתם המדינה.

ש ע ר ש ב ע ה ע ש ר.

שצף, קצף.

קצף ענינו הדחתה בבנים והבכסה⁽¹⁾ כאמרו
ובתרכ הקפתם (דגיס' ט' ח') הבכסתם, ורל'
כל העדה יקצף (ויקאל' י' ו'). שצף יש שפירש
בו רבוי ואמרו בשצף קצף הסתתני פני רגע
ממך (ספי' ל' ח') ר'ל' רבוי בשם ובהה הסיכ
בן לברם אל מנהם בן סרוק כי סעה כאמרו
על שצף שגיתו רבוי והשיבו כן, וגם פתר שצף

ש ע ר ש מ נ ה ע ש ר.

שפר, נעם.

כאשר אמר דבליס נפלו לי בנצימים אף נחלת
שפרה עלי (תהליס ט' ו'). עין נועם, יועי, וכן
אזי יהונתן נעמת לי מאד (ש'נ' א' ל'ו) רצו' לומ'
יפית לי ויפיו בעיני עניתך וכן זאת הארץ כי
נעמה (נחלית מ'ט' ס'ו) יפה לעשות פירות, ורע'
לנפסך ינצם (מחל' ז' י') דוכיה דוכי נצם
(ס' נ' י'ו) כל הן יקד ונעים (ס' כ"ד ד')

כל אלה ענינם היופי והחמודות. שפר ענינו
דבר טוב וזה שאמר הנתן אכרי שפר (נחלית
מ'ט' ל'א) דברים טובים ונכוחים וכן בלשון ארמית
מלכי ישפר עליך (דניאל' ד' ל'ד) כלומר עצתי
תיסב בעיתך וגם שפר תרגום יפ'ה כאמרו
יפת תאר ויפת מראה (נחלית כ'ט' י'ו) שפירא
בידוא [נ'נ': בידוא] ודבל הולך אל מקום אשר.

ש ע ר ת ש ע ה ע ש ר.

שוקק, צמא.

שניהם נופלים בענין האחד ש' צמא נהג
בתאות הסתיה כמו הוי כל צמא לכו למי:
(ספי' ל'כ' א') ויצמא שם העם (שמות י'ו ג')
ולצמאי יסקוני חמץ (תהליס ט'ט' ל'נ) הסקני
נא מכם מיט כי צמתי (שטניס' ד' י'ט). שוקק
נופל על כל תאזה כאמרו כי השביע נפש סקק

(תהליס ק"ו ט') ושפטו בו על תאות השחית
כאמרו והיה כאשר יחלום הצמא והנה שותה
והקין וגו' ונפשו שוקק (יבעי' ל'כ' ח') והנהג על
הארץ הצריכה מיט והוא טה שאמר פקדת הארץ
ותשקק: (תהליס ט'כ' י') ר'ל' דריות אותה ונעין שוקק
בשני הפכים בענין ותשרש שרשיה (ס' פ' י')

(1) פ' לעיל 64. י' פ' 42 נצורה ס', וע' נצית דונס טר 91 ונעמה 20 נחלית.

שענינו עקב, ומפני השרפה בארץ ובאדם ירשע
יעקב (ישי' לז' ו'), וכן רבים משפטים שני
הפכים וגם מלת שוקק נופלת על חשק אהב
ורציה והוא אני לרדוי ואלי תשוקתו (שיר
כח'ט' ו' י"א) וכן ואליך תשוקתו והנה תבטל
בו (נח'ט' ד' ו') ואל אישך תשוקתך (ס' ג'
ט"ז) ופ'רש תאודתך כמו נפש שוקק (תבטל
ק"ז ט').

ש ע ר ה ע ש ר י מ.

שורקה, יונקת, כנה.

שורקה היא פורה מפני הנפץ הסובב תל זה
השיעור אשר נפסדת שורק (יח' ג' ל"א) והעדר
אשר לנפץ עירה ולשורקה בני אהנו (נח'ט' מ"ט
י"א). **יונקת**, היא שם העצף והך אשר במיני
והאלנות כאשר ראש ינקותו קספ (יח'ט' ל"ד')
והער שראש ינקותו רך אקספ (ס' ל"ג) והא
העצף והך מאר. **כנה** היא נמורה כאשר וכנה
אשר נסעה יפיתך (תה'ט' ט' י"ג) כראית כה שאמר
נפץ מפצצים חסר (ס' ט') ויש מי שאמר
כי כנה עיניה נה, בהפך דב'ף בג'מל.

ש ע ר ע ש ר י מ ו א ח ד.

שרש, גזע.

שרש נקרא מה שתפסם בארץ כן תפסנים
כאשר נפסדם גם שרשו (יח'ט' י"ג ג') וגזע
נקרא היצוא מן השרש וצל' כן אשר אף בל
שרש בארץ גזעם (ישי' מ' ל"ד) כי הגזע לא
התפסם ולא הצליל לנפשות פרי וצל זה השיעור
אשר ויצא חסר פגז ישי וגז' משרשו יפיה
(ס' י"א א') מן השרשים שהם גזלים בארץ
מקומות רבים יפיה וירצה ויגזל נצר ריל
אילן גזל אף מן הגזע שהא על השרש יצא
חסר ריל משה אשר קטן ועין המקרא אשר
כי הבל נאמר על ביות הגזל. והוכל לפרש
ויצא חסר פגז ישי כלומר מידו שהוא כן
ישי שהוא השרש יצא חסר ומשרשו ריל פגזיו
יצא משה שהוא נצר גזל. ולא יאמר לטון
גזע כי אם על דבר הגזל בפסנים ובאלנות
וכבני אדם אבל בים ובהרים ובזולתם לא יפול
לטון גזע כמו שגזל עליהם לטון שרש כאשר

ושרשי הים כבה (אז'ט' ל"ז) הפך כשרש הים
(ס' ל"ח ט') שרש פרה ראש חלענה (תמ'ט'
ל"ט י"ג) ונאצאי ישרשו (אז'ט' ל"ח ח') אבי
ראיתי אהיל משרש (ס' ט' ג') על זאת אני
אומר כי ענק שרש התפסם הדבר והתבאר
או גזל האלנות. וכאשר שרשי הים כבה,
רצה לומר תחתית הים התפססותו וכן הפך
משרש הים, הפך התפססות תחתיתם למעלה
ופה שהיה למעלה הפך למטה וכן אני ראיתי
אהיל משרש ריל אהיל מתפסם באולת וכל
ענק שרש כן הוא וכן שרש דבר נפצא כי
(ס' י"ט ל"ח) התפססותו לסוב ויש שפירש
תועלת דבר וכל שרש הגזר אצל ההפך אצל
דבר וענין התפץ בו עק' הדבר והענין אשר
כא בו. ואולי לטון גזע נופל אף על העשבים
ושרש אינו נופל כי אם על האלנות לא
על העשבים.

ש ע ר ע ש ר י ם ו ע נ י ם .

שתיל, אשל.

שתיל הם נגזר משרש כעץ שתול על פלגי מים (תהלים א' ג') ושתול ענינו נסע וכל אילן הנסע מקיבו נקרא שתיל ועל זה אמר בנך בשתלי חתים (שם קל"ג ג') ר"ל כנסתי חתים רבים ונסע ושתיל אחד הם ושניהם נופלים על האילנות הצומחים הערשים פרי ואשל הוא שם אילן אשר לא עץ מאכל הוא אמרו חתית האשל ביבנה (ש"א ל"ב ו') וקברו חתית

האשל (שם לא י"ג) וישע אשל בבאר שבצ (נחשית לא ל"ג) ויש ספ"י שהוא שם אילן הכולל כל האילנות צומחים ועושה פרי וחולתם רבותיו ז"ל אמרו (סוטה י' א') וישע אשל רב ושמחלי' וד אמר פרדס להביא ממנו מיני פירות לאורחים בשעודה וד אמר פונדק לאבטיא וכו' כל מיני פירות ומצאו נסיעה באשלים ופונדקאות אמרו וישע אשלי אפתו (דמ"א לא מ"ב).

ש ע ר ע ש ר י ם ו ש ל ש ה .

שנאן, מלאך.

מלאך ענינו שליח ועל זה נקראו המלאכים מלאכי אלהים (נחשית לא י"ג) כאלו אמר שליחי אלהים כמו שאמר ברכו ה' מלאכיו (תהלים ק"ג ב') כענין משרתיו כאמרו עושה מלאכיו רוחות (שם ק"ד ד') ולשון מלאך נופל בדרושים והוא ויטובו המלאכים אל תעב (נחשית ל"ב ז') וישלח מלאך ויצאו ממצרים (נחשית כ' י"ז) ר"ל שליח והוא משה רבינו ע"ה. שנאן אמר

אבן גנאח כי כבר שמעו הפייסנים במלה הזאת במלאכים לקראם שנאנים¹) ויש מי שאמר כי מלת שנאן שרשה יגזרות שנא הכתם המוכ (איס"ד א') ורצה לומר כאמרו רבותים אלפי שנאן (תהלים פ"ח י"ח) אלפים שנים זה מזה ועקרו להיות י"גנין על משקל בנין, ענין, ואף למי שאמר כי ענין שנאן מלאך אתנו נודע בדרושים כענין שליח כאשר ישמרו במלאך במקום שליח.

ש ע ר א ר ב ע ה ו ע ש ר י ם .

שנהבים, קופים, תכיים.

סברו רוב המפרשים כי שנהבים מלה מורכבת וענינה טן הפיל ושלשתם מיני חיות נוראות ונפלאות שאינן נמצאות בארצות האל כי [אם] בארץ ישמעאל. קוף דומה מצד דמותו לדמות

אדם ורבו' ז"ל אמרו וכל הולך על ארבע (ויקרא י"א מ"ג) זה הקוף²). תכיים (מ"א י' ל"ג) אמר בו (הרעום³) סווסין ואי לא ידעת' לתאדם ושמותם נודעו לקצת מבני אדם על דרך הדגל לקראם כן.

¹) עמ' שלמינו: ר' יהודה ור' נחביה. ²) בבית מלכות לא מלא' חלת שנאים אכן נכ"נ ישתמש צ' דלוקן (לשחית יוס"כ מנ"ג כסדר) מתחיל שנאים שנאים כנצוצים ילדו ונ' וגם ר' משה בן עזרא (אשן ליום אדון של ספר) משה בשפתי רגנות מתחיל יה שכינתך בנות אששים וגו' אמר אופני פלאי ושנאי מרומו וכוכבי רום צבאו וגו' (דברי רחם ר"ל חקקם ל"י נחשיו אל). ³) נח"כ מ' שתי פ"ז מנ"ג כל כולו על כפיו זה הקוף. ⁴) עין בעדך ערך פשוט ונמצאון (משעטות הרצל) שורש הנכר.

ש ע ר ח מ ש ה ו ע ש ר י ם .

שה, גרי, מלה.

שה הוא בן שנה וכל שנתו קרוא שה. מלה הוא היתק כאמרו מלה: חלב (מ'ל' ו' ח') ועל כן אמר בוריו יקבץ מלאים (י'שע' ח' י'א) כי מפני היותם קטנים יצמרכו להגשא בחיק, ושה הוא מן האיל ומן הדחל או מן הכבש. גרי גם הוא מפיני השה והוא בן עז וכבש, כאמרו גרי העזים (מ'אסית ל'ח כ') וכאשר אמרו נפזרו עצמינו לפי שאול (ח'אליס קו'א) (ו'אבדון) ר'ל הקב ונידגם מקום אבות הנפש החוסאת והשפסה בוי' והער והורידו גברדך את טיבת עבדך אביתו ביגון סאלה (מ'אסית מ'ל' ל'א) ר'ל לקב וכן חיים סאלה (נ'מדנע ע'ז ל') נבלעם כסאל חיים (מ'א' א' י'צ). שותת נקראת התפידה העשויה לצוד החיות ושה הערסים הרעשים לצוד הצדיקים ועל כן אמר ולא ימות לכות (י'שע' ל'א י'ל) תורידם לכאר שחת (מ'אליס ל'ה ל'ז) והער עד יכרה לרשע שחת (ס' ל'ז י'ג) והקב נקראת שרת מפני שסם נשחת הגוף ואם הם כני שרשים הענק אחד כי נשחת מנזות שחת, ושחת שרשם כדוה עמקה (מ'אלי ל'ג י'ל) כי שחת אל מות ביתה (ס' ג' י'ח). אבדון ענינו נידגם. צלמות היא מלה כדרכבת אשר ענינה צל המות כאמרו הנגלו לך שעי מות ושעי צלמות הראה (א'זנ ל'ח י'ז) פשמים קרא

ש ע ר ש ש ה ו ע ש ר י ם .

שאול, אבדון, שחת, צלמות, עלוקה, תפתה.

אחתו שעי מות ופשמים צלמות ור'ל החסד כהוא הפך האור כאשר סאל עליהם סמך לזה איזה הדרך ישכן אור וחסד איזה מקומו (ס' י'ט) ואמרו ארץ עשתה כמו אפל צלמות ולא סדיום (ס' י' ל'ג) דשה הסממן לחסד ופחד הנפש ממנה כעבור מה שחגית אליה מן האויבה ומדחת השממה קרא צלמות כאלו יש למות צל אשר ייראו מנשח אליה לחסות בצל והוא. עלוקה יש שפדים שהוא שם נופל על נידגם ואבן גנאח פיד' מענין חסד וכפן, לעלוקה שתי בנות (מ'אלי ל' ל'ז) ובדברי רבותי ו'ל (פ' ל' י'ג ז') מפני שכנת עלוקה, והוא תולעת המים. תפתה גם הוא כנוי לנידגם כאמרו עירך מאתמול תפתה (י'שע' ל' ל'ג) ואמר אור כן הרחב מדחתה אש רעצים (ס' נקרא כן טעני שהוא מקום לפתאים הנפתים אחרי הכלי העולם הנודמים להם הפקסם והוא.

ש ע ר ש ב ע ה ו ע ש ר י ם .

שנה, הפך.

אפשר שהיה ענין הפך כענין שנה כפך מזה כרחוק מזה ממשיך כי שנה ענינו חלפת מקומות כן המקרא אך עקב באורם רחוק ו

(¹) מ'א' כ' ל' ה' מן ויכנס עד זו ארץ סון מקומו וידיך למטב אל' ציאר מלת אבדון שסג עליו שציעו ויכנס והסוף אל' סגול מקום ומ' (²) על שרש ה'פ' פ' ע' 134.

הפך לבם - יגא (תהלים ק"ה ג"ה) או תת האשה הזונה נזק למנאפה נקרא הפך כאשר לכל צות יתנו נזה זאת נתת את נתיך וגו' וידי כך הפך מן הצמים בתנחומך וגו' ובתתך אתנן ואתנן לא נתן לך וחתני להפך (יחזקאל ט"ז י"ג י"ד) או בשבט האור חסד נקרא והעוברה כמו והפך לבך צלמות (שמות ט' ח') או שוב חסדי השחור לבן או הלבן שחור כמקרה בלי צבע את הפוך כאשר היהפך כושי עורו ונמר הכרסותיו (יחזקאל י"ג י"ג) וכמו ושער בגג הפך לבן (יחזקאל י"ג ג') או שהבריח יחלה כאשר נהפכו צידי עלי (דניאל י"ט) או שוב הגלגל על האויב השלם בארצות אשר ילסו הם בו כענין כיום אשר שבו ארצי היהודים לשלם בהם והנפך הוא אשר ילסו היהודים המה בשנאיהם (אסתר ט' א') או טוב הצור חביב למצין ומקרה מים זה הפך כאשר והפכי הצור אנם מים חלשים למעינו מים (תהלים קי"ד ח') או שוב הייסוב דרב וסמם מאין אדם כמו כמהפכת סרט ועמדה ארסה וצבויים אשר הפך ח' באפו ובחמטו (דברים י"ט כ"ג) או שהחושב רע יחשב טוב כאשר נהפך עלי לבי יחד נכמרו נחומי (הושע י"א ח') או שהחושב טוב יחשוב רע יחשב רע כמו ויהפך לבב פריעה רבביו (שמות י"ד כ') או שהדיוקן ארצים ללאה או יתח וידפדפוהו הם כמו נהפך אל הדיוקן (יחזקאל ח' כ') ואיש ישראל הפך ויבול (אפסטיס כ' מ"א) ר"ל פנת עוף וגם או שוב המים הם כבו ויחפכו כל המים אשר ביאר לדם (שמות י' כ') כל אלה הנזכרים הם הפכים דבר כנגד חברו. ויש הפך שיענינו סבוב והוא אשר את להם הדיב המשתפכת (נחמיה ג' כ') ר"ל המסתגלגלת סדד אל צד מספה למעלה מבית וכחורן וכן הפכים אם כחמר היצר יחשב (ישעיה' כ"ט י"ג) ר"ל הפיכת ענינם ותפוחות מעשיכם אתה סדך אשר לבי כי אם כהפיכת היצור ביד היוצר שיהפך החומר מצורה לצורה פעמים רבות לראות איזה יכשר בענינו כן אתם סנינים בכל פני העופים לראות איזה מהם ייטב בענינים. וכן

אני ה' לא שנית (מלכי ג' ו') רצה לומר לא נתלשתי רב ומעם ולא התלשתי דבר לזולתו ולכל אשר אשרתי וכן ישנא הכתם השחור (איס ד' א') יוסר ויתחלף, זה לך הבאור בזה כי שנה יוכל לשנות והדבר על עמדו כמו שנה את בשרי בלא (יחזקאל י"ג י"ג) ר"ל החליף הבגדים כענין ויהפך שמלותיו (נחמיה מ"א י"ד) שהוא שנה אותם ממנו והם לא נשתנו מאשר היו קודם לכן, אבל והפך אינו כבראשונה כי אם היה עליך¹ תתהפך כחמר חותם (איס י"ח י"ד) הפך לבן (יחזקאל י"ג ג') והפך לבקר צלמות (שמות ט' ח') וכן חתומם שנות מכל עם (אסתר ג' ח') אין חתומם (שמות) להבדיל ולהקל כשאר חתומות עם אשר אבל כל ארצות וארצות בלי תמורה לזולתה ואין לה שנוי שתהיה הפך מה שתהיה מימי היוותה וכן משנה פניו (איס י"ד כ') מחליף, ועני פניו ישנא (קבלה ח' א') ר"ל יתחלף לטוב כאשר חכמת אדם תאיר פניו (ס' ועני פניו יסד לטוב לא סתיהיה החלוק והוא בשנוי והפך סתיהיה היותו עתה עם היותו הראשון שני הפנים כמו הסמאל והימין ואחור ופנים ומעלה ומטה וזה הלשון נהג בדברי רבו' ז"ל הדיב מאד באמרו (צ"ק כ' א') כל המשנה ובא אשר ושנה בו פסוק ר"ל העושה דבר שלא נצטוו עליו לעשותו כמו האומר לשלוחו לצבות לו צמרו אדום וחשלת אמר לצבע לצבעו שחור והצבע צבעו ירוק אין זה הפך כי אם משנה אשר שהצמר עומד להשתנות באחד מן הצבעים והוא שנה בצבע שלא נצטוו אבל אם הוא לבן וצוהו שלא לצבעו ועבר על דעתו וצבעו באחד ממתי הצבעים זה וקרא והפך לפי שהפך ענינו להטיב תחתון עליון וכיוצא בזה כענין והפך כמו הפך משרט דרים (איס י"ח ט') שכם עליון השרט והאוי לזיוות תחתון וכמו ענה בלי הפוכה (סבס' ז' ח') סדד אל צד מספה למעלה והצר דברי רבותי' ר"ל (פסוקס י' א') עולם הפך ראיתי עליונים למטה ותחתונים למעלה וענין והפך נופל בכמה ענינים הראשון שיהפך הארוב לשונא כאשר

¹ מלך שהר סוף: נצטוו תחתון.

יתולד על גושא אחד כמו הלובן והשחרות
וכיוצא בהם ויש סוה מן העצבים שאין בניהם
אמצעי כמו אמת וסך וכיוצא בהם ויש סוה
מה שבניהם אמצעיים מה שבין הלבן והשחר
הם יתר המראים מן העצב זולתו, והפוסר
אמצע בין הקור והחום וההפך הכזה הוא
ההפך גורח אמת עד שישבו בה הנושא נשוא
הבטוא גושא, והוא ענין נמצא בגדרות ובמקרים
כענין והוא מסבות מנהפך בתחבולותיו.

הנהפך בחסר חותם (אזכר ל"ח י"ז) כי ההפך
החומר ביד הדינר הוא תכלית כל ההפכים וכן
כי דור תהפכת המה (דעיס ל"ז כ') אחרי
ההפלת ההפכים כלם במעשה ובכחור ובכל
עניניהם וכן והוא מסבות מנהפך בתחבולותיו
(שם ל"ז י"ז) ר"ל כי הבורא ית' בעל הסבות ועל
העלות להביאם באיזה הפך שירצה וכן אמרו
הפילוסופים כי הפך שם משותף למקרה שהוא
תכלית הדיחן ממשקל סנקא לו הפך וסניהם

ש ע ר ט מ נ ה ו ע ש ר י מ

שמע, הסבת

הרב אמרו גוי אשר לא תשפע לשונו (דעיס
ל"ח מ"ט) וכן ושמע ה' (מנצח י"א א') בשמנו
את תלתיכם (שמע י"ז א') בהשינו עיקר
תלותותכם ודעתי אותם ומסנו בענין ההבנה
הוא שאמר דבר נא אל עבדיך ארמית כי שפנים
אנחנו (מ"ז י"ח כ"ז) כאלו אמר מבניהם אנחנו
וכן תשפע הלום לשון אנו (מלכות מ"א ט"ז)
וקיבו להיות מעין ההבנה גוי אשר לא תשפע
לשנו (דעיס כ"ח מ"ט) וענין ההכנה וההבנה
אחד ורב עניני השפע סיעורם קבלה אך ושמע
אין לך מאת המלך (ש"ל ט"ז ג') הוא כענין
אחד כמו שנהנו עוד היום לאמר לצועקים אל
המלך עצמו אחד שהמלך לא יוכל לבדו דינק
יתן לך סופס שישפע מנגותיך להוציא לאור
משפסך וכן ושימורו דויד על משמעתו (תה"ל
י"א ל"ב) ר"ל נתנו ראש ופקד פסקייו הממונים
לשפות צעקת בני העם ודעיהם, ויש שפירש
משמעתו נמשך אחריו כמו וס' אל משמעתך
(ש"ל כ"ג י"ד) אשר והפך בו נמשך אחרי
האחרון וכן לשפע און יפסכו לי (הנ"ל י"ח
מ"ט) ימשכו אחרי רצוני וכן ובי עמון משמעתם
(י"א י"א י"ד) נמשכים אחריהם לגשות רצונם
ולעבר עבודתם וכן רבים מזה הענין.

אמרו הסבת ושמע ישראל (דעיס ל"ז ט') פי'
אכן נגמא כי ענינו קבל ושמע ואנ"פ שהשפע
קודם לקבל והוא הקדים הקבל לשפע כאשר
הגיד לרבי בליתנו כדרכה מקומות כמו נעשה
ושפע (שמה ל"ז א') תקדים המעשה לסמיעה
מפני חבה והתאפשר כי דברי אכן נגמא חובים
ונבדחים, כאשר יבא המסכת בלי התחברות שפע
יהיה סיעורו קבל כמו סבות מלככם (עמס כ' ל"ז)
אשר והפך בו קבל עבודת מלככם, אבל ענין
הסבת ושמע (דעיס ל"ז ט') ביאורו האון וקבל
כי שיעור הסבת, האון, ומדת השפועה, קבלה
כמו ולא שמעו אל משה (שמע ו' ט') ושמעו אל
ישראל אביכם (מלכות מ"ט ג') כהנהגו וקבלו
אולפן וכן כל איש אשר ישרה את פיו ולא ישמע
אל דבריך לכל אשר תצווה יומת (יחזק א' י"ח)
וכן אצל הבו' יתברך שפע אשפע צעקתו (שמע
ל"ז ל"ב) ר"ל מקבל תפלת המשתדל וכן ולא
שמע ה' בקרבם (דעיס א' מ"ט) והפסתי כי
הנוראני (שמע ל"ז ל"ז) ועל ש"ש משתתפת
כי עיקר יגיעה ידע כענין והקל נשפע בית
פריה (מלכות מ"ט י"ז) לא ישמע על פיה (שמע
ל"ז י"ג) ושמע שמועה וסב לארצו (י"א ל"ז א')
ומסנו בענין ידיעה והשגת פוע או השגת ענין

חלק שנים ועשרים חלק התיזו.

ה ש ע ר ה ר א ש ו ן .

תקוה; תחלת.

(ס יז יז) מעין תחלה וכן תקוה רשעים
עבה (מסל יז) וזכירו לומר בן כאשר
ראש המאמר תחלה צדיקים אך טוב, ותקוה
הרשעים עבה והענין אשר. וכן ותקוהי מי יסורנה
(אזכ יז ט"ז) ר"ל ותחתי מי יסבנה, כי
יסורנה מענין צעה עלי שור (נחלית מ'ט כ"ז)
סענינו סבוב העירות תהקת המדינות הוא
החומה וכאשר אשר אם אקה שאל ביתי בחסך
רפחתי ירועי, לשת קראתי אבי אנה אמי
ואחתי לרסה (אזכ יז יז-י"ד) כל זה אפחתי
סבובתק תחול אשר לי לדת שאל ואיה אשה
תקוהי סאגיע אל תחתי האסורנה סארכק
ירועי בבדי שאל כי כל הנחת אשר אי מקוה
יחד עפר, איננו כי אם בקבר. ועוד יש הפרש אשר
בניהם כי תחלת לא תמצא אם לא על חבוי
הסוב כמו יחל ישראל אל ה' כי עם ה' והסר
והרבה עמו פדות (תכלס קל ז') על כן אחל
לו (ארכ ג' כ"ז) היה חסדך ה' עלינו כאשר
יחלנו לך (תכלס כ"ז כ"ז) וזכר דבר לעבדך על אשר
יחלתי (ס קיים מ"ט) וזהו הסוב סן תחלת
אשר תחלתו נבונה (אזכ מ"א ח') אך תקוה
תמצא שהיא נופלת אף על ארס הפחכה פת צרה
כמו אם אקה שאל ביתי (ס יז יז) ותקוה
רשעים עבה (מסל יז יז) ר"ל תקוהם הענה
לא עשה פרי וכן ותקוה תגף עדי רגש (אזכ
ג' ח') וממנו לסובה אפרו יק לאור (ס ג' ט').

עין תקוה האמנה סבדי לתועלת וזולתו
והער הלא ידאך כסלחך תקוהך והם דרכך
(אזכ ד' ו') כאלו אשר אמותך ויחלך תמים
וכן וקוי ה' יחליו כח (סעי' מ' ל"א) המאמנים
בו וכן אשר לא יבשו קוי (ס מ"ט כ"ז) וכן
אם אקה שאל ביתי (אזכ יז יז) ר"ל אם
אממן שיהיה בשאל ביתי ומשכני וכן ויק
לעשות עבים (סעי' כ' ג') ואממן שיהיה בן
היה סהפך. תחלת ענינו המנהג, סם נופל
על ארס המפתח סיבואו סוב או שיהיה זמן
נקמת האויב או אשר תקום ויעשר חילו וכיוצא
בזה סודסרים אשר יחליל והארס אליהם ועל
זה אשר תחלת ממסכה מוחלה לב (מסל יז
י"ז) ר"ל המנהג ארכה ביוצר וכן יחליל כמפר
לי (אזכ כ"ט כ"ז) ויחליל לקיים דבר, ענינם
ימתנו והער ויחליל עור סבעת ימים ארשים
(נחלית ח' י"ז) ר"ל האריך והמחן ויחליל
ער בוש (ספסס ג' כ"ט) על כן אחליל לו (ארכ
ג' כ"ז) ואפשר כי עין תקוה ותחלת קרוב
זה לזה אך ותחלת היא לזמן ארוך סאר ותקוה
היא לזמן קרוב, כאשר המאמין סבדי להיותו
נכון לבא בקרוב כי רב הדברים אשר יאמינו
בם המקוים לא תהיה אמותם בדם אם יארכו
להיות כי הזמן הארוך גורם הארס ועל זה
אשר בהאריך הזמן ותקוהם פחה נפש (אזכ
י"א כ') ואכן גנאה פ"י אם אקה שאל ביתי

ה ש ע ר ה ש נ י .

תפלה, תחנה.

ובקעת המקומות נופל על רצוי איש את אחיו
כאשר אם יחמא איש לאיש ופללו (ס"ז ג' כ"ט)
ותפלה סם כולל כל דבר אשר יאמרו ומשתחיים

תפלה מלה נגזרת מפרש ויפטר פוחס
ויפלל (תכלס ק"ו כ"ז) ר"ל בקש רחמים וזה
הלשון נודע על בקשת רחמים מאת הבורא ית'

מופלא לפי ענינו וגם לשון תהנה נופל אצל רצוי
הוא (זה) לאדם ובקשת רחמים כמו בהתחננו
אלינו (מצאית מ'ג כ"א) וכן רבים אצל-גוים
הוא אצל הבורא ית' כאשר ואתחנן אל ה'
(דברים ג' כ"ג) ויהיו דברי אלה אשר התענתי
לפני ה' (ת"א ח' ל"ט) ועל זה השיעור נקרא
הבורא חנון, והעד שמעתי כי חנון אני (שמות
ל"ג ל"ו) שומע תהנה הפתחן.

החסידים ואנשי מעשה ועל זה אמר יל חן הכלל
הצי תפלה (תהלים ק"ט ד') חנון תפילתי קשת
לפניך (שם קמ"א ז') תפלה למשה איש האלהים
(שם ז' א') תפלות דוד בן ישי (שם פ"ג כ').
תהנה נקראת העתות האמורה בלחש בכריעה
או בנפילת האדם על פניו והיא תכלית בקשת
רחמים ועל זה נזכרת אחרונה כאשר את כל
תפלה ותהנה (מ"א ח' ל"ד) ובה קיום כלל
האמר תהן כי כל שני דברים מענין אחד האחרון

ה ש ע ר ה ש ל י ש י.

תהלה, תפלה.

הדך אמר נביאך חזו לך שוא והפל (איסכ ז'
ל"ד) דבר שאין בו תועלת ודבר נפסד שאין
בו טעם וכן ענין ולא נתן תפלה לאלהים (איסכ
א' כ"ג) לא דבר דבר מפסד אמותנו בבורא
ית' דבר משהות כותנו הטובה אליו וכן חלוח
לא שים תפלה (שם ל"ד י"ג).

אמרו ובמלאכי שים תהלה (איסכ ד' י"ח)
ל"ל שנצחן כי תהלה מלה נגזרת משרש אמרתי
להללים אל תהלו (תהלים פ"ב כ') כי העסק
יהלל חכם (קס"א ו' ז'). תפלה שם דבר שאין
בו טעם רצונו לומר דבר נפסד ונשחת כענין
היאכל תפל מבלי מלח (איסכ ו' י') ועל זה

ה ש ע ר ה ר ב י ע י.

תועבה, נבלה.

ל"ג תעבתי כל מתי סודי (איסכ י"ט י"ט)
ותעבתי שלמותי (שם ט' ל"א) ותעבתי את יפך
(יחזקאל י"ז ל"ט) כל אכל חתעב נפסם (תהלים
ק"ו י"ח) ענין הכל מיאוס והרחוק ושנאה וכן
בתעבת יכעסוהו (דברים ל"ג ט"ו) בדבר מאוס
ושנא אליו.

אמרו כי נבל נבלה ידבר (יטע' ל"ג ו') פירש
בו אבן ננאח נפילה וידידה אבל אלה את
נבלתה לעיני מאביה (שם ז' י"ג) ולבלתי
עשות עמכם נבלה (איסכ מ"ז ח') כי נבלה עשה
בישראל (מצאית ל"ד ו') ענינם מרוד ושקץ,
וכאשר אמר כי תועבה הוא למצרים (שם מ"ג

ה ש ע ר ה ח מ י ש י.

תהום, מצולה.

(יטע' י"א ט') ונקרא המקום העמוק תהום אצל
סאין בו מים אמרו ויוליכם בהומות במדבר
(תהלים ק"ז ט') ר"ל במקומות עמוקים מאד וכן

תהום שם מקום המים הרבים אשר אין להם
סוף והוא מקום עמוק מאד ובקץ גדול כמו ים
שדוא (תועק) [בועק] כאשר במים לים מכסים

ומתרחקות הארץ תשוב תעלני (שם פ"א כ')
 ונקראו המקומות העמוקים תרחמות בעבור היות
 התהום בקצתם כמו וחסך על פני תהום (על אמת
 א' ז') תהום וכסיו (עמות פ"ו ב') ר"ל המים
 אשר על התהום כענין כסמו ים (שם י') אשר
 סיעורו בי הים. **מצולה** ים מי שחשב שהוא
 מקוה מים כמו שאמר ותשליכני מצולה בלבב

ה ש ע ר ה ש י

תלול, גבוה.

גבוה ענינו דוּע כענין הדעים הדמים כאמרו
 על דה גבה תלול (יחזקאל י"ז כ"ג) ר"ל גבוה
 בתבליט עד שדומה לתל כי **תלול** נגד כשרם
 תל צולם (דברים י"ג ס"ו), ואולי תלול מענין
 גבוה לתלפיות (ש"ס ד' ד') ונקרא כן לשבט
 הדד ולהפלתו.

ה ש ע ר ה ש ב י ע י

תרבות, נשך.

סנידם **שך** אחד אך האחד נופל על האכל
 והאחד נופל על הבקש כאמרו אל תקח מאתו
 נשך ותרבות (ויקרא ל"ז) את כספך לא
 תתן לו נשך ובתרבות לא תתן אבלך (שם ל"ז)
 זה לבד מה שאמרו רבו' ז"ל (נ"מ ס' ז') איזהו
נשך המלוה מלע בחמשה דיערין חסמים
 בשלש אסור מפני שהוא נשך ואיזהו **תרבות**
 המרבה בפירות כיצד לקח הימנו חסמים ביער זהב
 הדבר וכן הסע עמדו חסמים בשלשים דיערין
 ואמר לו תן לי חסמי שאני רוצה למכור ולקח
 בזה יין ואמ' לו הרי חספך עשויות עלי בשלשים
 דיערין ודאי לך אצלי בהן יין ויין אין לו. וקראו

החלקת דברים ויפוי המאמרים (רבים) [רבית]
 כמו שאמרו ז"ל (שם פ"ב ז') ר' ששון אומר
 ים רבית דברים לא יאמר לו [רב כ'] בא [איש]
 פלוני ממקוב פלוני קד ארע לאויבך רע ולשונך
 טוב, וזה לא נקרא נשך כי אם תרבות כי לא
 יבשר נשך בדברים בלא כמות, וכן ולא רבית
 במחיריהם (ההל"ס מ"ד י"ג) לא מכרת אותם יותר
 ממחירם וזה הלשון נהג אצל בעלי הסתודה וענין
 המקרא כן הוא תמכר עסק בלא הון ולא רבית
 במחיריהם ודרך הסוחרים למכר סחורתם לזמן
 בלא הון וכשכר חפתון ירבו המחיר ואתה
 מכרתם בלא הון ולא רבית במחירם.

ה ש ע ר ה ש מ י נ י

תותח, חצים.

אמרו בקש נחשבו תותח (ל"ב מ"א ל"א) ים
 מי שפירש כי **תותח** הם **החצים** ואמרו כי
 החצים הרגילים וכדל' הדומה והתנית נקרא
 כן והראה אמרו בקש נחשבו תותח ויחזק
 לדעת זכרון (שם) תותח הוא הרמל והכדור
 הוא עץ הדומה והתנית.

השער התשיעי.

תחת, מקום

בו כן יספיק דרשנים במקומותם ונראים לעין כלם ולא יהיה נסתר מבני האדם מה שניתנם מן הדיוק ושיעורם מן השוואה וכן ואם תחתיה תעשר הדבר (ויקרא י"ג כ"ג) ר"ל במקדש שלא נשתמט בדבר יתר ופחות, ויש שענינו הסתר אצור ויסלח אצור מלאכים אל דוד תחתו לאמר למי ארץ לאמר כדעת בריהו אתי (ש"ג נ"א) ר"ל בסתר, וכן פירשו אשר לו הדקדק בשערי אותיות ותוספת בו (י' למי ארץ, שבועה, כמו לתורה ולתעודה אם לא יאמרו בדבר הזה (שע"י ח' כ') כלומר נשבע ית' בתורה להבדיל מעלתו אצלנו וכן נשבע אצור במי שהארץ שלו כאצור למי ארץ כדעת בריהו אתי כלומר הנני נשבע אליך בארון העולם להיות לך נאמן על כן כדעת אתי בריהו אצור תחתו רצה בו בסתר ואותו תחתו בלא ח"ו פגני שהגיע לאצור על הדבר והוא מזהה וסביר. **מקום** ידע ויש שענינו תמורה וחליף ואצור רוח קצלה יצמוד ליהודים ממקום ארץ (אסתר ד' י"ד) ר"ל מצד אחד וכן לך נא אתי אל מקום ארץ (מלמד כ"ג י"ג) אבל מענין התמורה והיה במקום אשר יאמר להם לא עמי אתם יאמר להם בני אל חי (סדע ז' א') ובכר שפשו רבו' ל"ל בענין התמורה במלת מקום בארם (מיתות כ' ז') פמלא מקום אבותיו הוא כאלו אמר הוא תמורתו וכן רבים בגמרא וענין תחת רחוק מאד מענין מקום לפי הצדקה הראשונה ואפשר שידה לו בשום ענין במקומות נפוצים ודומה מעט^(*).

שני אלה נמצאו בשתי פנים, **הדחת נמצא** סמוך כאשר עין תחת עין (שמות ל"א כ"ד), לו יש נפשכם תחת נפשי (ויקרא י"ז) והדחת זאת לא יומת שמעי (שמואל ב' י"ט כ"ג) תחת אשר לא עבדת (דברים ל"ח ח"ו) וכן והיה כי תאמרו תחת מה עשה ה' אלהינו לנו את כל אלה ואמרת אליהם כאשר עזבתם אותי ותעבדו אלהי נבר כדרככם (ירמיה' כ' י"ט) וזה בתמיה כל אלה ענינם בעבור אבל תחת אבותיך יהיו בנך (תנאים מ"א י"ז) ר"ל תמורתם למלאת מקומם וכן תחת הנצחון יעלה ברוש (שע"י ל"ט י"ג) תמורתו וחלופו וכן שכעת ימים ילבעם הסך תחתיו סביו (שמות ל"ט ל') ר"ל המשרת במקומו ותעבדו, אבל שבו איש תחתיו (ס' ט"ז ל"ט) ענינו תחת עצמו כמו תחתך יצא וזה (שע"י י"ד י"א) שאל מרת רגה לך (ס' ט') וסעין התמורה מי יתן מותי אני תחתך (ש"ג י"ט א') תמורתך וכל תחת שאינו סמוך הוא הפך מפל, כמו שאמר בשמים מפל ועל הארץ מרת (דברים ד' ל"ט) וכן מרת שרשו יבשו וספלו ואל קידו (ויקרא י"ח ט"ז) ומהם רובעת תחת (דברים י"ג י"ג) ויש מי שפירש שבו איש תחתיו (שמות ט"ז ל"ט) במקומו כתרובו^(*) וכל מלת תחת הבאה בסמיכות ענינה התמורה וחליף ותעבדו, וכאשר היא מוכרחת והיה הפך מעלה ויוכל גם כן להיות סמוך תחת רשעים ספק (ויקרא ל"ד כ"ג) והוא הפך מעל, יש שאמר כי גם זה ענינו במקום ויהיה החליף

נשלם ספר חותם תכנית להחד אברהם בדרשי חל: חק:

(*) חסד אלה תחתיו. (י' ע' נסב מקום (פסלים תר"ל) ז' 19 ארס' חלמס. (י' ל"ל בלא יחיד וכן מתב' סמל כאלו צ"ח יצאין ממקל סדחת נפל מנת שי בל"ג כ"ג פ"ט משרת ל"י, פ"ט.
(*) בעד אדון, כאלו העשר העשרי קלל בדרש תע' ופודה, סדון סדון סדון סדון, אל מלא ב"י.

לכבוד ידיד החכם הנבדל, הנכבד עבודת התורה והתבונה, כאמת ואמונה, והמוציא לאור
תלפומות, ושותף לפגרים ממים נשמות, הלא הוא היקד והמפואר, זה דודי וזה
ימי כשה הידי נבריא אל פולאק הידי, ברכה ושלוה עד הנגלים.

ברוך אתה לה' כי התעוררת והתחזקת להוציא מפתשכים כפר תורתם תכנית לה' אברהם
בדחי, וחקקת בכל הכיוון ובכל אותיותיו, להעמיד על פניית ספר שנפלו בו, וכל שגיאות
הפוסק אשר לפעמים אברנו השערו, ומי יתן ומסך יראו וכן יעשו כל המוציאים לאור ספרים
שתיקם, ויהיו פתונים במלאכתם, ופרקקים בעבודתם, ולא יסחרו בקריאתם, ולא יחירו לפרט,
הלא יאצו לחק, ויביתו כי רחוק מחשבונותינו מפתשכות קדשונתו, וקשה הוא עד מאד למצוא
המליצה החיבה שיצאה מפתח יד, אם נשתנה ביד המשתק, ובתוך קרוב הדבר מאד שיהיה
מליצה הקדשונים זה בעינינו, ונהליק אות אמת או שמים, ונעשה מליצתם נכונה יותר לפי
דרכנו, והיא באמת רחוקה מאד מדרך כתיבת המחבר הקדשון, ותגול לחבו, ותעבה כגיורו.
כה עשו בימי קדם הנוחים ששלחו ידם בתורה וחשבו לחק כל מה שיהיה זה בעיניהם, וקלקלו
ההשחתו והלשון, נכון בכתבם עלי תאנה כילד רבנים, ולא ידעו כי עלה היה בימי קדם
שם כולל, כמו פרי, ורק אשר הגלות אצלו עלים ופירות. וכן אשר מחכמי הדור (ה' יוצאנו
ממצור לשלח, ויתן בלבו בלחי ויהיה עוד מפגיהי חג) לא יוכל לקבל שהראב"ד בהשגותיו
ל' הדב"ס יקרא לסאמי הנשמות גדולים וטובים מסנו, ואמר כי לא מסנו כתב
הראב"ד, ולא מסנו. ואין לא חבן כי גדולים וטובים מסנו עתה גדולים וטובים יותר
מסנו? היכן מנא לראב"ד או לרס"י והלפידיו שיאמרו מסנו להוציא ישראל? ואין לא מנא
כי מלח מסנו היא דתה שלא לצורך כלל, כי הראב"ד לא היה לו עסק בספרי האמונה,
ורק על אמונת ישראל ודו הכיוון, לא על אמונת שאר עמים. והנה הראב"ד מתפיה על הרמב"ם
אין קרא מין למי שמיים לאל גוף ותמונה, והלא כמה גדולים וטובים הילכו בזה המהשבה
פתוך מה שראו בדברי האגרות—והתכן לשום קורא שיחשוב כי אותם הגדולים וטובים מסנו
בדברי האגרות היו שלא מבני עמנו? ומה צורך לומר שהיו מסנו? ואסובה אל מקומי האמר
ברוך אתה לה' בהוציאך מאפלה לאור גדול יצאו ועמלו של ר' אברהם בדחי אשר כוננתו
רצויה וראויה לשבח ולתעלה, כי היה הראשון בחקירת הכלל הערשים, ודכו בחיי שכתב
(בפרשת עקב) יס הפרש גדול בין המלות, ויש בתלוקי השלמות ידיה מופלאת חכמה
מפארת—אולי ראה מ' חותם תבנית, כי בימי בנו של הכדשי כתב ר' בחיי פידוסו על התורה.
ועוד לראו יסכך טובים, כי בהוציאך לאור מלאכת הכדשי על השלמות הערשים, והתגברת
לדודי כהו גם במלאכת השיר, וכתבת אצת לידינו החכם יוסף אלמנצי ז"ל, והקשת
מסנו שפתח לך את אוצרו הטוב, ויתן לך משידי הכדשי והמבאים אתו כמ' כ"י אשר כבר
נודע ביהודה פתוך מה שהענקתי מסנו זה עשרים שנה לידינו החכם והמופלא צונץ נ"י,
הוא הדודי סיבו בספרו המפואר צור נעשילס. אע"כ כי בכתבך אצתך לידינו אלמנצי, איתנו
כי לקח אותו אלהים (לראו ידיו כל אהבי הליטראסור תעבדות), והגני למלא מקומו ולעשות
מה שבנפש חפצה היה הוא עשה אם היה בחיים, והגני לתת לך ליקוסים מכל הכתוב כמ'
כ"י תל"ל, הדשום בדישמי כ"י רע"ח, האליהם אספה לקוסים מספרים אחרים כ"י שכ"ד
התנעים לאותם בני אדם תזכרים בב' רע"ח.

הספר הזה הוא בתנאים אקסאק, אחד כל דף כ"א ציטוטסמיו וחביו יד, וכל כבוד כולל כ"ד שורות, ולפניו יחזר. הדפים הם סגורים, מ"א עד קס"ה, אך תשעה עשר מהם פגומים, בלי שום כתב, ובאף הספר המספרים מוסגים, והדפים הכתובים אינם באמת רק מאה חריבנים. הכתיבה קשה מאד לרוב האותיות המרובות וזו כזו, ואין צורך לומר כי אין הספר מנוקד. מרף ז' עד דף ס"ז (שנים דף) הוא רחוק ר' אברהם בדרשי, וזה מה שכתוב בראש דף ז': מחברת הימים והמליצות אשר למנצח בנתינתו כל בכלי הלשון, השוט המעלה והצב השלט ר' אברהם בדרשי ז"ל.

הרחוק הזה איננו שלם, אבל הוא חסר כה וכה דפים באמצע, והמספרים הכתובים בראש הדפים הם בכתיבה מאוחרת וכתבו אדם שכתב הדפים חסרים. דף ס"ז כולל שידים עד סופו, בלי שום סימן לימים הספר, והתחילת הדף יש (כמו בכל הדפים) והיכה והתחלה להכתב בראש הדף המדק, ואיננו בדף ס"ז, אבל עם פתחל ספר ארז.

השטה דפים הקדמים להתחלה הרחוק כוללים בקשת אלף אלפ"ן (אלהים אלי אתה אשתדך) ובקשת המימין (פרום פראשון), ובקשת האלפ"ן (לך אלי בגלגלי וכולי), וקדם לשלשתן יש כאן (בדף א' עמוד א') בתי הנפש, והם יזו בתים, כחסיים על יז עיקרי העב"ם, והם עשויים באופן שהאות שבסוף תיבה היא האות שבראש התיבה הבאה, וזה הוא הבית הראשון:

פגות תהלה תחזק קצין, נצור רצוף פגנינים מעשה הודך

ואלו הם הכלה האדומים:

כסל ישראל לחבל לחצים	מוציא מצרים ממצרים
כבוד רפאים משאולם מעלה	הוא אורך כי יחלים מתיה
כפא אמונות העמיד דגלי יקר	רני ישועתך קעש שסיה

ואחרים עד שני בתים הבחלים היז עקים, כל אחד בתים אחד, ואלו הם:

נמצא ביחודו והבדלו	קדמון עבודתו נבואהו
משה וחרותו אנצח	ידע נמל צואל פהודותו

הבתים תהלה לא נזכר כאן למי הם, האחרים מיד בקשה בתן תפלות כליל לצור חונת וכו', אלהים אלי אתה וכו' (כמו שכתב בפרט חסר רביעי עמוד נ"ט, עד ס"ה) הם ונשלם— זאת בקשה נפלאה בלתי שקלה, שכל תיבה פמנה תחלטה אלף, ומנן תיבותיה אלף, וקראה אלף אלפ"ן, מה טובו ורדיה מאלפי שוב, וכמה לא נחמה ולא נשמה ולא נעשה כן לכל הממלכות. תשלמה הבקשה והדורה אשר שמעות המליצות טובים ודחיות תועיד, לא תמלא בבתם ארצי—החל מיד: בקשה לחכם הנזכר פרום פראשון וכו'. א"כ לרשת מי שכתב כי זה האלפ"ן והמלימין מלאכת אדם אחד דן, והוא ר' יצחק בעל בחינת עולם, והתחם בסוף המלימין, וזה מסכים עם מה שכתב הרב וידא ז"ל, וחלף כביי של מנמוכה (עין פרט חסר שני, עמוד ק"ו), והם השיד הראשון (על עקרי העב"ם) קיוב הרב שהוא לד' ידעה, שהיה אורח לשים כבלי סרול מראשי תבותיו, ושנתן כבלי כח על שכלו להאמין בכל מה שהאמין העב"ם (עין סוף בחינת עולם).

אשרי בקשת המלימין כתוב כאן: זאת הבקשה תחלה כל מלותיה מ"ם תחתיה אני הדל באלפי ידעה הפגני מ' אברהם בדרשי ז"ל וכו' כמו שכתב בסוף בחינת עולם פירוש פירוש ובקשת דעושים אחרים, עם שני הבתים לד' אברהם אבי המעבד מימיו (המלימין) וקרא להם מ' ערב, ומשר לו שאם היו בארם מים כלימיו לא היו ישראל אוסרים והם מוסיד נאמה אני ובקדי

זאתי מכרם, כי לא יחזק פגור תחתם ולא יסל כמף כחיהם. ואולי תחיתם שם והתכר ח' פעמים (אמתי אשמה ארח אמת וכו') כמו בדפוס, רק בחילופים קלים. אבל הדף הבחול התחיתה הזאת נגזר חרץ למקומו, הוא תאריך מהשנה רפ"ט, אבל מי שצריך מספר הערים השכל וכתב עליו ה', ועל דף שלפניו כתב ו'. הדף השני הזה הבחול בקסת הלמריין תחלתו כך: בקשה ל' יעיה הפניו ב'ד אברהם סדסי הבניה אבנתם אבס ג'ע ואין בה אות מן הלמ'ד האלך. וכל תיבה חתבה יס לכ"ד—תגם בדפוס מנסובה סנת וי קר הבקשה הזאת מיוחדת ל' יעיה, ולא לאביו. הבקשה הזאת נקראת ג'כ בית אל, והבניה תיג' למריין, כי יס בה תליו תבות, ובכלל יס לפי, ובהוציאך מן תליו ארבע, כגד ד' תבות לך אלי בגלגלי וכולי התבות שתי פעמים (בראש הבקשה ובסופה), נסארו תיג'. אבל בג'י זה בוחבים בראש הדף הראשון (למעלה מהסיד על העקרים) שני בתים, ואלו הם:

בית אל מִי־שִׁיר מְשִׁיתִי חֶפֶץ לְרֹאשׁ מִכּוּץ יִרְאֵנִי
דֹּדֶשׁ תְּכַלִּית פֶּלֶא, בְּנֵעִים בֵּית־אֵל מִיָּם יִמְצָאֵנִי

לא היה מקום בדף זה, אלא בדף ו', בראש בקסת הלמריין, וזה פתרונו: השיר הזה הנקרא בית אל, הוצאתי מטרומות יס השיר (כלומר הוא עשוי בתחלות נחלה ובחכמה עמוקה, והוא דבר שלא נראה כמזל, וכולו היה נסתר בתחתית הים עד שבאתי אני ומסתיו משם), ופי שהפך לראות דבר מוכר ויפה, יא ויראנו; ופי שמבקש דבר שהוא פלא בתכלית (שאין דבר נפלא כמזל) ימצאנו בנתם ויופי בית אל זה שהוצאתי משכנך יס—המסודר לקח שני מקראות שבאו ברם מלות בית אל, והערך הוא בית אל מים והצי מקדם (בראשית י"ב ח') והשני הוא בית אל ימצאנו (השני י"ב ה'), ותחתכם להבנים אותן כאן ודרך כווי לבקשתו זאת הנקראת בית אל. וזה דרך צחות תביבה מאד למשודרים ולמליצים מישות הגבירול האלך (עין בטר מלכות), ועיקר פעלת הצחות הזאת הוא שהמלות הלוקחות ממקום אחד ולהוראה אחרת פמה שהיא במקרא, תחישבנה בלי דחוק במקום אשר הובאו שם, וכל תיבה וכל אות תהיה מובנת, תנודת להבנת רצוני המחר. אבל בחרות האדמות והחילול להשתמש במליצות לקחתן מן המקרא ומן התלמוד, בלי שתייה כל תיבה וכל אות יכולה להתפרש כראוי במקום אשר היא שם, וזהו חסאת המכרים נחלה מאד נגד השכל הישר. והנה דרכ המפורסם יהודה אריה ממדינת במצבת קבורה אשר הבין לו, אמר: ארבע אמות קרקע בתצר זה אגב קין סוד מימות עולם הקו פסעל ליהודה אריה ממדינת בזה נסתר נעלם—דרך צחות לקח מן התלמוד מליצת קין סוד, והשתמש בה להוראה אחרת ודאריה למצבת קבורה, וחתת כי מלת סוד בתלמוד היא שם דבר, הוא עשה אותה פעל עבר (סד מימות עולם), וכשבא דרכ יחב'ם זל לכבר המצבה הזאת להחכם הוצרי אתגר ע'ה כתב כי המליצה היא מושאלת מלשון חכמים במסא וסתן כנראה בבוטח השמרות וקניא אגן סדי וכו'—וזה אמת, אך עדיין לא פירש מה הוא המכוון בקין סוד כאן במצבת קבורה. לפיכך כשהתקני אצתי דרכ יחב'ם באוצר נחמד שליסי (גמור ק"ס) אמרתי: נראה כי דרכ יחב'ם חשב כי מלת סוד היא כאן שם דבר, אבל ר'א ממדינת לא לכך נתבון, אך היתה כוונתו לומר סֶדֶךְ מישות עולם, וכו'. וידיעו החכם בעל המוכר תפס אהי ואמר כי פירוטי מחליט הצחות המכונות במליצת אגב קין סוד. והוא לא הבין כי דאי גם אני מודה שהמליצה לקחה ממליצת קין סוד (וסם הוא שם דבר), אבל אני מוסיף כי דאי'ם בקרתי המלוה הן מלשון רז"ל לא קבץ אותן במצבת קבורתו כמקרה, בלי שתהייה מתישבות בה בהוראה נכונה והגונה, אבל נתבון להפוך מלת סוד משם דבר לפעל עבר, והבניסן במאשרו כמשבצות זה, כאשר כי הוא שלא היו לו מלכות שדות וכרמים וכושר ותכנים, מן השמים הקו לו ארבע אמות קרקע לקבורתו, לא על ידי קין, כי לא היה לו בבה לקוח, אלא אגב קין המסודר מימות עולם, שהוא ואל צפר תישוב.

בין ה' עמד ב' התחילו לכתוב לוח לילי מחזורים, ממחזר שילא (שנת קלי"א) עד מחזור רפ"ג (שנת שני"ט), אך לא כתבו סימני תבניות רק למחזור הראשון (וש"ג רפ"ג וכו'), פרשה בי הכותב היה עומד בתוך המחזור והוא (בין שנת 1370 ושנת 1389).

בין ז' מתחיל בירחון ר' אברהם בודשי במלות מחברת השייכים המליצות (שהתקנו לשפלה). מן בירחון הזה נרשמו כבר בערך המחללה בשנת תק"ל שלשה דפים בסוף ספר פסכיות כסף, וקדם לכן בשנת תק"ח נרשמו קצת בתים ממנו בלייחודו ב' עומר השבחה דף קכ"ז. מאבק בירחון הזה נראה שלא היה המחבר עצמו, כי המחבר מכונה כראש חסד כבני פנצח בנגינותיו כל בעלי הלשון, וגם בתוך דפי המחבר נזכר תמיד במזר ארזני, וכן היה גם בבלי אשר ממנו חשק ר' מרדכי תמה מה שהדפוס בסוף ס' משניות כסף, כי זהו ברוך כל' ע"א כתוב וידעו ויפנים וכו' שלא ארזני אל הרצ מחדש וכו', וקדם לכן (דף כ"ג טע"ב) כתוב והנשיא תשובת דר' וכו', ובדף כ"ה פ"א כתוב ויטלה אליה, ושם רש ע"ב כתוב: כתב לו זה — בבל אלה חשק ר' מרדכי באמונה, וכל בלשון נסתר, כמו שפסגו בבלי. אבל בין כ"ג ע"ב שלא ידו וכתב וקדמי פני הדינו, תחת כי בבלי כתוב וקדם ארזני פני הדינו. וראש דף כל' כתב ויזקק עוד כמדליא רזי, ובבלי כתוב ויזקק ארזני עוד שאת משלו. וכן ברוך כ"ה ע"ב נרשם שתי פעמים כמדליא, במקום ארזני; וזו יציל את המחברים מפשטיקם בלתי נאמנים.

והיגדו בירחון שהמאבק שירי הבודשי היה ר' דעיה בנו, בעל ביותה עולם, וסוד לוח מה שכתוב בירחון הזה דף י"ז בלילה והוא מרם שכתבן שלה לו ארזני נרצה מכספו — וגם אפשר שגם אחרים ידעו זה, אך ודאי קרוב לרשת דברים כאלה הוא הנק. עוד פאזני ברוך נ"ד ע"ב כתוב לאמר: בחלקי פעל ראשנו והצורה בשנת בא הצדפות בארץ הלוח תגספו אל עמם מעמנו האחים הנכבדים ונגעה יד ה' במשפחתנו וכו' — וזו פכחז כי המאבק היה ממשפחת המחבר, חזרני שפאזנו ל' אברהם בן כ' ידעיה, מיוחד ומליך גזל, לשם לא היה הוא המאבק שירי אביו? וזל כי כבונתה העלים עצמו ולא כתב ארזני אבי, כי חזר יציל בכוד המחבר אם היה המאבק שירי איש זר ולא בנו.

הסיד הראשון תפאזא בירחון הזה הוא מחברת גזלה (מאתים ועשרה, או מאתים ושנים עשר בתים), המכונה **דערב המתורפכת**, וממנה הם הבתים המוכאים ב' עומר השכחה שהוכרתי למעלה, וזה מה שכתוב שם על השירה הזאת: והוא ע"ה חבר שידה, קראה הרב המתורפכת, מנין בתיה מאתים ועשר, מנין חר"ב, כל הדופך בה ושדוף בה תתוסף בה נפש יתרה כשל שבת יי"ט, ומכלל כונתו בה מתאונן על פיעוס חכמת השיר כיסוי, ולאחברו אחרו כנפשו זכר כל המשודדים כלם שקדוהו, ואז לאחד ומסבב בקצת —

והני נחנן לפנך השירה הזאת מראשה לטובה, חת"כ אוסיף עליה השרת הצריכות לחבנת דברי המשודד והירחוני, ולדפין אור על המשודדים והזכרים בה, וז' יהיה עמדי בקראתה ובפכחזתה, והבבני עלי סוכת המחבר ע"ה וסוכת הקוראים.

מִיָּמֵינוּ וְאֵד שֶׁיֵּד יוֹם לְפִי יִנִּיחַ אִם לְכָרִית אוֹ לְאַמֵּת יִסְגִּיחַ •
וְהָ אֲהַבָה! אֵל תֹּאמְרוּ: זֶה שִׁירָה עָבִי שִׁפְתֵינוּ בְּרִי יִסְרָח (א)

מְרוּרֵת הַזֶּמֶן תִּסְתִּיק זְמִיר
פָּסִיס בְּכִלּוּב וּמִתְעַלֵּם בְּשִׁיר
וּמֵאֲתוּל שִׁכְחוּנִי וּמִדֹּת

וּמִכְנָר יִבְשֶׁם קוֹל זְמִיר (ב)
אֶעֱזֹר קוֹל פִּתְּבֵּל מֵאֲכִיר
וְלֹא אֲדַבֵּר בְּרֶשֶׁת מִהֶמּוֹרִי (א)

(א) בהשגה אלה חתמוהו ואת קולתו מחזקו הכתבים בשפה, ולסימניה אחרת כדעת סקרים לה בסתים כאלה, לנפק מלפניהם של חתים קריאתו למאן עליוס, והנה אמר: מי שיקרא בזה האריך הוה, הדומה לזה שיש, יבין כל מה שצויה אהבה אב צונו וגיני, או יבין אל כאלה כאלה דברי הכירם הלא, והנה מבנין אחרים ידיו צויה אהבתם של החתום לי כי זה שרי מנחיה שחתימים (נקראתו) דברי תרדו (שם ר"י) וכלל חתימים צלחיות ר"י ולקח מלפניהו מדברי אליהו (אחד לוי יאל) ואף צדי יסדתי עו, ולפיכך יחם לשמים ענינם (עני שחתי), וכלל לחנו שדך זה הוא למאן בד על שחתי דברו תרדו שחתי שחתי כדחת כענינם מלפני חתם שחתי כדתי פליכס ולא יוכל לעבול וירדק אחרם על הארץ. והנה מלת בְּרִי מלבד שאל דומה כלל תרדו ר"י ומבשר חתיים ושכרם, הוא ג"כ מתפרש כדחלחלו העצמות, פנין דרש ורצו חתם: זה שדך מבשר עני סחתי דברי תחתי — כל זה, ואולי עוד יוצא מה, כי זה בהשגה בזה הקטן סה. ואלי לל צלחי לבין כחיות הלא, אבד הוא צלחת תחתי בד על כחיתו וכל הקול, ואלי מפורי אכתי שחתי הכיר חתק לידתי כללון וכלי חידות דומים (אלב יסד לבונו עני, וקד, ואחר, ומבד, לו שלל האור), וכלל חתם לו אחר חתם לבוי נחלת בהשגה הוה ועלם סח צלחת סחתי שחתי לרובלם צחתי, ונה מלח עכלה על כחית מהדתי וחללים שחתי אחר, ודש אחר כחיות סחתי ולא כדחת, ובכחית כדתיים ותחלילתם לבית חתם הלא, כל שחתיסע האנן חתך דעתיס, חתום שלל יסד לכל חתם ועל אחר חתם פירוש כחן ומחזקת.

(ב) **וְחִסְדֵּי הַרְחֹק** ענינו שר חסד, והבטי שם למד בעל קול ערב, כמו שיה חסדו גביר לרשת קדש, וכן תלמידי גבירי א' (דף קמ"ח) בעיר על הארצי ל' שמה נוסד: **וְהַתְּהַלָּל וְהַתְּהַלָּל** **וְהַתְּהַלָּל** **וְהַתְּהַלָּל** וגם נסד ארצות בעלי חיים הכב טוף ששמו חזיר. והא' סמכיה חסדל שרז נהרשת במחשון זו שהיא לחרשם על התקן כלומר על ליקוי רע ל', רכש ושט ל', והוא חסד כי חסדות בחזון היא הנהגת ל' להגיד שר חסדן חרש, וזהו חזון כלל נחשבד חסדן (שם) וכל לחרשם חסדלחזון), א' הוא סנה שיהיה קול ערב חסדו כסיה, כמו ה'ספור בהשפיע קול ערב נסד כלל חסד הוא כלל חס.

(ג) זה לי ימים רבים שכן אני מחנך שירים, ובאלו רוח האמנה שהיה שורה עלי, שכן אחרי, ונבחרתי אחרי נחמד היתה לא בייתי משמים קולי, לכן וכוונתם כנה נכונה.

- ודמיתי צפרדע בלכיים
אשר יפס בהחדישי לבכי
ועד צלצלי אשאל ואין קול
ראו כידור זמן נגדי, והגני
ויושע לי מרי שיחי וכעסי
שפת יתר לאיש חבר זמני
אכל אהבם בצוק עתי וחליהי 10
אני בער מתבם מתלאות
התצא מלשון אפעה נבונה
אכל תחת הבגנות על קרבי
ועמל כתבו יומי ולילי
ומה עלי תלונתי ודיכתי?
ומה אריב בשורש ראש ורחם
מעית הזמן מאז, וחמרון
וחוג שחק היקדע, ואמר
ומי עמל יצקוני ידירי
ומה דבצע? אכל יוסף יגוני 20
- בנבכי יסמזקתי וצער
ותכלום פי מצולתי בדררי (ו)
בנתק הנדוד חבלי ויתרי (ה)
כמו נבד באין רצי וכרי (י)
ביום קרה ברק תרבי פתער
אזה כואב, ומחסורי ביהרי
ושב יתרי באופן מתסורי (ז)
ומחזימי זמן סכל, ומורי (ח)
ומצמיהר לכב סופר מהירי?
בצפרן ועט, צוקי וצירי
ולפתי מגלתי ומפרי
ואין חדש, ולא שנה ומורי (ט)
כל ימתיק שתילי ואמירי?
הימנה ויישר בעבורי?
עמוד דרס, ורם שמשוי ומררי? (י)
ומה דבצע ימי חברה בוכרי?
כבוכים ישמעו זכרת עשורי (יא)

- (ד) נסוחי במלול תלפזי, אי חסה למדע נל יס איהס יסלס לביס קולס, וק אי כולס
מתירס יום לבני, ואל אולס לעד (לכרעס על הכון) מלולס בתלולס סונת פ.
(ה) אי מנקס מתורי וללל שפס שינורי לכוד, וגם כס איסס משנעיס קול, כי הכוד שד
מיתרי כנרי.
(ו) כידור הכון למד כולסר סהאון עוקר מלחמס כוד (פיין דיק שד כד), וסל (סכסוד) נל
פד כנוד, וכנוד כולל נלל ונלל כרי ורלס.
(ז) אחר אחר כי רוב שינו ובעסו ידעס ל במלחמסו, כולס יתן ל כד לכוד ולכרעס על הכון,
כוסף וחס: מי סלל חס כל, יס ל (על כרוב) שס יד ורערי דעריס, לעיך יס ל חקס סללל כסרי
לכסוד דעריס פד הכון. ולחכ סל אחר: אי ל, כי כיתחור וז (סלס לכרעס דעריס) ככל מחסורי (סלס
חס כל). וחס ז סל אחר: אע"ס סלל חס לנ, ארסס על ידי תלפזי, ויסס מחסורי (דערי
בתלפזי) כסס ליתחור (סלסס). און כע נלל, מחסורי סחנלל וידד למסס, ויתחור עולס למסלס.
(ח) ותורי דגן עס ותחכמי.
(ט) וידד אחרעס על הכון? וסלל אין כולל דעריס, וולל כסרס מסד לעד וולל כסל ל יגון
סרק ללכרסס, כי תחיד כד כס דך כסס לללל אחרחור. זכורדי עיין אחרת כסס, וסלל לכן
זכ ותחריסס שינו (סחס נ') וכבי חורי כילר. (י) כלי וסרי.
(יא) ידירי נומיס ל עכון וסר, כסרסס כלי קרועס אל סלכ כערי קס, כי כיתחור חסילס על
ידי כוד (וכסו ססכ סלסס כעריס על כני כסרס סלס: כעסוד סרי כסרס), וסס כלל כנרי
כסרס סלסרסס סרייני כסרסס כסרס אוכי? כלל ז מורל ינוס, כע סקסס כסרסס סל
כסרסס עיית סל ססרס, כי כסרסס כס מנילס כסרסס כסרסס כסרסס, וס עוסף יתן כל ינוס.

אני ליל פגשתיו אתי יום
עצת שכל להתעדר בטיבי
ולא אעמוס לנב יום מחרתו
אשו רעי בני לביא וליש
ואתחכם בשם פעל ומלה
אשו הזה יסוד בגין פעלי
יסוד מלי באין ללא ואלי
פעלים ים דצי עבר ואיתן
יד גלגל מקום צווי ושרפי
ובא שלם ותמר קל וכבר
והוא יפיק פרב חסדו מונו
בשפקי אדרוג חסדת שעפי
גאון חסדה ימותת שאנגים
בקנאת איש לאיש רוזן יבקש

[illegible]

(ג) ונס לא ארזא לעזת מחר, ולא אחרם להתנס נחשונה וחכמה, אצל ארזים לגיא ולים חצי לאס
(והנחרי פדרי, ולא ארזא סן יאכלום.

(ד) ויסעיק לי להתחבס ביחודת הדקדוק, עלי לעשות מחשבות והשערות על מה שיהיה.

(כו) ואחר שהביא חמדת הדקדוק, אשר שרשם כמות המכאס ליסוד נצח סעליז (כמות של יחוס נפשוניתז
אלז לנוד בשטח), ומכ שרש יחשבו כר ויחז מן הכלל, ולא יחוס ל כלל.

(י) והסוף כי יגדל מדעתו ותפוזיו מלחם לרצון ואלי, באמרו על הסוף, ובתחבותו לתקד
אל בתפלתו ולבדוקו בזה, ויש לו ליסודות וברשים בסגנון והמקרה, בלתי יחזק כי כל דבר מן
סגנון אחר סגנון, או יתבאר דרך מקרה והלמן, וכן ק' וכן ק' ולחטו והתחבותו הכל.

(ח) פעולותיו משליל לים, והעבר והעזר הם האדם בעצמו, והגיוני (זה שהוא שיהיה הוא) הוא
במלחמה ובחורו והוא ושאר.

(ח) והגבל (פגות הקבצים) הוא מוצא לעד, והרש צול (הכבדים המרשים והגלים) הם ממשות
למחיות בכלים הטהורים עם המקור לברו, אבל המקור הוא גם אל חי; כלומר כל מה מה שיקרה
בזוהם הוא מתוך חתומות הגבל וחומסות הכובדים, והסככים והגלים תלויים בגלים המרשים אותם,
ובכל תלוי ערן כהול.

(י) והתקדד ירא לעצמים שלם ולעצמים וט', כלומר מרעון הברוא ממש מה שהוא שלם ומה שהוא חסר, מה שהוא קל ומה שהוא כבד, מה שהוא נח ומה שהוא נע, כלומר כל חקד נני אלוס חלפים צלחן בערוא, וט' צטורר וחקדח.

(ב) וְהָאֵל בְּרַחֲמוֹ יַעֲשֶׂה לִּי חַסְדֵּיךָ, יְיָ, אֱלֹהֵי, אֲנִי חַסֵּד וְנֶאֱמָר, וְאֵל בְּרַחֲמוֹ יַעֲשֶׂה לִּי חַסְדֵּיךָ, יְיָ, אֱלֹהֵי, אֲנִי חַסֵּד וְנֶאֱמָר, אֱלֹהֵי הַחַסְדִּים.

ידיקן מעפרי לעפרי
 וניא דיקום פתל גבעי והרי (בג)
 ושוב על רע ושוב הודות ליוצרי (ה)
 עבודת אל תהי שכרי ופשערי (לא)
 בעורני במסגרי וכו' ?
 ואצרי ענותגותי, וקברי ? (לב)
 פזכרון מותה אשכית שאורי
 ולא אקרא וזכר מות צעירי (לג)
 וארכוז חליפתי ושכרי
 וסות רוחי למשגפני וצארי ?
 וצארי ארגי פשתי וצארי (לד)
 אכל אשחית תמנתי וחארי
 לכבי צד, אכל יצרי שקמרי (לה)
 אציה ימך בעצלותי מקרי (לו)

50 מבוגות היסודות הם פכרים
 ותמלא בוד אדמה מעפרי
 והפוכות והרעות מרפוח
 הלום דודי, ואשכרי אם בעודי
 זמן בלאי, ואיד ארצת ואנגב
 הסוב שית אפירות חסם לבני
 ויום ידום והתחמץ לכבי
 ואכין פי יסוד פרעוש יסודי
 ונלגל מעשי בעם ועמל
 ומה אשיב ביום אשיב מעילי
 60 הלא אכוש לתקות חסם פבוד אל
 אני ברמות בני אלים וצלמם
 אני סלע, ופסילש תאודי;
 אציה נחון לקרות בית מדרס

כס) תחשבה שגלס פחדים ארצת היסודות הם כמים מוחז מא כד שגלס, לכך היסודות
 כהכס לאו ולא, והסבר בכך מחסבה אחת לחות, והחשס שחס צד וזא הוא מתמלא לעמים
 מן הסבר וזון כול שחס צהרס ונבעות. כל זה מכל, להודות כי הנהיה והפסלות סכל דבר אלה,
 וכל פער אלה כהכל מחשס למחשס. וזו מה שגלס ידי לבני צארי כהכס האל הסתומים מחד,
 ואלי היו מופנים וגלסיו לו אם היו צדס פצרי כהכסותים היחפוליס והצורניגלס שחס כהכס
 והספסב נסס, ותלסס נסס כהכס פס מדיס, כאשר תחלל מזה.

ל) סוף דבר, הסתבה והרעות ארץ קי אלא נחיונו, ולכ יס לו להודות נאל על אלה ועל אלה כהכס.
 אחר גלל מלך מופסות ורעס נדפס, וזק יתכן פוער שרץ תחידות וקיימות, וזק כסס לשותת.
 הסתולק כהכס כהכס ורעס נדפס, וזק יתכן פוער שרץ תחידות וקיימות, וזק כסס לשותת.
 אלה מלכו. אכל הסודי כהכס ורעס נדפס, וזק יתכן פוער שרץ תחידות וקיימות, וזק כסס לשותת.
 כרס הוא רע, אכל הוא כהכס שרע יסס כסס מלכו, וזק יתכן פוער שרץ תחידות וקיימות, וזק כסס לשותת.
 להכך מוסס, וזק יתכן פוער שרץ תחידות וקיימות, וזק כסס לשותת.
 זה מלך תחבך, על דרך ציוס מוסס כסס נסס ורעס נדפס (הסודות הסתומים מלך תחבך כהכס).
 לא) חרי (ידי פכרי) כס חלס, ואצרי אם צעודי יד תהרס פוערת היל סימון כהכס.
 (לשכרי מן הסבר כהכס וזא שבו [שחסיס י' פל]. ג' פ.)

לב) וקצרי דנק פס ואצרי, מו למסלס כהכס ח', והכוסס: כהכס שאלצור ארצות חוסס לכי, ואצרי
 הססס וזא כהכס כהכס, מלך כן נסות והקדוה כהכסות ארץ ? (לג) ככיי פרכסס יסוד.
 לד) חסילי וזא רודי הוא כהכס, וזק תוקת חוסס כהכס אל כהכס מלך. על הכק (והכו שאלצור נס
 כהכסות שולס: גיח כהכסות ארצות כהכסות), והכססר ארצות כי חסילי ארצות כהכס האל וזק מוסס
 כד שפסס: והכוסס כי תית שיהי לו כהכס נסו כל לקדוס, הוא כהכסות פ כל פער ולכל חסילי.
 לה) תלמוחי הוא כהכס יסון סלע, וזק כהכס (הכוסס כהכס) הכקס כל אכן.
 לו) ארי ציוס לקדוה כהכס, וארי כהכס כהכס תחית כהכס, כהכס כי כהכסות יתך כהכסות ארי,
 והכוסס: ארי ציוס כהכס כהכס כהכס כהכס, וארי כהכס כהכס כהכס כהכס כהכס כהכס כהכס
 כהכסות. וארי ארצות כהכס הוא כהכס כהכס, והכססר כהכס ארצות כהכס.

לֹאֵן אָנוּס? וְכִי חֶרֶב מְרוֹמָה
וְתָלִי יָדְכָם עַל עֵנְבֵי רוֹשׁ
תִּמְעַתִּי וְסוֹחֶת מֵאֵנִי
וְהִי אֶסְבֶּרָה בְּיָד עֲדֵנִי
אֲרִשֵּׁן עַל חֵיכֶשׁ הַנְּשִׁמָּה
אֲנִי כֹכֶם אֲשֶׁר אֶלְכִין בְּשִׁמְשׁ
70 אֱלֹהִי! מִפְּנֵי רַגְשָׁת פֶּשַׁעִי
וְאִיךָ לְדוֹרֵפִים תִּסְבֵּד לִבִּי?
וְאִם נִבְתָּם בְּרוֹמָאוֹ, שִׁים בְּבִרְיָת
בְּתַמְלָה בְּכַסֵּי מַעֲוֵי
לֵךְ אֶצְמָא בְּיוֹם תַּגְזֹר וְדוֹנִים
כֹּאִיל בְּאִכּוֹל נֶחֱשׁ וְאַפְּעָה
שְׁלַח צִנְה וְקָרָה מִמּוֹרִים
וְהִרְחֹק מִצְּפוֹתֵי הַצִּפּוֹתִי
לִפְנֵי מוֹכ וְדַע שְׁמִתָּ, וְכִין מוֹכ
וְאִדַּע בִּי לְיוֹם נֶקֶם וְשִׁלֵּם
80 וְאִין בְּלִתִּי אֲשֶׁר יִדְּשׁ לִנְפִשִׁי
אֱלֹהִים שִׁים יִסּוֹתֵי דֵי גִבְרִים
וְהִדְאִנִּי בְּאוֹר חַיִּי נִפְשׁוֹת
רְאֵה נֶנַּע אֱלֹהִים עַל שְׁפֹתַי
וּכְסֵר, כְּלִי־קֶדֶד חֲלָד וְטוֹבוֹ;
וְלוֹ אֶקְרָא בְּיוֹם אַחֲשָׁדָה וְהַחֲלָה

וְאַחֲכָא? וְהַאֲלוֹבִת בְּחִדְדִי
וּמִגִּפֹּן מִמּוֹתַי בְּצִידִי
בְּכֶרֶם לִב, זוֹה אֲשַׁבֵּל מִחוּד
וְצַעֲקָתִי אֲהִי מוֹת בְּסוּדִי
וְחַעֲנָה בְּתַעֲנָגִי כְּשׁוּדִי
חֲלִיצוֹתִי, וְשֵׁם קִדְּמַת בְּעוּדִי
בְּיוֹם אֲכִרָת, בְּךָ מִתְּחִי וְסִתְרִי (א)
וּמִקְלָטוֹ כְּחִסְדְּךָ עֵיר מְצוּרִי (ב)
סִיִּי־הַתָּה וְרַחֲמֶיךָ בְּנִתְרִי
כִּלִּי חֲקָרָה בְּלוֹא צְדִיקִי וְכִדִּי (ג)
וְאִדָּה דְּמָא תַּעֲבוֹר נְזִיד וְכִתְרִי
וְעוֹדֵנִי עַל אִפְּקִי מִי נִתְרִי
בְּצִאֵת מִבֵּית מֶרֶץ קֶשֶׁב מִדְּרִי (ד)
לְכָל יֵשִׁים מִדְּרִיתְךָ מִחוּדִי (ה)
לְדַע אִדַּע, וְאִין הַפּוֹכ בְּחִדְדִי (ו)
לִפִּי מוֹרַע פְּעֻלָּתִי קִצְדִי
וְאִין בְּלִתְךָ אֲשֶׁר יִחוּשׁ לְעוֹדִי (ז)
וְיוֹם מוֹתִי בִּידְךָ מוֹת יִשְׁרִי
וְשִׁים נִתַּל עֲרִיבָה מְקוֹרִי
וְאַסְעֵם מִכֶּסֶם פְּרִי וְכִסְרִי
וְיִדְּמַת אֵל, לְצִדִּיק יֵשַׁע וְלַפְרִי (ח)
וְאִין בְּלִתּוֹ אֲשֶׁר יִגְדֶּה מוֹדִי (ט)

- (א) בְּיוֹם אֲכִירָת חֲדָה לְמַעַל, בְּאִמְרָת מִרְיָה עֵשֶׂן מִכְּדִי, מִתְּחִי וְסִתְרִי אִיִּם אֵלֶּךְ קָ.
(ב) בְּיוֹם מִלְּקָטוֹ.
(ג) בְּיוֹם מִתְּחִי, עַל מִיִּסְרִי מִדְּרִית מִקְּדִי וְסִתְרִי עַסֵּס עֲלֹאִי מִסְרִית, כְּמוֹד עַל מִלְּקָטוֹ וְכִסְרִי
מִשְׁנִית מִמְּעִסִּים וְהִלִּים. וְכִלִּי בְּלֹא.
(ד) בְּיוֹם יִדָּה כִּדָּה נִתְרִי עַל כִּסְבִּי מִדְּרִי, עַל כִּי חֵן מִתְּחִי קָדֵם לְנֶסֶם.
(ה) מִיִּסְרִי מִלְּקָטוֹ כִּדָּה נִתְרִי עַל כִּסְבִּי מִדְּרִי, עַל כִּי חֵן מִתְּחִי קָדֵם לְנֶסֶם.
(ו) מִיִּסְרִי מִלְּקָטוֹ כִּדָּה נִתְרִי עַל כִּסְבִּי מִדְּרִי, עַל כִּי חֵן מִתְּחִי קָדֵם לְנֶסֶם.
(ז) מִיִּסְרִי מִלְּקָטוֹ כִּדָּה נִתְרִי עַל כִּסְבִּי מִדְּרִי, עַל כִּי חֵן מִתְּחִי קָדֵם לְנֶסֶם.
(ח) מִיִּסְרִי מִלְּקָטוֹ כִּדָּה נִתְרִי עַל כִּסְבִּי מִדְּרִי, עַל כִּי חֵן מִתְּחִי קָדֵם לְנֶסֶם.
(ט) מִיִּסְרִי מִלְּקָטוֹ כִּדָּה נִתְרִי עַל כִּסְבִּי מִדְּרִי, עַל כִּי חֵן מִתְּחִי קָדֵם לְנֶסֶם.

למשטני, בקוץ ודבש המר (ט)
והוא נשיר לארץ הנשתי (יט)
ואל עליון ימי נימן ותשירי (ס)
נעיסות שיר ברוד משייר עירי?
כמו דרך פרמים כנזירי
ואין ממכר לדקמתי וחזרי (סס)
יקר שירי, ויום ברת שרירי (ס)
משיירי סר ומתק המרירי (סא)
ואין דוכן במקצוע רבירי
לבר מרחם, כפו על גב בעירי (סב)
תמול היו בלעזי ונצרי? (סג)
ומפי קרד נאל נרדי וכפרי (סד)
ואיך קרד משל קרד והגרי?

בשירי שר לדורי, ואניה
והוא נשיר לקצי ים רחוקים
מרים אעיר ימי משתה ומספר
ומה יתרון לכנזירי, בהעיר
ודרבי נמורה מלב נבזירי
ואין רובש תנוכתי ומתקי
ואקב יום מלצי למרתי
ככנזר יהמה לבי לכנזר
ואין פתמון ורמון על מעילי
ולא תבין שפת בלעם בשירים 120
ואיה נפלאות דעה ושירי צח
בשיר פלקט ורעיו מן תלקט
ומשא בערב שירים ערכים

(ט) שירי הוא למד ולאמדה לידדי (מן והבנות, הבעה ג' יום), כי הם שחיים בו והתפוצים בו, והוא גורם תארים ורען לאיני, והנה שירי הוא ספק דבש. ואין זה מתמר מהם אלא להפלה כי נעזי אין צום עקלה, כי הוא אינו עוקן שום אדם, אלא אולי והתאזז מנסערים ומתבלגים מהל צדאיהם מעלה שירי.

(ס) שירי הוא כשרי כסא איתי (את שתי) למחזק ארן, והוא נאיר המעביר איתי (את שתי) לצון חזיקה.
(סא) אירי מתמר נני ארס בשרי צום חזיקה וניסם הסעד, ואירי מתמר את כאל פיועיס שתי מחנר למורדי כ' נרסן ומשרי, — פיועיס צקתים ואל מלחמים, כי לא מלחמי צום פיוע רכיות שם מרשי, וים פיועיס חרות צום אנהם נר יתקן, אכל הוא ר' אנהם החון. וים פיועיס נניס חרות צום אנהם סרס, ורותם לראג'יפ. וקן נדק ל' מדיחון הזה נכב כי עשה פיוע למרים, ואינה סמוג כאן. (פי פתורי הסעודה לרא לאמסרסס מחנות א' נ' 4. ג'פ).

(סס) ווחרי, מן ואתנים חורי (יט) ששירי נדק בשרים צורים נרסם צעתי אריתון לני.
(ג) צדאיתי מלסל כשרי מנחם ומחלח, אירי אומר ארוד כיסם צדאיתי חמרי מלסלה לחודי לנשות שר יק, ויום שדחו עגורי, ואל כירחתי שאלות. שירי, מן בשרי צוט (אירז ח' ט') ואלו כמחנר כחז לחודי יק שירי, לחודי מעלה מלסל כשרים.

(סא) לגני יהמה כשר על כי סר וחל כשר דח סתק, ותתק אדירה נני לר, נגשן קרר ומררי וללסרס.
(עב) השרים הם למחל כד על הכתון צבל אומה ולסון, וארס מתירסם נעיסותם, נק קרר כנחם, כמו כמחלחם ארס יעסום ארס עליה כשרי וכל לא תניסם אלא סמר כמחל ארס עליה.
(עג) כשרי, כשן לען, ונורא שרסוה כשן על כמחלחם האשרים והצונללס, ונחלת כשרי מלח שרסוה על כשן לארץ, וים לי מרסם ואיני וסר ארסם הם.

(עד) Cardenal de Felquet הם שרי מחוררים פחונללס. ותל' מרדי כמרי (כליתו כפרי), אכל מן כפרי יתק לומר כפריים, איר טס כמרי לא יתק לומר כפרי, הן כפרי ואין סמר שרסוה כפרי לכן נרסם כמחלחם הארס, כי נרדי סלכנו לא יתקן שרסוה לכן נרסם, כי הים חששו נרדי.

שאל שירת שקלים סי אביב
וואבארה זסד דוקיד וקיד
קטם בךשבת יפין בבורות
ויוסף בךהורה צד פניני

וחדש חג פני אורי וגרי (ט)
מקור צחות, ולי אמר יאורי (פר)
וקרא בךבארי בךבארי (פה)
ומקבת בךולד ודרי (פו)

(ט) לי אחיה בלי צעל טעור, גלי צדכס אחי, ואביסס ר' יצחק יחזק, פייסרס יחזקס נחזק
אכצ קבלת (אוינזן קסגמחזן קאולאזן ולסאל, כאל l'ale או l'ile), ונחטב טרישלי בקאל שחי
נחט, ונלי מושליד בלי שחי ונלי ונחזן שחי, ונליסס אמר מוהרס טסאל בטובה תוכחת
(שחזכתי לחטל):

ותאבתי ביום שבת ויום טוב
בשיר אוריו ואביו . . .

ואביסס אל ר' אחיה ולי צדכס, כאל ר' יצחק עכס פייסרס לבנת שקלים (הסס דפוס נחזק אכצ
קבלת, תחלט, יונה בצלמון בךשלינה בךקף, כן כאל בלי מושליד, ונאכצ קבלת
כיס בךשלינה, וססס לבן טייסן לבן בחטב ונחזקס), וזה טעס סאל שרת שקלים פיי
אביסס: ואלר מחטב פרוניטל, ר' משה ברי, דפוס צד קיש (אל) זה שליס סה פירס לטע
ר' קבלת בכס דפוס, וזה יצ דפוס פירס על ראלצ, וכל פייחוסס כאלה נקאריס בסס וואל
משה באר, ונחזק כלי (סאל פירס לטד אכצ פרויזן וטס אכצ) כצ (ד ק''): וסאל ונז
ליס, אכצ וליזק וליזס ולי, ונדק ר' כצ גלון צדט סאל כיעז כ' ר' אכצ הוא כאל, ור' יצחק
כייסן סה גט — וליזס אלף טעוט. ופירס וחדס ור' וס' כאל כי תוכל לטאל מי אכצס גס לזכס
חברי (סאל יח כייסס פני כ' אורי ונרי), כי ר' יצחק בלי עכס ג'כ פייסרס וסליחזן ליח חברי.
(פר) ונאכצ בךד מלחזת כסד וסס סאל טעס שריס ליזס, וסס יוכל קור: לי יאורי — אלל פירס
שירי איס יחזקס לס. (פ' אורי טחז מוזנת א' ד 105 ומוזנת ג' ד 8 ודרי כרסס נחזקס
טאליקאלידזן מן טעס פט נחזק כך ליז חלק ג' ד 93, ונין כרמוסס על מחזב כרסניז ולי
מחז ר' יוסף ק' ננכבתי קנ אכצ פ' חב' רכנ' ח' תלי, וסאל כפיד ג'כ כרס כרסס טקן טר
נככטע ד 463. ונכ' על טרף אכצ לטד חאורי כרסס שחי טויטן 1854 מחז טרולחז כרס
סס פ'לי כרסס ר'ז סכט פוט כטוט שר קטן על סכרי כרס חאורי לי יאכצ כן ונאריס ולי ג'ז)
(פה) כן שחי מלח סאל ר' יכרס כן שחי, צעל מלחזת ריכטב וסעכ, ומוזנת יאכצ סאל
ככוס, וסס דפוס, ור' ידפס (נכס אל ר' אכצס) סכט גל זה ככר קטן, אכצ ככוס — וסאל ר'
אכצס אחר כי קלמס כן שחי סס מסין שריס מופיזי חיס ונאכצ, וסס יוכל לקרוא לטע כן
נארי כן בארי, סאל כנניז סל חייז מליטו מנאור אל כן שחי.

(פו) כאל ר' יוסף כן יכרס תלמודי כרסב, אכצ צענזו כחז כרמוסס סכר כחזס, וסאורי ככז
שירי ככז יח, לפי מה נחזל כלי שחי פאריס, וסס ככז תחמוסס כ'י אכצ זין סכז אכצ.
על ר' יוסף כן יכרס זה כוסיז אור גדול חכסס כחזכל אכצ מונק, ככסס Relice sur Joseph
ben Jehouda כרסס נאריס זה עכריס שחי, וסאורי גס כרסס טייטשניידר טאליקאלידזן סככזת
אל עכס art. Josef ben abuh

<p>צרי צירי ולמזורי מזורי גדול תורה והקרא וערי לגור אריה יהודה ההררי בגבעת שיר, מקום הרפי וצורי בגלת דור ודור, שהלי וגורי (א) וזה מורי וזה רבי ומרי (ב) פיר נכור פתרי עם כגורי כמו שבט פיר רוני וחורי (ג) ראה נמלא בחרש מסגורי (ד) פרום נברו ואני ברוי ורי לי בעבי מתני חגורי (ה)</p>	<p>ושיר בן צוף שמואל אלמרידי ומסומים לרוד הירחי ומסומים בשמע פעמונים ועשה לו יהושע חרזות למלנויירי גדולים חקרי לב השפה ברוח לאוזבי לכלם נתבנו לשון ושפה ומה נחן פידם עם ושכמם 150 ואם משל ושיר תשמע פישן ואם נברו בשירים הקדומים ורי לי בענק יקוף גרזי</p>
---	--

אמר לנביא) לא לבד חרזת ולא פזם, והיא האם האם (לי שלמה בן לוי) אלה ויצד לי מאד על עבודתו זאת אשר עמד לנבטם בס' כבדו האם ולאט. ונחתי עמדה סה ארז שהשם ס' אני זכור לא לזר נשגות ס' אמונה רמה, והם המתרגם לא נכד זו. רק כס' אולנות חיים נכד סס המתרגם, זה מתוך הכלי כמלא סה מלכותה, שהצדתי נאני; וכן; כי כד מנש' זל לזה לבומר להפחית כלי האם, ומד שהשקה לי' אלעזר אבנתי, והוא חכר אותה לי' חיים מיכאל בהתננה, ומשם נאח' אלעזר. וזויל המלח הכן שחנתי נאני זכור העידו ועורפו את לי' חיים מיכאל לבקש לקנות סס' האם, ודע כי כלי אשר צד מנש' זל כולל ג'כ פירוש לבד אמונה רמה, מלאת המתרגם לי' שלמה בן לוי ומתקדמו אל שטייבאיינד מלכות חיים וקאטלעך כגדול, מלה כי כלי שהיה צד לי' חיים מיכאל אינו כולל הפירוש; ומה צ' לי מאד כי בלמותה שעה שחנתי נאני זכור כי לי' שלמה בן לוי מתרגם סס' האם, לא אחרי ג'כ שעה עליו פירוש, כי אז היה לי' חיים מיכאל חנך מלי' אלעזר שניקם ג'כ העתקת הפירוש, ועל ידי ק' היה נשחר ישה נאקטורד, והיה אשר שחפודו אדם להשתיק משם וטאליזו לאור, ומה שאין חננו רק השחק ארז (כד אלמות מנש'ג) מי יודע מה יהיה צ' נחך האון?

(א) מהשבורים הכתובים נחמה נחם אלה לא ידעתי רק אריה כרדי (כמומר חסיד תובליד), שאלתי לו קצת פירוש נחמה ד' קבלת.

(ב) האוני האם לי' חסד חוני, נעל קנות כס, וזה ס' פירוש לבמות (נלי והאון וגלילת הבאר, ובלי על קץ שצדי והוא סד חסדה חסד ד' קבלת וגלילת ים זו פירוש הכנה, קבלתי נחמה מלח סיך. . . . גילון חסיד עורן), החלתי: ארז חסדי האל ולקחתי, וזהו ס': חסד חוני צדי חק צדי. מן זל. האוני כזה היה צדי פטיפיאל (Petipigian), וזה היה ג'כ לי' אנהם כדרכי צדי עורן, והיה תלמידו, והיה ג'כ אנהם דנן לי' חסד החאירי, כאשר תראה למטה.

(ג) ומה מן, עין חן (יחמה כ' כ'ג).

(ד) חצורי, ארזי (חאל א' י'ג).

(ה) אינו חנך נדד ועמך גדול חסד חללי, ולא יצרה גדולה חסדי חסדי, והסונה למד שאינו חסד האל גדול מהשבורים שדו לפני, אצל הוא אומר שס נגדו כדורס, והוא גדול כדורו

הלא על דא לאיש יתרון בניכו
 ושיר למשוררים הכהל בני אש
 ואיש יתפץ קרב יצא ויקרב
 אני רגלי, ואלאזה סוס וחכבו
 ומי לשמור מקום מצב וכידוד
 סנפתי לארבעת נגידו
 אני אברם לאברהם למקנה 160
 והוא נשר גדול מהלל, ויתר
 שקל וגרא, הכי קדמו שקליו
 ואשר הגביר, בו מעני,
 בחד פדני ומשמרת סגני
 ומשה כדיהודה גן ערני
 במכלל התבונות תחכמוני

ויתרון על בני אש לי כשירי (ז)
 והכהל מבני שירי אש דברי (ז)
 ואתהלל בפתחיו ויתר (זח)
 ורם שירי אנגה כשירי (זס)
 ומי יתקוד בניב רזה וכריא? (ק)
 שמם אדם וברקת כשירי (קא)
 ושירי על יקוד לבי כפודי (קב)
 שאתו על משל עשי ויתר
 לשקלי הוד, ועוד יתבה וימריא
 ערי הדוד, תבלתי ושירי
 ומנחם לי שיר כלהדודי (קג)
 ופרדסי, ואיך אשכחן תירי?
 במנצרי לציר לב מן וצרי (קד)

(ז) יתרון סלום על בעלי חיים הוא חלי נדנד, ואי ים לי יתרון על שאר בני אדם בשרי.
 (ז) והשיר הוא כמגיל המאוריס מלאר בני אדם, ומי שיהיה אדם דברי (מחבר דברי ודריס
 דברי ודריס) הוא יתיר לו כהל ויתרון על שאר המאוריס.

(זח) ומי שירא ללמד שמי נמלחם בשרי, יא וילום, ואי נסוח שאר עניו ואם ללמד גם
 בשפת תורת סוד (נחלת המלחמה) וגם בשפת שירי תורתו ואירי תרע (נשק המלחמה).
 והמלחמה לשיר מחלום א' כ' יא, והמלחמה לוד מלח'ס ללמד ואורח (שירי יתיר דף ק"מ ע"ב):

ותאמר: הן בפתחיו כחגרי.

(זס) מי שיתון ללמד שמי יתל לרוב על סוס, ואי אדם שמי נלל סוס, ואי נסוח שאר עניו.
 ואם יתיר שירי אמן וחוק סוס ואם (יחז ל"ס ע"י ו'), אי אלא לקחתו כשר, ואם אורח וארבע עניו.

(ק) אלא מי יתיר בשום והמלחמה בלחום כידוד (louaroi, טורניס) ? ומי יתיר שירי ודריס
 רעי, לשת אדם הוא נריא ואם הוא רזה?

(קא) אי סלא עניי לארבעה נגידים (המלחמה ארזי), ואם שותם על לני סלני הרבן על לב ארזן,
 וסל יתשו אר שירי (וסל ארזי, ארז ארזי סלא ארז ארזי ארזי).

(קב) כחלום הוא ר' ארזיט שקל, ולל סוד לי מלחמה על ארזיט, והמלחמה עשה קיש על מיתרו וסלום
 לי שחל נס. ואן הוא אורח כי שירי על ליל שקל סו לו לקחת רוח (למלחמה) וסל מלחמה יקד לנ.

(קג) כמי הוא ר' ארזיט, וגם הוא נללי ידוע לי, ואם מלחמה אורח כמי פיתם הוא ארזיט, כשירי
 לל לשת הדוד וליב כמלחמה לל מלחמה. ויתר ושירי כחג כלי וושרי.

(קד) ככלי הוא ר' מלחמה מ' יתיר, מלחמה מ' יתיר, מלחמה מ' יתיר, מלחמה מ' יתיר, מלחמה מ' יתיר,
 נחלל שירי שירי, חלום נסל מלחמה מ' יתיר, ועוד ארזיט שחלום מלחמה, ומלחמה: יס כשירי ארזן

סלום, וה כחלום מלחמה מ' יתיר, מלחמה מ' יתיר, מלחמה מ' יתיר, מלחמה מ' יתיר, מלחמה מ' יתיר,
 כשירי: סלום (מלחמה מ' יתיר) על כשירי: ארזיט-סלא-ר' ארזיט כשירי מ' יתיר, מלחמה מ' יתיר, מלחמה מ' יתיר,
 מלחמה מ' יתיר ר' יתיר כלי הוא מלחמה כשירי ארזיט מלחמה. ג"פ).

מְשֻׁחָתִידוֹ בְּשֵׁמֶן מִדֶּרֶךְ
וּמִדֶּלִי לְשִׁנִּי אוֹ צִמְדִּי? (ק)
וְהֵם מִצְרֵף זֶהֱבָ סִלִּי וּבֹהֵר
לְשָׁקֶל אוֹהֲבִים יִגְדִּיל מִדִּירִי
וְיִדְרֹק גְּבוּרֹת מֵאֲמִירִי (ק)
וּמִלֵּאכִי שְׂמוֹ יִקְרָא וְצִירִי
וְהוּא בְּנָעִים אֲמִירִי מֵאֲמִירִי
וּמִפְּגֵר הַבּוֹאֹת שִׁיר עֲבוּרִי (ק)
רְדֵה מִפִּי אֲרִי צִוִּי מִחֲקִירִי
יִתְאֲדָהוּ לְשִׁכְלִי, לֹא חֲסִירִי (ק)
וְהָאֲדִיר מְעֹרְכֵת שִׁיר בְּעֹדִירִי
זִמְרִירִי בְּהֶמֶן נִשְׁמִי וְיוֹרִי
בְּאֲרֻצֹּת יֶאֱרֹג הוֹדִי וְאֲדִירִי
שֶׁלַח נֶצֶד, שֶׁלַח שִׁירִי וְכִירִי (ק)
כִּלִּיל חֲסִידָה, צִבִּי חֲשָׁקִי וְעִפְרִי
לְחֹזֶן עֲרִבִי, וְיִשְׁכִּית מִסְתָּרִי? (ק)
וְהָיוֹם נִרְדְּמוּ נֹנְנִי וְשִׁירִי (קא)
בְּדִירִי עֵם, נֶאֱחָן חֲלִי וְשִׁירִי (קב)

וְלִי גִלְעָד בְּקִשְׁלִי בְּרֹדֶד
חֲבֵם רִידִם בְּכִדְצִינִי וְרֹאזִי
לְאֲרִבְעָתָם פָּנִי חִיּוֹת וְשִׁנָּאן
וְפִן תֵּאֱמֹר תְּשׁוּקָתָם תִּפְתָּם 170
שְׂאֵל יוֹשְׁבֵי קְצוּזֹת יוֹדְעֵי שִׁיר
רֵאָה אֲבָרִם לְקִרְפָּאנְתֵּרֶץ נִבְיָא אֵל
וְגִבּוֹר שִׁיר, תַּעֲיִת צִחֹת יַעֲזֹר
שְׂאֵל שְׂמֵשׁ וַיִּרְחַ הַיְּהוּדָה
אֲרֹן עֲרֹת וְכוּ נֹד וְעֲרֹת
יְהוּדָה בְּדִשְׁלֹמֹה בְּרִצְלוֹנִי
יִמּוֹדֵד מִרְחִבִּי שִׁחַק בְּשִׁכְלוֹ
וּמִחֲבִירִי בְּיוֹסֵף אֶלְמִירִי
בְּרִידִי אֵל, רִצְוֹתָ גִּפְשִׁי, וְהִנֵּנוּ
לְעִבְרִי יֵם לְפִנְהֵם אִישׁ חֲסִידָת 180
וּבִסְפֵּר לְשִׁאֵל אִישׁ בְּרִיתִי
וְכִי יִשְׁפּוֹט בְּהִתְנַפֵּר וּמִנִּי
יִמִּי קִדְם בְּכִנּוֹד לְפִלְצִים
אֲגֵל רִיב הִסְנִן לְשִׁלֵּשׁ אֲדִירִי

(מִנְטָר אֵל, מִנְטָר יִידִי), וְהָאֵל דְּרוֹם אֵת שֶׁמֶן כֹּלֵל כֹּחַ מִרְבֵּב מִן בֶּן וְצִירִי, וְהָאֵל אֲדִירִי כִי עֵי יֵם

מִן וְלִי לְמִלְכּוֹת כֹּחַ וְכִלִּי מִנְטָרִי נִכְיָ.

(ק) בְּכִידְצִינִי כֹחַ לִי וְדִדִּי קִלְבִּי וְלֹא טֹרַע לֹא דִבֵּר עַל אֲדִירִי, רַק בְּדִירִי אֵל דִּק לִי מִלְּאִי שֶׁהִיא
נִכְנֻסָה, קִי לִי כֹחַ הַחֲסִידִים וְהַפְּלִיטָה כִּיחֲשִׁיכִי אֲבִיכָה (Avicenna, וְלֹאזִי (Basis) כֹחַ נִכְנֻסָה
וְהָאֵל יִתְחַלֵּל מִפְּרִיטָה.

(ק) וְהָאֵל חֲלִידִי כִי מִנְטָרִי שֶׁל אֵל אֲדִירִי וְהָאֵל עַל מִנְטָרִי שִׁירִי, כִּי אֲבִיכָה אֲדִירִי מִקְלָתָה מִנְטָרִי,
וְהָאֵל אֲבִיכָה אֲדִירִי מִנְטָרִי, אֲבִיכָה אֲדִירִי מִנְטָרִי, אֲבִיכָה אֲדִירִי מִנְטָרִי, אֲבִיכָה אֲדִירִי מִנְטָרִי, אֲבִיכָה אֲדִירִי מִנְטָרִי,
שֶׁר שֶׁרֶשֶׁת, אֲבִיכָה לִיכְשִׁי אֲדִירִי מִנְטָרִי — וְהָאֵל כֹּחַ מִנְטָרִי אֲבִיכָה יוֹדֵעִים בְּנִיחִי, וְהָאֵל יוֹדֵעִים שֶׁהִיא.

(ק) וְהָאֵל, כֹּחֵם עַל עֵי לִיכְשִׁי.

(ק) כֹּחֵם עַל עֵי לִיכְשִׁי, וְהָאֵל מִנְטָרִי.

(ק) כִּי מִן טֹרַע, וְהָאֵל נִיחִי מִן טֹרַע וְהָאֵל שֶׁרֶשֶׁת, וְהָאֵל מִנְטָרִי כֹחֵם וְהָאֵל מִנְטָרִי כֹחֵם.

(ק) וְהָאֵל יוֹדֵעִים בְּנִיחִי, וְהָאֵל מִנְטָרִי כֹחֵם וְהָאֵל מִנְטָרִי כֹחֵם, וְהָאֵל מִנְטָרִי כֹחֵם וְהָאֵל מִנְטָרִי כֹחֵם, וְהָאֵל מִנְטָרִי כֹחֵם וְהָאֵל מִנְטָרִי כֹחֵם,
(קא) וְהָאֵל עַל לִיכְשִׁי כֹחֵם חֲסִידִים וְהָאֵל מִנְטָרִי, כִּי עַל כֹּחֵם אֲבִיכָה מִנְטָרִי, כִּי אֲבִיכָה מִנְטָרִי, כִּי אֲבִיכָה מִנְטָרִי, כִּי אֲבִיכָה מִנְטָרִי, כִּי אֲבִיכָה מִנְטָרִי,
הִיא כֹּחֵם מִנְטָרִי, כֹּחֵם כִּי מִנְטָרִי אֲבִיכָה מִנְטָרִי, כִּי אֲבִיכָה מִנְטָרִי, כִּי אֲבִיכָה מִנְטָרִי, כִּי אֲבִיכָה מִנְטָרִי, כִּי אֲבִיכָה מִנְטָרִי,
אֲבִיכָה מִנְטָרִי, כֹּחֵם כִּי מִנְטָרִי אֲבִיכָה מִנְטָרִי, כִּי אֲבִיכָה מִנְטָרִי, כִּי אֲבִיכָה מִנְטָרִי, כִּי אֲבִיכָה מִנְטָרִי, כִּי אֲבִיכָה מִנְטָרִי.

(קב) כִּי אֲבִיכָה מִנְטָרִי עַל הָאֵל מִנְטָרִי כֹחֵם, כִּי אֲבִיכָה מִנְטָרִי כֹחֵם, כִּי אֲבִיכָה מִנְטָרִי כֹחֵם, כִּי אֲבִיכָה מִנְטָרִי כֹחֵם, כִּי אֲבִיכָה מִנְטָרִי כֹחֵם,
לִיכְשִׁי וְהָאֵל חֲלִידִי (אֲבִיכָה נִיחִי), וְהָאֵל מִן אֲבִיכָה שֶׁרֶשֶׁת (אֲבִיכָה יִיחִי).

לְרִיבִי עֵץ הַנִּיתָהֶם עֵץ כְּנֹדִי (ק"ג)
כְּנֹדִי כְּאִדֹּר נְשִׂיאָ אֵל, אִדֹּר יִקְרִי (ק"ד)
וְהָרָאִי לְהוֹכִיחַ בְּשַׁעְרֵי
וְכֹ כִּמְהֻמָּה אֲכֹס וְשָׂרִי (ק"ה)
כְּרוֹב כְּמִשְׁחָ וּמִנְיָרִי וּנְזָרִי
שְׁפָתוֹ כִּכְלִי מַעֲוָה וְסָרִי (ק"ו)
וְהַפְשָׁרָה קְרָאתָהּ גְּבִירִי
וְתוֹשָׁע לִי וְרוֹעִי, לֹא לְפָרִי

לְאִדֹּר עֵין וְלֹב כְּקִנִּי מְנוּרָה.
לְכָבִי לְכָרוֹב עַבְדִּי קָל וְכֹכֹבִי.
נִכּוֹן לְחֹשׁ וְהַחֲרָשׁ וּמִסְכָּר
וְכֹ צָרִי אֲנִי וְאִדֹּרִשׁ
וּמִשְׁעָנָתִי בְּשִׁכְתִּי הַמְּחֻקֶּק
190 נְשִׂיאָ אֵל לְחֵן עַבְדִּי קָל, וְנִימוֹס
וּמִפְתָּח כְּנִי הַדֹּר בְּשִׁכְמוֹ
וְהוּא חֶשֶׁן כְּנִי עֲמוֹ וְאִפּוֹד

ק"ג) ואולם גדול הדור הם מאד פנינו ולעיתים, כמו ק"ד משה, והם ימים רבים, ויחלנו בשבילי
נחית גדולה כחיותו של נחית, שהיה ען חיותו ממנו ארונים. משה ומשה, לכן הסתכל על הכלות.
ק"ד) האלון הוא ר' קלנימוס צד חלד, והוא (לעת עתה) אביו של צלל אבן נתן ואצרת צללי חיים
והמחלקת אחרת חלון ערני, והיא מקדא קלנימוס צד קלנימוס צד מאד (אולי טלד ארצי תחת אביו).
ואולי יאמר אדם: והלא ר' יעקב צמ של ר' אברהם סתב אצרת ההגלות להדג"ל על דבר החס
שהיה הכנסיא בשנת סיה לאף הכנסי, א"כ גם ר' אברהם היה קצת זמן אחד בתחלת האף הכנסי;
אבל צלל אבן נתן ואמר בסוף ספרו כי נחש הכנסי הוא חדש עטת אחד האף החמישי היה צן של
ושמונים שנה, אם כן בתחלת האף הכנסי אביו של צלל אבן נתן היה צן מאה שנה וחמש, ואף אם
היה נחית, היתכן שיקראו הכנסי למען יעמוד ליד ריט? — ואולם דע ק' כי הכנס המוסלמי הכל
טקן ל"י מלך כי שך וטען הוא היה צלל אבן נתן צן פ"ג שנים בתחלת האף הכנסי, ועומת סלה
בספרי הכנס, והוא הוא לכן המחבר בספרים כי: אחר המחבר סימתי הכנסי נחש הכנסי הוא
חדש עטת, והעולם אחד האף החמישי צן שלל ושמונים שנה, — והכנסו למד כי העולם היה צן חמשת
אלפים ופ"ג שנה, כלומר שנה ספרו בשנת חמשת אלפים ופ"ג לנחית פולס; והמדיסטים לא הבינו
המחילה הזאת, והשמיים מלך והעולם. ועדות צורה שהיה המחבר עומד בשנת פ"ג הביא טקן מדעיו
צ' דפים קודם סיום ס' אבן נתן, כי הכנסי נחש הכנסי ואחר עליה: זה שנים כרפס נקד האבן,
וכנסי נחש כרפס, ואחר פליה: זה שנה עשרה שנה; ונחש הכנסי היה בשנת פ"ג (נעמק הכנסי)
כרפס שנת פ"ג, ונחש כרפס היה בשנת פ"ג, וכל זה ידעק אם היה ר' קלנימוס כרפס בשנת פ"ג, ולא
יתכן אם היה עומד בתחלת האף הכנסי. ועוד כהו בסוף אצרת צללי חיים כתוב: ומשלס מלחמת הכנסי
האצרת הזאת שנת שנה ובשנים לאף הכנסי — מלמד נחית אחרת שהיה הכנסי טקן. דע כי בנחש
כנסי עומד מ"ח כרפס שהיה לעשרים בשלי הדף ט"ך לזקן 1316 נחשקס 1216, ובהנה
שנחיתו אבן כרפס מ"ח ל"ל עיין למטה, נחשקס עיין למטה, והוא מלמד כמה שנים אחרים שגלו
צדום הכנסי מחצון הכנסי ומחצון ידעה מלך העולמי לטא.

ק"ה) שָׂרִי, שָׂרִי, מן וחמש עיני בשירי.
ק"ו) כ"י זה קלנימוס אחד שהיה ידוע ומפורסם בימיו, והוא נחית ידוע לנו. וכבר הביאנו צדום אחד
ונחית (פחד ל"ו) אחרת בשנת הכנסי ל' קלנימוס והנה מצינו חזו הכנסי את שם קלנימוס נחית
קל, ובין שנים מלח קל ונימוס ועלמה שך היה הכנסי למד קל נחשקס קלנימוס, כי כן בסוף ס'
מקדא אברהם ר' קלנימוס צד דור שנה שנה העשרים נקדא בנחשקס כרפס Calo וכן נחיתו זה
נחית צד יא א' הכנסי כרפס דון קל, ונחש לית פליה הכנסי הכנסי דון קל ל"ב

וּמִכְּשֵׁי וְרוּם דְּגִל בְּמִדְרוֹם
 מְשֹׁשׁ אֲרָצוֹ וְלֵב דִּדְרוֹ וּפְרִי
 מִקְדֹּר חֲכָמָה וּמַעֲיָנִי מִלְּצָה
 שְׁלֵשֶׁת רוֹזְנֵי אֲהֵם סִגְלָת
 יְסוֹד נִקְדֹּר יִדְעָתִיו אֲוֹ לְשִׁמְכֶם
 רְאֵי כָרֶם בְּנֵי הַשִּׁיר וְכֶרֶםִּי
 וְשִׁפְטִי בֵּין זֶמֶן בּוֹגֵד וּבֵינִי
 200 וְיוֹם מְשַׁפֵּם וְדִין אִם לֹא תִשְׁיָמוֹן
 אֲנִי אֶצְעֵק לִרְאֵשׁ גְּלֹת הַפָּרֶד
 לְמֹל רֹעָה מְלִכִּים רַב פְּעָלִים
 לְטִדְרוֹם רֹאשׁ נְשִׂאֵי הַלִּוּיָהּ
 אֲבִי מִשְׁרָה, אֲבִי חֲכָמָה אֲבִי שִׁיר

קָצִין עָפִי וּמִפְּסָרִי וְשִׁיר (קח)
 וְעָמֹ עֹז, וְרָצוֹן מִעֲטִירִי
 וְלֹא תִמְעַר בְּמִשְׁפָּטִי אֲשׁוּרִי
 מְגִלָּתִי וְחַפְּאֶתָהּ פֶּאֶרִי
 יוֹד לְסַגֵּל לְכָבוֹדִי, לֹא לְצָרִי (קפ)
 וּמִזְמֶרֶת וּמִזְמֹרֹתֵי וּמִדִּי (קט)
 כָּל יִפְדֹּר יִקְרֶה חֲסִנִּי וְהַדָּרִי
 בְּתוֹךְ צִינּוֹק וְכוֹר אֲדִיבִי וְעָרִי
 וְאַתָּה מְרַבְּבוֹת כּוֹסֵי וְעָרִי (ק)
 וְשִׁכְשֵׁם מוֹשְׁלִים מְלָכֵי וְנִירִי
 וּבְכִי-עָדָר וְלֹא נֶפֶס וְחִירִי
 וְקִנְנִי וְלֹא אֲשִׁאֵל דְּדוֹרִי

קח) אחר שהאמר שני חמשים שנים קלוניםמוס, הוא מוזכר עתה שני חמשים אחריים שנים שנים סודרום. אלא שהאמר הוא מן הכללה, והאמר מן הכללה היה ככה, כי היה גדול צניח החק, ולפיכך הכירו לנח, ושם אחריו בלדורס, אחרון אחרון חזיר והנה זה ר' טודרוס בראשון נראה שיהיה צמודיננה לא צמוד, כי אחר כך נדענו על טודרוס הבני קרא אחריו ראש גלות ספרד, משמע כי הקדמים לא היו צמודים. וכל כן זה ר' טודרוס הוא הבני צמוד פתיחת התאריך לחסות אונות, נדענו על חמשי צמודיננה אחר היו לפני, חל: ונראה כלל נל מחנה הכנאס בגדול מרעל ודנאל טודרוס ונע הארז הארז מרעל ונעל הכנאס ר' לו — (פ' ארבעת סך י"ג (1851) ארבעה ילע 2 הספס 3 עד 605 ומה שדנא החסס ודנאס צמוד שנה ג' עד 147 ג'פ).

קח) ואחרי שחמס שלחמס סגלתי וספאחתי, נשוח אפי כי למען כנוד שחמס גם כנוד ירעה ויגל, ואז הבנתי יסוד הנקוד ועיסם שחמס הנקודות, ולמה הסגל נקרא סגל, והוא להיותו מורכב משלש נקודות הצמודות בשלש וזיות, כאלו נשכו לשחור חכל עד אחריו סגלה הצמודה צלחנע, וכן אחס חקיסים אחתי משלש וזיות, ואפי שחור כמו סגלה — קד רל החסון צניח הסחוס הזה. נס יתכן לפרש כי קריאת הסגל היא נחמה, ולכן נקרא הסגל פתח קטן, וקריאת הצדי צדי, כי הצדי יס לו קודמה גדולה פס החידוק, ואפי שחמס הטובה גדולה והסגל הטובה קטנה, זה הוא מהל שחמס השחור ואחר צקריאח יוהר מהסגל, צלופ שחמסל יוהר דנא ללות שחמס, ולכן יטא אחריו דנא או שחמס נח, והאפי היא משך יוהר ונלתי דנא פס האות שחמס; אכל לבניח החסות הקל צקריאח, אפי סק שחמסל הסגל פתוחה ודנא יוהר מקריאת הצדי. וצדוק הידוע למה נחמון החסור.

קט) ואז נל כסס שחמסל ודנתי, והוא אפי כמתי משחמס חכל מתיחס, ודנתי ודנתי זה הוא מינע כמתי וספאחתי ודנתי נפסי. וכלן הספאחתי שחמס וזין, כי כלי מוסרת וספאחתי.

ק) ושחמס צני וצח החסון הנוד, שחמס חולל להבד מעלתי וטודתי, ואפי ציוס שחמסל צני ונע לא שחמסל אחתי צניח הכלל, או אפי חמס לנתי ר' טודרוס אחר צמוד, ואפי אפי צמודיננה ונחמתי. זה הוא ר' טודרוס, שחמס פנאס אחת פס חק קסיליחא אל הציר אחר היה שחמס נח כנודתי, וסנע זה לא שחמס וללית, כנענע צמוד סכח משחמסל כספ.

ליום קומי ויהלל בְּנָמְרִי (קא)
והוא יכיר בְּבוֹדִי וְהִרְדִּי
וּמִכְעָתוֹ בְּתוֹחַמַת שְׁמִירִי (קב)
והוא עֲרִי וכו' הַבֵּל שְׁרִירִי (קג)
וַיִּלֵּן מִלְּבָבוֹדְכֶם עַל קִצְרִי (קד)
וּמִסְנֵרְתִי תְהַלְחֶכֶם תִּירִי (קה)
וּבְרַחֲמֵיכֶם וְיֵשׁ מַעַם בְּרִירִי
מְרֹחֶת הַמֶּן תִּסְתִּיק וְסִירִי (קו)

וְקִנְיִ בְּמִתְקֵי מַעְנֶה פִּי
וְהוּא יִתֵּן צְפִירָתוֹ וְדָתוֹ
וְאִיךְ יִשְׁכִּית תְּהַלְתִּי וְהוֹדִי ?
וְכִי יֵשִׁים לֹאֵל דְּבָרָת שְׁבָד ?
שָׁעוּ רֹדְרִי לְסִנְחָת שַׁעֲשׁוּעִי
קָחוּ שְׁלִחָן, וְפִירְחֵי עֲרֻכְתִּיו 210
רְאוּ שִׁירִי בְּכִי מִדָּה מְסֻכִּים
תְּשׁוּקַתְכֶם תְּשִׁיתֵנִי וְעַל אֵף

עַן חַיִּים, וְתִיב בֵּין לִבָּת
לְהֵם חָרָב מְתַהַפֶּכֶת. (קז)

אַתֶּם בְּבִרְחֵי לְשִׁמּוֹר הַדָּךְ
לְכֶם יֵאוֹת שִׁירִי, בִּי בֹ

קא) ר' מרחם זה היה גדול ואחא פריס למי הכניסה חלבת קאפילא, וזה נ"כ גדול מרחם ומיט
אזרחות ומיטית לגריס ומרחם לכל אלא, כנראה מדברי הכנעניס כנען כאל, ובסביב נעזרו אל
כנעניס כנען ר' אנהס לכנען אריס על דרך כנען אל ססח (פיין סס), ואחא ימיס ומיט אריס שז
ר' מרחם לאלו כנען שז כנען הכנעניס בארץ אלז, וזא על דרך כנען, מאלזיס עד מאלל מנענעזות
ור' אנהס ענב אורו על דרך פיוס, ססח מליס יא עמי מנאסר, ססח דודי ענב יאז נדנעו,
וססח: פסח מליס מרחיס אכל עס חבבי (ק' ססח נבלי וזא עס קצי כמו נדנעס), ססח דודי
אכלתי יערי עס דבא, פורה לקאחי וזא—וימיס רניס הייזי מנענע על מנלס אלא ענב לקאחי
וזא, ססח פריס, עד אריזתי כי נאנע קאלת אסנענענעל (ססח כנעניס) אריס מן מאלל מנענעזות
אמיס נבלי ססח פיוס אב תחלטה ססח מליס אריז יאז חבביס, ססח דודות ענלס אמיס
קריס, פורה לקאחי וזא. וכן כל בית מליס עורה לקאחי וזא¹) ובדנעניס וזא לביס ססל ענעס
ר' מרחם, ענענעזות לכנען שז על דרך אורו פיוס ססח אמיס נאנע אריס כנען, וזא כוונתו
נאנע ויהלל בְּנָמְרִי.

קב) ר' מרחם נענע ל' אנהס אריז שז לאל, חתם אריז ענענעזו, דרך גדולה, זה היה
כנען גדול למי אלא כנענע.

קג) שירי, מן ארי וקס, נאנע אריז חק וזא ורי.

קד) ענב כזא מרחם לכל אריזי אב שז אריס אר בריה זאז כחסעזת תחלס.

קה) קוז שזן אב ענעני עליו אריזתי ענקס עק לוס ססריס, וכנען תחלסס כחסעזת ור זב פני.
קו) וזא נא יירי כי שירי סס מנעניס נימי מריזות ונעס על תחסעזת כחן, אכל כחסעזתי אנהס
מיד מנענע דשני ועבאני אריס מנעקס, ואריז פיוס מני יז ע פנע פנ, ומנעקרי אריס יאז
כחסעזת דניס ענ, ועל אף כחן תחנעק אריז. ותחלס בְּרִירִי מנעז אריזיס ססניסיס מנעניזות
רִי, ומנעניס ססח מנעניס ועבא, סלע יאז יז פנע נריס ייר כנעניס אלא ענעס רִי. וזה
שז כנעניס כחסעזתס אלא סס ייריס על מנע ריז ייר, וזא סס חק מן בריה, כי נאנע ור
ענע נריזי וזא שזר ריז ייר מנע בריה סס וכנעני אריז.

קז) אריס כנעניס כחסעזתס דך מן בריס וזאניס מנעניזות פנענע, ובדנעני יאז אריז חק כחסעזתס
לכנען אר דך מן בריס ולכנען קנאזיס מנע פנענע, לן וזאז יאז לכנען לנע.

¹ (פיוס סס מנע נס' דני חק (לוחון תריז) מ' 15 לנע מנענעזיס ענענעזתן וזא ג'.

רמז במלת חרב ובמלת רי בתחלה למספר הכרוזים שהם תאחיס ועשר (קכט)

קכט) גם תחלת האלף סמוכות ב"י, ואולי ל"י ידעיה הן, ואזג שיטת חידוד יוסף מאז ועבר שנים
רמז תאחיס ועבר ממקום שהם לו למזג תאחיס וְעֶשְׂרֵה, כי התחזים לכן זכר.

וזה כאלה התחזות בזה, המעיה אל גמרת עולים מתחלת הכר על פי דברי המורד הכוחות
הם, וזה כי ר' אברהם נדער בקהל דומה ל"י ידעיה גם נדער המורד נספח נדעית עולט, כי
זה זה היו דודים אחרי לשון המקרא להשתמש בו לאחרא הדעה, ונעולט בקראותם נספח הקדש והחריטות
שאלו וכן דודים היו מחלטים דעריס משעשים כאלה, תחת אבר גדולי המורדים אבר היו לעזים
כ"י יתרה בלי ור' תזה אכן עזא לו היו עזאים כאלה רק לעריס, וזה לזוט כגד ואחין ותחזים,
תחת כי בארים והחלטים מתחלים על כל נדחים כוחות החזיית הקדחת לזכות המקרא של מרסם
הם מביאים לזוף ע"י המצין, ומקריס באים לעזי מצין, ולא יולדו על המקרא שום כגשה
מחזותם כגש וחזייתם, והטעם והכרעה במלוא שם איש אלא מפין הערות המלכות נדירות לוי
שחזין ואחין, וזה מה שאמר נעל עומד בכחה בשנה הכירה האלה כי כל הסוד מה והסוד מה
החזוקה בו ע"י יתרה כל שט ויט פת — כסונה כי נעל שנה שפחית פתון דעריס מלוא שם
לוח של נגלה לו מתחלה, ויחידה של הים מצין שחזים. וכן יאז הים, אי שחזיני לאז
העלמותה, אולי כרעתי לה, וזלתי מהקראים כגש היורה שזו מולאים נבנת חידותיה; אך אי
נבאני לעזיל לבדו המורד כי לו רבים יחזו נדור הזה להבין שרים כאלה, או לו ידע לאז חזים
למלוא שחזין חידותם, ויטו למאד, או ינקד לזוף דעיו ורשיותם. וסוף סוף הים כאלה הכירה
לגשם והספחת לזון, וכל כחלה לקדח הכרס ולבין חידותיה בשל, כרעות צידו.

על כן סמנתי בשנה שצננה, וזה נלמי להסוף וללקט מתוך כ"י היק פנינים רבים המפלים אור
על נדור סוף וחזיני, ועל האין סוף ויחזיני, אך אחרי אבר כרעתי ידדי כי לקד חזיני ציד, כני
סמן שאלו ל"י אברהם נדערי המורד והמקרא, שהיה אומר (מכירות סוף דף כ"ו): משך חזיני
גלים תְּהִיָּה חידותיו, והתחזקו מעל ארשת חידותיו, מן אז חלעו מתחלת הכחיס, להבאק
שסוקס, להבאק שחזותותיו, על עזי חזיני נספח כ"י מלכותיו, ועל פנינים חלעו כמחזותיו,
והגל שחזותו באלו יסלון לעבות. חזותיני, ונכחה נדוכים, לקיס וכלית גיט רבים — קי הוא
ב"י, ונדחם חזר קא, גם ים ב"י קי על מלח עריס, שזא כן מלחן ערען ושורע ערענה למי
רשבו, וק על מלח חזותיני, שגרים כן בלוחותיו.

עד שזי שורים אשתוק משרי המורד, האזר הוא (דף י"ז ע"ב) ואזיוב בְּכָאֵב וּמֵר ופזים,
מאז מה כי לו שורש שז שחזיני שחזים ויט אית ופזים.

וכאז הוא (דף י"ח ע"ב) וקסם ידרשו מאשכנזים, מאז שאשכנזים היו נחזקת מדי
שחזות, וכאז פזין כצד חזקה.

ואחז ידדי כיק שאלו ויחזן שאלו וכל אבר קי שאלו האז כ"י אית כרעה נעל חזלה יק, ששך
וכשם הכ"י מה שחזים ע"י שחזיני, יחזק המצין

שד"ל

מכתב מאת הרב ר' אברהם בדרשי ז"ל*).

ברצוני הנה שליח של הקהלות של צרפת ללקוט נדבות של אנשי הערץ הזאת להוצאת אנשי
בתי מדרשות הבוקשים בארצם ללמד אבותי ילדי העברים בקס מאתנו לעיין בהתייחסותי והיעזר
על הצבת אצלו כבר כתישת ידו זקנים אחת החתימות וכתב זה.

המשכילים יהודיו ויטכילו להשכל אל אל יעזרו אהבת נדבות לבאים לחקור וההצעה המדינית
ויותר לרואי נער עברי בר לבד ומצוק ירכיבו נפשם עד שתחפץ לגואלו כי אין זולתם לגאול
אך כי באותם ילד מסכן והבם גִּיּוּרָן יצילו הם בנרבתם ומלם הוא נפשו בהכבתו ובכן ראיתי
מעשי הצדיקים נחמד במדקה שמצעת עד כסא הכבוד והחובה על מצדיקי הרבים להביא
בפני כל קהל איש איש אל אחיו יאמר עשה למען תינקות של בית רבן שלא תסאו וסברו
דרך חיים ואני אצנחלה לעמי לרגל המלאכה מלאכת הקדש אשר לפני לרגל הילדים רבים
הנמוכים מני בסן לעבוד לפני אלהים לגרש הַעֲוָלָה מלבם מקסנתם יצאו ללקוט מן התורה
והעבודה מה נאה עליהם גמילות חסדים ושבח אני בתחלה ובסוף תהלת המחסבה המהורה
שהיתה כוף המעשה היא שמחה לכסף מוצא ומקום לזהב בעלי הצדקה יבזרכו ספי עוללים
ויונקים יסורו עו המכמה בצל ככפם ומל יקד ראיה עיני בתומי האגרת ואבינה בקצת תתיסתם
ולבי ראיה תתיסת העבד ר' יוסף בר משולם ויכירה ויאמר כתיבת אחי הוא אשר בדרש והצותם
גם אנכי לחת אמת ומופת אמת ביד שליח המצוה להבית פניו ותענינותיו ולהודש לתענותיו
נאום היושב פה קהל קדוש פרפניין אי אברהם בר יצחק בדרשי.

שיר מאת ר'א בדרשי ז"ל*)

אָפּוּשׁ לְמַרְעִים וְלְמַלְצִים
נַפְשִׁי לְנַחֵם יוֹם בְּיוֹם אָצִים
אֵיךְ אֶעֱלֶה וְאֵמֵן לְמַסְרָה
הַקִּים קִרְבִּי לוֹ יוֹד הַדָּים
וַיְצֵו לִבִּי שֶׁהָ לַעוֹלָהוּ
יּוֹם וְעַמּוֹ הָאֵשׁ וְהַעֲצִים.

(*) נעהק כ"י כחש חקעם (מ"י ווין קנן Cod. Hebr. no. 72) והדס גלוינעס 1851 מ' 281 וז' 369.

שירים לחרב ר' אברהם בדרשי זל.

בם' פניולת מלכים הוא קבוץ שירים יקרים מגדולי המשוררים, מהם נדפסים ומהם עודם בכתובים, הנלקטים ונקבצים מאת הרב ר' יצחק כהן זלינגרני ז"ל שנת אז ישר וכולל ב' כרכים, (נמצא באוצר הספרים מהרב כהנ'ר יעקב מאיר לכהן ז"ל בעיר אמסטרדם וכעת תחת יד חתנו הגביר הנכבד החכם והמשכיל בתורה וחכמה כמ'ר אברהם משה דע לימא כ"י (כתובים בכרך ב' מדף י"ח ע"ב עד סוף דף כ"א ע"ב שירים אשר הריץ הרב ר"א בדרשי ז"ל עם השר רבנו סודרוס הלוי ז"ל, מהם נדפסים בעומר השכחה ומהם בם' משכיות בסף, ואלה הם אשר עודם מהרב בדרשי הג"ל בכתובים :

הר רבנו סודרוס הלוי שלם לארץ מדינתו שיר מלא

כל שם כסוף אשר לעיניו נמלות תהיה שיריו
נמלות משה ענוה, ועל זאת כתב לו הרב במדבר:

ששן בבין חוה וסלח
מה עטף עתה ומה לחה
צי שחך חלה בצל צחך
הסתופפה שוער בצל צחך
שם חכך בשפת כפי חכך
ישיש זמר תהשב כפי חכך
תוריד מתי גאה ומשחק
תגבה ערי רתן תמים שחך
אקוב לחי ידים בני חוה
נפש יקר תשיב בניהוה
מצוף ומן תבדד אבטיחך
נפש ומחל תאבה טיחך
בראות יקוד שחך ואש כחך
אך מנהיבך הט ואשכך
כי חוה האצל ולי חוה
מל שמשך אקוד ולחך.

כה יד ימנה לשחקים רמתה
ומלא מגלה אל מלא ארץ
כי קסך ביאור ומשם יעלה
עב עטף למסד מסד חפץ.

ואז כן נתיי שיר כחך כמותו נמלו וז' שמו
גבה רוח גרוד ופלה בגור
ואל נא יחסיא חרבו שער.
שער שות כרות קבת ידיו
ולא יגהר ולא יגהר מור.
מור שם ביד הברת ידיו
ועל נחלי גרוד שמש מור.
מגורו בא ולולי ים ומדך
באש גרד שמו אכר חסר.
חכר חנה רוח ידיו
שעיפי ידיו חשך לאור.

כרת אל הכר.

מַלְאִים נִגְדָה טָרִי עֲשֹׂרוֹת
וְאַתָּה הוּא לְבָדָךְ שֶׁד אֱלֹפִים
וְאַתָּה הוּא כְּאֶרֶץ בְּעֵדוּת
וְהֵם כֻּלָּם, בְּצֹנֶה וְאַלְפִים.

ויש' היום וישמר כרת נדרש' כס גדול חסדו
על תכל' ערבי המלואו המורד מן היסודים הבנה
למלכו בשבי ערינים נחרטו ונעטו ויתנצ' נס
לחזתי הכר נחושם ומעתיק המשל בשבי הכרנים
האשונים והסוף בשלישי לעגל הכנה כל
(פלו?) ושלום אליו, ובה אחר

עֵין עֶטֶךָ בְּבִנּוֹת נְגִידִים יִחְדּוּ
כִּי תִדְבֹּךְ בְּשֹׁדֶךְ מִשְׁנֵאִי יִסְפְּדוּ
דֵּת עֶטֶךָ בְּמִרוֹת כְּרוֹת רֹאשׁוֹ וְדֵת
תִּדְבֹּךְ כְּרוֹת רֹאשׁ אֲרָבִים
אוֹת מְרִד
תִּדְבֹּךְ וְעַם סִפְּךָ לְאוֹת כִּי מִזְבּוֹל
סִיף וְסִפְּךָ לֶךְ פְּחוּכִים יִדְדוּ.

(* מדרש רבה ריש פ' ואלה ג' — 8.

זה אבד הכרת אחרת בשתי אלס הכתובים ושלום
אליו.

נִצְחָתְנוּ בְּשִׁדִּים הָעֶרְבִים
אֲשֶׁר אֵן הָעֶתֶק מִן הָעֶרְבִים
לְזֹאת נִעְזָב כְּלִי הַשֵּׁד וְנָרוֹם
וְכִנְדוֹת נִתְלָה עַל עֶרְבִים

ובכלו סר טוח לחצות נעטם מיו נקדו ונל
מלאתו כאלתי מלתי ואחר

נִדְד רִצּוֹק עֵתוֹ חִלָּף מִרְעֵתוֹ
לְמִצּוֹא פְּרוֹת הַיּוֹם לְקִדְאָהָהּ יִצָּא
יִצָּא לְבִקֵּשׁ אֶת שְׂאֵהָהָ נִפְשׁוֹ
בְּקִשׁ לְבָבוֹ אֶת עֲצָמוֹ וְלֹא מִצָּא.

הכר כתנ לו שר אבד כל חסד האות ריש
וישן כרת נצות הכה לאחר:

בְּאִמְרֵי לְחֻקֹּד דְּכָר כְּרוֹתֵשׁ
פִּי הַשֵּׁד וְדוֹד דּוֹרְשׁוֹ בְּדִדְשׁ
לְדִידִים מִתּוֹר הַשֵּׁד תְּרוֹמָה
דִּימִימִי דְכָר אֲכָרִים בְּדִדְשׁ.

רוחק כרת נצות לי ואלה

לִי כְלָבִיא הוּא וְגֵד אֶרֶץ
חִילוֹ וְדִגְלוֹ לְהִקֵּת וְלִיָּה
שִׁבְלוֹ לְדוֹדָיו הוּא כְּלִיל וְלִיָּה
אוֹלָם לְבוֹגְדָיו צִיד אֲבִל וְלִיָּה.

זה אבד טוח כרת על שר טוח אבד יס
כבר הכתר.

בְּרֹאוֹתֵי שֵׁד בְּלִהָהּ נֶאֱלָח
וְזִמְדִּיו בְּעֶשֶׂן נִמְלַח
בְּחִלְמוֹת הַפֶּל , אֶךְ שֵׁד
מִנְחָהּ בְּמִלַּח הַמֶּלֶךְ .

בזמנא ברת הים האלך ארם נכחד מאלך נקבאם נשח אלוני נגנשו דון שאלן בן שבתי כס"ה חבו ממתקים
וכל מחמדים ואלה השירים אשר שלח אליו.

יעדה כוכב שבתי כי אור הלך
חג שחק יסוב עד ארץ הלך
ובכך ירח אורו עד בכבי על
לו נתנו אות, סימן הוא היזי לך*.

(*) פ' ר"ה לא' א' וחס' סבבים פ' יצ' הלכה ח'.

ג—פ.

עוד לו

פנינים לך וצופים בגנינה
וישפר חנך בזמיר ודנה
הילד צוף נהדרתך פנינה
ולך למולדות שפרה וחנה.

השירים האלה כעתקתי מכ"י. כנפוכ בראשם כאשר מצאתים באותיותם ובנקודתם
מבלי לשנות כל דבר ולא אכחד תחת לשוני כי יש בתוכם הפלאים ונשגבים
מעיני אשר לא אוכל להם, ומי כתבם יודע פטר דבר כשר שר"ל נ"י בפתחונו
הנפלא לפיר חרב המתהפכת המעם פה לראשונה, וכל זאת לא תפצתי להשיבם
אסור מהוציאם לאור ממנחת הכנייה למען ישועמו רבים ותרכה הדעת.



מכתב מ' אברהם בדרשי זל לרבנו מודרוס הלוי כאשר עבר בגבולו עם מלך קאשמירליא .

(ע' פשיות כסף על כ"ב ב')

אשרוך ארץ סמלך יבא לך הנה סתך שם רחמים הגסם הלף הך . מי ודאנו הבראה
הגרול הזה . כי עשה לנו את כל הכבוד הזה . ראנו כבוד לא שעתה .
לבשנו הדר לא חשבנו . הדור אתם ראו לכמה מעלות זכיתם . יום מלכנו ביופיו
חזיתם . זה היום שלא קיחתם . הניג תור שלא דביתם . על כנפי פלאות ראיתם .
איש אלהים קדוש עובד עלינו . וכוכב דרך מיעקב ידריך בגבולינו . מה יפיו פשיות
בצאתכם לקראתו . לא מצב לים תצברו חכמים לראות הדתו . לא תצאו אים כפתח
ביתו . וראיתם כבודו את יך תפארת גרולתו . והוא במלכים יתקלט תצבה אלומתו .
מה נכבד היום מלך ישראל ארתנו . אשר נגלה היום לעינינו . כרגלות נגלות המלך
במסרבו . הגשר הגרול המחולל תנינו המחציב דברו . בקשתו (בקשתו) גרולות ונכבדות
בחדר בדרבו . בחד בו והוסיב לו סדבים דברו . ומצל רואי פניו הבין מוסבו .
בהסתקס לפי קדת יקדת המולות מרכבו . והנטיא בתוכם בבואם יבא הוא הגרול נטיא
נטיא הלוי בעל בעמיו מרנא ודבנא מחדום הלוי זל גרול מרכב שבו עורה כבודי עורה
לחלוק כבוד לרבי . עורה הגבל ותינור וטיחך אצלו יריב . סובו נשירי שירי וקסת
המליצה תכינו יקים אבי ויאכל מציד עברו מן בני היונה או מן התורים . אם לא
הסיתה ירי תאו וחדר בגנים זמירים . אך אם אתה מן המסודרים ואני מן הסודרים
בדפיונם כוסלים וסדים . הוסיא כלי טיחך כנף תפארתך . צלצל סמך הסר למספעתך .
הנבקה לך לכשמש אנוני . המתפאר נך למראה עיניו . הסנא בתסוך תרסית וסלף .
עברך אשר ירת סר האלף . הסר לדאות סכי מליחותיך . והסכת מכתב אלהים כתנו ירך
מצסה אצבעותיך . המשתחוה לאלומת כסותיך . רצוף אדבתך תרצץ על דל כפתיך .
האומר אדבתי את אדוני לא אצא תפסי . אברהם בר יצחק בדרשי זל .



אחונן מעפר ערן עפרך
ודלותי לזכרון עוד (ע' ?) לימים
ולולי מלחמות מלך ושרים
חמדתיהו לשמוע לא למראה
אכל לי ספרו רבים ככדור
תמונתו לעיני מי יתאר
ובא אביאי⁽¹⁾ להשקים שאנותי
ואם נפשי בכף ברזל יביאן
ואלו אסרוני בעבותים
פעולות ירך אכרם הגבר
וכן עיני לטוטפות אשימן
ואל ידום בהכנעי לככך
כני כי נברה ידי כידך
השילוני אני כי חתרדתי
אשר שלח לשוטם בארמות
וחתתו בכשתו שכ לארצו
והוא המס לכב אחיו כלבו
והיום הנני נרני לחומת
ובי יתן וריכס ילחמו לי
ואשתכח ומי זה יחשבני
ואל מי מגבוהים רם וגאה
אני נכנע ואף רמים אנדע
והים לא ימלאו כל נחלים
עלי נודך פניני שיר אשכך
דרכי נצפנו מעין פני איש
בעודי די מליצי תפצרו בי
כמותי אחרי ירד כבוד שיר
ונשמו⁽²⁾ כרדתי מגורים
ואין כח ללדת נוגנים עוד
וכדור לא להשתרר אשורר
אכל פן ישכחו עמי לשונם
למען יזכרו שירי לדור דור

למען בדרשי נעמת אלי
ואראנו ופשהי כענלי⁽³⁾
כבר בא אם משכתיו בחכלי
אבקשהו ולא אדע שבילי
והגידו זקני לי ועולי
ובששר חקוקה על כתלי
וחום לב המלחם בין כסלי
זכרתיהו ונפצתי כנכלי (נכל ?)
אנתקהו כהנהק פחילי
ביום קצר ופועלים עצלים (עצילי)
ועל כנפי כנרי הם נדילי
בקדאי כי ארני לך ואחלי
לנצח כדור שיר ככלי
ביום צאתך לונג נהשלי
היש מאיר בשיר עיני אפלי
ושירו נחשב לך לחכלי
ודאה הענוק כשאר רכילי
נחשת אענה עזות לשואלי
לכל יבא אחלק את שלי
כאיש נפתל ועמדי התולי
והחסון כמו ילדי נפילי
ולמרום אני משים שפלי
ימלאו ים ויכשת נחלי
ולא אשליך פניני מול נכלי
וצא אתי בעקבי מענלי
ושרים אחזו כנפי מעילי
ביום האספי רכו חללי
ואדירים והילילי⁽⁴⁾ ומושלי
ואור לא יחוז עיני נפלי
ידעתם את ינעי ועמלי
וצחות יהנו יתר חיילי
כאב כל נוגנים אעיר חלילי.

(¹) מלשון: ופתם כענלי מרבך (תלמי נ' כ') (²) אָכִי ? (³) וְנִשְׁמָו (⁴) יהילילו ?

ויטב אלהים לפני ויתהלך בארץ לתור לו מנוחה ויבא עד פרפינין
וימצא שם המשודר ר' אברהם פרופ' בדרשי וימצא חן
בעיניו ועש לו בתי.

כאב כל נוגנים אעיר חלילי
ובלעדי ככל ארצות גלילי
תחומים אשלם לאבלי
והקלתי מחלה אל נואלי⁽¹⁾
הקיסוני ובחור מאצילי
ועליתי הדם בין נהלולי
תפודתי להפוד שכלי
להעלות באצילי ואל
וידדכו בנפשי עז פעלי
כעב יבבה יהי דומן געלי
ברעי (מתי ?) יכרעו כלם לדגלי
ואין דורש מליצי מקהלי
לנגן טוב יתעבוני אילי
הגוי כזה יתנה מהלילי
ואף כי יודעי טוב מעללי
אכסיה יאזו אז בצלי
מחוללי אשכחה לעבוד פסילי
מתי טודי אשר בקצה נכולי
ואיך לי נהפכו אויבים פלילי
בתנוני ואסירה ברילי
ואעזבם אקשר אל בעלי
ללא מודה אהה להם ואללי
לככם קראו שוע לכילי
ותוחלת מסושכה ואולי
עלי ארצך פרוינצאה בת חבלי
ושם הבדרשי⁽²⁾ חסרת גדולי
גדול הפורשים על פי נבלי
לעת ערב אחכה אל צללי

בראש שיד מושלים אשא משלי
וכה וכה אני פונה ואין איש
וקמתי לדחות לשיר מנחם
לנדרתי אנוף כי פריחתי
זמני משאר אודי לנגיד
ויצאתי ברוש בין נעצוצי
ונשאדתי לשיר נביא לכדי
ואי מות כי להלקח כתשבי
ידימון רוב סגלותי⁽³⁾ לכבי
ומי בשיר לפני יעמוד אף
ואם ארץ כן יחד בני אל
ואי ארץ פרוינצאה האמולה
ואם רמתי ושקמתי כהיום
יתעבוני ואז יגדל כבודי
במרחקים נגידים יוכרוני
בתתי מן מליצותי לפיהם
ויום תשכב ימין גלי חלילי
אזה לי בפרוינצאה רב סקנאים
ואודי הם ואנכי אודיהם
ומה כי ימצאו עול פתאים
ויום אמוש מיודעי וארפם
ורב ימים ללא תודה אליהם
ירצון אתי הנון בתמהון
וכל סתן ידיהם רק באפשר
ואין מכל ארצות תעבוד כום
שא עינד ראי ארמת ספרד
אבי כל תופשי כנור מליצה
כצאת ממורה שמש לארצך

(1) גלי מסק נואלי נגד המסקל תיל נואלי
(2) חסרת תנועה. (3) לי מסק נואלי נגד המסקל.

vielleicht bedeuten „aus Salou“ welcher Ort freilich anderswo (לין ohne Jod geschrieben wird.¹⁾ Man ist in der That bei Provençalischen Ortsnamen manchmahl in Zweifel, ob man dem *Laute* oder der *Bedeutung* nachgehen soll; wesshalb ich auch den Ortsnamen SN unentziffert lasse.

Ich überlasse es überhaupt gerne Andern, die von mir gebotenen Materialien besser zu verwerthen, und verbleibe, in der Hoffnung mit diesen Zeilen auch Ihr Buch endlich fertig zu sehen,

Ihr u. s. w.

Berlin im December 1863.

M. STEINSCHNEIDER.

1) Vgl. Catal. Codd. h. Lugd.—Bat. p. 55.

ולאירש אמר

ולגורן אמר הגרני אשר יולד לו בה והוא יכוננה עליון כי הגרני
מפיב ננן יברכה אלהים מציון.

יולד בקרבך איש ישועתה
בך ימכה (?) אם והרתה
ידע בארץ נוד ועיפתה
נבחר בבית לחם באפרתה
ריח עצי ערן בערכתה
הגורדים פרץ בצדתה
אל תשאלו רואה ברפתה
אך המלוכה לו ויאחה
ספרא וספרי או מכילתה
רמה תהללו ויאחה
אספה חדרתם וכלתה
אבד כשם דלפון ואספתה
גרני קצור און וכופתה
יולד בקרבך איש ישועתה.

נורן מְשׁוֹשׁ אֶרֶץ וְחִמְרָתָהּ
נְבַחְתָּ (כעיר שלם ליד ושם
לא מעלת גרני משיחנו
עיר הגרנות כפרווינצא לו
ארץ איירה תחכם פתי
ארץ אשר בה יולדו שרים
שמה שמואל כנביאים הוא
שם אהרון חוקקי תלמוד
או בירושלמי ובבבלי
גם יעקב האיש נעים מדות
משה מכלכל שואלי לחם
שם אויבי ירקב ושם יולדו
אמר ראה גרניך באין דגן
שישי ושמו קרית נורן

(¹) נבחר? לי כהנא.

Form und Zeit zwischen Charisi und Immanuel. Anders würden wir ja schon über ihn urtheilen, hätte der Zufall uns nicht ein Bussgedicht erhalten, in welchem der gealterte reuige Sünder seine Frivolität — freilich weniger seine Eitelkeit — als eine Verblendung der rasch verschwundenen Jugend bezeichnet? Und doch fehlt auch hier die Satyre nicht, in welcher Gorni stark gewesen zu sein scheint.

Wieviel an den poetischen Ergüssen und in arabischer Weise hyperbolischen Schilderungen Gorni's — der Wirklichkeit angehöre, das zu ermitteln, ist eine andere Seite der Schwierigkeit, wo so wenig Anhaltspunkte vorliegen. Soviel lässt sich mit Sicherheit entnehmen, dass er, wie die Dichter von Profession, ein, wenigstens innerlich vielbewegtes Leben führte, das Herz leichter füllte, als den Beutel, und manchen Strauss zu bestehen hatte, natürlich mit der Feder; denn Wettgesänge gehörten auch bei den Juden der Provence zur Mode (s. mein „Manna“ S. 93). Dass er etwa irgendwie auch in die ernsten religiösen Spaltungen seiner Zeit hineingerissen worden, scheint wenigstens in den vorliegenden Fragmenten nicht angedeutet. Jedenfalls ist Gorni kein unbedeutender selbstgefälliger Schwätzer, und wenn seine Manier, bei aller Leichtigkeit des Ausdrucks, uns heute etwas abstösst — wie sie wohl manchen Rigorosen von jeher abgestossen — so war doch der Meister in solcher Manier zur Zeit ihrer Herrschaft geachtet, mitunter gefürchtet, und vielleicht auch darum verfolgt.

Ueber die von ihm genannten *Personen* weiter zu forschen ist mir jetzt durchaus nicht gestattet; habe ich doch seit mehr als vier Monaten kaum die Zeit gewinnen können, diese wenigen Zeilen zu schreiben; vielleicht ist eine oder die andere auch im Gedicht des Bedarschi erwähnt? Der in der Controverse mit Jesaia בנר רבט erwähnte, von Letzterem in Schutz genommene שילוני ist offenbar der in Bedarschi's Divan genannte Samuel (Zuns l. c. S. 462, 475; Deutsch Catal. d. Wiener HSS. S. 125; vgl. Literaturbl. d. Orients 1846 S. 564); der Name שילוני dürfte

הלוי ור' שלמה בן גבירול וכן פלקיירא וגם משלנו (אצלינו?) בפרובינצה הגרני והדריז (והדריז) הסולמי היו יותר מליצים ופייטנים גדולים בשיבת גדול מאלשן סהרמנים ודמכין עיה שהיו יותר גדולים מהם בחכמה. Tadel und Lob Andrer, das war Alles, was man bisher von und über Gorni wusste.

In der Münchner hebr. HS. 128 (bei Lilienthal 127) hat der Abschreiber zwischen astronomische Tabellen des Immanuel b. Jakob (verfast 1365) und des Jakob b. David genannt Poel (verf. 1361, nur die letzteren sind falsch gebunden) sechs Blätter (54—59) mit einem Fragment ausgefüllt, welches aus gesammelten Gedichten des Jakob ben Abraham aus Ayre (oder Ayres, איירש, hebr. übersetzt גורן, daher הגרני), wohnhaft in Luc (לוק), stammt. Unter diesen befindet sich ein Gedicht an Bedarschi, welches ich, nebst einem kleinen an seine Vaterstadt, und den Anfängen aller andern, so wie einzelne Stellen, in welchen bestimmte Personen genannt sind, Ihnen in getreuer Abschrift zussende, um sie dem Gedicht des Bedarschi anzuhängen, indem ich Ihnen die Punktirung und etwa noch nöthige Verbesserung überlassen muss¹⁾.

Luzzatto hat im Divan des Bedarschi (Cod. Almanzi 278) über הגרני Einiges gefunden, wie er mir, auf die ihm gemachte Mittheilung meines Fundes, bemerkte; Dasselbe ist wohl die Quelle für Zunz's obenerwähnte Bemerkungen gewesen.

Es wäre ungerecht, auf jene wenigen Fragmente hin ein Urtheil über den Dichter auszusprechen. Ist doch auch Immanuel ben Salomo, der römische Schüler der Provençalen, lange Zeit einseitig beurtheilt worden; und unser Gorni steht nach Inhalt,

1) Da der Raum zum Abdruck sämtlicher Anfänge und Auszüge mangelte, so folge hier ein Verzeichniss der Städte und der darin genannten Personen: ארלי (Arles) — עיר הזים oder איירש (Aix, Aquae Sextiae), Isak u. Zwei Söhne: Salomo . . . ? — מנואסקא (Manuesca, Manosque), קארפנטראס (Carpentras) Abraham, Isak, David, Moses, — אש (P) — דרגניא (Draguignan), — איירש od. גורן (Ayres): Samuel, Abiron, Jakob, Moses — אב — לקרון ראשי הקהלות — בן דוד (Jesaja) — Invectiven zwischen dem VI. und Jesaja (Miel, Melis—Samuelis, oder dergl.?) ben Samuel.—Salomo b. Jehuda Gorni schrieb eine mir gehörige alte Pergamenthandschrift.

Schreiben des Herrn Dr. M. Steinschneider.

Sie haben mich, geehrtester Freund, vor langer Zeit aufgefordert, Etwas zur Herausgabe der schätzbaren Synonymik des Bedarschi beizutragen, welche ich vor neun Jahren bei Beschreibung der Leydener HSS. warm empfahl, weil sie fast die einzige ihrer Art, durch eine sehr lange Zeit den hebräischen Philologen und Exegeten nützlich geblieben und noch heute es sein kann. Ich hatte Ihnen damals Nichts zu bieten; aber ein glücklicher Zufall hat mir vor einigen Monaten einen Fund zugeführt, der in doppelter Beziehung zu Ihrem Buche steht, nachdem Sie auch Bedarschi's Schwertgedicht¹⁾ über den hebräischen Sänger aufgenommen. Ein, von einem gewandten Schriftsteller an Bedarschi gerichtetes Gedicht verdient wohl gekannt zu sein; und nicht minder der Verfasser selbst, von welchem bisher kaum der Name bekannt war.

Unter den „jüdischen Dichtern der Provence“ nennt Zunz (zur Geschichte u. Lit. S. 466) den Gorni (גורני) mit der kurzen Bemerkung: „war ein Zeitgenosse Bedarschi's und wird von diesem getadelt, siehe dagegen oben S. 460“. An der zuletzt genannten Stelle heist es: „Jakob ben Dawid Provenzale erhebt zwei seiner Landsleute, Gorni und Sulami zu Dichtern ersten Ranges;“ als Quelle dafür citirt Zunz: „Israelitische Annalen 1829 S. 54“, wo Carmoly nach dem von Provinciale genannten sonst unbekannten יגורני (so ist zweimal gedruckt) fragt. Das in mancher Beziehung befremdende, vielleicht interpolirte Gutachten des Jakob Provinciale (s. meinem *Catal.* p. 1247 u. Add.) liegt uns jetzt in der Sammelnschrift דברי חכמים vor, wo es S. 70 in nicht sehr elegantem Hebräisch heist: כי ר' יאודה

¹⁾ דבר המערכת

<i>Seite</i>	<i>Zeile</i>		<i>lies:</i>	<i>statt:</i>
26	10	" "	suchen —	suchen,
"	11	" "	— hierin	, hierin
28	12	" <i>oben</i>	respective	respectiv
"	15	" "	Verwandschaft	Verwandschaft.
29	11	" "	vorliegende	hiesige
"	15	" "	Schreibart	Schreibeweise
"	18	" "	Schreibart	Schreibeweise
"	12	" <i>unten</i>	Vornamen	Vornahmen
30	"	" <i>oben</i>	Schreibart	Schreibeweise
"	14	" "	ursprünglich in dem	sich in dem
32	10	" "	הסדר	הסדר
"	"	" "	gefolgt.	gefolgt:
34	5	" "	gesetzt	gestellt
"	2	" <i>unten</i>	Affection	Affiction
"	"	" "	Allgemeine	Algemeine
"	3	" "	Affection	Affiction
"	"	" "	speciell	speciel
35	2	" <i>oben</i>	Affection	Affiction
"	13	" "	auffasst	auffasset
36	15	" <i>oben</i>	betreffende	betreffende
"	6	" <i>unten</i>	gedachten	hiesigen
37	1	" <i>oben</i>	הצרכים	הצרכים
"	14	" "	כיושר	כיושר
"	15	" <i>unten</i>	Gegenüberstehen"	Gegenüberstehen,
38	18	" <i>oben</i>	nahm	nam
39	13	" "	Vorhergehenden	vorhergehenden
40	10	" "	demonstrative	demonstantive

In dem Schreiben des H. Dr. Steinschneider.

Seite 1 Zeile 10 lies: die statt: den

§. 268. I. 17—22. Die Interpunction unrichtig. **המפסי כי דבריו** u. s. w. ist vom Vorhergehenden durch einen Punkt zu trennen; ferner ist das Komma nach **ונסודים** (id. Z. 18) nach **סעק** (id.) und das nach **המפסקה** (id. Z. 22) nach **קבלה** (id.) zu setzen.

Corrigenda.

Seite	Zeile		lies:	statt:
4	4	von unten	allgemeine	algemeine.
5	13	„ „	weitläufige	weitläufige.
7	4	„ oben	unvollkommen	onvollkommen.
8	1	„ „	ובא על דרך אמת ?; ?	ובא על דרך אמת ?
9	3	„ unten	mit:	mit,
„	8	„ „	Standpunkte	Standpuncte.
10	5	„ oben	Mosesstabes	Mozeesstabes.
11	3	„ unten	כי in	כי von
15	4	„ oben	Verfasser nachdem er unmittelbar vorher (id. I. Z. 13.) den ersten	
„	8	„ „	Derselbe	Derzelbe
18	5	„ „	zwischen	zwichen
19	15	„ „	mittheile	mittheilte
22	3	„ „	Bewusstsein	Bewustsein
„	5	„ „	unmittelbar darauf	darauf unmittelbar.
24	16	„ „	שואה אכן היא וואס פאר שטעלען זיין (id. I. Z. 13.) den ersten	
„	10	„ unten	Bewusstsein	Bewustsein
„	12	„ „	„erzählen“	erzählen
25	13	„ oben	rechtzeitig bethätigten	rechtzeitigen
„	12	„ unten	an dem	am den

S. 239. II. 15. Für רץ ist wohl zu lesen רל.

S. 243. I. 12. אמת אמת אמת Entweder ist אמת אמת zu streichen oder, richtiger, anstatt des ersten אמת, אמת, אמת zu lesen, vgl. (id. Z. 19) אמת אמת אמת.

S. 244. II. 4. v. u. (?) ובהלל. Vielleicht ist hierfür zu lesen חבליה הקטנות והפלות (S. 253. I. 2 und 3) ובהלל; vgl. (id. Z. 19) אמת אמת אמת.

S. 245. I. 2. וכל הדברים האלה אין לי כח כח בראי שטחם u. a. w. Was mag ihn hier zur Ablegung dieses naiven Glaubensbekenntnisses veranlaßt haben? Die Erklärung der תוכן ist in diesem Falle am wenigsten seine Aufgabe.

S. 246. I. 10. v. u. קרוב על עצה Vgl. (id.) Anm. 2; die vorgeschlagenen Lesearten sind natürlich die allein richtigen.

S. 247. I. 16. ידע ist zu streichen.

S. 251. I. 12. Für ואהבו ist wohl zu lesen ואהבו.

Id. Z. 10. v. u. Für כדע ist zu lesen כדע.

Id. Z. 3. v. u. Für כאהבתו על ist zu lesen כאהבתו על.

Id. II. Z. 8 und 9. Zu חברת ברה vgl. die Anm. zu S. 17. II. 1.

Id. Z. 22. והחזירו (?) להפלת הירוקה בארץ. Dieser Gedanke ist dem רש"י entnommen. Dasselbe (S. 39) heist es ואשר שתורש ודאי הואט טעם אלו, טעם הפלגה והנחץ — וכשרו אחרת קהלת התי"ץ בקהלת חמדת ודאי אשר להפלתה — ודעה לחיץ מקהלת התי"ץ אשר להפלתה ודאי אשר להפלתה. בזהל כח מרענו כח לנעמי מדע לאשה והחזירו ist demnach augenscheinlich nichts anders, als והחזירו.

S. 254. I. 17. v. u. Für ודעה ist ידעה zu lesen.

S. 265. II. 5. vgl. (id.) Anm. 1. und unsere zu S. 164. II. 2.

S. 267 I. 13. (שנות) אין דעותם שנות muss bleiben, wenn der beabsichtigte Gedanke: „ihre Gesetze sind stabil,“ einen entsprechenden Ausdruck haben soll. Dass דעותם שנות mit אין דעותם שנות erklärt wird, thut hier nichts, denn eben weil ihre Gesetze nicht שנות (unveränderlich) sind, sind sie שנות (anders) als die der andere Völker.

Id. Z. 15. Für לך שני ist zu lesen ואין לה שני. Denn hier wird wieder die oben theilweise gegebene Erklärung des שני aufgenommen und durch Belege begründet.

ובכלל, indem es sagen will, dass die Kinder vor *שם* nur der äusseren Gestalt nach dem Menschen glichen, dem Wesen nach aber Thiere waren. Demnach wären *קין* und *הבל* nicht nur nicht so vollkommen als *לז*, sondern im höchsten Grade unvollkommen!

Dieser Gedankenunklarheit entsprechen auch der Ausdruck und die Sprache. Daher auch die mehrfache Wiederholung ein und desselben Gedankens, wie z. B. (id. Z. 16. v. u.) *כי כל* u. s. w. und (id. Z. 13) *אבל שם למדו אדם עד שהשיג השלמות* אנשי (id. Z. 11) *כי כל מי שאין לו שכל אינו נחשב מן בני אדם כי אם מן* החיות (id. Z. 4) *וכי שאין לו שכל כאלו הוא היה מן החיות* und (id. Z. 7 und 8 v. u.) *אך* daher auch der störende Passus (id. Z. 7 und 8 v. u.) *וכחשבה כשכלית ובכדינה ישיג השלמות* (nicht *כזה*) *וישחטש* כזה (nicht *כזה*) unmittelbar darauf folgende *כזה* mit dem vorhergehenden Zelle zusammenhängt.

Id. Z. 8. v. u. Für *יכולה על הנק* ist zu lesen *לחיק* vgl. S. 228. I. 3.

S. 232. I. 6. *אין צרי למלח*; vgl. (id.) Anm. I. Z. 2. *וכדעתי* u. s. w. Gewiss, aber nicht in dem gedachten Sinne. Bedarschi, der sich nicht die Zeit genommen, um die Citate an Ort und Stelle zu vergleichen, konnte auch hier, wie so oft, *פרי* mit *צני* verwechseln.

Id. II. 9. v. u. *אמר אמר ראש משה עניו* u. s. w. *אמר אמר* (es ist zu lesen *אמר אמר*) ist vom Vorhergehenden durch einen Punkt zu trennen; denn das Folgende steht mit dem Vorhergehenden in keinem inneren Zusammenhange. Mit *אמר אמר* *אמר אמר* fängt die Erklärung des *עניו* an, und nicht erst mit *אמר אמר* (id. Z. 8. v. u.).

S. 233. II. 8. und ff. Zur diesen unerklärlichen Abschweifung vgl. die Anm. zu S. 137. I. 4 und 5 v. u.

S. 238. I. 9. v. u. Mit *אמר את כל המצאות אותם* (ist zu streichen) fängt die Erklärung des *מצאות* an und nicht erst mit *אמר את כל המצאות* (id. II. 12).

Id. Z. 7. und ff. Der Gedankengang ist sehr verworren. In welchem Zusammenhange steht die Bemerkung *כִּי בְנֵשׁ הַטְּבִילִית* u. s. w. mit dem direct Vorhergehenden? Freilich, wenn man an dem Schlusse dieser Erörterung angelangt ist, ist die Absicht dieser Bemerkung ersichtlich. Sie will Aufschluss darüber geben, warum die Bibel gerade die Geburt des *שָׁם* und nicht die des *קַיִן* und *הָבֶל* mit *בְּרִשְׁתּוֹ כָּלֵשׁ* bezeichnet. Aber die dieselbe einführende Partikel *כִּי* bringt sie doch mit dem Vorhergehenden in enge Verbindung, und wäre sie auf der umstehenden Seite, da, wo das Verhältniss der geistigen Beschaffenheit des *קַיִן* zu der des *הָבֶל* einerseits und die dieser beiden zu der des *שָׁם* anderseits erklärt wird, am passenden Platze.

Ausserdem ist es höchst merkwürdig, zu sehen, wie der Verfasser auch nicht im Entferntesten ahnt, dass er nicht nur zwei verschiedene, sondern auch entgegengesetzte Erklärungen von *בְּרִשְׁתּוֹ כָּלֵשׁ* gibt. Zuzufolge der gedachten Erklärung will *בְּרִשְׁתּוֹ כָּלֵשׁ* die Wiedererlangung der reinen Vernunft bezeichnen *id. Z. 7—18* und vgl. S. 228, I. Z. 6—17), deren Besitzes Adam seit der Verbannung aus dem Eden bis zu der Geburt des *שָׁם* beraubt war — da er während dieser Zeit (vgl. *id. Z. 7—17* und S. 228. I. 3—17) nur praktischen Verstand (*כַּח מַעֲשִׂי*), nämlich technisches Genie (*כַּח מַחֲשֵׁבִי שִׁשְׁכִּיל בְּרָבִירָם הַנְּשָׁמִיִּים טָרָם שִׁיעֶשָׂה*), (*administratives Talent (הַנְּהַגוֹת וְהַמְּוֶן)* und technische Fertigkeit (*כַּח מְלָאכָתִי, בְּמִלְאכּוֹת וּבִרְבִירָם הַעֲפָרִיִּיִךְ*)) besass. — Demnach hätte nicht nur *בְּרִשְׁתּוֹ* keine besondere Bedeutung, sondern auch der geistige Zustand Kains, in dem sich der Sinn für Ackerbau, und gewisse der des Hebels, in dem sich *administratives Talent* offenbarte, wäre zwar unvollkommen, aber doch nicht der traurigste. Betrachtet man aber nun die Bemerkung (S. 227 I. 11. und ff. v. u.) *כִּי כָל מִי שֶׁאֵין לוֹ שָׂכָל אֵינוֹ נֹדֵעַ מִן בְּנֵי אָדָם כִּי אֵם מִן הַחַיּוֹת אֵלָּא שֶׁהוּא עַל תְּבִנָּתוֹ אֲדָם וְצוּרָתוֹ — וְכִי שֶׁאֵין לוֹ שָׂכָל כִּי אֵלָּא הוּא חַיָּה מִן הַחַיּוֹת דּוֹמָה לְבְנֵי אָדָם אֵינוֹ טָרָם* *so hat* hier indirect eine bei weitem wichtigere Bedeutung, als

wenn man den Anfang allein, und nicht in seiner Zusammengehörigkeit mit dem Schlusse betrachtet, es dem Schein hat, als ob Maimon eben durch die erwähnten Bezeichnungen seine gegebene Erklärung begründete—Er behauptet: unter *עלם* seien nicht die Bilder, sondern die ihnen zu Grunde liegenden Begriffe gemeint. Nun kann dies noch allenfalls durchgehen. An dem Einwurfe: dass der gewöhnliche Sprachgebrauch dieser Bedeutung nicht entspricht, braucht er sich nicht zu stören; der gewöhnliche Sprachgebrauch, würde er antworten, wie er in der Bibel vorkommt, wolle mit *עלם* die angebotenen Kräfte bezeichnen. Er geht aber weiter, er will dies vermittelt eines neuen, von Maimon daselbst nicht besprochenen Citates begründen. Auch unter *עלם טסכתם* (Numeri 33. 52) seien die angebotenen Kräfte gemeint. Das hält schwer; denn *חמברו*, das mit *עלם* den Prädicatsbegriff bildet, würde dem Zusammenhange gemäss keinen Sinn haben, wenn *עלם* da „Begriffe“ bedeutete. Indessen auch gegen diese Einwendung kann sich der Verfasser vertheidigen; nöthigenfalls legt er dem *חמברו* die Bedeutung „ausrotten“ bei. Wenn er aber endlich auch dem *עלם* in *טסכתיכם* die Bedeutung Wesen beilegt — *תכנת נוק הטורים* sagt nichts anders, auch die dies mit dem Vorhergehenden verbindende Partikel *וכן* (id. II. 2), wie das gleich darauf folgende Resumé (id. Z. 4—7) zeugen deutlich, dass der Verfasser durchaus nicht daran denkt, wie Maimon, dem *עלם*, ausser der ursprünglichen noch eine andere, übertragene Bedeutung beizulegen — so zeigt er nicht nur, dass er die betreffende Stelle in *כין* nicht richtig aufgefasst, sondern auch, dass er überhaupt seinen Gegenstand nicht durchdacht hat. Denn bei der mindesten Aufmerksamkeit hätte er entdecken müssen, dass das betreffende Citat, weit entfernt, der gedachten Behauptung als Stütze zu dienen, vielmehr am besten geeignet ist, dieselbe umzustossen.

Id. II. 4. Für *וכן יוכל לומר* ist wohl, weil die vier folgenden Zeilen augenscheinlich nur das Resumé des Auseinandergesetzten enthalten, *ועל כן נוכל לומר* zu lesen.

Id. II. 15. ויפרץ בם נאָר u. s. w. Ohne Zweifel ist hier in der Ueberschrift אַנאָס aus Versehen ausgefallen. Denn zufolge der hier sowohl, als S. 27 gegebenen Erklärung ist אַנאָס mit נאָר ווערן nur scheinbar, mit כּפּה, אַלץ, פּצה, hingegen wirklich begriffsverwandt.

S. 227. I. 15 und ff. Unser Verfasser war hier, wie es scheint, in der Auffassung der Erörterung Maimons (סדרה נכונים ח"א פ"א) über die Bedeutung des צלם eben so wenig glücklich, als in seinen eigenen, die maimonidischen ergänzenden Bemerkungen. Maimon findet an der gedachten Stelle den *wesprünglichen* Bedeutungsunterschied zwischen צלם und תּוֹרָה darin, dass dieses die sinnliche Form bedeutet, nämlich die Gestalt der Dinge als Summe des Stoffes und der Form, wie sie sich der Wahrnehmung darbieten, jenes die unsinnliche Form, das Wesen der Dinge. Freilich — dies ist an gedachter Stelle der Gedankengang seiner Auseinandersetzung — finde sich auch die Bezeichnung צלם für die sinnliche Form, wie das z. B. bei צלמים in der Bedeutung אַלילים und צלמי טוֹרֵיכֶם (Samuel I. 6. 6.) der Fall ist. Dies verhindere aber nicht, dass צלם ursprünglich das Wesen bezeichne, um so weniger, als eben in den beiden genannten Fällen das Begriffliche vorherrschend sei. Die Götzenbilder werden nicht als solche, sondern insofern sie eine Idee darstellen, angebetet; die Philister wollten nicht die Geschwülste selbst, sondern den Schaden derselben darstellen. So weit Maimon. Was hat aber unser Verfasser daraus gemacht?

In dem Anfange und Schlusse seiner vorliegenden Erörterungen (id. Z. 15—19 und II. 7 — 10) gibt er, zwar ohne die Quelle zu nennen, aber ganz getreu die Gedanken Maimons wieder. Anstatt aber die Schwierigkeiten, die die Bezeichnung צלמים für אַלילים und das gedachte Citat aus Samuel der gegebenen Erklärung entgegensetzen, auf dieselbe Weise, wie Maimon, zu lösen, schlägt er, irregeleitet durch die Art und Weise, wie Maimon die betreffenden Gedanken auseinandersetzt, einen anderen Weg ein. — die Auseinandersetzung daselbst ist derart, dass,

am rechten Platze; die hier gegebene Erklärung des *קרה* entspricht dem biblischen nicht. Es ist der oberflächlichen philosophischen Bildung eigenthümlich, bei der mindesten Gelegenheit das Empfangene wieder zu geben. In dieser psychologischen Eigenthümlichkeit liegt der Grund der gedachten Erörterung; ähnliche Erscheinungen sind bei unserem Verfasser nicht selten vgl. S. 56. II. 6—17 und S. 243. I. 7. ff.

Id. II. Z. 5. *כִּי אֵלֵי* (?) *אֵיננו* u. s. w. *אֵיננו* muss bleiben; denn *אֵל* an sich bezeichnet eigentlich auch hier nicht, sondern in Verbindung mit *אֵל* und *מָצוּנוּ*, *וְהוּא*. Es hat hier demonstrative Bedeutung und betont das *מָצוּנוּ*, den Zustand des *בָּשָׂר* (im vorhergehenden Satze, wovon dieser eine ergänzende Wiederholung ist) nach dem Schlachten. Dass Bedarschi nicht in *אֵל* allein, sondern und vorzüglich in dem Zusammenhange die Bedeutung *וְהוּא* findet, dafür spricht auch der Umstand, dass er sich nicht mit der Constatirung der Bedeutung *וְהוּא* begnügt, sondern auch ausser dem *כִּי אֵלֵי* noch *בְּמִים מְבוֹרָשׁ בְּמִים* hinzufügt.

S. 219. Anm. 1. und 2. *לְקַדֵּשׁ מִשֶּׁה הַמִּזְבֵּחַ*. Als eine dem Verfasser geltende Erinnerung wäre die Bemerkung richtig, aber nicht als Emendation; denn eben hier haben wir den schlagendsten Beweis, dass nicht der Abschreiber für derartige Ungenauigkeiten verantwortlich gemacht werden kann; vgl. die Anm. zu S. 3. I. 18.

S. 222. I. 3. *וְלֹא יִפְקְדוּ* und vgl. (*id.*) Anm. 1. *אֵיננו* *בְּכֹהֵן* *כִּי* *בְּנוֹסַחַת הַתַּפְלָה* u. s. w. Ganz richtig, aber der Verfasser meinte einen biblischen Beleg zu geben; vgl. die Anm. zu S. 3. I. 18.

Id. II. 13. Für *הַרְחֵק* ist zu lesen *הַרְחֵק*.

S. 223. I. 1. Für *הַעֲדָר* ist zu lesen.

S. 225. I. 8. Für *הַשֹּׁמֵחַ* ist wohl nicht *בְּשֹׂמֵחַ* sondern *בְּפִשְׁטֹט* zu lesen.

S. 226. I. 6. *קָבְצוּ פְּנֵיהֶם פֶּאֶרֶד*. Vgl. (*id.*) Anm. 1. und unsere zu S. 62. II. 7.

mit der Bemerkung (id. Z. 18 ff.) **אז יהיה ענינו לפני כמז סל בית** — וכן כמז סל האלהים? hier wird die Bedeutung des **סל** als לפני von Citaten vorausgesetzt, die oben als Belege für eine conträre Bedeutung angeführt wurden.

S. 186. II. 10. ff. v. u. vgl. die Anm. zu S. 128. I.

S. 187. II. 7. **וזה דם בלשון משנה**. Für דם ist רב zu lesen.

S. 188. vgl. (id.) Anmm. 1. 3-5. und unsere zu S. 62. II. 7.

S. 191. II. 5. Für כטלו ist לו zu lesen.

S. 193. II. 2. v. u. Für ולפנונה ist zu lesen ולכונה (S. 199. I. 2) ונקראת לכונה על שם אכונה.

S. 195. I. 4. **סין לא נזכר כיא על איבי השם** und vgl. (id. II. Z. 1.) **על כן נאמר כי סין לשון גדלה חשיבות גדול**. Wie folgt dies aus dem vorhergehenden?

S. 197. I. 8. **וכפרת בו את המזבח**; vgl. (id.) Anm. 1. Wahrscheinlich ist hier **המזבח את המזבח** (כפרו את המזבח) gemeint; vgl. die Anm. zu S. 67 id.

Id. I. 2. v. u. **באחרית העתיד** vgl. (id.) Anm. 3 und unsere zu S. 62. II. 7.

S. 202. I. 20 und 21. Vgl. (id.) Anmm. 2 und 3 und unsere zu S. 62. II. 7.

S. 213. II. 20. (?) **המקדתיך אחס**. Wohl zu lesen **המקדתיים** ארץ; denn augenscheinlich ist dies nur ein anderer Ausdruck für **מסדתי לך**: was beim gedachten Citate zu ergänzen ist.

S. 214. I. 2. Die Phrase **אין נם זה הכל**: nimmt sich hier gegenüber dem Ernst metaphysischer Begriffsdefinitionen ganz wunderlich aus; vgl. folgende Anm.

Id. Z. 5. **שהזמן הנקרא הוא אנו ראי ליהאק ורי אם יעלה במחשבה**. Für **אנו** ist **אין** zu lesen und der Sinn: „die Zeit ist untheilbar und darum der Begriff Gegenwart nur denkbar aber nicht vollziehbar.“

Die ganze Erörterung, als philosophische Definition richtig, ist in einer Synonymik als der vorliegenden, wo es auf die Erklärung der verwandten Begriffe in dem Sinne, in welchem sie im gewöhnlichen Sprachgebrauch vorkommen, ankommt, nicht

annehmen lässt, dass der Abschreiber hier, wo er unwiderlegliche Beweise von Aufmerksamkeit giebt, zwei Male hintereinander denselben Fehler gemacht hätte. Der Umstand, dass er hier zwei Male in einem Athem denselben Gedanken fast in denselben Worten, nur mit einer kleinen Veränderung (das zweite Mal musste das zweite מקום wegleiben) geben musste, erforderte Aufmerksamkeit, und das Resultat beweist zur Genüge, dass er aufmerksam war. Einen anderen, nicht minder kräftigen Beweis hierfür liefert das Manuscript. In diesem Artikel sind die Schreibefehler durch Zeichen über denselben kennbar gemacht, eine sonst nicht oft vom Abschreiber beobachtete Pflicht. Die Emendation erklärt aber auch nichts. Was für einen Sinn gibt das: „Er ging nach einem anderen Orte, der gegenüber einem anderen lag“? Oder soll der Beweis, dass בלתי סמוך, מל ist, hier darin liegen, dass der betreffende Ort, wohin David seine Richtung nam, dadurch näher bezeichnet wird, dass er gegenüber einem anderen Orte, und nicht dadurch, dass er gegenüber dem, wo sein Bruder sich befand, lag, woraus zu folgern sei, dass derselbe nicht in der Nähe des letzteren lag? Das würde ja das Gegentheil von dem, was dargethan werden sollte, beweisen. Denn der von מל abhängige, zur näheren Bezeichnung eines anderen angegebene Punkt ist der fernliegende. Wenn ich daher sage: והוא הלך מאצלי אל מקום שהוא מל מקום אחר, so habe ich bezeichnet, dass der Ort, wohin der Betreffende seine Richtung genommen, fern von dem מקום אחר ist, aber ich habe nicht das Raumverhältniss zwischen meinem Orte und dem Zielpunkte des Betreffenden angegeben; derselbe kann natürlich in meiner nächsten Nähe liegen.

Id. II. Z. 3. והוא אל מל פני המורה. Wohl soll מל durch diese Erklärung nicht darum auch סמוך bedeuten. Das gedachte Citat bestätigt aber keineswegs die dem מל beilegte Bedeutung des בלתי סמוך.

Id. Z. 14. והוא יס מל שעריו כמ לפני. u. a. w. Also eine andere Bedeutung, als die oben angegebene. Wie stimmt es aber

8. 185. I. 20. (?) **בפני שחל פנים בו בל הדברים הצריכה**.
 Ganz einfach. Es wurde (id Z. 16) erklärt, dass in der örtlichen Bezeichnung des נגד nicht das „Gegenüberstehen“ allein, sondern auch das „sich in der Nähe Befinden“ im Allgemeinen liegt; ferner (vgl. folgende Anm.) dass נגד übertragenweise auch, ohne alle Rücksicht auf örtliche Verhältnisse, nur das Verhältniss der Wechselbeziehung bezeichne. Dieser letzten Bedeutung nun, fügt der Verfasser nun hinzu, hat die Bezeichnung des Fürsten mit נגיד ihre Entstehung zu verdanken. „Der Fürst heisst darum auch נגיד, weil Alles zu ihm in den verschiedensten Verhältnissen (ככל הדברים והצרכין) in Beziehung steht.“ Wörtlich: „weil Alles sich in allen Verhältnissen an ihn wendet.“

Id. Z. 21 und 22. **לא בסמיכות לכו לעמוד לפניו כיוצא כמו**.
 Die wörtliche Uebersetzung dieser Bemerkung genügt, um sich zu überzeugen, dass wir es hier mit einer versetzten Ergänzung der näheren Erklärung des Unterschiedes zwischen נגד und נכח (id. Z. 16; vgl. die vorige Anm.) zu thun haben. Denn wörtlich lautet die Stelle: „Nicht in der Nähe (örtlichen) in dem „grade Gegenüberstehen, allein, was נכח bedeutet, sondern im Gegenüberstehen in jeder Beziehung“. Augenscheinlich sagt dies folgendes: „Die Bedeutung des נגד besteht nicht nur, wie נכח, in der Bezeichnung des örtlichen Gegenüberstehens, sondern es bezeichnet zugleich alle nähere Beziehungsverhältnisse.“ Wer erkennt hierin nicht eine nähere Erklärung des (id.) **בפני שחל פנים בו לפני**?
 Wahrscheinlich war die ergänzende Bemerkung nachträglich vom Verfasser auf den Rand hinzugefügt und erst später in den Text, durch Missverständniss aber, veranlasst durch das **בפני שחל פנים בו** (id. 20), am unrecchten Platze aufgenommen worden. Die Stelle würde daher direct nach **בפני שחל פנים בו לפני** zu lesen sein.

Id. Z. 10. v. u. und Id. II. Z. 2. Es ist wahr, **שכל** gibt hier keinen Sinn, aber auch die Emendation: **שכל** erklärt nichts und ist ausserdem auch gewagt. Gewagt, weil es sich nicht gut

מאמר המסודר dienen, sind, weil sie direct auf מאמר המסודר folgen, auffallend. Wahrscheinlich hat sich der Verfasser durch die sarkastische Bemerkung, mit welcher er das erwähnte Citat zu begleiten gedachte, hierzu veranlasst gesehen. Die Construction wäre holperig, hätte er nicht durch Einschubung des מאמר den Gedanken in zwei verschiedenen Sätzen gegeben.

Es scheint, dass der starkbärtige Dichter, den der Verfasser hier verwundet, (נכבד המיישים), entweder demselben persönlich oder allgemein als solcher bekannt war. Derselbe wird demnach eher unter den französischen oder spanischen, als römischen Dichtern zu suchen sein.

S. 164. II. 2. רבים שמשברין לבו על אדם und vgl. die Anm. (id.): מה הוא דעת רבי — קיץ נראה שחסרון רבים יט כאן: Man würde dann erst zu dieser Folgerung berechtigt sein, wenn man bestimmt wüsste, entweder dass Bedarschi an die betreffende Talmudstelle augenblicklich gedacht, oder dass רבי המי טאן den Autor dieser freien Auslegung genannt hätte. Jedenfalls muss hier im Text für שמשברין, שמשברין, gelesen werden.

S. 167. II. 11 und 12. (7) וכל חזמה נסחרת (?) Für וכל ist zu lesen בכל.

S. 168. II. 13. ואולי השבט נקרא מזה מפני שכל אחד מהשבטים u. s. w. Merkwürdig, wie er hier das Einfache und Natürliche des dem Baume und seinen Aesten entlehnten Bildes zur Bezeichnung verschiedener Sprossen einer Familie übersehen hat. Hätte er daran gedacht, so würde er hierin zugleich auch für שבט, dessen Bedeutungsgrund zu finden er nicht einmal den Versuch macht, eine Erklärung gefunden haben.

S. 177. I. 5—2 v. u. vgl. die Anm. zu S. 128. I.

S. 178. II. 7 und 9: ואנחנו וכל ישראל נקיים לקיים אותה ברע — Diese unnöthigen, mit dem hiesigen Thema in keinem Zusammenhang stehenden Bemerkungen haben ihren Grund in der Scheu des Verfassers vor dem bösen Omen.

Id. I. Z. 16. קיץ לא יאחה תוכחה אם לא למבין. Wahrscheinlich ein den Verketterern der Religionsphilosophie versetzter Hieb; vgl. die Anm. zu S. 128. I.

de, aus. Es ist daher in dem ganzen Artikel überall **אף** für **אז**, das die Affiction abstract bezeichnet, zu lesen, freilich mit Ausnahme des Citates: **אף ואז** (id. II. Z. 15) wo, beiläufig gesagt, vor **אף ואז**, **אף ואז** zu lesen ist.

Dass **אף** nicht biblisch ist, thut bei unserem Verfasser um so weniger, als er sonst nicht selten talmudischen Sprachgebrauch nicht nur zu Hülfe ruft, sondern auch erklärt. Dann aber muss man nicht den Umstand vergessen, dass derselbe aus dem Gedächtnisse citirte. Er konnte daher eben so gut augenblicklich glauben, dass **אף** biblisch sei, als er in der Absicht, biblische Belege zu geben, Stellen aus der täglichen Gebetordnung citirt, (vgl. u. A. S. 158. I. 22. **נמו גרים אברו חקרתם**):

S. 158. II. 7. **אף** vgl. (id.) Anm. 1. **אף**. Die Folgerung ist gewagt. Dass die gedachten Commentatoren **אף** anders erklärten, ist noch kein Grund, anzunehmen, dass auch Bedarschi es so aufgefasst, und der Zusammenhang lässt ebenso die Erklärung des **אף** mit „nicht so“ zu, als die mit „nicht Recht“. Denn es ist eben so wenig sprachwidrig, wenn man **אף** als einen demonstrativen Vordersatz, als wenn man es als einen conditionalen Nachsatz von **אף ואז** auffasset.

S. 159. I. 6—9. **אף ואז** — **אף ואז** — **אף ואז**. Die Eigenthümliche Gegensätze: **אף** und **אז** die zwei Extreme; **אף** und **אז** neben jenem Gegensatze, lässt kaum etwas Gegensätzliches bemerken. Dem poetischen Schwunge ist daher eine derartige eindruckschwächende Aufeinanderfolge am wenigsten angemessen. Hätte Bedarschi augenblicklich daran gedacht, wie viel Einfluss er sonst (vgl. S. 155. II. die Gründe für seine Widerlegung des Ibn Ganach) der poetischen Schönheit auf seine synonymischen Erklärungen einräumt, er würde wohl diesen Unterschied fallen gelassen haben.

S. 161. II. 2. **אף ואז** u. a. w. Die Worte **אף ואז**, welche hier als Anführungszeichen des Citates:

um so mehr, als נאמר das erste Glied der Disjunction, von welcher עברי (id. Z. 7. v. u.) das zweite Glied einführt, ist. Und da nun dieses durchaus nicht die Entstehung der schimpflichen Bezeichnung des עברי erklären will, so kan auch jenes schwerlich dies sich zum Ziele gestellt haben.

S. 153. I. 7. וכן חישן וחלום שניה. Wie dies als Beleg für die Behauptung, dass שנה den unbewussten (sorgelosen) Zustand bezeichne, dienen soll, ist nicht ersichtlich. Oder soll hier das an der gedachten Stelle folgende ויהי בבקר והפעם רוחו, wo erzählt wird, dass Pharoh erst beim Erwachen vom Schrecken des Traumes befallen wurde, und woraus der Verfasser gefolgert haben möchte: „also im Schläfe selbst nicht, obgleich schon da die Ursache vorhanden war“, ausgefallen sein?

Id. Z. 8. וחיטתו על ברכיה und vgl. (id.) Anm. 1. כוונת המחבר. על מעשה יעל לסיסרא וחטון דברים הנכבד יש כאן. Dass Bedarschi על מעשה יעל und סיסרא meint, ist außer allem Zweifel. Hingegen entbehrt die zweite Vermuthung allen Grund. Nicht Anlassung, sondern Citatverwechslung liegt dieser Stelle zu Grunde. Der Verfasser, der bekanntlicherweise aus dem Gedächtnisse Citate anführte, hat hier wahrscheinlich על ברכיה mit וחיטתו על ברכיה (5. 27. שפטים) verwechselt.

S. 155. I. 2. (1) והעד זקנה קופצה עליו. Ganz einfach „Beweis dass זקן, קופצה עליו ist, קפן טכלם, זקן. Und der Sinn: Da hier nicht ein wirklich hohes Alter, sondern die Gebrechlichkeit desselben, die mit der gedachten Lebensweise auch bei einem jugendlichen Alter verbunden ist, gemeint sein kann, so ist es natürlich, dass man, um dies auszudrücken, die Bezeichnung זקן gewählt hat.

S. 157. Z. 12. Die Ueberschrift muss lauten: (nicht צר) כאב, צער. Denn in diesem Artikel werden die Synonymen der afficirten inneren Zustände besprochen. כאב drücke ursprünglich die physische, צער die psychische Affiction, beide aber speciel eine schmerzliche, während טער eine Affiction im Allgemeinen, gleichgültig, ob schmerzlich oder nicht, aber im hohen, höchsten Gra-

8. 152. I. 13. v. u. **ידורי** הוא הנכבד ל**ישראל** כי הוא מענין **ידורי**; vgl. id. II. 1. v. u. Abgesehen von dieser eigenthümlichen etymologischen Erklärung, so ist es doch zu oberflächlich und flüchtig, wenn er im demselben Augenblicke wieder sagt (id. Z. 10.) **ידורי** על שם **יחזקיה** שהיה מלך **ישראל** und doch glaubt, nur eine und dieselbe Erklärung gegeben zu haben.

Id. II. 7 und 8 v. u. (?) **ידורי** על **ישראל** הוא הנכבד ל**ישראל**. Ein näheres Eingehen in den Zusammenhang des ganzen Artikels ergibt, dass diese Erklärung ursprünglich eine Randglosse (wahrscheinlich nicht vom Verfasser) zu **עברי** נגד על **ישראל** (id. Z. 11 und 12 v. u.) war und später von einer ungeschickten Hand in den Text am unrichtigen Platze aufgenommen worden ist. Der synonymische Unterschied zwischen **ידורי** und **עברי** wurde oben hierin gefunden, das ersteres ein Ehren-, letzteres ein Schimpfname bezeichnet. Die etymologische Begründung desselben ist aber nur von **ידורי** unternommen worden; von **עברי** hingegen wurde nur die Wahrheit der gedachten Bedeutung durch Belege constatirt. Nun meinte der Autor der gedachten Randglosse, dass in dem nun folgenden ersten Versuch, **עברי** etymologisch zu erklären, zugleich auch die Entstehung der eigenthümlichen Bedeutung, die **עברי** nach dem Verfasser hat, erklärt werde. Und da dieses nicht deutlich gesagt wird, so glaubte der Glossator, es in dem **ישראל** על **ישראל** angedeutet zu finden, und zwar auf folgende Weise: Unter dem Namen **עברי** erscheinen die Juden zum ersten Male in Egypten. Die Egypter haben wahrscheinlich hiermit den fremden Ursprung der Juden, die ihre Sklaven und zugleich von **עברי** **הנדר** waren, bezeichnen wollen, auf welche Weise die Bezeichnung ihrer Heimath mit der ihres sklavischen Verhältnisses zuerst zusammengeschmolzen und nach und nach die erste ganz zurückgetreten sei. Das **ישראל** על der Randglosse ist nichts anders, als eine Wiederholung der gedachten Textworte, an welche der Glossator die Bemerkung: **ידורי** הוא הנכבד ל**ישראל** angeknüpft hat. Ob dies wirklich vom Verfasser beabsichtigt wurde, möchten wir sehr bezweifeln.

Id. Z. 24. כבר רמז התרגום התעין u. a. w. ואם כמחלה קרא נער u. a. w. Wozu diese Erklärung nöthig? Wenn רמז den siebzehnjährigen Jüngling darum ילד nennen konnte, weil dieser in Rücksicht auf das Alter seiner Brüder und auf seinen beschränkten Verstand einem ילד gleich, so kann doch die Schrift ihn נער, was er rücksichtlich seines Alters wirklich war, nennen.

Id. Z. 1 und 2 v. u. קודם זה קודם, זה קודם, זה קודם (וכל u. a. w. Wahrscheinlich aus der Antwort des Engels) gefolgert: Die Frage מזה יהיה משפט נער אברתי אל האשה האמר נער aber ist doch dieselbe, nur mit anderen Worten, wie die frühere: מזה נעשה לנער היולד: und diese soll ohne Zweifel (ידוע id. II. 1.) אחר שנולד sein?

Id. II. 10. וכאשר אמר והנה נער בוכה רל יונק — ותרמו את הילד. — ist hier, weil ohne Zusammenhang, weder mit dem indirekt Vorhergehenden (כי נער ועלם אחר הם ושנים בשנים) noch mit dem darauf Folgenden (ועוד יש הפרש בין נער וילד), nicht am Platze. Die Stelle ist ohne Zweifel id. Zeile 2. vor ועלם mit einer kleinen Ergänzung zu lesen. Nach den angeführten Citaten für die Behauptung: וטם נער מצאנו נופל הכף הולדו או קודם לכן u. a. w. וגם נופל על יונק וכאשר אמר והנה נער בוכה וטם נער מצאנו נופל על היונק gut anschliessen, was bei der vorhandenen Leseart nicht der Fall ist, wie andererseits erst dann das נער וילד Sinn haben wird. Denn unmittelbar vorher ist durch die Behauptung: נער ועלם אחר und ילד stillschweigend ein Unterschied zwischen נער ושנים בשנים, die sonst soviel Uebereinkunft haben, constatirt worden.

S. 151. II. 7. (?) והעדות. Wenn es nicht das darauf folgende, nur corrupt geschriebene והעדות ist, so ist hierfür והעדות zu lesen.

Id. Z. 12. ופי' בו דרואים סודו u. a. w. Hier wenigstens haben sie nicht gut gesehen; denn שתי המחברות ist bei Ibn Esra ein Terminus für „Syllogismus“, wie er auch unter סתירות „Prämissen“ versteht.

Id. Z. 7. v. u. האלם טענין הלקיחה u. s. w. vgl. oben id. I.

Z. 6. v. u. Für האלם ist האלי zu lesen.

S. 146. II. 2. האמרו עלמות אינו סמוך אל מה שהיו טענין בו u. s. w. Dies die richtige Leseart. Der Vorschlag, *אין שיר* für *אין* zu lesen, stellt nicht nur den Sinn, wie ihn der Zusammenhang klar und deutlich ergibt, sondern hat nicht einmal die wörtliche Bedeutung des direct hierauf folgenden *סמוך אל מה* berücksichtigt. Denn dem Vorschlage zufolge würde *האמרו עלמות* sich auf das zweite Citat beziehen, und dann müsste *סמוך* nicht „sich beziehen“, da an der betreffenden Stelle in *תהלים* kein Instrument erwähnt wird, sondern „meinen“ bedeuten, was aber sprachlich geradezu falsch ist. Dann, welcher Zusammenhang mit der folgenden Auseinandersetzung *כמו למנצח מומר לרוד שיר* — *ופעמים יקריטו השיר* überhaupt wird dieses geben? Endlich scheint der Vorschlag vergessen zu haben, warum es sich hier handelt. Mit *מלאכת* (*id. I. Z. 5.*) ist nicht das *Instrument*, sondern die *Musik*, und zwar die sanften Weisen — ja eben nur darum sollte nach dem Verfasser *נעלם* ein entsprechender Ausdruck für Musik sein — gemeint. Wie sollte nun die deutlichere Erklärung eines zu diesem Zwecke gegebenen Beleges gerade das Gegenteil sagen? *האמרו עלמות אינו סמוך אל מה שהיו טענין בו* hat zunächst auf das erste Citat Bezug und der Sinn: „man glaube nur nicht, dass *עלמות* sich auf das Instrument (*נבלים*) beziehe (wodann es hier irgend ein, bei dieser Gelegenheit mit *נבלים* gebrachtes Instrument bedeutete, sondern es bezeichne Musik und hat seine Stellung im Satze) wie *שיר* (das zuweilen am Ende) in *למנצח מומר לרוד שיר* und zuweilen im Anfange des Verses steht, wie“ u. s. w.

S. 150. I. 7. הקטנים אצלו יש להם חיות ist zu lesen *הקטנים שיש להם חיות*.

Id. Z. 18. האלם הילד אינו u. s. w. u. ונאמר הילד אינו u. s. w. Augenscheinlich denkt der Verfasser an *האמרו בילד* (*Gen. 42. 22.*) Wahrscheinlich ist dieses Citat aus Versehen ausgelassen worden.

und **החסיד הפך אדם רע** — welche Erklärung noch nach der weitläufigen Excursion beibehalten wird, indem **אדם יש חסיד mit צדיק** und **אדם יש חסיד** erklärt wird — mit der maimonidischen Erklärung des **חסיד** als **לפנים משורת הדין** **ראש החכם העושה**.

Anderseits aber ist es nicht zu läugnen, dass erstens die gedachte Stelle an sich, so wohl was die Sprache und den Gedankengang betrifft, unzweifelhaft das Gepräge der Erzeugnisse des Bedarschi trägt; dass ferner die gedachten innern Gründe gegenüber den vielen Beispielen von Mangel an Gedankeneinheit nicht hinreichend sind, um das vorliegende Product als ein fremdes zu bezeichnen; dass endlich die, dem Verfasser fremde initiale Schreibweise von einer anderen Hand, die an derselben gewohnt war, herrühren könne. Die Annahme, dass die gedachte Stelle ursprünglich sich in dem Autographon als eine zum Text nicht gehörende Randglosse des Verfassers gestanden habe, die von dem ersten Abschreiber in den Text mit einigen Aenderungen aufgenommen und von einem spätern, der diese Abschrift mit dem Autographon verglichen hätte, als solche entdeckt worden sei — diese Annahme würde alle Schwierigkeiten beseitigen. Für eine solche Annahme sprechen ausser dem **בכו שכתוב בתוך הספר** noch die S. 140. I. 9. ganz ausser allem Zusammenhange stehenden Worte: **מראש השער—הפך אדם רע** Es sind dieselben, wie die hiesigen **הפך אדם רע** eine — wahrscheinlich von demselben — von einem Collationirenden auf den Rand hingeschriebene Bemerkung, die von einem Spätern in den Text aufgenommen worden ist.

S. 140. I. 8. **יהן ביראת השם וכי** ist hier, weil es wohl sonst in dieser Weise in der Hebräischen Literatur jener Zeit, bei unserem Verfasser aber überhaupt, ungebräuchlich, sehr verdächtig. Zur folgenden Zeile vgl. vorige Anm. am Ende.

S. 142. I. 4. **וממנו מה שענינו עמידה והאגיה דשנה להשבר**. Merkwürdig, wie wenig er hier in den Geist der Sprache eingedrungen!

S. 144. II. 13. Für **שדמשברים** ist **זינשברים** zu lesen.

דברים הנעתיק בזה הסדר Die letzte Bemerkung ganz richtig; es sei nur hinzugefügt, dass allem Anscheine nach der Sinn der gedachten Randglosse ist, dass von dem ganzen Artikel חסיד nur die erwähnte Stelle (ראה הסדר עד אדם רע) zum Texte gehört, während die weitläufige ethische Excursion, die übrigens aus den לרמב"ם ודפ' abgeschrieben ist, eine Interpolation sei. Und in der That spricht Vieles dafür. Erstens die Weitläufigkeit, womit die von Maimonides dem חסיד beigelegte Bedeutung besprochen wird. Weitläufigkeit ist zwar eine der schwachen Seiten des Verfassers. Indessen finden sich nur Beispiele von exegetischen Excursionen, während die hiesige moralisirende Excursion nur noch einmal, im Artikel: עניו, צנוע, (S. 232 und ff.) ihresgleichen findet. Dann ist auch die indirecte Entschuldigung der Weitläufigkeit (חסיד ואל האריך מאד בביאור ענין חסיד) S. 138. II. 11 und 12) verdächtig. Nicht minder verdächtig ist die Schreibweise: הרמב"ם ואל (auch S. 137. 1. 3. v. u.). Denn mit Ausnahme des ואל ist Bedarschi kein Freund der Initiale beim Citiren von Autoren (die Schreibweise ר"ש für שלמה halte ich für eine Freiheit des Abschreibers); auch das Patronymicum בן מייטון ist auffallend, da er den Gebrauch, bedeutenden, allgemein bekannten Namen noch nähere oder überhaupt andere Bezeichnungen beizulegen, nicht kannte oder nicht kennen wollte, indem er immer die Autoren entweder einfach unter ihren Vornahmen oder dem Namen ihrer Werke einführt, so z. B. רבינו שלמה (vgl. S. 139. II. 7 und 236. II. 6) רבינו יעקב (רש"י) רבינו משה (רמ"א) רבינו אשר לו הרקשה (אבן גנאח) — אבן עזרא — אבן גנאח beweisen nichts, da dieselben, aus der spanischen Schule und als keine eigentlichen Rabbinen, mehr unter diesen, als unter ihren Vornamen bekannt waren. — Endlich noch zwei innere Gründe. Erstens der unbegreifliche (weil die ganze vorige Spalte mit der Lösung dieses Problems beschäftigt ist) und unverständliche Schluss dieses Artikels (ואין — ודעם הכובש יצור — ואין) S. 139. II. 8—13). Und dann der Widerspruch der Erklärung des חסיד mit ויהא כו' אדם טוב שחן כו' ויהא

als eine von einer spätern Hand herrührende vermeintliche Verbesserung zu streichen und das ל von לעות und לאהבת nicht als Dativ, sondern als näher bestimmende Partikel, in der Bedeutung: „in Rücksicht“ zu fassen. Mit כל חושך מביא u. s. w. beabsichtigt der Verfasser augenscheinlich, den charakteristischen Unterschied zwischen חושך und תארה, welches letztere er weiter (id. II. Z. 5) mit לא שילך אחרי תארתו ער עשותו hervorzuheben. Und hieran knüpft er die Bemerkung, dass auch der späte Sprachgebrauch das Verhältniss der intimen Freundschaft (רע) erklärt er (S. 251. I.) mit וראובן הדבק שאינו נפרד (מחבירו) אשר הוא עמו לכל הבאה והיוצאה וילמדו דעת ועושה כעשהו und der Liebe mit חושך, respectiv das Subject (האחד) mit וחושך, bezeichnet.

S. 133. I. 19. und ff. וזן פירש בו רב המפרשים חק. u. s. w. Welche Verwandschaft demnach zwischen וזן und מלה? Soll nicht im Anfange des Artikels eine Lücke sein?

S. 134. II. 10. ו. u. ה. (להסבוב?) ה. לוח. Soll hier nicht להסבוב (הסיבות להלך =) zu lesen und anzunehmen sein, dass der Verfasser nur wegen des folgenden ה. לוח, ה. לוח, anstatt ה. לוח, vorgezogen hätte?

S. 137. I. 2. (?) וזה ער ביאור ודע. u. s. w. ist eben so wenig hebräisch, als das folgende לאדם, כי לא יכשור לאדם, auch würde וזה ער, wenn es sich auf das Vorhergehende bezöge, ohne Beispiel sein. Es ist ohne Zweifel zu lesen: וזה ער כי אל דעם (דברים כה ל"א) כי לא יכשור לאדם, לישן חמלה אצל הבורא יתעלה, eine bei unserem Verfasser wegen seiner Scheu vor allem Anthropomorphismus noch ziemlich häufig vorkommende statarische Formel; vgl. u. A. (S. 129. I. 19). חלילה שיאמר אצל הבורא ית' חידוש חפץ.

Id. Z. 9. Für וזן על הענין ist zu lesen; eben so (id. II. Z. 5.) für החמלה, בעין החמלה, wie aus den Belegen und der Erklärung des חסות (id. II. 9) mit וחסותו בו unzweideutig hervorgeht.

S. 137. I. 4 und 5 ו. u. שכתוב בפנים. u. s. w. מראש השער קיים כל מה שכתוב בפנים. u. s. w. נראה כי כל זה כתוב על הגליון ובשעות: 4: id. Anm. 4:—אדם רע

hat, bezeichnet. Vergleicht man nun hiermit die hier dem חכם beigelegte Bedeutung, so ist die hiesige Erklärung einerseits zu eng, anderseits zu weit: zu eng, indem hier die dort als zweite gegebene Bedeutung nicht erwähnt wird; zu weit, indem חכם auch den Metaphysiker bezeichnen soll. Bei näherer Betrachtung aber ist weder das Eine noch das Andere der Fall. Wenn hier gesagt wird, dass der Talmudist (חכמי דת וחכמה) ja der Metaphysiker mit חכם bezeichnet werde, so werden nicht nur keine biblische Belege hierfür gegeben, sondern es wird nicht einmal behauptet, dass das biblische חכם diese Bedeutung hat; nur unter חכם נחשב werden diese Bezeichnungen eingeführt. Augenscheinlich ist hiermit nur einerseits der talmudische, anderseits der in der arabisch-jüdischen Kulturepoche geläufig gewordene Sprachgebrauch gemeint. Umgekehrt aber sehen wir aus den biblischen Citaten deutlich, dass der Verfasser hier an die Seite 99 als zweite gegebene Bedeutung denkt. Hat der Abschreiber dieselbe aus Versehen ausgelassen? Möglich. Wahrscheinlicher aber, dass der Verfasser selbst wegen seines Eifers, der den Hintergrund der scheinbar so harmlosen Weitläufigkeit, mit welcher er den unbiblischen, talmudischen und arabisch-jüdischen Gebrauch des Wortes חכם bespricht, bildet, vergessen hat, die Behauptung, für welche er Belege gibt, aufzustellen. Wer den heimlichen Grimm unseres Verfassers gegen die die Wissenschaft verketzernden Talmudisten seiner Zeit genau kennt, hierin allein ist der Grund seines Eifers gegen Anthropomorphismen zu suchen, wird leicht auf den wahren Inhalt der sonst unbegreiflichen Auseinandersetzung kommen. Der Sinn der Zeilen 1—15 ist: Auch der Talmudgelehrte wird חכם genannt; es ist aber dies nicht biblisch, und verdient nur derjenige Talmudist mit Recht diesen Namen, der zugleich Religionsphilosoph und Metaphysiker ist, indem er dann im Stande ist, die Anthropomorphismen als solche zu nehmen (ולרעה מרות השוללות בכורה), und anders, als jene Beschränkten (חשימים) zu verfahren, die sich Weise (חכמים nicht חכמים) nennen und dieselben buchstäblich auffassen. Ja, auch der Talmud nennt nur ר' עקיבא und seinesgleichen

S. 122. II. 10. (?) אך הגרן findet sich zwar auch im Ma.; aus dem in demselben diesen Worten unmittelbar Vorhergehenden aber — hier aus Versehen ausgelassen — lässt sich leicht die richtige Leseart herstellen. Es ist hierfür zu lesen אך הגרן. Denn auf das Citat: מַשְׁנֵי רַשָּׁעִים וְ שְׂרוּנֵי הַנֶּאֱמָן שָׁמָּה יִהְיֶה עֵינִין וְ כַּמּוֹדָה אֵיךְ יִכָּסֵּר לְמַשְׁנֵי רַשָּׁעִים וְ שְׂרוּנֵי הַנֶּאֱמָן u. s. w. u. אך הגרן שִׁיחָה וְהַפֶּן בָּא.

S. 124. I. 15. u. s. w. bezieht sich nicht auf die unmittelbar vorhergehende Erklärung, sondern, wie aus den folgenden Zeilen hervorgeht, darauf, dass עַתָּה וְכַמּוֹדָה bezeichnet.

S. 126. I. 25. שְׂרוּנֵי שְׂבוּ רַחֲמֵי שְׂמִיחָה u. s. w. Diese Erklärung, wie die meisten dieses Artikels, stechen sehr gegen seinen sonst nur zu oft und nicht immer rechtzeitigen Eifer gegen Anthropomorphismen ab. Oder soll er darum die betreffende Talmudstelle abgeschrieben haben, um eben etwas über diese Synonymen gesagt zu haben?

S. 128. I. Beinahe die ganze Spalte dunkel. Abgesehen von dem, augenscheinlich corruptirten Passus: וְשֹׁכֵן הָעוֹלָם כָּל הַכֹּחַ שֶׁבַת הַנּוֹכַח בְּדַבְרֵי שְׁלֵמָה אֵךְ שִׁקְרָא (Z. 2.), was will das Citat aus שְׁבַת (Z. 11—14) sagen? Ferner, Zeile 3 und ff. wird erklärt, dass mit הַכֹּחַ auch der Religionsphilosoph (וְהַמּוֹדָה וְהַמּוֹדָה) der Metaphysiker (וְהַמּוֹדָה וְהַמּוֹדָה) bezeichnet wird, und am den Schlusse dieser weitläufigen Auseinandersetzung wird (id. Z. 15) als Beleg hierfür יְעֵנָה הַכֹּחַ gegeben und dieses mit näher erklärt, und, um nur nicht im mindesten über das hiermit Beabsichtigte in Zweifel zu sein, das Citat: וְהַכֹּחַ מְדַרְשׁ הַכֹּחַ יִחְשַׁב. Also der Metaphysiker und Religionsphilosoph ist nichts mehr als הַכֹּחַ d. h. הַכֹּחַ אֵיךְ!

Die Vergleichung mit Seite 99 gibt genügenden Aufschluss. Da wird der Unterschied zwischen הַכֹּחַ und נֶכֶן hierin gefunden, dass jenes 1°. den Besitzer jeder technischen Kenntniss und 2°. den, der vermittelt anderer Hülfe, dieses hingegen den, der durch selbstthätiges Denken irgend welches Wissen erlangt

schreiber aber, der gegen seine Gewohnheit hier auf das Auffällige der abermaligen Aufnahme einer abgewiesenen Sache aufmerksam wurde, musste, da ihm der wahre Sachverhalt nicht bekannt war, daraus schliessen, dass der Verfasser später aus irgend welchem Grunde die zurückgewiesene Behauptung als die richtige erkannt hatte. Um nun der vermeintlichen Absicht des Verfassers zu Hülfe zu kommen und den scheinbaren Widerspruch zwischen dieser Stelle und des obigen נכון אין זה נכון zu entfernen, fügte er am Schlusse der obigen Widerlegung ואין נכון hierzu. Der Text wäre demnach ungefähr so herzustellen:

הלום בכל המקומות כמו פה ר"ל בכאן ויש הלום שענינו הזמן הצעיר והוא אכזר כי הביאתני עד הלום כאלו אמר עד הזמן הזה הנמצא עתה ואולי u. a. w. ה. הלום מענין הלאה ואמרו כי הביאתני עד הלום ר"ל עד עת מאוחר ובאמת אין זה נכון אמנם הלום נמצא כמו פה שהוא במקום ולא כמו ובהם (vgl. S. 121. II. 9. von unten) הנה שהוא זמן וזה שנמצא ממנו u. a. w. ואף מה שנמצא ממנו שיהיה בו שינוי נוטה שהוא זמן ואי הוא כדרגת מעלה והוא כי הביאתני עד הלום ודאייה — ר' אלקים, u. a. w. הלאה.

S. 114. I. 19. (?) ולא אחזכו להשיג. Es scheint, dass zwischen הנאמן והערך הנאמן und להשתבח בתהלתך (id. II. 17 und 18) לזרזות לשם קרשך ausgefallen ist. Denn nur wenn man dieses liest, hat die Stelle einen Sinn. „Und als schlagender Beweis, dass „זבח“, erzählen ist, diene das folgende Citat — hier wird זבח dem זוריה gleichgestellt, was nur dann erklärlich ist, wenn זבח hier „erzählen“ bedeutet“. Denn das Bewusstsein der unzureichenden Kraft, irgend einen grossen Gegenstand gehörig zu behandeln, greift nach der indirecten Darstellung als der einzigen Zuflucht. Da nun der Psalmist seine Kraft zu schwach fühlt, um alle die göttlichen Wunder gehörig zu beschreiben, will er es indirect, durch Danksagung, thun. Dies drückt er aus in לשם לזרזות לקרשך, להשתבח בתהלתך.

S. 116. II. 5. v. u. und ff. Mit Vorliebe macht er von jeder Gelegenheit zu einer solchen Excursion Gebrauch; vgl. hierzu die Anm. zu S. 112. II. Z. 10—12.

einerseits an sich keinen Sinn gibt und andererseits an **לפי סברתי** erinnert, dem Irrthume, zu dem diese in Folge der Nachlässigkeit am unrichtigen Orte eingefügte Stelle veranlassen könnte, vorzubeugen.

S. 107. IL 14. **נבא שם** nicht zu streichen, sondern hierfür **שם** zu lesen.

S. 109. I. 20. **וכל הספר דבר** u. s. w. Wohl nach **דבר**, zu lesen.

S. 112. II. Z. 10—12. Vgl. die Anm. zu S. 128. I.

Id. Z. 17—22. Ausser dem Widerspruch (**הוא זה נכון**), ist nicht zeitlich, sondern örtlich zu nehmen; selbst das von **הוא** hat eine örtliche Bedeutung, indem es einen hohen Grad bezeichnet, und dann wieder **נכון**, dass es eine örtliche Bedeutung habe) sehr entstellt. Was will die nachdrückliche Negation (**הוא נמצא**) sagen? was das **אמנם**, was **נמצא** **הוא**? Es handelt sich hier ja nur darum, ob **הוא** neben der örtlichen Bedeutung, die es unbedingt hat, auch eine zeitliche hat oder nicht. Was will ferner **נמצא** sagen? und endlich was **מלא** **הוא**? Noch verwickelter wird diese Stelle durch das am Ende dieses Artikels (Id. Z. 1—3 v. u.) ausser allem Zusammenhange stehende **יש** u. s. w. Der Vorschlag, das diese Behauptung stützende **הוא** als Citat aus Samuel und das obige als aus den Chroniken zu nehmen, dieser Umweg führt nicht zum Ziele.

Was diese letzte Erklärung des **הוא** betrifft, so sollte sie ohne Zweifel ursprünglich oben (Id. I. Z. 1. v. u.) gleich auf die erste Erklärung des **הוא** als örtlicher Partikel folgen. Daran hätte sich der Versuch, **הוא** mit **הוא** zu erklären, wie auch die Beseitigung desselben und der zweiten Erklärung und die Zurückführung des gedachten **הוא** auf örtliche Bedeutung ganz gut (freilich mit Streichung des **נכון** Z. 22) angeschlossen. Der Verfasser hatte aber aus Versehen die Stelle ausgelassen, und fügte daher dieselbe am Schlusse des Artikels bei. Der Ab-

sich von selbst versteht und das von einer ungeschickten Hand aus dem natürlichen Zusammenhange gerissene **וּמִשּׁוֹ אֵינּוּ כִּי** (id. Z. 22) deutlich sagt) eine begründete bedeutet; dass ferner diese Behauptung sich auf eine vorausgeschickte Erklärung des gedachten Verses, die wir zum Theil kennen, stützt. Wir können sehr leicht den noch fehlenden Theil der Erklärung errathen. Ist dieses einmal erreicht, so ist es eben so leicht, den Text richtig herzustellen. Die Erklärung lautete wahrscheinlich: „Diejenigen, die sich um Nichts freuen, freuen sich, wenn sie ein Grab finden.“ Auf Grund derselben wollte man die gedachte Behauptung aufstellen. Hiergegen polemisiert unser Verfasser, indem er sagt: „hieraus (die Erklärung zugegeben) folge noch nicht u. s. w. vielmehr u. s. w.“

Der Text wird ungefähr so gelautet haben:

וְיֵשׁ שֶׁמֶזֶז זֶה (שֶׁם זֶה) וְהַפֶּרֶשׁ בֵּין מִשּׁוֹ וּשְׂמֻחָה, שְׂמֻחָה הִיא לֹא דָבָר כִּי אֲמָרוּ הַשְּׂמֻחִים אֵלֵי גִיל לֵלָא, דָּבָר פִּי לֹא הִיא הַדָּבָר בְּמַחֲשַׁבְתָּם וּמִשּׁוֹ אֵינּוּ כִּי אִם עַל דָּבָר. וְנִעְיִי אֵין זֶה כְּלוֹם כִּי אֲמָרוּ הַשְּׂמֻחִים לֵלָא דָּבָר לֹא יָצָא מִמֶּנּוּ (aus dieser Stelle) שְׂחַמְצָא שְׂמֻחָה לֵלָא דָּבָר אֲךָ יָצָא (יִצְעָא) מִמֶּנּוּ הַהֶפֶךְ רִיל אֵין אִדָּם שִׂישְׁמָח כִּי אִם לְחֻלְתָּו u. s. w. וְהֵם יִשְׂמְחוּ וְלֹא יִדְעוּ כִּד. וְשִׁטּוֹן וּשְׂמֻחָה

S. 95. I. 14. **נִאֲמַר** ist hier passender.

Id. Z. 18. **וְאִם יֵאמֹר יִהְיֶה הַכֹּל עִנִּין אֶחָד** gehört zum Vorhergehenden und ist, wie in Ms., durch einen Punkt vom Folgenden zu trennen.

S. 96. I. 9. **פְּרוּתָא שְׁלַח לַעֲבָד, בְּלִיתִי עִנִּין, u. s. w.** Die (gegen die Leseart des Ms.) durch das Komma bewirkte Trennung zwischen dem in Status constructus stehenden **עִנִּין** und **פְּרוּתָא** entstellt oder gibt eigentlich keinen Sinn. Der Sinn ist: „Einige wollen einen Unterschied zwischen dem **פְּרוּתָא** von **פְּרוּתָא** und dem von **שְׁלַח** finden, indem sie jenes mit **וּפְלִגְנָה** (dies ist aber falsch; denn) „Erlösen und Scheiden ist ein und dasselbe, da die Erlösung eines Subjectes aus den Händen eines anderen in Folge einer Scheidung und Trennung jenes von diesem geschieht.“

mer mit צנא bezeichnet wird. ויגד kann aber auch hier mit רקמה für מלחמה überhaupt stehen".

Die wirklichen Schwierigkeiten aber, die Undurchdringlichkeit, fangen erst mit **וּבְכָל מָקוֹם אֲשֶׁר חֲמָצָא חַיִּיל צָבָא** u. s. w. an. **וְיִהְיֶה לְקוּדְשָׁא קִדְשָׁא חַיִּיל** ; oben (S. 85. I. 2. v. u.) wurde behauptet, dass es **אֲנָשִׁים וְהֻשְׁקִים** bezeichne. Und dann, wie folgt das nun Behauptete aus dem Citate : **וְיִהְיֶה לְקוּדְשָׁא קִדְשָׁא חַיִּיל** u. s. w. ? Endlich soll, dem Zusammenhange gemäss, die auf dieses Citat folgende Stelle (Z. 18 ff.) diese Behauptung begründen, während ihr wirklicher Inhalt auf den oben gemachten synonymen Unterschied zurückkommen und denselben abermals vermittelt, dieses Citats bekräftigen zu wollen scheint. Erklärlich wären diese Schwierigkeiten dann, wenn man annähme, dass auch die Stelle **וְיִהְיֶה לְקוּדְשָׁא קִדְשָׁא חַיִּיל** — **וּבְכָל מָקוֹם אֲשֶׁר חֲמָצָא** wie die vorhergehende die Ansicht eines Anderen mittheilte, der, wie **רַבָּה**, unter **צָבָא**, **מַלְחָמָה** verstand, und daher **חַיִּיל צָבָא** mit **לְקִדְשָׁא** **כֹּחַ מַלְחָמָה** erklärte und in der gedachten Stelle Bestätigung suchte, welche Ansicht aber unser Verfasser verwerfe und zeige, wie das von derselben beanspruchte Citat sich am besten nach der von ihm oben aufgestellten Behauptung erkläre. Die in Folge dieser Auffassung nöthigen Ergänzungen würden durch den Umstand, dass der Text hier ohne Zweifel sehr corrupt ist, wie das Citat aus **רַבָּה** zeigt, nur zu sehr gerechtfertigt sein.

S. 89. II. 5. ח. א. נאצער וברית zu streichen.

S. 90. II. 15. Vor כִּיתָה גדולה wohl ואבשר טענינו zu lesen; Zeile 16 und 17 sind, wenn nicht ganz zu streichen, sehr corruptirt.

S. 91. I. 21. (קריה עליה הלא תרצה שרוא אן) muss bleiben, nur ist nach שרוא כן, zu lesen, und zu אן die Buchstaben מר zu ergänzen, das nun lauten wird, קריה עליה הלא תרצה שרוא, אומר u. s. w. eine bei unserem Verfasser sehr geläufige Wendung.

§. 92. I. 8. v. u. Die Conjectur במסור כעמדת בקציר ist nicht nur unnöthig, sondern auch störend; von נמצאת ist das vorgesetzte relative שרן ausgefallen, es ist daher zu lesen ונמצאת

fehlers erkennen sollte; der mechanische Blick des Abschreibers wurde hier zufällig von den Worten der vorhergehenden Zeile getroffen.

S. 85. L. 1. v. u. צבא u. a. w. Wohl nur darum citirt, um den Gegensatz zwischen צבא und חיל hervorzuhellen, sonst hätte es hier keinen Sinn.

S. 86. Anm. 2. חיל הצבא למעלה, ferner חנה בפתרון המדע חיל בעמוד הזה ובעמוד הקודם מצוטט מעט בענינו. Was die erste Behauptung betrifft, so ist sie, wie die auf Grund derselben vorgenommene Textes-Aenderung, unrichtig. Abgesehen von der eigenthümlichen Verbindung, die sie sumthet, erklärt sie auch ausserdem nichts. Indessen ist durch Vergleichung mit der betreffenden Stelle in רקסר die Wiederherstellung des Textes leicht. Die gedachte Stelle in רקסר (S. 181) lautet: חנה עברי דוד ויואב באו מהגורד במקום המלחמה או הדוכה לזה כי הם היו הגורד כאשר נאמר ולא אחר לעלות עליהם לצבא במקום למלחמה. Demnach ist hier zu lesen: חנה עברי דוד ויואב באו מהגורד כאשר נאמר ולא אחר מענין המלחמה חנה עברי דוד ויואב באו מהגורד כאשר נאמר ולא אחר למלחמה (vgl. was die Sprachwendung u. a. w. betrifft, unter Anderen S. 114. L. 3 v. u. חיל, נדר, צבא, חיל sind synonyme Bezeichnungen für Kriegerabtheilungen; שם עס רב צבא, שם עס רב חיל, während חיל zwar dasselbe, doch mit besonderer Rücksicht auf חנה bezeichet. Wenn aber die חיל מישראל bald mit חיל, bald mit צבא und bald mit נדר bezeichnet werden, so ist dies weit entfernt, die gedachte Behauptung umzustossen; vielmehr findet dieselbe hierin ihre Bestätigung. Denn, wo das israelitische Heer dem quantitativ dreifach überlegenen aber qualitativ schwächeren judäischen Heere gegenübersteht, wird es, je nachdem die Tapferkeit oder die Zahl berücksichtigt wird, חיל, נדר oder חיל genannt, während jenes im-

Id. I. Z. 5. v. u. und ff. Die Conjectur אכל an dieser Stelle ist ganz verfehlt; denn wo wäre dann ein Beleg für das (im Anfange des Artikels) אחר ? אפשר שטניהם נמצאים בענין אחר und wie liesse sich אלקים mit אחר erklären? Wohl aber ist אכל vor folgendem Citate zu lesen; natürlich ist dann das auf dieses Citat folgende אינם in אינו zu ändern.

Id. Z. 1. v. u. וזהו הדין אחר הוא הצירוף u. s. w. Die constatirte Bedeutung, verglichen mit (S. 82. I. 4 ff) וענין ברוך אינו צירוף כי בכל מקום שתמצא לשון ברוכה אצל דבר מיוחד u. s. w. ist, mindestens, nicht genau. Denn, wenn man auch nicht in dem betreffenden Sinne ברוך für ברוך gebrauchen kann, wenn also ein wirklicher Unterschied zwischen diesen besteht, so müsste doch hier der verfängliche Ausdruck: וזהו הדין gemieden werden; und mit וזהו הדין wäre das Beabsichtigte erreicht. Unerklärlich aber ist (S. 81. II. 1 und 2) die Bemerkung: ויש בבין דרך אחרת שאינה בנסה וזהו u. s. w. Abgesehen von der Wiederholung des verfänglichen Ausdruckes, was soll der schon hier hervorgehobene Unterschied dort nochmals bedeuten?

S. 83. II. 9. v. u. (?) מכביר. Die über der Linie sich befindlichen Zeichen sind nicht Initialzeichen, als welche das Frazeichen sie betrachtet, sondern die im Ms. häufig anstatt des Streichens zur Bezeichnung eines Schreibefehlens gebrauchten. מכביר ist also nichts anders, als das folgende, aber fälschlich geschriebene וזהו.

S. 85. I. 4. (ותלמי השדה). Nicht dies allein, sondern auch das folgende וכל ist zu streichen. Denn erstens ist die beabsichtigte Erklärung der betreffenden Stelle in den drei ersten Zeilen vollständig gegeben (für das dieselbe schliessende גלי ist גלים zu lesen) und für sich allein haben וכל und ותלמי hier eben so wenig, als ותלמי השדה, Sinn. Und dann sind die gedachten vier Worte nur zu deutlich eine Wiederholung der am Ende der vorhergehenden und Anfang dieser Seite vorkommenden, als dass man nicht sogleich die Veranlassung dieses Schreibefehlens

והשם שיהיה באה רחוקה und der Sinn: „Zuweilen steht die Steigerung vor dem Positiv.“ Denn regelmässig müsste die Stelle so lauten: יס לב לכם גם לי.

Id. II. Z. 4. גם אתם גם בני ישראל. Wohl darum hier nicht als Steigerung aufgefasst, weil die Erlösung der בני ישראל die Hauptforderung war.

S. 69. II. 12. (לא) וכי. Ohne Zweifel eine Corruptel, aus ואלא entstanden.

S. 74. II. 2. v. u. (ולחם ומזון) וזהם לכלכל. Anstatt ולחם ומזון ist לחם ומזון zu streichen, wie es Jedem einleuchtet. Angenommen hat die Nähe und Aehnlichkeit des וזהם mit לחם ומזון (S. 75. I. 1) לאכילת בשרות, bei welchem letzteren das וזהם als Gegensatz zu לאכילת בשרות an seinem Platze ist, den unaufmerksamen Abschreiber zu diesem Schreibfehler veranlasst.

S. 75. I. 1. v. u. עי' ו' אלוני (ישראל) ist hier eben so, wie עי' ירי, eine ergänzende Erklärung des Verfassers, und zwar, wie die hierauf, zur Vermeidung des grammatischen Missverständnisses, folgende Hinzufügung: והדבור לישראל sagt, in der Bedeutung des Vokatives. Uebrigens ist diese Erklärung nur eine beiläufige und hat mit dem hiesigen Thema nichts zu thun.

S. 77. הענין השני. Der Gedankengang dieses ganzen Artikels ist eigen in seiner Art. Alles, was er sagen möchte, aber nicht kann. Die auffallendste Wendung aber hierin ist (*S. 78. II. 7.*) ו' כבר בארתי כי גם ובורה u. s. w. Damit er auch aber etwas Positives gesagt habe, schliesst er mit der wunderlichen Erklärung des ו' mit ברצון הכל mit ו' בורה, obschon eine grosse Anzahl der obigen Citate geradezu dagegen spricht.

S. 80. Anm.: ויש טעמים שחיות ויש טעמים u. s. w. נראה שחיות ויש טעמים, Gewiss, dass dieses Citat im Text vergessen ist, aber eben so gewiss, dass ויש טעמים שחיות ויש טעמים zum Texte gehört, nur ist anstatt ויש טעמים, ויש טעמים zu lesen, ein bei unserem Verfasser nicht selten gebrauchter Ausdruck in der Bedeutung: „und es ist Grund, zu erklären“.

losigkeit nicht gut als Gegensatz gegenüberstehen. Gehört aber der gedachte Satztheil zu ואין איתוך בבנים, so wird der die aufeinanderfolgenden Sätze verbindende Gedanke zu ergänzen und mit להשיב ודרך ergänzt sein. Allerdings war diese exegetische Excursion nicht nöthig; derartige Erscheinungen aber sind in solchen Fällen bei ihm nicht selten.

Id. Z. 1. v. u. (ונפשו קטורה בנפשו). Eben so wenig zu streichen, als (*id.* II. Z. 4) ולאחבתך und (*id.* Z. 6) אלה שהיה.

S. 62. II. 7. v. u.: (אשר לאביו). Derartige Ungenauigkeiten finden sich hier zu häufig, als dass man nicht annehmen sollte, dass der Verfasser es in dieser Beziehung nicht so genau genommen hätte. Nur die etwaige Absicht einer Umarbeitung dieses Werkes kann solche Ungenauigkeiten streichen. Die Texteskritik aber dürfte wohl über das Ziel hinausgehen, wenn sie an den unzweifelhaft ursprünglichen Text Hand anlegt.

S. 63. I. 7. u. a. w. Hat keinen Sinn; im Ms. steht והעריבים. Wir haben es hier, wie das בני אדם zu lesen, mit einer im täglichen Leben im Gebrauch gewesenen Phrase zu thun. Vielleicht eine Anspielung auf die Schlaueit der Araber. „Die Schmeichler und Araber, die süsse Worte im Munde führen, u. s. w.“ Es wäre dann die Lescart des Ms. die richtige.

Id. II. Z. 7. על השכל (השם) u. a. w. Wohl für השם, ורורה zu lesen. Die Präposition על verlangt es und die Vorliebe des Verfassers für Begriffsverstärkung vermittelt zweier begriffsverwandter Verba, wovon erst oben (*id.* I. Z. 10) und zwar von denselben Verba ein Beispiel, machen es wahrscheinlich.

S. 66. II. 8. בנין בנים. Gibt hier keinen Sinn, widerspricht aber auch, verglichen mit (*id.* I. Z. 21 und 22) לפי הגר נקראת אמה אחר טבא עליה אברהם לפי (*id.* I. Z. 21 und 22) der Absicht des Verfassers, der die Erklärung (*id.* I. Z. 19), dass עבריה, אמה ist, in der verschiedenen biblischen Bezeichnung der הגר einerseits und der immer gleichen Bezeichnung der בלחה anderseits begründen will. בלחה wird aber schon

nach dem Orte als solchem, nach dessen Beschaffenheit (איה מה). Vielmehr ist die Person das Hauptziel der Frage: „wie, wenn es nicht der *da* ist (אם לא הוא) wer denn, gleichviel wo er ist (איפוא שיהיה), ist es (מי הוא)“— diese oben erwähnte Erklärung hier kurz in ידוע וקבוע gegeben.

Wenn der Verfasser hier, wie sonst häufig, am Schlusse ein Resumé von der auseinandergesetzten Bedeutung der gedachten Fragepartikeln gegeben hätte, so hätte es so gelautet: „*מי* und *איפוא* unterscheiden sich hierin von *איה* und *אנה*, dass, während bei diesen das Bekanntsein des Subjects vorausgesetzt wird und *nur nach dem Ziele seiner Richtung* oder dem Orte seines Aufenthaltes gefragt wird, jene nach dem Subjecte selbst fragen. Unter sich selbst unterscheidet sich *מי* von *איפוא*, dass jenes mit der Namhaftmachung des Betreffenden sich begnügt, dieses auch nach seinem Aufenthalt fragt, das Subject näher kennen zu lernen wünscht, und *אנה* von *איה*, dass ersteres nach dem Orte, als Ziele eines Subjects, dieses ohne *ו'* nach dem Orte als solchem, mit *ו'* nach dem Orte als Aufenthalt des Subjects fragt; in diesem Falle also dem *אנה* ähnlich.“

Id. II. Z. 6. ויש דבר נמצא כאן ואיפוא. Es ist zu lesen ויש דבר נמצא כאן ולא באיפוא.

S. 60. I. 5. v. u. (להשיב דרכך). Nicht zu streichen. Der Verfasser fasst das וואסר אבי וקראי לי u. s. w. in demselben Sinne auf, wie das vorhergehende ווארן לך ארץ u. s. w. nämlich als die nähere Beschreibung der in בנין איתך בננים ausgedrückten beabsichtigten Zärtlichkeit: „wie sehr beabsichtigte ich, dich als Kind zu behandeln! Ich gab dir u. s. w. ich sagte dir, Vater wirst du mich nennen u. s. w.“ Dass er es so auffasste, geht deutlich daraus hervor, dass er es hier citirt. Es hätte hier anders keinen Sinn. Dass er es aber nicht als berechnete, aber in der Folge getäuschte Erwartung, welche Täuschung der folgenden Satz ausdrückt, auffasst, hierzu mag ihn die Art und Weise, wie die Täuschung ausgedrückt ist, veranlasst haben. Der Erwartung kindlicher Liebe und Achtung kann die weibliche Treu-

hier nicht als „ohne Gefühl“ sondern als „ohne Verstand“ aufzufassen ist.

S. 50. I. 9. ו. א. רוב כן כי אם על רוב u. s. w. Welche Bewandniss mit der erst eben (id. Z. 10—14) gegebenen Erklärung von כסיל?

S. 56. II. 20. עד כמה פעמים אנו כסניך u. s. w. Wohl vor diesem Citat zu lesen der דרך השנייה לשאלה המנין וְעַל הַדֶּרֶךְ הַשְּׁנִיָּה, vgl. id. Z. 7 und 8. Aber dann würde das folgende Citat keinen Sinn haben; vgl. indessen S. 61. II. 10 ff.

S. 59. I. 9. וְהָא (כלי מקום איננו שאלה על מקום נראה נשאל וכן u. s. w. Auch nach dieser kühnen Streichung ist der Sinn undeutlich. Denn das unmittelbar vorhergehende כלי מקום שיכנהו hat bereits und, zwar deutlicher, gesagt, was וְהָא (id. Z. 11.) nach abermaligem Streichen des וְהָא sagen würde. Die behutsame dreimalige Weglassung des Artikels הַ (id. Z. 10) von נראה נשאל, כלי מקום, wie das vorsichtige Hinzufügen des אִיּה (id. Z. 13) zu der von שִׁטְאוֹ abhängigen Frage: מָה הוּא (id. Z. 13.) ergibt deutlich den Sinn des nicht im Mindesten corruptirten Textes. Es wurde oben (id. Z. 3 und 4) auseinandergesetzt, dass אִיּוֹא nicht, wie מִי, nach der Person, sondern nach dem Orte fragt. Dies könnte leicht zu der Meinung Anlass geben, als ob אִיּוֹא, im Widerspruch zu der bereits früher (S. 58. II. 1 und 2 v. א.) gegebenen Erklärung, dass es fragt nach dem אִשְׁרֵי יִשְׁאֹל אוֹ הַדָּבָר אֲשֶׁר יִשְׁאֹל, עליו אִיּוֹא הוּא, etwa dasselbe, was אָנָּה oder אִיּה, bedeute. Um diesem Missverständnisse vorzubeugen, wird hier der nähere Unterschied des אִיּוֹא einerseits zwischen מִי und anderseits zwischen אִיּה und אָנָּה auseinandergesetzt: אִיּוֹא fragt zwar nicht nach der Person allein, wie מִי (מִי שָׁאֵלָה עַל הָאָדָם) und insofern kann es als שָׁאֵלָה עַל הַמָּקוֹם bezeichnet werden (אִיּוֹא שָׁאֵלָה עַל הַמָּקוֹם). Aber eben so wenig fragt es, wie אָנָּה, vorzüglich nach dem Orte und nur in so fern bezugnehmend auf die Person, in wie fern dieselbe — bei אָנָּה ihre Richtung dahin nimmt — ihren Aufenthaltsort da hat (כלי מקום נראה נשאל); noch wie אִיּה

kommt. Dies die Voraussetzungen. Darans nun folgte ihm von selbst, dass **אז** als Synonym von **נופת** nur einen geringeren Grad, als dies, bezeichne, und zwar den **שיפליא ראס**; aber eben so, dass da, wo nicht die verschiedenen Modificationen eines Wunders und nur im Allgemeinen das Geschehen eines solchen angegeben werden soll, hierfür nicht **אז**, sondern **נופת** gebraucht werde. Dies scheint der ursprüngliche Gedankengang des Verfassers gewesen zu sein, den er auch entsprechend ausdrücken wollte. Wäre dies geschehen, wir hätten hier nach der gedachten Erklärung natürlich den nöthigen Beleg: (*id.* II. 3) **באחרות** u. s. w. und dann höchstens die Erklärung des, gemäss der Voraussetzung, fremden **נופת** **לכם**. Nun war aber die Voraussetzung selbst durch einige Belege zu begründen. Und dies unternimmt der Verfasser, indem er direct nach der gegebenen Erklärung die ursprüngliche Bedeutung des **אז** auseinander setzt. Alloin, anstatt seinem Vorhaben, von der ursprünglichen Bedeutung nur so viel zu erwähnen, als höchst nöthig war, treu zu bleiben, liess er sich im Laufe der Auseinandersetzung von seinem Thema abbringen. Er bespricht nun das, wovon er im Anfange nichts erwähnen wollte, mit der grössten Ausführlichkeit. Und dieser Umstand hatte nicht nur ihn Unnöthiges sagen lassen, sondern auch die befremdende Zusammenhanglosigkeit zur Folge.

Id. II. Z. 23. **או יהיה ענין נופת ראה אטירת חוקה**. Wie kann man eine so sehr spät, im Interesse der philosophischen Terminologie, dem Worte beigelegte Bedeutung als eine ursprüngliche, der eben besprochenen biblischen gegenüberstellen?

S. 47. I. 22-24. Wie weit hergeholt?

Id. II. Z. 21. **אשר בהיותו נפסד וכלה ישוב כל יסור** u. s. w.

S. 49. *Anm.* Unbegründet. Was den Text betrifft, so ist das **כי** von **במקום הזה** keine begründende Partikel, wofür man sie im ersten Augenblicke halten könnte. Der Verfasser will nur im Allgemeinen sagen, dass die Bezeichnung: **אין לב**

der, sondern Zeichen überhaupt oder Vorzeichen bedeuten. Die Erklärung: **וְכָל הַנִּמְצָאִים (אֵת) הַזֶּה בְּהֵרָא שֶׁמֶן** u. a. w. sagt doch aber etwas ganz anderes! Zwar sucht der Verfasser, indem er sich weiter unten (id. II. 3) auf Raschi beruft, der unter **אֵת** die Verwandlung des Mozesstabes in eine Schlange verstanden wissen will, die gedachte Erklärung zu begründen. Nun lässt sich dies mit der oben erwähnten Behauptung: **וְכָל הַנִּמְצָאִים (אֵת) הַזֶּה בְּהֵרָא שֶׁמֶן** noch in Einklang bringen. Es könnte dies eine Ergänzung der am Anfange mangelhaft gegebenen Erklärung sein. Dieselbe würde nun ungefähr so lauten: „**אֵת** für sich allein bedeutet Zeichen oder Vorzeichen; kommt es aber neben **מוֹפֵת** vor, so erhält es eine übertragene, diesem verwandte Bedeutung und unterscheidet sich hierin von demselben, dass dieses eine überwältigende übernatürliche, jenes eine übernatürliche von Menschen bewirkte Erscheinung bedeutet.“ Aber schliesst das die oben erwähnte, von Raschi dem **אֵת** beigelegte Bedeutung nicht aus? Pharoh verlangt ein **מוֹפֵת**, und Moses lässt den Stab in eine Schlange verwandeln! Und dann, wie stimmt der Schluss der Auseinandersetzung (id. II. Z. 22) **וְאֵת שֶׁן הָיָה רָצוֹנוֹ לִישֵׁר כִּי יִנָּן אֵת שֶׁמֶן וְעִנִּין מוֹפֵת דְּבַר נִפְלָא** zu der gegebenen oder beabsichtigten Erklärung?

Anders, als es gewöhnlich zu geschehen pflegt, unterlässt er hier im Eingange die Angabe des ursprünglichen Bedeutungsunterschiedes der betreffenden Wörter. Und ohne Zweifel geschieht dies aus dem Grunde, dass er es nicht für seine Aufgabe hält, Wörter, die in ihrer ursprünglichen Bedeutung nicht die mindeste synonymische Verwandtschaft haben, als solche zu erklären; und bei **אֵת** und **מוֹפֵת** ist dies eben der Fall. Denn, während die eigentliche Bedeutung des **אֵת** Zeichen überhaupt sei, bezeichne **מוֹפֵת** ursprünglich eine überwältigende Naturerscheinung. Darum fängt vorliegender Artikel sogleich mit der Auseinandersetzung ihres Bedeutungsunterschiedes in dem Falle, wo sie begriffsverwandt sind, an. Und begriffsverwandt mit **מוֹפֵת** erscheine aber **אֵת** nur dann, wenn es neben jenem vor-

Worte Salomo's (das erwähnte Citat) und er will nicht mehr schwören, obgleich er hierdurch hätte überzeugen können, dass er Recht habe", was nicht zwecklos (זא) wäre.

Id. Z. 7. v. u. אים ואשה u. s. w. Wahrscheinlich eine Phrase für: לעשות דבר בלתי רצון אשה, ähnlich dem vielen, die er häufig und mit Vorliebe gebraucht (vgl. u. A. S. 28. I. 12. כי בן יסר האלך, S. 33. II. 1. von unten: זיד; פקם: שם ועיד שם אמת וזה אמת וזה ואני לא בן אדמה ולבני, S. 15. I. 13. כחץ פקם ברחבות אצל כל פנה (לא בן יחשוב).

S. 37. I. 14. האלי נאמר בענין אחד ובדרך אחרת כי העון הוא u. s. w. vgl. *id. II. 5. u. 6. וזה נאמר* u. s. w.; vgl. hingegen *36. I. 4. von unten: כל אלה מכריחים* u. s. w. und unmittelbar vor der hier genommenen Wendung: זה הדבר אשר u. s. w. Merkwürdig, dass nicht einmal der Versuch gemacht wird, solch entschiedene in einem Athem ausgesprochene Widersprüche auszugleichen. Ja ein und derselbe Beleg (*id. Z. 10 v. u. und S. 35. II. 7. v. u.*) dient zur Befestigung des Pro und Contra. Selbst das sonst, oft auch unnöthigerweise, bethätigte Streben, am Schlusse das Auseinandergesetzte in einige Worte zusammenzufassen, vermisst man am Ende dieses so vielfach complicirten Artikels. Sehr charakteristisch für die Denkweise des Verfassers.

S. 41. I. 18—26. Die mit dem behandelten Objecte in keinem inneren Zusammenhange stehende religions - philosophische Bemerkung hat ihren Grund in dem Standpuncte des Verfassers zu der religiösen Bewegung seiner Zeit; vgl. die Anm. zu *S. 128. I.*

S. 44. I. 2. שיליא האדם לעשות לראשין בו. Gemäss der deutlicheren Behauptung (*id. Z. 17*) וכל הנמצאים החפץ בהם סיבן לא mit, חנו לכם מופת der Erklärung אור שאתם (*id. Z. 22*) שרודי הכם תפליאו לעשות שכרביכם בן הוא nie, selbst da, wo sie von Menschen vollbracht werden, Wun-

II. b.

Id. II. 25. וְכִי עַל דָּרֵךְ אֲחָיו? oder ist es vielleicht eine versetzte Ergänzung des (id. Z. 23) וְהָאֵלֹהִים הָעֲבֹדָה בֵּין הָעַמִּים, wozu dann anstatt וְכִי וְהָאֵלֹהִים zu lesen wäre?

S. 25, II. 23. וְדָבָר הָאֵל אֵת הַחֶסֶד וְהָאֵל שֶׁכָּד הִסְמַע הַשֶּׁדֶד רָפָן. Der Sinn: Obgleich die Sache wahr ist, so kann doch, da er sie nicht gehört hat, rücksichtlich des Erzählers von Lüge die Rede sein. Wörtlich: die Sache (das Erzählte) ist wahr, aber der Bericht (das Erzählen) ist unwahr; der unwahre Bericht (Erzählen *הַסְמַע הַשֶּׁדֶד*) also ist eine positive Lüge (*הַיִּפְךָ הָאֵמֶת*).

Id. Z. 26. וְהָיָה כִּלְכַּל בְּרֵאשִׁית — וְהָיָה כִּלְכַּל בְּרֵאשִׁית. Was mag Bedarachi unter יִשְׂרָאֵל verstanden haben, wenn er es als Beleg für die erwähnte Bedeutung anführt?

S. 26. II. 3. באשר פירשו קמה. Für קמה ist קמה zu lesen.
מחזיק לטון אחרון. Ähnlich der Randbemerkung des Verfassers
S. 2. I. 6. v. u. vgl. übrigens die Anm. daselbst.

Id. Z. 21 — 26. Die Stelle ist corruptirt; es muss gelesen werden: ואמר כי בכל אלה ענינים רבים מצד השיתוף ומצד השאלה: אך הדבר אשר ביניהם סתמם הראשונה כן הוא כי אין ענין רשע חרוץ לא יקדו, וכב נקרא הדבר הנעדר להיעשות ולהיות ויפסע סתיות (זולת סבה) vgl. S. 23. II. 2 ff. und *id. Z. 2.* von unten ff. S. 91. 1. 10 v. u. ff.)

Id. Z. 6. von unten. הבנח, והקדמות, וכן הבנח. — וכן הבנח הבנח u. s. w. Vgl. die Anm. zu S. 22. L. 26. Vielleicht darum erst nachträglich erwähnt, weil er eben diese Bedeutungen für die übertragenen hält. Dass sie aber überhaupt hier erwähnt sind, hat seinen Grund in dem Streben, am Schlusse ein Resumé zu geben.

S. 27. II. 2. יאמר (יאטן) רבוי Die Conjectur יאטן igno-
rirt den ganzen übrigen Satz: חפץ להרויח ממא אינו חפץ
ist richtig und der Sinn: man erinnert ihn (der schwören will) an die

Auch der Gedankengang dieses Artikels verräth, dass der Verfasser seinen Gegenstand nicht ganz beherrschte, wenn auch nicht in dem Grade, wie im vorhergehenden. Wozu die vorbereitenden unvollkommenen Erörterungen zu der eben gegebenen Erklärung, da doch Alles nachher ausführlich behandelt wird? Wozu die öfteren, wenn auch deutlicheren, als im vorigen Artikel, Wiederholungen? נשכח לזכרת הענין (Id. II. 20) נשכח במוחתינו (Id. 3 v. u.) נבאר מה שאמרנו (S. 17. I. 8. v. u.) שלא נצאנו עין דוד כי אם בראשק (S. 18. I. 11 ff.) Eine genau durchdachte Arbeit kann auch bei einem schwierigeren und verwickelteren Thema solche Hilfsmittel entbehren.

S. 17. II. 1. נביאך (נבי?) גבי בלומד גבי Es ist גבי zu streichen, doch ohne hierfür בני zu lesen. Der nicht ganz aufmerksame Abschreiber merkte erst, nachdem er den dritten Buchstaben des folgenden נביאך geschrieben, dass er, durch die Aehnlichkeit dieser Buchstaben irregeleitet, נ mit ג verwechselt hatte und verbesserte nach gewohnter Weise diesen Fehler damit, dass er gedachtes Wort von Neuem zu schreiben begann, jedoch hier mit Vernachlässigung der sonst im Ms. anstatt des Streichens über dem Schreibefehler angebrachten Zeichen. Aehnliche Fehler sind im Ms. nicht selten; besonders ist (251. II. 8.) חבדת ברה (dieses fälschlich für חבדת) diese irrthümliche Wiederholung des Irrthums zu vergleichen.

S. 19. II. 3. וראשק אינו כי אם בראשק u. s. w. Für וראשק ist ורוד zu lesen.

S. 20. I. 3. von unten. Nach ורוד ist נבאר zu lesen; vgl. S. 22. I. 12.

S. 21. I. 6. v. u. כונס אינו נחל בברכה. Auffallend bei unserem Verfasser, der so oft talmudischen Sprachgebrauch zu Hülfe ruft, dass er hier diese Behauptung aufstellt.

S. 22. I. 26. כל זה הזכרנו והזכרנו מכה הקדמות u. s. w. אישק ענינו—ואין אישק אחר והיה. Wie? ist dieser spezielle Gebrauch des אישק und קובץ nicht ebenfalls durch Belege nachgewiesen worden (vgl. S. 21. II. 16 ff.)? Warum erst nachträglich constatirt?

Id. Z. 8 ff. von unten. שאינה בשבחו (nicht (כשונה) u. s. w. Obgleich bereits oben (S. 10. L. 13) erwähnt, würde es hier, selbstständig hervortretend, dem leichteren Verständniss der folgenden Citate sehr förderlich sein. Aber, warum nicht die mindeste äusserliche Andeutung, dass es hier nur eine Wiederholung ist? In dem folgenden Artikel z. B. wird so oft von den die Wiederholung andeutenden Wendungen Gebrauch gemacht (vgl. die Anm. zu S. 16. L. 11.). Und dann, wie passt zu der besonderen Vorsicht, die eine solche Wiederholung voraussetzt, die zwar wieder anders gemeinte, aber falsch ausgedrückte Bezeichnung des אֵיבָה als einer Feindschaft ohne Veranlassung (מבלי גורם)? Die Hinzufügung des einzigen Wörtchens הסכריח hätte all und jedes Missverständniss unmöglich gemacht. Ein neuer Beweis für die Wahrscheinlichkeit der am Ende der vorhergehenden Anm. ausgesprochenen Vermuthung.

S. 14. Anm. עלם רל סת רל. Es scheint dies sich auf die Textworte: (id. L. 2. von unten) עד והמסמך והיא היתה עד והמסמך zu beziehen und von der Hand eines subtilen Glossators oder vom Verfasser selbst (רל scheint dies sagen zu wollen) herzuführen, der das עלם עד zu unbestimmt gefunden und daher es in der Randglosse mit סת näher erklärte. Es hätte demnach ursprünglich so gelautet: עד עלם רל סת, wäre aber später von einem nachlässigen Abschreiber versetzt worden.

S. 15. L. 19. (?) הוא פועל לאשר והוא Muss heissen שם הוא פועל לאשר im Gegensatze zu דוד, das auch als Werbal- substantiv vorkommt; vgl. id. II. 14. פועלים תמצא דוד שקנינו (nicht תושק) und id. 17. לפי שהוא פועל ולא שם. והוא ist zu streichen. Die Corruptel לאשר hat wahrscheinlich zu der natürlich nichtssagenden Conjectur והוא Anlass gegeben.

S. 16. L. 11. חושק, חושק, כולל חושק, u. s. w. Das Komma nach חושק zu streichen. Denn eben die durch diese zwei Worte ausgedrückte Bezeichnung ist eben das, was אחד und דוד gemeinsam ist.

Die nun folgende nähere Auseinandersetzung der bekannten Erklärung sagt augenscheinlich: Das **אֵיבָה**, sobald es ein feindschaftliches Verhältniss zwischen Menschen ausdrückt, zugleich das Nichtvorhandensein der absoluten Nothwendigkeit, während es im Gegentheil bei Gott gerade die absolute Berechtigung bezeichnet. Also im Worte selbst liegt weder das Eine noch das Andere; nur der Zusammenhang gibt demselben jedesmal die besondere Bedeutung. Folgt aber nicht daraus, das **אֵיבָה** Feindschaft überhaupt und nichts weiter bezeichnet? Wozu nun das Festklammern an die einmal aufgestellte Behauptung? Und dann, ist es nicht höchst unbegreiflich, dass der Verfasser noch immer meint, die erste Erklärung vor sich zu haben, während von derselben durch die dreifache Veränderung höchstens ein Paar Worte (**על דבר**) übrig sind? Zuerst wird **אֵיבָה** erklärt als eine instinktmässige, also eine Feindschaft ohne Veranlassung, dann als eine zwar veranlasste, aber nicht begründete und nothwendige, endlich als eine nicht absolut nothwendige. Und diese sich ausschliessenden Bestimmungen sollen ein und dasselbe sagen! Noch mehr. Die so weitläufig auseinander gesetzte letzte Erklärung läuft doch zuletzt darauf hinaus, dass **אֵיבָה** in einem gewissen Falle ausnahmsweise in entgegengesetzter Bedeutung vorkommt. Warum dies geschieht, wird nicht erklärt, sondern nachgewiesen, dass es so ist. Wozu aber dieser weitläufige und dabei gezwungene Nachweis? Wenn er überhaupt nöthig wäre, so hätte er in der Frage, wo nachgewiesen werden soll, dass **אֵיבָה** auch die Bezeichnung der begründeten, nothwendigen Feindschaft haben kann, Sinn. Der Verfasser aber scheint in allem Ernst zu meinen, dass er mit diesem Nachweis etwas Neues, den erhobenen Einwand Beseitigendes sagt. Will man nicht Zerfahrenheit als Grund dieser Erscheinung annehmen, so ist dieser Mangel an Einheit und präziser Fassung nur dann erklärlich, wenn man annimmt, dass wir es hier mit dem ersten Versuch der Gedankenordnung und nicht mit dem reiflich durchdachten und ausgearbeiteten Producte des Schriftstellers zu thun haben.

Wir haben von אִיבָה nicht behauptet, dass es eine Feindschaft ohne Veranlassung überhaupt, sondern dass es eine unbegründete und daher nicht nothwendige bezeichnet.

Unser Verfasser scheint aber vergessen zu haben, dass er erst (id. Z. 23. und S. 10. l. 15.) אִיבָה als eine טבעית, instinktmässige, also als eine ohne alle Veranlassung bezeichnet hat.

S. 13. l. 9. על כן אני אומר כי לא תמצא איבה שחיה על דבר. שו"ק האדם קצתו כדי שיתחייב להיות אויבו. Wohl eine orientirende Wiederholung der bereits oben (vgl. vorige Anm.) als einer schon früher implicite gegebenen erwähnten Erklärung. War aber dies nöthig? Unmittelbar vorher heisst es ja: וְעַל כֵּן זֶה שֵׁנָא: und (12. II. 6. v. u.) im Eingange der betreffenden Beseitigung: דבר שהיה: אך לא היה טעני דבר שהיה: דו"ר לשאל שיכירנה להיות אויבו וזה פסע דו"ר וכו'.

Id. Z. 11. דבר. וְעַל כֵּן זֶה שֵׁנָא: וְעַל כֵּן זֶה שֵׁנָא: u. s. w. Also auch die Feindschaft, die zwar ohne directe persönliche Veranlassung, wenn sie nur begründet und nothwendig ist, soll אִיבָה nicht bezeichnen. Wie steht aber dies in Einklang mit der wiederholten näheren Bestimmung (S. 12. l. 3. v. u.) שחינה באה מאיש לאיש-שהיה והיוק גורם האיבה ומכירתה (id. II. 6. v. u.) והיוק ר"ל לשאל שיכירנה להיות אויבו und (id. II. 6. v. u.) והיוק ר"ל לשאל שיכירנה להיות אויבו und unmittelbar vor (Z. 10 ff) וְעַל כֵּן זֶה שֵׁנָא: דבר שיו"ק האדם (Z. 10 ff) וְעַל כֵּן זֶה שֵׁנָא: דבר שיו"ק האדם, עמיתו כדי שיתחייב להיות אויבו, wo Nachdruck auf den persönlichen Charakter der Veranlassung gelegt wird? In der That ist es nicht ersichtlich, warum der Verfasser nicht diesen thatsächlichen Unterschied zur Beseitigung der gedachten Schwierigkeit benutzt, und ist dies um so auffallender, als bei seiner synonymischen Begründung das Wort selbst (die Etymologie) gar nicht und nur die Zufälligkeit des Zusammenhanges berücksichtigt wird.

Id. Z. 16. ונגד גם קרה כי כללנו זאת לכל תמצא איבה שהיא. u. s. w. Hier מכירה zu ergänzen; denn wohl ist unter כללנו nicht die erste allgemeine, sondern die eben so weitreichend besprochene Erklärung zu verstehen, wie aus dem Zusammenhang im Allgemeinen, und besonders aus (id. Z. 31) והאיבה hervorgeht.

das Citat (משלי י"ד כ') (auch S. 12. I. 10. und zwar richtig, angeführt) auf diese Weise verstimmelt worden. u. s. w. bildet natürlich einen besondern Satz.

Id. Z. 4. von unten. Die Conjectur דענין erklärt nichts. Wohl ist על דבר zu lesen; vgl. id. I. 11 ff. II. 4. von unten S. 11. II. 2. von unten.

S. 12. I. 20. לשנא בל אלה המקראות—שיטתו טבעו כן לשנא. Beim ersten Blick scheint der Text hier vielfach, nicht nur einzelne Worte, sondern auch die Construction corrupt zu sein. Denn dem Zusammenhange gemäss will der Verfasser augenscheinlich Folgendes sagen: Dass nun שנא eine veranlassende, begründete Feindschaft bezeichnet, geht direct (בם דוכנו), wie für פה הכרחו oder פה הכרחו zu lesen ist) aus den angeführten Belegen hervor; dass aber איבה die instinktmässige Feindschaft, Antipathie bedeutet, folgt nur indirect (זה טעמו), daraus nämlich, dass sich nirgends, wo ein feindschaftliches Verhältniss durch איבה ausgedrückt wird, ein veranlassender Grund desselben finden lässt. Der Text wäre demnach ungefähr so her zu stellen: כל אלה המקראות: שהביאנו, בם (פה) דוכנו (הכרחו) (nicht להיות שנא) (שנאט) על דבר גורם וכו' אבל להיות איבה טבעית או בחפץ ובדבר וכו' זה טעמו שלא מצאנו במקרא לשון איבה נופל על דבר הגורם איבה ואלו כן גורנו עליה—טבעו כן לשנא wäre dann als eine nichtssagende Interpolation zu streichen. Und doch ist es wahrscheinlich, dass der Vorwurf der Nachlässigkeit nur rücksichtlich der gedachten einzelnen Worte den Abschreiber mit Recht trifft. Die nichts weniger, als logische Wendung aber הכרח—זה טעמו scheint, nach der eigenthümlichen Darstellungsweise, oder, wenn man will, Denkweise des Verfassers (vgl. die Anm. zu S. 13. I. 16. und id. Z. 8 ff. von unten) zu schliessen, das Product desselben zu sein. Die Construction verräth Mangel an Gedankeneinheit.

Id. Z. 3. von unten. u. s. w. לפי שאנו לא גורנו על איבה. Entweder ist לא zu streichen oder (Z. 1. von unten) anstatt לא zu lesen. Dann der Sinn ist doch wohl:

lichen Verbesserungen herrühren) richtig und vorsichtig in den Text eingetrückt worden ist. Es wäre demnach nur das **כי** nach **ההיכר הנכון** in **יש** zu ändern. Wahrscheinlicher aber, dass **זה** Subject und Prädicat in sich vereinigt und **לכד**, in der Bedeutung: ausser, mit **ההיכר הנכון** einen besondern Satz bildet, und der Sinn: ausser der erwähnten, gibt es noch eine andere, richtige Erklärung, dass (**כי**) u. s. w.

Id. I. von unten. — **והענין הזה לאחד** — **ויחיה איש קבוצ לרבים** — **איש** abhängig von einem Stamm- oder Völkernamen hat eine Collectivbedeutung; — doch dies nicht immer; zuweilen behält es auch in diesem Falle seine ursprüngliche Singularbedeutung bei, wie **גורען בן יואש איש ישראל**. Natürlich schliesst dies nicht aus, dass **איש** auch, wie oben auseinander gesetzt, eine bevorzugte Persönlichkeit bezeichnen kann.

S. 3. I. 2. Für **ראשים** zu lesen **אנשים** mit **חלום**. Die Abwesenheit des letzteren, wodurch **ראשים** und **אנשים** sich äusserlich nicht unterscheiden, war wohl Veranlassung zu der Conjectur: **אנשים**

Id. Z. 15. Wohl anstatt **לחש**, **היכריו לחש** zu lesen.

S. 6. I. 9. Zu lesen **עברי הולך הם עברי בנו והלך תותיו**

Id. Z. 18. **על כן אמר אחד המאמר הזה**. Der Sinn: In Uebereinstimmung mit der hierortigen Bezeichnung des Benehmens **Rechabeams** u. s. w. Obgleich **אחד** in dieser Bedeutung schwerlich gebraucht wird, und die vorhergehenden irrtümlichen Verwechslungen deutlich zeugen, dass die Ordnung der betreffenden Stellen dem Verfasser nicht gegenwärtig war, so beabsichtigt er doch in dem Gedachten nichts anders, als das Erwähnte. Wenn nun das Recht der Texteskritik sich auch auf die unzweifelhaft vom Verfasser selbst herrührenden Ungenauigkeiten erstreckt, so wird hier an die Stelle von **אחד** nicht **קדם** sondern **לפי זה** zu lesen sein. Jedenfalls aber rühren die gedachten Ungenauigkeiten vom Verfasser selbst her, und kann der Abschreiber hierfür nicht verantwortlich gemacht werden.

S. 10. I. 5. **גם לדעה, וישנה (?) שכל אלה**. Durch die Auslassung des Buchstaben **י** und das Verrenken des **י** und **ש** ist

Auch der Gedankengang dieses Artikels verräth, dass der Verfasser seinen Gegenstand nicht ganz beherrschte, wenn auch nicht in dem Grade, wie im vorhergehenden. Wozu die vorbereitenden unvollkommenen Erörterungen zu der eben gegebenen Erklärung, da doch Alles nachher ausführlich behandelt wird? Wozu die öfteren, wenn auch deutlicheren, als im vorigen Artikel, Wiederholungen? נשכר לכוונת הענין (Id. II. 20) טעמה נשכר בכוונתו (S. 17. I. 8. v. u.) נבאר מה שאמר (Id. 3 v. u.) שלא נצאנו ענין דוד כי אם בראשק (S. 18. I. 11 ff.) Eine genau durchdachte Arbeit kann auch bei einem schwierigeren und verwickelteren Thema solche Hilfsmittel entbehren.

S. 17. II. 1. נביאך (נבי?) גלי. Es ist גלי zu streichen, doch ohne hierfür בני zu lesen. Der nicht ganz aufmerksame Abschreiber merkte erst, nachdem er den dritten Buchstaben des folgenden נביאך geschrieben, dass er, durch die Aehnlichkeit dieser Buchstaben irregeleitet, ג mit נ verwechselt hatte und verbesserte nach gewohnter Weise diesen Fehler damit, dass er gedachtes Wort von Neuem zu schreiben begann, jedoch hier mit Vernachlässigung der sonst im Ma. anstatt des Streichens über dem Schreibefehler angebrachten Zeichen. Aehnliche Fehler sind im Ma. nicht selten; besonders ist (251. II. 8.) חכרת ברה (dieses fälschlich für חכרך) diese irrthümliche Wiederholung des Irrthums zu vergleichen.

S. 19. II. 3. ודעק אינו כי אם בראשק u. a. w. Für ודעק ist דוד zu lesen.

S. 20. I. 3. von unten. Nach נצור ist נבאר zu lesen; vgl. S. 22. I. 12.

S. 21. I. 6. v. u. כונס אינו נפל בברכה. Auffallend bei unserem Verfasser, der so oft talmudischen Sprachgebrauch zu Hülfe ruft, dass er hier diese Behauptung aufstellt.

S. 22. I. 26. ודעקנו חכרתנו טכח ודעקאח u. a. w. איסק ענינו—ואין איסק אחר הבירה. Wie? ist dieser spezielle Gebrauch des איסק und קובץ nicht ebenfalls durch Belege nachgewiesen worden (vgl. S. 21. II. 16 ff.)? Warum erst nachträglich constatirt?

Id. Z. 8 ff. von unten. **אִיבָה שְׂאִינָה בְּשֵׁמָהּ** (nicht (בשונה) u. s. w. Obgleich bereits oben (S. 10. I. 13) erwähnt, würde es hier, selbstständig hervortretend, dem leichteren Verständniss der folgenden Citate sehr förderlich sein. Aber, warum nicht die mindeste äusserliche Andeutung, dass es hier nur eine Wiederholung ist? In dem folgenden Artikel z. B. wird so oft von den die Wiederholung andeutenden Wendungen Gebrauch gemacht (vgl. die Anm. zu S. 16. I. 11.). Und dann, wie passt zu der besonderen Vorsicht, die eine solche Wiederholung voraussetzt, die zwar wieder anders gemeinte, aber falsch ausgedrückte Bezeichnung des **אִיבָה** als einer Feindschaft ohne Veranlassung (מבלי גורם)? Die Hinzufügung des einzigen Wörtchens **הַמְכַרִּיה** hätte all und jedes Missverständniss unmöglich gemacht. Ein neuer Beweis für die Wahrscheinlichkeit der am Ende der vorhergehenden Anm. ausgesprochenen Vermuthung.

S. 14. Anm. **עַל שֵׁם רִל כֵּן הָיָה עַד** Es scheint dies sich auf die Textworte: (*id. I. 2. von unten*) **וְהַמְכַרִּיה הָיָה וְהָיָה עַד** zu beziehen und von der Hand eines subtilen Glossators oder vom Verfasser selbst (**רִל** scheint dies sagen zu wollen) herzuführen, der das **עַל שֵׁם** zu unbestimmt gefunden und daher es in der Randglosse mit **כֵּן** näher erklärte. Es hätte demnach ursprünglich so gelautet: **עַד שֵׁם רִל כֵּן**, wäre aber später von einem nachlässigen Abschreiber versetzt worden.

S. 15. I. 19. (?) **וְהָיָה פֶּעַל לֹאֵר וְהָיָה** Muss heissen **וְהָיָה פֶּעַל לֹאֵר** im Gegensatze zu **וְהָיָה**, das auch als Werbal-substantiv vorkommt; vgl. *id. II. 14.* **פְּעֻמִּים תְּמַצָּה וְהָיָה שְׂנֵינִי** (nicht **וְהָיָה**) und *id. 17.* **לְפִי שֶׁהָיָה פֶּעַל וְלֹא שֵׁם** **וְהָיָה** ist zu streichen. Die Corruptel **לֹאֵר** hat wahrscheinlich zu der natürlich nichtssagenden Conjectur **וְהָיָה** Anlass gegeben.

S. 16. I. 11. **וְהָיָה כֹּלל חֶשֶׁק, וְהָיָה** u. s. w. Das Komma nach **וְהָיָה** zu streichen. Denn eben die durch diese zwei Worte ausgedrückte Bezeichnung ist eben das, was **אִיבָה** und **וְהָיָה** gemeinsam ist.

Die nun folgende nähere Auseinandersetzung der bekannten Erklärung sagt augenscheinlich: Das **אֵיבָה**, sobald es ein feindschaftliches Verhältniss zwischen Menschen ausdrückt, zugleich das Nichtvorhandensein der absoluten Nothwendigkeit, während es im Gegentheile bei Gott gerade die absolute Berechtigung bezeichnet. Also im Worte selbst liegt weder das Eine noch das Andere; nur der Zusammenhang gibt demselben jedesmal die besondere Bedeutung. Folgt aber nicht daraus, das **אֵיבָה** Feindschaft überhaupt und nichts weiter bezeichnet? Wozu nun das Festklammern an die einmal aufgestellte Behauptung? Und dann, ist es nicht höchst unbegreiflich, dass der Verfasser noch immer meint, die erste Erklärung vor sich zu haben, während von derselben durch die dreifache Veränderung höchstens ein Paar Worte (**על דבר**) übrig sind? Zuerst wird **אֵיבָה** erklärt als eine instinktmässige, also eine Feindschaft ohne Veranlassung, dann als eine zwar veranlasste, aber nicht begründete und nothwendige, endlich als eine nicht absolut nothwendige. Und diese sich ausschliessenden Bestimmungen sollen ein und dasselbe sagen! Noch mehr. Die so weitläufig auseinander gesetzte letzte Erklärung läuft doch zuletzt darauf hinaus, dass **אֵיבָה** in einem gewissen Falle ausnahmsweise in entgegengesetzter Bedeutung vorkommt. Warum dies geschieht, wird nicht erklärt, sondern nachgewiesen, dass es so ist. Wozu aber dieser weitläufige und dabei gezwungene Nachweis? Wenn er überhaupt nöthig wäre, so hätte er in der Frage, wo nachgewiesen werden soll, dass **אֵיבָה** auch die Bezeichnung der begründeten, nothwendigen Feindschaft haben kann, Sinn. Der Verfasser aber scheint in allem Ernst zu meinen, dass er mit diesem Nachweis etwas Neues, den erhobenen Einwand Beseitigendes sagt. Will man nicht Zerfahrenheit als Grund dieser Erscheinung annehmen, so ist dieser Mangel an Einheit und präciser Fassung nur dann erklärlich, wenn man annimmt, dass wir es hier mit dem ersten Versuch der Gedankenordnung und nicht mit dem reiflich durchdachten und ausgearbeiteten Producte des Schriftstellers zu thun haben.

Wir haben von איבה nicht behauptet, dass es eine Feindschaft ohne Veranlassung überhaupt, sondern dass es eine unbegründete und daher nicht nothwendige bezeichnet.

Unser Verfasser scheint aber vergessen zu haben, dass er erst (id. Z. 23. und S. 10. l. 15.) איבה als eine טבעית, instinktmässige, also als eine ohne alle Veranlassung bezeichnet hat.

S. 13. l. 9. על כן אני אומר כי לא תמצא איבה שחיה על דבר. שיוק האדם קצתו כדי שיתחייב להיות איבו. Wohl eine orientirende Wiederholung der bereits oben (vgl. vorige Anm.) als einer schon früher implicite gegebenen erwähnten Erklärung. War aber dies nöthig? Unmittelbar vorher heisst es ja: וכל מה זה שנא: (12. II. 6. v. u.) im Eingange der betreffenden Beseitigung: דבר שהיק: דור לשאל שיכירנה להיות איבו וזה פסע דור וכו'.

Id. Z. 11. ואם תשאל עוד ואיבתי את איביך אשר הוצץ בו על דבר. u. s. w. Also auch die Feindschaft, die zwar ohne directe persönliche Veranlassung, wenn sie nur begründet und nothwendig ist, soll איבה nicht bezeichnen. Wie steht aber dies in Einklang mit der wiederholten näheren Bestimmung (S. 12. l. 3. v. u.) שאינה באה מאיש לאיש-שיהיה הדיוק גורם האיבה ומכריחה (id. II. 6. v. u.) und שהזיק כויד לשאל שיכירנה להיות איבו und unmittelbar vor (Z. 10 ff) ואם תשאל עוד דבר שיוק האדם, עטיתו כדי שיתחייב להיות איבו, wo Nachdruck auf den persönlichen Charakter der Veranlassung gelegt wird? In der That ist es nicht ersichtlich, warum der Verfasser nicht diesen thatsächlichen Unterschied zur Beseitigung der gedachten Schwierigkeit benutzt, und ist dies um so auffallender, als bei seiner synonymischen Begründung das Wort selbst (die Etymologie) gar nicht und nur die Zufälligkeit des Zusammenhanges berücksichtigt wird.

Id. Z. 16. ונגד גם עתה כי כללנו זאת לכל תמצא איבה שהיא. u. s. w. Hier מכריח zu ergänzen; denn wohl ist unter כללנו nicht die erste allgemeine, sondern die eben so weitreichend besprochene Erklärung zu verstehen, wie aus dem Zusammenhang im Allgemeinen, und besonders aus (id. Z. 31) ואיבה hervorgeht.

... dieses Artikels verräth, dass der Ver-
 ... nicht ganz beherrschte, wenn auch nicht
 ... ergehenden. Wozu die vorbereiten-
 ... ungen zu der eben gegebenen Er-
 ... hier ausführlich behandelt wird?
 Id. Z. 4. ... deutlicheren, als im vorigen Ar-
 ist ... (Id. II. 20) מערה
 II. 2. von unten. ... (S. 17. I. 8. v. u.)
 S. 12. I. 10. ... (S. 18. I. 11 ff.) Eine genau
 ersten Blick scheint ... bei einem schwierigeren und
 Worte, sondern ... Mittel entbehren.
 Denn dem Zusammenhang ... Es ist גבי zu streichen,
 scheinlich Folgendes ... nicht ganz aufmerksame
 begründete Feindschaft ... den dritten Buchstaben
 בה oder הכרחו zu ... er, durch die Aehnlich-
 hervor; dass aber איבה ... verwechselt hatte und
 thie bedeutet, folgt nur ... den Fehler damit, dass
 sich nirgends, wo ein ... en begann, jedoch hier
 gedrückt wird, ein ... statt des Streichens ü-
 Text wäre demnach ... Aehnliche Fehler
 לחיות שגאה (שנאות ... II. 8.) חברה
 בחפץ וברצון ... welche Wiederholung
 על רכב הנגוס איבה ...
 טבע כן לשנאו ... Für וחושק ist
 Interpolation zu streichen ...
 der Vorwurf der Nachlässigkeit ... zu lesen;
 ten einzelnen Worte den Absicht ...
 niger, als logische Wendung ...
 ועל כן גורנו ...
 Darstellungsweise, oder, wenn ...
 sers (vgl. die Anm. zu S. 12. I. 10.) ...
 zu schliessen, das Product ...
 verräth Mangel an Gedanken ...
 Id. Z. 3. von unten. ...
 Entweder ist לא zu streichen oder ...
 לא שאין העיון, שיהיה ...

lichen Verbesserungen herrühre
Text eingedruckt worden ist. Es w
in der *דרכי הנהגה* zu ändern. W
Subject und Prädicat in sich verein
tung: ausser, mit *הנהגה* einen be
der Sinn: ausser der erwähnten, gibt
richtige Erklärung, dass (כי) u. s. w.

Id. I. von unten. — ונענין זה: לאחר — ים.
abhängig von ein.
Völkernamen hat eine Collectivbedeutung; — doch
immer; zuweilen behält es auch in diesem Falle sein
liche Singularbedeutung bei, wie *בן יחזקאל* auch, wie oben
türlich schliesst dies nicht aus, dass *איש* auch, wie oben
ander gesetzt, eine bevorzugte Persönlichkeit bezeichnen k

S. 3. I. 2. Für *אנשים* zu lesen mit *ראשים* und *ראשים* sich äusserlich
senheit des letzteren, wodurch *ראשים* und *ראשים* sich äusserlich
nicht unterscheiden, war wohl Veranlassung zu der Conjectur:
אנשים

Id. Z. 15. Wohl anstatt *לחזק*, *חזקו* zu lesen.

S. 6. I. 9. Zu lesen *עברי המלך הם עברי בנו המלך* *החזיו*

Id. Z. 18. על כן *אמר אחד המאמרים* *הזה*. Der Sinn: In Ueberein
stimmung mit der hierortigen Bezeichnung des Benehmens *Re-*
chabeams u. s. w. Obgleich *אחד* in dieser Bedeutung schwer
lich gebraucht wird, und die vorhergehenden irrthümlichen Ver
wechslungen deutlich zeugen, dass die Ordnung der betreffenden
Stellen dem Verfasser nicht gegenwärtig war, so beabsichtigt er
doch in dem Gedachten nichts anders, als das Erwähnte. Wenn
nun das Recht der Texteskritik sich auch auf die unzweifelhaft
vom Verfasser selbst herrührenden Ungenauigkeiten erstreckt, so
wird hier an die Stelle von *אחד* nicht *קדם* sondern *לפי זה* zu
lesen sein. Jedenfalls aber rühren die gedachten Ungenauigkeiten
vom Verfasser selbst her, und kann der Abschreiber hierfür
nicht verantwortlich gemacht werden.

גם *לדעו*, *וישנה* (P) *שכל אחד*. Durch die Auslas
sen *אבן* und das Verrenken des *ו* und *ש* ist

Die nun folgende nähere Auseinandersetzung der bekannten Erklärung sagt augenscheinlich: Das **אֵיבָה**, sobald es ein feindschaftliches Verhältniss zwischen Menschen ausdrückt, zugleich das Nichtvorhandensein der absoluten Nothwendigkeit, während es im Gegentheil bei Gott gerade die absolute Berechtigung bezeichnet. Also im Worte selbst liegt weder das Eine noch das Andere; nur der Zusammenhang gibt demselben jedesmal die besondere Bedeutung. Folgt aber nicht daraus, das **אֵיבָה** Feindschaft überhaupt und nichts weiter bezeichnet? Wozu nun das Festklammern an die einmal aufgestellte Behauptung? Und dann, ist es nicht höchst unbegreiflich, dass der Verfasser noch immer meint, die erste Erklärung vor sich zu haben, während von derselben durch die dreifache Veränderung höchstens ein Paar Worte (**על דבר**) übrig sind? Zuerst wird **אֵיבָה** erklärt als eine instinktmässige, also eine Feindschaft ohne Veranlassung, dann als eine zwar veranlasste, aber nicht begründete und nothwendige, endlich als eine nicht absolut nothwendige. Und diese sich ausschliessenden Bestimmungen sollen ein und dasselbe sagen! Noch mehr. Die so weitläufig auseinander gesetzte letzte Erklärung läuft doch zuletzt darauf hinaus, dass **אֵיבָה** in einem gewissen Falle ausnahmsweise in entgegengesetzter Bedeutung vorkommt. Warum dies geschieht, wird nicht erklärt, sondern nachgewiesen, dass es so ist. Wozu aber dieser weitläufige und dabei gezwungene Nachweis? Wenn er überhaupt nöthig wäre, so hätte er in der Frage, wo nachgewiesen werden soll, dass **אֵיבָה** auch die Bezeichnung der begründeten, nothwendigen Feindschaft haben kann, Sinn. Der Verfasser aber scheint in allem Ernst zu meinen, dass er mit diesem Nachweise etwas Neues, den erhobenen Einwand Beseitigendes sagt. Will man nicht Zerfahrenheit als Grund dieser Erscheinung annehmen, so ist dieser Mangel an Einheit und präziser Fassung nur dann erklärlich, wenn man annimmt, dass wir es hier mit dem ersten Versuch der Gedankenordnung und nicht mit dem reiflich durchdachten und ausgearbeiteten Producte des Schriftstellers zu thun haben.

Wir haben von אִיבָה nicht behauptet, dass es eine Feindschaft ohne Veranlassung überhaupt, sondern dass es eine unbegründete und daher nicht nothwendige bezeichnet.

Unser Verfasser scheint aber vergessen zu haben, dass er erst (id. Z. 23. und S. 10. l. 15.) אִיבָה als eine טַכְעִית, instinktmässige, also als eine ohne alle Veranlassung bezeichnet hat.

S. 13. l. 9. על כן אני אומר כי לא תמצא איבה שרואה על דבר. שו"ק האדם עביתו כדי שיתחייב להיות איבו. Wohl eine orientirende Wiederholung der bereits oben (vgl. vorige Anm.) als einer schon früher implicite gegebenen erwähnten Erklärung. War aber dies nöthig? Unmittelbar vorher heisst es ja: וְעַל כֵּן הָיָה שְׂנָא: und (12. II. 6. v. u.) im Eingange der betreffenden Beseitigung: שְׂנָא דְּבַר שְׂנָא: אך לא היה טעם דבר שחיק: דו"ר לשאל שיסירנה להיות איבו וזה פסע דו"ר וכו'.

Id. Z. 11. וְעַל כֵּן הָיָה שְׂנָא דְּבַר שְׂנָא: וְעַל כֵּן הָיָה שְׂנָא דְּבַר שְׂנָא: Also auch die Feindschaft, die zwar ohne directe persönliche Veranlassung, wenn sie nur begründet und nothwendig ist, soll אִיבָה nicht bezeichnen. Wie steht aber dies in Einklang mit der wiederholten näheren Bestimmung (S. 12. l. 3. v. u.) שְׂנָא דְּבַר שְׂנָא דְּבַר שְׂנָא: שְׂנָא דְּבַר שְׂנָא דְּבַר שְׂנָא: und (id. II. 6. v. u.) שְׂנָא דְּבַר שְׂנָא דְּבַר שְׂנָא: und unmittelbar vor שְׂנָא דְּבַר שְׂנָא (Z. 10 ff) וְעַל כֵּן הָיָה שְׂנָא דְּבַר שְׂנָא: wo Nachdruck auf den persönlichen Charakter der Veranlassung gelegt wird? In der That ist es nicht ersichtlich, warum der Verfasser nicht diesen thatsächlichen Unterschied zur Beseitigung der gedachten Schwierigkeit benutzt, und ist dies um so auffallender, als bei seiner synonymischen Begründung das Wort selbst (die Etymologie) gar nicht und nur die Zufälligkeit des Zusammenhanges berücksichtigt wird.

Id. Z. 16. וְעַל כֵּן הָיָה שְׂנָא דְּבַר שְׂנָא: וְעַל כֵּן הָיָה שְׂנָא דְּבַר שְׂנָא: Hier טַכְעִית zu ergänzen; denn wohl ist unter כָּללִי nicht die erste allgemeine, sondern die eben so weitschweifig besprochene Erklärung zu verstehen, wie aus dem Zusammenhang im Allgemeinen, und besonders aus (id. Z. 31) וְעַל כֵּן הָיָה שְׂנָא דְּבַר שְׂנָא: hervorgeht.

das Citat (מסלי יד כי) (auch S. 12. L. 10. und zwar richtig, angeführt) auf diese Weise verstümmelt worden. u. s. w. bildet natürlich einen besondern Satz.

Id. Z. 4. von unten. Die Conjectur הענין erklärt nichts. Wohl ist על דבר zu lesen; vgl. id. L. 11 ff. EL. 4. von unten S. 11. II. 2. von unten.

S. 12. I. 20. שנאה טבעו כן לשנא. Beim ersten Blick scheint der Text hier vielfach, nicht nur einzelne Worte, sondern auch die Construction corrupt zu sein. Denn dem Zusammenhange gemäss will der Verfasser augenscheinlich Folgendes sagen: Dass nun שנאה eine veranlasste, begründete Feindschaft bezeichnet, geht direct (בם דוכתו), wie für oder הכרחו zu lesen ist) aus den angeführten Belegen hervor; dass aber איבה die instinktmässige Feindschaft, Antipathie bedeutet, folgt nur indirect (זה מוכרח), daraus nämlich, dass sich nirgends, wo ein feindschaftliches Verhältniss durch איבה ausgedrückt wird, ein veranlassender Grund desselben finden lässt. Der Text wäre demnach ungefähr so her zu stellen: כל אלה הנקראות שבהאונות, בם (פה) דוכתו (הכרחו) להיות שנאה (שנאות) על דבר גורם וכו' אבל להיות איבה טבעית או בחפץ וברצון וכו' זה מוכרח שלא מצינו במקרא לשון איבה נופל על דבר הגורם איבה וכו' wäre dann als eine nichtssagende Interpolation zu streichen. Und doch ist es wahrscheinlich, dass der Vorwurf der Nachlässigkeit nur rücksichtlich der gedachten einzelnen Worte den Abschreiber mit Recht trifft. Die nichts weniger, als logische Wendung aber זה מוכרח — איבה היא הטבעית — scheint, nach der eigenthümlichen Darstellungsweise, oder, wenn man will, Denkweise des Verfassers (vgl. die Anm. zu S. 13. I. 16. und id. Z. 8 ff. von unten) zu schliessen, das Product desselben zu sein. Die Construction verräth Mangel an Gedankeneinheit.

Id. Z. 3. von unten. u. s. w. לפי שאמרנו לא נדעו על איבה. Entweder ist לא zu streichen oder (Z. 1. von unten) anstatt אלא שאין ודיוק, שיהיה zu lesen. Denn der Sinn ist doch wohl:

lichen Verbesserungen herrühren) richtig und vorsichtig in den Text eingerückt worden ist. Es wäre demnach nur das **כי** nach **הנכון** in **יש** zu ändern. Wahrscheinlicher aber, dass **זה** Subject und Prädicat in sich vereinigt und **לכך**, in der Bedeutung: ausser, mit **הדבור הנכון** einen besondern Satz bildet, und der Sinn: ausser der erwähnten, gibt es noch eine andere, richtige Erklärung, dass (**כי**) u. s. w.

Id. I. von unten. — **וּנְעִין הָיָה לְאָדָם** — **וְיָדָה אִישׁ קִבְרָן לְרֵבִים** — **וְנָעִין הָיָה לְאָדָם** abhängig von einem Stamm- oder Völkernamen hat eine Collectivbedeutung; — doch dies nicht immer; zuweilen behält es auch in diesem Falle seine ursprüngliche Singularbedeutung bei, wie **יָדָה אִישׁ קִבְרָן לְרֵבִים**. Natürlich schliesst dies nicht aus, dass **אִישׁ** auch, wie oben auseinander gesetzt, eine bevorzugte Persönlichkeit bezeichnen kann.

S. 3. I. 2. Für **אֲנֹשִׁים** zu lesen mit **רָאשִׁים** **וְלֹא**. Die Abwesenheit des letzteren, wodurch **רָאשִׁים** und **אֲנֹשִׁים** sich äusserlich nicht unterscheiden, war wohl Veranlassung zu der Conjectur: **אֲנֹשִׁים**

Id. Z. 15. Wohl anstatt **לְאָדָם**, **וְיָדָה אִישׁ קִבְרָן לְרֵבִים**, zu lesen.

S. 6. I. 9. Zu lesen **עָבְרִי הַמֶּלֶךְ הָיָה עָבְרִי בְּנוֹ הַמֶּלֶךְ תְּחִלָּה**

Id. Z. 18. **הָיָה אִישׁ אֶדְרָא הַמֶּלֶךְ הָיָה**. Der Sinn: In Uebereinstimmung mit der hierortigen Bezeichnung des Benehmens **Rechabeams** u. s. w. Obgleich **אֶדְרָא** in dieser Bedeutung schwerlich gebraucht wird, und die vorhergehenden irrthümlichen Verwechslungen deutlich zeugen, dass die Ordnung der betreffenden Stellen dem Verfasser nicht gegenwärtig war, so beabsichtigt er doch in dem Gedachten nichts anders, als das Erwähnte. Wenn nun das Recht der Texteskritik sich auch auf die unzweifelhaft vom Verfasser selbst herrührenden Ungenauigkeiten erstreckt, so wird hier an die Stelle von **אֶדְרָא** nicht **קָדָם** sondern **לְפָנָיו** zu lesen sein. Jedenfalls aber rühren die gedachten Ungenauigkeiten vom Verfasser selbst her, und kann der Abschreiber hierfür nicht verantwortlich gemacht werden.

S. 10. I. 5. **שָׁלַח אֵלָיו (P) וַיִּשְׁמָע** **גַּם לְדָוִד**, **וַיִּשְׁמָע** (P) **שָׁלַח אֵלָיו**. Durch die Auslassung des Buchstaben **ו** und das Verrenken des **ו** und **ל** ist

Kritische und erläuternde Anmerkungen.

Seite 2. Spalte I. Zeile 6 von unten: — תורה מן הכתוב ולי. רוקא לי אישי ולא רוקא לי עוד בעלי. Diese Stelle ist dunkel. Nach dem vorliegenden Texte zu schliessen, enthält dieselbe nichts anders, als die in der Ueberschrift angekündigte, nachträgliche Bemerkung des Verfassers. In diesem Falle wäre es zweifelhaft, welche von beiden Erklärungen derselbe für die richtige hält, die nämlich, dass unter בעל אשתי, אינו מושל על אשתי, zu verstehen sei, oder die erst nun folgende. Die Worte: אינו כי אם לזכיר und ferner וזה השיעור ואל זה לבד ודבור הנכון sprechen für letzteres; die Stellung des לבד ודבור הנכון aber und das darauffolgende כי, wenn dies die begründende Partikel ist, für ersteres. In beiden Fällen aber ist der Sinn nicht recht klar. Denn in letzterem haben wir wohl die Behauptung, aber nicht die Begründung; in ersterem vermissen wir nicht nur die Begründung, sondern wir erhalten an deren Stelle geradezu eine andere Erklärung. Zum Theil liesse sich allerdings diese Schwierigkeit beseitigen, wenn man (Z. 5.) für אם כי אצו, כי אם רק, liess. u. a. w. wäre dann nicht so sehr eine Begründung, als vielmehr eine nähere Erklärung des allgemeinen הנכון לבד ודבור הנכון und der Sinn: die gedachte Stelle sagt nicht einfach (אינו רק) dasselbe, was ודבור הנכון וזה השיעור u. a. w. Allein der Schluss: ואל זה השיעור u. a. w. zeugt deutlich, dass die Absicht des Vorhergehenden durchaus nicht sein kann, die Auffassung des בעלי hier als שם רבעל zurückzuweisen. Möglich, dass die nachträgliche Randbemerkung nur in den vier Worten: וזה לבד ודבור הנכון besteht (vgl. die Anm. zu S. 26. II. 3.), das Folgende aber ursprünglich im Text als eine andere, vom Verfasser objektiv citirte Erklärung gestanden habe. Der Verfasser, der später über diesen Gegenstand nachgedacht und seine Erklärung als die wahrscheinlichere gefunden, theilte diese Ueberzeugung in einer Randglosse am Fusse seiner Erklärung mit, die aber von einem Abschreiber (wahrscheinlich nicht von demselben, von dem die anderen vermeint-

VI

die Worte: לֹא לְךָ in der Bedeutung: „ausser diesen gibt es noch“ gebraucht, wodurch die gedachte wahrscheinlichere Erklärung zur Gewissheit erhoben wird. Wenn ich dessen ungeachtet nun Ihnen auch den ersten Vorschlag mittheile, so geschieht es darum, weil mancher gute Hebräer, dem ich gelegentlich beide mittheilte, den ersten vorzog.

In der zweiten Anmerkung zur selben Seite finden Sie die Lösung des scheinbaren Widerspruches, auf den, wie Sie mir sagten, einer der ersten Kritiker unserer Zeit Sie aufmerksam gemacht habe.

Die Vermuthungen in den Anmerkungen zu S. 14 Anm.; S. 22. II. 25; S. 63. I. 7; S. 68. I. 5. finde ich selbst sehr gewagt; sie sind aber in Ermangelung von besseren doch nicht ganz zu verwerfen.

Meine in der Anmerkung zu S. 137. I. so ohne weiteres ausgesprochene Behauptung, dass Bedarschi unter רִבִּינֵי יַעֲקֹב schlechtweg רַמְרָם meint, finde ich eben in dem Umstande begründet, dass er es unterlässt, denselben näher zu bezeichnen, was gewiss nicht der Fall wäre, wenn er einen רַי יַעֲקֹב von minderer Berühmtheit gemeint hätte.

Mit Hochachtung Ihr

u. s. w.

*Amsterdam,
Iyar 5625.*

Dr. J. H. DÜNNER

nen und Interpolationen grösstentheils so verfehlt, dass es mir sehr gewagt schien, ohne bessere Gründe hierüber etwas Sicheres zu behaupten. Ich war daher nicht wenig erfreut, als ich im Laufe der ferneren Untersuchung auf zwei Stellen gestossen bin, die meine Vermuthungen vollkommen bestätigen; es sind dies die S. 132 L. 3—5 v. u. vorkommenden, ganz ausser allem Zusammenhange stehenden Worte: **מִיָּשׁוּשׁ הָשֵׁעַ קִיָּם כֹּל בָּרָא** und die S. 140 L. 9. ebenfalls unerklärlichen: **בְּכֹחַ שְׂכָרָם בְּתוֹךְ הַסֵּפֶר**. Ueber die Bedeutung dieser Bemerkungen kann man nicht lange in Zweifel sein, wenn man den Charakter des betreffenden ganzen Artikels genau betrachtet. Einem aufmerksamen Beobachter war die da vorkommende aussergewöhnliche Abschweifung aufgefallen. Derselbe verglich daher das betreffende Manuscript mit dem Autographon, das mit eigenhändigen Randbemerkungen des Verfassers versehen war, und mit demselben in der Hand bezeichnete er dann an den betreffenden Stellen des gedachten Manuscripts mittelst entsprechenden Randglossen das, was zum Texte gehörte, und das, was ursprünglich als eine spätere Randbemerkung vom Verfasser hinzugefügt, von dem betreffenden Abschreiber aber mit in den Text aufgenommen worden. Die oben erwähnten zwei Bemerkungen, wie das **מִיָּשׁוּשׁ הָשֵׁעַ קִיָּם כֹּל בָּרָא** S. 2. L. 6. v. u. rühren von dem gedachten Collationirenden als orientirende Randbemerkungen her. Der Abschreiber unseres Manuscripts aber, von inniger Geistesverwandtschaft mit dem ersten Abschreiber, folgte auch hierin den Fussstapfen desselben, dass er die späteren Randglossen in den Text aufnahm. Es folgt also hieraus, dass unser Manuscript, trotz der Zierlichkeit und der sorgfältigen Reinlichkeit der Schrift, aus dritter und zwar ungeschickter Hand kommt.

Zum Schlusse noch Folgendes. In der hierbeiliegenden ersten Anmerkung zu S. 2. I finden sich zur Erklärung der daselbst vorkommenden dunklen Stelle zwei Vorschläge, von denen die letztere als die wahrscheinlichere gegeben ist. Ich habe später öfter die Gelegenheit gehabt, mich zu überzeugen, dass Bedarschi

IV

Auch kann ich mich nicht mit Ihrer Ansicht vereinigen, dass, wenn sich hier und da Citate aus der täglichen Gebetordnung finden, der Verfasser dieselben als solche gegeben hätte. Ich halte dafür, dass Bedarschi augenblicklich biblische Belege zu geben glaubte. Denn erstens finde ich diese Erscheinung ganz in der ihm eigenthümlichen Nachlässigkeit begründet; dann finden sich Beispiele, dass er da, wo er mit Absicht Parallelstellen aus der Gebetordnung anführt, durch entsprechende Ausdrücke die Charakterschiedenheit dieser Citate andeutet (Vgl. S. 171. II. **כַּאֲשֶׁר יִסֹּר הַמַּחֲבֵר הַמַּעֲרֵד יִשְׁנִים הַמִּקְצֵץ נִרְדָּמִים** und S. 201. I. **וְכֵן מֵה שְׁנֵהֶנּוּ לֵאמֹר יִחְבֹּחַ שֶׁכֶּךָ לַעַד**).

Sie werden mir erlauben, hier auf einen Punkt zurück zu kommen, den wir zwar bereits mündlich besprochen, aber nicht zum endlichen Abschluss gebracht haben, und welcher mit dem eben Besprochenen in gewisser Beziehung in Zusammenhang steht; ich meine nämlich die Frage: ob das gedachte Manuscript eine directe Abschrift von dem Autographon sei? Sie hielten dies für wahrscheinlich; ich hingegen glaubte, auf Grund der unverkennbaren Wertheschiedenheit der in demselben befindlichen, unzweifelhaft von einer spätern Hand herrührenden, wirklichen und vermeintlichen Verbesserungen, dies bezweifeln und viel mehr annehmen zu müssen, dass wir es hier mit einer dritten, mittelbaren Abschrift zu thun hätten. Ich war nur hierüber in Zweifel, ob dieselbe die von der correcteren Hand sei und die darin vorhandenen Fehler von der directen Abschrift herrühren, oder nicht. Zwar liess sich nicht gut annehmen, dass der erste Abschreiber, der das Autographon vor sich hatte, sich mehr Fehler, als der mittelbare, hätte zu Schulden kommen lassen; und sprach ausserdem der Umstand, dass ein genauer und sachkundiger Abschreiber nicht allein die ursprünglichen Fehler zu verbessern, sondern auch die später hinzugekommenen auszumerken gesucht hätte, für die Wahrscheinlichkeit, dass die vorhandene dritte von der unkundigen Hand herrühre. Andererseits aber waren auch die relativ sorgfältigeren Emendatio-

III

und relativen literarischen Werthe des Buches so ohne weiteres auf des Verfassers bedeutende Gelehrsamkeit und grosse schriftstellerische Vorzüge schliessen zu wollen. Wenn man den Charakter dieses Werkes, dessen Gedankengang, die darin gelegentlich mitgetheilten exegetischen und religionsphilosophischen Bemerkungen genau betrachtet, so muss man zu dem Schlusse kommen, dass Bedarschi nichts weniger, als ein bedeutender Denker und Gelehrter war; es ermangelte ihm, um ersteres zu sein, an der ersten und Grundbedingung des tiefen und präzisen Denkens, der Einheit, und, um letzteres zu sein, an der nöthigen Geduld und Ausdauer; der oberflächliche Ueberblick genügte ihm, der augenblickliche Einfall befriedigte ihn. Daher die öftern wunderlichen exegetischen Bemerkungen, die er unbedingt hätte fallen lassen, wenn er die betreffenden Stellen in ihrem Zusammenhang betrachtet hätte; daher auch die nicht gut angebrachten philosophischen und religionsphilosophischen Erklärungen; daher endlich die unverzeihliche Nachlässigkeit beim Anführen von Belegstellen.

Aber ja, höre ich Sie in Bezug des letzteren Vorwurfes einwenden, aber daran hat nicht der Verfasser, sondern der Abschreiber Schuld. Wir werden sogleich sehen, dass man wenigstens in einer Beziehung dem Abschreiber gewiss Unrecht thut, wenn man die Schuld auf seine Rechnung setzt. Ihrer Ansicht zufolge sollen manche überflüssige und daher nichtsagende Citate ihren Grund in der Gelehrsamkeitsauskramung des Abschreibers haben. Der Abschreiber hat aber schwerlich diese Untugend besessen, und zwar aus dem einfachen Grunde, weil, wie aus den unten näher nach zuweisenden, von ihm begangenen Fehlern unzweideutig hervorgeht, er kein Gelehrter war, noch derartigen Anspruch machte. Gesetzt aber, derselbe wäre mehr, als ein blos bezahlter Copist, dabei aber auch sehr nachlässig gewesen; wir hätten auch dann gegenüber der unzweifelhaften schriftstellerischen und Denknachlässigkeit des Verfassers kein Recht, in dem gedachten Falle die Schuld mehr auf jenen, als diesen zu schieben.

nicht hin hinsichtlich meiner in denselben vorkommenden Beurtheilung der schriftstellerischen Eigenschaften des Verfassers. Was mich betrifft, so kann es sein, dass ich den Tadel in gelinderen Ausdrücken hätte geben können und sollen; aber ich bin vollkommen überzeugt, dass der Tadel ein wohlverdienter ist. Beim besten Willen konnte es mir nicht gelingen, mich für Bedarschi allein darum zu begeistern, weil er in der spanischen und provençalischen Epoche gelebt hat, auf die wir mit Stolz und Bewunderung blicken. Je sorgfältiger ich das gedachte literarische Product betrachtete, desto unmöglicher wurde es mir, mich mit Ihrem Begriffe von seiner allseitigen Gelehrsamkeit und den grossen schriftstellerischen Vorzügen zu befreunden; am wenigsten aber konnte ich Ihre Bewunderung seiner Tiefe theilen. Natürlich will ich hiermit über den eigentlichen Werth des Buches, die synonymische Bedeutung, kein Urtheil gefällt haben. — Es liegt durchaus nicht in meiner Absicht, dem Urtheil bewährter Fachmänner vorzugreifen. Uebrigens, und dies sei beiläufig bemerkt, wie verschieden das Urtheil dieser Männer hinsichtlich des positiven Werthes der synonymischen Leistungen Bedarschi's ausfallen möge, so wird *דברם הכיני* immer einen würdigen Platz unter den hebräisch literarischen Producten jener so fruchtbaren Zeit einnehmen. Und zwar verdient es diesen Ehrenplatz nicht nur wegen der darin befindlichen wehrvollen literar-historischen Elemente, in welchen die geistige Bewegung und die wissenschaftliche Richtung jener Zeit sich so treu abspiegeln, sondern auch wegen der Reinheit der Sprache und der bewunderungswürdigen Fertigkeit, grammatische und philosophische Gedanken, selbst wenn dieselben schlecht hebräischen Uebersetzungen entnommen sind, in einem so gefälligen Hebräisch mitzutheilen. Was dessen Wehrt aber am meisten erhöht, ist der sehr wichtige Umstand, dass wir es hier mit einem der ersten, vielleicht dem ersten Versuche einer hebräischen Synonymik zu thun haben. Man muss sich aber, um nun zur Hauptsache zurückzukehren, in Acht nehmen, von dem historischen

Schreiben des Herrn Dr. J. H. Dänner.

Sr. Wohlgeboren dem Herrn G. POLAK hieselbst.

Geehrter Herr!

Empfangen Sie hiermit meinen zweifachen Dank und die Versicherung meiner innigsten Achtung: ersteren für die Güte und Zuvorkommenheit, mit welcher Sie mir die einzelnen Druckbogen des חֵתֶם תְּכַנִּית zukommen liessen, dann für die für mich ehrenhafte Aufforderung, meine Ansicht über die Conjecturen und Emendationen, die Sie theils selbst, theils mit Freunden gemacht und vorgeschlagen haben, Ihnen mitzuthellen; letztere wegen der die selbstlose wissenschaftliche Forschung charakterisirenden Bescheidenheit, mit welcher Sie meine mündlichen Einwendungen und Ausstellungen angenommen haben. Mit wahren Vergnügen komme ich daher Ihrem bei einer späteren Gelegenheit geäußerten Wunsche nach. Sie erhalten hiermit eine Anzahl Bemerkungen von texteskritischem und erläuterndem Inhalte, die ich beim nochmaligen Durchgehen des gedachten Werkes gemacht habe. Sie werden darin viele von denjenigen finden, die Ihnen durch meine mündlichen Mittheilungen bereits bekannt sind, und welche ich nur auf Ihren ausdrücklichen Wunsch hier nochmals mittheile.

Was die texteskritischen Bemerkungen betrifft, so zweifle ich nicht, dass die für Sie neuen sich nicht weniger, als die Ihnen bekannten, Ihres Beifalles erfreuen werden. Freilich habe ich, wenn ich hierin etwas zur richtigen Textesherstellung beigetragen habe, dem Umstande, dass Sie mir die Gelegenheit verschafften, die Bogen mit dem Manuscript vergleichen zu können, viel zu verdanken. Ferner hoffe ich, dass Sie, mit sehr wenigen Ausnahmen, auch mit den erläuternden Bemerkungen einverstanden sein werden. Ich gebe mich aber dieser Hoffnung

L. a.

CHOTAM TOCHNIT

(*Hebraeische Synonymik*)

VON

ABRAHAM BEDARSCHI

AUS BEZIERS.

(XIII. Jahrh.)

NACH DER EINZIGEN, LEYDENER HANDSCHRIFT,

KERNT ANHANG:

Chereb Hammithappechet

GEDICHT VOM VERFASSER,

AUS DER H. S. ALMANZI'S, MITGETHEILT, PUNKTIRT UND ERKLÄRT VON

Prof. S. D. LUZZATTO;

BRIEFE UND NOCH ANDERE UNEDIRTE GEDICHTE,
VOM VERFASSER;

Gedicht auf den Verfasser von JAKOB GORNJ,

MITGETHEILT VON DR. M. STEINSCHNEIDER,

KRITISCHE UND ERLÄUTERENDE ANMERKUNGEN ZU
CHOTAM TOCHNIT VON DR. J. H. DÜNNER,

ZUM ERSTEN MALE HERAUSGEGEBEN UND MIT EINLEITUNG, INDCIBUS,

QUELLENNACHWEIS UND VERSCHIEDENEN ANMERKUNGEN VERSEHEN

VON

B. L. POLAK.

Amsterdam,

Druck und Verlag von I. LEVISSON firma D. PROOPS Jz.

1865.

